נושאים באגרות הראי"ה

הלכה, פסקים ושאלות

197 אגרות · כרכים א', ב', ג', ד'

הנושא בקצרה, הנושאים המרכזיים שבו ומה מלמדות האגרות,

ונוסח כל האגרות שבנושא, כל אחת עם התמצית שלה

igrot.shlomo-aviner.net

הנושא בקצרה

כרב יפו והמושבות, ואחר כך כרב ירושלים והרב הראשי, הרב קוק נשאל מאות שאלות הלכה. רבות מהן מעשיות מאוד, והן משקפות את חיי היישוב החדש: הלוואות בריבית בין המושבה לתושביה, סכסוכי שכנים על קרקע ועל עופות, תקנות משכנתאות, כשרות של צבר ושל ברווז הודי, גיור, עגונות, ובית קברות ישן. האגרות האלה אינן תשובות ארוכות, אלא הוראות קצרות לוועדים ולרבנים.

בכל אלה הרב קוק מחפש את הדרך שתשמור את ההלכה ותאפשר את החיים: עצה לפשרה במקום דין, היתר עסקה במקום איסור ריבית, ובשאלות קשות, כמו גיור ממוצא מסופק, בירור לפני פסק.

ממונות במושבות

בשנות יפו הרב קוק היה הסמכות ההלכתית של המושבות. הוועדים פנו אליו בכל סכסוך, והרב קוק העדיף פשרה ותקנות על פני דין קשה.

כרך א', אגרת כו: לוועד רחובות: הרב קוק מייעץ להתפשר עם מלווה. ובכל הלוואה בין יהודים יש לעשות היתר עסקה, כמו שעשו בבנק ביפו.

"ודבר זה אין ראוי להיות קטן בעיני מנהלים עסקים כלליים לאחב"י באה"ק ת"ו"

כרך א', אגרת קל: לוועד ראשון לציון, בסכסוך שכנים על חלוקת קרקע: הרב קוק לא מצא מקום לדין 'גוד או אגוד', ומציע פשרה.

"עכבתי יותר מדאי את תשובתי ע"ד שאלתם, בנידון ו'-טי' חזרתי על צדדים וצדי צדדים, למצא מקום להניח בזה דין גוד או אגוד, ולא מצאתי"

כרך א', אגרת רד: לוועד פתח תקווה, בעניין תקנות המשכנתאות במושבה: מלווים שאינם רוצים להיכנס לתקנות יקבלו התחייבות מפורשת.

"ומאד צר לי שנמצאו מלוים כאלה, המפקפקים בבטחון כספם ע"פ התקנות שיסדנו"

כרך ב', אגרת תרעג: לוועד ראשון לציון, על הרחקת עופות: שובך יונים צריך הרחקה של חמישים אמה, ובשאר העופות לפי אומד מומחים.

"הגדר צריך לעשות בעל העופות לשמור את ממונו שלא יזיק את חברו"

כשרות ומאכלות

כרך ב', אגרת תסח: לאגרונום ד"ר מ' זגורודסקי: אין בתורה צמח שאסור באכילה, ולכן אין יסוד לאסור את הצבר האדום, מלבד דין ערלה. הרב קוק מברר את זיהוי הצבר במקורות.

כרך ד', אגרת ארעט: למר ברוך פנטורין: אי אפשר להתיר את 'הברווז ההודי' עד שייבדק בסימניו ויתברר שיש לו מסורת.

"אלה שני הדברים שלא נתבררו לנו עדיין, ע"כ אין לנו כח להחזיק את העוף הזה בתור עוף טהור"

כרך ב', אגרת תשט: להרב חיים דוד דוטנר, על מריטת נוצות: למקילים יש על מה לסמוך, אבל אין לצאת נגד המחמירים.

שאלות של אישות וגיור

כרך א', אגרת יט: להרב יעקב מרדכי זינגר, על אישה שנישאה כשהייתה מעוברת מבעלה הקודם: יש לברר תחילה אם עשו זאת במזיד, ובינתיים להפריד ולשמור על התינוק.

"נרעשתי מהעובדה ע"ד האשה"

כרך ב', אגרת תרכח: להרב יצחק אבא ציטרון, על גיורת מן הסובוטניקים: הרב קוק פנה לד"ר הרכבי כדי לברר אם הם מזרע ישראל, ועד אז יש לעכב.

"ע"כ אם לא נשאת כדאי לעכב עד התשובה"

כרך ג', אגרת תתג: לבנו, הרצי"ה, מלונדון: הרב קוק מדפיס קול קורא על תקנת עגונות בשם ועד הרבנים, בגלל המצב שתיצור המלחמה.

"הנני כעת מדפיס קו"ק ע"ד תק"ע בשם הועד של רבני הכנה"י"

כבוד ומקדש מעט

כרך א', אגרת רצט: למר טשצקיס: לספר תורה כשר עור של כל בהמה, חיה ועוף טהורים. עור שליל הוא רק הידור.

"אלא שיש מהדרין לקחת עור שליל דהיינו של בן פקועה, וזהו רק דרך הידור"

כרך ב', אגרת תרעה: לוועד תל אביב: הוחלט לבנות בית מרחץ ומקווה ציבורי ביפו, והרב קוק מבקש לשתף את תל אביב.

"כדי שיגדל הכח ונוכל לעשות מפעל שיהיה בו מן התפארת הציבורית והתועלת"

כרך ד', אגרת אקיא: לקהילה ששאלה אם למכור בית קברות ישן כדי לבנות בדמיו מבני ציבור: אין לזלזל בכבוד המתים בשביל ממון, אפילו לצורך מצווה.

"אין דעתי נוחה כלל לזלזל בכבוד המתים שוכני עפר בשביל הנאת ממון, אפילו לדבר מצוה וצרכי ציבור"

מה מלמדות האגרות

פשרה קודם לדין. הרב קוק מחפש תחילה פשרה, ופוסק רק כשאין ברירה (כרך א', אגרת כו; כרך א', אגרת קל).

ההלכה גם בעסקים. היתר עסקה "אין ראוי להיות קטן בעיני מנהלים עסקים כלליים" (כרך א', אגרת כו).

לברר לפני שפוסקים. בשאלות קשות הרב קוק מעכב עד שיתברר הדבר (כרך ב', אגרת תרכח; כרך ד', אגרת ארעט).

כבוד המתים. אין לזלזל בכבוד המתים "אפילו לדבר מצוה וצרכי ציבור" (כרך ד', אגרת אקיא).

הרב שלמה אבינר על הנושא

הרב אבינר מביא את הסברו של הרב קוק בשו"ת "משפט כהן" לסתירה בין תנורו של עכנאי, שבו לא שמעו לבת קול, לבין מחלוקת בית שמאי ובית הלל, שבה הכריעה בת קול: כשההלכה כבר הוכרעה על פי הרוב, אין בת קול יכולה לשנותה; אבל כשבשני הצדדים התבררו הטענות ואין דרך להכריע, ובלא הכרעה היה כל אחד נוהג כרצונו, בת קול יכולה לגלות את ההכרעה. ובשום מצב אין פוסקים על פי הנסתר הלכות חדשות. (מקור: מתוך ספרי הרב)

הרב אבינר נשאל על הכלל "חדש אסור מן התורה", והשיב מתוך דברי הרב קוק במאמרו על הביכורים: כמו שהעומר והביכורים מתירים את התבואה החדשה, כך יש דרך להתיר חידושים - להראות שהחדש אינו באמת חדש, אלא ישן שנשכח ושב ונוסד. ובהספדו על בעל "אבני נזר" תיאר הרב קוק גאון שחידש בכוח מופלא, אבל כל חידושיו היו בתוך הישן. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"התורה היא נצחית - בין שינוי לחידוש" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: ההבדל בין שינוי, שמבטל את הישן, לבין חידוש, שנובע מתוכו - ואיך התורה הנצחית מדריכה גם בדברים חדשים, כמו החשמל. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"הלכה והוראה" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: ההבדל בין הלכה, שהיא נצחית, לבין הוראה, שמתחשבת במציאות. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"כשגדולים חולקים - מי צודק?" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: כשגדולי התורה חולקים זה על זה, איך מכריעים, ומה פירוש "ובאת אל השופט אשר יהיה בימים ההם". (מקור: מתוך ספרי הרב)

"הכרעה כמרן הרב קוק" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: שאלה ותשובה: אם רוב החכמים לא הסכימו לדעת הרב קוק, איך הוכרע כמותו בענייני כלל ישראל? (מקור: מתוך ספרי הרב)

""לא בשמיים היא" - פסיקת הלכה על פי נסתר ורוח הקודש" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: האם אפשר לפסוק הלכה על פי סתרי תורה, הזוהר, רוח הקודש או נבואה? (מקור: מתוך ספרי הרב)

נוסח האגרות

197 האגרות שבנושא, לפי סדר הכרכים, כל אחת עם התמצית שלה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת ה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ליל יום ד', פרשת יתרו (תרנ"ז, בויסק) **נמען:** אחיו, החתן ר' שאול חנה הכהן (לומד בסמרגון)

הרב קוק שמח במכתב אחיו ומבקש ממנו לפרט מה הרב קוק לומד. הרב קוק מעלה זיכרונות מסמרגון, שבה למד בנעוריו בחבורת חכמים. הרב קוק מייעץ לאחיו להתחבר ליראי ה' בעיר, וללמוד גמרא, פירוש רש"י ותוספות כסדרן, "לעשות העיקר עיקר והטפל טפל": לדבריו לא ראה חכם גדול באמת אלא מי שעוסק בעיקר בתלמוד ובראשונים כסדרם. בסוף האגרת יש דיון הלכתי בהשגת הראב בית דין על הרמב"ם (הלכות טומאת מת פרק ב) בעניין אבר מן המת שחסר בשרו. הרב קוק דוחה פירוש מקובל ומציע הסבר משלו.

עיקרי הדברים

- הדרכה בלימוד: גמרא, רש"י ותוספות כסדרן, וחזרה.
- חשיבות החברה של תלמידי חכמים ויראי ה'.
- עיון הלכתי: טומאת אבר מן המת (רמב"ם וראב בית דין).

נוסח האגרת

ב"ה[1], אור ליום ד, יתרו [תרנ"ז[2], בויסק].

שלו'[3] וברכה שמורה וערוכה לאחי יקירי וחביבי החתן הנעלה חריף ושנון ונחמד מ' שאול חנה הכהן שליט"א[4].

יברכך ד' ויצליחך בכל מעשיך, וירחיב בתורתו לבביך, שלו' רב לך ולעוזריך.

שמחתני אחי אהובי בדבריך אלי. זה כמה נכסף נכספתי לשוחח עמדך בכתב, וטרדותי הרבות דחוני מיום אל יום, ועתה הנה הקדמתני, אח יקר, יחולו ברכות על ראשך, כי הרויתני נחת גם מדבריך המעטים, אף כי קמצת יותר מדאי. ולמה לא הודעתני בפרטות את אשר תלמוד כעת, ואת אשר למדת ורכשת לך בעה"י[5], בכל ימי משך שבתך בשבת תחכמוני זה, עיר סמארגאן היקרה, העיר אשר שמה וזכרה חקוק על לוח לבבי לאהבה משחר טל ילדותי, העיר אשר בה מצאתי בראשית דרכי חברת קודש מלאה חכמים וסופרים, חריפים ובקיאים, יראי ד' וחושבי שמו, אשר חברתם הרחיבה לבבי, גם גרמה לי להכשיר ביתרון את כשרונות ילדותי בע"ה[6]. ואתה אחי אהובי הנך יושב שמה, בטח רק את יראי ד' וחושבי שמו, האמונים עלי תורתו ויראתו, רק אליהם תארח לחברה, מהגדולים היקרים הללו, המסולאים מחכמי העיר יצ"ו[7], תלמוד להרבות קניניך בחכמה, למגמר ולמסבר לחזור על למודך בחשק ואהבה, לקנות ידיעה שלמה, בגמפ"ת[8] כסדרן, לעשות העיקר עיקר והטפל טפל. כי לא ראיתי חכם גדול באמת כ"א[9] מאותם שמשימים עיקר עסקם בתלמוד וראשונים, ללמוד ולחזור כסדרן ממש, ביחוד בראשית ביכורי הילדות. סלח לי אחי אהובי, יוכל להיות שאינך צריך התעוררות כזאת, אלא מתוך שאני זכור שהייתי צריך לכמו אלה, בימי חרפי, רחש לבבי אלה הדברים מדי דברי עמך.

תהלי"ת[10] עמנו כולנו החוה"ש[11], כה יזכנו השי"ת[12] לימים הבאים, וברב חסדיו יטיב ויוסיף ברחמיו. הנני מצפה על מכתביך שיבאו לידי מעכשיו תמידים כסדרן, להודיעך מכל הטוב אשר עמדך, אין טוב אלא תורה. והשי"ת[13] יחזקך ויאמצך לשקוד על דלתי תורתו, וחזקת והיית לאיש מצליח לשם ולתהילה ולתפארת, כעתירת ותקות אחיך אוה"נ[14] מצפה הצלחתך כה"י[15],

אברהם יצחק ה"ק

באה"נ[16] אדר"ש[17] ידי"נ[18] מנעורים הרה"ג[19] המרומם מו"ה[20] שמעון קאפעלאוויץ שליט"א. כמ"כ[21] אדר"ש ידי"נ הנכבד ומרומם היקר מו"ה מאיר הכהן שליט"א מאלטינסקי.

מש"כ[22] ע"ד[23] הראב"ד[24] בהשגה פ"ב מה' ט"מ[25], הנה הדברים עתיקים וכבר כ'[26] כעין זה בס'[27] האחרונים, אך לע"ד[28] לא מסתבר כלל שתהי'[29] זאת כונת הראב"ד. דאיך ישיג על הרמב"ם[30] ואיך יאמר שטעה בזה ומה טעות יש כאן, וביותר איך כתב שהרמב"ם[31] עצמו הלך ע"ז[32] הדרך, ואין בדבריו רמז לזה כלל. ובאמת הדבר תימה גדולה, וקשה ליחס לפסק הלכה, אם נאמר שאין אנו משועבדים לכללים ראוי לפסוק ע"פ[33] הסברא, ודבר זה נגד הסברא. ומש"כ[34] תוי"ט[35] בהעור והרוטב מפ"ו דעדיות, שאל תתמה דגדולה מזו אר"א[36] אבר מה"ח[37] אמרו, ולא אבר מה"מ[38], לא אדע מה דמיון זה לזה, התם אין תימא כלל, שהרי האבר אף שאין בו טומאת אבר מ"מ[39] יש עליו טומאת בשר ועצמות, ולא פקעה ממנו טומאתו, אבל כאן הרי הטומאה פקעה ממנו ע"י[40] מה שהי'[41] מחובר לאבר, וזה ודאי תימא. ולע"ד[42] לא לזה נתכוין הראב"ד, אלא שמשיג על הרמב"ם במה שכתב שאם חסר מכדי להעלות ארוכה, ויש בו כזית,. שהוא מטמא כמת שלם, משמע שיש באבר טומאה משום אבר, ובאמת אינו כן. שהאבר פקע ממנו דין אבר ע"י שחסר הבשר מכדי להעלות ארוכה, שזהו שיעור אבר, ומה שבאמת מטמא הוא רק מפני הכזית בשר המחובר בו, והוא רק משום יד, עיי' פ"ב דאהלות, ועיי' תו' חולין קי"ח ד"ה[43] אין יד, דיד בעי שיוכל לקחת ולא ינתק ע"ז[44], ולא סגי בחיבור בעלמא, הובא במל"מ[45] בזו ההלכה. ועכ"פ[46] אפילו מצד הלשון לבדו ג"כ[47] דרך הראב"ד לפעמים להשיג על הרמב"ם, במקום שנראה לו שהלשון נובע ממקור שהוא מוטעה לפי דעתו, ע"כ[48] להרמב"ם[49] שכתב כשחסר הבשר כיון שנשאר כזית מטמא כמת שלם, משמע שיש עליו טומאת אבר, ושהשיעור באבר מה"מ הוא כזית, ובאמת גם באבר מה"מ השיעור הוא כדי להעלות ארוכה, ומה שעכ"פ[50] מטמא הוא רק משום כזית בשר הדבוק בו, מטעם יד, ואם לא יהי'[51] דבוק בו שפיר לא יטמא העצם והגיד מטעם אבר כלל, ואיך יאמר "כמת שלם". וז"ש[52] שהר"מ[53] עצמו הלך ג"כ ע"ז הדרך, שכ'[54] בפ"ג גבי ואלו מטמאים במגע ובמשא ולא באהל אבר מה"מ שאין בו בשר כדי להעלות ארוכה, ולא התנה כלום מכזית, ש"מ דס"ל[55] ג"כ דשיעור בשר כדי להקרא אבר שוה הוא באבר מה"מ כבאבר מה"ח, כדי להעלות ארוכה, ולא כזית, ואיך כתב הלשון מטמא כמת שלם, שהאבר מטמא, ובאמת רק הכזית בשר מטמא, וע"ז[56] לא יחלוק הראב"ד כלל. כנלע"ד[57] אמת נכון ובאמת בפירוש דברי הרמב"ם. תודיעני עליהם בטובך דעת חכמי העיר יצ"ו גם דעתך.

אחיך הנ"ל[58]

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרנ"ז - השנה תרנ"ז (1896/1897)
3. שלו' - שלום
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. בעה"י - בעזרת השם יתברך
6. בע"ה - בעזרת השם
7. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
8. בגמפ"ת - בגמרא, פירש"י ותוספות
9. כ"א - כי אם
10. תהלי"ת - תהלה לא-ל יתברך
11. החוה"ש - החיים והשלום
12. השי"ת - השם יתברך
13. והשי"ת - והשם יתברך
14. אוה"נ - אוהבך הנאמן
15. כה"י - כנפשו היפה
16. באה"נ - באהבה נאמנה
17. אדר"ש - אחר דרישת שלום
18. ידי"נ - ידיד נפשי
19. הרה"ג - הרב הגאון
20. מו"ה - מורנו הרב
21. כמ"כ - כמו כן
22. מש"כ - מה שכתב
23. ע"ד - על דבר
24. הראב"ד - רבי אברהם בן דוד
25. ט"מ - טומאת מת (הלכות); "ט"מ הוי": טעמא מאי
26. כ' - כבוד
27. בס' - בספר
28. לע"ד - לעניות דעתי
29. שתהי' - שתהיה
30. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
31. שהרמב"ם - שרבי משה בן מימון
32. ע"ז - על זה
33. ע"פ - על פי
34. ומש"כ - ומה שכתב
35. תוי"ט - תוספות יום טוב
36. אר"א - דורש פענוח
37. מה"ח - מן החי (אבר מן החי)
38. מה"מ - מן המת (אבר מן המת); בהפרשת תרומה: מן המוקף
39. מ"מ - מכל מקום
40. ע"י - על ידי
41. שהי' - שהיה
42. ולע"ד - ולעניות דעתי
43. ד"ה - דיבור המתחיל
44. עי"ז - על ידי זה
45. במל"מ - במשנה למלך
46. ועכ"פ - ועל כל פנים
47. ג"כ - גם כן

48. ע"כ - על כן
49. להרמב"ם - לרבי משה בן מימון
50. שעכ"פ - שעל כל פנים
51. יהי' - יהיה
52. וז"ש - וזה שאמר / וזהו שכתוב
53. שהר"מ - ש + הר"מ: הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
54. שכ' - שכבוד
55. דס"ל - דסבירא ליה
56. וע"ז - ועל זה
57. כנלע"ד - כנראה לעניות דעתי
58. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת ט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: יום ה', ב' סיון תרנ"ט (בויסק) **נמען:** אחיו, החתן ר' שמואל הכהן קוק

הרב קוק מעיר לאחיו שהוא כותב מעט מדי ואינו מספר מה הוא לומד. בעניין אחיהם הרב דב בער, שספג ביקורת על שהניח את כובעו על ארון הקודש, הרב קוק קובע שעל פי הדין אחיהם צודק, אבל ראוי להתרחק מדברים כאלה במקום שיש עמי ארץ, ומ"הדומה לכיעור" בעיני ההמון. הרב קוק מזרז את אחיו לשקוד על התורה, לחזור על לימודו ולקבוע זמן למוסר ויראת ה'. לדבריו גם זמן קטן ללימודים אלה משפיע על הכול, כמו שהמוח קטן ומטביע את צורת האדם.

עיקרי הדברים

- הלכה: הנחת חפץ על ארון הקודש, וזהירות ממראית עין.
- לימוד מוסר ויראת ה' ככוח המעצב את כל הלימוד.

נוסח האגרת

בעה"י[1] יום ה' ב' סיון תרנ"ט[2] [בויסק].

שלו'[3] וברכה ושמחת הרגל והצלחה בתורת השי"ת[4] והכל בכלל לאחי יקירי החתן המופלג ושנון יקר רוח מ' שמואל הכהן שי'[5] קוק, שלו' לך ולעוזריך.

הגיעני לשמחת לבבי מכתבך, אשר חכיתי לו זה כמה, ונפלאתי על אשר אחרת מכתוב אלינו. גם עתה קצרת יותר מדאי, ולא הודעתני את המסכת אשר תלמוד, ואם הנך שוקד על דלתי תוה"ק[6] כתקותינו בך בעה"י.

ע"ד[7] כי[8] אחינו הרב רד"ב[9] שי', אין לדעתי לשים לב לדברי הנרגנים, בפרט בעסק הנחת הכובע על ארה"ק[10] מבחוץ. כפי שורת הדין הצדק את אחינו שי', כאשר בררתי הדבר בעה"י לעצמי, בראיות מוכיחות מגמ' ופוסקים וסברא ברורה. אמנם ראוי להתרחק מכיוצא בזה היכי דשכיחי עמי הארץ. גם אולי כדאי להתרחק מן הדומה לדומה לכיעור בעיני ההמון. אקוה להשי"ת[11] שישקוד אחינו שי' על משמרת התורה ועבודת השי"ת, ותתקיים בו הבטחת הכתוב סלסלי' ותרוממך.

הנני מוסיף לזרז למזורז כמוך שי' לשקוד עה"ת[12], ולחזור יפה על לימודך, כי זהו עיקר פרי הלימוד, ולשים לב למוסר ויראת ד' כפי מסת הפנאי, כי זהו עיקר הכל. ואם כי הזמן האפשרי ליחד ללימודים כאלה הוא חלק קטן, אבל הוא נושא פרי ברכה אל כל יתר הפעולות והלימודים, כמו שהמוח הוא קטן בשיעורו והוא מטביע צורת האדם באדם.

והנני בזה אחיך דו"ש[13] מצפה הצלחתך בעה"י.

אברהם יצחק ה"ק.

1. בעה"י - בעזרת השם יתברך
2. תרנ"ט - השנה תרנ"ט (1898/1899)

3. שלו' - שלום
4. השי"ת - השם יתברך
5. שי' - שיחיה
6. תוה"ק - תורתנו הקדושה
7. ע"ד - על דבר
8. כ' - כבוד
9. רד"ב - ר' דב בער (אחיו של הרב)
10. ארה"ק - ארץ הקודש
11. להשי"ת - להשם יתברך
12. עה"ת - על התורה
13. דו"ש - דורש שלום

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת י

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ליל יום ה', פרשת משפטים (תר"ס, בויסק)

נמען: חותנו, האדר"ת (ר' אליהו דוד רבינוביץ־תאומים)

הרב קוק מספר שבני ביתו חלו מעט והחלימו, ומשבח את שקידת הבן שגר בביתו. עיקר האגרת הוא שאלה הלכתית מזיימל. שם נפל ספר תורה מארון קודש צפוף, והרב הורה, כעיקר התשובה, לבנות ארון גדול ונאה. האומן עשה בכנפי הארון צורות בולטות של בעלי חיים, ובעיקר אריות, ורב העיר מבקש להסיר אותן. הרב קוק סבור שאילו ידע מראש היה מונע זאת, אבל כיוון שהדבר כבר נעשה, ונהוג בבתי כנסת רבים של גדולים, יש על מה לסמוך: רוב הראשונים מתירים, ולאוסרים זה איסור דרבנן מחשש לעבודה זרה, ובמקום שהמנהג פשט אין חשד. הרב קוק מוסיף שהקל בתענית, כי עיקר התשובה הוא תיקון המעוות בפועל (על פי תרומת הדשן).

עיקרי הדברים

- הלכה: נפילת ספר תורה, ותשובה על ידי תיקון הסיבה.
- הלכה: צורות אריות בולטות על ארון הקודש - מתי מותר להשאירן.
- דברי חיבה על לימוד התורה בבית.

נוסח האגרת

בעה"י[1], אור ליום ה' משפטים [תר"ס[2], בויסק].

שלו'[3] וברכה ושמחה לכ'[4] מו"ח אדוני עט"ר[5] גאון ישראל ותפארתו שליט"א[6] עשכ"ב[7] והבנים היקרים שי'[8].

תהלי"ת[9] על החוה"ש[10] אשר עמנו כולנו, כה לחי. שבוע העבר נחליתי, ל"ע[11], אנכי וכל ב"ב[12] שי' כמעט היו חולים במקצת, אך ב"ה[13] שלא הוצרכנו לרופא בו"ד, כי רופא חנם ב"ה שלח דבריו וירפאנו ברחמיו. כה יגונן ויציל לימים יבאו על"ט[14]. ב"ה על שקידת הבן הנחמד שי', אשר קול רינה של תורה המתמדת בביתי מקולו שי' מרנן לבבי ומשמח נפשי בכל עת ובכל שעה, וזאת נחמתי בעתים אשר בעוה"ר[15] הנני נטרד משעשועי תורת השי"ת[16] מפני הטרדות או חלישות בעוה"ר, כי תהלי"ת קלא דאורייתא נשמע בבית ב"ה, יחזק השי"ת כוחו וחילו לאורייתא להוסיף לקח, כי חמודות הוא לי ב"ה.

מזימל כתב לי האב"ד[17] בעש"ב[18] שי', ע"ד[19] שבהיותי שם צויתי לעשות ארון הק'[20]. וזה היה ע"י[21] סבה, ל"ע, שנפל ס"ת[22] אחד בעוה"ר מהארה"ק[23], בשעת הוצאת או הכנסת ס"ת, והתבוננתי שסבת הדבר הי'[24] מפני שהאה"ק[25] קטן מהכיל, וסה"ת[26] עומדים צפופים. ע"כ[27] צויתי שזאת תהי'[28] עיקר התשובה, להסיר הסבה הגורמת המכשול, להתנדב לעשות ארה"ק[29] גדול ויפה לכבודה של תוה"ק[30]. מובן הדבר, כי ע"י דבורי, שהיו ב"ה מתקבלים אצלם, ובכלל דעת ההמון קרובה למצות המורגשות ביופי (ובדורנו ג"ז[31] לטובה, כי עכ"פ[32] יזכירו ע"ז[33] ענין עבודת השי"ת וחבת המצות הנשכחות מלב בעוה"ר, אף שעושים את הטפל עיקר עכ"ז[34] כל פעולה שתוכנה לכבוד שמים יקרה היא בעיני, זולת במקום שדוחה ממש מצות חיוביות ח"ו[35] כנדון דמר הדר"ג[36] שליט"א באתרי דרבה גאון מו"ח[37] שי'),

עכ"פ התעוררו הרבה עי"ז והתנדבו בחשק, ושכרו בע"מ[38] לעשות ארוה"ק[39] בפתוחים שונים מהודר ונאה, יותר מכפי שהי'[40] כונתי. אך חששתי מלבטלם מזה, כי ידעתי שבבטול הדבר לא יתקבץ הכסף לשום דבר אחר של מצוה, גם הי' מקום לחוש פן בהתבטל היופי יתבטל החשק, וישאר ח"ו הארה"ק[41] הקטן הקרוב באמת למכשול, ודבר זה הי' אצלי יותר עקרי מהתענית, (ומטע"ז[42] נהגתי קולא הרבה בהתעני' אף שלא בטלתי, לגמרי, כי לדעתי כיון שעוסקים כולם בתיקון המעוות בפועל הוי תשובה מעלי'[43], דמי למש"כ[44] בתה"ד[45] שלא להחמיר בתשובת מומרים ר"ל, מפני שפרישתם מכל תאות המופקרות להם מורה הרבה על תשובתם). והנה בימים האלה נגמר ארה"ק הלז, עם כל פתוחיו, אך לא הוכנס עדנה, כי רצונם להכניסו בהדרת קודש ולהזמין גם אותי לזה, באשר הייתי ב"ה המתחיל ומעוררם למצוה זו. אך כתב לי הרב האב"ד שי', כי בהפתוחים של הכנפים, שעשה האומן לארה"ק[46], עשה בו צורות בע"ח בולטים, ביחוד אריות, וכבר נודע מה שגדולי עולם הרעישו ע"ז[47] בביהכ"נ[48], ביחוד במקום שכנגד המשתחוים, ומבקש ממני שאכתוב להם שימנעו מלהעמיד הכנפים. ובאמת הדבר קשה מאד, ודאבון לב הוא להעוסקי', כי זה עולה להוצאה גדולה. ואנכי בעניי אף שלו ידעתי מראש ודאי הייתי מונע בכל עז, לחוש לאותם גדולי עולם האוסרים, אבל בדבר שכבר נעשה, וכבר ראו כל ההמון להיתר בפומבי, בכמה בכ"נ[49] של קהילות קדושות, שהיו בהם גאוני עולם וצדיקים גדולים, אחשוב כי עכ"פ יש להם על מה שיסמכו בעיקר הדין. כי רבים הפוסקים גדולי הראשונים דלא ס"ל[50] כלל איסור זה, ולהאוסרים כ"א[51] איסור דרבנן, (זולת מקצת כמעט יחידים שי"ל[52] דלדידהו הוי אי' תורה, וג"ז[53] י"ל[54] ואכ"מ[55]), אחשוב בעניי לאידך גיסא דיש לחוש ללעז הראשונים. ולע"ד[56] כיון דטעם האוסרים הוא משום חשדא דע"ז ח"ו, וכיון שאנו רואים הגדולים צדיקי עולם שלא מיחו ואנן ניקום ונמחה יש בזה לעז גדול ח"ו. ולע"ד כ"מ[57] שהרעישו אז הי' מפני שלא הי' מנהג, אבל עכשיו שנפרץ הדבר והונהג ליכא חשדא כלל עכ"פ ליותר מסמיית עיני' ודאי חוששני. ובטח ראה הדר"ג שי' האמור בס'[58] הנחמד-בית שלמה. -

חתנו כבנו דבק באהנ"פ[59].

---

1. בעה"י - בעזרת השם יתברך
2. תר"ס - השנה תר"ס (1899/1900)
3. שלו' - שלום
4. לכ' - לכבוד
5. עט"ר - עטרת ראשי
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. עשכ"ב - עם שאר כל בני ביתו
8. שי' - שיחיה
9. תהלי"ת - תהלה לא-ל יתברך
10. החוה"ש - החיים והשלום
11. ל"ע - לא עלינו
12. ב"ב - בני ביתו
13. ב"ה - ברוך השם
14. על"ט - עלינו לטובה
15. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים

16. השי"ת - השם יתברך
17. האב"ד - האב בית דין
18. בעש"ב - שם אדם - דורש פענוח
19. ע"ד - על דבר
20. הק' - הקטן
21. ע"י - על ידי
22. ס"ת - ספר תורה
23. מהארה"ק - מהארץ הקודש
24. הי' - היה
25. שהאה"ק - שהארץ הקודש
26. וסה"ת - וספרי התורה
27. ע"כ - על כן
28. תהי' - תהיה
29. ארה"ק - ארץ הקודש
30. תוה"ק - תורתנו הקדושה
31. ג"ז - גם זה
32. עכ"פ - על כל פנים
33. ע"ז - על ידי זה
34. עכ"ז - עם כל זה
35. ח"ו - חס ושלום
36. הדר"ג - הדרת גאונו
37. מו"ח - מורי חמי
38. בע"מ - בעלי מלאכה
39. ארוה"ק - ארון הקודש
40. שהי' - שהיה
41. הארה"ק - הארץ הקודש
42. ומטע"ז - ומטעם זה
43. מעלי' - מעליה
44. למש"כ - למה שכתב
45. בתה"ד - בתרומת הדשן
46. לארה"ק - לארץ הקודש
47. ע"ז - על זה
48. בביהכ"נ - בבית הכנסת
49. בכ"נ - בתי כנסיות
50. ס"ל - סבירא ליה
51. כ"א - כי אם
52. שי"ל - שיש לומר
53. וג"ז - וגם זה
54. יל"ד - יש לדון
55. ואכ"מ - ואין כאן מקום (להאריך)
56. ולע"ד - ולעניות דעתי
57. כ"מ - כל מקום / כל מה (ש...)
58. בס' - בספר
59. באהנ"פ - באהבת נפש

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת יג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (בויסק, תרס"ב) **נמען:** אחיו, ר' שמואל הכהן קוק

הרב קוק מבקש מאחיו להשיג עבורו הלוואה של מאה רובל כסף, בשל מצבו הכספי הדחוק, אפילו בריבית. הרב קוק מצרף שטר חוב בנוסח של היתר עסקה, שבו הרב קוק רגיל להשתמש. הרב קוק גם מקווה לקבוע את חתונת אחותם לפני פסח.

עיקרי הדברים

- הלוואה והיתר עסקה.
- עניינים משפחתיים: חתונת אחותם.

נוסח האגרת

בע"ה[1].

אחי יקירי ואהובי הנעלה ונחמד מ' שמואל הכהן קוק שי'[2].

אחדשה"ט[3] תלי"ת[4] על החוה"ש[5] אשר עמנו כולנו כה לחי.

אם יהי'[6] לאל ידך להשיג עבורי מאה רו' כסף, הנני לפי מצבי הנדחק לשעה מוכרח להתרצות גם לרוחים.

מובן הדבר שאם יעלה בידך תקדים הדבר כפי האפשרי. הנני מצרף בזה בדף הדבוק שט"ח[7], שאני רגיל ליתן בהיתר כתוכן עסקא, ומאחר שאיני בעל עסקים איני משתמש בנוסח עסקא, רק בהתחייבות של קנס ע"פ[8] תנאי של העמדת איזה סחורה ליום מוגבל. בטח תהי'[9] זריז להשיבני.

מהרד"ב[10] שי' ממאסקוי עוד לא הגיעני מכתב, הנני מחכה לדבריו מאד. אולי יזכנו השי"ת[11] ונוכל לקבוע כלולת אחותנו תחי'[12] עוד לפני חה"פ[13].

הנני חותם בברכה ואה"ר[14], כתוב נא באר היטב מכל אשר עמדך לטובה ולברכה, כנה"ר[15] ונפש אחיך דבק באהנ"פ[16] מצפה הצלחתך בכל מילי דמיטב,

אברהם יצחק ה"ק

(בויסק, תרס"ב)

---

1. בע"ה - בעזרת השם
2. שי' - שיחיה
3. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
4. תלי"ת - תודה לא-ל יתברך
5. החוה"ש - החיים והשלום
6. יהי' - יהיה
7. שט"ח - שטר חוב
8. ע"פ - על פי

9. תהי' – תהיה
10. מהרד"ב – מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ד, ב (למשל: דוד + בנימין) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
11. השי"ת – השם יתברך
12. תחי' – תחיה
13. חה"פ – חג הפסח
14. ואה"ר – ואהבה רבה
15. כנה"ר – כנפשו הרמה
16. באהנ"פ – באהבת נפש

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת טז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח"י מרחשון תרס"ה - יפו **נמען:** הרב יעקב מרדכי זינגר (ראשון לציון)

הרב קוק שמע שבראשון לציון אדם נשא אישה מקישינוב שאומרת שהיא אלמנה, בלי היתר של בית דין, ושפועל ביקב סידר את הקידושין בלי רשות. הרב קוק דורש להעניש את מסדר הקידושין, ולהתרות בזוג שיציגו היתר מבית דין. עד שיתברר ההיתר אסור להם לגור יחד.

עיקרי הדברים

- הלכות אישות: היתר אלמנה מחוץ לארץ.
- סמכות הרבנות בסידור קידושין.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ח"י[4] מ"ח תרס"ה[5].

לכבוד ידידי הרב המופלג בתו"י[6] מו"ה[7] יעקב מרדכי זינגר נ"י[8], שלו'[9] וברכה

שמועה שמעתי, שבראשון נמצא איש אחד, שמו ח. ה., שנשא אשה אחת מקישינוב, שאומרת שהיא אלמנה, והנה אשה הבאה ממרחק כזה בתור אלמנה צריכה דוקא היתר ע"פ[10] ב"ד[11], וחלילה חלילה לעשות העולם הפקר, שכל הרוצה יבא ויתעסק בענינים חמורים כאלה.

והנה שמעתי שמסדר הקידושין הי'[12] איש אחד שמו ט., שהוא פועל ביקב, והנה ראוי הוא להענש בקנס, כראוי לו על עזותו, שהחציף לסדר קידושין בלא הרמנא ורשות מב"ד[13]. וזה הי' ראוי אפי'[14] אם היו הדברים בכשרות, ומה עוד ראוי להוסיף לו עונש, על שלחו יד בענין שאין לו שייכות כלל, וראוי ההדיוט הזה לגערה ונזיפה גדולה. ואקוה בע"ה[15] לדרש אח"ז[16] יפה, ולע"ע[17] אבקש מכבודו להודיעני הענין. ותחלת כל ישלח בשמי התראה, שהזוג הנ"ל[18] יעמידו היתר ב"ד שלהם לפני כבודו וישלחם אלי, או שיבאו בעצמם פה אלי לברר היתרם, וכ"ז שלא יתברר ההיתר אסורים הם לדור ביחד. והנני בטוח ביראת ד' שבלב כי'[19] ידידי שי'[20], שישתדל בדבר יפה ויודיעני מה פעל במוקדם האפשרי. ואקוה לשמו ית'[21], שיעזרנו להוציא לאור משפט, ולא להניח לנחלת השי"ת[22] שתהי'[23] נרמסת ברגלי כל קלי עולם. והי'[24] ז"ש[25] וברכה, כנפשו היקרה ונפש ידי"נ[26] דוש"ת[27], מצפה תשובתו במוקדם.

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. ח"י - שמונה עשרה (18)
5. תרס"ה - השנה תרס"ה (1904/1905)
6. בתו"י - בתורה ויראה
7. מו"ה - מורנו הרב
8. נ"י - נרו יאיר

9. שלו' - שלום
10. ע"פ - על פי
11. ב"ד - בית דין
12. הי' - היה
13. מב"ד - מבית דין
14. אפי' - אפילו
15. בע"ה - בעזרת השם
16. אח"ז - אחר זה
17. ולע"ע - ולעת עתה
18. הנ"ל - הנזכר לעיל
19. כ' - כבוד
20. שי' - שיחיה
21. יתי' - יתברך
22. השי"ת - השם יתברך
23. שתהי' - שתהיה
24. והי' - והיה
25. ז"ש - זה שלום
26. ידי"נ - ידיד נפשי
27. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת יט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' ניסן תרס"ה - יפו **נמען:** הרב יעקב מרדכי (זינגר)

על אישה שנישאה כשהייתה מעוברת מבעלה הקודם, בניגוד לדין שמעוברת או מינקת ממתינה עשרים וארבעה חודש. הרב קוק מורה לברר אם עשו זאת בזדון, ובינתיים להפריד ביניהם, לשכור מינקת ולהבטיח את שכרה, ולשמור שלא יבוא הילד לידי סכנה.

עיקרי הדברים

- הלכות אישות: מעוברת ומינקת חברו.
- שמירה על שלום התינוק.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ה' ניסן תרס"ה[4].

לכ"[5] ידי"נ[6] הרב המופלג בתוי"ר[7] מוהר"ר[8] יעקב מרדכי שליט"א[9], שלו'[10].

נרעשתי מהעובדה ע"ד[11] האשה, והנה צריך לחקור תחלת-כל אם הי'[12] "הדבר במזיד, שידעו מעיבורה, או לא, או שלא ידעו מהאיסור. בין כך ראוי להפרישו שידור בבית אחר לע"ע[13], עד שנברר דינו יפה בעה"י[14], ולשכור ג"כ[15] מינקת, ואם אפשר להשליש את כל שכר ההנקה של כ"ד חודש, או לעשות ע"ז[16] איזה בטחון גמור, ואח"כ[17] נוכל לעיין בדין. יותר נכון הי' שיבא האיש לע"ע פה אלי, ולכשתבריא היא מלידתה תבא גם היא, ונוכל לעמוד על החקירה. וייטיב כת"ר[18] לומר להועד בשמי שיזקיקוהו לבא בלא איחור, וצריך השגחה ג"כ מטעם הועד שלא יביאו את הילד ח"ו[19] לידי סכנה.

אחתום בברכה, והשי"ת[20] יצילנו מכל פרץ ומכל יוצאת וישרה שכינתו בתוכנו באהבתו וחמלתו ב"ה. והי'[21] ז"ש[22] כנה"ר[23] ונפש ידידו דוש"ת[24] מצפה לדבריו היקרים בתשובה ברורה.

אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

אם יהי'[25] דרך להתיר בלא גירושין אחר הבירור, אבאר בע"ה[26] הפרטים, בענין המינקת איך יהיו, בלי"נ[27]. הנ"ל[28]

מסתמא הוזהרה ע"פ[29] ב"ד[30] בשעת הגט, שאם תהי'[31] מעוברת תמתין אחר הלידה כ"ד חדש. הנ"ל

השמש מעיד, שזוכר שהזהרתי' אם תהי' מעוברת תמתין כד"ח[32] אחר הלידה.

הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ה - השנה תרס"ה (1904/1905)
5. לכ' - לכבוד

6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. בתוי"ר - בתורה ויראה
8. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. שלו' - שלום
11. ע"ד - על דבר
12. הי' - היה
13. לע"ע - לעת עתה
14. בעה"י - בעזרת השם יתברך
15. ג"כ - גם כן
16. ע"ז - על זה
17. ואח"כ - ואחר כך
18. כת"ר - כבוד תורתו
19. ח"ו - חס ושלום
20. והשי"ת - והשם יתברך
21. והי' - והיה
22. ז"ש - זה שלום
23. כנה"ר - כנפשו הרמה
24. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
25. יהי' - יהיה
26. בע"ה - בעזרת השם
27. בל"נ - בלי נדר
28. הנ"ל - הנזכר לעיל
29. ע"פ - על פי
30. ב"ד - בית דין
31. תהי' - תהיה
32. כד"ח - כ"ד חודש (24 חודשים)

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת כ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' סיון תרס"ה - יפו **נמען:** הרב ד"ר משה זיידל

הרב קוק מסביר את דבריו במכתב הגלוי, ש"אינו דורש שלטון על הדעות". לדבריו יש גבול לחופש הדעות, ואצל ישראל, שקיומם הלאומי תלוי באמונה בה', מי שמחליש את האמונה הוא "פושע לאומי". אך בזמן שכוחות האומה חלשים, ההשגחה מונעת כפייה, ולכן אין לומר "דבר שאינו נשמע". להלכה, דין אפיקורוס חל רק על הכופר המוחלט ולא על המסתפק.

עיקרי הדברים

- גבולות חופש הדעות.
- אמונה כיסוד הקיום הלאומי של ישראל.
- דין אפיקורוס: כופר לעומת מסתפק.

נוסח האגרת

(להרר"מ ד"ר זיידל שליט"א)

אשר שאלת ע"ד[1] לשוני במכה"ג[2], שאיני דורש שום שלטון על הדעות, אם הוא מפני ההכרח או שכן הוא ג"כ[3] ע"פ[4] דין תורה.

הנה בלשוני לא נמצא מקום לשאלה, שאמרתי "מפני שהוא בימינו דבר שאינו נשמע". ממוצא דבר הרינו למדים, שאם היה נשמע היה מקום לדרישה כזאת. אלא שהענין תלוי בהרים גדולים של עיונים שצריך לבאר הגדר שלו. ומפני שא"א[5] לי להאריך ארשום בקצרה, ואקוה שיספיק לנבון שכמותך.

דע שהסברא הישרה היא לעולם יסוד גדול בדין, וזהו בין בדינים מעשיים בין בדינים עיוניים. ע"כ[6] לעולם אנחנו צריכים להגיע למרכז היושר, ואם תראה לנו סתירה בין אמת לאמת, ע"כ יש כאן דבר המכריע, וזה מקום של למוד חדש. ע"כ נראה בענין ההלכה של חופש הדעות, שהיא מתאמת בזמן הזה לרוב בעלי הדעות שבעולם, עד היכן יגיעו גבוליה ע"פ השכל. שמא תאמר שאין לה גבול, לא תוכל כלל לומר כן. האחד שאין לנו אפילו מדה אחת בעולם שלא תהי'[7] הקצוניות מזיקתה, ועוד טבע הענין מחייב שיש גבול לחופש הדעות, שאם לא יהי'[8] שום גבול, כ"א[9] יפרק עול כל מוסר מוסכם, עד שיגיע בבינתו הפרטית לסוף הדעה על מה הוא עומד, ואז תמלא הארץ נבלה, וצמצום גמור בין הדעות והמעשים א"א[10] כלל לעשות, מפני שהמעשים נגררים בע"כ[11] ברב או במעט אחרי הדעות, א"כ[12] למשל שיסכים אדם בלבבו שאין שום עול ברציחה הוא ודאי חטא, שאם ההסכמה הזאת תפריח יהרס קיום העולם, וכן כיו"ב[13]. ע"כ אנו למדים שיש גבול לחופש הדעות, אלא הדבר הקשה הוא צמצום הגבול. ומסתבר שאין הצמצום יכול להיות שוה ממש בין כל חברה אנושית, כי למשל ההסכמה הגמורה בלב שאין שום הפסד ללכת ערום בשוק, למי שמסכים כן, וטוען שיתנהגו כן בפועל, הוא חטא אצלנו, וראוי להיות חטא, ואיננו חטא אצל הפראים שבאיי גוויניא, למשל. וכיון שע"כ[14] יש הפרש בין חברה לחברה, לא יעמוד ההפרש על מקום אחד, רק יהי' הולך ומתחלק לפי רבוי התנאים. וביחש לאמונה יש

הפרש גדול בזה בין ישראל לעמים. אם היה שום עם בעולם, שעיקר הוייתו בתור עם וקיומו יהי' תלוי באיזו דעה, אז היתה רשות גמורה וגם חובה שביחש לזאת הדעה לא ימצא בקרבו חופש-הדעות. כי אין זה חופש כ"א עצלות מהגן על עצמה, בשביל איזו נטיה של גירוי עצבים מאנשים פרטיים. אמנם לפעמים ימצאו יחידים, שיוכלו למרוד באומתם, כשימצאו שאותה הדעה, המאגדת ומקיימת את אומתם, היא מזקת לכלל האנושיות, ע"כ יפקירו את האומה בשביל האמת. אבל כ"ז[15] שתהי'[16] הדעה המחזקת את אומתם דעה בלתי מפסדת כלל, וק"ו[17] כשתהי'[18] עוד דעה מועלת חוץ לגבולה, ולגוף האומה תהיה יסוד חייה, אז אין שום מקום לסבלנות, והסבלן בזה ראוי לבזיון פנימי מכל האומה וגם מכל האדם. ע"כ כאשר אין עוד אומה בעולם, שההודעה של שם השי"ת[19] בעולם, בתור אלהי עולם, שומר הברית והחסד וכל ארחות הצדק, שהם מדותיו של הקב"ה[20], יהיה יסוד חייה הלאומיים, ותנאי מיוחד בתקומתה על ארצה וכוננות ממשלתה. וע"כ[21] יש בה תנאים כאלה שאינה יכולה להתקיים מבלעדי הדעות הגדולות הללו, וכל גדולה שבנפש היא כרוכה עם חסרונות מקבילים לה, ובודאי יש לישראל ג"כ חסרונות כאלה המביאים אותם לידי הכרח הגדולה של נשיאת שם ד' בתכנם הכללי. ע"כ מי שגורם בדעותיו, ומכש"כ[22] במעשיו, רפיון להדעה שמחיה את האומה, הוא פושע לאומי, שהסליחה להם היא אולת. ובכל העולם אין לנו דוגמא בזה. אין התוכן הלאומי של כל אומה ולשון שבעולם קשור כלל בטבע הוייתם עם דעת שם ד' בקרבה ובעולם, ולא עם כללות שום אמונה. ואם ימצא עם בודד, בעל אמונה שפלה, שאמונתו היא לאומית, היא ודאי כל כך קטנה, עד שהתפשטותה בעצמה תביא מכשולות לכל האנושיות, וביותר שא"א כלל בעצמו להתקיים, א"כ העם ההוא בעצמו עומד הוא לכליון שאין לתבע מיחידיו חובות קיומו. זהו יסוד קנאת ד' האמתית, שבעליה ראויים שתנתן להם ברית כהונת עולם, בהבדלה בין הקנאות הפחזנית הבאה מחסרון דעה ורפיון כח.

והנה כדי למלא במעשה את השלטון הלאומי, צריכים שיהיו כחות האומה בתכלית השלימות. אמנם למנעו לגמרי ג"כ לא יתכן, כי האופי הרוחני של האומה הוא ב"ה[23] תמיד חי, ודוד מלך ישראל חי וקיים. ע"כ זאת היא עצת ד' שהפליא עצה, הגדיל תושיה, שכפי אותו המיעוט שכחות האומה מתמעטים, כן יהי' נגרע כח היכולת, ומניעת היכולת היא לנו לעדה על חפץ ד', ומניעת החפץ יש לה הרבה דרכים, לפעמים מניעה מעשית, כמו יראת מלכות וכיו"ב[24], ולפעמים מניעה רוחנית, שמהם היא ג"כ המצוה שלא לאמר דבר שאינו נשמע. וכשישנן מניעות כאלה הננו מרוצים בזה, מפני שאנו מכירים שכך הוא רצון ההשגחה העליונה בעתים כאלה. ואך לזה הננו מוצאים בירושלמי, שרשב"י[25] שמח על נטילת הדינים בישראל לשעתם, משום דלית אנן חכים מידן,

זהו מה שנוגע להבנת לשוני.

ולענין דינא. דע, שאע"פ[26] שאיסור גמור וחולי רע הוא, אפי'[27] מי שמסתפק ומהרהר על דברי האמונה השלמה, מ"מ[28] לא מצינו שדנו חז"ל[29] דין אפיקורוס, כ"א על הכופר, דהיינו המחליט ההיפך. וההחלטה של ההיפך א"א שתמצא כלל בישראל בין שום אדם שלא יהי' רשע גמור ומשקר במזיד. כי הרשעה היותר גדולה לא תוכל כ"א להטיל דופי של ספק לחלושי הדעות, וכיון שכן מי שמעיז פנים לאמר שהוא כופר בבירור, הרי הוא רשע מוחלט, שבצדק היה ראוי לדונו בכל הדינים המפורשים, ואין

כאן טענת לבו אונסו כלל. ואם היתה הכפירה שבדורנו בעלת אמת, היתה תמיד טוענת טענת ספק, והיו מבררים לה בנקל ספקותיה, אבל היא משקרת בזדון, וטוענת טענת ודאי, בשעה שאפילו ליותר חלושים בדעת א"א כלל שתבא כ"א למדת ספק, והרי היא עסוקה ברשע של רדיפה בעזות מצח, ע"כ היא חייבת כל הדינים, שבידי אדם ובידי שמים, לפי הערך של המכשלה שהיא עושה. ופרטי הדברים מובן שצריכים אריכות גדולה של ספרים רבים לבאר. ודבר זה ברור, שמי שבא לידיעה איך שכל המינות, ביחש לישראל, איננה כ"א טענה של ספק גרועה, המתלקטת מחסרון ידיעה וחסרון רגש ומעוט מוסר, מיד הוא נעשה שלם באמונה ויראת ד' באמתי וכל מה שיהי'[30] יותר דבק בת"ח[31], דורשי אלהים באמת, כן יתעלה מעלה מעלה, להיות ממולא באמונה של חסן חכמת ודעת. "כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי, זאת נחלת עבדי ד' וצדקתם מאתי אמר ד'".

(עה"ק יפו ת"ו, י' סיון תרס"ה).

---

1. ע"ד - על דבר
2. במכה"ג - במכהאי גוונא
3. ג"כ - גם כן
4. ע"פ - על פי
5. שא"א - שאי אפשר
6. ע"כ - על כן
7. תהי' - תהיה
8. יהי' - יהיה
9. כ"א - כי אם
10. א"א - אי אפשר
11. בע"כ - בעל כרחם
12. א"כ - אם כן
13. כיו"ב - כיוצא בזה
14. שע"כ - שעל כן
15. כ"ז - כל זה
16. שתהי' - שתהיה
17. וק"ו - וקל וחומר
18. כשתהי' - כשתהיה
19. השי"ת - השם יתברך
20. הקב"ה - הקדוש ברוך הוא
21. וע"כ - ועל כן
22. ומכש"כ - ומכל שכן
23. ב"ה - ברוך השם
24. וכיו"ב - וכיוצא בזה
25. שרשבי"י - שרבי שמעון בר יוחאי
26. שאע"פ - שאף על פי
27. אפי' - אפילו
28. מ"מ - מכל מקום
29. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
30. שיהי' - שיהיה
31. בת"ח - בתלמידי חכמים

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת כו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' תשרי תרס"ו - יפו **נמען:** ועד המושבה רחובות

הרב קוק מייעץ לוועד להתפשר עם אדם שהלווה להם, ומזהיר שבכל הלוואה בין יהודים יש לצרף שטר עסקה או לציין שהעסק נעשה "על פי היתר עסקה", כדי להימנע מאיסור ריבית. אם לא יתפשרו, יכתבו לו את פרטי העניין והרב קוק יפסוק על פי דין תורה.

עיקרי הדברים

- הלכות ריבית והיתר עסקה.
- ניהול כספי ציבור על פי ההלכה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3] כ"ז[4] תשרי תרס"ו[5].

שלו'[6] וברכה לכ'[7] הועד הנכבד ברחבות ת"ו.

אבקש מכבודם לעשות גמר עם ה' א'. כפי מה שאני רואה נכון הדבר מאד להתפשר עמו, בפרט בענין הריבית, שראוי מאד להזהר להבא, שבכל עת שיעשה הועד עסקי הלואה עם אחד מאחב"י[8], לצרף שטר-עסקא לזה, ולפחות לכתוב שהדבר נעשה ע"פ[9] היתר-עסקא, ואז עומד הענין באמת על מצב עסקא לכל פרטיו. וכן עשו בבנק דפה, וראוי שיעשה גם הועד חותם כתוב בו "ע"פ היתר עיסקא", ולהחתים בו את כל הניירות הניתנים בעסק כזה, כדי שידע ג"כ[10] המקבל, שהענין בנוי ע"פ עיסקא. ודבר זה אין ראוי להיות קטן בעיני מנהלים עסקים כלליים לאחב"י[11] באה"ק[12] ת"ו.

עכ"פ[13] אם לא יוכלו בשו"א[14] להתפשר ע"פ עצמם יכתבו לי בקצרה כל תוכן הענין, מהתחלת העסק עם א' עד עכשיו, ואשיב להם ע"פ ד"ת[15] אי"ה[16].

ברגשי כבוד וברכה,

אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. כ"ז - היום העשרים ושבעה בחודש
5. תרס"ו - השנה תרס"ו (1905/1906)
6. שלו' - שלום
7. לכ' - לכבוד
8. מאחב"י - מאחינו בני ישראל
9. ע"פ - על פי
10. ג"כ - גם כן
11. לאחב"י - לאחינו בני ישראל
12. באה"ק - בארץ הקודש

13. עכ"פ - על כל פנים
14. בשו"א - בשום אופן
15. ד"ת - דברי תורה
16. אי"ה - אם ירצה השם

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת לא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד שבט תרס"ו - יפו **נמען:** הרב אהרן הכהן

הרב קוק טרוד מאוד, ואינו מוכן להתחייב כלפי אדם מלבד ה'. הרב קוק שולח נוסח של פסק דין כפי שהסכים לכתוב, ומסרב לפסוק בעניין ההוצאות של חברת "גאולה" לפני ששמע את טענות הצד השני.

עיקרי הדברים

- פסק דין ושמיעת שני הצדדים.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ד שבט תרס"ו[4].

לכ' ידי"נ[5][6] הרב הגאון כו' ר'[7][8] אהרן הכהן שליט"א[9].

שוי"ר[10]. טרדותי ופיזור נפשי גדלו באלה הימים, ולא אוכל למלאות את המבוקשים של הדורשים ממני איזה עבודה הצריכה עיון וישוב הדעת, ובכלל זה ג"כ[11] המבוקש של כת"ר[12]. וביותר איני מוכשר כלל לעשות עכשיו דברים שהדורש טוען שאני מחוייב בדבר, כי בכלל איני חפץ להיות משועבד לשום אדם ולסבול עול של חיובים בלתי לדי לבדו ב"ה. מ"מ[13] הנני שולח בזה לכת"ר[14] נוסח הפס"ד[15] ע"פ[16] הסגנון שהסכמתי לכתבו, ויותר איני חפץ להתערב בענין זה.

וע"ד[17] ההוצאות של ח' "גאולה", איך אוכל ליתן פס"ד[18] גמור ברשיון לקחת כסף קודם שאדע מה הנה טענותיהם של הצד השני. ע"כ[19] זהו דבר שא"א[20], ויגמר בזה כת"ר כפי ראות עיניו.

אחתום בברכה ואה"ר[21], כנפשו היפה ונפש ידי"ע[22] דוש"ת[23] באה"ר[24] וברכה,

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ו - השנה תרס"ו (1905/1906)
5. לכ' - לכבוד
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. כו' - וכולי (וכן הלאה)
8. ר' - רבי
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. שוי"ר - שלום וישע רב
11. ג"כ - גם כן
12. כת"ר - כבוד תורתו
13. מ"מ - מכל מקום
14. לכת"ר - לכבוד תורתו
15. הפס"ד - הפסק דין
16. ע"פ - על פי

17. וע"ד – ועל דבר
18. פס"ד – פסק דין
19. ע"כ – על כן
20. שא"א – שאי אפשר
21. ואה"ר – ואהבה רבה
22. ידי"ע – ידידו עוז
23. דוש"ת – דורש שלומו ותורתו
24. באה"ר – באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת לג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: אדר תרס"ו - יפו **נמען:** ועד המושבה רחובות

הרב קוק מורה לוועד להתרות בבעלי בהמות דקות שמזיקות לנטיעות, ובעיקר לשקדים, ואם לא ישמרו עליהן - לקנוס אותם. הרב קוק מוסיף שיש לתקן את גידול הבהמה הדקה בארץ ישראל כך שיהיה רק באופן המותר.

עיקרי הדברים

- נזקי בהמות דקות.
- גידול בהמה דקה בארץ ישראל.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], אדר תרס"ו[4].

לכבוד ועד המושבה ברחבות ת"ו.

באה לפני קובלנא על בהמות דקות שמגדלים במושבה, והן מפסידות את הנטיעות, ביחוד את השקדים.

הנני בזה להעיר את כבוד הועד, שיתרה בבעלי הבהמות הנ"ל[5], שיזהרו מאד בשמירת בהמותיהם, שלא יזיקו. ואם אחרי ההתראה הראויה ב' וג' פעמים לא יסירו הבעלים את המאורעות של הנזקים, החובה על כבוד הועד לקנוס את בעלי הבהמות הנ"ל כפי ראות עיניו. ומה טוב הי'[6] אם ישימו לב לתקן את כלל המעוות שבגידול בהמה דקה באי"י[7] כ"א[8] ע"פ[9] אופן המותר.

ברגשי כבוד וברכה,

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ו - השנה תרס"ו (1905/1906)
5. הנ"ל - הנזכר לעיל
6. הי' - היה
7. באי"י - בארץ ישראל
8. כ"א - כי אם
9. ע"פ - על פי

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת לה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ז אדר תרס"ו - יפו **נמען:** ועד המושבה רחובות

על סכסוך בין הוועד לבין הרב ק', תלמיד חכם ומחבר ספרים, שנקנס. הרב קוק תומך בחיזוק הסדר הפנימי במושבות ובקנסות, אבל מבקש לשמור על כבוד התורה ולא ליצור רושם של שנאת תלמידי חכמים. הרב קוק מזמין את שני הצדדים אליו כדי לעשות ביניהם שלום.

עיקרי הדברים

- כבוד תלמידי חכמים.
- סדר ומשמעת במושבות.
- הבאת שלום בין הצדדים.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ז אדר תרס"ו[4].

לכבוד הועד הנכבד ברחבות ת"ו.

שלו'[5] וברכה.

הגיעני מכתבם הנכבד ע"ד[6] העובדא של הרב ק' עם מר א'. גם טרם אציע לפניהם יבינו את רב עגמת נפשי על מקרים כמו אלה, ובמקום החביב כ"כ[7] חבת הנפש. בכ"ז[8] אקוה שרק בתור תגרת אחים, שעל נקלה תעבר בלא השארת רושם מדאיב, נביט על המאורע במנוחה מבלגת עלי דויון.

דעתי תמיד חזקה לאשר את המשטר הפנימי במושבות, ולהרגיל לזה את בנינו. ע"כ[9] ראוי מאד לקיים את משפט הועד והאסיפה ביחש לקנסות ליחידים. אבל מצד שהרב ק' הוא ת"ח[10] מצויין, ומחבר ספרים חשובים בגפ"ת[11], אחשב שאין זה לכבוד להועד ולהמושבה בכלל אם יחשב עליהם ללא-אמת ששנאת ת"ח, המצויה לפעמים אצל יחידים, שהיא סייעה לחומר שורת דינם, נוסף שאין אנחנו יכולים להפטר מכבוד התורה ולומדיה גם אם יצא מלפניהם איזה משגה. ע"כ דעתי היא שיועילו האדונים מר א' והרב ק. לבא הנה, ובע"ה[12] אשתדל להביא ביניהם דרך שלו' בכבוד.

אחתום בברכה ורגשי כבוד,

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ו - השנה תרס"ו (1905/1906)
5. שלו' - שלום
6. ע"ד - על דבר
7. כ"כ - כל כך
8. בכ"ז - בכל זאת

9. ע"כ - על כן
10. ת"ח - תלמידי חכמים
11. בגפ"ת - בגליל פתח תקוה (או: בגבול פתח תקוה)
12. ובע"ה - ובעזרת השם

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת לו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ט אדר תרס"ו - יפו **נמען:** ועד המושבה רחובות

הרב קוק הסכים לבוא למושבה כשנאמר לו שבית הכנסת עלול להיסגר, אבל כעת הרב קוק שומע שהמצב פחות חמור, ובריאותו אינה טובה. הרב קוק שואל אם אפשר לפתור את העניין בדרך אחרת. הרב קוק גם מודה שטעה כשחשד בזיוף של הכשר: מסמך שקיבל מרב מצירי כלל רק את חתימתו המודפסת.

עיקרי הדברים

- דאגה לבית הכנסת במושבה.
- הודאה בטעות וחרטה.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. עה"ק[2] יפו, כ"ט אדר תרס"ו[3].

לכ'[4] הועד הנכבד ברחבות ת"ו[5].

משקבלתי המכתב ע"ד[6] הבקשה שאבא למושבה, ובו הי'[7] כתוב שבהתרשלותי תוכל לצאת מזה תקלה של סגירת ביהכנ"ס[8] ח"ו[9], מיד הסכמתי לבא. בין כה באו אלי ידיעות, שאין הענין עומד עכשו במצב כ"כ[10] מחריד, ובתוך כך מצב בריאותי אינו כ"כ בשלמות, וטרדותי רבות. ע"כ[11] אבקשם נא להודיעני אם הדבר אפשר למצא דרך אחר, שלא להכביד עלי את הנסיעה, שאיננה קלה לי כעת, הוא יותר טוב. אך אם א"א[12] באופן אחר, אז אקוה לקיים הבטחתי בל"נ[13] אי"ה[14].

ע"ד נ' נודע לי אח"כ[15] שצדק ממני. הרב מצירי שלח לי פסת נייר קרוע מחתיכה שלמה, ולא הי' כתוב שום דבר כ"א[16] שמי בראש הגיליון, וחשבתי שהיא פירמה ע"כ חשבתיה למזויפת. אבל אח"כ נודעתי, שהוא רק החתימה שלי, הנדפסת להההכשר של אה"כ[17]. וכבר הודעתי להרב הנ"ל[18] היום בדעפעשע, שההכשר מאושר. והיטב חרה לי על מה שחשדתי בכשר, בהחפזי, בשגגה. שגיאות מי יבין, ואלקי סליחות ב"ה יסלח לי ברחמיו.

בברכה ורגשי כבוד,

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. תרס"ו - השנה תרס"ו (1905/1906)
4. לכ' - לכבוד
5. ת"ו - תבנה ותכונן
6. ע"ד - על דבר
7. הי' - היה
8. ביהכנ"ס - בית הכנסת
9. ח"ו - חס ושלום

10. כ"כ - כל כך
11. ע"כ - על כן
12. א"א - אי אפשר
13. בל"נ - בלי נדר
14. אי"ה - אם ירצה השם
15. אח"כ - אחר כך
16. כ"א - כי אם
17. אה"כ - שם ארגון - דורש פענוח
18. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת לז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: א' ח"י אייר תרס"ו - יפו **נמען:** ועד המושבה רחובות

הוועד דרש מאדם לשלם את תביעת המושבה לפני דין תורה. הרב קוק מודיע שעל פי דין הציבור יכול לדרוש רק משכון לפני הדין, ולא תשלום מראש. הרב קוק קובע מועד לדין תורה עד חג השבועות.

עיקרי הדברים

- דין תורה בין יחיד לציבור.
- משכון לעומת תשלום מראש.

נוסח האגרת

ב"ה[1] עה"ק[2] יפו ת"ו[3], א' ח"י[4] אייר תרס"ו[5],

לכבוד הועד הנכבד ברחבות ת"ו, שלו[6].

הראני ר'[7] י' ג' את תשובת כ'[8] הועד אליו, שלא ילכו לד"ת[9] עם יחיד כ"א[10] כשישלם תחילה את תביעת המושבה. והנני בזה, מחוייב להודיע לכבודם, שע"פ[11] ד"ת[12] יש רשות ביד הציבור רק לבקש משכון מיד היחיד קודם שיעמדו לד"ת, אם הם מפקפקים בתשלומיו אח"כ[13], אבל לא סילוק.

אקוה שלא יתנו שום מקום לכל פרץ וקלקול שורת ד"ת, ויגמרו את הענין כדת.

והנני בזה לקבע זמן בירור ד"ת הנ"ל[14] עד יום חג השבועות הבעל"ט[15].

בכבוד ובברכת ד' מציון,

אברהם יצחק ה"ק

התשובה לקביעות הזמן יקדימו כפי האפשרי, הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. ח"י - שמונה עשרה (18)
5. תרס"ו - השנה תרס"ו (1905/1906)
6. שלו' - שלום
7. ר' - רבי
8. כ' - כבוד
9. לד"ת - לדברי תורה
10. כ"א - כי אם
11. שע"פ - שעל פי
12. ד"ת - דברי תורה
13. אח"כ - אחר כך
14. הנ"ל - הנזכר לעיל
15. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת מב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ד' כסלו תרס"ז - יפו **נמען:** החוקר ר' שלמה בובר

הרב קוק מודה על ספר "האורה" לרש"י שקיבל ממנו, ומוסיף כמה הערות: על פירוש הביטוי "מצטמק ויפה לו" (שהכוונה לאדם ולא לתבשיל), על דין גף העוף, ועל "עשרה מילי דחסידותא" של רב. בין השאר הרב קוק מסביר שדבר דרבנן שעוד לא פשט בכל ישראל נחשב מידת חסידות ולא איסור.

עיקרי הדברים

- עיון בדברי ראשונים ובגרסאות.
- הלכות שבת, טריפות ומידות חסידות.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ד' כסלו תרס"ז[4].

הררי קודש ישאו ברכת שלו'[5] לכבוד הרב החכם הגדול, גאון המבקרים והמעירים, מופיע אורה על חמדות גנוזות, מוהר"ר[6] שלמה בובר שליט"א[7].

אחדשה"ט[8] באה"ר[9].

ספר האורה, די שדר לי מר, האיר את רוחי זה כמה, מאז בא לידי, ואין בפי די תודה להשיב למר כפעלו, על אות כבודו ואהבתו לכבדני במנה יפה מתנה כבודה וחמודה זאת. ומה נשתוממתי לראות את גודל שקידת אדוני, להפיץ אורו על דברי רבותינו הקדמונים, ברוך המקום שמסר עולמו לשומרים נוטרי כרם ד', מעזקיו ומסקליו. ואני תפלה יחזק ויאמץ הבוחר בחכמים ובמשנתם, ב"ה, את חילו לאורייתא, וימים רבים, דשנים ורעננים, על ימיו יוסיף, ברב און ועצמה, להוסיף לתת לנו פרי קודש הלולים תנובת רבותינו, שדבריהם הנם לנו למאורות, עדי יבוא לציון גואל, ואור חדש יזרח על עם ד' אלה המצפים לאורה וישועה, יראו עינינו וישמח לבנו במהרה בימינו אמן.

אחרתי מהשיב לכבוד הדרתו, מרובי טרדותי שהנני מוקף מהם מאד מאד, ולא עלתה בידי אפילו לעיין כראוי בדבריו האהובים.

עתה כרגע פתחתי את הספר, וראיתי בענין הטמנה סי'[10] נ"א פי'[11] יפה על לשון חכמים "מצטמק ויפה לו", שהכונה היא שהאדם שמח ויפה לו בזה, וכן "רע לו" כשהוא מתעצב בזה, ולא קאי על התבשיל כרגילות העולם לחשוב. והי'[12] נכון בזה מאד מה שאמרו בגמ'[13] ר"פ כירה להגביל בזה כללים, דאם קאי על התבשיל יש לטעום ולהבחין כל פרט, אבל אם קאי על האדם שייך לומר דאזלינן בתר רובא דעלמא, ואם אחד יפה לו במה שרוב בנ"א[14] רע להם אמרינן בטלה דעתיה, כדאמרינן בכמה דוכתי, ומשו"ה[15] אמרי' שם דל"ז ב', דאם קבעו לאורחים הוי מצטמק ורע, אע"ג[16] דעצם התבשיל נעשה בזה יפה ומוטעם, אבל האדם הוא מצטער מפני העדר כבוד האורחים, כמו שפירש"י[17], וכו"ע[18] אם היו להם אורחים הוי בכה"ג[19] רע להם, ול"א בטלה דעתו אצל כ"א בכה"ג, כתוס'[20] דצ"ב ב' ד"ה[21]

ואת"ל[22], ועי' ד' קמ"ד ב'. אבל הנני מצטער על יופי הפירוש, שצריך יהי'[23] על פיו להגיה בלשון הגמ'[24] בד' ל"ח א', "דביצים מצומקות מצטמקות ויפה להן נינהו", ולפי פירוש רבינו הי'[25] ראוי לגרוס גם כאן "ויפה לו", דאגברא קאי. ובירושלמי אי' הוספת תיבת "תבשיל" במצטמק, אולי להורות דקאי על התבשיל.

בסי'[26] ק"ד בסופו, "גף העוף פרק שלישי דלהדי הגוף אסור", נראה שאוסר בכל פרק שלישי, ובתשו' הרא"ש[27] כלל כ'[28] סי' ט"ז, בשם הרשב"א[29] ע"ש[30] רש"י[31] דאוסר רק אם נשבר סמוך לגוף. ולפ"ז[32] צריך להעיר, שהפירוש הוא כך: פרק שלישי אסור, ובאיזה מקום דוקא דלהדי הגוף, ולא קאי על כל פרק שלישי, כ"א[33] מסמן הוא את מקומו באיזה מקום דפ"ש[34] יהי' אסור. וצ"ע[35] בסי' קכ"א בדין גף, ונראה שהלשון צריך תיקון קצת.

בסי' א' בעשרה מילי דחסידותא דעביד רב. ילה"ע[36] מכאן ע"ד[37] הרמב"ם[38] ה' דעות פ"ב ה"ד, "אמרו עליו על רב תלמיד רה"ק[39] שלא שח שיחה בטלה כל ימיו", והי' ראוי להחשב מכלל מילי דחסידותא. ואולי משום דאמרי' יומא די"ט ב' השח ש"ח עובר בעשה ובלאו, א"כ[40] ל"ה מילי דחסידותא. והא דחשיב לי' הרמב"ם לרבותא, היינו משום דאין הבריות נזהרים בזה. אבל במאירי כתב דרך צחות אמרו השח ש"ח כו'[41], נראה דס"ל[42] דהוי מד"ח[43] וקרא אסמכתא בעלמא. ובסק"ז[44] העיר מר דקומה זקופה ד"א ל"ה מילי דחסידותא, כ"א אסרו מדינא. מ"מ[45] לא נפלאת היא כ"כ[46] למיחשבה, אם אין העולם נזהרים. וכה"ג[47] חשיב בפ' כל כתבי, שמביא כת"ר[48], כמה דברים שהם מדינא בתור "תיתי לי", כמו ג"ס[49] בשבת דהוי חיובא אכו"ע[50], וציצית ותפילין, וי"ל[51] דהכל מטעם הנ"ל[52], ועי' תוס'[53] חולין ל"ז ד"ה שלא הרהרתי. ובכלל י"ל[54], דמידי דרבנן כ"ז[55] שלא היו נהוגים ברוב ישראל, וליכא "הגוי כולו", ל"ח עדיין איסור גמור, ומה"ט[56] התירו שמן שבדקו שלא פשט איסורו ברוב ישראל, וכע"ז[57] ל"ו א, ועי' ר"מ[58] ה' ממרים פ"ב ה"ו[59], וכ"מ[60] שם, וה"ז[61] בסוף ד' הכ"מ[62], ובלח"מ[63] שם, דכ"ז שלא פשטה ברוב ישראל אין צריך היתר, א"כ א"ש[64] דכל הדברים שחשיב בימיהם עוד לא נתפשטו בכ"י, והיו מילי דחסידותא, אע"פ[65] שאח"כ[66] כשנתפשטו הויין איסורי דרבנן מדינא.

חפצתי להעיר יותר בדברי רבינו ובד' כ' הדרתו החביבים, אבל הפסיקוני טרדות ומנעוני מחפצי.

והנני בזה יוצא דרך בית כניסתי בתודה וברכה, לאחזוקי טיבותא למר על כל הטוב אשר עשה ויעשה לבית ישראל, בעוררו ראשונים, היקרים מפז ומפנינים. והי' זה שלו' וברכה, כנפשו היקרה, ונפש דורש"ת[67] בברכה מאדמת הקדש, מכבדו ומוקירו כרום ערכו,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקדש פה עה"ק יפו והמושבות תובב"א.

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
5. שלו' - שלום

6. מוהר"ר – מורנו הרב רבי
7. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. אחדשה"ט – אחרי דרישת שלומו הטוב
9. באה"ר – באהבה רבה
10. סי' – סימן
11. פי' – פירוש
12. והי' – והיה
13. בגמ' – בגמרא
14. בנ"א – בני אדם
15. ומשו"ה – ומשום הכי
16. אע"ג – אף על גב
17. שפירש"י – שפירש רש"י
18. וכו"ע – וכולי עלמא (הכל מסכימים)
19. בכה"ג – בכהאי גוונא
20. כתוס' – כתוספות
21. ד"ה – דיבור המתחיל
22. ואת"ל – ואם תמצא לומר
23. יהי' – יהיה
24. הגמ' – הגמרא
25. הי' – היה
26. בסי' – בסימן
27. הרא"ש – רבנו אשר
28. כ' – כבוד
29. הרשב"א – רבי שלמה בן אדרת
30. ע"ש – עיין שם
31. רש"י – רבי שלמה יצחקי
32. ולפ"ז – ולפי זה
33. כ"א – כי אם
34. דפ"ש – דפרק שלישי
35. וצ"ע – וצריך עיון
36. יל"ע – יש להעיר
37. ע"ד – על דבר
38. הרמב"ם – רבי משה בן מימון
39. רה"ק – רוח הקודש
40. א"כ – אם כן
41. כו' – וכולי (וכן הלאה)
42. דס"ל – דסבירא ליה
43. מד"ח – מדברי חכמים
44. ובסק"ז – ובסעיף קטן ז
45. מ"מ – מכל מקום
46. כ"כ – כל כך
47. וכה"ג – וכהאי גוונא
48. כת"ר – כבוד תורתו
49. ג"ס – ג' סעודות (שלוש סעודות)
50. אכו"ע – אליבא דכולי עלמא
51. וי"ל – ויש לומר
52. הנ"ל – הנזכר לעיל

53. תוס' – תוספות
54. י"ל – יש לומר
55. כ"ז – כל זה
56. ומה"ט – ומהאי טעמא (ומטעם זה)
57. וכע"ז – וכעין זה
58. ר"מ – ראש מתיבתא
59. ה"ו – הלכה ו' (בציון מקור); אחרי שם מקום או אדם: השם ישמרהו
60. וכ"מ – וכן משמע; לפני "ש...": וכל מקום / וכל מה
61. והי"ז – והרי זה
62. הכ"מ – הכסף משנה
63. ובלח"מ – ובלחם משנה
64. א"ש – אתי שפיר (מיושב היטב)
65. אע"פ – אף על פי
66. שאח"כ – שאחר כך
67. דורש"ת – דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת מה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (תרס"ז) - יפו **נמען:** בנו, צבי יהודה

הרב קוק מתנצל שלא כתב באריכות. הרב קוק דואג לסידורי האכסניה והאוכל של בנו הרצי"ה, כדי שלא יתבטל מלימודו. הרב קוק משיב על הערה למדנית בעניין שבועה ו"שתי כיתות עדים". הרב קוק גם כותב שההשגה הרוחנית הבהירה ביותר באה מתוך אמונה שלמה, וההשכלה היא רק גורם לה. הרב קוק לא חושש מהשגות שיודפסו נגדו, ומזרז את בנו הרצי"ה להפיח רוח חיים ושמחה בכל מקום.

עיקרי הדברים

- אמונה שלמה כיסוד ההשגה הרוחנית.
- דאגת אב לבנו הרצי"ה בירושלים.
- עיון הלכתי בדיני עדים ושבועה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו תוב"א[3] (תרס"ז[4]).

בני יקירי אישון עיני שי'[5].

כמה צער יש לי על אשר לא יכולתי לכתב לך על אתר על דבריך הנעימים, תוכל אתה לשער מבלעדי. נמלאו עשתונותי בדבריך האהובים, ואמרתי הנה אשב ואמלא גליון גדול להשביע נפשך היקרה, השוקקה לדברי, והנה הופרעתי ונתבטלתי ממפריעים שונים, ולבי עלי דוי על צערך, וכמעט הסכמתי לכתב מכתב גלוי, ופשוט בושתי מעצמי לפטרך אפילו לשעה בזה. בראותי שחפצי אין עולה בידי לכתב בארוכה, הנני פוטר עצמי בקצרה עוד.

כתוב נא יקירי בפרטיות מעניניך, מה ואיך פגשת מעצורים באיזה אופן, ומה סבלת מזה, ואם יצאת עתה מזה הסבל, ואם כבר סדרת ענינך. וע"ד[6] האכסניא אמנם קשה להסכים לשכור דירה על שנה, אך אולי תשיג עד המשך דירה קרובה לישיבה.

שתהי'[7] אתה לבדך העסקן בסעודתך, אפילו הארעית, חוששני מביטול זמנך היקר, וגם כמדומה שחסרות לך הידיעות הקפיליות.

להרי"מ[8] חרל"פ[9] שי' תד"ש[10] באה"ר[11].

הערתך ע"ד[12] היתור "שי"ל עדים" טובה ונכונה, וכן התי' נכון ב"ה. ויש להוסיף, דאפילו אם נאמר דשני עדים או שתי כתי עדים המכחישים זא"ז[13] חשוב כמאן דליתא, וזה תלוי בשיטות גדולות בסוגיא דתרי ותרי, - ואם תוכל להשיג סי' דברי אמת להגאון הספרדי, טוב שתעיין את הקונטי' תרי ותרי ותעמוד על יסוד הענין בע"ה[14], ואקוה שתוכל להקיפו יפה, - מ"מ[15] כאן כיון דעיקר שבועה זו תקנ"ח, כדי שלא יהי'[16] כ"א[17] הולך ותוקף כו'[18], אין שייך כ"א בתקיפה המצוי', ולא שיהי'[19] לכ"א עדים, שהוא מלתא דל"ש[20], ע"כ[21] אוקמי אדינא וחולקין בל"ש[22].

נהניתי בדבריך ע"ד ההגדות. וצריך לצרף תמיד, שאחר כל התנשאות המחקרים שלנו אין אנו משיגים כלל מה הוא רוממות הקדושה של נבואה, ויכולים אנחנו להסביר לעצמנו רק אופן קירוב, כמו שאנו מסתכלים באור העליון של דעת ד' ב"ה, וההשגה היותר בהירה וחיה באמת היא הבאה מתוך אמונה שלמה, שבאה עם המחקר הטהור, וגם קודם לו ואחריו. זאת היא מדת א"א[23] ע"ה[24], שאנו הולכים בדרכיו, "והאמין בד' ", ראש למאמינים. וא"א[25] להשיג שום השגה רוחנית באמת כ"א ע"י[26] קדושת אמונה שלמה, והחכמה והרחבת הדעת היא רק גורם להשגה ולא עצמותה, וכ"מ[27] שאדם זוכה ביותר להכנס בחדרי ידיעת השי"ת[28] הוא משיג יותר את בהירות השגת חכמת אמונת אומן. וכל עיקר תיקון הדור בכלל ובפרט תלוי בזה, וישועתם של ישראל וכבודם וישועת העולם כולו רק בזה היא תלוי'', שכ"ז שלא יזכו הבריות להרחבת הדעת של קדושת האמונה תהי'[29] כל חכמתם פרטית ומוגבלת, אבל עם עומק דעת האמונה נעשית היא כללית, כמו שהיא אצל השי"ת, "מה שהיא בתוך פיך" "ישקני מנשיקות פיהו". וחכם-לב שכמותך יבין דברי אלה בע"ה.

אם ידפיסו השגות על דברי, אפילו עם דברי זילזול היותר נמוכים, אקוה לשמו יתי'[30] שלא יזיק כלל הדבר, לא לי כשאני לעצמי, ולא לעצם הענין של מטרתי הקדושה, לרומם את קרן נשמת התורה בעמנו באה"ק[31]. אדרבא דברים חדים מביאים לידי התבוננות.

חזק בני ואמץ בתוי"ר[32], בשקידה, וחזרה, במדות טובות, באמץ וגבורה, וראה להפיח ג"כ[33] רוח חיים חדוה וטהרה בכל מקום שתוכל, כי לכך נוצרנו. ודי אלקים חיים יאזרנו עוז וגבורה, חכמה ודעת, ענות צדק ומשרים, למען שמו ולמען עמו ונחלתו עדי עד. דר"ש[34] הר"א[35] מיכ"ז[36] שי'. דר"ש מורך חביבי שי' באה"ר.

צלח ורכב ע"ד אמת בכ"ט[37], כנה"י[38] ונפש אביך מצפה אשרך בכל לב ונפש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. תוב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
4. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
5. שי' - שיחיה
6. וע"ד - ועל דבר
7. שתהי' - שתהיה
8. להרי"מ - ל + הרי"מ: הרב רבי י... מ... (שם אדם)
9. חרל"פ - הרב יעקב משה חרל"פ (תלמידו של הרב קוק)
10. תד"ש - תדרוש שלום
11. באה"ר - באהבה רבה
12. ע"ד - על דבר
13. זא"ז - זה את זה
14. בע"ה - בעזרת השם
15. מ"מ - מכל מקום
16. יהי' - יהיה
17. כ"א - כי אם

18. כו' - וכולי (וכן הלאה)
19. שיהי' - שיהיה
20. דל"ש - דלא שייך
21. ע"כ - על כן
22. בל"ש - בלא שום
23. א"א - אי אפשר
24. ע"ה - עליו השלום
25. וא"א - ואי אפשר
26. ע"י - על ידי
27. וכ"מ - וכן משמע; לפני "ש..."; וכל מקום / וכל מה
28. השי"ת - השם יתברך
29. תהי' - תהיה
30. ית' - יתברך
31. באה"ק - בארץ הקודש
32. בתוי"ר - בתורה ויראה
33. ג"כ - גם כן
34. דר"ש - דורש שלום
35. הר"א - הרב רבי שם שמתחיל באות א (כגון אברהם / אליהו / אהרן / אליעזר) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
36. מיכ"ז - שם אדם - דורש פענוח
37. בכ"ט - בכל טוב
38. כנה"י - כנפשו היקרה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת נד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ג שבט תרס"ז - יפו **נמען:** הרב אליהו חזן, אב בית דין אלכסנדריה

הרב קוק מאשר שגם היין של ראשון לציון, ולא רק של רחובות, כשר בלי פקפוק ובהשגחה מעולה.

עיקרי הדברים

- כשרות יין המושבות.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ג שבט תרס"ז[4].

לכבוד הרב הגאון המפורסם פ"ה מו"ה[5] אלי' חזן שליט"א[6], הגאב"ד[7] דק' אלכסנדריא יצ"ו[8].

זה איזה שבועות הגיעני מכתב מכ"ג נ"י[9], ע"ד[10] היין של אגודת הכורמים ברחובות, והשבתי שההכשר שלהם הוא נכון וישר. עתה כתב לי אחד ממנהלי ה"כרמל" במחנה כתר"ה[11], שאמר לו שהיתה השאלה על יין של ראשל"צ[12]. אולי נאבד המכתב, כי לי באה אגרת הקודש דמר רק על יין רחבות. אמנם גם היין דראש"ל[13] הוא כשר כדת של תורה בהשגחה מעולה, והשימור המקומי מוטל על כל רב באתריה שיהי'[14] כדת, אבל מה שנוגע לפה במקומו הנני בזה להודיע למר, שיין ראש"ל[15] גם הוא כשר בלא פקפוק. והנני בזה דוש"ת[16] באה"ר[17],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
5. מו"ה - מורנו הרב
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. הגאב"ד - הגאון אב בית דין
8. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
9. נ"י - נראה לי
10. ע"ד - על דבר
11. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
12. ראשל"צ - ראשון לציון
13. דראש"ל - דראשון לציון
14. שיהי' - שיהיה
15. ראש"ל - ראשון לציון
16. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
17. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת נה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד שבט תרס"ז - יפו **נמען:** ועד המושבה קסטינה

על שתי שיטות לחלוקת תשלום החיטים לרופא: לפי משפחות או לפי נפשות. הרב קוק מציע פשרה קרובה לדין תורה: לחשב את ההפרש בין שתי השיטות ולחלק אותו לחצאין.

עיקרי הדברים

- הלכות ציבור וחלוקת מסים.
- פשרה הקרובה לדין.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ד שבט תרס"ז[4].

לכבוד הועד הנכבד בקוסטינה ת"ו.

כאשר הגישו לפני את שתי הרשימות של תשלומי החיטים להרופא, משל אשתקד, שהיה כפי הנהוג מאז לפי המשפחות, ומה שנעשה עתה מחדש, ע"פ[5] הסדר של הנפשות, ושאלו ממני חות דעתי איך להתנהג. הנני מוצא להודיע לכבודם בזה, שדעתי נוטה בדרך הקרוב לדין תורה, - כי דין תורה גמור קשה להעמיד בעסקים צבוריים, - שיהי'[6] נקבע מעתה המנהג לעשות ביצוע בין שתי הרשימות, דהיינו לחשוב כמה יהי'[7] מגיע על כל אחד לשלם לפי הסדר החדש וכמה נגרע או נתוסף עליו ע"פ הסדר הישן, ויעמידו הדבר על מחצה, בין לענין גרעון, בין לענין תוספת.

והנני חותם ברגשי כבוד וברכה,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
5. ע"פ - על פי
6. שיהי' - שיהיה
7. יהי' - יהיה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת נו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד שבט תרס"ז - יפו **נמען:** ועד המושבה רחובות

הרב קוק שמע שבמושבות עוקרים גפנים בשבת על ידי גויים, ומזהיר שזו מלאכה מפורסמת של ישראל שאסורה גם בקבלנות, ויש בה חילול ה'. הרב קוק מבקש מהוועד לפרסם את האיסור במודעות.

עיקרי הדברים

- שבת: מלאכה על ידי גוי.
- חילול ה' ביישוב.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ד שבט תרס"ז[4].

לכבוד הועד הנכבד ברחובות ת"ו.

באתי כמזכיר, כאשר שמעתי שאחדים מקילים לעצמם באיזה מושבות, לעקור את הגפנים, ע"י[5] נכרים, בשבת קדש. והנה אין מהצורך לבאר לכל בן-תורה, שהוא איסור גמור לעשות מלאכה מפורסמת של ישראל בש"ק[6] ע"י נכרים, ולכל איש אשר רגש היהדות חי בקרבו אין צורך לבאר את העלבון והזילזול שיש בזה, וחילול-השם הנצמח ע"י חילול קודש כזה. ע"כ[7] יטיבו נא כבודם להודיע גלוי בשמי, ע"י מודעות, את האיסור לעקור אפילו בקבלנות ע"י נכרים ביום ש"ק[8]. והשי"ת[9] יזכנו לראות בבנין עם ד' על אדמת קדשו, לנטוע ולא לעקור, לבנות ולא להרס, יראו עינינו וישמח לבנו בב"א[10].

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקודש, פה עה-ק יפו והמושבות ת"ו.

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
5. ע"י - על ידי
6. בש"ק - בשבת קודש
7. ע"כ - על כן
8. ש"ק - שבת קודש
9. והשי"ת - והשם יתברך
10. בב"א - במהרה בימינו אמן

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת נט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ז שבט תרס"ז - יפו **נמען:** גיסו, הרב יוסף רבין

הרב קוק דן ברעיון להקים ישיבה ביפו. הרב קוק מעריך את ת"ת "שערי תורה", המחנך יהודים כשרים בדרך פשוטה, אך סבור שנחוצה גם ישיבה חשובה כדי להגביר את הכבוד הרוחני ולהשפיע על הציבור החילוני. ישיבה כזו צריכה לכלול לימוד קבוע של מוסר ויראה. הקושי הוא המימון: דרושים כמאה רובל כסף לחודש. הרב קוק מציע לשלוח שלוחים לאזורים חדשים ולחכות לתוצאות. בסוף יש דיון הלכתי באיסור הנאה של כילוי בתרומה וטבל, והרב קוק מחזק את גיסו במצבו הדחוק.

עיקרי הדברים

- הקמת ישיבה ביפו וחינוך תשב"ר.
- לימוד מוסר ויראה בישיבה.
- עיון בהלכות תרומה וטבל.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ז שבט תרס"ז[4].

שלו'[5] וברכה מקודש לכבוד ידי"נ[6] ולבבי גיסי חביבי כאח לי, הרב הג'[7] המצוין סוע"ה[8] מו"ה[9] יוסף רבי שליט"א[10].

מכתבו היקר ומלא ענין קבלתי במועדו. לא הי'[11] שום אפשרות להשיב על שאלה רבת ערך, שהעיר עליה כת"ר[12] ידי"נ שי'[13], מיד.

אמת הדבר, שזה כמה שאני הולך ברעיון לקבע ישיבה מסודרת פה בע"ה[14]. הדבר היה נחוץ ונכבד מאד מאד, אבל גם רבו המניעות. המניעות הנן חשובות ביחוד דוקא, מפני שכבר יש פה המוסד שע"ת[15], שהוא ידוע בעולם מכבר, ומשולחים נוסעים עבורו, והוא באמת מטופל בהוצאה גדולה. תועלתו גדולה היא ביחס להעמדת תשב"ר[16] בדרך יהדות הפשוטה, בלא עירוב יסודות זרים, חדשים מקרוב באו. אמנם יש ששמירת הישן הקדוש כראוי בזמננו מוכנה לגרור עמה קלקולים צדדיים ג"כ[17], כי לאו כו"ע[18] דינא גמירי בהלכות ציבור לדעת איך לכלכל דבר, שישמר כח הקדושה בחנוך כראוי, ועכ"ז[19] שיהי'[20] ג"כ בלתי-נופל ואולי ג"כ מתחרה עם החנוכים החדשים, המיוסדים על היבשות של טל אורות קדושת תורת אמת ממקור מים חיים, מקוה ישראל ומושיעו ב"ה. ע"כ[21] יש שבמקום של קדושה ואמונת-אמן של חינוך ביראת שמים, ע"י[22] מלמדים שומרי תורה ומצות, שם ישנם ג"כ עזיבות וקלקולי סדרים, שעפ"ר[23] מונעים הם ג"כ את הפיתוח של הרוחניות של מטרת תוה"ק[24], שאליה הננו נושאים את נפשנו. וזה הדבר נוהג בכל מקום ובכל זמן, וכמעט שא"א[25] לבקש תיקוני סדרים בדרך פתאומי, "מפני תרעומת המינים" שעי"ז[26] אנו בורחים לפעמים מכמה דברים שהם טובים מצד עצמם. אבל גם לזה צריך מדה ומשקל ואיה שוקל איה סופר, בזמן המבוכה ונפילת-הרוח האיומה כזמננו. בכ"ז[27] תקוה גדולה ויקרת ערך נשקפת ממוסד שע"ת באה"ק[28]. על ידו יהי'[29] לנו סכום הגון של יהודים פשוטים,

שראו בילדותם איך מוריהם הנם זהירים בכל התורה, כפי הנהוג בישראל מני אז. ורק מיסוד יהודים כשרים מחינוך פשוט, אע"פ[30] שלא ימצאו בו אותן המעלות הנמצאות בחינוכים החדשים, נוכל לקוות, שיהיה הקבוץ המתגדל באה"ק, רובו ככולו, יהודים כשרים בדרכי דת משה ויהודית, וממילא יהיו ראויים לתן מכחם ג"כ על החדשים המתלקטים, להשפיע עליהם חם של יהדות וקדושה פנימית, שא"א שתמצא כ"א[31] במקום ששם היה חינוך של חרדות לדבר ד' כראוי, ויקבלו מהם כפי האפשרות את המעלות שהובאו מן החוץ, ע"י המתחנכים בצביונים החדשים, עד שתעטר כנסת ישראל שבא"י[32] בבנים יקרים, טובים ושלמים, ששם אבותינו הקדושים יהי' ראוי להקרא עליהם, ויהיו למופת ג"כ בעולם, ולכה"פ[33] באופן לא גרוע בכללותו מתבנית הקבוצים הטובים שבמדינות היותר חשובות ביחש למצב הישראלי בגולה. כדי לקרב הענין מצדנו, מחויב הדבר שפה תהיה ג"כ ישיבה הגונה, כדי שהכבוד הרוחני יהיה יותר מוכרע, וכשיצא לפעול על הצדדים היבשים שלנו בהמשך הזמן תהיה עמו ג"כ חשיבות הגונה, וזכות יקרא דאורייתא, שהיא בע"ה רטיה גדולה לכל מחלה כללית. אבל כאן השאלה עומדת איך מיסדים? קופת המוסד שע"ת היא דחוקה, ואין קצבה לזה לומר עד כאן יספיק בריוח. א"כ[34] אם יתוספו משולחים, הלא יכנס הכל בקופה הישנה, ומאין ניקח הוצאות חדשות. כי המוסד, ככל המוסדות שאה"ק[35], הוא מסובל בחובות מרובים, וכשמזדמן ריוח חפצים המנהלים ראש-לכל להקל מעליהם את סבל החובות, ובאים תמיד בטענות שהן צודקות, לפי התכונה הסוחרית. כן אני מבין את המצב אפילו בלא נסיון עדיין. אמנם תרופה אחת יש ע"ז[36], להתנות בתחילה שהכסף, שיבא מהמשולחים החדשים, לא יכנס לרשות הגבאים במוחלט, ולפי החשבון שלהם כן תעלה ההוצאה על הישיבה בע"ה. אמנם יתוסף משא חדש עלינו, שהרי המנהלים לא ירצו לתן מקופת הת"ת[37] באופן סתמי על ההוצאות של היסוד המחודש כלל, ודי יודע אם יעלה בידנו ע"י המשולחים להרבות הפירות עד כדי הטפול של החזקת איזה קבוץ חשוב. אפילו אם יהיה בהתחלתו רק מעשרה בחורים חשובים, ג"כ יהיה צריך לעלות ערך קרוב למאה רו"כ[38] לחודש, ושכר הר"מ[39] לזה עוד לכה"פ[40] ארבעים רו"כ לחודש. צריך לחשוב, כי גם אחר ההשתדלות המרובה, ודאי קרוב הדבר שיחסר מזה הסכום. ע"כ אינני רואה דרך לזה, כ"א ע"י סבלנות של חיכוי זמן. אם נמצאים שדרי"ם[41] הגונים שיחפצו לנסע, יואל נא כת"ר להודיעני שמם וערכם וכמה הם, וליחד לכ"א חבל ידוע במקום ששם עדיין לא נמצאו משולחים ישנים, ואח"כ[42] אנחנו צריכים לחכות משך איזה חדשים מהתחלת עבודתם, וכאשר נראה שיש ע"מ[43] לסמוך, נוכל בעה"י[44] להתחיל בהתחלת העבודה, דהיינו לקרא איזה סך של בחורים חשובים, העולים בערכם יותר ויותר מהילדים שלומדים גם עכשו גפ"ת[45] אצל מלמד חשוב בתורה, בחריפות ובקיאות, אבל הם במדרגה בינונית, ולא נוכל להניח עליהם תואר בני-ישיבה במובן חשוב. וזה אקוה מאד, כי אם רק תעלה בידינו בע"ה ההתחלה הקשה, ילך הענין ויתגדל. ולא נעלם מכבוד ידידי חפצי מני אז, ומה גם עתה על אדמת הק'[46], שיהיה קבוץ קבוע ששם יהיו קובעים שיעור הגון על כל הלימוד הנוגע למוסר ויראת שמים בדרך לימודי תורי, בדרך עיון ושינון, בבקיאות ובחריפות. רק מזה, ממוסד כזה, נוכל לקוות תשובות גדולות על המוני השאלות העומדות על הפרק זה ימים רבים, ואולי ג"כ דורות, בעניני ישראל וא"י[47], ועל גביהם שאלת קיומה של תורה והשפעתה. אם להדעות הברורות לי יתחברו ג"כ ענינים מעשיים, שהם יותר טובים כשיבאו ע"י הכרח, שאז הנם יותר ניכרים לפנינו שמעשה שמים הם,

"נורא עלילה על בני אדם" אז יוכל המוסד שהוא חשוב הרבה ביותר מצד מקומו, מצד היותו באי"י[48], ובישוב החדש, שהוא צריך להיות הולך ומקבל השפעה של קדושת אמת הראוי לערכו, להיות הולך ומתגדל בע"ה למעלה גדולה וכוללת. הכנות של רישומים יש בו, אבל מוקטנות. יש בו עתה ג"כ מחלקה ללימוד מלאכה. זהו דבר חדש, שהרהבתי עז להרשות לתקנו, ובע"ה[49] בהמשך הימים ישא את פריו, שיהיו לנו על ידו המון בעלי מלאכה ואנשי השוק, שלא יביטו על דרכי היהדות כ"גויים גמורים", כפי מה שהדבר עלול להיות מתהלך אם לא יקורב כלל החינוך המעשי של אנשי השוק למחיצה שבה ת"ח[50] שרויים ומתהלכים עכ"פ[51].

יוכל להיות, שבהמשך הזמן אדפיס אי"ה[52] קובץ, שיודיע לרבים את חפצי לבבי בנידון זה כפי היכולת. ומזה ג"כ יש לקוות, שתהי'[53] תועלת להסכמת הציבור שבחו"ל[54] ועזרו ע"ז באהבה, עד שיוכל להיות שע"י[55] הטבה של בנין א"י[56] ימשך ממילא שיוכל כת"ר ידי"נ שי' ג"כ למצא בזה איזה מעמד, ולכה"פ כשתהיה התחלת תועלת ניכרת ע"י המשולחים החדשים, נוכל לכתב לכת"ר[57] שיבא לע"ע[58] לבדו, עד שיתכונן הדבר בע"ה ונוכל לשלח ג"כ אחרי ב"ב[59] שיחי'[60]. זאת היא עצתי ומחשבתי, הדורשת עמה סבלנות וחפץ פעולה תדירית, לא בחפזון ולא בבי"א[61], ו"מתון מתון די' מאה זוזי שויא". והשי"ת[62] יפתח לנו פתחי תקוה, לטובת עמו וארצו, ולהרמת קרן תורת חיים ותורת אמת בארץ חיים, ויזכנו להיות מהבונים והעושים בפועל חפץ עליון בעולמו.

עכשיו הנני עסוק זה כשבועיים בכתיבת קונטרס ע"ד[63] האתרוגים, בענין גודל ההידור של אתרוגים מושגחים בכלל, הבא ע"י החיקור של עומק ההוראה של פסולם של המורכבים, שהם לפי האמת רובם ככולם של כל האתרוגים שבעולם, ויוצא מן הכלל, מהאתרוגים שהגננים עושים בהם מסחר, המה רק אתרוגי אחינו ב"י[64] שבמושבות אה"ק[65]. יש בו ב"ה הרבה ענינים יקרים בעומק הלכה, ועדיין אני עומד באמצע כתיבתי. יזכני השי"ת[66] לגמרו בכי טוב, ולהוציאו לאור עולם לזכות הרבים ולכבוד אה"ק ת"ו.

דברי כת"ר בהערותיו הנחמדות מאירים ושמחים הם. אמנם לע"ד[67] נראה, דיסוד ההבדל שבין לכתחילה בדיעבד בהנאות הוא יסוד עיקרי מה"ת[68], לא כמו בכל מקום שנמצא שבדיעבד מותר שגם לכתחילה הוא רק מדרבנן, דלא מצינו שנה עה"כ[69] לעכב כ"א בקדשים, כמבואר בדברי רבנן קמאי ז"ל[70]. והיינו שהרי מהתורה אסור לקנות דבר בעד איסורי הנאה, שזהו ג"כ הנאה, רק לד' הרמב"ם[71] רצו קצת לומר דייחשב קנין שלא כדהנ"א[72], וגם לדעתו ז"ל אין הדבר ברור, כמבואר במ"ל ה' יסוה"ת[73] הידוע, אבל סוגיין דעלמא ודאי הוא דהקנין בשביל איסורי הנאה זהו איסורו. ואעפ"כ[74] בכל איה"נ[75], שאינם תופסים דמיהן, אח"כ[76] מותר ליהנות, וכמו בחמצן של ע"ע[77] מפני שהן מחליפין. ע"כ גם באיסור הנאת כילוי דתרומה, ודאי אפילו אם יהי' לנו דבר שהנאתו אחר ביעורו הי' ג"כ אסור לכתחילה לכלות ע"ד ליהנות, שזה מסרה תורה רק לכהנים, אך אם כבר כלה אז באיסורי הנאה ישנם צדדים לאסור, דעכ"פ[78] דומה הדבר לקנין, ובתרומה דרק משום גזל הוא אסור למוכרה וליקח דמיה, ולא משום איסור הנאה שבה, ע"כ לא שייך בה איסור אח"כ. ע"כ מה דתלה כת"ר איסורא דשריפת חיטין לחמם חמין בישראל בהא דתוס'[79] שבת דשמן פת ותבואה חשוב יותר בעין בשעת שרפה מעצים,

לע"ד הוא ללא צורך, דאפילו היו דומין לעצים הי' אסור לכתחילה לשרפם, ע"ד ליהנות מהם, שזהו איסור הנאה של כילוי. וגם אני לא הייתי מתיר לכתחילה לכלות את הטבל כדי ליהנות ממנה אח"כ, זולת מה שכתבתי שעדיין לא נגמרה מלאכתם דהגרעינים לענין שמנם, ולא נעשו טבל, וקודם גמ"ל[80] מותר בהנאה ש"כ, דמותר להאכיל לבהמה אפי'[81] אכילת קבע, דחשיב ארעי, ולאחר שבא גמ"ל כבר נפסלו וכלו, דכה"ג[82] בטבל גמור ובתרומה גמורה הי' מותר בדיעבד ומהני הכא לכתחילה.

אין דעתי פנוי' כעת לעסוק בעיון זה כראוי, ע"כ א"א[83] לי להאריך.

יוכל כת"ר לשער בעצמו כמה לבבי חושק שכי'[84] וכל אהובינו שי' יהיו עמנו יחד על אדמת הק', רק שיזמין השי"ת בטובו את האמצעים של הכרח. ובודאי בכל האפשרי אחשק בכל לבבי שיעלה כת"ר אל הקודש במוקדם האפשרי, כדי שנהי'[85] בחסדי עליון ב"ה ביחד לצורך עיונה של תורה וחפצי שמים הגדולים ונשאים, שמזדמנים ב"ה בארץ חמדה. ועליו ב"ה אשליך יהבי, כאשר עד כה עזרני, ויט לי חסד ורחמים במדה טובה מרובה ב"ה, אשר לא פללתי, כי"א מאוצר מתנת חנו, כן יזכני ג"כ ברחמיו לימים הבעל"ט[86] ללכת בתומי בחקרי תורתו, ובינת יראתו ואהבתו, ויאמץ זרועי הדלה להוציא אל הפועל עצות טובות ומחשבות טובות על עמו וארצו, למען שמו הגדול ב"ה ולמען עמו ונחלתו.

הנני חותם בברכה ואה"ר[87]. אבקש מאד מכבוד אהובי גיסי רחימי שליט"א, שלא יפל לבבו ולא יתעצב מפאת מצבו הדחוק כעת. נקוה לשמו יתי'[88], כי יפתח לנו פתחי ישועה ואורה, ואם יתמהמה מעט נחכה לו, כי קרוב ליראיו ישעו. והי'[89] זה שלו' וברכה באה"ר[90], כנה"ר[91] ונפש גיסו כאח לו דבק באהבה מלונ"ח[92].

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
5. שלו' - שלום
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. הג' - הגאון
8. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
9. מו"ה - מורנו הרב
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. הי' - היה
12. כת"ר - כבוד תורתו
13. שי' - שיחיה
14. בע"ה - בעזרת השם
15. שע"ת - שערי תורה (שם מוסד חינוך ביפו)
16. תשב"ר - תינוקות של בית רבן
17. ג"כ - גם כן
18. כו"ע - כולי עלמא (הכל מסכימים)
19. ועכ"ז - ועם כל זה

20. שיהי' – שיהיה
21. ע"כ – על כן
22. ע"י – על ידי
23. שעפ"ר – שעל פי רוב
24. תוה"ק – תורתנו הקדושה
25. שא"א – שאי אפשר
26. שעי"ז – שעל ידי זה
27. בכ"ז – בכל זאת
28. באה"ק – בארץ הקודש
29. יהי' – יהיה
30. אע"פ – אף על פי
31. כ"א – כי אם
32. שבא"י – שבארץ ישראל
33. ולכה"פ – ולכל הפחות
34. א"כ – אם כן
35. שאה"ק – שארץ הקודש
36. ע"ז – על זה
37. הת"ת – התלמוד תורה
38. רו"כ – רובל כסף
39. הר"מ – הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
40. לכה"פ – לכל הפחות
41. שדרי"ם – שדוקטורים
42. ואח"כ – ואחר כך
43. ע"מ – על מה
44. בעה"י – בעזרת השם יתברך
45. גפ"ת – גליל פתח תקוה (או: גבול פתח תקוה)
46. הק' – הקטן
47. וא"י – וארץ ישראל
48. בא"י – בארץ ישראל
49. ובע"ה – ובעזרת השם
50. ת"ח – תלמידי חכמים
51. עכ"פ – על כל פנים
52. אי"ה – אם ירצה השם
53. שתהי' – שתהיה
54. שבחו"ל – שבחוץ לארץ
55. שע"י – שעל ידי
56. א"י – ארץ ישראל
57. לכת"ר – לכבוד תורתו
58. לע"ע – לעת עתה
59. ב"ב – בני ביתו
60. שיחי' – שיחיו
61. בב"א – במהרה בימינו אמן
62. והשי"ת – והשם יתברך
63. ע"ד – על דבר
64. ב"י – בני ישראל
65. אה"ק – ארץ הקודש
66. השי"ת – השם יתברך

67. לע"ד - לעניות דעתי
68. מה"ת - מן התורה
69. עה"כ - על הכתוב
70. ז"ל - זכרונו לברכה
71. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
72. כדהנ"א - כדרך הנאתו
73. יסוה"ת - יסודי התורה
74. ואעפ"כ - ואף על פי כן
75. איה"נ - אין הכי נמי (אכן כן)
76. אח"כ - אחר כך
77. ע"ע - עיין עוד
78. דעכ"פ - דעל כל פנים
79. דתוס' - דתוספות
80. גמ"ל - גמר מלאכה
81. אפי' - אפילו
82. דכה"ג - דכהאי גוונא
83. א"א - אי אפשר
84. שכ' - שכבוד
85. שנהי' - שנהיה
86. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
87. ואה"ר - ואהבה רבה
88. ית' - יתברך
89. והי' - והיה
90. באה"ר - באהבה רבה
91. כנה"ר - כנפשו הרמה
92. מלונ"ח - מצפה לנחמת ציון

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת סז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א אדר תרס"ז - יפו **נמען:** הרב יוסף הלוי

הרב קוק מעדכן שעדיין לא קיבל תשובה מגלוסקין בעניין המשגיח, וייתכן שיצטרכו לעמוד בתוקף. בעניין כלאים הרב קוק קובע שאם אדם זרע ליד כרם חברו, נאסרים רק הזרעים ולא הגפנים, ולכן אין לכך נגיעה ליקב.

עיקרי הדברים

- הלכות כלאי הכרם.
- השגחה ביקב.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"א אדר תרס"ז[4].

לכבוד ידידי הרב הגדול מו"ה[5] יוסף הלוי נ"י[6], שלו'[7] וברכה.

אחרתי דברי מפני הטרדא, ואת כ'[8] הסליחה.

עוד לא אדע תשובת ה' גלוסקין ע"ד[9] ענין המשגיח. כפי הנראה שנהי'[10] צריכין לעמוד נגדם בחזקה בזה, השי"ת[11] יעזרנו.

ענין הכלאים לא אדע אם נוגע להיקב. כי כפי הנראה לא נמצא חשש מחודש לכלאים, אצל בעה"ב[12] אחד, יותר מבכל השנים, כי"א[13] ע"י[14] סמיכת הגבולים שבין אחד לחבירו. א"כ[15] אפילו ימצא מי שיזרע אצל כרמו של חבירו, יאסרו רק הזרעים ולא האילנות. רק הענין מצד עצמו צריך השגחה, מפני המכשול שבעצם האיסור של מעשה הזריעה, ובאיסור הזרעים, אבל ליחש זה להיקב לא יתכן לפי"ד[16], רק אם יש חשש ג"כ[17] שאצל היחידים יחודשו כלאים.

והנני בזה דוש"ת[18],

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
5. מו"ה - מורנו הרב
6. נ"י - נרו יאיר
7. שלו' - שלום
8. כ' - כבוד
9. ע"ד - על דבר
10. שנהי' - שנהיה
11. השי"ת - השם יתברך

12. בעה"ב - בעלי הבתים
13. כ"א - כי אם
14. ע"י - על ידי
15. א"כ - אם כן
16. לפ"ד - לפי דעתי
17. ג"כ - גם כן
18. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת סח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ז אדר תרס"ז - יפו **נמען:** ועד המושבה קסטינה

הרב קוק מסכים שהשוחט יחתום על שטר אמנה עם הוועד, אבל מבהיר שהשטר לא יגרע מזכויותיו, ושכל מחלוקת תידון בדין תורה. עד אז לא יגרעו מן השוחט דבר משכרו ומדירתו.

עיקרי הדברים

- זכויות השוחט מול הוועד.
- דין תורה בענייני ציבור.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ז אדר תרס"ז[4].

לכבוד הועד הנכבד דמושבה קוסטינה ת"ו.

ע"ד[5] השו"ב[6], הרב ר'[7] שמואל יונה נ"י[8], כבר אמרתי לכבודם בהיותם אצלי, שכתיבת כתב-אמנה עם הועד לא תגרע את כח החזקה של השו"ב כלל, ואם יש להם איזה סכסוכים בעניני החיובים, שעל הקהילה להשו"ב[9] או להיפוך, יהי'[10] הכל ע"פ[11] ד"ת[12]. אמנם למען תהי'[13] הנהגת הועד שלמה ומכובדת, הנני מסכים שיחתום השו"ב על הכתב של שטר-האמנה שיעשה הועד, ואם יולדו איזה סכסוכים בעצם הפרטים של השטר יגישו הדברים לד"ת[14].

בין כה וכה לא יגרעו שום דבר מהשו"ב[15], לא משכירותו ולא מהדירה וכיו"ב[16], שהתחייבו לו מאז, ובין פסח לעצרת הבעל"ט[17] יגמרו את הענין ע"ד הכתב. והשי"ת[18] ישכין ביניהם שלו'[19] אמת.

בכבוד וברכת ד' מציון,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
5. ע"ד - על דבר
6. השו"ב - השוחט ובודק
7. ר' - רבי
8. נ"י - נרו יאיר
9. להשו"ב - להשוחט ובודק
10. יהי' - יהיה
11. ע"פ - על פי
12. ד"ת - דברי תורה
13. תהי' - תהיה
14. לד"ת - לדברי תורה

15. מהשו"ב - מהשוחט ובודק
16. וכיו"ב - וכיוצא בזה
17. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
18. והשי"ת - והשם יתברך
19. שלו' - שלום

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת פא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ט תמוז תרס"ז - יפו **נמען:** הרב יוסף אריה (קה)

הרב קוק דוחה את הטענה שהאיסור על אתרוגי קורפו מוציא לעז על הדורות הקודמים: ההרכבה התרבתה רק בשנים האחרונות, ולכן הראשונים ברכו על אתרוגים כשרים. הרב קוק מסביר שאם נמכרו לרב מסוים אתרוגים פסולים, היה זה אדם שרצה להשניא את אתרוגי ארץ ישראל, ויש להבחין בין גנות משומרות לשאינן משומרות.

עיקרי הדברים

- אתרוגי קורפו ואתרוגי ארץ ישראל.
- הרכבה בדורות האחרונים.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ט תמוז תרס"ז[4].

מבין המצרים קרן ירים לעמו ונחלתו, ולכל אוהבי שמו ותורתו, ובתוכם לכ'[5] ידי"נ[6] הה"ג[7] המאוה"ג[8] איש חמודות מוהרי"א[9] ק"ה שליט"א[10], שלו'[11] וכט"ס[12].

הגיעני מכתבו הגלוי כעת, והנני מוטרד ובא מן הדרך, שנסעתי לקרייתא דארעא קדישא ת"ו, מ"מ[13] לא אאחר להשיב לכ' ידי"נ בקוצר אמרים. ומקירות לבבי אדברה אל כבודו האהוב וחביב עד לאחת, כראוי ליקרת ערכו, כי לא אבין דבריו כלל. מש"כ[14] שמוציאין לעז על אתרוגי קרפו, וה"ז[15] לעז על הראשונים, רבותינו ואבותינו זי"ע[16], שיצאו בהם ידי"ח[17], תמהתי מאד איזה לעז יש כאן. הרי כתבתי וברורתי את המבורר לכל מי שירצה לדעת, כי ענין ההרכבה בריבוי וכללות נתרבה רק בשנים האחרונות, וזה אמת וברור כנכון היום. א"כ[18] ודאי שהדורות הקודמים ברכו על כשרים, ועתה הנם כולם מורכבים, ול"ש[19] בזה שמץ לעז כלל. ובר מן דין ל"ש[20] חשש לעז כ"א[21] בחששא ולא בדבר ברור, והרי עצם ההרכבה הוא ברור לנו, בלא שום ספק, כי אנחנו יודעים בטיב מנהג הגננות, ע"פ[22] ראי'[23] וע"פ[24] ידיעה ברורה שאין בה שמץ ספק, באי"י[25] ובכל הארצות, שעושים סחורה בפירות העלולים להרכבה. ואם נבא להקל בודאי מורכבים, זהו ודאי נגד כבודם של ראשונים ז"ל[26], דפשיטא להו לאיסור, ובודאי הצדק אתם, ומידי ספיקא לא נפקא בשו"א[27]. ומש"כ[28] שהי'[29] האתרוגים פסולים, תמיהני, ברוך השם נמצאים אתרוגים כשרים ומהודרים בתכלית מגנות המשומרים, ואם שוטה אחד קלקל במה שרצה להכשיל - בשביל כך יגרע כח המצוה וחבת אה"ק[30]. מעולם לא האמנתי, שאדם חשוב שכמותו שי'[31] יצדד בזכותם של המורכבים שבקרפו ובחו"ל[32] בכלל, והנני חושב שלא סיימו את הענין קמי' דמר שי' כראוי.

אחתום בברכה ואה"ר[33], כנה"י[34] ונפש ידי"ע[35] דוש"ת[36] באה"ר[37] מהררי קודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

אני חושש, שאותו שמכר להמו"ץ[38] את הפסולים חשב בזה להשניא את אתרוגי א"י[39] הברורים, והאי מרבנן המו"ץ[40] נ"י[41] בתומו נכשל ע"י[42] שוטה הנ"ל[43], שנקוה שלא יהנו מעשיו נגד אור האמת וקדושת אה"ק. גם תמהני, שנראה מדבריו שאינו מבחין כת"ר[44] בין הגנות המשומרים לשאינם משומרים באי"י עצמה. והרי כל עיקר השתדלותי היא שנראה לקנות למצוה דוקא מהמשומרים ע"י אחב"י[45] עובדי אדמת הק'[46]. ובאמת כשיעזרו ע"ז[47] כל ת"ח[48] חשובים, יגיע הדבר שיהי'[49] לנו שפע אתרוגים מהודרים וכשרים בתכלית ע"י אחינו באה"ק[50] ת"ו. והנני ידי"ע,

הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
5. לכ' - לכבוד
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. ההי"ג - הרב הגאון
8. המאוה"ג - המאור הגדול
9. מוהרי"א - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, א (למשל: יעקב + אברהם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. שלו' - שלום
12. וכט"ס - וכל טוב סלה
13. מ"מ - מכל מקום
14. מש"כ - מה שכתב
15. וה"ז - והרי זה
16. זי"ע - זכותו יגן עלינו
17. יד"ח - ידי חובה
18. א"כ - אם כן
19. ול"ש - ולא שייך
20. ל"ש - לא שייך
21. כי"א - כי אם
22. ע"פ - על פי
23. ראי' - ראיה
24. וע"פ - ועל פי
25. באי"י - בארץ ישראל
26. ז"ל - זכרונו לברכה
27. בשו"א - בשום אופן
28. ומש"כ - ומה שכתב
29. שהי' - שהיה
30. אה"ק - ארץ הקודש
31. שי' - שיחיה
32. ובחו"ל - ובחוץ לארץ
33. ואה"ר - ואהבה רבה
34. כנה"י - כנפשו היקרה
35. ידי"ע - ידידו עוז
36. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

37. באה"ר - באהבה רבה
38. להמו"ץ - להמורה צדק
39. א"י - ארץ ישראל
40. המו"ץ - המורה צדק
41. נ"י - נרו יאיר
42. ע"י - על ידי
43. הנ"ל - הנזכר לעיל
44. כת"ר - כבוד תורתו
45. אחב"י - אחינו בני ישראל
46. הק' - הקטן
47. ע"ז - על זה
48. ת"ח - תלמידי חכמים
49. שיהי' - שיהיה
50. באה"ק - בארץ הקודש

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת צ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ז שבט תרס"ה - יפו **נמען:** ר' בנימין מנשה לוין ור' משה זיידל

הרב קוק משיב על שאלות במחשבה. הרב קוק מסביר שדרישת הלכות דעות אינה פלפול של קושיה ותירוץ, אלא הרחבת השקפות כלליות, ושאת הפרטים המעשיים בדיני נפשות היו מכריעים בתי הדין בשעתם. הרב קוק דן בעבדות ככורח טבעי שהולך ופוחת עם התפתחות התעשייה, בייחודו של כנען, בדאגה לרוחניות העבד, בטעם איסור שעטנז דווקא בצמר ופשתן, ובבחירה אצל בעלי חיים.

עיקרי הדברים

- דרך העיון בטעמי תורה.
- עבדות, כנען ושעטנז.
- בחירה חופשית אצל בעלי חיים.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3] י"ז שבט תרס"ה[4].

שלו'[5] וברכה לכ'[6] אהובי נפשי ויקירי החתנים המפוארים, בתורה וחכמת לב, ויראת ד' אוצרם, מר בנימין מנשה לעווין ומר משה זיידל נ"י[7], ירוממו אף ינשאו לשם לתהילה ולתפארת.

אחדשה"ט[8] באה"ר[9].

מרב עמל ועבודה, ומרב דאבון נפש על מצב אחינו שבגולה, ירחם צור ישראל חלק יעקב ומושיעו בעת צרה, ויוציאם מהרה מאפילה לאור גדול, לא הי'[10] לי שעת הכושר להשיבם על מכתביהם היקרים. וגם עכשיו, שלקחתי לי זמן קצר לזה בחזקת היד, הנני מוכרח לקצר כפי האפשרי. והנה מכתבו של בנימין שי'[11] נאבד כעת מידי, ומונח לפני רק מכתבו של משה שי', ועליו יסובו דברי המעטים כעת.

העירות יפה, אם חלק ההגנה של שמירת הרכוש שבטבע ימעט כח העונש לכדי יום או יומים, אם כן באב שהרג את בנו הי' ג"כ[12] ראוי להיות העונש ממועט באיזה מדה. והנה אני צריך לחזור עוד הפעם, מה שכבר העירותיך במכתב העבר, שאין כונתי להעמיד את דרך הדרישה בהלכות דעות באופן הדומה לפלפול פרטי, שאנו מציבים קושיא ואחריה תירוץ, כ"א[13] לרומם את המחשבה להשקפות כלליות בעומקה של תורה, שכל מה שנשכיל יותר לרומם ולהרחיב את השקפותינו נהיה יותר קרובים לאור האמת, ומוארים יותר מזיו החיים של תורת אלקים חיים ב"ה. ע"כ[14] כשנפגש בדרכנו איזה קושיא, אל יפול לבבנו לפנות מדרך הכללית המאירה, כ"א ננסה חילנו לגלול על ידה אור חדש. וממוצא דבר תבינו ידידי נפשי, שכאשר אנחנו באים לדבר על דבר כללי תורה, אם יסתעפו לנו על פיהם פרטים מעשיים, אנחנו צריכים לחלק את הנידונים, אם יהיו מעשים השייכים לנו בגבול ההוראה המעשית אנו דנים ע"פ[15] דברי חז"ל[16] המפורשים אצלינו, וע"פ[17] תולדות המסתעפות מדבריהם, אבל כשאנו באים לצייר איך נידון בענין שאינו נוגע אצלנו למעשה, אין אנו יכולים לדון איך היה דרך ההוראה המעשית מסתימתם של דברי חז"ל. שהרי זה הדרך עצמו של ההבנה בכללי תורה, כזה וכיוצא בו ויותר הרבה

רחב ממנו, הי' דרך הפלפול אצל שופטי ישראל, הנביאים והגבורים, הסנהדראות והנשיאים, בשבתנו על אדמת קודש ורוח ד' עמנו, וכל ב"ד[18] ידע לכלכל דבר במשפט, לדעת מה יעשה ישראל, ע"פ עומק אמתתה של תורה, קודם שנגזרה הגזירה, מפני ירידת הדורות ופיזורם של ישראל, "לצור תעודה ולחתום תורה בלימודי". ע"כ אין אנו יודעים כלל אותם דרכי הפלפול, שהיו הסנהדרין, למשל, דנים אם הי' בא משפט בדי"נ[19] במאורע של אב שהרג את בנו, שע"כ[20] אין אנו יכולים לעמוד על הפרטים, איזה אופנים של קולא, שהיו המזכים דנים בזה, ע"פ יסוד אותו הפלפול העקרי הנובע מכללות יסודה של תורה, איך להגביל ולמעט כח העונש מפני כח ההגנה של רחמי האב, שאנו למדים יפה את המדה מדין "יום או יומים" של עבד, אבל להגבילה בדיוק יחסר לנו אותו כח השופט, שצריך עמו דוקא כח החיים השלם של האומה במקום אשר בחר ד'. לבד מה שגם משפט הפשוט הוא ג"כ אמת, שהתורה דברה תמיד על צד הרוב, ולא על הענינים הזרים שחוץ לטבע המציאות, וזה השריש הרמב"ם[21] בכמה מקומות במו"נ[22], ע"כ אין צורך להתעסק ביחוד באותו מאורע של אב שהרג את בנו, והדבר מסור לבינת-לב של דרישת הבי"ד[23] בשעתו.

ב(. ועל דבר העבדים, שהעירות למה יהיו חלים משפטי העבדים גם על ב"נ[24] שאינם מבני כנען, לא דייקת יפה בדברי. אנכי אמרתי, שיש הכרח טבעי במצב האנושי שיהיו מקצתם עבדים, והחק הטבעי יעשה את שלו, המלאכות הכבדות והבזויות נעשות ע"י[25] עבדים, ואם לא יהיו עבדים ע"י החק יהיו עבדים ע"י מכריח עצמי מדאגת קיומם, א"כ[26] לא הרויח השחרור מאומה בכלל המין האנושי, זולת לפי אותו הערך של התמעטות הצורך למלאכת עבדים בכלל, שזה הולך ומתקדם ע"י ההתפתחות של חרושת המעשה, שהאדם רודה על ידה ביותר בכחות-הטבע, והדברים הולכים בהדרגה לפי ההתאמה של חקי המוסר, ע"י השגחה נפלאה של אדון כל המעשים ב"ה. א"כ העבדות של כנען היינו שבגזעו תתגבר אותה השפלות ודלדול הכחות הרוחניים המביאים לידי עבדות, וכן היה באמת שמרבית העבדים היו תמיד מבני חם, אבל כל מי שנעשה עבד ע"פ הכרח מצבו לעולם יהיה עבד גם אם לא יהיה לו קונה, כי "אכף עליו פיהו", ובתיקון דרכי המוסר הטוב היותר נאות לירודים שבבני אדם, הוא להיות עבדים לאנשי-מעלה. ויפה התפאר אליעזר "עבד אברהם אנכי". ג) ומה שכתבת במה התיחד כנען מיתר בני חם, ההכשר לעבדות הוא ההכנה למדות שפלות ותאות גסות, שאינן מתעדנות אפילו ע"י ההרגש של כבוד המדומה, וניכר כח זה בכנען, כמו שהעידה תורה "כמעשה ארץ כנען לא תעשו", ואמרו בספרא שהיו מקולקלים בתועבות מכל האומות, א"כ הובלטה עבדותו של חם בכנען ביחוד. ד. (ואשר חשבת שבהיות האדון צדיק ובעל-מוסר לא ידאג רק לחומריותו של העבד ולא לרוחניותו, לא כן הדבר. אותה המדה של הרמה רוחנית, שבעל נפש הראויה לעבדות צריך לה, כבר מוכן הוא כל איש תמים בדרכיו לדאוג בעבור עבדו. וכשיהיה העבד יותר שלם במדותיו ושכלו יביא לבעליו ריוח יותר. אבל לדאוג יותר מדאי בעד הרוחניות, כבר ביארתי שההלעטה יותר ממדה הראויה לפי מצב הנפש, אע"פ[27] שתחכים את האדם, אבל לא תהפך את יסוד תכונתו, ואז ישמש גם כח החכמה לתכונה של העבדות, ויהיו "עבדים רוכבים על סוסים ושרים הולכים כעבדים על הארץ", שהוא ענין רע.

ה(. ומה שהעירות מענין איסור לימוד תורה לנכרי, ממה שאמרה תורה לכתוב על האבנים את דברי התורה, כדי שילמדו או"ה[28], אין למדין דורות משעה. אותו ההכשר, שהוכשר העולם בעת יציאת מצרים ומ"ת[29], מהתסיסה הגדולה שנעשתה ע"י גילוי שכינה, שאח"כ[30] נתגלתה לאטה בין או"ה, ויצאה אל הפועל שיהיה חלק גדול כ"כ[31] מהמין האנושי עוזב מה שהורישוהו אבותיו, ושב להכיר את שם ד' אלקי ישראל ב"ה, זה היה מאורע שאינו נמשך. אבל ההדרכה הקבועה היא, שיחדור האור בעולם דוקא ע"י אורם של ישראל, אז יהי'[32] מובן דעת ד' ועזוז עם כל סדרי החיים, המתיחסים לאותה האמת הגדולה, בין ביחיד בין בציבור. אבל אותה המחשבה, שחשב מי שיצא ללמד משפטים בלא-עת לאותם שנאמר עליהם "ומשפטים בל ידעום", גרמה שרק המשפטים האמוניים נשאו על דגלם בלא יחש לכלל סדרי החיים, ביחוד הציבורי, ואז המה מוכרחים להשתבש, ע"כ נשתבשו בין בדעה, שנעשו קרובים לע"ז, בין במעשה, שלא נזדככו כלל במדותיהם, כראוי למי שנושאים דגל של אהבה וחסד בידם לפי טענותיהם.

ו(. אמרת שלפי דברי התורה הולכת ומתפתחת, וח"ו[33] לא אמרתי מעולם דבר זר כזה. מושג ההתפתחות, שרגיל העם ליחש, הוא מאורע של פנים חדשות, המביא קלות ראש. ומה שאנכי אומר, שהידיעה העליונה, הסוקרת כל המעשים מראש ועד סוף, היא סובבת את כל התו"כ[34], היא אמתת קבלת עול מ"ש[35], שהוכנו מראש כל הסיבות שיסבבו ההבנות וההרגשות לבא לידי החלטות בכל דור ודור כראוי וכנכון. ע"כ אי-אפשר לאמתתה של תורה להתגלות כ"א בהיות עם ד' כולו בארצו, מבונה בכל תיקוניו הרוחניים והחומריים גם יחד, שאז תשוב תורה שבע"פ[36] לאיתנה, לפי הכרת ב"ד הגדול, היושב במקום אשר יבחר ד', על כל דבר אשר יפלא למשפט, ואז אנו בטוחים שכל תולדה חדשה תהיה מוכתרת בכל עז ובכל קודש, כי קודש ישראל לד'. ואם תפול שאלה על איזה משפט שבתורה, שלפי מושגי המוסר יהיה נראה שצריך להיות מובן באופן אחר, אז אם באמת ע"פ ב"ד הגדול יוחלט שזה המשפט לא נאמר כ"א באותם התנאים שכבר אינם, ודאי ימצא ע"ז[37] מקור בתורה, והסכמת המאורעות עם כח ב"ד ודרישת המקרא יחד אינם דברים שמזדמנים במקרה, כ"א הם אותיות מחכימות מאורה של תורה ואמתת תורה שבע"פ, שאנו חייבים לשמע לשופט אשר יהיה בימים ההם, ואין כאן "התפתחות" של גריעותא. אבל מי שבא לדון בזמן הזה, שאנחנו מדולדלים וחיינו הכלכליים אינם נערכים לשם חיים לגבי מצב האומה בצביונה הראוי, ע"פ אותן הדרישות הרוממות, הוא נכון למועדי רגל, ורחמנא ליצלן מהאי דעתא. וכל ענין הוה ועבר וכיו"ב[38], שהנני מזכיר תמיד ביחש המעשה לכללי התורה, הכל נמשך ע"פ הציור של חיי עמנו וארץ חמדתנו בתכלית השלמות, בהיות אדירנו ממנו ומושלנו מקרבנו, ארמון על משפטו ושופטנו ויועצנו כבתחילה, וארץ צבי שתולה בנוה בקיבוץ כל בניה בתוכה וכל יושביה עליה, אז כל היוצא ממעין בית ד' יהיה קודש לד'. אבל בזמן החשך והדלדול אמנם אין מעצור לאדם להתנהג ע"פ הרגשותיו היותר עדינות, כשהוא מכוין בהן לרומם נפשו, ולקרבה אל אור האמת והצדק, שהוא אור השי"ת[39] וחסדו, אבל אין זאת הדרכה של תורה כ"א מדה מוסרית פרטית, ע"כ אם בהיותה מתרחבת תביא איזה דברים של הפסד באוצר הכלל, ע"י אותו הדרך שנטיות הקדומות בזמן מביאות, יהפכו מנטיות מוסריות לדברים שיש בהם נזק לרבים, שכל חכם-לב ואיש-חסד יבין, שהחוב היותר קדוש ונשגב הוא לקמץ גם הוד מוסר נפשו לפי ערכו הפרטי,

כדי להעמיד טובה למוסר הכללי, שהוא יסוד הצדק העומד לעד. וע"ז[40] נאמר "העם ההולכים בחושך ראו אור גדול, יושבי בארץ צלמות אור נגה עליהם".

ז(. ומה שנשאלת לפי דברי בענין צמר ופשתן, מה נשתנה פשתן מצמר-גפן הנני צריך להעירך עוד על כללות דרך הדרישה של טעמי תורה, שהמצות הן כדמות האותיות והתיבות שעל ידן אנחנו מבינים את המושגים, ואם תיבה אחת תספיק היתכן לשאול מפני מה לא נוספה עוד תיבה להאמר, המורה על אותו ענין בעצמו. אמנם ודאי התיבה החקוקה באורה של עולם היא צריכה להיות מובלטת בתכלית הבהירות, וזה אנחנו צריכים לרדוף לדעת את ד', ובודאי שהמחשבה העליונה הזאת צריכה להיות נחקקת בציור של חשובי בנ"א[41], ובכלל מחוברת עם הצד הנחשב של מציאות הבגדים, דהיינו לכבוד ולתפארת, ולא רק לכסות קלון ולהגן בקרה, שזהו הצד הנמוך והחלוש של האדם, הבא ג"כ מנפילה מוסרית, שהננו צופים שתתעלה בכחה של תורה. ע"כ השש, שהוא פשתן, היא ההלבשה המעטרת ביותר בארץ הקדם, עמה ראויה המחשבה הנאצלת הזאת להתאחד, לא עם יתר ההלבשות הנמוכות ממנה, שהן תוצאות של הכרח וחולשה.

ח(. ומה שכתבת בענין ד' רש"י[42], שזכר הקב"ה[43] לבע"ח[44] זכות שלא קלקלו. ענין הזכות הוא היסוד מפני מה אלו ראויים לקיום ולא אחרים, ומפני שהם לא נתקלקלו בנטייתם המוסרית ע"כ הם ראויים לישב העולם על ידם, ואין זה נוגע כלל לבחירה חפשית, כמו שיש ענין זכות אבות שאינו נוגע לבחירה. אמנם עיקר שלילת הבחירה מבע"ח[45] לגמרי אין לה יסוד, ודאי אינם כ"כ רחבים בבחירה כהאדם, אבל יש לכל חי לפי מדת כשרונו ג"כ חלק בבחירה, וזהו יסוד השתלמותו בעתיד, עד אשר "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי". ומחקרי בע"ח שנתחדשו מראים יותר את האמת הזאת, שכבר אמרה תורה, וקדמום נביאים, בהרחבה, ודבר אלקינו יקום לעולם.

בנימין יקירי, מכתבך היקר איננו כעת לפני, ע"כ לא לקחתי אודותו דברים כעת, ואתך הסליחה.

כתבו לי ידידי האהובים, מכל אשר עמכם לטובה ולברכה. יחון השי"ת את עמו וירומם בכבוד קרננו, ותפארת עמו וארצו יפריח במהרה בימינו.

והי'[46] זה שלו' וברכה, כנפשכם האהובה ונפש מוקירכם ואוהבכם, דורש אשרכם בכל לב, נושא לכם ברכה מארץ חמדה,

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ה - השנה תרס"ה (1904/1905)
5. שלו' - שלום
6. לכ' - לכבוד
7. נ"י - נרו יאיר
8. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
9. באה"ר - באהבה רבה

10. הי' - היה
11. שי' - שיחיה
12. ג"כ - גם כן
13. כי"א - כי אם
14. ע"כ - על כן
15. ע"פ - על פי
16. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
17. וע"פ - ועל פי
18. ב"ד - בית דין
19. בדי"נ - בדיני נפשות
20. שע"כ - שעל כן
21. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
22. במו"נ - במורה נבוכים
23. הבי"ד - הבית דין
24. ב"נ - בן נח / בני נח
25. ע"י - על ידי
26. א"כ - אם כן
27. אע"פ - אף על פי
28. או"ה - אומות העולם
29. ומ"ת - ומתן תורה
30. שאח"כ - שאחר כך
31. כ"כ - כל כך
32. יהי' - יהיה
33. וח"ו - וחס ושלום
34. התו"כ - התורת כהנים
35. מ"ש - מה שכתב
36. שבע"פ - שבעל פה
37. ע"ז - על זה
38. וכיו"ב - וכיוצא בזה
39. השי"ת - השם יתברך
40. וע"ז - ועל זה
41. בנ"א - בני אדם
42. רש"י - רבי שלמה יצחקי
43. הקב"ה - הקדוש ברוך הוא
44. לבע"ח - לבעלי חיים
45. מבע"ח - מבעלי חיים
46. והי' - והיה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קל

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' ניסן תרס"ח - יפו **נמען:** ועד המושבה ראשון לציון

פסק בסכסוך שכנים על חלוקת קרקע (דין 'גוד או אגוד'). הרב קוק לא מצא מקום להחיל את הדין, אבל אם הוועד יבטיח לבעלים דרך כניסה ויציאה, הרב קוק לא יקבל עוד קובלנות על החלטת הוועד.

עיקרי הדברים

- דין 'גוד או אגוד'.
- הבטחת דרך כניסה ויציאה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' ניסן תרס"ח[4].

לכבוד הועד הנכבד בראש"ל[5] ת"ו, שלו'[6].

עכבתי יותר מדאי את תשובתי ע"ד[7] שאלתם, בנידון ו'-ט' חזרתי על צדדים וצדי צדדים, למצא מקום להניח בזה דין גוד או אגוד, ולא מצאתי. אמנם אם באמת, בלא נטיה של חפץ להיטיב לשום צד, יבין כבוד הועד, שלמר ו' ישאר דרך של כניסה ויציאה, גם אם דרך זה ינטל ממנו ע"י[8] גוד או אגוד, אז אף שאין לי יסוד לדין זה, מ"מ[9] לא אקבל עוד קובלנא משום צד על מעשי הועד בזה ע"פ[10] החלטת גוד או אגוד. יותר מזה איני יכול לדון בעסק זה, כי המשפט לאלהים הוא.

ברגשי כבוד וברכת ד' מציון, אשר במשפט תפדה,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. בראש"ל - בראשון לציון
6. שלו' - שלום
7. ע"ד - על דבר
8. ע"י - על ידי
9. מ"מ - מכל מקום
10. ע"פ - על פי

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קלג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ג' אייר תרס"ח - יפו **נמען:** יהודה דוד אייזנשטיין, עורך האנציקלופדיה 'אוצר ישראל'

הרב קוק משבח את המתינות של 'אוצר ישראל' ומעיר על כמה ערכים. בערך 'אומן': 'בר אדא סבולאה' לא היה רב אלא סבל נכרי, ו'בר אמודאי' פירושו צולל ולא שם אדם. בערך 'אדם קדמון': אסור לצייר פרצוף אנושי למושג מטפיזי של הקבלה. בערך 'איסור גיורא': הסיפור על רבא ועל 12,000 הדינרים הוצג באופן שמחשיד את רבא, והרב קוק מבאר את הסוגיה כהלכתה (הודאת בעל דין). הרב קוק מוכן לכתוב ערכים לאנציקלופדיה.

עיקרי הדברים

- הערות לאנציקלופדיה 'אוצר ישראל'.
- איסור להגשים מושגי קבלה בציור.
- הגנה על כבוד רבא בסוגיית איסור גיורא.
- נכונות לכתוב ערכים.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ג' אייר תרס"ח[4].

לכבוד החכם הנשגב מו"ה[5] יהודה דוד אייזנשטיין נ"י[6], עורך "אוצר ישראל", שלו'[7] וברכה מקודש

מלאתי שמחה כאשר הופיע לעיני הכרך הראשון מ"אוצר ישראל", אשר הואיל הדרתו בצדקו לכבדני בו. שמחתי על המטמון אשר יאצר בקרבו בשפת קודש המון ידיעות הנוגעות לישראל, ויותר מכל שמחתי לראות את רוח המתינות וישוב הדעת המהלך בהעריכה הכללית של האוצר, שהיא הביאה לעורכיו את הידיעה המבוררת, שלא להתפעל ביותר מהמון הזרמים החדשים הבאים להרוס ולא לבנות. הנני מלא תקוה, שרב טוב יצמיח לבית ישראל הספר הכללי הזה בהבנותו בכל ערכיו. והנני מוצא לי לחובה להעיר על איזה מקומות, אשר הרגשתי בהם מדי עברי בהם. א) בערך אומן. מנה בין התנאים והאמוראים העוסקים באומנות את רב אדא סבולאה (ב"מ[8] צ"ג). והמעיין בגמרא יראה שהגי' היא בר אדא סבולאה, ולא הי'[9] רב מעולם, כי"א[10] רועה פשוט. ולא עוד אלא שמוכח מהענין שם, שלא הי' אפי'[11] בן ישראל כי"א נכרי. וכן מה שמונה שם בר אמודאי, לשם-עצם לאיש, זהו טעות, והוא שם תואר כללי לצולל במים, ועי' ב"ק[12] צ"ח א' ברש"י[13] ד"ה[14] פטור ותוס'[15] ד"ה, עכורין. ב) בערך אדם קדמון. נבהלתי לראות, איך ציירו צורה גשמית למושג א"ק[16] של הקבלה, שהוא רק מושג מטפיזי ע"ד[17] השכל האלהי כפי מה שהוא מושג להמחשבה הכללית. וחלילה להרשות לעצמנו להגשים מושגים קדושים כאלה אפילו בדרך לימוד. ואע"פ[18] שהתירו לעצמם קצת מקובלים לעשות ציורים של קוים. ועגולים, ויש אשר הפליגו עוד לצייר ג"כ[19] ידים, ויש - עינים, אבל לצייר פרצוף של אדם במלא התכונה זהו צעד אשר לא אחד הרשה לעצמו לעשות כן, ועל הראשונים אנו מצטערים. אלה הדברים כשהם יורדים לשדרות של הלומדים ההמוניים מביאים היזק רב, ומאפילים את זוהר אור האמונה הטהורה של היהדות. ואקוה שלא יוסיף כבודו לעשות כזאת עוד, ומי יתן שיהי'[20] אפשר לתקן ג"כ את. העבר.

ויסלח לי כבודו בטובו אם חם לבבי בזה. ג) וכן בערך איסור גיורא. הובאה העובדא עם רבא, בשנים עשר אלף דינרי שהיו בידו, שלא כפי הרצאת התלמוד. ומזה יצאה תמונה, המהפכת לחוב את המחשבה של רבא, ותרעומתו שהיתה כשרה. הסופר העתיק בטעות: א) שלכתחילה נתן איסור את הכסף לרבא עבור רב מרי בנו, שאז הי' זה מרבא גזל וגניבת דעת לקבל פקדון ושלא לתן למי שנתן עבורו. ב) שהעתיק שהטענות היו, כאשר שב רב מרי מדרכו, אחרי מותו של איסור, כאילו החזיק רבא בכסף ולא רצה להחזיר, עד שהיה רב מרי צריך להוציא ממנו בדין, וחלילה לחשוד בזה את אבי התעודה רבא. ג) שכתב שנודעו לרב מרי הטענות שיטעון נגד רבא, ושע"ז[21] איקפיד רבא, כאילו רצה חלילה לזכות בטענות שלא בצדק. אבל הדבר הוא כולו להיפוך. פה לא היה שום מקום לטענות, והיה רק מאורע פשוט של חיתוך דין, שהיה כאן דרך שהיה רבא זוכה בהכסף ע"פ[22] דין תורה, אם לא עשה איסור פעולה שעל פיה זכה רב מרי, ועל הלימוד של הפעולה הקפיד רבא, שאם לא היתה הפעולה נעשית אז לא הופקע הכסף מידו. וכך הי' הענין: איסור הפקיד אצל רבא כסף בתורת פקדון, ולא אמר לו כלל אז שיתן לרב מרי, רק אח"כ[23] כאשר היה סמוך למתתו, ורצה שרב מרי יהיה היורש שלו, מה שהוא לא כדין תורה, שע"פ[24] דין בן של גר, שהיתה הורתו שלא בקדושה, אינו נחשב לבן לענין ירושה, כיון שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. ודרכי קנין היו מנועים, משום דלקנות בחליפין א"א[25], שאין מטבע נקנית בחליפין, וקרקע לא היה לאיסור, באופן שיהי' יכול להקנות אגב קרקע, א"כ[26] הי' ע"פ ד"ת[27] שייך הכסף לרבא, שהי'[28] זוכה מן ההפקר. אבל איסור שמע שיש דרך קנין של אודיתא, דהיינו שיודה שהכסף שייך לרב מרי, והדין הוא שאע"פ[29] שאנו יודעים שההודאה היא בשקר מ"מ[30] הודאת בע"ד כמאה עדים דמי, ובזה קנה רב מרי, ואיקפיד רבא על אותם שלמדו עצה זו לאיסור, שעי"ז[31] הפקיעו ממנו את זכותו. וזה אין לו שום ענין לטענות, כ"א פעולה שהועילה להקנות, שאם היתה מנועה אז היה הענין עומד על שורת דין תורה. ולא נזכר כלל, שרב מרי היה לו איזה דין ודברים עם רבא, כשהיה צריך לזכות בכספו. וע' תוס'[32] בב"ב[33] שם ד"ה דקא, שמוכח שלא הופקד אצל רבא עבור רב מרי,

ואשר דרש כבודו ממני להשתתף באיזה ערכים, באמת הנני טרוד מאד בכמה עבודות ומקצעות שונים, מ"מ מאשר יקרה בעיני מאד עבודתו היקרה, לטובת היהדות הנאמנה והרחבת דעתה בישראל בכבוד, אקוה בל"נ[34] לערך איזה ענין או ענינים, בארוכה או בקצרה, כפי הפנאי. אבל בתחילה ראוי שיודיעני כבודו איזה ערכים הם נצרכים לו, או איזה ערכים כבר נעשו, ואז אוכל למלאות בע"ה[35] את בקשתו בעבודה כזאת, שאדע שלא נעשתה ע"י[36] אחרים.

אחתום בברכה ורגשי כבוד רב, יתן ד' וחפצו יצליח בידו ברב פאר והצלחה לרומם קרן ישראל, ולחבב את התורה ולימודיה וכל עניני היהדות האמיתית על בני עמנו, והי'[37] חלקו בין מצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד, כנה"י[38] ונפש דוש"ת[39] מהררי קודש,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק הנ"ל,

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן

4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. מו"ה - מורנו הרב
6. נ"י - נרו יאיר
7. שלו' - שלום
8. ב"מ - בבא מציעא
9. הי' - היה
10. כי"א - כי אם
11. אפי' - אפילו
12. ב"ק - בבא קמא
13. ברש"י - ברבי שלמה יצחקי
14. ד"ה - דיבור המתחיל
15. ותוס' - ותוספות
16. א"ק - אדם קדמון
17. ע"ד - על דבר
18. ואע"פ - ואף על פי
19. ג"כ - גם כן
20. שיהי' - שיהיה
21. ושע"ז - ושעל זה
22. ע"פ - על פי
23. אח"כ - אחר כך
24. שע"פ - שעל פי
25. א"א - אי אפשר
26. א"כ - אם כן
27. ד"ת - דברי תורה
28. שהי' - שהיה
29. שאע"פ - שאף על פי
30. מ"מ - מכל מקום
31. שעי"ז - שעל ידי זה
32. תוס' - תוספות
33. בב"ב - בבבא בתרא
34. בל"נ - בלי נדר
35. בע"ה - בעזרת השם
36. ע"י - על ידי
37. והי' - והיה
38. כנה"י - כנפשו היקרה
39. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קמא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ח אייר תרס"ח - יפו **נמען:** הרב צבי פסח פראנק, דיין בבית הדין בירושלים

הרב קוק מסכים למנות את הרב יעקב יוסף הלוי לרב בעקרון, בתנאי שהרב דוד טיקטין, שהוצע קודם, משך ידו. הרב קוק מצר על ביטול הרבנות בעקרון ומקווה לרבנות בכל המושבות. עוד יש דיון הלכתי בשיטת התוספות על המדביק פת בתנור בשבת: כוח החכמים להעמיד דבריהם ב'שב ואל תעשה' מבטל את המצווה או את האיסור עצמם.

עיקרי הדברים

- מינוי רב לעקרון.
- רבנות בכל המושבות.
- הלכה: כוח החכמים לעקור דבר מן התורה ב'שב ואל תעשה'.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ח אייר תרס"ח[4].

לכבוד ידידי חביבי הרב המאוה"ג[5] אוצר תורה ויראת שמים מו"ה[6] צבי פסח פרנק שליט"א[7], חד מבידי"צ[8] בעי"ק[9] ירושת"ו[10].

ע"ד[11] הרב מוהרי"י[12] הלוי נ"י[13], שהציע כת"ר[14] למנותו בעקרון ת"ו, הנני סומך בזה על כת"ר, דקים לי בגוי' טובא, ועדותו נאמנת לי, שראוי והגון הוא האיש לאותה איצטלא.

אמנם בשכבר הימים הציע לפני הגר"ז[15] בראוערמאן שליט"א את הרב ר'[16] דוד טיקטין נ"י, ועד כה לא ידעתי למה נשתקע הדבר. ע"כ[17] אם הרד"ט[18] הנ"ל[19] כבר משך ידו מענין זה, מאיזה טעם שיהי'[20], אז אין מצדי מניעה, ואקוה לעזור על ידו בע"ה[21] בכל היכולת. כי מאד עגמה נפשי על ביטול הרבנות בעקרון, אחרי שכבר נתכוננה. ואולי יחונן ד' יתי"ש[22], ונוכל לקבע רבנות גם ביתר המושבות, למען ישוב להן תואר מלא של ערי ישראל עם קדוש.

וע"ד[23] הערתו בד' תוס'[24] דהדביק פת, למה יפטר באנוס ע"פ[25] תק"ח בסוף המעשה. ההסבר הוא לע"ד[26], משום די"ל[27] שזה הכח שנתנה תורה לחכמים, להעמיד דבריהם בשוא"ת[28] אף נגד ד"ת[29], הכונה היא שמסרה תורה ליד חכמים לבטל את כח המצוה, וה"ה[30] כשהוא נוגע לאיסור לבטל את כח האיסור, כיון שהענין הוא עכשיו שוא"ת[31]. וניחא בזה שיטת הר"י[32], בפ"ק[33] דברכות, בק"ש[34] לאחר חצות, שתמהו ע"ז[35], דאיזה שייכות יש כאן ליש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת[36], ולפ"ד[37] עיקר ענין זה הוא מה שיש בידם לבטל צד המצוה או צד האיסור שיש בזה, וממילא אין זה דומה כלל לשאר אונסין, שלא נסתלק שם האיסור ממקומו, אבל כשחכמים ציוו שלא ירדה נסתלק האיסור מהאפי' ההולכת ונגמרת, ונשארה רק פעולת הדיבוק, שאין בה מצד עצמה סקילה וכרת.

וגוף סברא זו שנוי' היא במחלוקת. דלד' תוס' יבמות צ', דנקטו דסדין בציצית חשוב שוא"ת דוקא מטעם דחיוב ציצית בא אחר העיטוף, אבל מצד עצמו הי'[39] זה קו"ע[40], נראה דלא הופקעה המצוה,

שאם הופקעה המצוה הרי אין כאן קו"ע כלל, כיון שפטרוהו איננו עושה שום איסור בלבישת הבגד. אמנם השא"ר[41] באמת כי[42], דהעיקר הוא דהוי הענין מצד עצמו שוא"ת, וזה נוטה לסברתנו, שעשו את המצוה כאילו אינה מצוה, וה"נ[43] עשו את האיסור, הבא בשוא"ת, כאילו הוא היתר.

הנני מוכרח לקצר מפני הטרדא. אחתום בברכה ואה"ר[44] כנה"י[45] ונפש ידי"ע[46] דוש"ת[47],

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

באה"ר[48] אדר"ש[49] כי ח"ז[50] דכת"ר[51] הרב הגאון רח"י[52] שפירא שליט"א. הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. המאוה"ג - המאור הגדול
6. מו"ה - מורנו הרב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. מבי"ד"צ - מבית דין צדק
9. בעי"ק - בעיר הקודש
10. ירושת"ו - ירושלים תבנה ותכונן
11. ע"ד - על דבר
12. מוהרי"י - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, י (למשל: יעקב + יעקב) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
13. נ"י - נרו יאיר
14. כת"ר - כבוד תורתו
15. הגר"ז - הגאון רבי שם שמתחיל באות ז (כגון זאב / זלמן / זכריה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
16. ר' - רבי
17. ע"כ - על כן
18. הרד"ט - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ד, ט (למשל: דוד + טוביה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
19. הנ"ל - הנזכר לעיל
20. שיהי' - שיהיה
21. בע"ה - בעזרת השם
22. ית"ש - יתברך שמו
23. וע"ד - ועל דבר
24. תוס' - תוספות
25. ע"פ - על פי
26. לע"ד - לעניות דעתי
27. די"ל - דיש לומר
28. בשוא"ת - בשב ואל תעשה
29. ד"ת - דברי תורה
30. וה"ה - והוא הדין
31. שוא"ת - שב ואל תעשה
32. הר"י - הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
33. בפ"ק - בפרק קמא (הפרק הראשון)
34. בק"ש - בקריאת שמע
35. ע"ז - על זה
36. מה"ת - מן התורה
37. ולפי"ד - ולפי דעתי

38. מהאפי' - מהאפילו
39. הי' - היה
40. קו"ע - קום ועשה
41. השא"ר - השאר
42. כ' - כבוד
43. וה"נ - והכי נמי
44. ואה"ר - ואהבה רבה
45. כנה"י - כנפשו היקרה
46. ידי"ע - ידידו עוז
47. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
48. באה"ר - באהבה רבה
49. אדר"ש - אחר דרישת שלום
50. ח"ז - דורש פענוח
51. דכת"ר - דכבוד תורתו
52. רח"י - רבי חיים יוסף? - שם אדם

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קמה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ז סיון תרס"ח - יפו **נמען:** הרב צבי פסח פראנק

בעניין רבנות עקרון: העיקר תלוי בהסכמת 'שומרי תורה' והישיבה לשאת בחלק מהמשכורת. בהלכה: המשך הדיון על רדיית פת בשבת. בעניין מי טבריה: דבר שבתורה הולך אחר הרוב, ולכן 'בישול' סתם הוא באש, וכן בשבת. הרב קוק שואל על בריאותו של זקנו של הרב פראנק.

עיקרי הדברים

- רבנות עקרון ומשכורתה.
- הלכה: רדיית פת בשבת.
- הלכה: בישול בחמי טבריה - הולכים אחר הרוב.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט"ז סיון תרס"ח[4].

לכ' ידי"נ[5][6] הרב המאוה"ג[7] סוע"ה[8] אוצר נחמד בתו"י[9] מו"ה[10] צבי פסח שליט"א[11] פרנק, שלו'[12] וברכה באה"ר[13].

יקרתו הגיעתני. ומפני הטרדא הנני מוכרח להשיב בקצרה.

א. ע"ד[14] עקרון. העיקר תלוי באגודת "שומרי תורה", שראש העוסקים הוא כידוע הרז"ב[15] שי'[16], שיסכים לתן את חלק המשכורת השייך להם, וברצון מנהלי הישיבה על [חלק] המשכורת משלהם. ומה שנוגע לעצם הסכמת בני המושבה, אהי'[17] בל"נ[18] לסיוע בעה"י[19] כפי היכולת.

ב. ע"ד הערתו, דסברתי לא תתכן לד' פרמ"ג[20] ורש"ש[21] בנותן סמוך לערב פת לתנור במו"ש[22], י"ל[23] דמ"מ הוא מחוייב אח"כ[24] להסיר, וזה החיוב גומר את האיסור למפרע, אבל כיון שחז"ל[25] הפקיעו כל חיובו הוי כמו שכבר רדה.

ג. וע"ד[26] חמי טבריא הי' אצלי העיקר שכל דבר שבתורה הוא כדרך העולם ברוב. וכיון שרוב הבישולים הם באש ודאי גם סתם פירוש בשל בפסח ג"כ[27] הוא כך, וה"ה[28] נמי גבי שבת ומשכן גופא, דתלינן בדרך הרוב של בנ"א[29].

אחתום בברכה ואה"ר[30], כנה"ר[31] ונפש ידי"ע[32] דוש"ת[33] מלונ"ח[34],

הק' אברהם יצחק ה"ק

יודיעני נא כתה"ר[35] בטובו ממצב כי[36] מר זקנו הגני"י[37], ישלח לו השי"ת[38] רפו"ש[39] בקרוב בתושח"י[40], ויאריך ימו"ש[41] לתו"ע[42] עד ביאת גואל צדק בב"א[43], כברכת ידידו הנאמן,

וילי"ה[44] קצת על סברא הנ"ל[45], דתולין בכל ענין שהי'[46] כרוב, מהא דע"ז ו' ע"א[47] ודילמא נח גופי' טריפה הוה, ולמה לא נלך בת"ר גם על עובדא. וצ"ל[48] ראי'[49] מכאן. דל"א אצל ב"נ[50] בת"ר, וי"ל[51]

דה"ה במדות ההלכות השייכות להם, ושם עסיק ר"א במחו"א[52] דאסור לב"נ[53]. הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. לכ' - לכבוד
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. המאוה"ג - המאור הגדול
8. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
9. בתו"י - בתורה ויראה
10. מו"ה - מורנו הרב
11. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
12. שלו' - שלום
13. באה"ר - באהבה רבה
14. ע"ד - על דבר
15. הרז"ב - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ז, ב (למשל: זאב + בנימין) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
16. שי' - שיחיה
17. אהי' - אהיה
18. בל"נ - בלי נדר
19. בעה"י - בעזרת השם יתברך
20. פרמ"ג - פרי מגדים
21. ורש"ש - ורבי שמואל שטראשון (רש"ש)
22. במו"ש - במוצאי שבת
23. י"ל - יש לומר
24. אח"כ - אחר כך
25. שחז"ל - שחכמינו זכרונם לברכה
26. וע"ד - ועל דבר
27. ג"כ - גם כן
28. וה"ה - והוא הדין
29. בנ"א - בני אדם
30. ואה"ר - ואהבה רבה
31. כנה"ר - כנפשו הרמה
32. ידי"ע - ידידו עוז
33. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
34. מלונ"ח - מצפה לנחמת ציון
35. כתה"ר - כבוד תורתו הרמה
36. כ' - כבוד
37. הגנ"י - הגאון נרו יאיר
38. השי"ת - השם יתברך
39. רפו"ש - רפואה שלמה
40. בתושח"י - בתוך שאר חולי ישראל
41. ימו"ש - ימח שמו (וזכרו)
42. לתו"ע - לתורה ולתעודה
43. בב"א - במהרה בימינו אמן
44. וי"ה - ויש להעיר
45. הנ"ל - הנזכר לעיל

46. שהי' – שהיה
47. ע"א – עמוד א
48. וצ"ל – וצריך לומר
49. ראי' – ראיה
50. ב"נ – בן נח / בני נח
51. וי"ל – ויש לומר
52. במחו"א – דורש פענוח
53. לב"נ – לבן נח

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קנג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ז אלול תרס"ח - יפו **נמען:** הגאון ר' אברהם בנימין קלוגר

הרב קוק מודה על חלק ב' של 'עבודת עבודה' מאת אביו של הנמען, ר' שלמה קלוגר, ומבטיח שישלחו לו אתרוג מהודר. המלחמה כעת אינה על אתרוגי קורפו, שכבר נודע שהם מורכבים, אלא על אתרוגי הנכרים בארץ ישראל שגם הם מורכבים, ועל זה כתב את הקונטרס 'עץ הדר'. עוד יש דיון הלכתי בדברי המגן אברהם על ספק דאורייתא ודרבנן ('דלא ליזלזלו').

עיקרי הדברים

- תודה על ספר 'עבודת עבודה'.
- אתרוגי הנכרים בארץ ישראל מורכבים - הקונטרס 'עץ הדר'.
- הלכה: ספק דאורייתא ודרבנן.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ז אלול תרס"ח[4].

שנה טובה ומעוטרת לראש כי[5] ידי"נ[6] הרב הגאון המובהק, סועק"ה[7], גזע קודש, תפארת ישראל מו"ה[8] אברהם בנימין קלוגר שליט"א[9].

שלו'[10] רב וברכה וכוח"ט[11],

מכתב כתר"ה[12], עם הספר הקדוש דמרן אבוה דמר ה"ג נ"י[13], עבודת עבודה ח"ב[14], לנכון הגיעני. ואין בפי די תודה על המתנה הקדושה הזאת, ממפלאות מעשה ידי אמן מאורן של ישראל מרן אביו זצ"ל[15] זי"ע[16]. אמנם נתאחרתי מהשיב, מצד היותי בקרית חוצות, במושבה רחובות, וסובב הלכתי ג"כ[17] במושבות האחרות הסמוכות, כדרכי בכל שנה לעת הבציר לפקח על המצות התלויות בארץ, מערלה וכלאים וכיו"ב[18], וזה גרם עיכוב התשובה. אמנם שלחתי להגיד לבעלי האגודה, שישלחו לכ"ג אתרוג הדור וטוב. אקוה שבודאי יקיימו דברי בעה"י[19]. אף כי שמעתי, כי שנה זו הי'[20] גידול האתרוגים הכשרים בכבדות, מצד איזו לקותא שנפלה באילנות, מ"מ[21] כפי האפשרי ודאי יבררו הטוב היותר אפשרי.

וע"ד[22] הקוני "פרי ע"ה", הנה המכתב העקרי של מרן אביו גאון ישראל זצ"ל הדפיסו בלוח מיוחד זה מאז, והפיצו אותו ברבים, ובעיקר הענין עכשו פני המלחמה אינם כ"כ[23] על אתרוגי חו"ל[24], שכבר נתגלה קלונם שהם מורכבים, כ"א[25] על האתרוגים של הגויים אשר באה"ק[26], שגם הם הנם מורכבים, כדרך ההרכבה הנהוגה בחו"ל[27], ומ"מ[28] הם דוחקים את רגליהם של האתרוגים הכשרים ממטעי אחינו העובדים את אדמת הקודש, שע"ז[29] יחדתי הדיבור בקוני "עץ הדר", שזה הי' עיקר מטרתי. ובאמת אם יחזיקו במעוז כשרות האתרוגים כל גדולי עם ד' יהי'[30] מקור נפתח ע"י[31] אה"ק[32], וע"י[33] אחינו העובדים את אדמתה, לקיים את המצוה כמאמרה בכללות ישראל, מה שאם נעזוב את הענין - המכשול

הולך ורב, ע"כ[34] אין שיעור לגודל המצוה להחזיק דוקא את אחינו העוסקים הכשרים. ואין לזה ענין כלל מה שכתב הגאון מבערעזאן שליט"א ע"ד[35] אתרוגי קורפו, כי לא לזה אנו צריכים עכשו.

מאד הייתי חפץ להשתעשע עם כ"ג[36] באיזהו מקומן של שבחים בסה"ק[37] דמרן אביו מאוה"ג[38] זצ"ל, ובחיד"ת[39] דמר נ"י המחוברים עמו. אבל רבו עלי טרדותי כעת, והספר הק'[40] הוא עתה אצל הכורך, ולא אוכל לעיין בו עכשו.

כמדומה אני שראיתי בד' נ"ב[41], שמעיר ע"ד המובא במג"א[42], ע"ד דאורייתא ודרבנן הבאים בב"א[43], דמחמירים בספק דרבנן כ"ה דלא ליזלזלו, מהא דמחלקינן בין איסור לטומאה בתקרובות ע"ז[44] של אוכלין. ולע"ע[45] לא אוכל לרדת לסוף דעתו הק', שהרי במקום שהדברים מחולקים מטעם ודאי בין דין תורה לדרבנן ודאי ישנם חילוקים רבים, שאפילו בענין אחד מחמירים בצד דאורייתא שבו ומקילים בדרבנן, וא"ז[46] זילותא כלל. למשל בריש מ"ק[47], דמחלקינן אבות אסר רחמנא תולדות לא אסר רחמנא, ע"כ מתירין בב"א כמה עניני תולדות בשעה שאנו אוסרין את האבות, וכה"ג[48] בכ"מ[49] שניכר שעושה בדרך שאין בו איסור תורה ונשאר איסוד"ר[50]. כה"ג[51] דכתובות ס' ע"א[52] מתקן כלאחר יד הוא, בהא דממעכן ברגלו, ול"ג רבנן, והרי ניכר שהאיסור דאורייתא אסור, שאסור למעך כדרכו הקשקשין שעלו בצינור, וממעכן בשינוי ברגלו, א"כ[53] מראין הדברים שדאורייתא חמור מדרבנן ול"ח כלל משום זילותא דרבנן. והתם לא אמר כללא דידי' כ"א במקום ספק, שמתוך שאנו מחמירין בדאורייתא מכריעין אנו שנעשה הדבר באופן המביא חומר, וה"ז[54] כעין חזקה דמהני מענין לענין, כהא דמהני רובא גם לענין ממון דפדיון הבן משום שהוחזק לשאר מילי, וכד' המקנה הידועים וכה"ג טובא. והיינו שאנו מכריעין ע"י פעולתנו את הענין לצד ודאי, וכשמברך ג' ברכות הוא מחזיק עי"ז[55] שלא בירך עדיין, וכיון שלא יברך הטוה"מ[56] הוא מזלזל בדרבנן, ול"ש[57] זה כ"א בחילוק של ספיקות ולא בעניני ודאי שהדינים מחולקים בהם. וכבר כתבתי שלע"ע[58] אין ת"י הס' הק' לראות מה אסיק בה מרן אביו רשכבה"ג[59] זצ"ל.

היום היו אצלי מהאגודה, וזירזתים עוד לשלח לכ"ג אתרוג כראוי לפי כבודו, ואקוה שיקיימו ורצון צדיק שי'[60] יעשה.

והנני חותם בברכת השנים ואה"ר[61], יעודדהו השי"ת[62] בישועתו וינוב בשיבה טובה, ויראה בנחמה ושמחה בכט"ס[63] מכא"ל[64], ונזכה להתראות בהר הקודש בשוב גאולים ברינה ושמחת עולמים, כנה"ר[65] ונפש דבק באה"נ[66] דוש"ת[67] מהררי קודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. כ' - כבוד
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. סועק"ה - סיני ועוקר הרים

8. מו"ה - מורנו הרב
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. שלו' - שלום
11. וכוח"ט - וכתיבה וחתימה טובה
12. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
13. נ"י - נרו יאיר
14. ח"ב - חלק ב'
15. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
16. זי"ע - זכותו יגן עלינו
17. ג"כ - גם כן
18. וכיו"ב - וכיוצא בזה
19. בעה"י - בעזרת השם יתברך
20. הי' - היה
21. מ"מ - מכל מקום
22. וע"ד - ועל דבר
23. כ"כ - כל כך
24. חו"ל - חוץ לארץ
25. כ"א - כי אם
26. באה"ק - בארץ הקודש
27. בחו"ל - בחוץ לארץ
28. ומ"מ - ומכל מקום
29. שע"ז - שעל זה
30. יהי' - יהיה
31. ע"י - על ידי
32. אה"ק - ארץ הקודש
33. וע"י - ועל ידי
34. ע"כ - על כן
35. ע"ד - על דבר
36. כ"ג - כבוד גאונו
37. בסה"ק - בספרים הקדושים
38. מאוה"ג - מאור הגדול
39. ובחיד"ת - ובחידושי תורה
40. הק' - הקטן
41. נ"ב - נכתב בצד (תוספת למכתב)
42. במג"א - במגן אברהם
43. בב"א - במהרה בימינו אמן
44. ע"ז - עבודה זרה
45. ולע"ע - ולעת עתה
46. וא"ז - ואין זה
47. מ"ק - מועד קטן (מסכת)
48. וכה"ג - וכהאי גוונא
49. בכ"מ - בכמה מקומות
50. איסוד"ר - איסור דרבנן
51. כה"ג - כהאי גוונא
52. ע"א - עמוד א
53. א"כ - אם כן
54. וה"ז - והרי זה

55. עי"ז – על ידי זה
56. הטוה"מ – הטוב והמטיב
57. ול"ש – ולא שייך
58. שלע"ע – שלעת עתה
59. רשכבה"ג – ראש כל בני הגולה
60. שי' – שיחיה
61. ואה"ר – ואהבה רבה
62. השי"ת – השם יתברך
63. בכט"ס – בכל טוב סלה
64. מכא"ל – מכל אשר לו
65. כנה"ר – כנפשו הרמה
66. באה"נ – באהבה נאמנה
67. דוש"ת – דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קעג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ר"ח כסלו תרס"ט - יפו **נמען:** ר' זאב גלוסקין

הרב קוק מוחה על כך שבעלי דין משפטיים 'בורחים' מדין תורה בארץ ישראל בעזרת גורמים ציבוריים, ובפרט ה'סינדיקט'. הרב קוק משווה זאת להבאת פומפיוס לירושלים בידי הורקנוס ואריסטובולוס. אין לבטל את מידת הדין משום רחמנות. הרב קוק מציע לפחות 'זבל"א' (זה בורר לו אחד) עם מכריע תלמיד חכם.

עיקרי הדברים

- בריחה מדין תורה בארץ ישראל.
- משל פומפיוס.
- מידת הדין ומידת הרחמים.
- הצעת בוררות (זבל"א).

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ראש חדש כסלו תרס"ט[4].

אדון נעלה וחביב מר זאב גלוסקין נ"י[5], שלו'[6] וברכה.

לא נעים לי ביותר, אבל מוכרח הדבר, שאדבר מעט על דבר המאורע של משפט מר ז' ג'. כל בריחה מדיני ישראל בארץ ישראל, כשהיא מוצאת עוזרים רשמיים מצד באי-כח צבוריים, תזכירני תמיד את הבאתו של הדיין פומפיוס בשערי בת ציון, ע"י[7] שני בעלי הדין, הורקנוס ואריסטובלוס, ומה גרם לנו משפט-פלילים זה, מרה עלינו לצעוק על השפלות והעבדות, הטמונה באותו הרגש של הבוז למשפט ישראל בארץ ישראל, ביחוד ב"עת" שיש ידים לכנות אותם בשם הכבוד של התעוררות תחיה לאומית, אע"פ[8] שהיא בזעיר זעיר אנפין, מה עול מצאו במשפטי תורת חיים, המאירה לכל העולם בכבודה, כי סרו מאליהם. וכי מפני שמרגישים לפעמים, שמדת הרחמים היא מתנגדת למדת הדין, וכי זאת היא רק מדתה של תורה בלבדה, ואיה חק ומשפט כללי בעולם שיהיה נזקק למדת הרחמים. מי כאנשי המעשה והמסחר, אשר להם נאה לדעת, כי א"א[9] לעולם להתקיים כלל במדת הרחמים, כ"א[10] במדת המשפט המדוייק, צירוף של מדת הרחמים עם מדת הדין לא יוכל לטשטש את צורת הדין כחוט השערה. עמוד ברזל הוא למשפט, שלא להדר פני דל.

כמובן הקובלנא שלי סובבת היא על האנשים המתעסקים בשמחת לבם בעסק המשפט של מר ג' הנ"ל[11], להוציאו מתחום תורתנו הקדושה, ומה ידאב לבי כשהם נתמכים בכח הסינדיקט הנכבד שלנו.

מר ג' אומר שהוא מרוצה גם לזבל"א[12], אבל חפץ הוא שהמכריע יהי'[13] ת"ח[14], איש אשר מדת משפטה של תורתנו לא תהי'[15] זרה לו, - היש בזה עול? "אפילו כגרזימי הזו הבאה באחרונה בקנוח סעודה לא עשוני בני". אם גם זה לא ירצה,, ותוכחתי תהי' כקול קורא במדבר, לכל הפחות ראוי שיבררו הברורים משני הצדדים ב"ד[16] של זבל"א[17] על שאלת המכריע מי יהי', וע"פ[18] הכרעתם יקום דבר.

יודע אני, שאין כבודו שייך לענין זה כלל, אבל אין לי אופן לדבר דבר. שאני עוד מסופק אולי יהי' נשמע בזה, כ"א באזני אדוני הנכבד.

בצפיה לישועת אמת, ובברכת ציון ורגשי כבוד ויקר,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. נ"י - נרו יאיר
6. שלו' - שלום
7. ע"י - על ידי
8. אע"פ - אף על פי
9. א"א - אי אפשר
10. כ"א - כי אם
11. הנ"ל - הנזכר לעיל
12. לזבל"א - לזה בורר לו אחד (לבוררות)
13. יהי' - יהיה
14. ת"ח - תלמידי חכמים
15. תהי' - תהיה
16. ב"ד - בית דין
17. זבל"א - זה בורר לו אחד (בוררות)
18. וע"פ - ועל פי

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קעו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' כסלו תרס"ט - יפו **נמען:** ר' זאב גלוסקין

המשך הוויכוח על משפט הירושה של ג'. חוקי הדין כוללים, כמו חוקי הטבע, ואינם יכולים לענות על כל פרט. רחמנות שלוקחת מהבן ירושה בשביל הבת תתיר גם לגזול עשירים בשביל עניים. דיין שאינו בקי בעובדות נועץ במומחים. אפשר להתפשר (יאחד לדין ואחד לפשרה'), אבל אסור לבעוט במשפט, שהוא יסוד החיים הלאומיים. משפט הירושה מחובר במיוחד למשפט הכתוב, ואת ירושת הבת העלתה הנצרות כדי להעליב את היהדות (שבת קטז ב).

עיקרי הדברים

- חוקי המשפט כוללים, כחוקי הטבע.
- ביקורת על 'רחמנות' שמבטלת דין.
- המשפט - נשמת האומה.
- ירושת הבת והנצרות (שבת קטז ב).

נוסח האגרת

ב"ה[1] עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י' כסלו תרס"ט[4].

אדון חביב ויקר מאד מר זאב גלוסקין נ"י[5], שלו'[6] וברכה.

כעת ממש הגיעני מכתבו הנכבד, שרוח אהבת אמת אצילית של נפש יקרה מרחף עליו. אבל עוד הפעם, ישים נא כבודו אל לבו, כי כל חק ומשפט שבעולם לא ימלא לעולם את כל הדרישות של כל הפרטים. חקי דת ודין, כמו חקי הטבע, הנם כוללים, וזאת היא תהלתם ועוזם. החמה תצא בגבורתה, ואם תקפח לפעמים על ראש איזה נפש חיה, בהמה או איש, לא תחדל בשביל כך את אורה וחומה הטוב לכל. תפילתם של עוברי דרכים אינה נכנסת בעת אשר הכלל צריך לגשמי ברכה. כל תביעתנו מיושבי על מדין לא תוכל להיות כ"א[7] ידיעה הגונה במקצע שלהם, דהיינו בחקי המשפט, ויושר לב, מאין שום נטיה של משא פנים ומקח שחד חלילה, ואחר כך הרינו מוכרחים להיות נמסרים למשפטם, אם אנו חפצים בחיים ציבוריים קיימים שלנו, לא חיים רפים ונובלים, ולא של אחרים, שאינם מושיטים לנו כ"א הרס ורקבון. אוי לה לקלות דעת, שתשלח ידה במקדש רם ונשא, בהיכל המשפט, אפילו אם תהיה מעוטרת ברחמים ויושר בלתי-חקי. ידע אדוני, כי אותה מדת הרחמים הלוקחת מהבן את ירושתו, שזכה לו המשפט של התורה, בשביל הרחמנות שיש על הבת, צריך מדין גזרה-שוה להתיר לשלח יד גם באוצרו של אדיר אוצרות, בשביל רחמנות של מחזר על הפתחים, ואוי לעולם מרחמנות כזאת שהיא אם לכל אכזריות וכל נבלה.

הקובלנא של שטחיות ידיעה בהוייות העולם איננה מיוחדת על בתי-דינים שלנו. כל מלומד של מקצע רוחני לא יוכל לקפל את כל הידיעות המעשיות. אבל לעולם אין רב ודיין יפה חשוד, שכשתחסר לו ידיעה בהויות העולם, לצורך איזה משפט, שלא יפנה לעצת המומחים בדבר. מובן הדבר, שרק הידיעה

החסרה לו יוכל לקחת מאת המומחים, אבל לא כל בנין המשפט, כי זה הוא שב אל מקומו, אל אולם המשפט. ולשכח שיש לנו יתרון, שאנו משתבחים בחקים ומשפטים צדיקים, מפני שהם נובעים ממקור חי כל העולמים, מתורת ד' תמימה, גם זה נאה לנו שלא לעשות כן. אבל לענייננו די לנו גם במדת ההשואה, שנרגיש את כבוד משפטנו, לפחות כמו שאנו רוצים להרגיש את כבוד שפתנו וכל קניניו הרוחניים. אל תגעו, אדוני היקרים, בקדושת המשפט, כי המשפט לאלקים הוא' וכשם שאנו ממתיקים את מרירותם של חקי הטבע, שלפעמים הם חזקים יותר מכחותינו, לא ע"י[8] העברתם מן העולם, שלא נוכל ולא נחפץ בזה, כ"א ע"י תיקונים מלאכותיים המכשירים אותנו ליהנות מטובם, על פי אותה המדה המתאמת למצבנו, כן אנו משתדלים בכל עת הצורך, כשיש אפשרות לדבר, להכנס בפשרה, ע"פ[9] רצונם של בעלי הדין, ביחוד במקום שמדת המשפט היא חריפה יותר מדאי לאיזה צד, ומכ"ש[10] כמו שיזדמן גם זה כשהיא כבדה על שני הצדדים יחד, ועל זה אנו קוראים "צדק צדק תרדוף, אחד לדין ואחד לפשרה". אבל חלילה לנו לבעוט בשביל זה במשפט שלנו, שזהו הדבר היותר חשוב מכל רכושנו הרוחני, והנכבד יותר לקיומנו בתור עם חי, מכל הקנינים הצדדיים שאנו רגילים להכריז על זכויותיהם, ובצדק, כי הכל אהוב וחביב ונחמד, אבל להבחין אנו צריכים בין אברים שאין הנשמה תלויה בהם לאברים שהם מרכזי החיים, והנשמה של כל אומה, וביותר של אומתנו, תלויה היא בשלטון המשפט שלה דוקא.

ע"כ[11] הנני עוד הפעם פונה אל אדוני במחאה גלויה, נגד רומסי משפט תורתנו הקדושה, ביחוד במשפטו של ג'. וידע כבודו, שאין לנו מקצע של דיני ממונות, שיהיה כ"כ[12] מוצא את עצמו מחובר למשפט כתוב, כמו משפט הירושה. כמובן לא אוכל במכתב זה להעביר לפני כבודו את הסבות החזקות, בחיי האדם והעולם, שהן גורמות לזה. אבל עובדא היא, שאפילו באותן הממלכות, אשר העבירו את המשפטים העתיקים ממקומם, הניחו ביותר את מקום כבודם בתורת הירושה. והרבה אומות נאורות מיפות בסדרי הירושה את כחן של בתי דינים רוחניים, יותר ממה שהוא בכל דין ומשפט. ומה נדבר, ומה נצטדק, אם כ"כ נשפיל בידנו את משפט תורתנו, להעביר ממנו את השלטון במקצע של הירושה, בארצנו, "הגם לכבש את המלכה עמי בבית". וידע אדוני, כי המקום אשר אויבתנו הנצרות, הבת הנושכת שדי אמה, רצתה בדגל הרחמים שלה, שהיא נושאת בידים מלאות דם נקי, להעליב את היהדות, הוא זה הנושא של הכרת ירושת הבת נגד משפט תורתנו הקדושה, זאת היא ידיעה נאמנה למשכילי בינה והיא מסורה לנו בחידת חכמים בתלמוד (שבת דף קטז ע"ב[13]).

על ההתנצלות הנכבדה של כבוד אדוני, על דבר פצעי אוהב הפוצעים גם את לב כותבם, הנני חותם גם אני את ידי.

ברגשי כבוד ויקר ובברכת ד' מציון,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)

5. נ"י – נרו יאיר
6. שלו' – שלום
7. כ"א – כי אם
8. ע"י – על ידי
9. ע"פ – על פי
10. ומכ"ש – ומכל שכן
11. ע"כ – על כן
12. כ"כ – כל כך
13. ע"ב – עמוד ב

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קעז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ר"ח טבת תרס"ט - יפו **נמען:** יושבי המושבות

קול קורא לקראת שמיטת תר"ע. אי אפשר לקיים שמיטה כהלכתה בלי להרוס את הישוב, מפני מיעוט היהודים ומפני שהפרנסה תלויה במסחר. לכן, כמו בשמיטות הקודמות, יש לסמוך על היתר המכירה כהוראת שעה. הטעמים: רבים סוברים ששביעית בזמן הזה היא מדרבנן, הקרקע שייכת למלך, ויש ספק במניין השנים. אף שאין בכל טעם לבדו כדי להתיר, יחד ובשעת הדחק הם מתירים. המלאכות האסורות מן התורה ייעשו בידי נכרים. הרב קוק מבקש מכולם לחתום על הרשאה למכירה, גם מן המהדרים.

עיקרי הדברים

- שמיטת תר"ע - הצורך בהיתר.
- טעמי ההיתר: דרבנן, קרקע של המלך, ספק המניין.
- היתר המכירה כהוראת שעה.
- מלאכות דאורייתא בידי נכרים.
- חתימה על הרשאה גם למהדרים.

נוסח האגרת

בשם ד' אלהי מערכות ישראל. לכבוד

אחינו היקרים יושבי המושבות על אדמת הקודש, שלו'[1] וברכה.

השנה הבאה לקראתנו לשלום, שנת התר"ע[2], היא שנת השמיטה, כפי המנין שאנו נהוגים ובאים ע"פ[3] גאונים הראשונים מקדם-קדמתה.

מאז החל הישוב החדש שלנו באה"ק[4] "לעמוד על הקרקע", על עבודת האדמה, היתה שאלת השמיטה לשאלה רבה. כי מעמדנו רטוש והרוס הוא: אנו כעת רק המעוטים באה"ק ורובה מיושבת מבני נכר, וכל עיקר פרנסת הישוב בנויה על משא-ומתן של מסחר-היין ויתר תבואת-הארץ; וכאשר משני הטעמים היסודיים הללו, ומטעמים אחרים, רבים ועצומים, אי-אפשר לנו בשום אופן לקיים מצות השמיטה בכל חוקיה ומשפטיה, לבטל לגמרי עבודת הקרקע ולהפקיר את כל הפירות ולהתנהג בהם בכל דין קדושת שביעית, כי לפי-זה מוכרח הישוב כלו להיות נהרס לגמרי חס-ושלום. בהפסק במשך השנה חבורי-המסחרים, והאכרים המעטים יהיו מוכרחים לעזוב את הארץ הקדושה אשר לא תוכל לפרנסם בעניה מפני מעוט אחינו ב"י[5] הנמצאים בקרבה כעת, ונשארו חס-ושלום המושבות שוממות ונעזבות, - ותוה"ק[6] הלא דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום וחיים וברכה לעולם.

על כן נמנו וגמרו רבנן קשישאי, רבותינו הגאונים, שעמדו על שאלה זו בשמיטות שעברו, כי אחרי אשר ע"פ עומקה-של-הלכה ישנם כמה טעמים שמחלישים קצת את חומר דין השביעית בזמננו לעומת החומר הגדול שהיה בו בימי קדם, האחד מפני שרבים מהפוסקים סוברים ששביעית בזמן הזה היא דרבנן, ושנית מפני שהקרקע היא ע"פ חק המלכות קנין המלך יר"ה[7], ודין היושבים על האדמה, לפ"ז[8],

אינו כ"א[9] כמו אריסים בקרקע של אינו-ישראל, ושלישית, שישנם ספיקות גם במנין השמיטה מתי היא שנת השביעית האמתית, ונוסף לזה עוד כמה טעמים צדדיים. ואע"פ[10] שגם כלם יחד אינם מספיקים לבטל חס ושלום דין שביעית, כי הטעם הראשון שהוא דרבנן ודאי שאינו גורע מחבתו וחומרו מאומה, כי הלא "חביבים עלינו דברי סופרים יותר מיינה של תורה", ואמרו חז"ל[11]: "חמורים דברי סופרים מד"ת". ומה שהקרקע היא של המלך ג"כ[12] אינו מספיק כשהוא לעצמו מכמה טעמים, וכך מה שיש ספיקות במנין השנים ג"כ אינו מועיל להתיר: חדא, שכבר הוחזקנו וקבלנו מרבותינו הראשונים גאוני עולם - בהסכמת ראש המורים הרמב"ם[13] ז"ל[14], שע"פ[15] חשבונם אנו הולכים, באופן ששנת התר"ע הבעל"ט[16] היא שנת השביעית באמת, ועוד שאם באנו לספק על איזו שנה שתהי'[17] ולהקל מפני זה נעקור ע"י[18] ספק זה מצות שביעית לגמרי, - ודבר זה לא יתכן לעקור ע"פ ספק מצוה גמורה לגמרי. אבל עכ"פ[19] מתוך שמצינו לפעמים שחכמים נתנו רשות להקל בדבריהם יותר מבד"ת[20], בצירוף-של-סניף מהטעמים המבוארים ועוד טעמים שונים, ועל הכל גודל הדחק ואי האפשרות לקיים את המצוה בכל פרטיה ודיניה -, עד אשר ישקיף ד' ויבא בעני עמו, וישיב את כל עם ד' על אדמת קדשו ויצוה עליהם את ברכתו, באופן שלא יהיו מוכרחים לשא עיניהם למכור את יבול אדמתם לחו"ל[21], ושבת הארץ תהיה ניכרת באמת על אדמת הקודש מפני שיהיו כל יושביה בניה בני ישראל ויהודה עליה, אשר יהיו קשורים אל חבת אדמת הקודש בקשר אהבה מתוך שובע ומנוחה, כי ישבו לבטח בארצם, והשגחת ד' תראה אז בגלוי לצות את ברכתו בשנה הששית לעשות את התבואה לשלש השנים, כדבר ה' הטוב אשר לא ישוב ריקם בבא עתו, שאז יהיה אפשר לקיים כל דיני שמיטה ככתוב, מה שאי אפשר לעת כזאת.

אשר על כן הסכימה דעת רבנן קשישאי, אשר ראו בעני עמם, למצא עצה ותרופה בתור הוראת-שעה, אשר בכל שמיטה אשר יראה הדבר בעיני ב"ד[22] יפה, שעוד הזמן גרמא להשתמש בכחא דהתירא זה, יסמכו על כחם של זקנים ללמד את בני ישראל היושבים על אדמת הקודש לעשות כדת של תורה, שיוכלו לעמוד על אדמתם, ושלא להיות בכלל עוברי עבירה, המחללים את קדושת השביעית לעבור על דברי תורה חלילה.

והנה בעצם העצה, לבד מה שהיא מועלת לתקן את האיסור עוד יש בה משום "מצוה לשמוע דברי חכמים", שנוהגת בכל דור ודור, ואין לך אלא "שופט שבימיך", וגם יש בה זכר לשביעית, שלא תשתכח מאתנו תורת שביעית, למען יהיה זכרונה חי עמנו, לעת אשר יטיב ד' לעמו, וירים את קרנו על אדמת קדשו, באופן שנוכל לקיים באהבה את כל חקת התורה לקדושת השביעית, שתהיה ערוכה ושמורה עמנו ואב לבנים יודיע, ע"י זכר לשביעית הנעשה כפי היכולת בכל שמיטה, בעת המצוק והדחק שאנו שרויים בו עכשו.

העצה הניתנה היא: כאשר כבר פסקו רובא דרבוותא שאין דיני שביעית נוהגים כ"א בקרקע של ישראל ולא בקרקע של אינו יהודי, ע"כ[23] גמרו לעשות מכירה כדת של תורה למכור את כל הקרקעות והנטיעות שעליהם, שאנו מוכרחים לעבוד אותם ולהנות מפירותיהם בדרך של חול, לאינו ישראל על משך זמן כזה שתהיה שנת השמיטה נכללת בתוכו: וממילא כשיהיו שייכים ע"פ דת תוה"ק[24] כל הקרקע והנטיעות לנכרי, לא תהיה חלה חובת שביעית עליה, כאשר הכריעו כן מאז רבנן קשישאי ז"ל, ואף שהישראל

יהיה אח"כ[25] פקיד מן הנכרי, שיעשה ע"פ תוקף כח המכירה לבעל הקרקע במשך הזמן הנ"ל[26] שתהיה השביעית כלולה בו, מ"מ[27] כיון שעצם גוף הקרקע יהיה קנוי להגוי שוב אין דין שביעית נוהג בפירותיה ואין כ"כ[28] איסור בעבודת אדמתה.

וכאשר אנכי הח"מ[29] בצירוף כבוד הרה"ג[30] בד"צ[31] דפה עיה"ק[32] והמושבות ת"ו[33], ראינו את מעמד הישוב בזמננו, שהוא צריך עדיין לאותה ההוראה שיצאה מפום רבנן קדישי לשעה, גם בשנת השמיטה הבעל"ט, לפי מה שעינינו רואות, ע"כ הסכמנו, בכח ב"ד יפה, בהסכמת כמה גדולי אה"ק[34], להשתמש גם בשמיטה הזאת הבע"ל[35] בסדר תקון-היתר הנ"ל.

והנה כדי להוציא מן הכח אל הפועל את המכירה, אנו צריכים, שכל הצדדים שיש להם תפיסת-יד וכח-זכיה בהקרקעות והנטיעות יהיו מסכימים ומרשים למכור את הקרקע והנטיעות הנ"ל בכל אופן המועיל ע"פ דין תוה"ק. וע"כ[36], מכל מה ששייך בקרקעות הנ"ל ונטיעותיהם לכבוד הברון הנדיב שיחיה, כבר נמסר לנו רשות מהפקיד הראשי, שיש לו זכות מוחלטת בהם בכל מה שימצא לנכון, למכור בכל תוקף ובאופן היותר מועיל, וע"י[37] הפקיד הנ"ל יעשה סדר המכירה מצידו, וכן יעשה בעהשי"ת[38] גם מיתר הכחות הצבוריים שיש להם זכות בקרקע ונטיעות הנ"ל. אבל לאותם הקרקעות, שהן לגמרי של יחידים, או אותם שיש בהם זכיות ליחידים ואיזו תפיסת-יד, - לזה צריך, שיהיו היחידים היושבים על הקרקעות הנ"ל או ב"כ[39] שיש להם רשות למכור את הקרקעות והנטיעות הנ"ל, הם עצמם או שלוחיהם וב"כ[40], מוכרים את הקרקעות והנטיעות הנ"ל לא"י[41] או להרשות למכור כל הנ"ל כדין תוה"ק. וכאשר הענין של המכירה הוא מרובה בסדר הלכות ודינים, שא"א[42] למוסרם לכל אחד ואחד, ע"כ עלה בהסכמתנו, שכל יושבי המושבות על אדמת הקודש ת"ו יתנו הרשאה לנו הח"מ, למכור את כל קרקעותיהם ונטיעותיהם שעליהן, כפי ראות עינינו, בכל אופן היותר מועיל, ובשליחותם נמכור אנחנו בע"ה[43] את כל הנ"ל ע"פ דין תוה"ק באופן היותר מועיל, להסיר את המכשלה של העברת איסורי שביעית, ובאופן היותר נאות ע"פ דין תוה"ק בעצם עסק מכירת הקרקע בארץ ישראל לא"י, כפי היכולת האפשרית עפ"י[44] דעת תורה ודעת נוטה, לאהדורי אתקנתא.

ע"כ הננו שולחים בזה את כתבי ההרשאות, ותואילו נא כולכם בטובכם לחתום עליהם, וכבוד הועד שבכל מושבה יאשר ויקיים בח"י[45] חברי הועד ובחותמו את ח"י[46] החתומים, יושבי המושבה או ב"כ.

ובזה נוכל לאשר ולקיים ולהוציא אל הפועל את דבר המכירה ע"פ האופן היותר מועיל, באופן שלא יהי'[47] שום מכשול ואיסור בעבודת האדמה ובשמוש תבואת הארץ, ע"פ המהלך המוכרח בימינו בשנת השביעית הבעל"ט.

וזאת לדעת, שההיתר הנ"ל הנסמך על תקון המכירה, שהוא נעשה רק בהוראת שעה ומצד ההכרח הגדול והעצום, לא נתן להשתמש בו כ"א במה שנוגע ממש לעיקר קיום המושבות ומעמדן באה"ק, דהיינו: עבודת הקרקע המוכרחת ומכירת יבול הארץ והנאתה כדרך כל השנים. אבל בכל הדברים שאינם נוגעים לעיקר יסוד הישוב, כגון: נטיעת גנות לשם פאר והרחבה וזריעת עניים טפלים, שאינם מעלים ומורידים כ"כ ביסוד מצב המושבות וכיו"ב[48], - חלילה לסמוך על זה ההיתר, שנאמר רק מפני

דוחק הזמן. וראוי לנו לעשות זכר לשביעית לשבות עכ"פ מעבודת הארץ ככל מה שיהיה אפשר לנו בלא השבתת סדרי מחית הישוב, ובפרט בדברים שהם רק בתור מותרות.

וכן בגופי המלאכות, הנה ישנן ארבע מלאכות, שהן חמורות ואסורות מן התורה, והן: זריעה, קצירה, זמירה ובצירה, שהן אינן מותרות גם אחר המכירה להעשות ע"י ישראל, כ"א ע"י פועלים נכרים, וחרישה צריכה תמיד שאלת חכם לפי הענין והדחק, אם תהי מוכרחת להעשות ע"י ישראל. ואם יהיו לכבודכם איזו ספיקות בפרטי דינים, בהנהגתכם בנוגע לדיני השביעית, הטיבו נא להודיענו, ונשיב לכם בעה"י[49] באר היטב כפי דעתנו ע"פ התורה והמצוה.

וכן כל איש אמיד, אשר נדבה רוחו לקיים כל מצות השביעית בלא שום הפקעה, אם יש לו ספיקות בהנהגתו, יטיב נא להציע דבריו, ונשתדל בע"ה להשיב לכל אחד ואחד כפי צרכו, בסגנון ובלשון שהוא שומע, בכל פרט ופרט, ומ"מ[50] ראוי ונכון שגם אלה אשר ירצו לקיים כל חומר מצות שביעית בלא שום הפקעה יחתמו גם הם על ההרשאה, מכמה טעמים.

והשי"ת[51] הבוחר בארץ חמדה, אשר עינו בה מראשית שנה עד אחרית שנה, יגיענו לשנים ולשמיטות הבע"ל לשלום, שנהיה שמחים בבנין עירו וששים בעבודתו, ונזכה לקיים את כל המצות התלויות באה"ק בכלל ומצות שביעית בפרט בכל פרטיה ודקדוקיה באהבה ובשמחה מרוב טובה ושלוה בעושר וכבוד, כי ישוב ד' שבותינו וירים את קרן עמו על אדמת קדשו וישלח לנו גואל צדק מבשר טוב משמיע ישועה אומר לציון מלך אלהיך.

בעה"ח[52] יום ועש"ק[53] בדר"ח[54] טבת, שנת תרס"ט[55].

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקודש פה עיה"ק יפו והמושבות תובב"א[56].

---

1. שלו' - שלום
2. התר"ע - השנה תר"ע (1909/1910)
3. ע"פ - על פי
4. באה"ק - בארץ הקודש
5. ב"י - בני ישראל
6. ותוה"ק - ותורתנו הקדושה
7. ירו"ה - ירום הודו (כינוי למלך או לשליט)
8. לפ"ז - לפי זה
9. כ"א - כי אם
10. ואע"פ - ואף על פי
11. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
12. ג"כ - גם כן
13. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
14. ז"ל - זכרונו לברכה
15. שע"פ - שעל פי
16. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
17. שתהי' - שתהיה

18. ע"י - על ידי
19. עכ"פ - על כל פנים
20. מבד"ת - מבדברי תורה
21. לחו"ל - לחוץ לארץ
22. ב"ד - בית דין
23. ע"כ - על כן
24. תוה"ק - תורתנו הקדושה
25. אח"כ - אחר כך
26. הנ"ל - הנזכר לעיל
27. מ"מ - מכל מקום
28. כ"כ - כל כך
29. הח"מ - החתום מטה
30. הרה"ג - הרב הגאון
31. בד"צ - בית דין צדק
32. עיה"ק - עיר הקודש
33. ת"ו - תבנה ותכונן
34. אה"ק - ארץ הקודש
35. הבע"ל - הבא עלינו
36. וע"כ - ועל כן
37. וע"י - ועל ידי
38. בעהשי"ת - בעזרת השם יתברך
39. ב"כ - בא כוחו
40. וב"כ - ובא כוחם
41. לא"י - לארץ ישראל
42. שא"א - שאי אפשר
43. בע"ה - בעזרת השם
44. עפ"י - על פי
45. בח"י - בחתימת ידי (ידם)
46. ח"י - שמונה עשרה (18)
47. יהי' - יהיה
48. וכיו"ב - וכיוצא בזה
49. בעה"י - בעזרת השם יתברך
50. ומ"מ - ומכל מקום
51. והשי"ת - והשם יתברך
52. בעה"ח - באתי על החתום
53. ועש"ק - וערב שבת קודש
54. בדר"ח - ב' דראש חודש (היום השני של ראש חודש)
55. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
56. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קעח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' טבת תרס"ט - יפו **נמען:** ר' בנימין מנשה לוין

הרב קוק מתייחס לצערו של לוין על אנרכיסטים יהודים: כשיתגלה שכל חלק טוב באנרכיה נמצא בשלמות בטהרת הישראליות, תקיף האורה הישראלית גם את 'האנרכיסטים שלנו'. כל שיטה צדה נפשות בצד הטוב שבה, ולכן יש למצוא את ניצוצי האור בכל שיטה. בעניין סירכות הריאה: הספרדים בארץ מחמירים כבית יוסף, ויוצאי מרוקו מתירים בנפיחה, דרך שקרובה יותר לתלמוד. אצלם הטבח שוחט והחכם רק בודק, וזה נכון יותר, כי לא ראוי שאיש רוחני יעסוק דרך קבע בהמתת בעלי חיים. בסוף הרב קוק שואל על עבודתו הספרותית של לוין, על 'התחכמוני' ועל האגודה.

עיקרי הדברים

- האנרכיה - לחפש את ניצוצי האור בכל שיטה.
- 'וישראל הוא ידע'.
- הלכה: סירכות הריאה - מנהג הספרדים ויוצאי מרוקו.
- השחיטה - לא ראוי שאיש רוחני ימית בעלי חיים.
- עבודה ספרותית ואגודת 'התחכמוני'.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' טבת תרס"ט[4].

לכבוד ידידי אהובי, הרב החכם השלם, אוצר אורה, מר בנימין מנשה לעווין שליט"א[5], וכא"ל[6], שוי"ר[7].

במועדו הגיעני מכתבו היקר מיוד מרחשון העבר, ובשום אופן לא עלתה בידי לקחת מועד להשיב עליו כראוי, לפי חפץ לבבך, יקירי, ולפי חפצי ואהבתי העזה לכבודך. אמנם כאשר ראיתי, שהזמן הולך ונמשך, ואנכי לא אוכל להתנער מטרדות עבודות שונות שמפריעות אותי מחפצי, הנני מתגבר וכותב, איך שיעלה בידי, בחפזון, רק כדי שלא להניח את יקרת מעלתך בלא תשובה.

והנה ע"ד[8] צערך מענין ב"א, מרה נפשי גם אני על זה, אבל ראוי לנו להשקיט את רוחנו, כי אם רק נעורר את הרוח, והאור האצור במקור ישראל יגיח ממקומו, ישובו לנו כל אשר סרו מעלינו. למשל, כאשר יגלה לעין כל, כי כל חלק טוב הנמצא בתוך האנרכיה הנה הוא נמצא עמנו בתכלית שלמותו בטהרת הישראלות, ואותם הזבלים וההריסות הרעות, המגובלים בה בהכרח, אין אנחנו צריכים להם כלל. אז תקיף האורה הישראלית ג"כ[9] את כל אנרכיסתינו. כל שיטה שבעולם אינה צדה נפשות בצד הרע והשפל שבה כ"א[10] בצד הטוב וניצוצי האורה שבה, על-כן עבודתנו היא למצא את ניצוצי האורה שבכל שיטה, אפילו המהרסת, ובטוחים אנו שכל מה שהוא טוב מסכים הוא עמנו, "אך טוב לישראל אלהים לברי לבב". ע"כ[11] על שאלתך, יקירי, בנידון זה "עד מתי קללת אלהים רובצת עלינו", שתשובתך היא "די' אלהים הוא יודע", מוסיף אנכי רק את סיפא דהאי קרא: "וישראל הוא ידע", וכשידע ישובו

לנו הימים, שבהם נתהפכה קללתו של בלעם לברכה, ותשוב גם קללה זאת, של האנרכיה ויתר הפגעים האוכלים אותנו בכל פיותיהם, לברכה.

וע"ד[12] מנהג הספרדים בסירכא דלבא באי"י[13], הם נוהגים להחמיר בזה כדברי הב"י[14], שהם נוהגים תמיד אחריו. רק זה נודע לי מפי שו"ב[15] ספרדי אחד, שבא ממערב (ממאראקא, כך קוראים הספרדים פה את בני מאראקא: מערבים), שאצלם פשט המנהג להתיר ע"י[16] נפיחה, כפי שהובאה כבר הוראה זו בדברי גאונים קדמאי ובתראי, דהיינו שאינם קולפים את הסירכא, כמו שהונהג אצל האשכנזים בתקופה האחרונה, אלא הם נופחים את הריאה כמו שהיא, עם הסירכא שבה, וכיון שאינה מבצבצת, הרי אין בה נקב, סומכים ע"ז[17] ומתירין אותה בלא בדיקה אחרת. ובאמת הוראה זו קרובה היא יותר לשיטת התלמוד, ממנהגנו לקלוף את הסירכות בלא הבדל בין מה שנסרכה לריאה עצמה, אפילו שלא כסדרה ממש, דהיינו מאונה אחת להאחרת הרחוקה ממנה, בהפסק של אונה המבדלת ביניהן, שזאת היא תכונת "שלא כסדרן" הברורה מדין התלמוד. ובאמת אין לכחד, שאחינו אלה, הרחוקים יותר ממנו מחיים קולטוריים מחודשים, עמד בם הטפוס של סדרי החיים שהיו מונהגים בימים הראשונים, יותר ממה שהם עומדים בשלמות צביונם אצלנו. זה השו"ב[18] בעצמו נתקבל פה אצל הספרדים, והנה היה אצלו מנהג חדש שהשו"ב[19] צריך גם הוא לעשות הפעולה של השחיטה. אצלם במערב אין המנהג כן, אלא החכם, שהוא השו"ב לפי מובן שלנו, הוא בודק את הסכין, ומוסר אותו לטבח (הקצב), והטבח יודע רק חמשת ההלכות שבשחיטה, שהייה, דרסה, חלדה, הגרמה ועיקור, והוא שוחט, והשו"ב[20] בודק את הריאה, ובזה תמה כל עבודתו. והאמת אגיד, שאצלי מוצא חן סדר כזה, וזהו יותר נוטה לרוח ישראל סבא. תלמיד-חכם, איש רוחני, ועם זה קבוע יהיה לעסוק בזביחת בעלי חיים ונטילת נשמתם, אין זה מסכים עם רגשי הלב הצלולים. אע"פ[21] שהשחיטה, ובכלל אכילת בע"ח, היא מוכרחת עדיין להיות נוהגת בעולם, מ"מ[22] ראויה מלאכה זאת להעשות ע"י אנשים שלא הגיעו עדיין להמדה של התעדנות ההרגשה, והמלומדים בעלי המוסר, הדעה והדת, הם ראויים להיות פקידים על שמירת התכונה שלא תהיה ההמתה של בע"ח ברברית, ושיכנס בכל הענין הזה של אכילת הבשר אור אצילי, שיוכל בעתו להבריק את העולם. וזה אצור באמת בהלכות שחיטה וטריפות, כאשר ידוע לנו, יקירי. ובעיקר הענין בסירכא דליבא אם היא מחוברת לשומן הלב, אין הדבר ברור לאסור, ואין לתמוה כלל על המתירין, שאפילו ע"פ[23] האחרונים שלנו יש מקום לעשות אותה עכ"פ[24] לספק טריפה, עיי' מקדש מעט שבס' דעת קדושים סי'[25] ל"ט סקפ"א[26]. ואי אפשר לי כעת להאריך בענין זה, שרבו שריגיו.

ע"ד השמות שבפרגמנט, אין בהם כל חדש, ובאחדים נראה להגיה קצת. אדיירון מצוי בתקוני-זוהר, ודרשו אותו ע"פ הוראות "בי' אדיר בי' ירון", כלומר הרננה האדירה של ההויה, כמו שהפיתגוריים היו אומרים ע"ד ההרמוניאה של המוסיקה הכללית, שודאי חזיון נצחי הוא בעמקי הרוחניות. הדרניאל הוא ג"כ מצוי אפילו במדרשים, ונמצא בספר הקבלה השימושית "רזיאל המלאך", בסופו. וכן נמצא שם ג"כ אנסיפיאל, ואולי צריך לנסח כן את אנסיסיאל שבפרגמנט, וההוספה "אנס" היא הוראת הנצחיות בכפל אמן נצח סלה בר"ת[27], והיוד להוראת היחש והיחוד. פתחיאל ג"כ נמצא בספר הנ"ל[28], והכונה היא ההויה המתחלת ופותחת פתח לכל המציאות, הכללית והפרטית, המורגשת ומושגת

מההברקה של האמונה והידיעה באור האלהות ועזוזו. זגנזיאל נראה לנסח זגזגאל, שהוא מצוי הרבה, והכונה היא ההלבשה החיצונה של כל המהויות הרוחניות והחמריות בכללות המצוי, כמו זג שהוא הפך החרצן הפנימי, ולפעמים מתאים הדבר ג"כ על ההצטיירות של התוכן הפנימי בנגוד להמתודיקה החיצונה, לאותו מ"ד שהפנימי קרוי זג, כמבואר נזיר ל"ד ב', והכל ע"פ העז האלהי חיי החיים. במקום מכורתאל נראה להגיה אכתריאל, המצוי גם בגמרא. צב צביב נראה שצ"ל[29] צבצביה, והכונה: צב' מצבאות, שהוא השרש של צבא, כלומר מקור החיל להכחות וההויות המרובים שבמציאות, וקשרות הרוחניות עם החמריות והפעול בפועל, והוכפל לכונה של חיזוק הרושם, וכמו שמכפלת הפילוסופיא את המושגים האביקטיביים והסוביקטיביים. הבהביב ג"כ יותר טוב צ"ל[30] הבהביה, כלומר: כח התביעה למלא כל חסרון ולקבל תמיד שבמציאות, כמו שהשכל מקבל מושכל והחומר - כח, ויתר האיכויות, שכח-התביעה "הב הב", שהוא ההעדר המקביל את ההויה, עומד ופועל תמיד, והמסתכל עליו בעין חמושה באור אמונה בהירה רואה ומרגיש את האלהות הפועלת שבמציאות ובכל פרטיה. הקבוץ הכללי של כל ההזרחות וקשר הכחות בכל מלא העולמים, בחומר וברוח, במוסר ובחברה, - זהו מובן השם הגדול הכולל כל. וההסתעפות של המובנים לפלגות של כחות הפעולה וההנהגה בריבוים, שהם שבעים, - משבע של יסודות הכמות המעשית, כמו ששה קצוות של החומר והכללות שלהם, וכיוצא בזה דימויים רבים בריבוים ע"י עשר, - הם הסך-הכל המתגלה במרחק אופק ההסתכלות. וראויים האורות הללו למסור ציור הוד מלכות למלך עולמים, ע"פ חזון ברואי מטה הקוראים בשם המלך הגדול, לאשר הוא למעלה מכל שם ותאר, אבל מקור חיי כולם. - תחת צורנוק צ"ל צורתק, והוא שם מצוי בספ"ר[31] הנ"ל ובכתבי האר"י[32] ז"ל[33] והכונה היא: אור האלהי שבהויה הנגלית, "צור עולמים", ת"ק הוא מחצית מספר האלף, הרביעי שבמספרים, הנחשב כסמל הריבוי, "בין ארץ לרקיע ת"ק שנה", "עץ החיים מהלך ת"ק שנה", כלומר: הגלוי שבכל וכח הפועל והמחזיק שבו, המטביע את החותם על אופני ההתגלות וגוניה המיוחדים, הכבירים מאוד.

בספירה כזאת, שהיו הלמודים המטפיזיים מצוים, נעשו מבטאים כמו אלה שגורים, ובאוצר מלים של חביונות כאלה השתמשו בו, ובאמת יש כח-פועל נפלא לכל מבטא מהם, העשיר בתכנו וקצר בביטויו. זהו כח דינמי המחולל נפלאות. בכחות הנפש אנו רואים את גבורת הכח של ביטוי קצר ועשיר, בחיי החברה ובחיי המוסר. יש סגולה פנימית לפעמים להרגיש את עזוז עשרו של איזה מבטא, אפילו בלא הכרה שכלית, כ"א ע"י איזו הרגשה סמויה, וכשאוצרות דעה והרגשה כבירים מאד סגורים בתיבה אחת, כשהיא מתלוה להכנה רוחנית אדירה מצד המבטא אותה. היא פועלת על ההויה כפי אותה מכסת הכח הרוחני, שנצבר בה לצורך התהוותה. כדי לבא לענין זה בכל עמקי תכניותיו צריכים לגשת אל הערפל, המלא אורה ויפעה למוכשרים להציץ בתוכו, של המיסטיקה בכללה, ולכל הערך הכללי של החכמות הנסתרות, באדם בכלל ובישראל בפרט, שרק נשמות קטנות יכולות לזקוף חזיונות-עולם הללו, שספחו אבירי דעה וגבורה רוחנית בכחם, על החשבון של הדמיון הכזבני, שההשכלה המודרנית היא פודה ממנו את מחזיקיה. אבל האמת היא, שהעולם הנסתר, בחומר וברוח, עשיר הוא באין ערוך יותר ויותר מהעולם הגלוי עם כל הופעותיו, ואותה התשוקה לנסתר, הנמצאת ביחידי האנושיות בכל דור ודור, היא נטיית האורה היותר גדולה, שבמקורה היא נטיית החרות העליונה, החפצה לנתק כל

חבל מצמצם ומתיש כח. ביחוד תגדל השאיפה להיות נפדה מהצמצום הדלותי בעולם הרוח, ברגשי המוסר, האהבה, היופי, העז והצדק, ונשמתו של אדם מתרוממת אל האור האלהי ומורידה ממרומי עוזה סדרי חיים כאלה, הרגשות עדינות כאלה, שרעפי גבורה כאלה, שהם משחררים את החברה הצבורית כולה מגסותה ומופיעים עליה אורה. הנובלות שבאלה הנטיות הנצחיות הנן פזורות בכתבים בלים ומפורדים של בעלי הקבלה השימושית, בהמשך הזמן רבו הממשמשים בקליפתם של המושגים העשירים הללו, אשר מעולם לא הציצו בתכנם הפנימי. סגולה יש לאוצרות כאלה, שבלא דעה ג"כ הם שופכים על הנשמה איזו הפעלה; כשהיא לפחות ישרה, כשהרגשותיה הנן נורמליות, תוכל ההפעלה להיות עדינה. רגשי האמונה, שהנם הסימנים היותר מובהקים לנשמה בריאה, מתגברים, ונטיית האצילות מתחזקת, והבחילה בגסות החיים מתאדרת, גם ע"י סגולת הצלצול המבטאי של אוצרות חן הללו. אבל אם הדברים באים לשדרה שפלה, שהגאוה הטפשנית מצויה בה, והרשעות והשפלות, שהבערות מחוללתן, לא יחסרו לה, אז עלולים אוצרות כאלה להתהפך לרועץ, לטוות קורים שחורים במעמקי הנשמה, אשר יוכלו להיות למקור משחת של השקפות-עולם הפוכות ומדולדלות, שבכחן להרעיל נשמות רבות ולחלחל את ארסן גם בירושה של דורות, עד אשר תקום נטיה של חיים ריאליים, שאינה חפצה בשם נסתר, ובמטאטא השמד תטאטא את הקורים הללו. ובראותה שהגדילה את האורה, תדמה כי רמה ידה וכי אין חביון ואין סתר במלא ההויה. אבל מיד תרגיש את חולשתה. אחרי אשר תרגיש רק מעט, כי אותה המלאכה של פינוי הקורים כמעט צלחה בידה, תמצא את עצמה עלובה עם כל אוצרה הרוחני הגלוי. שלא יוכל למלא את נפשה, ואז תרגיש את הטוב הגנוז באוצר הסתר, כשהוא אך ינתן לה באופנים הגונים, בשיעורים מתאימים, באופי נערך ובתכסיס מלא של דעה שלמה ומוסר מעשי בריא וחסן.

תחיית הנסתר בעולם הקולטורי, תחיית ישראל בלאומים, תחיית ארץ ישראל בארצות, המלאות כולן רזי עולם, דופקות בקרבנו את דפיקתן בחזקה. ההיליניות עשתה את השכלת המערב, ההולכת אחרי עיניה, החפצה להיות שבעה בגלוי שבהויה. אבל כל זמן שהבלתי-מוגבל לא יגבל לא תאמר הנשמה די בגלוי. הציבור האנושי יחל כמאז להרגיש את מכאוביו, כי חסר לו הכל, כי חיי החברה, הממלכה, הדת והמוסר שלו, כולם הם רק גולמים מוגבלים. ואיה הוא העושר הגדול, המעין שמימיו מפכים תמיד, הגנוז בנסתר, בסתר עליון? אז יבקע אור "אל מסתתר אלהי ישראל מושיע". ו"עם ענני שמיא כבר אנש אתה". "ומלכותא תתיהב לקדישי עליונין". והנה החזון מתחיל להתנוצץ. האומה הרזית שבה לארץ הרזים, ארץ הפלאות מתחלת להיות נודעת בחיים, והחיים בבאם אל תוכה אינם יודעים את עצמם, כי הם נתעלו, כי קודש קדשים הם. אבל עלילות לעלילות יצטרפו והאור יבקע מציון, וגור אריה יהודה יחל לחוש את רעם גבורתו.

נפשי ערגה מאד לדעת מכל פרטי עבודתך הספרותית, ומתי תצא לאור בעה"י[34] וע"י[35] איזה אמצעיים. והעריכה של "התחכמוני" ג"כ הייתי חפץ לדעת בפרטיות מי משתתף בה ביחוד, ותוכן המאמרים שיבאו בו, וכמה תהיה כמותו. והאגודה שלכם האם היא מתקדמת, אם נתוספו לה חברים ואם היא מסמנת את מטרותיה ברוח נכון. בעת כזאת הננו כולנו קרואים לעבודה, כל אחד ממנו צריך לתן יד

לבנין האומה ולהחזקת מלחמתה הפנימית והחיצונה. ועיקר-הכל: החודרת היא האגודה אל התוך הנשגב שבאהבת-ציון; היודעת היא איך לשגב את בנין הארץ, שהוא הבסיס לכל האור והחיים לנו ולכל היודעת היא, כאשר אקוה, שלא להתבהל מפני הרבים הנסוגים אחור, מזה ומזה, מהקשר הגדול אשר לישראל בארצו, שכל צפיית ישועה וכל קדושה ואמונה וכל דחיית דופי וכפירה רק בצירופה יצלחו.

צלח ורכב ע"ד אמת, יקירי, ודי יהי[36] בעזרך ויופיע על עצותיך אור, ויצליח את דרכיך בחיים, והיית לברכה ולתהילה בישראל, ובנו ממך חרבות עולם, מוסדי דור ודור תקומם, כנפשך היקרה ונפש אוהבך הנאמן מצפה ישועת ד' על עמו ונחלתו במהרה בימינו בקרוב

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. וכא"ל - וכל אשר לו
7. שוי"ר - שלום וישע רב
8. ע"ד - על דבר
9. ג"כ - גם כן
10. כ"א - כי אם
11. ע"כ - על כן
12. וע"ד - ועל דבר
13. באי"י - בארץ ישראל
14. הבי"י - הבית יוסף
15. שו"ב - שוחט ובודק
16. ע"י - על ידי
17. ע"ז - על זה
18. השו"ב - השוחט ובודק
19. שהשו"ב - שהשוחט ובודק
20. והשו"ב - והשוחט ובודק
21. אע"פ - אף על פי
22. מ"מ - מכל מקום
23. ע"פ - על פי
24. עכ"פ - על כל פנים
25. סי' - סימן
26. סקפ"א - סעיף קטן פ"א
27. בר"ת - בראשי תיבות
28. הנ"ל - הנזכר לעיל
29. שצ"ל - שצריך לומר
30. צ"ל - צריך להיות
31. בספ"ר - בספר
32. האר"י - האר"י הקדוש - רבי יצחק לוריא
33. ז"ל - זכרונו לברכה
34. בעה"י - בעזרת השם יתברך

35. וע"י - ועל ידי
36. יהי' - יהיה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קעט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' טבת תרס"ט - יפו **נמען:** אחיו, ר' שמואל הכהן

תשובה להערות האח על מגילת תענית. בעניין הגימטריות: אין מקום לפלפל בהן, אבל 'במחשבה הגבוהה אין פגישה מקרית', ולכן לכל גימטריה יש יחס כלשהו לכוונת המחבר. בעניין תרומת הלשכה ומסירת השקלים לציבור הרב קוק מבחין בין מי שחייב לשקול, שהתורה מוסרת את שקלו בעל כורחו, לבין מי שאינו חייב, ששקלו בטל ברוב. הרב קוק מבאר את מושג 'המסירה יפה יפה' לציבור.

עיקרי הדברים

- גימטריות - אין פגישה מקרית במחשבה הגבוהה.
- הלכה: תרומת הלשכה ושירי הלשכה.
- מסירת שקלים לציבור - נשים, קטנים ומי שאינו חייב.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' טבת תרס"ט[4].

אח יקר ואהוב הר"ש[5] שי'[6], שלו'[7] וברכה,

זה ימים מספר ששמחתני בהערותיך על מגילת תענית. חשבתי כמה פעמים למלא חפצך לדבר עליהן עמך, ולא עלתה בידי מפני הטרדות המעשיות והעיוניות. אמנם רגשי האחוה תבעוני זה כמה לכתב אליך, כי יותר מדאי עצרתים בחבי. אבל לא אלה המה הרגשות הטובים הראשונים, שהמצב גורם לעצור אותם בלב פנימה, ועינינו צפויות תמיד לימים הטובים אשר יאמר לאסורים צאו.

בהערה הראשונה ע"ד[8] הגימ', תמהתי על ישר לב כמוך שתדקדק בכמו אלה. הנח להם לבעלי הרשומות, ידרשו כחפצם. אם יש אדם אחר שמוצא טעם בכמו אלה, כבר הדיו והנייר שוים ע"ז[9]. וכבר אמרתי וכתבתי, שבמחשבה הגבוהה לא נמצא שום פגישה מקרית, ע"כ[10] מחשבה של מספר גימ', באיזה צורה ודוחק שיהי'[11], עם מחשבה של מחבר, אמיתי או מוסכם, יש להן תמיד איזה יחס מסודר, ויחש זה נותן הוא את ערכו לגרגרים כאלה. אבל כמובן אין מקום לכל דקדוק ופלפול בזה, ואם אחד רוצה לומר רבי חנני', מפני שבדורות המאוחרים כבר הורגלו בכך, ולכוין ע"ז גימ', אין מזחיחין אותו. ולעולם אין רמזים תלויים בכוונת המחברים, כי"א[12] ביחש של השכל הכללי הפועל את הדבריות וסולל לה את מסילתה. ועי' אדר"נ[13] שאין חוה קוראה לאדה"ר[14] אלא רבי, ואם אדם קדמאה יכול להיות רבי באגדה קי"ו[15] שחנני בן חזקי' ב"ג יכול להיות רבי בגימ', שהיא באמת אחת מדרכי האגדה, שהם מאירים את העינים למי שמשכיל את מהלכם ומחשיכים את האור למי שאינו יודע את דרך רוחם. וכן כשיש איזה צד של מוסר לכתב לפעמים חזקי' מפני כבוד השם, רשאים כבר לרמוז גם זה בגימ'.

וע"ד[16] טעם לתרומת הלשכה, אין צריך ע"ז שום פלפול כי הלא צריך חלק מן הלשכה לצורך הוצאה, ובאיזה אופן שילקח זהו הרמתם. ואם באנו לתן טעמים למה ישנם דברים הבאים מתרומת הלשכה ודברים הבאים משירי הלשכה, זהו ענין אחר, ופשוט שמה שהוא שייך יותר למקדש נתנו ע"ז מעיקר

התרומה, וישנם דברים שאין קפידא כלל אם היו באים מיחידים ומ"מ[17] היו באים מתרומת הלשכה כפי חבתם, כמו מגיהי ספרים. ויסוד שם תרומה נראה שבא להשוות עם תרומת דגן, שכמו שהטבל מעורב בו התרומה, ונקרא עשה"כ[18] "דמעך" מלשון דמוע ועירוב, וע"י[19] ההרמה נחשב כאילו מכל חלק וחלק לוקח חלק הקדושה וע"כ[20] נעשה הוא כולו חול ושיריים, כמו-כן התרומה עושה כאילו נלקח מכאו"א[21] מהשקלים לצרכים היותר מקודשים, והעיקר לקרבנות הציבור. ובענין מסירה לציבור דנשים ועבו"ק[22] הדברים יגעים, וכבר עמדו עליהן בעלי תריסין, עי' מל"מ[23] בשקלים ובכלי המקדש. ולע"ד[24] בדיעבד אין חוששין, אבל לכתחילה ראוי לחוש שמא לא ימסור יפה יפה. גם יש חילוק בין דבר המעורב כמו שקל אחד בשקלים הרבה, שמה"ת[25] בטל ברוב, וכ"כ[26] בשעה"מ[27] אלא שמקשים ע"ז דקיי"ל[28] ממונא לא בטל, ולא ק"מ דמ"מ יש לבעל הממון רק חלק קטן בקרבן זה, אלא שיש איסור מה שאינו של ציבור זה החלק, וזה האיסור איננו ממונא כ"א איסורא ובטל. אבל בשומרי ספיחין, שהי'[29] כולו שלהם, יש לחוש יותר. וכ"ז שייך רק לענין מי שאינו מחויב לשקול, וביחוד בקטנים יש אומרים שצריך עכ"פ[30] שיגיע לעונת הפעוטות, שמתנתו מתנה במטלטלין, וי"ל[31] ע"ז הפקר ב"ד[32], וכבר כתבו ע"ז האחרונים ואין לי אפשרות כעת להאריך בדבריהם, אבל מי שמחוייב ושוקל א"צ[33] כלל מסירתו לציבור, שהתורה מסרה בע"כ[34] ותדע: שהרי ממשכנין אותו אפי'[35] בע"כ, וע"ז[36] לא מצינו אפי' שיהי' צריך לומר רוצה אני, אע"פ[37] שמצינו זה בחייבי קרבנות שכופין אותו, משום שכיון שחייבה תורה לשקול היינו ענין הציבור שמתיחדים בחובתם הכללית, ע"כ לא שייך כלל לחלק בזה בין תרומת הלשכה לשירי. ואתה ערבת יחד שני הענינים של חובה ושל שוקל מעצמו, והם מחולקים באמת, ולדינא החייבים א"צ כלל מסירתם והפטורים עיקר טעמא הוא משום שבטלים ברוב, ע"כ ל"ח כ"כ[38] שמא לא ימסרו יפה יפה. ואולי יזכני ד' עוד לברר סוגיא זו בבירור מבאר, כי הדברים יגעים בה בקדמאי ובתראי.

וענין מסירה יפה יפה הוא, שיש מוסר לציבור שכאו"א[39] מהציבור יהי'[40] לו בזה חלק וזכות, ונמצא שגם הוא יש לו זכות בה בתור יחידי מהציבור, אבל אין זה עיקר ענין הציבור, שיסוד דבר של ציבור וקרבנות ציבור הוא שיחיד בתור יחיד אין לו בזה כלום כ"א דוקא כלל הציבור, וע"ז צריך באמת דעה, ונאמר על קנין הצריך שכל: "שאני זקן דידע לאקנויי", בפ"ב דגיטין, וכש"כ[41] דבר דק ועיוני כזה. וי"ל לפ"ז[42], שלמסירה פשוטה, שמוסר ברשות הציבור בתור שכולם שותפים, לזה א"צ כ"כ דעה יתירה, ואין חוששין שלא ימסור בכה"ג[43], אלא עיקר הדבר שחוששין הוא שמא לא ימסור כעין המסירה המוחלטת, שהיחיד נתרוקן ממנה לגמרי. ולפ"ז[44] אין כאן קושיא דממונא לא בטל, משום שכיון שמסר לציבור אפילו מסירה פשוטה ג"כ[45] אזיל לו כח ממונו הפרטי, וחלקו היחידי הרי גם בכללות הציבור נמצא הוא, אלא שיש חילוק בצורת הקניי', וזהו ענין של רוחניות של מצוה ושל איסור, ושייך בו ביטול ברוב.

על יתר הערותיך אין לי פנאי, מפני קדושת הש"ק[46] הקרוב, להעיר אפילו במקצת, ואת כבודך הסליחה.

חזק ואמץ, אח יקר, והי'[47] ד' בעזרך לקבע עתים, להגדיל תורה ולהאדירה, ונראה בישועת ד' על עמו ונחלתו ורוממות קרן ישראל על חבל נחלתנו במהרה בימינו בקרוב, כנה"י[48] ונפש אחיך דוש"ה[49] קשור באהבתך.

אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. הר"ש - הרב רבי שם שמתחיל באות ש (כגון שמואל / שלמה / שמעון / שמחה / שאול) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
6. שי' - שיחיה
7. שלו' - שלום
8. ע"ד - על דבר
9. ע"ז - על זה
10. ע"כ - על כן
11. שיהי' - שיהיה
12. כ"א - כי אם
13. אדר"נ - אבות דרבי נתן
14. לאדה"ר - לאדם הראשון
15. ק"ו - קל וחומר
16. וע"ד - ועל דבר
17. ומ"מ - ומכל מקום
18. עשה"כ - על שם הכתוב
19. וע"י - ועל ידי
20. וע"כ - ועל כן
21. מכאו"א - מכל אחד ואחד
22. ועבו"ק - ועבודת קודש
23. מל"מ - משנה למלך
24. ולע"ד - ולעניות דעתי
25. שמה"ת - שמן התורה
26. וכ"כ - וכל כך
27. בשעה"מ - בשער המלך (שם ספר)
28. דקיי"ל - דקיימא לן
29. שהי' - שהיה
30. עכ"פ - על כל פנים
31. וי"ל - ויש לומר
32. ב"ד - בית דין
33. א"צ - אין צריך
34. בע"כ - בעל כרחם
35. אפי' - אפילו
36. וע"ז - ועל זה
37. אע"פ - אף על פי
38. כ"כ - כל כך
39. שכאו"א - שכל אחד ואחד
40. יהי' - יהיה

41. וכש"כ - וכל שכן
42. לפ"ז - לפי זה
43. בכה"ג - בכהאי גוונא
44. ולפ"ז - ולפי זה
45. ג"כ - גם כן
46. הש"ק - השבת קודש
47. והי' - והיה
48. כנה"י - כנפשו היקרה
49. דוש"ה - דורש שלומו הטוב

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קפט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ב' אדר תרס"ט - יפו **נמען:** הגאון ר' יעקב דוד ווילובסקי (הרידב"ז)

הרב קוק משיב להרידב"ז, המתנגד להיתר המכירה. לבו מר על גורל מצוות השביעית, אבל בלי המכירה רבים יעברו על השביעית בלי שום היתר, וזה חילול השם. לכן 'מוטב שיאכלו בשר תמותות שחוטות'. השבתת המסחר ביין ובתפוזים תגרום משבר של שנים, והברון לא יישא בזה. הרב קוק ממעט בפרסום ההיתר כדי שלא ייראה כהסכמה כללית. העולם כבר סמך בשעת דחק על מקצת פוסקים, אבל לבו דואב על הפקעת המצווה, כמו בפרוזבול. הרב קוק מוכן לנסוע עם הרידב"ז אפילו לפריז כדי להשיג עזרה למי שרוצה לשמור שמיטה כהלכתה, בדרכי שלום ולא באיומים.

עיקרי הדברים

- היתר המכירה - 'מוטב שיאכלו תמותות שחוטות'.
- משבר המסחר ביין ובתפוזים.
- מיעוט פרסום ההיתר.
- צער על הפקעת המצווה (פרוזבול).
- הצעה לשיתוף פעולה לשמירת שמיטה כהלכתה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ב' אדר תרס"ט[4].

לכ' ידי"נ[6] הרב הגאון האמיתי מופת הדור מוהר"ר[7] יעקב דוד שליט"א[8].

שלו'[9] וברכה.

מכתב קדשו עם קונטרסו היקר הגיעני כעת ממש, ודבריו הטהורים היו לי למלח על פצעי לבבי, אשר לא זורו ולא חובשו. והשי"ת[10] היודע כל תעלומות רק הוא יודע את לבבי המר על גורל מצות השביעית, אשר בכל לבבי ונפשי, ובכל חיי רוחי ונשמתי, הנני משתוקק וצמא לחזקה ולהחזיר עטרה ליושנה, ועיני רואות איך שאנחנו רחוקים עדיין מלהוציא אל הפועל את הדבר הגדול הזה. וידעתי ברור, שאם לא יעשה ענין המכירה יעברו רבים מאד על כל איסורי שביעית בלי שום צד היתר כלל, ורשעים ירימו קרן לומר הותרה הרצועה לעקור מצות מן התורה בלא שום שאלה, ואין לשער כמה גדול חורבן תוה"ק[11] וחילול ש"ש היוצא מזה. ע"כ[12] הנני מוכרח לצאת בעקבות חז"ל[13] בכלל "מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות ולא יאכלו בשר תמותות נבילות", והוכרחתי לסדר זה ההיתר למוכרחים להשתמש בו, כאשר עשו כן בשמיטות שעברו. ויען אשר ידעתי, כי לפי המצב בשום אופן אי-אפשר שלא יעשה איזה היתר, לא מצד הסיפוק של השנה, שעל זה הי'[14] אפשר להוציא ע"י[15] השתדלות גדולה אולי מהבארון שי'[16] איזה סכום, שהי'[17] אולי מספיק להכרח, אבל העיקר הוא הפסק המסחר, של היין ושל תפוחי-הזהב, שעולה למליונים, ולא די שיפסידו את ההון העצום הזה בשנת שביעית עצמה, (ולד' הרמב"ם[18]: י"ל[19] שיהי'[20] צורך לשמור באורנזים, שהם תפוחי-זהב, שתי שנים, ואין כאן כונתי לדבר בהלכה), יופסקו כל המסחרים, כי לא ישתתפו בתי המסחר שבחו"ל[21] עם בתי מסחר שהם מפסיקים

את משלח סחורתם בזמן מן הזמנים, כידוע לכל, ואז מוכרח לבא משבר נורא על כל המסחר גם כל השנים שלאחר שביעית, וזה לא ירצה הברון ואולי גם יכולת אין לו לשאת, כי עיקר כונתו הוא שיתפתח המסחר עד שיוכלו להתפרנס מבלעדי עזרתו. ע"כ על הסחורה ודאי הכרח הוא לעשות היתר המכירה לעת עתה, אף שהוא קשה כקריעת ים סוף, יראה השי"ת[22] בענייננו ויתקננו בעצה טובה מלפניו, שנוכל לעבדו על אדמת קדשו בלא שום מונע ומפריע כלל. ובשביל שידעתי שאפילו אם יאסרו את הדבר כל גאוני עולם לא ישמעו לזה. ורובם מפני ההכרח הגדול מאד, ע"כ חפצתי למעט בפירסום, כדי שלא תהי'[23] להההנהגה הזאת צורה של הסכמה כללית מגדולי ישראל, כי"א[24] הנהגה שנוהג העם מצד דחקו, וחכמי הדור מוכרחים להעלים עין מטעם מוטב שיהיו שוגגין כו'[25]. ובזה יש לנו לקוות, כי יבאו לנו בחסדי השי"ת ימים טובים מאלה, שירומם ד' את קרן עמו באה"ק[26], ויוכלו להתפרנס בלא עזרת בו"ד, ובלא ערמת המסחר להוציא פירות אה"ק[27] לחו"ל[28], שגם זה הוא היתר דחוק מאד, ואז יהי'[29] אפשר להחזיר עטרה ליושנה בכל קדושתה ממש.

ובעיקר הענין אגיד לכ"ג את דעתי העני', שבאמת לא זו היא הוראה הראשונה שהעולם סומך את עצמו בשעת דחקו על מקצת פוסקים ואפילו על יחיד, כענין חדש וסירכות ", ותיקוני עירובין, משום אין ר"ה[30] בזה"ז[31] וכיוצא בהן. ע"כ אם בא לסמוך על המתירים לומר שבשל גוי מותרת עבודה ופקע קדושת שביעית, ועל המכירה של זמן, שהיא מותרת, מפני הדחק, כמו שמתירין להשכיר במקום הפסד, כידוע, אין זה כ"כ[32] דבר רחוק בזה"ז, אבל העיקר מה שלבנו דואב הוא, שעכ"פ[33] מצות שביעית מופקעת היא ואין מקיימים אותה, וזו היתה באמת עיקר תקנתו של הלל בפרוזבול, שלא חידש ע"ד[34] תורה, אלא שאין ללמד להפקיע מצוה כדהתו' גיטין ל"ו ע"א[35] ד"ה[36] מי איכא מידי, וע"ז[37] לבי דוי על שאנו מוכרחים ללמד את העם להפקיע מצות שביעית, במקום שאנו חייבים תמיד להקים עדות ביעקב וללמד את ישראל להתחייב גם במצות שאפשר להפטר מהן, כמו ציצית ותרומ"ע[38] ע"י הכנסה דרך גחו"ק[39] וכיו"ב[40]. ע"כ הנני מוכן בל"נ[41] לעמוד על ימין כ"ג[42] ידי"נ שליט"א ולהיות בצוותא עמו, אפילו לנסיעות רחוקות כמו לפריז וכיו"ב, אולי יחון ד', אולי ירחם עלינו, ונוכל להמציא לכה"פ[43] עזר הגון לחלק גדול מאחינו היקרים, החפצים בכל לבם ונפשם לשמור את המצוה ולקיימה בלא שום הפקעה כלל. ואם חפץ ד' בידנו יצלח אז אין קץ לדבר הגדול הזה לקדושת שם שמים שיצא מזה בעז השי"ת, ולחיזוק ימין יראי ד' שומעי בקול דברו, אבל עלינו לעשות הכל בדרך שלו' ובדרך כבוד ואהבה, לשמו יתי'[44] ולאה"ק[45] וליושבים עלי'[46] ועובדים את אדמתה, לא באיומים ובהפחדות משונות ובצעקות ומריבות, כי"א פשוט להודיע שההיתר הוא מדוחק גדול מאד מאד, ואחר כל דחקו הוא הפקעה של מצוה, א"כ[47] המצוה החביבה והקדושה, שזכינו ב"ה אחרי משך הגלות המר והארוך שנוכל לקיימה על אדמת הקודש, חסרה היא לנו, ע"כ נעורר כל אשר נוכל כדי שיעלה דבר ד' בידנו ונוכל לקיימה, ולעזור לרבים להתחייב בה בלא פקפוק ולקיימה. וע"י[48] אתערותא דלתתא הקטנה הזאת נבטח בשם השי"ת, ששיכן את שמו בהר קדשו, שתתעורר ברכה עליונה, ופתחי גאולה וישועה לאה"ק[49] ולעם ד' המצפים לישועתו, ויקרב קץ הימין, ויגלה מבשר משמיע שלו' במוצאי שביעית הבעל"ט[50], כי עת לחננה כי בא מועד. והנני מחכה לתשובתו הקדושה במוקדם האפשרי. והי'[51] ז"ש[52] וברכה באה"ר[53], כנה"י[54] ונפש ידי"ע[55] דוש"ת[56] בכל לונ"ח[57],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. לכ' - לכבוד
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. שלו' - שלום
10. והשי"ת - והשם יתברך
11. תוה"ק - תורתנו הקדושה
12. ע"כ - על כן
13. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
14. הי' - היה
15. ע"י - על ידי
16. שי' - שיחיה
17. שהי' - שהיה
18. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
19. י"ל - יש לומר
20. שיהי' - שיהיה
21. שבחו"ל - שבחוץ לארץ
22. השי"ת - השם יתברך
23. תהי' - תהיה
24. כ"א - כי אם
25. כו' - וכולי (וכן הלאה)
26. באה"ק - בארץ הקודש
27. אה"ק - ארץ הקודש
28. לחו"ל - לחוץ לארץ
29. יהי' - יהיה
30. ר"ה - ראש השנה
31. בזה"ז - בזמן הזה
32. כ"כ - כל כך
33. שעכ"פ - שעל כל פנים
34. ע"ד - על דבר
35. ע"א - עמוד א
36. ד"ה - דיבור המתחיל
37. וע"ז - ועל זה
38. ותרומ"ע - ותרומות ומעשרות
39. גחו"ק - גגות, חצרות וקרפיפות
40. וכיו"ב - וכיוצא בזה
41. בל"נ - בלי נדר
42. כ"ג - כבוד גאונו
43. לכה"פ - לכל הפחות
44. ית' - יתברך
45. ולאה"ק - ולארץ הקודש

46. עלי׳ – עליה
47. א״כ – אם כן
48. וע״י – ועל ידי
49. לאה״ק – לארץ הקודש
50. הבעל״ט – הבא עלינו לטובה
51. והי׳ – והיה
52. ז״ש – זה שלום
53. באה״ר – באהבה רבה
54. כנה״י – כנפשו היקרה
55. ידי״ע – ידידו עוז
56. דוש״ת – דורש שלומו ותורתו
57. לונ״ח – לנחמת ציון

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קצו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב אייר תרס"ט - יפו **נמען:** ר' שמואל סלנט ור' חיים ברלין

הרב קוק שמע שרבני ירושלים רוצים לתקן שהשמיטה תישמר כהלכתה, ומבקש להצטרף. בכרמים ובפירות אי אפשר בלי היתר המכירה, בגלל המסחר. אבל בקרקעות זריעה (ירקות ותבואה) אין הפסד לשנים הבאות, והעבודות שם חמורות יותר. לכן יש לקרוא לשומרי מצוות לתרום לחיזוק השובתים בחריש ובקציר.

עיקרי הדברים

- הצטרפות ליוזמת רבני ירושלים.
- כרמים ופירות - היתר המכירה.
- קרקעות זריעה - לשבות בתמיכה כספית.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ב אייר תרס"ט[4].

לכבוד גאוני עוזנו, צפירות תפארתנו ועטרות ראשינו, מרן הגרש"ס[5] והגר"ח[6] ברלין שליט"א[7],

יראו בטוב ד' בארץ חיים לאוי"ט[8].

שלו'[9] שלו' למרנן ורבנן ולתורתם הק'[10].

זה מקרוב הגיעני מכתב מת"ח[11] יקר אחד מבני ציון היקרים, ובו כתוב שעלה על דעת הדר"ג[12] שי'[13] לעשות איזה תיקון בדבר השביעית הבעל"ט[14], שתהי'[15] יכולה להיות נשמרת כהלכתה מבלי סמיכה על היתירים של דוחק להפקיע המצוה הקדושה הזאת, שאלי' נשאנו עינינו מאז גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו. ולא באתי בזה כי"א[16] להודיע, שהנני נכון ג"א[17] הצעיר למינקט בשיפולי גלימייהו דרבנן קדישי הדרת גאונם שי', ולעדור עמם במערכת עבודה תמה זאת בעה"י[18] בל"נ[19].

והנה הדבר פשוט, שאחרי כל הטצדקי אשר נקוה שיזמין השי"ת[20], הבוחר בארץ חמדה לתת לעם קדשו, בעבור ישמרו חוקיו ועדותיו, לא נוכל להמלט מלהשתמש בהיתר המכירה, לכה"פ[21] על רוב הפירות והכרמים, מפני שהפסק חיבור המסחר של שנה אחת יוכל חלילה להפך את כל מצב המסחר גם לשנים הבאות, ובכגון דא אין דנין אפשר משא"א[22]. אבל כל הקרקעות של ירקות ותבואה, שהם חמורים באמת יותר מהכרמים והפירות, מפני שאלה האחרונים רוב המלאכות שלהן הוא לאוקמי אילנא, וישנם כמה פתחים להתיר ע"פ[23] עומקא דדינא, שאין כאן מקום ביאורם, וגם ע"ד[24] ענין המסחר וההוצאה לחו"ל[25] גם כן ישנם דרכי היתר, שראוי לסמוך עליהם בשעה"ד[26] גדול כזה, בצירוף היתר המכירה. אבל קרקעות הזריעה, שבהם אין שייך הפסד לשנים הבאות, ועבודותיהן הנן חמורות טובא, ודאי ראוי לנו להתאמץ לקרא בקול גדול לאחינו נוצרי תורה ומצות באהבה, שירימו תרומה לחזק את ידי השובתים בחריש ובקציר. וכאשר חפץ ד' בידינו יצלח תהי'[27] בזה אתחלתא גדולה וטובה, להחל השרשת מצות שבת הארץ בקרב עם ד' עובדי אדמת הקודש. והנני יוצא בזה מאת פני קדשם

בצפייה לתשובתם הטהורה, והשי"ת[28] יעזרנו ע"ד כבוד שמו הנקרא על עמו ועל נחלתו, חותם בברכה מלונ"ח[29],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. הגרש"ס - הגאון רבי שמואל סלאנט
6. והגר"ח - והגאון רבי חיים (מבריסק או מוולוז'ין)
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
9. שלו' - שלום
10. הק' - הקטן
11. מת"ח - מתלמידי חכמים
12. הדר"ג - הדרת גאונו
13. שי' - שיחיה
14. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
15. שתהי' - שתהיה
16. כ"א - כי אם
17. ג"א - גם אני / גם אנו
18. בעה"י - בעזרת השם יתברך
19. בל"נ - בלי נדר
20. השי"ת - השם יתברך
21. לכה"פ - לכל הפחות
22. משא"א - משאי אפשר
23. ע"פ - על פי
24. ע"ד - על דבר
25. לחו"ל - לחוץ לארץ
26. בשעה"ד - בשעת הדחק
27. תהי' - תהיה
28. והשי"ת - והשם יתברך
29. מלונ"ח - מצפה לנחמת ציון

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קצח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו אייר תרס"ט - יפו **נמען:** משה לייב לילינבלום (ועד 'חובבי ציון' באודסה)

הרב קוק דוחה את החשש מסדרי ההיתר שפרסם. הרב קוק אינו נוטה למתירים הקיצוניים: כשם שאנו צריכים לארץ, כך אנו צריכים לדת, ולשמור שלא תשתכח תורת שביעית. ארבע המלאכות ייעשו ברובן בידי נכרים, והקלות ניתנות רק בשאלת חכם. הרב קוק אסר רק נטיעות נוי. הרב קוק מבקש מהוועד לחתום על ההרשאה, כפי שכבר חתם הברון.

עיקרי הדברים

- האיזון בין צורכי הארץ לצורכי הדת.
- דחיית המתירים הקיצוניים.
- ארבע המלאכות, וההקלות בשאלת חכם.
- בקשה לחתימה על ההרשאה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט"ו אייר תרס"ט[4]

לכבוד הרה"ח[5] המפורסם מו"ה[6] משה ליב לילענבלום נ"י[7].

מכתב כ'[8] מכ"ט ניסן העבר הגיעני כעת, ומפני הטרדא אשיב לו בקיצור.

ידע כ' שהישוב הוא חיי נשמתי, וידעתי היטב, קודם שפרסמתי את סדרי ההיתירים, איך הענין צריך להתנהג בין מצד תיקון האכרים בין מצד תיקון הפועלים. ולא נעלם ממני שישנם ג"כ[9] מתירים קיצונים, אבל אינני נוטה לזה, כי כשם שאנו צריכים לארץ כך אנו צריכים לדת, ואנו צריכים להשריש שלא תשתכח תורת שביעית מישראל, כשם שזכרונה וחבתה חי בנשמותינו. וידע כל יהודי, שיש בארץ ישראל עליה לא רק לגופו כי-אם גם לנשמתו הנצחית, ורק בזה נעלה את השלהבת של חבת ציון בפועל, ונמשיך את חייה לדורות. ובפועל אין הענין נוגע לסדרי הפועלים, כי ארבע המלאכות, שהן זריעה ובצירה, זמירה וקצירה, בזריעה עסוקים עד כה כמעט רק פועלים נכרים, ולא יחרב הישוב אם תהי'[10] שבת הארץ ניכרת ע"י[11] איזה שינוי במקצת מקומות, ועל הבצירה, הזמירה והקצירה, כבר תקנתי דרכי היתר, שאינם נתנים להנתן ביד כל אחד כ"א[12] אחר שאלת חכם, וכן הוא בחרישה. והנטיעה לא אסרתי כ"א "נטיעות גנות לשם פאר והרחבה וזריעת ענינים טפלים".

ומעולם לא חשבתי, שירצה הועד להתערב בעניני שאלות. ע"כ[13] יטיב נא כ' להציע לפני הועד לחתום ההרשאה, ולא יהי'[14] עיכוב בדבר. כי הברון נ"י כבר חתם בעצמו על ההרשאה, ונשלחה אלי מפריז.

והנני בזה מוקירו ומכבדו כיקר ערכו,

הק' אברהם יצחק ה"ק

ידע כ', כי האכרים ב"ה מלאים רצון מסדרי ההיתר, והם יודעים את מצבם יותר מהדואגים עבורם ממרחק. ובכלל איזה יחש יש לחתימת ההרשאה עם תנאי ההיתר, איך שיהיו תנאי ההיתר ההרשאה צריכה להחתם. הנ"ל[15]

ומה שכי[16] הגרש"מ[17] ז"ל[18], שבשביל היתר העבודות שמדרבנן לא היה צורך למכירה, איני מסכים לזה כלל וכלל, ויפתח בדורו כשמואל בדורו הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. הרה"ח - הרב החסיד
6. מו"ה - מורנו הרב
7. נ"י - נרו יאיר
8. כ' - כבוד
9. ג"כ - גם כן
10. תהי' - תהיה
11. ע"י - על ידי
12. כ"א - כי אם
13. ע"כ - על כן
14. יהי' - יהיה
15. הנ"ל - הנזכר לעיל
16. שכי - שכבוד
17. הגרש"מ - הגאון רבי שמות שמתחילים באותיות ש, מ (למשל: שמואל + משה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
18. ז"ל - זכרונו לברכה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קצט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו אייר תרס"ט - יפו **נמען:** הרב שמואל פריינד

הרב קוק מסכים לתקן שגיאות דקדוק בכתובות בהדפסה הבאה, אבל לא לשנות את הנוסח הנהוג. בעניין כשרות החלב: המוכרים טוענים שהם נוכחים בחליבה, ואין כסף למשגיח. מפני חולשת בריאותו אין בו כוח לפקח.

עיקרי הדברים

- תיקון דקדוק בכתובות.
- השגחה על חלב.
- חולשת בריאותו.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט"ו אייר תרס"ט[4].

להרה"ג[5] ר'[6] שמואל פריינד נ"י[7].

קבלתי כתביו.

ע"ד[8] הכתובות, צדק מאד. אע"פ[9] שאין להלעיז בדיעבד על כל הדקדוקים, מ"מ[10] השיבושים הפשוטים בדקדוק נאה לתקן. אקוה, כשיזדמן להדפיס כתובות חדשות לשים ע"ז[11] לב בל"נ[12], אבל לשנות את המטבע הנהוגה - חלילה, מפני השלו'[13] ולעז הראשונים.

וע"ד[14] החלב, כמה פעמים קראתי להמוכרים, והם אומרים שעומדים הם אצל החליבה. ואם אחרים מכחישים אותם, לא אוכל לברר אל נכון, ומקור לכסף למשגיח ע"ז כבר עסקתי למצא, ועד כה לא עלה בידי, ואולי יחנני ד' להבא למצא ע"ז איזה מוצא.

והעיקר שמפני חולשת בריאותי אין בי כח לפקח, וטרדותי עצמו באין שיעור וערך. ירחם ד' ויעזרני ע"ד כבוד שמו.

בענין הש"ש, יפה כתב שאין צורך בתשובה.

הדוש"ת[15],

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. להרה"ג - להרב הגאון
6. ר' - רבי
7. נ"י - נרו יאיר

8. ע"ד - על דבר
9. אע"פ - אף על פי
10. מ"מ - מכל מקום
11. ע"ז - על זה
12. בל"נ - בלי נדר
13. השלו' - השלום
14. וע"ד - ועל דבר
15. הדוש"ת - הדורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב סיון תרס"ט - יפו **נמען:** ועד פתח תקווה

בעניין תקנות המשכנתאות במושבה: מלווים שאינם רוצים להיכנס לתקנות יקבלו התחייבות מפורשת שהמכירה חלוטה ואינה משועבדת לתקנות, באישור הרב והוועד. כך יפויסו המלווים.

עיקרי הדברים

- תקנות הלוואות ובטחונות.
- חריג למלווים שאינם רוצים בתקנות.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עיה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ב סיון תרס"ט[4].

לכבוד הועד הנכבד בפ"ת[5] ת"ו, שלו'[6] וברכה.

מכתבם הנכבד הגיעני. ומאד צר לי שנמצאו מלוים כאלה, המפקפקים בבטחון כספם ע"פ[7] התקנות שיסדנו.

אמנם כדי לתקן את המצב, הנני מסכים להחליט, שכל מלוה אשר לא יחפוץ להכנס בחיוב התקנות, יכתב לו הלוה מפורש, שהוא משעבד א"ע[8] בכל אופן היותר מועיל ע"פ ד"ת[9] ובקגא"ס[10], שאין מכירה זו משועבדת להתקנות, והיא מכירה חלוטה, באין שום פקפוק. כמובן צריך שיאושר תנאי זה ע"פ הרב וע"פ[11] הועד. ואקוה שבזה יהי'[12] מפוייס כל מלוה המדקדק על בטחונותיו. וכל מי שלא יתנה תנאי זה, יהי' נידון ע"פ סדרי התקנות.

יהי' מטוב כי[13] הועד להציע דברי לפני כ' הרבנים, שהיו חברים לנו ביסוד התקנה, ואקוה שיסכימו לדעתי, ובזה יבא המצב על נכון בע"ה[14].

בכבוד וברכה נאמנה,

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עיה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. בפ"ת - בפתח תקוה
6. שלו' - שלום
7. ע"פ - על פי
8. א"ע - את עצמו
9. ד"ת - דברי תורה
10. ובקגא"ס - ובקנין גמור אגב סודר
11. וע"פ - ועל פי

12. יהי' - יהיה
13. כ' - כבוד
14. בע"ה - בעזרת השם

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט' תמוז תרס"ט - יפו **נמען:** הגאון ר' שלום מרדכי שבדרון (המהרש"ם), אב בית דין ברז'אן

הרב קוק מסביר להמהרש"ם שלא התיר דבר חדש. בשמיטה הקודמת היה הרב קוק בעצה אחת עם חותנו האדר"ת: מרחוק נטו שניהם לדעת האוסרים, אבל כשבא האדר"ת לארץ ראה שהדבר אי אפשרי. גם המנוח רבי נפתלי הירץ, רב יפו, הורה כך בשמיטות הקודמות. בלי היתר ייחרב הישוב, והפורקים ינצלו זאת לביטול כל המצוות התלויות בארץ. הרב קוק תיאר את דרך האמצע: מלאכות דרבנן בידי ישראל, ומלאכות דאורייתא בידי נכרים, וחרישה בשעת הדחק. כך הסכים גם הגאון ר' יהושע לייב מבריסק. הרב קוק מזכיר את הספק במניין השמיטה (כפתור ופרח). (סיום המכתב חסר.)

עיקרי הדברים

- ההיתר אינו חידוש - כך נהגו בשמיטות הקודמות.
- הסכנה בלי היתר: חורבן הישוב ופריקת עול.
- דרך האמצע במלאכות.
- הספק במניין השמיטה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט' תמוז תרס"ט[4].

שלו'[5] וברכה מקודש לכבוד הרב הגאון האמיתי מאיר עיני חכמים פה"ד[6] מו"ה[7] שלו' מרדכי שליט"א[8] הגאבד"ק[9] ברעזאן יצ"ו[10].

אחדשה"ט[11] באה"ר[12],

גיה"ק[13] דהדר"ג[14] ע"ד[15] השמיטה הגיעני כעת. ואבאר בזה בקצרה תוכן הענין למען ידע כתר"ה[16] את הדבר בפרטיות.

ראשית דבר לא התרתי חלילה שום דבר חדש בכלל, וק"ו[17] שלא הלכתי בזה אפילו פסיעה אחת נגד דעתו של כמ"ח הגז"ל[18], שבשמיטה העברה, נבדל לחטו"א[19], היינו בעצה אחת בזה ודברנו במכתבים ביסוד הענין בעוד שהייתי בחו"ל[20]. ואגיד לכ"ג קושט דברי אמת, שכתב אלי אז, שאף שבעת שהי'[21] בחו"ל, והי'[22] רחוק ממקום המעשה ולא ידע את גודל הדוחק וחרבן הישוב וסכנת נפשות התלוי בענין השמיטה אם לא נעשה כפי איזה דרך של היתר, ויותר מזה חורבן היהדות ופריקת עול התורה בכלל שיצמח מזה ח"ו[23], כי הפוקרים רוצים דוקא, שיצאו הרבנים באיסור, ויהי'[24] להם מזה נצחון גדול, ויראו לכל שאם ישמעו להרבנים תחרב הארץ וישמו השדות והכרמים, ויתפסקו כל חיבורי המסחרים מהיינות ותפוחי הזהב וכל יתר יבול הארץ, שכל חיי הישוב ממש תלויים בהם, ויוכלו עי"ז[25] להרים קרן בגאוה לפרוק מעליהם את העול של כל המצות התלויות בארץ, שהננו עומדים בעה"י[26] על המשמר בכל עז לחזקם ולהקימם כתרומ"ע[27] וכלאים וכיו"ב[28], - עכ"פ[29] מרחוק כששמע את טענת האוסרים והמתירים היתה דעתו וכן דעתי אז נוטה להאוסרים. והוינן נקטין בדעתין טובא על המתירים. אמנם

כאשר בא לארץ, וראה הכל בעיניו שהוא ממש דבר שאי אפשר הוא כלל להעלות על הדעת, שלא יעשה שום תיקון על ענין קיום השמיטה, עד אשר ירחם ד' את עמו ולא יהיו עוד תלויים בעניני מסחרים של חו"ל[30]. ולא לחסדי נדיבים, כ"א[31] ישבעו מפרי אדמת הקודש אכול ושבע, ושנה הששית תעשה את תבואתה לשלש השנים, כדבר ד' אשר נאמן. אף שהלב כואב הרבה על כל מה שאנחנו זקוקים לזה מ"מ[32] ההכרח לא יגונה, והננו מוכרחים להכנס בפרצה דחוקה, ולסמוך על דרכי היתר שיש להם סמוכין שכבר נתבררו ע"י[33] כל העוסקים בזה, עד אשר אין מה לחדש בפרטיהם דבר כמעט. וכן עבד עובדא והסכים, ע"י הרב המנוח ר"נ הירץ ז"ל[34] שהי' רב פעה"ק[35], אז על סדרי ההיתר, שהיו נהוגים ובאים בשמיטות שעברו, ע"פ[36] הוראת הגאונים, שהיו מהם מחמירים ומהם מקילים. המחמירים הורו להתיר, אחר המכירה לזמן, לישמעאל, דוקא את העבודות דרבנן ע"י ישראל, ואת העבודות שהן מה"ת[37] שיעשו ע"י נכרים דוקא, והמקילים הקילו גם את ארבע המלאכות שהן מה"ת ע"י ישראל, כשהדבר נדחק וא"א[38] ע"י נכרים. והוא ז"ל הלך בדרך המיצוע, והסכים להתיר אך המלאכות דרבנן ע"י ישראל היכא דא"א[39], ואת המלאכות שהן מה"ת יעשו ע"י נכרים, רק בחרישה כשהי'[40] שעה"ד[41] צדד להתיר ע"י ישראל, מפני המחלוקת הידועה בדברי הראשונים, אם חרישה היא מאיסורי תורה בשביעית באיסורי עשה או רק מד"ס[42] ככל התולדות. וכתב לי אז בשם הרב רנ"ה ז"ל הנ"ל[43], שהי' איש צדיק וישר וגדול בתורה ומקושר מאד להגאון ר'[44] יהושע ליב מבריסק זצ"ל[45], שכן הסכים על ידו בשביעית שלפני פנינו הגאון הרי"ל[46] הנ"ל ז"ל, אחרי רואו את גודל הלחץ והאי-אפשריות שיש בזה. וכן נעשה בשופי בשמיטות שעברו, אמנם בכל פעם הי'[47] בהסכמה שהיא רק הוראת שעה. ובצפייתנו הננו מצפים לישועת ד' על עמו ונחלתו, שלא נצטרך לבא לידי מדה זו להפקיע מאתנו חובת קדושת שביעית ולהכנס בהיתר נדחק שכמותו.

ואנכי הצעיר, אשר מאת ד' היתה זאת, שהוטלה עלי משא עבודת הקודש של הישוב, כאשר שמתי אל לבי כי יקרבו הימים ושאלת השמיטה תהי'[48], וראיתי שאם לא יעשה שום תיקון לא יהיו בני הישוב בכללותם זקוקים כלל להוראת חכמים, כי ההיתר אשר נתפשט זה שלש שמיטות קנה לו זכות אזרח, וגדולה חזקה, ורבים הם בני תורה בכל מושבה, שיודעים את כל מה שנאמר בזה ועל מה אדני ההיתר הטבעו בלא פרסום גדול, ועם זה הנני מתאמץ בעה"י לפעול אצל כל יחיד ויחיד הבא לידי, למעט בעבודות בכל מה דאפשר, שלא תשתכח תורת שביעית, ויהי' רשומה ניכר עלינו על אדמת הק'[49]. והנה בעצם הענין, שבשעה"ד[50] נורא כזה, שממש בכללותו יש בו סכנת נפשות, שנכון לגבב קולות ולסמוך אפילו על יחידים, הוא דבר פשוט שא"צ[51] לפנים. ואפילו אם היו נוהגים כהרז"ה[52] לבדו, ע"פ דעתו, שבזה"ז[53] אחר שנתבטל מנין יובלות אין כאן שביעית אפילו מדרבנן, והיו אומרים כדאי הוא הרז"ה[54] לסמוך עליו בשעה"ד[55], ובפרט שהוא ז"ל לא הי' יחיד בדבר כ"א כת חכמים היו שהיו סוברים כן, כדמוכח לשון הר"נ[56] בגיטין שם, בודאי לא הי' יכולת בידינו למחות בהם. והשגותיו של הרמב"ן[57] על הרז"ה שערי תירוצים לא ננעלו בפניהן. ואם לא הי' הענין כ"כ[58] נוגע לפקו"נ[59] ומניעת חרבן אה"ק[60] והגברת ידם של פריצי עמנו, שהם חפצים דוקא שיצא הדבר ע"פ הרבנים באיסור, ואז יראו איך אין שומעין לרבני הדור, ויהיו מונים אותנו שרבני דור העבר הגאונים המפורסמים ז"ל ידעו יותר לדאוג בעד הישוב מגדולי דור זה, ויהי' להם קרנים לנגח את הכל, - אם לא הי' כ"ז[61] הי' בודאי ראוי לפני

להתרחק כמטחוי קשת מכל הענין, ולא להכנים ראש בין ההרים. אבל מאחר שהדבר אי אפשר, ולאגד את הדעות קשה מאד, ביחוד במכתבים ממרחקים, שיסוד הכל תלוי בידיעה בפנימיות במצב הישוב החמרי והרוחני, ע"כ[62] הננו מוכרחים לצדד כל הצדדים כדי לעשות את הענין באופן השומר את יסוד הישוב וקדושת תוה"ק[63] וכבודה, ונתינת מקום לפקוח על כל דרכי התורה והמצוה באה"ק[64] לזמן ההוה ולהבא בעה"י. גם בעיקר יסוד מניעת הספק בשנת השמיטה, ודאי א"א[65] לומר שאין לצרפה כלל במקום נדחק כנ"ד, שאע"פ[66] שכתב הרמב"ם[67], שקבלת הגאונים מכרעת מ"מ הלא דעתו בעצם איננה כן, ואיך לא תעלה דעתו ז"ל אפילו לספק. ובעל כפתור ופרח, שהי' מבאי הארץ, העיד שהיו נוהגים בימיו בארץ ישראל עצמה ספק, והיו מי שעושים כשנה זו ואחרים בשנה אחרת, אלא שחיזק את הידים שיעשה כל אחד כמנהגו, וכתב בפנ"א[68] ושאינו זורע בשמיטה שלו אע"פ[69] שחבירו זורע אין ואל ישנה אדם מפני המחלוקת, וכתב עוד הר"ם[70] כבר אמר (על חשבון הגאונים), ועל זה אנו סומכים ולפי חשבון זה אנו מונים. (חסר הסיום)

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. שלו' - שלום
6. פה"ד - פאר הדור
7. מו"ה - מורנו הרב
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. הגאבד"ק - הגאון אב בית דין קהילת
10. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
11. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
12. באה"ר - באהבה רבה
13. גיה"ק - גלילי ידיו הקדושים (מכתבו)
14. דהדר"ג - דהדרת גאונו
15. ע"ד - על דבר
16. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
17. וק"ו - וקל וחומר
18. הגז"ל - הגאון זכרונו לברכה
19. לחטו"א - לחיים טובים ולשלום
20. בחו"ל - בחוץ לארץ
21. שהי' - שהיה
22. והי' - והיה
23. ח"ו - חס ושלום
24. ויהי' - ויהיה
25. ע"ז - על ידי זה
26. בעה"י - בעזרת השם יתברך
27. כתרומ"ע - כתרומות ומעשרות
28. וכיו"ב - וכיוצא בזה
29. עכ"פ - על כל פנים
30. חו"ל - חוץ לארץ
31. כ"א - כי אם

32. מ"מ - מכל מקום
33. ע"י - על ידי
34. ז"ל - זכרונו לברכה
35. פעה"ק - פה עיר הקודש
36. ע"פ - על פי
37. מה"ת - מן התורה
38. וא"א - ואי אפשר
39. דא"א - דאי אפשר
40. כשהי' - כשהיה
41. שעה"ד - שעת הדחק
42. מד"ס - מדברי סופרים
43. הנ"ל - הנזכר לעיל
44. ר' - רבי
45. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
46. הרי"ל - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ל (למשל: יעקב + לוי) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
47. הי' - היה
48. תהי' - תהיה
49. הק' - הקטן
50. שבשעה"ד - שבשעת הדחק
51. שא"צ - שאין צריך
52. כהרז"ה - כהרב רבי שמות שמתחילים באותיות ז, ה (למשל: זאב + הלל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
53. שבזה"ז - שבזמן הזה
54. הרז"ה - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ז, ה (למשל: זאב + הלל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
55. בשעה"ד - בשעת הדחק
56. הר"נ - הרב רבי שם שמתחיל באות נ (כגון נתן / נחום / נפתלי / נחמן) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
57. הרמב"ן - רבי משה בן נחמן
58. כ"כ - כל כך
59. לפקו"נ - לפיקוח נפש
60. אה"ק - ארץ הקודש
61. כ"ז - כל זה
62. ע"כ - על כן
63. תוה"ק - תורתנו הקדושה
64. באה"ק - בארץ הקודש
65. א"א - אי אפשר
66. שאע"פ - שאף על פי
67. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
68. בפנ"א - דורש פענוח
69. אע"פ - אף על פי
70. הר"ם - הרב רבי שם שמתחיל באות ם (כגון ם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת ריט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"א מנחם אב תרס"ט **נמען:** ועד חדרה

הרב קוק נבהל ממצבה של אישה במושבה, ומבקש מהוועד להגן עליה מכל רודף ולא לתלות את האחריות בבית הדין, כי האחריות על הקרובים במקום.

עיקרי הדברים

- הגנה על אישה במצוקה.
- אחריות הוועד המקומי.

נוסח האגרת

ב"ה[1], כ"א מנ"א[2] תרס"ט[3].

לכבוד הועד הנכבד בחדרה ת"ו[4] שלו'[5].

נבהלתי ממצב האשה ל אבקש מאד להשתדל בתקנתה ולהגן עלי'[6] מכל רודף ולוחץ, ולא יתלו העלמת עיניהם בב"ד[7], כי מה כח ב"ד[8] יפה מרחוק, ואתם, הקרובים במקום עליכם החובה, ובכל יכלתי הנני מוכן לעזור לכם כמה שירשה הדין והיושר.

בכבוד וברכה,

אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
4. ת"ו - תבנה ותכונן
5. שלו' - שלום
6. עלי' - עליה
7. בב"ד - בבית דין
8. ב"ד - בית דין

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רכד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ט אלול תרס"ט - יפו **נמען:** ועד פתח תקווה

תשובות לשאלות על פסק הבוררות במושבה: מינוי חובש זמני, ויתור על לוח התשלומים, ומועמדות החובש לבחירות. הרב קוק מבהיר שמגמת הפסק היא שלא יהיו עוד מפלגות ('מגינים', 'צעירים'), אלא עדה אחת. הרב קוק גם משיב על זכות הבחירה של רווקים ושל מי ששילם מס רק שנה אחת.

עיקרי הדברים

- פסק הבוררות בפתח תקווה.
- ביטול המפלגות - עדה אחת.
- זכות בחירה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ט אלול תרס"ט[4].

לכבוד הועד הנכבד דפתח-תקוה, שלו'[5] וברכה וכוח"ט[6].

אתכבד להשיב בזה לכבודם על שאלותיהם אחת לאחת.

א. אין מניעה מצד פסק-הדין להשתמש בה' ס' בתור חובש עראי עד שתפתר שאלת החובש; אבל אין רשות לדחות בשביל שמושו העראי של ה' ס' את פתרון שאלת החובש יותר מכפי ההכרח.

ב. לותר על העכוב של זמן התשלומין לאלה אשר ישלמו את הערכתם כפי התקנה, לפני הבחירה, בתוך הזמן של שלשה חדשים, אפשר רק ע"פ[7] אספת כל אותם ששלמו עד הזמן הקצוב כפי התקנה, שהם הזוכים בחות-דעת בלא פקפוק, וע"פ[8] הכרעת רובם יוכלו לותר מן התקנה כחפצם בהסכמת הועד.

ג. אין שום מעצור להחובש ה' ס' להמנות בין הקנדידטים, מצד עצם הפסק. אבל בדרך עצה טובה אני אומר, שאם יראו כבודם שתוכל לצאת מזה איזו מחלוקת טוב להמנע מזה.

וע"ד[9] ההערה שלא נזכר בהפסק כי מעתה תחדלנה המפלגות במושבה, הנני להעיר כי כולנו חשבנו את זה לדבר פשוט מאד, ולא עוד אלא שדבר זה הוא היסוד לכל מגמת הפסק כולו, ומעתה אין כאן לא אגודת "מגינים", לא אגודת "צעירים", ולא שום שם עצם מפלגותי, כי-אם עדה אחת - עדת פתח-תקוה בכללה.

וממוצא הדברים האלה תודע ג"כ[10] תשובה על השאלות אשר המציא לידי כבוד הועד מאת ה"ה ליברכט, סלמן וגיסין, ואפרטן בזה ג"כ אחת לאחת.

א. על דבר שינוי של שלילת זכות הדעה מאלה שלא שלמו את 75 האחוזים מהערכתם, שזה אפשר ע"פ התנאים שלמעלה.

ב. - אם יש להם אחוזה על שמם משלמים בעצמם את הסך 12 פר' אז אין חילוק בין רוק לנשוא ע"פ הפסק, ויש להם זכות בחירה שלמה - לבחור ולהבחר. אבל אם אין להם בספר האחוזות והם סמוכים על שלחן אביהם, אע"פ[11] שמשלמים בעדם את 12 הפר' לשנה, ע"ז[12] צריך אני להתיעץ עם שנים מחברי הברורים, אחד מכל צד, כאמור בהפסק סימן ל"א.

ג. ואותם דרי המושבה, ששלמו את 12 הפרנקים רק לשנה אחת, כבר אמור בפסק סימן ז, שאין זכות הבחירה כ"א[13] למי שישלם את הסך הזה שלש שנים רצופות בקביעות.

והנני חותם בכפילת שלום וברכה לשנה טובה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. שלו' - שלום
6. וכוח"ט - וכתיבה וחתימה טובה
7. ע"פ - על פי
8. וע"פ - ועל פי
9. וע"ד - ועל דבר
10. ג"כ - גם כן
11. אע"פ - אף על פי
12. ע"ז - על זה
13. כ"א - כי אם

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רמב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט' כסלו תר"ע - יפו **נמען:** בעלי 'אחוזת בית' (תל אביב)

הרב קוק מבקש מבעלי 'אחוזת בית' להשתתף בבניית עירוב. העירוב ימנע חילול שבת ויקל על צורכי החיים בשבת. ההוצאה היא 32 נפוליאונים: 16 מהאוסף הכללי של העיר, ו־16 מבעלי השכונה.

עיקרי הדברים

- עירוב לשכונת אחוזת בית.
- מניעת חילול שבת.
- חלוקת הוצאות העירוב.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט' כסלו תר"עין.

לכבוד אחינו היקרים בעלי "אחוזת בית" ' ת"ו, שלו'[4] וברכת ד'.

אמצא בזה לנפשי חובה חביבה, להעיר את רוחם היקר להשתתף בפעולת תקון עירוב בהמושב החביב, שהננו מיחלים בשמחה לראותו בנוי ומשוכלל ומאושר בכל טוב.

התיקון הזה חביב עלינו משני צדדים: א) שימנע מקצע גדול של חילול שבת קודש להתפשט במושב הנכבד והאהוב, שמלבד הענין העצמי הקדוש שיש בזה, יש בו משום הכבוד הכללי של המושב. ב) הוא תיקון גדול לכל צרכי החיים ביום הקדוש, במושב של אחינו ב"י[5], וממעט את הזיקוק לזרים.

ההוצאה לבנין עירוב משוכלל וחזק כראוי, על חלק המושב, עולה היא, ע"פ[6] האומד היפה, לסך שלשים ושנים נאפ"ז[7]. מזה יוקח מהאוסף הכללי של היקף העיר, שאדון בצלאל לאפין נ"י[8] משתדל בזה, סך ששה עשר נאפ', והמחצה השניה, סך ששה עשר נאפ', אחלה בזה מכבוד הדרתם שישתתפו הם בזה, להנאתם הרוחנית והחמרית, ולכבודם האהוב והחביב.

ברגשי כבוד וידידות נאמנה, וביחול מלבב לחדות שכלולם ברננת לב ונפש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. שלו' - שלום
5. ב"י - בני ישראל
6. ע"פ - על פי
7. נאפ"ז - נאפוליון זהב (מטבע)
8. נ"י - נרו יאיר

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רמח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ער"ח טבת תר"ע - יפו **נמען:** הרב שלום אייזנבד

הרב קוק מספר מעשה: ר' לייב מקובנה לא רצה שר' ישראל סלנטר יגור בקובנה כאיש פרטי, אלא רק כמורה הוראה, כי רק מי שמשועבד לרבים יכול לדון אותם לכף זכות. הרב קוק גם כותב הערות הלכתיות, ומעיד שמכתב של הגאון המנוח נכתב בכתב ידו.

עיקרי הדברים

- מעשה בר' ישראל סלנטר - לדון לכף זכות.
- עדות על כתב יד.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ער"ח[4] טבת תר"עין.

לכ'[5] הרב הגדול בתו"י[6] ר'[7] שלו'[8] אייזנבאך נ"י[9], שוי"ר[10].

אספר לכ"ת[11] מעשה ששמעתי. בימי הגאון ר' ליב קאוונער ז"ל[12] רצו נכבדי קאוונא שיתישב הגאון החסיד ר' ישראל סלנטער ז"ל בקאוונא, וכשבאו לשאול ע"ז[13] דעת הגר"ל[14], אמר להם: אם הוא רוצה לקבל עליו משרה של הוראה טוב, ואם הוא רוצה לשבת בתור איש פרטי איני מרוצה בדבר. וכששאלו אותו טעמו אמר להם, שאפילו הגאון היותר גדול והצדיק היותר נשגב לא יוכל לעמד על דעתו של המשועבד להורות לרבים, ולדעת צרת נפשו, כדי לדון אותו לכף זכות.

תורות יותר טובות לא אוכל כעת להגיד לכת"ר[15], מפני רוב עבודת גוף ונפש. ידידו הק'[16] איה"ק[17] הנ"ל[18]

אולי ימצאו עוד רבים שלמים, שתספיק להם תשובה של מעשה רב זו, יוכל כת"ר[19] להראות להם ג"כ[20] דברי אלה. והבוחן כליות ולב ב"ה יודע כונתי בכל ענין זה, הנ"ל

הרש"ל[21] ויתר רבוותא כתבו מסברא דעת עצמם, אבל במנ"ח[22] השיג בזה על מוהרי"ט[23], ואין כאן כח של השגה.

וע"ד[24] מכתבו של כמ"ח הגאון ז"ל, אני מעיד שראיתיו בכתי"ק[25], וחלילה לחשוד ת"ח[26] בזיופא, ד' ישמרנו. הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. ער"ח - ערב ראש חודש
5. לכ' - לכבוד
6. בתו"י - בתורה ויראה
7. ר' - רבי
8. שלו' - שלום

9. נ"י - נרו יאיר
10. שוי"ר - שלום וישע רב
11. לכ"ת - לכבוד תורתו
12. ז"ל - זכרונו לברכה
13. ע"ז - על זה
14. הגר"ל - הגאון רבי שם שמתחיל באות ל (כגון לוי / ליב) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
15. לכת"ר - לכבוד תורתו
16. הק' - הקטן
17. איה"ק - אברהם יצחק הכהן קוק (חתימת הרב)
18. הנ"ל - הנזכר לעיל
19. כת"ר - כבוד תורתו
20. ג"כ - גם כן
21. הרש"ל - רבי שלמה לוריא (מהרש"ל)
22. במנ"ח - במנחת חינוך
23. מוהרי"ט - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ט (למשל: יעקב + טוביה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
24. וע"ד - ועל דבר
25. בכתי"ק - בכתב ידו הקדושה
26. ת"ח - תלמידי חכמים

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רנ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ד' טבת תר"ע - יפו **נמען:** ועד פתח תקווה

על השאלה אם מושבות אחרות שנהנות מהלוואת 'הקרן הלאומית' צריכות להשתתף בהוצאות: על פי הדין אסור לפסוק בדיני ממונות לפני ששמעו את הצד השני. מצד היושר, מי שנהנה מההלוואה צריך להשתתף בהוצאות, מלבד הוצאות על הטבות פרטיות לפתח תקווה.

עיקרי הדברים

- אין לפסוק בלי לשמוע את הצד השני.
- השתתפות בהוצאות ההלוואה לפי היושר.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ד' טבת תר"עין.

לכבוד הועד הנכבד בפתח תקוה ת"ו, שלו'[4] וברכה.

מכתבם הנכבד מיום ג' דנא הגיעני. ובנידון שאלת כבוד הועד, אם צריכים בני המושבות האחרות, הלוקחים כעת חלק בהמלוה הנציונלפונדית, לקחת ג"כ[5] לפי ערך הלוואתם חלק בהוצאות, הנה ע"פ[6] דין אסור להשיב בדיני ממונות לצד אחד, ע"כ[7] אי-אפשר לי לגלות כעת את דעתי ע"פ ההלכה, טרם שנשאלתי ע"ז[8] ג"כ מאיזה צד שני.

אכן מה שנוגע למדת היושר, אשר גם ע"ז נתכבדתי מכבודם להודיעם את דעתי, הנני בזה להודיע, שאם אך לא נכללו בסכום ההוצאות, גם כאלה שנצטרפו בהן מגמות של הטבות פרטיות לפתח תקוה לבדה, חוץ מענין המלוה, שאם כאלה ימצאו ראויים הם לנכותם מהחשבון, אבל זולת זה ודאי שהיושר מחייב שכל הנהנה מהמלוה יקח חלק בההוצאות שגרמו לה.

והנני כופל את דברי, שמה שנוגע לשורת הדין תוכל דעתי להגלות רק אחר הצעת דברים של איזה צד שני.

בכבוד נעלה ובברכה מקודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה – ברוך השם
2. עה"ק – עיר הקודש
3. ת"ו – תבנה ותכונן
4. שלו' – שלום
5. ג"כ – גם כן
6. ע"פ – על פי
7. ע"כ – על כן
8. ע"ז – על זה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רנח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ז טבת תר"ע - יפו **נמען:** ועד רחובות

בעניין התימנים ברחובות: אפשר למנות להם נציגים לענייני המושבה, אבל אין לכפות עליהם מנהיגים רוחניים. בדינים, בגיטין ובקידושין יפנו לרבנות ביפו. אין להתיר להם לשאת אישה שנייה בלי אישור מבית הדין. בסכסוך על ספר התורה של חכם אברהם נפסק: שלוש שבתות בחודש בידי חכם אברהם, ואחת בידי הציבור, ואין למכור את כלי הקודש.

עיקרי הדברים

- הנהגת עדת התימנים ברחובות.
- איסור נשיאת אישה שנייה בלי אישור.
- פסק בעניין ספר התורה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט"ז טבת תר"עין.

לכבוד הועד הנכבד ברחובות ת"ו, שלו'[4] וברכה.

זה כמה שאחדים מהתימנים מטרידים אותי ע"ד[5] סידור עניניהם במושבה. וכפי מה שאני רואה, אע"פ[6] שכשר הדבר שיעמיד הועד איזה באי-כח מהם לענין הדברים הנוגעים ליחש המושבה עמהם, מ"מ[7] אין ראוי להעמיד עליהם שלא בטובתם מנהיגים רוחניים, ויותר טוב ונאה להם ולנו, שעניני דיני-תורות ועניני גיטין וקדושין, במקום שיש מקום שאלה, יהיו זקוקים למרכזנו בע"ה[8], כדי שיתנהלו ענייניהם ביותר כבוד. ובכלל זה, שלא תנתן להם רשות לשא אשה על אשה, כ"א[9] אחרי שיביאו מאתנו כתב ראי'[10], שאין עיכוב בזה מצד הדין ואבקש בזה את כבוד הועד להודיעני פרטם של דברים, ומה הם הסכסוכים היותר חשובים שביניהם, כי מהם קשה לי להציל דבר ברור.

וע"ד[11] הסכסוך של חכם אברהם ע"ד הס"ת[12], כבר הכרעתי בקיץ העבר, ששלושה שבתות לכל חדש תהי'[13] רשות הכיבודים ביד ח"ר[14] אברהם, ושבת אחת בחודש ביד הציבור בכללו.

איחל לתשובתם הנכבדה.

בכבוד וברכה מקודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

ב"ה

זאת למודעי, ע"ד הטו"ת[15] שהי'[16] בין אחינו התימנים יצ"ו[17] ברחובות ת"ו ע"ד זכות ס"ת[18] ויתר כלי-קודש, גמרתי ביניהם שח"ר[19] אברהם יש לו זכות שלש שבתות בכל חודש בעניני הכיבודים והמצות של הס"ת, וכללות הקהל יצ"ו יש להם שבת אחת בכל חודש, ולפי ערך זה ביתר העניינים של כלי-הקודש

שיש לח"ר[20] אברהם תפיסת-יד בהם, ואסור לחר"א[21] הנ"ל[22] וב"כ[23] למכור שום דבר מהנ"ל[24] ולהוציא מרשות הציבור. וע"ז[25] בעה"ח[26] י"ז טבת תרע"ן פעה"ק[27] יפו ת"ו.

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

אב"ד[28] דפה עיה"ק[29] הנ"ל והמושבות ת"ו,

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. שלו' - שלום
5. ע"ד - על דבר
6. אע"פ - אף על פי
7. מ"מ - מכל מקום
8. בע"ה - בעזרת השם
9. כ"א - כי אם
10. ראי' - ראיה
11. וע"ד - ועל דבר
12. הס"ת - הספר תורה
13. תהי' - תהיה
14. ח"ר - חכם רבי (תואר לרב תימני)
15. הטו"ת - הטענות והתביעות
16. שהי' - שהיה
17. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
18. ס"ת - ספר תורה
19. שח"ר - שהחכם רבי (ככל הנראה)
20. לח"ר - לחכם רבי
21. לחר"א - לחכם רבי אברהם
22. הנ"ל - הנזכר לעיל
23. וב"כ - ובא כוחם
24. מהנ"ל - מהנזכר לעיל
25. וע"ז - ועל זה
26. בעה"ח - באתי על החתום
27. פעה"ק - פה עיר הקודש
28. אב"ד - אב בית דין
29. עיה"ק - עיר הקודש

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רסה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' שבט תר"ע - יפו **נמען:** הפקידות

הרב קוק מבקש לצוות על המורה בבית הספר בעקרון לא לקבל ילדים שאבותיהם נתבעים על שכר לימוד למלמד, עד שרב המושבה יכריע בדין.

עיקרי הדברים

- סכסוך שכר לימוד בעקרון.

נוסח האגרת

ב"ה[1] עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' שבט תרעי"ן.

כבוד הפקידות הנכבדה, שלו'[4] וברכה.

אתכבד בזה לבקש את הדרת כבוד הפקידות שיואילו לצוות על המורה לבית הספר, שלא יקבל בבית הספר את הילדים, שהאבות הם נתבעים לדין לשלם שכר-לימוד להמלמד, עד אשר יתוך ביניהם רב המושבה בעקרון, ודין זה יהי'[5] לפני רב המושבה בעקרון, כדי שלא ימשך הדבר בנסיעה ליפו.

בכבוד נעלה ובברכה מקודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. שלו' - שלום
5. יהי' - יהיה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רסח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ר"ח שבט תר"ע - יפו **נמען:** ועד חדרה

הרב קוק מתפלא שלא קיבל תשובה. לפסול אדם מחזקת כשרות צריך חקירה בבית דין. בינתיים אפשר לעכב את נאמנותו ולהעמידו תחת השגחה, אבל יש לברר את העניין תוך שבועיים: 'שמרו את משמרת הקדושה והכשרות, יחד עם הצדק והיושר'.

עיקרי הדברים

- פסילה מחזקת כשרות רק בבית דין.
- איזון בין כשרות לצדק.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ה[4] שבט תרעי"ן.

לכבוד הועד הנכבד בחדרה ת"ו, שלו'[5] וברכה.

זה כשבועיים ששלחתי מכתב לכבודם ע"ד[6] ענין מר ג' ומאד אתפלא שעד כה לא נתכבדתי בתשובה.

למותר להגיד, כי לפסול אדם מישראל מחזקת כשרותו צריך דוקא חיקור דין ע"פ[7] בד"צ[8], במעמד רבנים בקיאים ומובהקים בהוראה. אמנם טוב מאד אם יעכבו לע"ע[9] את ה' ג., ולא יתנו לו נאמנות בלא השגחה מיוחדת, כשם שעושים עכשיו עם הערבי. עכ"פ[10] במשך לא יאוחר משני שבועות מהיום, יראו נא לברר הדבר בפנינו, 'למען אדע אל נכון מה נעשה שמה, כי כשם שאנו חייבים לעמד בפרץ בעניני הכשרות כן עלינו לעיין שלא יהי'[11] אחד מאחינו נרדף, אם יבורר הדבר שאין עול בכפיו. קיצור הדבר, היו מתונים בדבר, אחים אהובים, והוציאו לאור משפט. שמרו את משמרת הקדושה והכשרות, יחד עם הצדק והיושר וכבוד הבריות ואהבת אחים. והנני בזה מחכה לתשובתם, מברכם בכל טוב ומאשר ומחזק את ידם במשמרת התורה והמצוה,

ברגשי כבוד ובברכה נאמנה מארץ חמדה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. כ"ה - היום העשרים וחמישה בחודש
5. שלו' - שלום
6. ע"ד - על דבר
7. ע"פ - על פי
8. בד"צ - בית דין צדק
9. לע"ע - לעת עתה
10. עכ"פ - על כל פנים

11. יהי׳ - יהיה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רעג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' אדר ראשון תר"ע - יפו **נמען:** הרב טודרוס הכהן, אב בית דין ראש פינה

הרב קוק שמח על השובתים הגמורים, אבל היתר המכירה הכרחי. בלעדיו יינעלו דלתות הישוב בפני שומרי המצוות, ויישאר פתוח רק לפורקי עול. טוב אם השובתים לא יקבלו צדקה, וכך תהיה שביתתם 'שבח להי'. הרב קוק שוקל לפרסם מכתב גלוי לעובדים לפי ההיתר, שלא יפקירו את גבולות ההוראה. מי שעושה לפי ההוראה שומר שביעית מן התורה, כי אינו עושה בעצמו מלאכה דאורייתא. גלות הארץ תלויה רק בביטול שביעית של תורה (שאגת אריה).

עיקרי הדברים

- היתר המכירה - פתח לשומרי מצוות לעלות.
- שובתים בלי צדקה - 'שבח להי'.
- העובדים לפי ההוראה שומרים שביעית מן התורה.
- גלות הארץ - רק על ביטול דאורייתא.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' אד"ר[4] תרעי"ן.

שלו'[5] וברכה באה"ר[6] לכבוד ידי"נ[7] הרב המאוה"ג[8], אוצר תורה ויראת ד' טהורה, טהר לב ויקר נפש, מוהר"ר[9] טודרוס הכהן שליט"א[10], אב"ד[11] דעה"ק[12] ראש פינה וסביבותי' תובב"א[13].

שלמא רבא ברב חבה,

הגיעני מכתבו היקר דכת"ר[14], ומפני רוב הטרדא והעבודה נתאחרו דברי, אף כי איני מוצא כל ענין חדש מה לכתב כעת לכת"ר[15], רק למלאות את חפצו הטהור, אשר יבקשני להשיב לו על מכתבו הנכבד.

ובכללות הענין, כשאני רואה, או שומע, שנמצאו ג"כ[16] שובתים גמורים באה"ק[17], הנני נותן שמחה בלבי. וב"ה[18], כי ישנם גואלים להמצוה העקרית והקדושה של שביעית, אף ע"פ[19] שבכללות מוכרח הדבר של היתר ההפקעה ע"י[20] מכירה להעשות. כי אם לא יתפרסם דבר היתר זה, נועלים אנו בידים את דלתי הישוב מכל החרדים לדבר ד' החפצים לבא לאה"ק[21] ולהתנהל עלי'[22], ונשאר לפ"ז[23] פתח הישוב פתוח רק לאותם אשר אינם חשים לאיסורים, ומובן הדבר שאסור לנו להיות הגורמים למעמד כזה. ואנחנו עשינו את שלנו, והשי"ת[24] יתן בלב אחינו, יושבי אדמת הקודש, העוסקים בעבודת האדמה, שיקיימו הכל כפי הוראת חכמים ולא יסורו ימין ושמאל, ואז בודאי יראו ברכה במעשי ידיהם, כי רחמנא ליבא בעי, וכיון שכל מה שיש ביכלתם הם עושים לא יחשב ד' להם עון במה שהם סומכים על ההפקעה, אחרי הוראת זקנים וגדולי הדורות. ובלב כל בעלי היכולת אני תפילתי שיתן ד' שיעמדו בנסיון, וישבתו שביתה גמורה, ומה טוב יהי'[25] אם יקדשו שם שמים, ולא יקחו מן הצדקה בשביל שביתתם, שאז תהיה שביתתם ניכרת שהיא משום שבת לד'. ומ"מ[26] איני מונע כבוד גם מאותם

הנזקקים לתמיכה ושובתים, שמ"מ[27] הרי זה ענין של יראת שמים, וקדושת המצוה מתרחבת על ידם, ומנייהו ומנן יתקלס עילאה ב"ה.

אני שוקל כעת בדעתי, אולי לצאת בל"נ[28] במכתב גלוי, לכל אחינו העובדים ע"פ סדרי ההיתר, שיהיו זהירים מאד שלא לצאת מגבולות ההוראה, ולא יהיו נפתים לקול המחלישים את דעתם, לומר שבין כך וכך הם עושים באיסור, ושמתוך כך הם מפקירים הענין לגמרי, ד' ישמרנו, רק ידעו שכל זמן שהם עושים ע"פ ההוראה, הרי הם בכלל שומרי שביעית, שבאמת מן התורה הם שומרים לגמרי, כיון שאינם עושים שום מלאכה של תורה ע"י עצמם, וע"י[29] נכרים בודאי אין כאן כ"א[30] שבות. כי העיקר הוא כמוהרי"ט[31], שמצד שביתת הארץ האיסור הוא דוקא כשישראל עובד בעבודות של תורה, ובמידי דרבנן ודאי אין לפקפק על המכירה. גם מה שהענין של שביעית הוא חמור הרבה, מפני שבו תלוי גלות חלילה, גם זה הוא בודאי רק על ביטול שביעית של תורה, ובענין של תורה, וכמו שכתב הגאון שאגת ארי' בסס"י[32] כ"ד לענין ברכת התורה, דאי הוי מדרבנן אין ראוי ע"ז[33] עונש גדול דאבידת הארץ חלילה, והוכיח יסוד זה מד' תוס'[34] דסוטה גבי עובדא דאגריפוס. א"כ[35] כיון שמקיימים את האיסור מן התורה, הרי השביעית נשמרת ב"ה מדאורייתא, ומה שהוא מדרבנן הרי היא ככל מצות התורה שאין בהן ענין לגלות הארץ, שסומכין בהן בלא פקפוק על דרכי היתר דחוקים, על הערמות ועל דעת יחידים, הכל לפי ענין הדחק. והן אל כביר לא ימאס, ומחשבה טובה של בנין אה"ק[36] יצרפה השי"ת[37] למעשה ויראנו בישועתו לראות את ארץ חמדה הולכת ונבנית בקיבוץ בניה לתוכה בשמחה. ויש לקוות, שע"י[38] חיזוק ידים כזה יוסיפו אומץ העובדים לדקדק בגדרי ההיתר כתורה וכמצוה, ויתקדש שם שמים על ידם, בהיותם נזהרים בעבודתם ההכרחית בפרטי דיני תוה"ק[39], בלא שום פני' ליהנות משום אדם, כי מעמל נפשם ישבעו בעה"י[40]. וצור ישראל ב"ה יתקננו בעצה טובה מלפניו ונזכה להדריך את עצמנו, ואת עם ד' התלויים בנו, בדרכי יושר כרצון השי"ת לכבוד ולתפארת, לברכה ולרב שלו' לעם ד' וארץ קדשו. והי'[41] זה שלו' וברכה' כנה"י[42] ונפש ידידו עז דוש"ת[43] באה"ר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. שלו' - שלום
6. באה"ר - באהבה רבה
7. ידי"נ - ידיד נפשי
8. המאוה"ג - המאור הגדול
9. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. אב"ד - אב בית דין
12. דעה"ק - דעיר הקודש
13. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
14. דכת"ר - דכבוד תורתו
15. לכת"ר - לכבוד תורתו

16. ג"כ - גם כן
17. באה"ק - בארץ הקודש
18. וב"ה - וברוך השם
19. ע"פ - על פי
20. ע"י - על ידי
21. לאה"ק - לארץ הקודש
22. עלי' - עליה
23. לפ"ז - לפי זה
24. והשי"ת - והשם יתברך
25. יהי' - יהיה
26. ומ"מ - ומכל מקום
27. שמ"מ - שמכל מקום
28. בל"נ - בלי נדר
29. וע"י - ועל ידי
30. כ"א - כי אם
31. כמוהרי"ט - כמורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ט (למשל: יעקב + טוביה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
32. בסס"י - בסוף סימן
33. ע"ז - על זה
34. תוס' - תוספות
35. א"כ - אם כן
36. אה"ק - ארץ הקודש
37. השי"ת - השם יתברך
38. שע"י - שעל ידי
39. תוה"ק - תורתנו הקדושה
40. בעה"י - בעזרת השם יתברך
41. והי' - והיה
42. כנה"י - כנפשו היקרה
43. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רעו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט' אדר ראשון תר"ע - יפו **נמען:** הרב יוסף הלוי (משגיח היקב)

דברי הרב יוסף הלוי הרגיעו מעט את הרב קוק: אולי היין המדובר נשלח לגויים. על העבר צריך להיכנס 'בפרצה דחוקה', ולצרף את העובדה שעד אחד אינו נאמן להחמיר. לעתיד יש להזהיר שלא ייגש זר לחביות.

עיקרי הדברים

- תיקון העבר בכשרות היין.
- אזהרה לעתיד.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט' אד"ר[4] תרע"ן.

כ'[5] ידידי הרב. הגדול בתו"י[6] מו"ה[7] יוסף הלוי שליט"א[8], שלו'[9] וברכה באה"ר[10].

מעט הרגיעו דברי כת"ר[11] את רוחי. אולי היתה העובדא ביין הנשלח לגויים, אף כי מתוכן המכתב שבא אלי לא כן נראה. אבל מה נוכל לעשות ע"ד[12] העבר. עלינו להכנס בפרצה דחוקה ולתלות בכל מה דאפשר לתלות, עם צירוף חסרון הנאמנות ע"פ[13] הדין לע"א להחמיר.

עכ"פ[14] להבא צריך הדבר שמירה יתירה ואזהרה רבה, שלא יהין כל זר לגשת לתיקון החביות של היין הכשר, ולא יסמכו עצמם על סברותיהם לחלק בין תיקון לתיקון, כי הלא עינינו רואות דנפיק מיני' חורבא.

כתבתי כן ג"כ[15] להאדונים גלוסקין ומאירוביץ, ובטח יוסיף גם כת"ר לעמד על המשמר בזה, ויודיעני נא מצב הדברים' ודי' יכונן צעדנו כתורה וכמצוה, ובימין ישעו נושע.

ידי"ע[16] דוש"ת[17],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. כ' - כבוד
6. בתו"י - בתורה ויראה
7. מו"ה - מורנו הרב
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. שלו' - שלום
10. באה"ר - באהבה רבה
11. כת"ר - כבוד תורתו

12. ע"ד - על דבר
13. ע"פ - על פי
14. עכ"פ - על כל פנים
15. ג"כ - גם כן
16. ידי"ע - ידידו עוז
17. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רפ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ח אדר ראשון תר"ע - יפו **נמען:** הרב יחזקאל (ידיד מימי סמרגון)

נתיני מדינות אחרות אינם חייבים בשירות צבאי, ובן תורה יכול ללמוד בישיבה ולהתפרנס. בהלכה: דיון במגן אברהם על פיקוח גל מעל רודף בשבת, לפי שיטות רש"י, הרמב"ם והתוספות.

עיקרי הדברים

- שירות צבאי ופרנסה לעולה.
- הלכה: פיקוח גל על רודף בשבת.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ח"י[4] אד"ר[5] תרע"ן.

שלו'[6] וברכה לכ'[7] ידי"נ[8] הרה"ג[9] חו"ב[10] סוע"ה[11] מו"ה[12] יחזקאל שליט"א[13].

שמחתי מאד לראות גלילי ידי אהו"נ[14], אשר מאד דבקה נפשי באהבתו בהיותנו בסמארגאן. מה מאד אשמח כי ישמחני במכתבים לפרקים, ויודיעני מכל אשר עמדו לטובה.

ע"ד[15] עבוה"צ[16], נתיני מדינות אחרות אינם צריכים לעבוד בצבא. וע"ד[17] הפרנסה, בחור בן-תורה יוכל ללמוד באחת הישיבות וימצא די סיפוקו בעה"י[18] עד שיתכונן מצבו.

וע"ד מג"א[19], מדברי רש"י[20] שם נראה דחשיב גברא קטילא מאותו הרגע שנתחייב מיתה, וכיון שאז נפל הגל שוב אין חיוב להצילו, וממילא אסור בשבת. ונראה דס"ל[21] דחשיב כמו להחיות מת, והתורה התירה לחלל שבת רק בשביל חיי החיים. והוא דלא כדי תוס'[22] ב"מ[23] קי"ד ב' ד"ה[24] אמר. אבל די הרמב"ם[25] נראה, דבאמת מפקחין כשאין לחוש שישוב לרדוף אח"כ[26], כגון שהוא יחידי עמו, ע"כ[27] לא כתב רק את החיוב דמפקחין ולא השלילה דא"מ[28], רק סיים את הפטור דממון. ודי פמ"ג[29] בשם מל"מ[30] נראים סתורים מדי רש"י, ולדי הרמב"ם והתוס'[31] יתישבו, ואכמ"ל[32]. והנני ידי"ע[33] דוש"ת[34] באה"ר[35],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. ח"י - שמונה עשרה (18)
5. אד"ר - אדר ראשון
6. שלו' - שלום
7. לכ' - לכבוד
8. ידי"נ - ידיד נפשי
9. הרה"ג - הרב הגאון
10. חו"ב - חריף ובקי

11. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
12. מו"ה - מורנו הרב
13. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
14. אהו"נ - אהוב נפשי
15. ע"ד - על דבר
16. עבוה"צ - עבודת הציבור
17. וע"ד - ועל דבר
18. בעה"י - בעזרת השם יתברך
19. מג"א - מגן אברהם
20. רש"י - רבי שלמה יצחקי
21. דס"ל - דסבירא ליה
22. תוס' - תוספות
23. ב"מ - בבא מציעא
24. ד"ה - דיבור המתחיל
25. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
26. אח"כ - אחר כך
27. ע"כ - על כן
28. דא"מ - דאמר מר
29. פמ"ג - פרי מגדים (שם ספר)
30. מל"מ - משנה למלך
31. והתוס' - והתוספות
32. ואכמ"ל - ואין כאן מקום להאריך
33. ידי"ע - ידידו עוז
34. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
35. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רפז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (תר"ע) - 'אגרת השמיטה' **נמען:** יושבי המושבות

מכתב גלוי לאיכרים. גדולי ישראל הסכימו להיתר המכירה בשעת הדחק, אף שגדולים אחרים ערערו, וכוונת שני הצדדים לשם שמיים. גבול ההיתר: הוא חל רק על מה שעיקרו מדרבנן, ואסור לעשות מלאכה דאורייתא בעצמם. היחידים שחוצים את גבולות ההיתר מקלקלים את השורה כולה, מוציאים שם רע על הישוב, ועלולים לגרום לחכמים לבטל את ההיתר. יש להימנע ממלאכות דאורייתא, מנטיעות, הברכות והרכבות בלי שאלת חכם, ומכל עבודה בקרקעות שאינן בכלל המכירה, כמו גינות בערים. זריעה בידי ישראל אסורה בכל מקרה.

עיקרי הדברים

- גבולות היתר המכירה.
- סכנת חציית הגבולות - ביטול ההיתר.
- איסור מלאכות דאורייתא וזריעה.
- שאלת חכם בכל ספק.

נוסח האגרת

אגרת השמיטה

לכבוד אחינו היקרים מישבי שוממות ארצנו הקדושה שלו'[1] וברכה לעד.

אחים אהובים ונכבדים! הנני מוצא לי לחובה להביע דברי לכם על דבר סדר ההנהגה בעניני חובת השמיטה בשנתנו זאת, שנת השביעית המוחזקת בידנו.

אין צורך להודיע לכם את הידוע, כי מצד עקת המצב טרחו גדולי ישראל מאז, הגדולים חביבי האומה ואוהביה מנפשם, להסכים להכנס בהיתר בפרצה דחוקה, למצא נתיב צר ע"פ[2] דרכה של תורה לקיום הישוב החביב, כחק לישראל להורות כזאת במקום דחק עצום ורב, ע"י[3] סדר ההפקעה שעל ידי המכירה הנהוגה. אמנם רבים וגדולים, גדולי תורה, גדולי יראה קדושה, וגדולי שם טוב, שתו על המתירים, לערער על הוראתם, אבל כהאוסרים כך המתירים לבם בר בקרבם, ומחשבתם הרצויה לשם שמים, לטובת האומה והארץ, היא סמכתם, להחזיק בדרכם אשר דרך הקדש יקראו גם לה.

אלה הגדולים אשר נטו את שכמם לסבול בעול הוראה זו, שמו להם לקו להתרחק בכל היכולת מפגוע בכל ענין שהוא אסור מן התורה, ודרך ההיתר ערוך הוא לכל העניינים שיש יסוד חזק שעיקר חיובם הוא מדרבנן, שמצד המצב הנדחק אנו מפקיעים את חיובם ע"פ הוראת המכירה.

והנה אם נחזיק בדרך ישרים זאת, אשר הכלל כולו בכללות הישוב, זולת פרטים היוצאים מן הכלל, רק בתכונה זו יוכל לעמוד, אז צורת המצוה ביסודה מן התורה תעלה בידינו, וזכרה לא ישכח מפי זרענו, וכפי אותה המדה שיתרחב הישוב באה"ק[4], יוכל המצב להיות הולך ואור גם בנוגע לקדושת השביעית,

לשלום עמנו וארצנו הקדושה, למנוחת נפשם וכבודם, עד אשר אור חדש, אור גאולה וישועה, יאיר על ציון.

וממוצא דבר נוכל לדעת כמה רע ומר הוא מעשה היחידים, אשר יעשו מבלי דעת לשלח רסן מעל פניהם, מבלי להשגיח על כל גדרי ההיתר, בחללם את קדושת השביעית בעצמם, במלאכות האסורות מן התורה, אשר לא כלל אותם ההיתר המוטבע בהוראת ההפקעה. אלה האנשים מקלקלים הם עלינו את השורה כולה, ורעה רבה הם עושים לישובנו, היונק הרך שצריך הוא כל כך טיפול ושמירה, בהוציאם עליו שם רע, שמושם בו קודש למרמס ושעניני הדת התורה והמצוה נעשים בו הפקר ח"ו[5]. והנהגה בלתי-הוגנת זאת כשהיא מתרחבת, חלילה, מוכרחת היא להגדיל את הנטיה בלב כל חכמי ישראל, גדולי התורה, בהסכמה אחת לסלק את ידיהם מהיתר ההפקעה, ולהתאמץ להעמיד הכל על דין תורה ממש. כי איככה זה יוכלו ויראו, שעל ידי כסות-עינים של ההיתר שעל-פי ההפקעה, שנעשה בכל כך חרדה, וכל כך זהירות, יוצאות פרצות גדולות כאלה, להרים יד בתורה, באין בושה ושימת-לב. ואנחנו כולנו הלא יודעים אנו כמה אי-אפשר הוא הדבר, שיעמוד הישוב ויתכונן, לפי מצבו בהוה, בלי היתר ההפקעה, שצריך להעשות כדין וכדת דוקא ע"י רבנים מובהקים וידועים בתורה ויראת-שמים.

על כן, אחי היקרים, קולי אליכם אקרא מנהמת לבי, חמלו וחוסו על נפשותיכם ועל נפש הישוב הקדוש, על קיומו ועל כבודו, ואל תצאו מגדרי ההיתר, אשר נוסד בתור הוראת שעה לתיקון הישוב, בכל עת אשר יראו אותם חכמי ישראל שהוראה זו מוטלת עליהם, שהמצב מכריח עדיין להתנהג על פיו, לפי גדריו ודרכו המיוחד, שהיא לפי מצבנו דרך ישרה שהיא תפארת לעושיה ותפארת מן האדם.

השמרו נא מעשות בעצמכם כל מלאכה האסורה מן התורה בשביעית, ומהרחיב את המעשים שאין הישוב נזוק כשהם מתאחרים עד אחר שנת השמיטה, כגון נטיעות חדשות, והברכות והרכבות, שכלן צריכות שאלת חכם לפי ענין ההפסד ושעת הדחק. וק"ו[6] שחלילה להקל בשום דבר מקדושת שביעית, בלא הוראה מיוחדת, בכל הקרקעות שלא נכנסו בכלל המכירה, וביחוד בערים ובפרורים, שאין יסוד ישובם עבודת קרקע, אלא שהיא מצורפת אל ישוב הבתים לשם פאר והידור, שקדושת שביתת שביעית נוהגת בהם בלא שום צד היתר, כ"א[7] מה שמותר ע"פ עיקר הדין ע"פ הוראת חכמים. ובזה תהיה שבת הארץ בולטת ונכרת על אדמת הקודש, למנוחת לב כל אוהבי ד' וחושבי שמו, ותשאו חן וחסד בעיני אלהים ואדם.

ואל יעלה על דעתכם אחי היקרים, כי בשמירת המלאכות של תורה שלא תעשינה ע"י ישראל יוזק הישוב, מצד יחושו לשאלת אחינו הפועלים. כי באמת מעטות הן המלאכות האסורות מן התורה, ולרובן נמצאים איזה דרכים בלתי כבדים, שמוציאים אותן מידי חומר של תורה ומעמידים אותן בכלל המלאכות דרבנן. אין פה המקום לבאר את דרכי ההוראה בזה בפרטיות, שאפשר רק לשימם לפני כל שואל באר היטב, אחרי הידיעה הנכונה במצב הענין. אבל בכלל הנני צריך לבאר, שרק החרישה, הזריעה, הקצירה של כל מיני יבול האדמה והאילן, והזמירה, הנן המלאכות שיש להן כח של איסור תורה, ובכולן ישנם איזה אופנים וצדדים, שעל פי שאלת חכם במקום של דחק, להורות באיזה עצה לטובת הישוב ולתיקון הפועלים, אשר עיניהם נשואות אל עבודתם בפנים, לקהל, חוץ ממלאכת

הזריעה שעליה אין שום צד ואופן בעולם לגלות בה שום היתר להעשות ע"י ישראל, וליתר המלאכות כשבאים לידי שאלת חכם אז עת ומשפט ידע לבו, ויכוין הכל כתורה פעם להחמיר ופעם להקל. אבל חלילה וחלילה שתנתן לכל אחד תורתו בידו, בדברים כאלה התלויים באובנתא דליבא ובשיעורי חכמים בעלי הוראה מובהקים, שתוצאות הנהגה כזו אינן כ"א קלות ראש והפרת תורה, חלילה.

מובטחני, אחי היקרים, בקדושת נפשכם וביושר לבבכם ובחמלתכם על כבוד ארצנו הקדושה וכבוד הישוב, מחמד לבבנו ומשאת נפשנו, שתקבלו דברי אלה ברצון ותדעו לכבדם ולשמרם בקדושת אמת ואמונת אמן.

וצור ישראל יברכנו ונאושר בארץ חמדה. ונזכה לראות מהרה בישע גוינו במקום בית חיינו, בשוב ישראל לנויהם ושב יעקב ושקט ושאנן ואין מחריד, ובשמחה וטוב לב מרוב כל, נקיים את כל פקודי ד' ישרים, וביחוד התלוים בארץ חמדה קדוש משכני עליון, בשוב ד' שבות עמו במהרה בימינו בקרוב.

אחיכם מצפה אשרכם ורוממות קרניכם על אדמת הקודש,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. שלו' - שלום
2. ע"פ - על פי
3. ע"י - על ידי
4. באה"ק - בארץ הקודש
5. ח"ו - חס ושלום
6. וק"ו - וקל וחומר
7. כ"א - כי אם

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רפט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ו' ניסן תר"ע - יפו **נמען:** הרב יונתן בנימין הלוי הורוביץ

הרב קוק תומך בהיתר לעסוק בשבת בצורכי רבים ובלימוד אומנות (שבת קנ א). מי יכול לאסור? הלכה זו מחזקת את דרכי החיים. בעניין השמיטה: יש לבסס את קדושת השביעית בהדרגה, 'קמעא קמעא', כגאולת ישראל. ההוראה כ'מציל מן הדליקה': קודם מצילים את מה שמן התורה. הרב קוק מציע להקים אגודה שתשכור את הפרדסים והכרמים לגויים, כך שישראל לא יעבדו כלל. בשנה זו יש לכתוב במחירונים שהמחיר הוא בעבור העבודה ולא בעבור הפירות.

עיקרי הדברים

- היתר לעסוק בצורכי רבים ובאומנות בשבת.
- השמיטה 'קמעא קמעא'.
- 'כמציל מן הדליקה' - קודם דאורייתא.
- תוכנית אגודה להשכרת הפרדסים לגויים.
- מכירה בהבלעה.

נוסח האגרת

ב"ה עה"ק[1] יפו ת"ו[2], ו' ניסן תרע"ן.

כבוד ידיד יקר מפנינים, רב תבונות ואיש אמונים, הרב המאוה"ג[3] אוצר תורה ויראה, דעת ומשרים, כליל תפארת מו"ה[4] יונתן בנימין הלוי איש הורוויץ שליט"א[5], שלו'[6] וברכה ושמחת הרגל באה"ר[7].

לשמחת לבבי הגיעני מכתבו היקר והחוברת הנכבדה. יאושר חילי דמר ידי"נ[8] שי'[9] על הטוב אשר יעשה עם עם ד' יושב ציון, ויה"ר[10] שיכירו וידעו הכל במהרה בקרוב, שאנו חייבים ללכת בדרכי חיים באמת, וישובו מדרכי חושך, שהם ההפך מהדרך אשר צוה ד' אלהינו ב"ה[11] אותנו ללכת בה, לבחור בחיים של כבוד וכשרון. "ומאן ספין ומאן רקיע" לגזור איסור על מצוה גדולה כזאת, שמותר לדבר בגינה דברי חפץ בשבת קודש (כשבת ד' ק"ן א'). ומפשטיות לשון הסוגיא שם, דאמר ר'[12] שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן (או ר' יונתן) הולכים לטרטיאות ולקרקסאות ולבסילקאות לפקח על עסקי רבים בשבת, ותנא דבי מנשה משדכין כו'[13] וללמדו אומנות, נראה שרשב"ג[14] מודה להא דתנא ד"מ[15], ובירושלמי פרק אלו קשרים ה"ג "אר"ח בש"ר שמואל בר נחמן (שנראה פשוט שהוא ר"ש[16] בר נחמני דבבלי). לא נתנו שבתות כו' אלא לאכילה ולשתי, ע"י[17] שהפה זה מסריח התירו לו לעסוק בהן בד"ת", הרי החמיר כ"כ[18] בדבור בשבת עד שאפילו דיבור התורה צריך היתר, ומ"מ[19] התיר ג"כ[20] לפסוק לאומנות, שהרי שהיא שקולה כתורה, ובודאי אינו דומה רבים העושים את התורה ליחידים, ואיך שייך לגזור ע"ז[21] איסורים, ובפרט לעת כזאת עת לעשות לד' לחזק את ידי אמוני ד' בכל צד של חיזוק המוסיף אומץ בדרכי חיים.

ערכתי בזה ג"כ דברים אחדים ע"ד[22] השמיטה, ומפני הטרדא הוכרחתי לקצר, ואת כת"ר[23] הסליחה. והי'[24] ז"ש[25] וברכת ד', כנה"י[26] ונפש ידי"ע[27] דוש"ת[28] באה"ר כה"י[29],

הק' אברהם יצחק ה"ק

ביסוד השמיטה, עלינו לדעת שאנו חייבים להתאמץ בכל כחנו לסבב פני הדברים, שסוף כל סוף תהי'[30] שבת הארץ הולכת ונקבעת בכל קדושתה על אדמת הקדש. עלינו להשתדל להנחות את הדבר, עד אשר יעלה בידינו בע"ה[31] לבסס את יסוד קדושת השביעית בכל צורתו, כתורה וכמצוה. כי מצוה זו לבד חבתה ככל מצוה ממצותיה של תורה הלא עונשה, ומכלל לאו אתה שומע הן, שגם מתן שכרה, בצדה, ובה תלוי גלות הארץ וישובה, כמפורש בתורה: "כל ימי השמה תשבת את אשר לא שבתה בשבתותיכם עליה", וחכמים אמרו מפורש גלות באה לעולם על שמטת הארץ. אבל איך לבא אל המטרה הקדושה הזאת, ובאיזה אמצעיים נחזיק להגיע אליה, דבר זה צריך לימוד.

לפי דעתי אנו צריכים לבא אל מחוז חפצנו דוקא קמעא קמעא, וכמו שאמר רבי חייא רבא לר"ש[32] בן חלפתא, לענין כללות ישועתן של ישראל, שהיא קמעא קמעא, כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת (ירושלמי פ"ק[33] דברכות ה"א), כך היא הישועה הרוחנית של הקמת קדושת הארץ על מכונה, מוכרחת להיות ג"כ קמעא קמעא, ובעזרת השם יתברך, כל מה שהיא הולכת מתחזקת היא ומשתרשת ותהי'[34] רבה והולכת. דרכי ההוראה שלנו בזה צריכין להיות כמציל מן הדליקה, שכל מה שהוא יותר יקר ויותר קדוש הוא קודם להצלה ואח"כ[35] משתדלים להציל עוד, וחביב חביב קודם, ותורה שבכתב קודמת להצלה מתורה שבע"פ[36] (ס"ח סי'[37] תתנ"ו הובא במג"א[38] סי' של"ד ס"ק[39] ט"ו). על כן הננו חייבים לעמוד על המשמר ראשית לכל, שלעת עתה לפחות תעלה בידינו יסוד קדושת המצוה במה שהוא מן התורה. ולענין שיש במצוה זו יותר מכל המצות מפני שהגלות תלוי' בה, בודאי דבר גדול הוא כשהעיקר של תורה עולה בידינו. ולא למותר הוא להציב בזה דברי הגאון שאגת ארי' סוף סימן כ"ד, שהוכיח שברכת התורה מן התורה היא ולא מדרבנן, מהא דאמר רב יהודה א"ר[40] מ"ד מי האיש החכם ויבן את זאת, ויאמר ד' על עזבם את תורתי שלא ברכו בתורה תחילה, מדנענשו עונש גדול כ"כ, דעל דבר זה אבדה הארץ, ש"מ דברכת התורה היא מה"ת[41], דאי מדרבנן לא היו ראויין לעונש גדול כ"כ. ומטי לה מדברי התוספות (סוטה דף מ"א ב' ד"ה[42] אותו), שהוכיחו שאמו מישראל לא מהני גבי מלך מדין תורה, דאי לאו הכי לא היו חייבים עונש גדול כזה, ומסיק הגאון ש"א ז"ל[43], שאע"פ[44] שיש לדחות הראי'[45] מהא דאגריפס, וכונתו ז"ל צריך לומר דיש מקום לומר שעיקר קושיית התוספות על רש"י[46] שם היא משום דמשמע להו שלדעתו ז"ל באמו מישראל אין בו איסור כלל, כ"א[47] שהוא זילא מילתא לגבי מלך, מ"מ[48] "הדבר מוכרע מעצמו, דאי ברכת התורה אינה אלא מד"ס[49] אין ראוי לעונש גדול כ"כ דאבידת הארץ" עכ"ל[50], ונמצא בכל זמן שנתאמץ לצאת מידי איסור תורה הננו עושים בזה דבר גדול, שאנו מצילים את יסוד הישוב באה"ק[51], שעיקר תכליתו הוא להיות פתח תקוה לקיבוץ גלויות, מאותו העונש של גלות הארץ, הנסמך לביטול השמיטין, ד' יצילנו, ופעולה זו היא קרובה לנו, ואנו צריכין לרכז עלי'[52] בתחילה את כל מגמתנו.

אבל איך נבא בתחילה להנצל מאיסור של תורה, צריך אני לבאר סדרן של דברים. התוכן הפשוט הוא שמאחר שלפי דעת רוב הראשונים אין לנו מלאכות האסורות מן התורה בשביעית, כי אם חמש או ארבע, דהיינו זריעה, זמירה, קצירה, בצירה, לכל הדיעות, והחמישית שהיא חרישה במחלוקת היא

שנויה, יש אומרים שהיא ג"כ אסורה מן התורה, אם לא באיסור לאו כמו הראשונות מ"מ באיסור עשה, של בחריש ובקציר תשבת, ויש אומרים שאין בחרישה שום איסור של תורה כי-אם הרי היא ככל התולדות שהן אסורות רק מדרבנן. לזאת עלינו להשתדל, שכל זמן שיש עוד הכרח לקיום הישוב לבקש צדדי היתר בענין שביעית, שעכ"פ[53] אלה חמשת המלאכות, או לפחות, כשהדחק גדול הרבה, ארבעת המלאכות, לא יעשו ע"י ישראל, כי-אם ע"י פועלים נכרים, שאז לדעת הסוברים, שעיקר האיסור של תורה בשביעית הוא שלא יעשה ישראל את עבודת הארץ, וכפשטא דקרא שמדבר בלשון נוכח "שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור", והתורה מדברת עם ישראל, א"כ[54] כשנכרי הוא העושה את המלאכה, אפילו אם הוא פועל של ישראל, אין כאן אלא איסור שבות, שאפילו גבי שבת החמורה אינו כי אם איסור מדרבנן, וק"ו[55] בשביעית, שאין בה חיוב כרת וסקילה, שמבעיא לן בב"מ[56] (ד' צ' א') אם יש בכה"ג[57] אפילו איסור שבות, ולדינא פסקו הפוסקים שיש כאן איסור שבות, אבל מ"מ יותר מאיסור שבות דרבנן אין כאן, והרי אנו ניצלים מליפול בפח מוקש של ביטול שביעית מן התורה. ואע"פ[58] שישנם ג"כ מחמירים לומר, שמ"ע[59] של שבת הארץ מוטלת על הקרקע, כמו שחיוב שביתת בהמה של ישראל בשבת מוטלת על הבהמה, כלומר על ישראל בעל הקרקע ובעל הבהמה, אפילו כשנכרי עובד בהם את עבודתו, כמו שביארתי בספר שבת הארץ (פ"א ה"א), מ"מ כבר פשטה מימים הראשונים ההוראה כהפוסקים הסוברים שעיקר שבת הארץ היא דוקא אקרקפתא דגברא כשישראל עובד את הקרקע, משום שכונת התורה היא לפרש ענין של ושבתה הארץ שבת לד' ע"י מה ששדך לא תזרע וגו'[60] כלומר ע"י מה שאתה בן ישראל, המצווה בשביתה, לא תעשה את העבודות האסורות הללו, ועל יסוד זה כבר פסק המוהריי"ט[61] להתיר להשכיר את שדהו לגוי ע"י הבלעה, אע"פ[62] שעובדה ג"כ בשביעית, והנהיג כן למעשה מפני שסובר שאין איסור שביתת הארץ כ"א כשישראל עובדה. ואפילו לדעת המחמירים מ"מ על זה מועלת המכירה בודאי, שהרי עכשיו אין השדה של ישראל מן הדין, וכיון ששני -אלה מתחברים יחד, שהשדה אינה של ישראל והעובד הוא ג"כ נכרי, אין כאן שום איסור, וראוי לסמוך על זה בשביעית בזמן הזה, שסוף כל סוף רבו האומרים שהיא מדרבנן, אלא שאנו חוששים לדעת האומרים שהיא מן התורה, וכיון שיש לומר שאפילו לדבריהם כשהגוי עובד אין כאן איסור תורה, ואם תאמר שגם בזה יש איסור תורה הרי אנו מצרפים לסמוך על המכירה, שבצירוף כל אלה יחד ודאי יצאנו מידי איסור תורה מצדי צדדים. והאמת הוא, שלענין לצאת מידי איסור תורה די לסמוך על המוהריי"ט בזמן הזה, ונמצא שאפילו בלא הפקעת המכירה אין כאן איסור תורה. עכ"פ[63] ממוצא דבר אנו למדים, שאם נעמד על המשמר להשתדל, שגם אחר המכירה לא יעשו ע"י ישראל אותן חמש או ארבע מלאכות האסורות מן התורה, הרי אנו מרויחים דבר גדול, שעולה בידינו שביתת הארץ מן התורה, ומה שאנו צריכים לסמוך על היתר ההפקעה הוא ראוי להיות רק בשביל שארי העבודות כולן, שהן כולן אסורות רק מדרבנן, שאי אפשר שלא יעשו ע"י ישראל, מפני תיקון הישוב, ודוחק הפועלים העניים, שע"ז[64] כדאי לסמוך בשעת הדחק על הדיעות הסוברות שבשדה של נכרים אין שום דין שביעית נוהג גם לענין עבודה ע"י ישראל.

והנה לפי מצבנו עכשו הי'[65] דבר גדול מאד אם היינו יכולים באמת לשמור דבר זה, אבל כדי שלא נהי'[66] צריכין להכנס עוד בפרצות דחוקות, גם באלה המלאכות האסורות מן התורה, ראוי ג"כ שניסד ע"ז קופה מיוחדת, שהיא תהי' מוכנת לתמוך בידי הפועלים, אשר תתמעט העבודה אצלם, ע"י אותן

העבודות הנעשות ע"י נכרים, ולעזור ג"כ להאכרים העניים, שהם רגילים לעשות את כל העבודות ע"י עצמם, שיוכלו לשכר פועלים נכרים, לאותן העבודות האסורות מן התורה. אמנם הלא ב"ה נמצאים ג"כ יחידים יראים ושלמים, החפצים לקיים את המצוה כמאמרה, ולשבת לגמרי ככל דין תורת שביעית, צריכין אנו ליסד ע"ז קופה מיוחדת, או לקבע ערך מיוחד כמה אחוזים למאה יבאו מהכנסת הקופה לתמוך בידי האכרים המוכרחים לעבוד, כדי להוציא אותם מאיסורי תורה, וכמה אחוזים יהיו שייכים להשובתים לגמרי,

והנה כ"ז[67] הוא מה שנוגע לשנתנו זאת, אבל עלינו לדאוג ג"כ על מעמד השמיטה בקביעות. ואם יחננו ד' ומשיח צדקנו יבא במהרה בימינו, ולא נצטרך לכל אותם האמצעיים, מ"מ לא אבדנו את שכר מצוה של השתדלותנו להעמיד קדושת הארץ, אם חלילה יתאחר הזמן. כדי לקבע קדושת השביעית לדורות, אנו צריכים ראשית כל לכונן מוסד גדול, שיספיק לתמוך בידי כל בעלי השדות של מזרע תבואות, זרעים וירקות, וכיוצא בהן, שאינם קשורים בקשרי מסחר, שאם אך יותן להם סיפוק פרנסתם במשך השנה יוכלו לשבות. והקופה צריכה להיות עשירה כ"כ, באופן שתוכל ג"כ לתמוך בידי הפועלים, אשר יתבטלו מעבודתם. ויותר טוב הוא, שהאגודה שתהי'[68] עסוקה בזה תכונן מעשי', ליסד עבודות כשרות של בנינים ושל חרשת המעשה, שתעסיק בהם את הפועלים בכל משך שנת השביעית.

וכשתהי'[69] הקופה מושפעת בפועלים חרוצים, העוסקים בעבודת הקדש הזאת בזרוע וגבורה, נוכל להמשיך הדבר שאפילו בכרמים ובפרדסים, שהמכירה והשכירות לגוי היא מוכרחת בהם, מפני הפסק המסחר, מ"מ אפשר להנהיג שתהיה באמת ההפקעה נעשית ע"י שכירות לגוי בהבלעה, ופועלים גויים יעבדו גם בהם, וכל פועלי ישראל יהיו עסוקים בבנינים, ובכל ענפי התעשי' שתכין האגודה, ביחוד לצורך תשלום חסרון העבודה של שנת השביעית.

אם נכונן את צעדנו ע"פ[70] הדברים האלה, בנחת ובהשקט, נוכל לקוות שנעשה ונצליח בעה"י[71]. ואז, כאשר ע"פ הסטטיסטיקה ותוצאות חשבון רכוש האגודה ימצא לנו, שאנו יכולים להשלים את המחסורים הללו, אפילו רק בחלק הגון מהם, אז נסכים כולנו, שלא להשתמש עוד בשום הפקעה, ושישראל לא יעשו כל עבודה אסורה, ואפילו הגויים יעשו רק בהפרדסים והכרמים השכורים להם, ותהיה שבת הארץ מתקיימת ברוב עיקריה ופרטיה על אדמת הקודש. זהו דרך שאפשר לכונן אליו את מטרתנו, ושלא נפלאת ולא רחוקה לאמר שיוכל לעלות בידינו. ואם בשמיטה אחת לא נוכל להפיק את כל חפצנו, נשמח בכמה שתמצא ידנו ליסד את יסוד קדושת הארץ, ונקוה שבכל שמיטה ושמיטה תוסיף האגודה חיל, וכל מה שהיא תוסיף אמץ תגדל הכבישה ליסוד קדושת המצוה ויתקלס עילאה ב"ה בקדושת שבת לד' על אדמת קדשו.

ומה שנוגע לענין המסחר, לפי המצב של שנה זו, שהכרח הוא לסמוך על ההפקעה, של המכירה, שיש בה צד הערמה, ראוי ונכון לצרף לזה ג"כ, שתהי' המכירה המסחרית תמיד בהבלעה, וירשם בכל הפרייזקורנטים, שהמחיר אינו נלקח בעד גוף הפירות כ"א בעד העבודה והמכשירים. וכשיזכנו ד' לבא למדה הטובה, שלא יהיו עבודים כ"א הפרדסים והכרמים המושכרים בהבלעה, אז אין להחמיר על

הפירות כלל מצד סחורה, שהרי הם נחשבים פירות של נכרים, ויש לחוש לאיסור שאסרו גאוני הדור בימי הב"י[72], שלא להחמיר בפירות של נכרי בקדושת שביעית.

---

1. עה"ק - עיר הקודש
2. ת"ו - תבנה ותכונן
3. המאוה"ג - המאור הגדול
4. מו"ה - מורנו הרב
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. שלו' - שלום
7. באה"ר - באהבה רבה
8. ידי"נ - ידיד נפשי
9. שי' - שיחיה
10. ויה"ר - ויהי רצון
11. ב"ה - ברוך השם
12. ר' - רבי
13. כו' - וכולי (וכן הלאה)
14. שרשב"ג - שרבן שמעון בן גמליאל
15. ד"מ - דיני ממונות; "תנא ד"מ": תנא דבי מנשה
16. ר"ש - רבי שמעון
17. ע"י - על ידי
18. כ"כ - כל כך
19. ומ"מ - ומכל מקום
20. ג"כ - גם כן
21. ע"ז - על זה
22. ע"ד - על דבר
23. כת"ר - כבוד תורתו
24. והי' - והיה
25. ז"ש - זה שלום
26. כנה"י - כנפשו היקרה
27. ידי"ע - ידידו עוז
28. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
29. כה"י - כנפשו היפה
30. תהי' - תהיה
31. בע"ה - בעזרת השם
32. לר"ש - לרבי שמעון
33. פ"ק - פרק קמא (בציון מקור); "בפ"ק" במכתב: בפה קהילתנו
34. ותהי' - ותהיה
35. ואח"כ - ואחר כך
36. שבע"פ - שבעל פה
37. סי' - סימן
38. במג"א - במגן אברהם
39. ס"ק - סעיף קטן
40. א"ר - אמר רבי
41. מה"ת - מן התורה
42. ד"ה - דיבור המתחיל
43. ז"ל - זכרונו לברכה
44. שאע"פ - שאף על פי

45. הראי' - הראיה
46. רש"י - רבי שלמה יצחקי
47. כ"א - כי אם
48. מ"מ - מכל מקום
49. מד"ס - מדברי סופרים
50. עכ"ל - עד כאן לשונו
51. באה"ק - בארץ הקודש
52. עלי' - עליה
53. שעכ"פ - שעל כל פנים
54. א"כ - אם כן
55. וק"ו - וקל וחומר
56. בב"מ - בבבא מציעא
57. בכה"ג - בכהאי גוונא
58. ואע"פ - ואף על פי
59. שמ"ע - שמונה עשרה
60. וגו' - וגומר (וכן הלאה בפסוק)
61. המוהרי"ט - המורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ט (למשל: יעקב + טוביה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
62. אע"פ - אף על פי
63. עכ"פ - על כל פנים
64. שע"ז - שעל זה
65. הי' - היה
66. נהי' - נהיה
67. כ"ז - כל זה
68. שתהי' - שתהיה
69. וכשתהי' - וכשתהיה
70. ע"פ - על פי
71. בעה"י - בעזרת השם יתברך
72. הב"י - הבית יוסף

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רצא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב ניסן תר"ע - יפו **נמען:** הרב אלכסנדר פריינד

הרב קוק כותב 'בדמעות' על מכתביו הפוגעים של הרב פריינד. הרב קוק אינו איש ריב. ההכשר (על שמן השומשום) ניתן ליפו ולמושבות בלבד, והרב קוק אינו יכול לחזור בו מהיתר שאינו מוצא בו טעות. בשמיטה הרב קוק לא היה הראשון להתיר: קדמו לו ר' יצחק אלחנן מקובנה, הריי"ש אלישר והאדר"ת. בלי ההיתר יעבדו באיסור, וזה יביא לפרצות. בעניין החלב והכתובות עשה ככל יכולתו.

עיקרי הדברים

- צער על מכתבים פוגעים.
- ההכשר רק ליפו ולמושבות.
- קודמיו בהיתר השמיטה.
- חלב וכתובות.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ב ניסן תרע"ן.

לכבוד הרה"ג[4] הישיש מו"ה[5] אלכסנדר פריינד נ"י[6], שלו'[7] וברכה.

הנני כותב לכת"ר[8] בדמעות ודם לבבי. זה כמה פעמים, שקבלתי ממנו מכתבים מלאים דברים מכאיבים. אמנם דן אני אותו לכ"ז, שאורייתא הוא דקא מרתחא לי', וכונתו לש"ש, אבל הלא אפשר לת"ח[9], ביחוד שבא"י[10], לבחור בסגנון יותר חביב והגון. יאמין לי כת"ר[11] כי מעולם לא עלתה על דעתי להיות ח"ו[12] איש ריב ומדון, ותמיד דרכי לבטל את דעתי מפני דעת חברי, ואם הי'[13] עולה על דעתי, שהענין דש"ש יהי'[14] לסלע של קפידות ומחלוקת, לא הייתי מתערב בזה כלל, אע"פ[15] שלדעתי ההיתר פשוט. אבל אחר שכבר יצא להיתר ממני ומביד"צ[16] שלנו, איך אוכל בעצמי למשוי נפשי הדרנא בדבר שלא נשתנתה דעתי כלל, ואין לי ע"ז[17] שום יסוד. איני מופנה עכשיו להשיב לכת"ר בדקדוקי תורה בזה, ובאמת כל הדקדוקים למותר הם בענין פשוט כזה, ואפי'[18] אם הייתי טועה ח"ו בספק של מנהג הי' ג"כ[19] ראוי לישא פנים, ולחפות באהבה ע"ז. ובפרט שלא נתתי ההכשר כ"א[20] בשביל יפו והמושבות, ואם הם משתמשים בו במקומות אחרים לא אני יכול למחות.

ובענין השביעית, הלא לא הייתי אנכי המתיר הראשון, וכבר נכבשה הדרך ע"י[21] הגאונים ריי"א מקאונא והגאון הספרדי מוהריי"ש[22] אלישר, וכמ"ח[23] הגאון האדר"ת[24] ז"ל[25] ג"כ הסכים ע"ז בשמיטה העברה. ובפרט שאם לא ההיתר היו ג"כ עובדים באיסור, והי'[26] הדבר גורם פרצות גדולות ביתר עניני היהדות, כידוע שמי שפועל בעצמו לעשות דבר איסור הולך הוא ונטבע ברעות רבות, ד"י[27], מה שא"כ[28] עכשיו כשהם עושים ע"פ[29] היתר אפי'[30] אם הוא דחוק אין הדבר מביא פרצה. ואני בתומי הלכתי, ואחשוב שראוי לכ"ת[31] ולכל ת"ח[32] שידונו אותי לכ"ז.

וע"ד[33] החלב, מה שאפשר לי לעשות עשיתי, קראתי לבעלי החלב ואיימתי עליהם, ונתקשרו בקשר בכת"י[34] ובחומר שיעמדו אצל החליבה. ומה אוכל לעשות יותר, ד' יודע לבבי שאני חפץ לגדור את הכל, אלא שאין בי כח. וכן בענין הכתובות, קשה לי לתקן מעוות ישן, שכבר נשרש ג"כ ביתר ערי הק'[35], ומ"מ[36] אני מעורר בכל הזדמנות, שיותר טוב לכתוב כתובות, ולא לסמוך על הנדפסות, והשומע ישמע.

את זה ראיתי להשיב לכת"ר מפני הכבוד. ואבקשו מאד, שנהי'[37] אוהבים זא"ז[38], וידר"ש[39] באה"ר[40] את שלו' רבני הבד"צ[41] שי'[42], וביחוד שלו' חביבי הרב הגרל"ד[43] שי' ויודיעם שנפשי קשורה באהבתם, יה"ר[44] שיהי'[45] כמים הפא"פ[46]. והי' ז"ש[47] וברכה.. כנה"י[48] ונפש ידי"ע[49] דוש"ת[50],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. הרה"ג - הרב הגאון
5. מו"ה - מורנו הרב
6. נ"י - נרו יאיר
7. שלו' - שלום
8. לכת"ר - לכבוד תורתו
9. לת"ח - לתלמידי חכמים
10. שבא"י - שבארץ ישראל
11. כת"ר - כבוד תורתו
12. ח"ו - חס ושלום
13. הי' - היה
14. יהי' - יהיה
15. אע"פ - אף על פי
16. ומבידי"צ - ומבית דין צדק
17. ע"ז - על זה
18. ואפי' - ואפילו
19. ג"כ - גם כן
20. כי"א - כי אם
21. ע"י - על ידי
22. מוהרי"ש - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ש (למשל: יעקב + שמואל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
23. וכמ"ח - וכבוד מורי חמי (האדר"ת)
24. האדר"ת - אליהו דוד רבינוביץ־תאומים
25. ז"ל - זכרונו לברכה
26. והי' - והיה
27. ד"י - ד' ירחם
28. שא"כ - שאם כן
29. ע"פ - על פי
30. אפי' - אפילו
31. לכ"ת - לכבוד תורתו
32. ת"ח - תלמידי חכמים
33. וע"ד - ועל דבר
34. בכת"י - בכתב יד

35. הק' - הקטן
36. ומ"מ - ומכל מקום
37. שנהי' - שנהיה
38. זא"ז - זה את זה
39. וידר"ש - וידרוש שלום
40. באה"ר - באהבה רבה
41. הבד"צ - הבית דין צדק
42. שי' - שיחיה
43. הגרל"ד - הגאון רבי שמות שמתחילים באותיות ל, ד (למשל: לוי + דוד) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
44. יה"ר - יהי רצון
45. שיהי' - שיהיה
46. הפא"פ - הפנים אל פנים
47. ז"ש - זה שלום
48. כנה"י - כנפשו היקרה
49. ידי"ע - ידידו עוז
50. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רצח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ' אייר תר"ע - יפו **נמען:** מערכת 'זהב הארץ' (ירושלים)

הרב קוק שמח על הרחבת הדעות. הרב קוק ממליץ לכתוב בהלכה ערכים בדרך ספרי הכללים: לא פלפול, אלא הארה כללית על הסוגיות, שממנה יסתעפו הפרטים. 'החידושים היותר טובים באים כשאין מכוונים לחדש'. גם הביקורת על ספרים תהיה בסקירה כללית ובלי משוא פנים.

עיקרי הדברים

- כתיבת ערכים בהלכה בלי פלפול.
- החידוש בא מבירור הפשוט.
- ביקורת ספרים הוגנת.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ד אייר תרע"ן.

(למערכת "זהב הארץ", חוברות קובץ להלכה ואגדה, ירושלים).

חברים יקרים, שלו'[4].

מכתבם הנכבד הגיעני. ואשמח כי ישימו לבם להרחבת הדעות, שזה היותר נכבד ונדרש לנו כעת. ובדרך דרישת ההלכה ראוי ג"כ[5] לסול כעת מסלה עתיקה - ישנה, דהיינו שלא להתגדר בפלפולים כי-אם לכתב ערכים בצורתם של הערכים אשר בספרי הכללים, אבל לא בדרך פלפול וחפוש בפרטים כ"א[6] בהארה כללית על כלל הסוגיות, ומתוך ההארה הכללית יסתעפו הפרטים, והכל בדרך פשוט וישר. ואפילו אם לא יהיו שם חידושים, ג"כ הוא טוב מאד. וזהו דרך הראשונים' ובפרט כי "א"א לבהמ"ד[7] בלא חידוש". והחידושים היותר טובים באים כשאין מכוונים לחדש ולפלפל כ"א להאיר ולברר את הפשוט והכללות.

כמו-כן ראוי לקבוע דרך הבקורת, ג"כ בסקירה כללית, בין על ספרי הלכה ובין על ספרים ספרותיים, והיסתוריים ביחוד. אבל הכל בדרך הכללה וסקירה מקפת, ובלא שום פני', אפילו לש"ש, כ"א בשביל דרישת האמת, שהיא חותמו של הקב"ה[8].

והנני שמח בעבודתכם ומצפה לאור ד' על ציון ומקראיה.

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. שלו' - שלום
5. ג"כ - גם כן
6. כ"א - כי אם
7. לבהמ"ד - לבית המדרש
8. הקב"ה - הקדוש ברוך הוא

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רצט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"א אייר תר"ע - יפו **נמען:** מר טשצקיס

תשובות לשאלות: לספר תורה כשר עור של כל בהמה, חיה ועוף טהורים, אפילו נבלות, ועור שליל הוא רק הידור. מספר העורות לספר תורה אינו קבוע. הגמרא במכות מונה את עמוס אחרי ישעיהו בגלל הדרשה, אף שאולי התחיל להתנבא לפניו. בעל 'היוחסין' לא טעה כשייחס את 'בשבט יכו על הלחי' למיכיהו הקדמון.

עיקרי הדברים

- עורות לספר תורה.
- סדר הנביאים במכות.
- עניין מיכה ומיכיהו.

נוסח האגרת

ב"ה, עה"ק יפו ת"ו[1], כ"א אייר תרעי"ן.

ידיד נעלה מר טשאצקיס נ-י, שלו'[2].

קבלתי את שאלותיך, והנני להשיב לכבודך בקצרה.

ע"ד[3] גויל של ס"ת[4], אין שום דעה שיהי'[5] נצרך דוקא של בן פקועה או של עגלים יונקים, וכל עור בהמה, חי' ועוף הכשרים, אפילו נבלות וטרפות שלהם, כשרים מן הדין לסתו"מ[6]. אלא שיש מהדרין לקחת עור שליל דהיינו של בן פקועה, וזהו רק דרך הידור, שיש לזה טעם ע"פ[7] המוסר והסוד, אבל אין זה מעיקר הדין כלל.

מספר העורות א"א[8] לקצוב, כיון שאפשר לכתוב גם ע"ג עורות שורים גדולים, שכמה יריעות יוצאות מעור אחד.

ומה שחשבו בגמ'[9] דמכות את עמוס אחרי ישעי' הוא מפני הדרש, שכל המאוחר מחברו הוא כולל את המצות בכללות יותר מהקודם לו, מוכרח לפי"ז[10] שהפסוק של "דרשוני וחיו", שכלל לפי הדרשה את כלל התורה רק בדרישת ד', שהיא פעולה אחת, הוא מנבואה מאוחרת לדברי ישעי', שהעמיד על ששה דברים. ומ"מ[11] יוכל להיות, שהתחלת הנבואה של עמוס היתה קודמת לישעי', וישעי' קבל ממנו, אבל אח"כ[12] נמשכה נבואתם בפרק אחד, ותחילה נתנבא ישעי' את הנבואה של "הולך צדקות", ואח"כ[13] נתנבא עמוס את נבואתו של "דרשוני וחיו".

ודברי היוחסין אינם תמוהים, שאע"פ[14] שהכתוב "בשבט יכו על הלחי" הוא במיכה, שהוא המורשתי, מ"מ[15] לא קשיא לומר דכונתו היא על הנביא מיכיהו הקדמון, שהכתוב מעיד עליו שהכהו צדקיהו על הלחי, והדברים פשוטים. והנני בזה מוקירו ומכבדו, חותם בברכה מקדש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ת"ו - תבנה ותכונן
2. שלו' - שלום
3. ע"ד - על דבר
4. ס"ת - ספר תורה
5. שיהי' - שיהיה
6. לסתו"מ - לספרי תורה ומזוזות
7. ע"פ - על פי
8. א"א - אי אפשר
9. בגמ' - בגמרא
10. לפ"ז - לפי זה
11. ומ"מ - ומכל מקום
12. אח"כ - אחר כך
13. ואח"כ - ואחר כך
14. שאע"פ - שאף על פי
15. מ"מ - מכל מקום

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת ש

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"א אייר תר"ע - יפו **נמען:** ר' חיים מיכל מיכלין

הערה על מורה נבוכים ח"ג פרק מ (חישוב דמי עבד לעומת ערך אדם). אפשר ליישב לפי בה"ג, שמוסיפים חומש בפדיון קודש, או לפי 'הוספת חכמים' (בכורות נ). אבל אוהבי אמת יאמרו שתלמיד הוסיף את ההערה. ועם זאת ראוי לכבד כל מה שנקרא על שם הרמב"ם.

עיקרי הדברים

- עיון במורה נבוכים.
- יישוב מול השערת הוספה של תלמיד.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"א אייר תרע"ן.

לכבוד ידידי הרה"ח[4] השלם מר חיים מיכל מיכלין נ"י[5], שלו'[6].

הערתו ע"ד[7] המו"נ[8], פ"מ[9] מג', כבר דברו עלי'[10] בעלי תריסים בחוברות שונות. ובכלל הישובים הוא ג"כ[11] עפ"ד[12] הלכות גדולות, הלכות בכורות, שחידש שכל דבר של קודש שפודין צריך הוספת חומש שהוא שתות, "חמשה זוזי שדי עלייהו זוזי", ופסק הדין כן גם בפדיון הבן משום שיש לו יחש לצד קדושה, וק"ו[13] לדבריו בערכי אדם, שכשפודה את עצמו, דהיינו באומר ערכי עלי מוסיף חומש, א"כ[14] הוא ששים. ואע"פ[15] שהרמב"ם[16] לא הזכיר בספרו את הוראת בה"ג, ונראה דלא ס"ל[17] כותי' לדינא, מ"מ[18] לא רחוק הוא שנשתמש בסברתו כדי להתאים את הטעם, ע"פ[19] דרכו, דהיינו שיהי'[20] חצי משיווי ב"ח[21] לדמי עבד.

ויש עוד דרך של הוספה שהיא שתות, לא מטעם בה"ג, דמטי לה אדברי קודש, כ"א[22] מטעם הוספת חכמים. ומקור הדבר במס' בכורות (נ' ע"ב[23]), ומטי לה מקרא של יהי'[24] האמור בערכין, שאם רצה להוסיף מוסיף, והרמב"ם[25] הביא הדברים בפ"א מה' שקלים ה"ב, אלא שלדברי הרמב"ם[26] הוספה זו כוללת כל שקלי תורה, א"כ היא מוסבת ג"כ על דמי עבד, ולא הרוחנו מזה כלום, אלא שע"פ[27] דבריו בפמ"א[28], שאיננו אומר כ"א סבת הפסוקים ולא סבת התלמוד, יש לומר כי הוספה זו כיון שנאמרה בדרש מיהיה דכל ערכך, שהוא בערכין, מכוונת להסמיך עלי' טעם של סבת הכתוב כיוצא בזה.

והנה כל אלה הדברים הם בגדר תירוצים, אשר לא יסכנו לאוהבי אמת, ויותר נח להם לומר שאיזה תלמיד הוסיף הערה זו ונכנסה בתוך דברי הספר, ושגיאות מי יבין. מ"מ ראוי לנו לתן כבוד לכל מה שנקרא על שם רבנו אור ישראל ז"ל, ולישב הדברים אפילו באופן רחוק, לקיים מה דנפיק מפומי' דרב ז"ל[29] במכתביו.

והנני בזה חותם בברכה וכבוד רב

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. הרה"ח - הרב החסיד
5. נ"י - נרו יאיר
6. שלו' - שלום
7. ע"ד - על דבר
8. המו"נ - המורה נבוכים
9. פ"מ - פרק (מורה נבוכים)
10. עלי' - עליה
11. ג"כ - גם כן
12. עפ"ד - על פי דברי
13. וק"ו - וקל וחומר
14. א"כ - אם כן
15. ואע"פ - ואף על פי
16. שהרמב"ם - שרבי משה בן מימון
17. ס"ל - סבירא ליה
18. מ"מ - מכל מקום
19. ע"פ - על פי
20. שיהי' - שיהיה
21. ב"ח - בן חורין / בני חורין; "בב"ח": בשר בחלב
22. כ"א - כי אם
23. ע"ב - עמוד ב
24. יהי' - יהיה
25. והרמב"ם - ורבי משה בן מימון
26. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
27. שע"פ - שעל פי
28. בפמ"א - בפרק מ"א (במורה נבוכים)
29. ז"ל - זכרונו לברכה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ה אייר תר"ע - יפו **נמען:** ר' חיים מיכל מיכלין

המשך העיון במורה נבוכים: אין טעם לפלפל, והחישובים של הרמב"ם שם אינם להלכה. לפי הרמב"ם, בדעות אין פסק הלכה כאחת השיטות, וכל אחד רשאי להכריע לפי שכלו. 'לא תסור' חל רק על מעשים, כשיטת הבבלי וחובות הלבבות, ואילו לפי הירושלמי גם האגדה בכלל. זו מחלוקת הגאונים: רב שרירא ורב האי מול רב שמואל בן חפני ורס"ג.

עיקרי הדברים

- אין פסק הלכה בדעות - שיטת הרמב"ם.
- 'לא תסור' - מעשים בלבד או גם אגדה.
- מחלוקת הגאונים.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ה אייר תרעי"ן.

כי[4] ידידי הרה"ח[5] היקר מר ח. מ. מיכלין נ"י[6], שלו'[7].

לפלפל בדברי ההערה אין כדאי לאוהבי אמת. מהמפרשים למו"נ[8] העיר בזה כבר ר"י הלוי, במו"נ[9] הנדפס עם "גבעת המורה". והגהתו רחוקה היא, וכל החישובים אינם עולים להלכה, כי"א[10] לתן עכ"פ[11] פנים לפי הפסוקים, ואין להקשות מדחז"ל[12] ע"ז[13]. מהחוברות שדברו בזה, אין על זכרוני כי"א מ"הפסגה" שי"ל[14] ע"י[15] הרב מווילקי ז"ל[16].

הוספת החומש של בה"ג אין לה ענין גמור עם החומש של תורה האמור בפדיון הקדש ע"י הבעלים, אלא שיעור חכמים להוספה, שידענו מן הכתוב שמותר להוסיף, הסמיכוהו לחומש, שמצינו גבי הקדש במק"א[17]. ואע"פ[18] ששניהם במנה צורי.

אין זה שולל שהחומש הנוסף יהי'[19] דוקא בעניני קודש, אלא שהרמב"ם[20] אינו סובר כן להלכה. וישנם עוד מקומות שטעמיו אינם מכוונים לפסקיו, עי' רש"ט[21] בפמ"א[22] בענין עין ת"ע, ופמ"ח[23] בענין האומר עקי"צ[24], ושיטתו היא שבדעות אין פסק הלכה כחד מי"ד, ואפשר לכ"א להכריע, אבל לא במעשים, שע"ז[25] אנו מצווים בלא תסור. וזוהי שיטת חוה"ל[26] בהקדמתו, ד"ה[27] האחד, שפרשת לא תסור כוללת רק דברים מעשיים, בין דם לדם, בין דין לדין, וזהו כפי שיטת הבבלי ס"פ[28] הנחנקין דפ"ח, שמתפרשת שם כל הפרשה בדברים מעשיים, אבל שיטת הירושלמי, שם ה"ג דבר זו אגדה, ואגדה היא כולה מעניני דעות. ולפ"ז[29] גם ע"ז נאמרה אזהרת ל"ת[30], ושייך בה פסק הלכה. ומזה נובע חילוק דעת הגאונים, ר"ש[31] ורב האי, ולעומתם ר"ש בר חפני ור"ס וההולכים בעקבותיהם, ואלו ואלו דא"ח[32], במחלוקת התלמודים מערבאי ומדינחאי, ושיטת הר"מ[33] כרשב"ח[34] והר"ס[35] בעלי שיקול הדעת, דס"ל[36] שאע"פ[37] שאסור להכריע במעשה נגד חתימת הגמ'[38], מ"מ[39] אפשר להכריע בעיון לבחור

איזה דעת המסתברת יותר לכ"א לפי דעתו, אם גם היא מיוסדת ע"פ[40] כללות התורה ודעת חז"ל[41], כמו שביאר בפכ"ו[42] ע"ד[43] טעמ"צ[44] בכלל. ואכמ"ל[45] בדרכי הסתימה להלכה.

ידי"ע[46] דוש"ת[47],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. כ' - כבוד
5. הרה"ח - הרב החסיד
6. נ"י - נרו יאיר
7. שלו' - שלום
8. למו"נ - למורה נבוכים
9. במו"נ - במורה נבוכים
10. כ"א - כי אם
11. עכ"פ - על כל פנים
12. מדחז"ל - מדברי חכמינו זכרונם לברכה
13. ע"ז - על זה
14. שי"ל - שיש לומר
15. ע"י - על ידי
16. ז"ל - זכרונו לברכה
17. במק"א - במקום אחר
18. ואע"פ - ואף על פי
19. יהי' - יהיה
20. שהרמב"ם - שרבי משה בן מימון
21. רש"ט - רבי שמואל ט... / רבי שבתי ט... - שם אדם
22. בפמ"א - בפרק מ"א (במורה נבוכים)
23. ופמ"ח - ופרק מ"ח (במורה נבוכים)
24. עק"צ - על קן צפור (מורה נבוכים ח"ג פמ"ח)
25. שע"ז - שעל זה
26. חוה"ל - חובות הלבבות
27. ד"ה - דיבור המתחיל
28. ס"פ - סוף פרק
29. ולפ"ז - ולפי זה
30. ל"ת - לא תעשה
31. ר"ש - רבי שמעון
32. דא"ח - דברי אלקים חיים
33. הר"מ - הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
34. כרשב"ח - כרבי שמואל ב... ח... - שם אדם
35. והר"ס - ו + הר"ס: הרב רבי שם שמתחיל באות ס (כגון סנדר / סעדיה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
36. דס"ל - דסבירא ליה
37. שאע"פ - שאף על פי
38. הגמ' - הגמרא
39. מ"מ - מכל מקום
40. ע"פ - על פי

41. חז"ל – חכמינו זכרונם לברכה
42. בפכ"ו – בפרק כ"ו (במורה נבוכים)
43. ע"ד – על דבר
44. טעמ"צ – טעמי מצוות
45. ואכמ"ל – ואין כאן מקום להאריך
46. ידי"ע – ידידו עוז
47. דוש"ת – דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שכג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ז מנחם אב תר"ע - רחובות **נמען:** הגאון ר' משה קלייריס, אב בית דין טבריה

המכירה שעשה הרב קוק חלה גם על מושבות יק"א והברון ועל חברת 'גאולה'. במושבות הגליל סמך על הרב טודרוס מראש פינה. אין לבטל קולא שהורו הזקנים כל עוד לא עמד בית דין ובטלה (ירושלמי). עוד צירופים להקל: שיטת הרז"ה וסיעתו שאין שמיטה כלל בזמן הזה, ספק מניין השנים (כפתור ופרח), ו'ארנונא' (הלכות ארץ ישראל המיוחסות לטור).

עיקרי הדברים

- היקף המכירה.
- אין לבטל קולא של זקנים.
- צירופי היתר: הרז"ה, ספק המניין, ארנונא.

נוסח האגרת

ב"ה[1], רחובות ת"ו[2], ט"ז מנ"א[3] תרע"ן.

שלו'[4] וברכה לכ'[5] ידיני"ע[6], הרב הגאון המפורסם לשו"ת[7] סוע"ה[8] אוצר תוי"ר[9] מו"ה[10] משה קליערס שליט"א[11], הגאב"ד[12] דעה"ק[13] טבריא והגליל ת-ו.

אדשה"ט[14] באה"ר[15].

מכתב כתר"ה[16] היקר הגיעני, בהיותי יושב פה במושבה רחובות ת"ו. והנה כח המכירה שעשיתי הוא עולה ג"כ[17] על כל המושבות של יק"א[18] והברון, וחברת "גאולה" ג"כ בכלל ע"פ[19] הרשאות ראשי המנהלים כראוי. ולדעתי אין להרעיש עולם ע"ז[20] בענין שביעית בזה"ז[21], שכ"כ[22] רבו בו הצדדים להקל, במקום דחק והפסד ותיקון הישוב. ובאמת במושבות הסמוכות עשיתי ג"כ הרשאות מיוחדות, שבאו עה"ח[23] ג"כ האכרים הפרטיים כולם, ואפי'[24] אותם שהם תחת רשות הברון ויק"א[25], לרווחא דמילתא. אך על המושבות הגליליות כתב לי ידידי הרה"ג[26] ר'[27] טודרוס הכהן נ"י[28] מראש פינה, שהוא הוחזק כבר לעשות את תיקון המכירה שלהם ע"פ ההוראה המוסכמת מאז, כמובן שסמכתי עליו, וכפי הנראה עשה בלא הרשאות מיוחדות מהפרטיים, מפני שכן הי'[29] המנהג בשמיטות שקדמו, באותן השייכות להברון ושתחת יק"א, שנמכרו ע"פ הפקידות. וכמובן אין להרהר אחר מה שכבר הורו זקנים, שאפי'[30] קולא שהונהגה מפני טעם, שעבר הטעם, ג"כ אין מבטלים אותה כ"ז[31] שלא עמד ב"ד[32] ובטלה, כהא דירושלמי פ' במ"ד, אהא דטבילת פתילה בשמן שריפה לבת ישראל, שהותרה בשעת משלחת זאבים, ולא עמד ב"ד אחר ובטלה, וק"ו[33] כ"ז שהטעם נוהג. ונהי שמי שאינו מוכרח, ויכול להשתמט מהורות בזה, אין לנו למושכו בעל כרחו, אבל לערער על מה שנעשה ודאי אין כדאי.

וכבר כתבתי לכמה גדולים, שבזמן הזה אם יסמכו על דעת הרז"ה[34] וסיעתו, שלא הי' היחיד בדבר, כמבואר מלשון הר"ן[35] בגיטין במקומו שהיו כמה חכמים בעלי דעה זו, שבזה"ז[36] שאין יובל, אפי'[37] מדרבנן, מצד ביטול בי"ד[38] הגדול, אין שמיטה נוהגת כלל אפי' מדרבנן, אין כח בידנו למחות בידם כעת

שנתרבה הדחק למעלה ראש בענין זה ע"י[39] התרבות הישוב החדש. והראב"ד[40], שעליו כתב הרמב"ן[41] שחזר בו, אין חזרתו ברורה כלל, וכמו שכתבתי קצת מזה במבוא לשה"א[42]. ויותר מזה הוכחתי לעצמי, ולא רציתי להעלות על הכתב ברבים, שלא להחליש הענין משום כבוד אל' הסתר דבר. נוסף ע"ז אין אנו יכולים לבטל לגמרי הספק של מנין השנים, שלא הי' אצל הראשונים, שכ"א החזיק בשיטה ברורה שלו, ואנו לא נדע כ"כ[43] ברור למי מקדושים נפנה. ואע"פ[44] שהוסכם להתנהג כמנהג הגאונים, אין המנהג מברר את הספק לגמרי, שבימי בעל "כפתור ופרח" היו מסופקים, וקצתם היו נוהגים בשנה זו וקצתם בשנה אחרת, הרי שלא הי' בידם מנהג קבוע לגמרי ונפסקה בזה הקבלה. וכבר הזכיר המבי"ט[45] ג"כ צירוף זה, של ספק השנים. וחוץ מזה נוסף לנו מה שכתב בה' א"י[46] המיוחס להטור, שכשיש ארנונא אין קדושת שביעית כלל על הארץ מדינא, וחזי לאצטרופי לכל הנ"ל[47] בשעה"ד[48]. ע"כ[49] לע"ד[50] ראוי להרגיע ישראל, ובצירוף המכירה הנהוגה שלא לערער כלל וכלל, ולכה"פ[51] להעלים עין, ודי הטוב יכפר בעד כי כל כונתנו היא לש"ש לטובת ענייי עם ד' וטובת ישוב אה"ק[52]. והנני בזה ידי"ע[53] דוש"ת[54] באה"ר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

הס' אכתב לשלח לכ"ג ידי"נ[55] שליט"א, וא"צ[56] לכל תשלומין, וקבלת אדם חשוב נתינה היא, ובפרט שקבלתי ממר שי'[57] את ספרו היקר.

ידי"ע הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. ת"ו - תבנה ותכונן
3. מנ"א - מנחם אב
4. שלו' - שלום
5. לכ' - לכבוד
6. ידינ"ע - ידיד נפשי עוז
7. לשו"ת - לשם ולתפארת
8. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
9. תוי"ר - תורה ויראה
10. מו"ה - מורנו הרב
11. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
12. הגאב"ד - הגאון אב בית דין
13. דעה"ק - דעיר הקודש
14. אדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
15. באה"ר - באהבה רבה
16. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
17. ג"כ - גם כן
18. יק"א - יק"א (חברת ההתיישבות היהודית)
19. ע"פ - על פי
20. ע"ז - על זה
21. בזה"ז - בזמן הזה
22. שכ"כ - שכל כך
23. עה"ח - על החתום

24. ואפי' - ואפילו
25. ויק"א - ו + יק"א: יק"א (חברת ההתיישבות היהודית)
26. הרה"ג - הרב הגאון
27. ר' - רבי
28. נ"י - נרו יאיר
29. הי' - היה
30. שאפי' - שאפילו
31. כ"ז - כל זה
32. ב"ד - בית דין
33. וק"ו - וקל וחומר
34. הרז"ה - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ז, ה (למשל: זאב + הלל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
35. הר"ן - רבנו נסים
36. שבזה"ז - שבזמן הזה
37. אפי' - אפילו
38. בי"ד - בית דין
39. ע"י - על ידי
40. והראב"ד - ורבי אברהם בן דוד
41. הרמב"ן - רבי משה בן נחמן
42. לשה"א - לשבת הארץ (ספרו של הרב)
43. כ"כ - כל כך
44. ואע"פ - ואף על פי
45. המבי"ט - רבי משה מטראני
46. א"י - ארץ ישראל
47. הנ"ל - הנזכר לעיל
48. בשעה"ד - בשעת הדחק
49. ע"כ - על כן
50. לע"ד - לעניות דעתי
51. ולכה"פ - ולכל הפחות
52. אה"ק - ארץ הקודש
53. ידי"ע - ידידו עוז
54. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
55. ידי"נ - ידיד נפשי
56. וא"צ - ואין צריך
57. שי' - שיחיה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת נוספות י

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ג אייר תרס"ב - ירושלים **נמען:** מאת האדר"ת אל הרב קוק

האדר"ת כותב שרב יפו ביקש אספת רבנים בעניין השמיטה, ושכמעט אין עצה מלבד 'שב ואל תעשה'. האדר"ת שואל אם מותר לקדש על יין מבושל, מאחר שהרופאים אסרו עליו יין. האדר"ת מבקש מהרב קוק לחבר קיצור הלכות תרומות ומעשרות ביידיש להפצה, ושואל על מצוות ראשית הגז שקיים לטובת הרב קוק.

עיקרי הדברים

- אספת רבנים על השמיטה.
- קידוש על יין מבושל.
- קיצור הלכות תרומות ומעשרות ביידיש.
- ראשית הגז.

נוסח האגרת

ב"ה[1], יום ג' י"ג אייר תרס"ב[2] (עיה"ק[3] ירושלים ת"ו[4]).

ע"ד[5] הנחמדים בענין השביעית הרבה לי לדבר. וכעת בא לפה ידי"נ[6] הרב דיפו שי'[7] להתיעץ בזה, לאשר בני המושבות מטרידים אותנו מאוד איך לקבוע ההלכה בזה. וכמעט אין עצה רק להיות שוא"ת[8], וצ"ע[9] טובא בזה. לא טוב עשו במה שנתאחרו עד כה. לכתוב מזה ככל לבבי כבד עלי הרבה כעת, ואולי אכתוב מהקולוניא אידי"ש[10]. ועתה אני ממהר לכתוב, לאשר כבר נתאחרתי וח"ו[11] ידאגו על שלומנו.

הרה"ג[12] דיפו שי' רוצה שאאסוף אסיפת כל הרבנים דפה עוד בדבר השמיטה. ואידי"ש[13] כאשר יעלה בידינו אכתוב לכתר"ה[14] כל מה שיוסכם בידינו איד"ש לזכינו לכונן לאמתה ש"ת[15].

והנני לבקש מכתר"ה[16] נ"י[17], יעשה זאת למעני ממש, לברר הדין להלכה למעשה. הן הזהירוני הרופאים מיין, ל"ע[18], מפני השיעול ל"ע, ולבי עלי דוי על ביטול קידוש עה"י[19], וצר לי לקדש שישתו אחרים, שהוא מחלוקת באחרונים, ושיקדשו אחרים ואני על הפת ג"כ[20] למו"ר[21], ולכן בדעתי לקדש על יין מבושל, שכפי פשטות הלשון הוא גם שהצמוקים מבושלים ומסננין היין שהוא יין גמור, וכ"כ[22] בדה"ח[23] וח"א[24], אך הגרש"ק[25] בסי'[26] החיים חולק שזה ל"נ[27] יין מבושל רק שמבשלין היין עצמו, וכלי המשנה בתרומות, ולדעתו אינו יין כלל, ותומך דבריו על הרלב"ח[28]. והנה בשו"ת[29] עמודי אור סתר דבריו, וחולק להלכה. אך אחרוני זמנינו המקצרים, בסי' קצש"ע[30] ומש"ב[31], הביאו ד' הרש"ק[32], ולכן לבי נוקפי מאוד, וחוששני הואיל שיצא מפי או"צ[33]. ואף כי לרבים הקלתי בהיותי במיר, לגודל הדוחק עתה ביין שם, מפני פקודת המלכות ל"ע, וגם בפה השבתי לרופא בע"פ[34] בעד חולה שא"א[35] לו ד"כ[36] ביין שיעשה כן, וקילס מאוד עצתי זאת, ולמגינת לבי לא עשיתי בעצמי כן, אשר בד"כ[37] בודאי גם הגרש"ק מודה שלא גרע מיין תפוחים ולאקרעץ. אך בכל קידוש והבדלה חושקני מאוד לדעת הלכה

למעשה בזה, ויראתי לסמוך ע"ע[38] פן נוגע אני, ומובטחני בו שיעלה הלכה לאמתש"ת[39] בעזה"י[40] כדרכו הטוב.

עוד אבקשהו, מה שלבי עלי דוי, ובשנה העברה נזכרתי אחרי שכבר עבר הזמן. הן בקרוב קרב עת בצירת הענבים וקצירת התבואות וכל הפירות, והן רבים נכשלים באכילתם טבלים. וכבר הרעשתי אשתקד להדפיס פתקאות קצרות דיני ההפרשות בקצרה ובלשון זארגאן , אך לא השגתי מי שיכתבם ויסדרם כראוי. ע"כ[41] אבקשהו, יסדר בקיצור נמרץ, הלכות קצרות, דיני תרומה גדולה, מעשר, תרומת מעשר, מעשר עני, (שבשנה הזאת), מעשר שני, איך יפריש כ"א[42] בקנייתו מן השוק, ולי זארגאן, ואני אדפיסם על הוצאותי אידי"ש להפיצם בכל המושבות ובפעה"ק[43] וכל העיירות הקדושות.

גם בזה לא אפונה כי יכוין כתר"ה[44] נ"י לעשות להלמ"ע[45] עצהיו"ט[46].

אוכל לבשרו, אשר ב"ה עלה בידי, מה שקויתי עד כה, לקיים מצות ראשית הגז, אשר זמנו הוא בעת הזאת שאז זמן הגיזה. ונתתי שני ליטראות צמר כמו שהוא, לזכות בעד כתר"ה נ"י. ועתה אשאל למעכ"ת[47] נ"י איך אעשה בהם. הן המצוה היא ליתן מלובן ולא צואי, וה"ט[48] לפי שקנאו בשינוי, אבל בכה"ג[49] שכבר זיכיתי ע"י[50] אחר, א"כ[51] ה"ל[52] שלהם, וגם י"ל[53] דאין אני מכוין כלל לזכות ע"י שינוי רק לטובתם. ע"ז[54] אחכה על תשובתו.

והנני בזה חו' ודודם המברכם להתענג עכ"ט[55] ולחוג חג מתן תוה"ק[56] בשמחה, המעתיר בעד כולם מצפה לרחמי שמים,

אלי' דוד

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרס"ב - השנה תרס"ב (1901/1902)
3. עיהי"ק - עיר הקודש
4. ת"ו - תבנה ותכונן
5. ע"ד - על דבר
6. יד"נ - ידיד נפשי
7. שי' - שיחיה
8. שואי"ת - שב ואל תעשה
9. וצי"ע - וצריך עיון
10. אידי"ש - אחרי דרישת שלום
11. וח"ו - וחס ושלום
12. הרה"ג - הרב הגאון
13. ואידי"ש - ואחרי דרישת שלום
14. לכתר"ה - לכבוד תורתו רום הדרתו
15. ש"ת - של תורה
16. מכתר"ה - מכבוד תורתו רום הדרתו
17. נ"י - נרו יאיר
18. ל"ע - לא עלינו
19. עה"י - על היין
20. ג"כ - גם כן
21. למו"ר - למורי ורבי

22. וכ"כ - וכל כך
23. בדה"ח - בדרך החיים
24. וח"א - וחיי אדם (שם ספר)
25. הגרש"ק - הגאון רבי שמות שמתחילים באותיות ש, ק (למשל: שמואל + קלונימוס) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
26. בס' - בספר
27. ל"נ - לא נקרא (או: לא נראה)
28. הרלב"ח - רבי לוי בן חביב
29. בשו"ת - בשאלות ותשובות
30. קצש"ע - קיצור שולחן ערוך
31. ומש"ב - ומשנה ברורה
32. הרש"ק - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ש, ק (למשל: שמואל + קלונימוס) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
33. או"צ - דורש פענוח
34. בע"פ - בעל פה
35. שא"א - שאי אפשר
36. ד"כ - דבר כזה (או: דרך כלל)
37. בד"כ - בדרך כלל
38. ע"ע - עיין עוד
39. לאמתש"ת - לאמיתה של תורה
40. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
41. ע"כ - על כן
42. כ"א - כי אם
43. ובפעה"ק - ובפה עיר הקודש
44. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
45. להלמ"ע - להלכה למעשה
46. עצהיו"ט - על צד היותר טוב
47. למעכ"ת - למעלת כבוד תורתו
48. וה"ט - והאי טעמא (וזה הטעם)
49. בכה"ג - בכהאי גוונא
50. ע"י - על ידי
51. א"כ - אם כן
52. ה"ל - הוה ליה (היה לו)
53. י"ל - יש לומר
54. ע"ז - על זה
55. עכ"ט - על כל טוב
56. תוה"ק - תורתנו הקדושה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת נוספות יא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו אלול תרס"ט - פתח תקווה **נמען:** פסק בוררות לסידור ענייני הציבור בפתח תקווה

פסק הדין של שבעת הבוררים, בראשות הרב קוק: הוועד המכהן ימשיך עד הבחירות, אבל לא יחדש דבר ולא יעניש. הבחירות ייערכו בשיטת 'שלושה מכל עשרה', ונקבעו זכויות בחירה (לבעלי נחלה, לנציגיהם, ולמי שגר שלוש שנים ומשלם מס). הוועד יחולק לסניפים לבריאות, לעבודה ולקשר עם הממשלה. החובש מתפטר, ושאלות יוכרעו בידי הרב קוק. כל אחד אחראי לשמירת השלום.

עיקרי הדברים

- פסק בוררות בפתח תקווה.
- סדרי בחירות וזכויות בחירה.
- מבנה הוועד וסניפיו.
- אחריות לשמירת השלום.

נוסח האגרת

לאגרות רכד, רכז, רכ"ח ו-רמה. פסק-דין של משפט הבוררים לסדור עניני הצבור בפתח-תקוה. נכתב בכי"ק[1] של אאמו"ר[2] הרב זצ"ל[3], ונחתם בחתימתו וחתימות שאר ששת הברורים.

אחרי אשר נועדנו אנחנו ח"מ[4] במושבה פ"ת[5] ושמענו בשימת לב רצינית את טענות שני הצדדים בדבר הסכסוך הציבורי אשר נתהוה בין שני הצדדים, החלטנו בכל תוקף הניתן לנו מדעת הקהל ע"פ[6] הסכמת שני הצדדים ההחלטות הללו:

א. עד אשר יבוחר ועד חדש, ע"פ הפרוגרמה אשר תבואר בזה עומד ועד ההוה בחזקתו, ביפוי כח משטרו ובכבודו, לכל הדרוש להנהגת המושבה לצרכי השעה. אבל דברים חדשים, וכל ענין שיש לו ערך קבוע, לא יעשה הועד מעתה, ויונחו אלה העניינים למשטר הועד החדש, שיבא אחר הבחירה המסודרת שתבא. בין דברים חדשים יחשב ג"כ[7] קבלת איזה נושא חדש או סילוקו, [מפני שזמן הבחירה קרוב לבא].

ב. כמו כן כל דבר עונש על איזה איש לא יוציא הועד העומד כעת אל הפועל, עד אשר יתכונן הסדר ע"פ חקי הבחירה שיבאו בזה. ואם ימצא איזה חייב בעונש לפי דעתם יכתב עונו למזכרת בספר הפרטי-כל, והועד החדש שיאושר ע"פ הבחירה ידון בזה לפי ראות עיניו.

ג. סדר בחירת הועד יהי'[8] ע"פ שלשה אחוזים מעשרה, כאשר היה עד כה, אבל סדר ההתאגדות של עשרת הבוחרים יסודר באופן זה שיבואר.

ד. ארבעה עשר יום לפני הבחירה יודיע הועד ההוה, ידיעה פומבית רשמית, את היום הנועד לבחירת הועד בהמודעה ההיא יהיה כתוב, שיוכלו כל מספר של עשרה, שיש להם זכות של בחירה, להאגד יחד לבחור מקרבם שלשה בוחרים ע"פ הטוב בעיניהם, וכל אותם אשר ישארו עד יום אחד שלפני הבחירה במצב בלתי מסודר לא יוכלו עוד להסתדר ע"פ דעתם, כי"א[9] הועד יסדרם ע"פ חות דעתו.

ה. העשיריות המסודרות צריכות להודיע את דבר סידורן להועד שני ימים לפני יום הבחירה ויום הבחירה עצמו אינו בכלל.

ו. כל תושבי המושבה, שיש להם אחוזת נחלה במושבה, באופן מאושר בסהא"ח[10] יש להם זכות בחירה בשלימות לבחור ולהבחר.

ז. בעלי נחלה היושבים מחוץ למושבה יש להם זכות לבחור המה בעצמם או בבא כחם אחד מיושבי המושבה הקבועים, אפי'[11] באיש שאין לו זכות דעה מצד מצבו האזרחי ויש לבא-כח זה זכות דעה, לבחור ולא להבחר.

ח. אין לשום אחד מיושבי המושבה כח מכריע יותר מדעה אחת, ואפילו אם יהי' בעל נחלה מאושר בעצמו, ועם זה יהיה ג"כ בא-כח של איזה מיושבי חוץ, אין לו כ"א דעה אחת. אבל יש לבעל זכות כפול כזה כח למסור את כח בחירתו לאיזה מיושבי המושבה הקבועים, שאין להם זכות דעה לעצמם מצד מצבם האזרחי, וישאר הוא עצמו בתור בא כח של היושב חוץ שבידו.

ז. כל הדר במושבה שלש שנים רצופות בקביעות, שאיננו מקבל צדקה מקומית, ומשלם הערכתו לקופת הציבור לא פחות משנים עשר פרנק לשנה, יש לו זכות של בחירה, לבחור ולא להבחר.

ח. שלילת זכות הבחירה מכל מי שזוכה לה ע"פ החק, מצד גרעון מוסרי, לא תוכל לצאת אל הפועל כ"א אם יסכימו ע"ז[12] כל בוחרי הועד, שלשת האחוזים מכל עשיריה, פה אחד, ואם אחד מהם מוחה ע"ז ישוב הדבר לד"ית[13].

ט. ועד המושבה כולו הוא אורגן מחובר מחברים הנבחרים לא פחות מאחד עשר במספר.

י. הועד יעבוד כולו את כל העבודות הכלליות של הנהגת המושבה, ונוסף על זה יחלק את העבודה בקרבו לסניפים מיוחדים, לא פחות משלשה: סניף מיוחד למצב הבריאות, וסניף שני לסידור עבודת הפועלים הקרקעיים בשדה ובכרם, וסניף שלישי לכל דברי החקים שבין הממשלה והמושבה.

יא. כל סניף יכיל בקרבו לא פחות משלשה חברים.

יב. שני חברים ישארו, חוץ מחלוקת הסניפים, בתור ראש הועד וסגנו.

יג. כל סניף מיוחד יש לו אבטונומיה שלמה בחוג הבודזט שלו.

יד. ההסתדרות המיוחדת לעניני הועד ביחש של הסניפים זה לזה, ויחוסם אל ההנהגה הכללית לכל פרטיה, תלויה היא בדעת כללות הועד, שיסדר את הכל באורח כבוד ושלום.

טו. כל ההחלטות של הועד בכלל, ושל הסניפים המיוחדים, יכתבו בספר הפרטי-כל ויקוימו בח"י[14] הנאספים.

טז. בכל תקופה בת שלשת חדשים צריך כל סניף להרצות דין וחשבון, של כל פעולתו במשך התקופה, לפני כללות הועד כולו.

יז. באי כח המושבה, שלשת האחוזים מכל עשיריה, יבחרו ועד ספר האחוזה, שיהיה עומד תחת השגחת ועד המושבה.

יח. מספר-האחוזה תעשה העתקה נאמנה, שתהיה מאושרת ומקויימת ע"י[15] כל הועד, בצירוף ועד ספר האחוזה.

יט. ההעתקה תהיה שמורה בארון-ברזל מיוחד בבנק אנפ"ק[16] ביפו, והמפתח יהיה תחת יד ראש ועד המושבה.

כ. בכל תקופה של שלשת חדשים צריכים כל הדברים המחודשים, שבאו בספר האחוזה במשך התקופה, להיות נעתקים ע"פ ההשגחה האמורה בתוך ספר-ההעתקה השמור.

כא. הועד יוכל לענוש לכל הפוגעים בכבודו וחוטאים נגדו, רק במושב כל חברי הועד הנמצאים במושבה. ודוקא בפניו של הנידון, ואחרי שמיעת דברי הצטדקותו. רק אם ישלח הועד אחריו ויסרב לבא, אז יכול הוא לחייב אותו שלא בפניו, לפי ראות עיניו.

כב. הוצאת דבר עונש אל הפועל תבא רק בהסכמת שני שלישי הועד. ואם לא ימלא מספר המכריעים לשני שלישים, ישוב הדבר לד"ת.

כג. במשך עשרה ימים, אחרי שהודיע הועד את דבר העונש להנענש, באופן רשמי, יכול הנידון לקבול על זה לפני הרב מיפו, אשר ידרש בכתב מהועד להציע לפניו את יסודי טעם העונש. אם ימצא הרב, שאחרי הרצאת הועד צריך הענין עדיין בירור, יקרא לבא לד"ת אחד מחברי הועד, בכח והרשאה מכללות הועד, עם הנידון.

כד. לפני הנסיעה ליפו לד"ת צריך הקובל להשליש ביד הועד סך עשרים פרנק, ואם יצא חייב בדינו תחול הוצאת המשפט משני הצדדים על הקובל.

כה. המונופולין יוחלטו דוקא בהסכמת שלשה חברים של הנאספים באי כח המושבה.

כו. עד מאה פרנק רשאי הועד להוציא על דעת עצמו, כנהוג עד כה. יותר מסכום זה, עד אלף פרנק, צריך הוא להכרעת רוב באי כח המושבה. ולהוצאה בת יותר מאלף פרנק, צריך הסכמת שני שלישים של הנאספים באי כח המושבה.

כז. ע"ד[17] הד"ר[18], כאשר זה מכבר רצה הוא לצאת מן המושבה, אלא שאותם אשר בא עמהם בקשר לא הניחוהו לנתק את קישורם, כעת הסכימה דעת באי הקישור לותר להד"ר[19] על קישורו, ועל פי זה שב הדבר לההסכמה הראשונה שהיתה בדעתו מאז.

כח. במושבה צריך להיות רק ד"ר[20] קבוע אחד, שיבוחר ע"פ באי כח המושבה בהכרעה של שני שלישי הנאספים.

כט. שאלת החובש תפתר ג"כ ע"פ הכרעה של שני שלישי הנאספים מבאי הכח, בין כשידונו על עיקר הדבר, אם המושבה צריכה היא לחובש בכלל, בין אם יוכרע שדרוש לקבל חובש כשידונו מי יהיה החובש שיקובל.

ל. החובש מר ס. מתפטר ממשרתו מראש השנה של שנה עת"ר[21] הבעל"ט[22].

לא. לכל שאלה, שתולד בפרטי ההחלטות הללו, יפנו אל הרב מיפו, ואם ימצא שהדבר פשוט ישיב לפי דעתו, שתהיה מכרעת בזה, ואם ימצא שהדבר צריך שיקול דעת יצרף עמו מאתנו הח"מ[23] הנבחרים, אחד מכל צד, וע"פ[24] הכרעת הרוב יקום דבר.

לב. ההוצאות אשר נפלו, במשך זמן הסכסוך הציבורי, על דבר הדרי"ם[25], יחולו על קופת המושבה.

לג. כל אחד מבני המושבה, מכל המפלגות, אחראי הוא בכל עז קודש על שמירת מצב-השלום במושבה.

ואדון השלום, ששמו שלום, ישים שלום על עמו ונחלתו, ונראה מהרה בשמחת גויינו ובישע עמנו ויפרוש עלינו את סוכת שלומו ויבחר לנו את נחלתנו.

בעה"ח[26] יום חמשה עשר לחדש אלול שנת תרס"ט[27].

נאום הק' אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקודש, בעה"ק[28] יפו והמושבות תובב"א[29]

נאום ארי' ליב בהרא"ד[30] ז"ל[31] נאום זאב גלוסקין ונאום אלימלך פערלמאן ונאום שמואל אסטאשינסקי ונאום זלמן הכהן, רובין ונאום ד"ר ח. חיסין

---

1. בכי"ק - בכתב ידו הקדושה
2. אאמו"ר - אדוני אבי מורי ורבי
3. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
4. ח"מ - החתום מטה; בציון מקור (ח"מ וב"ש): חלקת מחוקק
5. פ"ת - פתח תקוה
6. ע"פ - על פי
7. ג"כ - גם כן
8. יהי' - יהיה
9. כ"א - כי אם
10. בסהא"ח - בספר האחוזה
11. אפי' - אפילו
12. ע"ז - על זה
13. לד"ת - לדברי תורה
14. בח"י - בחתימת ידי (ידם)
15. ע"י - על ידי
16. אנפ"ק - אנגלו-פלשתינה קומפני (בנק אפ"ק)
17. ע"ד - על דבר
18. הד"ר - הדוקטור
19. להד"ר - להדוקטור
20. ד"ר - דוקטור
21. עת"ר - השנה תר"ע (1909/1910) - כתובה בצירוף אותיות של מספר השנה
22. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
23. הח"מ - החתום מטה
24. וע"פ - ועל פי
25. הדרי"ם - הדוקטורים

26. בעה"ח - באתי על החתום
27. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
28. בעה"ק - בעיר הקודש
29. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
30. בהרר"ד - בהרב רבי א... ד... - שם אדם
31. ז"ל - זכרונו לברכה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שמה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט טבת תרע"א - יפו **נמען:** ועד חדרה

הרב קוק מאשר לחייב את בעלי האחוזות בחדרה שגרים בחוץ לארץ להשתתף בהוצאות המושבה. הם יקבלו שישה חודשים מיום הפרסום לשלם או להגיש טענות לבית הדין, ואחר כך יוחלט על גבייה מהנכסים.

עיקרי הדברים

- חיוב בעלי אחוזות בחוץ לארץ בהוצאות המושבה.
- מועד של שישה חודשים.

נוסח האגרת

ב"ה[1] עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ט טבת תרע"א[4].

לכבוד הועד הנכבד בחדרה ת"ו שלו'[5] וברכה.

מכתב כבוד הועד מכ"ה כסלו שנה זו הגיעני. והנני מאשר בזה את ההצעה להודיע גלוי לאחינו בעלי האחוזה במושבה יושבי חוץ, שהם מחויבים להשתתף בהוצאות הכלליות של המושבה לפי הערך. והנני מגביל בזה זמן של ששה חדשים מיום הפרסום הראשון של החלטה זו ע"י[6] העתונים של אחב"י[7], היו"ל[8] בארץ ובחו"ל[9], שבמשך זמן הנ"ל[10] ישלם כל אחד מבעלי האחוזה, החוציים, את חיבות ההוצאות שעלו עליו, ואם יש לו ע"ז[11] איזה דין-דברים יגיש דבריו אלינו בבד"צ[12], או אפשר באיזה אופן היותר רצוי לשני הצדדים, ואם יעבר הזמן הנ"ל - ובעלי האחוזה שבחו"ל[13] לא יתקנו את הענין בדבר תשלומי חובות הוצאות המושבה הנ"ל, אז יוחלט דבר בעז"ה[14] ע"פ[15] בד"צ[16], איך לגבות את החובות הנ"ל מגופן של הנכסים ע"פ ד"ת[17]. כי ידעתי גם אני את אמתם של דברים, שאי-אפשר בשום אופן להשאיר את המושבה ויושביה הפנימיים במצב לחוץ כזה, מהעול הכבד אשר עלה עליהם. מההוצאות המרובות, שחלק גדול מהם עולה הוא ג"כ[18] בשביל טובתם וצרכם של בעלי האחוזות יושבי חו"ל[19].

את מכתבי זה הנני מרשה לכבוד הועד לפרסם ברבים כפי אשר ימצא לנכון לטובת הענין של קיום המושבה והפרחתה בעתיד בעזה"י[20],

ברגשי כבוד ובברכת ד' מציון על עמו ונחלתו,

הק' אברהם יצחק ה"ק

עבו לעם קדוש על אדמת הקודש פה עה"ק יפו והמושבות תובב"א[21]

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן

4. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
5. שלו' - שלום
6. ע"י - על ידי
7. אחב"י - אחינו בני ישראל
8. היו"ל - היוצא לאור
9. ובחו"ל - ובחוץ לארץ
10. הנ"ל - הנזכר לעיל
11. ע"ז - על זה
12. בבד"צ - בבית דין צדק
13. שבחו"ל - שבחוץ לארץ
14. בעז"ה - בעזרת השם
15. ע"פ - על פי
16. בד"צ - בית דין צדק
17. ד"ת - דברי תורה
18. ג"כ - גם כן
19. חו"ל - חוץ לארץ
20. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
21. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שמו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ב טבת תרע"א - יפו **נמען:** יצחק סמטה

הרב קוק מסר את תרומת שני הדולרים לישיבה. על שאלתו על ירידת הצלחתו: אין זה בגלל שנכנס לבית בימי הספירה, ולא בגלל שלא עשה חנוכת בית (ובחוץ לארץ ספק אם יש בה מצווה). אולי כדאי לו לחזור למקומו הראשון ('משנה מקום משנה מזל').

עיקרי הדברים

- תרומה לישיבה.
- הרגעה מאמונות טפלות.
- עצה לשינוי מקום.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ב טבת תרע"א[4].

ברכה והצלחה מקודש, בימין ד' רוממה, לכבוד היקר המעולה מר יצחק סאמעטה נ"י[5].

זה איזה שבועות ימים אשר הגיעני מכתבו, בצירוף שני דאללארים, אשר אמנם לא חפצתי לקבלם, לפי מה שאראה מכתלי מכתבו, כי פרנסתו עכשו דחוקה היא, ד' ירחיב גבולו וירומם קרנו. בכ"ז[6] אחרי אשר תכנתי את רוח תמימותו ממכתבו, אמרתי כדאי הוא שתבא נדבתו אל הקודש, ונתתים לקופת הישיבה, שתומכים בה צעירים עוסקים בתורה ובדעת יראת ד' ע"פ[7] הדרכתי.

וע"ד[8] שאלתו בענין מצבו, הנה לא ייסרוהו כליותיו על אשר נכנס בימי הספירה בבית, וחלילה להאמין כי זאת היא הסיבה של ירידת הצלחתו, וכן מה שלא עשה חנוכת הבית, - עוד אין הדבר ברור אם חנוכת הבית בחו"ל[9] יש בה מצוה. ואני תפילה, שיאר ד' פניו אליו, ויחזיר לו את אור הצלחתו כבראשונה ועוד ביתר שאת ומעלה, ומימי ענותו ישמחהו. ואולי נכון לנסות לשוב אל המקום הראשון אשר ישב שם בתחילה, ואם בנקל יזדמנו לכבודו אמצעים למטרה זו, נוכל לחשוב שזה האות כי נכון הדבר מעם ד', ובשינוי מקום ישונה מזלו לטוב ויאיר אורו כבראשונה, בעה"י[10].

והנני חותם בברכה, יאחז דרכו דרך ישרים, בשמירת קדושת ש"ק[11] וכל מועדי ד' והליכות עולם של כל דרכי היהדות, כאשר הי'[12] עד כה, ואל יפול רוחו בקרבו, כי לא יעזוב ד' את נוצרי בריתו ועדותיו, ועוד יציץ ופרח כבודו והצלחתו כימי קדם, בהילו נרו. והי'[13] זה שלו'[14] וברכה מהררי קודש, כנפשו היפה ונפש מעתיר אשרו והצלחתו,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)

5. נ"י – נרו יאיר
6. בכ"ז – בכל זאת
7. ע"פ – על פי
8. וע"ד – ועל דבר
9. בחו"ל – בחוץ לארץ
10. בעה"י – בעזרת השם יתברך
11. ש"ק – שבת קודש
12. הי' – היה
13. והי' – והיה
14. שלו' – שלום

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שמח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו שבט תרע"א - יפו **נמען:** הרב שמריה יוסף, אב בית דין קוסובה

על חלק הירושה מעיזבון ר' רפאל הלל: הרב קוק סומך על האפוטרופסים, והחלוקה צודקת לפי הצוואה: חלק בכורה, ומזונות הבנות. אם יימצא עודף, יוסיף.

עיקרי הדברים

- חלוקת ירושה לפי צוואה.
- חלק בכורה ומזונות.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט"ו שבט תרע"א[4].

שלו'[5] וברכה מקודש לכבוד ידי"נ[6] הרב הגאון החריף ובקי אוצר תורה ויראה טהורה כקש"ת[7] מו"ה[8] שמרי' יוסף שליט"א[9] האבד"ק[10] קאסאווא יצ"ו[11].

ע"ד[12] קצבת הירושה מעזבונו של ר'[13] רפאל הלל ע"ה[14], הנה בדיוק גמור א"א[15] לי לשער, ואני סומך בזה על האפוטרופסים, שהם אנשים נכבדים ובאמונה הם עושים, אך בכל אופן אין זה רחוק מהראוי לפי הצואה, ע"פ[16] השיווי הנערך של הנכסים, ואחרי הנכיון של חלק בכורה, שלבד ד"ת[17] צוה כן בצואה דוקא לקיים כדין תוה"ק[18] לתן לבכור פי שנים, שכלול בזה דין עדות על בכורתו, וחיוב החזקת היתומות, כמדומה שהסך הנ"ל[19] הוא בצדק וביושר, ואם יודע לי בהמשך הזמן, שיש עוד איזה עודף על חלקו שלו אצוה בעה"י[20] להוסיף כפי החשבון.

והנני בזה ידי"ע[21] דורש"ת[22] באה"ר[23] חותם בברכה מקודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
5. שלו' - שלום
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. כקש"ת - כבוד קדושת שם תפארתו
8. מו"ה - מורנו הרב
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. האבד"ק - האב בית דין קהילת
11. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
12. ע"ד - על דבר
13. ר' - רבי
14. ע"ה - עליו השלום
15. א"א - אי אפשר

16. ע"פ - על פי
17. ד"ת - דברי תורה
18. תוה"ק - תורתנו הקדושה
19. הנ"ל - הנזכר לעיל
20. בעה"י - בעזרת השם יתברך
21. ידי"ע - ידידו עוז
22. דורש"ת - דורש שלומו ותורתו
23. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שנז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' ניסן תרע"א - יפו **נמען:** ועד פתח תקווה - 'התקנות בדבר האקליפטוס'

תקנות לנטיעת אקליפטוסים, שהשורשים שלהם מזיקים לשכנים: אין לנטוע בלי רישיון הוועד. בבְּצה או בהמלצת שני רופאים מותר לנטוע לצורך בריאות, עם תעלה מגינה שהוצאותיה מתחלקות. ההרחקה הכללית היא עשרה מטרים מגבול השכן. אם הכוונה להציק לשכן כדי שימכור את אדמתו, אפשר להרחיק יותר, בהכרעה של שני שלישים. עצים שניטעו אחרי האזהרה ייעקרו. ספקות יוכרעו בוועד, עם נציגים מוסיפים משני הצדדים.

עיקרי הדברים

- רישיון לנטיעת אקליפטוס.
- צורכי בריאות (ייבוש ביצות).
- הרחקת עשרה מטרים ותעלה.
- מניעת הצקה לשכן.
- סדרי הכרעה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ח' ניסן תרע"א[4].

(לכבוד ועד המושבה, פתח תקוה).

התקנות בדבר האקליפטוס.

א) אסור לנטע עצי איקלי' בלא רשיון הועד.

ב) הועד כשימצא לנכון לתן את הרשיון, ע"פ[5] הנמוקים מיסוד התקנות שיתבארו להלן, יתן להנוטע את הרשאתו בכתב, שבה יהי'[6] מבואר ג"כ[7] ע"פ איזה סעיף מסעיפי התקנות הורשה הנוטע לנטוע את האיק'.

ג) כמו-כן ירשם בספר הועד למזכרת, שע"פ[8] דרישתו של נוטע פלוני, החליט הועד לתן לו את הרשיון לנטוע ע"פ היסוד המיוחד לזה.

ד) בספר הועד וכן בכתב ההרשאה יפורשו ג"כ כל ההגבלות והתנאים השייכים לאותו הנוטע המורשה, ע"פ יסוד התקנות הנ"ל[9].

ה) במקום בצה, או בכל אופן שהבא על זה תעודה משני רופאים מומחים שיש הכרח לנטע איק' בשביל שמירת הבריאות, יותן הרשיון לפי הצורך של יבשת הבצה, או לפי אותה התכונה שיתוו הרופאים, בתוכן השטח שעליו תתפשטנה הנטיעות הנ"ל.

ו) גם באופן המבואר בסעיף ה' תעשה תעלה, שרחבה ועמקה יהי' ע"פ אומד בקייאים שיעמיד הועד, באופן שתהי'[10] התעלה הנ"ל מגנת כפי האפשרי מהתפשטות הנזק הבא לרגלי השרשים של האיק',

העתידים להתפשט בתוך הקרקע המצרנית.

ז) הוצאות חפירת התעלה ומקומה יהיו נדונים מחצה על מחצה, בין הנוטע את האיקי ובין בעל המצר המעכב על ידו.

ח) כל הנוטע עצי איקלי צריך להרחיק עשרה מתר, מגבול של שכנו, חוץ מרוחב התעלה שהנוטע צריך להרחיק, כדי לתן את חצי רחבה מקרקעו, כמבואר בסעיף ז'. יוצא מכלל זה הוא רק אם השטח של עשרה המתר יהי' נדון ע"פ המבואר בסעיף ה', דהיינו שיהי'[11] מקום בצה, או באופן אחר המוכרח ע"פ תעודת הרופאים להיות נטוע באיקי להגנת הבריאות.

ט) אם יראה הועד את מצב הענין, שהבא לנטוע את האיקליפטוס כונתו היא כדי להציק את שכנו, שיהי' מוכרח למכור לו את אדמתו, אזי לא יתנו את הרשיון לנטע את האיקי, כ"א[12] בשיעור הרחקה המספקת להסיר כל היזק מקרקע הסמוכה. ויש בידי הועד להרחיב את ההרחקה יותר משיעור האמור בסעיף ח', כפי ראות עיניו.

י) אם ירצה אחד מהצדדים המחולקים בדבר הרשיון של נטיעת האיקי גם אחרי ההרחקה האמורה בסעיף ח', על פי האמור בסעיף ט', שישבו עם הועד עוד שני אנשים מבני המושבה, מכל צד, כדי להכריע את הענין ע"פ אומד הדעות, אם באמת כונת הנוטע היא כדי להציק את שכניו למכור לו את אדמתו, הרשות בידו, ואלה הנוספים ידונו בזה יחד עם חברי הועד.

י"א(ההחלטה שהכונה של הנוטע היא כדי להציק לשכנו, באופן שלא תספיק לו ההרחקה של סעיף ח', צריכה להתקיים ע"פ רוב מכריע של שני שלישי הנאספים לדון בזה.

י"ב(אותם האיקי הנטועים מכבר אין צריך לעקור אותם, והרי הם בחזקתם, רק אותם אשר נטעו אחרי שנתפרסמה האזהרה שלא לנטע עד בירור הדין, הם צריכים להעקר, עד כדי שיעור ההרחקה האמורה בסעיף ח'. הוצאת העקירה באופן זה חלה היא כולה על בעל המצר הדורש את ההרחקה.

י"ג(אם יהי' ידוע להועד שהקרקע המצרנית אינה ראוי' לשום נטיעה או זריעה העלולה להיות נפסדת ע"י[13] האיקי הסמוכים, אז יתן רשיון לנטע את האיקי סמוך למצר בלא שום הרחקה.

י"ד(בשיעור ההרחקה האמורה בסעיף ח', אין חילוק בין אם על הקרקע המצרנית ישנן כבר נטיעות או זרעים, העלולים להפסד ע"י האיקי, או שאינם עדיין, רק שתהי' הקרקע ראוי' לנטיעות וזרעים כאלה, יוצא מכלל זה הוא רק אם אין הקרקע ראוי' כלל לנטיעות וזרעים כאלה העלולים להפסד ע"י האיקי, כמבואר בסעיף י"ג.

ט"ו(אומד זה אם הקרקע אינה ראוי' לנטיעות וזרעים המקבלים הפסד ע"י האיקי יאושר ע"פ הועד בהכרעת הרוב.

ט"ז(כל ספק בעניני התקנות הללו, יוחלט ע"פ חות דעת הועד, בהכרעת הרוב. אבל יש רשות לכל אחד מן הצדדים לדרוש, שיצטרפו עם הועד עוד עד שני אנשים לכל צד, להחליט את הספק על פי חות דעתם של רוב הנאספים, שהם חברי הועד והנוספים להם ע"פ הדרישה הנ"ל.

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
5. ע"פ - על פי
6. יהי' - יהיה
7. ג"כ - גם כן
8. שע"פ - שעל פי
9. הנ"ל - הנזכר לעיל
10. שתהי' - שתהיה
11. שיהי' - שיהיה
12. כ"א - כי אם
13. ע"י - על ידי

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שפג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ז אלול תרע"א **נמען:** ד"ר חיים חיסין (ועד "חובבי ציון")

בגלל שינוי בנסיבות, הרב קוק מסיר את העיקול שהטיל ש' ג' על כספי הוועד (ועד חובבי ציון באודסה). אבל הרב קוק תמה שוועד שמוקדש לענייני ישראל מסרב לדון בדין תורה, ומודד את ענייני הארץ ב'אמת המידה הגלותית'.

עיקרי הדברים

- הסרת עיקול.
- סירוב לדון בדין תורה - ביקורת.

נוסח האגרת

ב"ה[1], י"ז אלול תרע"א[2],

אדון נעלה מר ד"ר[3] ח. חיסין, שלו'[4].

מכתבו הנכבד ע"ד[5] העיקול של מר ש. ג. הגיעני. והנה לפי השינויים שבאו במצבו של המעקל הנ"ל[6], איני מוצא כעת צורך להמשיך את העיקול, עד הזמן היותר מוכשר לזה. חושב אני, שמכתבי זה עצמו די הוא כדי להסיר כעת את העיקול, מכסף הועד.

אמנם בעיקר הענין לא אכחד מאדוני את תמהון לבבי בזה, עד היכן יגיעו הדברים, לבטל כ"כ[7] את כח עצמנו, אם ועד מוקדש לעניני ישראל היותר חביבים, לא ירצה להשיב על תביעה בדיני ישראל. את נטיית רוחו של כבודו לכח המשפטי העצמי שלנו ידעתי, שהוא לטובה, אבל הלב דואב, שהועד היושב בחו"ל[8], מודד הוא את ענינינו הפנימיים ע"פ[9] אמת-המדה הגלותית.

בכל אופן אקוה, שכל מה שיוכל כבודו להכריע בזה את הקשבת הועד שישימו לב למשפט ישראל, ביחוד בעניני ארץ ישראל, יעשה ותחשב לו לצדקה.

בכבוד וברכת השנים,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
3. ד"ר - דוקטור
4. שלו' - שלום
5. ע"ד - על דבר
6. הנ"ל - הנזכר לעיל
7. כ"כ - כל כך
8. בחו"ל - בחוץ לארץ
9. ע"פ - על פי

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תי

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב שבט תרע"ב - יפו **נמען:** ועד רחובות

בעניין תקנות האקליפטוס: כמו בפתח תקווה, אי אפשר להכריע בדין, ונדרשות תקנות שהציבור יקבל. אם האספה הכללית ברחובות תקבל אותן ותשלח נבחרים להסביר את המצב המקומי, יאשר אותן, אולי בשינויים.

עיקרי הדברים

- תקנות האקליפטוס ברחובות.
- קבלת הרבים.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ב שבט תרע"ב[4].

לכבוד הועד הנכבד ברחובות ת"ו, שלו'[5].

בתשובה על מכתבם הנכבד, בדבר התקנות בנידון נטיעות האקליפטוס. אתכבד בזה להודיעם, שכאשר נתבררה אצלי השאלה בפ"ת[6] ראיתי כי אי-אפשר, לפי מצב הישוב, להעמיד את הענין בזה על פי הדין, והננו מוכרחים לתקן בזה כעין תקנות, ע"פ קבלת הרבים. ובפ"ת[7] כך היה שהסכימה האספה הכללית לקבל את התקנות שאסדר לפניהם בזה, ואם יעשו כן גם במושבתם, אז אוכל לאשר גם עבורם את התקנות הנ"ל[8]. אבל כמובן צריך שישולחו אלי ג"כ[9] מטעם האסיפה הכללית נבחרים יודעים במצב הענין שיבארו לי את הדבר, לפי מצבה של המושבה, שאולי שינוי המצב בין רחובות לפ"ת[10] יגרום שיהיה צורך לשנות במושבתם איזה פרטים.

והנני מצפה בזה לתשובתם המוקדמת,

ברגשי כבוד וברכת ד' מציון, הק'[11]

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
5. שלו' - שלום
6. בפ"ת - בפתח תקוה
7. ובפ"ת - ובפתח תקוה
8. הנ"ל - הנזכר לעיל
9. ג"כ - גם כן
10. לפ"ת - לפתח תקוה
11. הק' - הקטן

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תיב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ג שבט תרע"ב - יפו **נמען:** בית הדין האשכנזי בירושלים

בעניין מ' ב' י', שבגד באשתו ועבר על חרם דרבנו גרשום: האישה מסרבת לקבל גט עד שישלם לה 43 נפוליאונים. הרב קוק מציע תקנה כללית: אין לסדר קידושין בלי הודעה מוקדמת בעיתון בארץ ('פלוני נושא פלונית'), ובלי זמן המתנה, כדי למנוע מקרים כאלה.

עיקרי הדברים

- עניין בעל בוגד וגט.
- הצעה לפרסום מוקדם של נישואין.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ג, שבט תרע"ב[4],

לכבוד ידי"נ[5] הרבנים הגאונים בד"צ[6] דקה"ק[7] אשכנזים בעקו"ת[8] ירושת"ו[9], שלו'[10] וברכה.

מאז הגיעני מכתבם היקר, ע"ד[11] האיש מ' ב"י[12], עלתה בידינו אך יום אתמול להביא את האשה לפנינו בבד"צ[13], ועם כל הדיבורים שהורצו לפניה היא באחת שלא תקבל ג"פ[14] כ"א[15] אחרי שיסלק לה את המגיע לה, שהוא לפ"ד[16] סך מ"ג נאפ"ז[17], והודעתי זה בקצרה לכת"ר[18] ע"י[19] סופר בד"צ. בטח הודיעם ג"כ[20] הר"ב עוזיאל הח"ב[21] דפעה"ק[22] נ"י[23], גם הוא את מצב הדברים.

המאורע הזה מעורר אותי לחפש איזו עצה שלא ישנה ח"ו[24] חזיון כזה עוד, שיוכל איזה ריק להתעלל כ"כ[25] בביי"ד[26] גדול וחשוב ככת"ר[27], ולעבור אחדר"ג[28] ז"ל[29] ולבגוד באשתו, באופן כ"כ גס, במקום קרוב כמיפו לירושת"ו[30].

לדעתי ראוי לתקן תקנה כללית, שלא להרשות סידור קדושין, כ"א אחרי הודעה באיזה מכ"ע[31] מהיוצאים באה"ק[32] (כהמור'), שפלוני נושא פלונית, ולהגביל זמן קבוע בין המודעה לסידור הקדושין, ואז לא יוכלו עוד בנים סוררים כאלה לעשות זר מעשיהם.

על תשובתם הטהורה אחכה, כי לפ"ד ענין כללי כזה ראוי להעשות בהסכמה כללית. והנני חותם בכל חותמי ברכות לכ"ג וכא"ל[33], כנה"ר[34] ונפש ידידם עז קשור באהבתם ודוש"ת[35] באה"ר[36],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. בד"צ - בית דין צדק
7. דקה"ק - דקהילה קדושה

8. בעקו"ת - בעיר קודשנו ותפארתנו
9. ירושת"ו - ירושלים תבנה ותכונן
10. שלו' - שלום
11. ע"ד - על דבר
12. ב"י - בני ישראל
13. בבד"צ - בבית דין צדק
14. ג"פ - שלוש פעמים; "תקבל ג"פ": גט פיטורין
15. כ"א - כי אם
16. לפ"ד - לפי דעתי
17. נאפ"ז - נאפוליון זהב (מטבע)
18. לכת"ר - לכבוד תורתו
19. ע"י - על ידי
20. ג"כ - גם כן
21. הח"ב - החכם באשי
22. דפעה"ק - דפה עיר הקודש
23. נ"י - נרו יאיר
24. ח"ו - חס ושלום
25. כ"כ - כל כך
26. בבי"ד - בבית דין
27. ככת"ר - ככבוד תורתו
28. אחדר"ג - על חרם דרבנו גרשום
29. ז"ל - זכרונו לברכה
30. לירושת"ו - לירושלים תבנה ותכונן
31. מכ"ע - מכתב עתי (עיתון)
32. באה"ק - בארץ הקודש
33. וכא"ל - וכל אשר לו
34. כנה"ר - כנפשו הרמה
35. ודוש"ת - ודורש שלומו ותורתו
36. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תיג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ה שבט תרע"ב - יפו **נמען:** ר' זאב גלוסקין

הרב קוק מבהיר שבעיקול על שכר פועלים אין כוונה לעכב את כל השכר. יש לעכב חלקים קטנים במשך כמה חודשים עד פירעון החוב, כפי שהפועלים עצמם הציעו.

עיקרי הדברים

- עיקול שכר פועלים - בחלקים קטנים.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ה שבט תרע"ב[4].

אדון חביב ומאד נעלה מר ז. גלוסקין נ"י[5], שלו'[6] רב.

מכתבו הנכבד ביחד עם מכתב הפועלים הגיעני. והנני מבאר את דברי, כי מעולם איני מתכוין בעיקול על שכר פועלים, לעכב בבת אחת את כל שכרם. ולא נעלם ממני מצבם האמלל של פועלינו, וידעתי במה הם חיים ובמה הם ניזונים, ולבי לא יחדל מלחוש את כאבם.

אבל אני סומך על יושר לבב כבודו, שחלקים קטנים, לפי הערך, יעכב משכרם, עד שיתקבץ במשך איזה חדשים כדי פרעון החוב. וזהו ממש כדברי הפועלים בעצמם, שיושר לבם לא יניחם לעכב את החוב יותר ממשך של איזה חדשים.

ברגשי כבוד וברכת ד' מציון,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
5. נ"י - נרו יאיר
6. שלו' - שלום

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תכ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' ניסן תרע"ב - יפו **נמען:** ועד רחובות

אין לכפות על התימנים את חרם דרבנו גרשום, שלא נהגו בו. אבל אין לסדר קידושין לנושא אישה שנייה בלי רישיון מהרב קוק או מבית דין מוכר, שהרב קוק אישר.

עיקרי הדברים

- התימנים וחרם דרבנו גרשום.
- רישיון לנישואין שניים.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י' ניסן תרע"ב[4].

לכבוד הועד הנכבד ברחובות ת"ו, שלו'[5] וברכה.

אתכבד בזה לבקש את כבוד הועד, להודיע בשמי לקהילת התימנים היושבים במושבה, ע"ד[6] אשר שאלוני אחדים מהם, אם יש מקום לכוף אותם שיקבלו עליהם את האיסור שלא לקחת אשה על אשתו, כמו שאנחנו נהוגים ע"פ[7] הרגמ"ה[8] ז"ל[9]. שאמנם כבר גיליתי את דעתי, שאין ביד כל אדם לכוף אותם לקבל עליהם איסור שלא נהגו בו הם ואבותיהם, בכל זאת כבר הזהרתים, שלא יסדרו קידושין למי שבא לשא אשה על אשתו, כי-אם כשיהיה להם רשיון ממני, או מאיזה ב"ד[10] ורב מפורסם, דוקא אחרי שיקויים ויאושר הרשיון ההוא ממני.

אקוה שיעשה כבוד הועד למען המצוה, ולהודיע את דברי אלה באופן רשמי לקהילות התימנים שבמושבה, ולהודיעני ג"כ[11] את תשובתם, אם קבלו עליהם את האזהרה הנ"ל[12].

בכבוד ובברכת ד' מציון,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
5. שלו' - שלום
6. ע"ד - על דבר
7. ע"פ - על פי
8. הרגמ"ה - רבנו גרשום מאור הגולה
9. ז"ל - זכרונו לברכה
10. ב"ד - בית דין
11. ג"כ - גם כן
12. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תכג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ב אייר תרע"ב - יפו **נמען:** הרב יחיאל מיכל טיקוצינסקי (בעל 'לוח ארץ ישראל')

על קביעת קריאת המגילה במושבות לפי זיהוי ערים מוקפות: אין מקום לספק, כי מחקר ארץ ישראל מלא השערות. בתשעה באב: הרב קוק נוטה לחלוץ קודם את השמאל. ב'חנטה' של ט"ו בשבט צריך עיון, ואין היא 'יציאי הפריחה' (הגר"א גרודזנסקי).

עיקרי הדברים

- מגילה במושבות - אין ספק.
- חליצת נעליים בתשעה באב.
- גדר החנטה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ב אייר תרע"ב[4].

שלו'[5] וברכה לכ'[6] ידידי הרה"ג[7] החה"ש[8] מוהרימ"ט[9] שליט"א[10],

ע"ד[11] קביעות קריאת המגילה להמושבות בפרטיות, איני מוצא לי חומר לספק, להוציא מידי רובא דעלמא. כי כל החכמה הזו, של חקירת מדע א"י[12], מלאה היא רק השערות, שאמנם ראויים הם לחבה וכבוד החוקרים והדורשים בזה מצד חבת הקודש, אבל סוף-כל-סוף, א"א[13] לקבע מסמרות, על סמך השמות השגורים בין הערבים. ומ"מ[14] אם יש לו על איזה מהם ספיקות והערות יסודיות, יואיל נא בטובו להמציאם לי, ואגלה בל"נ[15] לכת"ר[16] את דעתי ע"ז[17].

ע"ד חליצת שמאל תחילה בט"ב[18], ג"א[19] נוטה לזה.

בט"ו בשבט ראוי להעיר, שמדת החניטה יש בה עיון, וראוי לעשות ש"ח, אם נקראת חניטה לפני ט"ו או לאחריו, לענין כל הדינים התלויים בזה. וכבר העיר הגר"א[20] גרידיץ בחי' משניות למעשרות, שהעולם טועים לומר שהוא "קנאספען", כלומר ציצי הפריחה, ואינו כן. אבל להגדיר בדיוק את גדרה צריך עיון רב, ואין מקום ב"לוח" לפרט למינים השונים.

מרוב הטרדא אקצר ואו"ש[21] כנה"י[22], ידי"ע[23] דוש"ת[24] באה"ר[25],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
5. שלו' - שלום
6. לכ' - לכבוד
7. הרה"ג - הרב הגאון
8. החה"ש - החיים והשלום

9. מוהרימ"ט - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, מ, ט (למשל: יעקב + משה + טוביה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. ע"ד - על דבר
12. א"י - ארץ ישראל
13. א"א - אי אפשר
14. ומ"מ - ומכל מקום
15. בל"נ - בלי נדר
16. לכת"ר - לכבוד תורתו
17. ע"ז - על זה
18. בט"ב - בתשעה באב
19. ג"א - גם אני / גם אנו
20. הגר"א - הגאון רבי אליהו מווילנה
21. וא"ש - ואומר שלום
22. כנה"י - כנפשו היקרה
23. ידי"ע - ידידו עוז
24. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
25. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תס

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ג תשרי תרע"ג - יפו **נמען:** ועד פתח תקווה

אף שבחוזה עם חוכר בית המרחץ נכתב שאין לתבוע, שום חוזה לא נועל את הדלת בפני דורש דין תורה. התובע יגיש את טענותיו בכתב, הוועד ישיב, ואז יוחלט אם יש מקום לדין.

עיקרי הדברים

- חוזה אינו מונע דין תורה.
- הגשת טענות בכתב.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ג תשרי תרע"ג[4]

לכבוד הועד הנכבד בפ"ת[5] ת"ו, שלו'[6] רב.

הגיעני מכתבם הנכבד מיום כ' דנא, בצירוף העתקת החוזה בין הועד ובין מחזיק ביהמ"ר[7] במושבה.

וע"ד שאלתם אם יוכל החוכר הנ"ל[8] לתבע אותם לד"ת[9], ביחוד ע"פ[10] התנאי של סעיף ה' מכתב החוזה הנ"ל, אתכבד להודיעם ששום חוזה לא יוכל לנעול את הדלת לפני דורש ד"ת[11]. כי אף שמדברים שבכתב ניכר שאין כאן טענה, מי יודע מה יתבע התובע מצד דברים שבע"פ[12], או איזה ענינים שנתחדשו אחר כתב החוזה.

ע"כ[13] לדעתי הדרך היותר נאותה בזה שהתובע הנ"ל יסדר בכתב את כל טענותיו מה שהוא תובע מהועד, ואז אפשר כבר לדעת, ע"פ הערכת הדברים נגד כתב החוזה, אם יש מקום לד"ת. וכבר הנהגתי במושבות, שכל יחיד כשהוא תובע מהועד, יסדר תחילה דבריו בכתב והועד ירשום את תשובותיו, ואח"כ[14] הננו מחליטים אם דברים כאלה ראויים להיות מוצעים לפני ד"ת.

ברגשי כבוד וברכה נאמנה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. בפ"ת - בפתח תקוה
6. שלו' - שלום
7. ביהמ"ר - בית המדרש לרבנים
8. הנ"ל - הנזכר לעיל
9. לד"ת - לדברי תורה
10. ע"פ - על פי
11. ד"ת - דברי תורה

12. שבע"פ - שבעל פה
13. ע"כ - על כן
14. ואח"כ - ואחר כך

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תסו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד מרחשוון תרע"ג - יפו **נמען:** הרב ד"ר סיני שיפר, קרלסרוהה

הרב קוק מודה על הקונטרס (על גילוח הזקן). הרב קוק מספר שר' חיים מוולוז'ין נשאל על דברי הזוהר 'וי למאן דאושיט ידוי בדיקנא', והפנה ל'זוהר שלו', שבו נכתב בגיליון 'בתער'. עם זאת, החוש הישראלי ביופי מסכים לגידול הזקן, והוא מנהג כשר.

עיקרי הדברים

- גילוח הזקן - פירוש הזוהר.
- החוש הישראלי ביופי.

נוסח האגרת

(ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ד מ"ח תרע"ג).

(להרב ר'[4] סיני ד"ר[5] שיפר ז"ל[6] דק"ק[7] קארלסרלה

באה"ר[8] אדר"ש[9] הדר"ג[10] שליט"א[11], ואודהו בכל לב על קונטרסו הנכבד. והענין דומה אצלי להעבודה הספרותית שצייר במו"נ[12] נ"א מראשון.

וסופר שנשאל הגר"ח[13] מוואלאזין, בעת חפיפת זקנו בעש"ק[14], מא' מצדיקי תלמידיו: "רבי זוהר", והשיבו "עיין בזוהר שלי". ובפתוח התלמיד הנ"ל[15] הזוהר מצא שכתוב בגליון על המאמר "וי למאן דאושיט ידוי בדיקנא" (נשא ק"ל) תיבה אחת: "בתער", והכונה גלוי' שהיא על שליחות יד באופן האסור, כמו "אם לא שלח ידו במלאכת רעהו": ומ"מ[16] ראוי להודות, שהחוש הישראלי ביופי מסכים לגידול הזקן, ומתוך כך הוא מנהג כשר במקום שנהגו להחמיר, וראוי להקרא "מצוה קלה" כערקתא דמסאנא.

מרוב הטרדא אקצר ואו"ש[17] וברכה מקודש, כנה"ר[18] ונפש מוקיר יפעת ערכו, דוש"ת[19] באה"ר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. ר' - רבי
5. ד"ר - דוקטור
6. ז"ל - זכרונו לברכה
7. דק"ק - דקהילה קדושה
8. באה"ר - באהבה רבה
9. אדר"ש - אחר דרישת שלום
10. הדר"ג - הדרת גאונו
11. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
12. במו"נ - במורה נבוכים

13. הגר"ח - הגאון רבי חיים (מבריסק או מוולוז'ין)
14. בעש"ק - בערב שבת קודש
15. הנ"ל - הנזכר לעיל
16. ומ"מ - ומכל מקום
17. ואו"ש - ואומר שלום
18. כנה"ר - כנפשו הרמה
19. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תסז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ר"ח מרחשוון תרע"ג - יפו **נמען:** הרב יהודה לייב פישמן (מימון), אב בית דין אונגני

הרב קוק מודה על הספר 'יחדר הורתי'. לשיטת הכוזרי, הנבואה ורוח הקודש מסייעות להוראה, ולא כרמב"ם שמפריד ביניהן. רוח הקודש הופיעה במקדש ובמי שהיה בבניינו (ריב"ז). איסור תורה לאישה נאמר על לימודה, אבל אם היא לומדת בשמיעה - לא מצאנו איסור.

עיקרי הדברים

- תודה על 'יחדר הורתי'.
- נבואה והוראה - כוזרי ורמב"ם.
- לימוד תורה לנשים בשמיעה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ר"ח מ"ח[4] תרע"ג[5].

כ'[6] ידי"נ[7] הרב הגאון המפורסם, אוצר נחמד ושמן מוהר"ר[8] יהודא ליב פישמאן שליט"א[9], האבד"ק[10] אונגעניא, וכא"ל[11] שלו'[12] שלו, באה"ר[13].

כעת הגיעני ספרו היקר והנחמד "יחדר הורתי". ומאהבת מחברו מר שליט"א לא דחיתי את השעה, והצצתי בו בכמה מקומות בכל המקצועות השונים שהוא עסוק בהם, ונתבסמתי מריח בשמיו, כי נחמד ונעים הוא וישר חילי' דמר ידי"נ ולבבי שי'[14] דשדר לן מתנתא דתורה זו ולולא טרדות רבות המעכבות הייתי מאד חפץ להשתעשע בכל דברי קדשו האהובים, אבל אין דנים אפשר משא"א[15] כעת.

שי' הכוזרי היא שהנבואה ורוה"ק[16] מסייע להוראה, דלא כדי' הרמב"ם[17] שמחלקם. והופעת רוה"ק[18] הי'[19] בביהמ"ק[20] ובמי שהי'[21] בבנינו, כדאמרי' "הי' הי' שכבר הי'", מ"ק[22] כ"ה, וריב"ז[23] הי' בביהמ"ק ושאב רוה"ק משם, ומיושבת קצת הערתו ע"ז[24].

בקמח אם לח הוא, הרי הסוגיא מוכיחה הספק, כאיב"א[25] שם.

הנני כופל את תודתי, ואחתום ברב שלו' וברכה מקודש, כנה"ר[26] ונפש ידי"ע[27] דוש"ת[28] בחבה יתירה וכבוד נעלה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

אי' תורה לאשה אינו כ"א[29] ללמדה, אבל אם מעצמה לומדת ע"י[30] שמיעה לא מצאנו לאסור.

הנ"ל.

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. מ"ח - מרחשון

5. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
6. כ' - כבוד
7. ידי"נ - ידיד נפשי
8. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. האבד"ק - האב בית דין קהילת
11. וכא"ל - וכל אשר לו
12. שלו' - שלום
13. באה"ר - באהבה רבה
14. שי' - שיחיה
15. משא"א - משאי אפשר
16. ורוה"ק - ורוח הקודש
17. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
18. רוה"ק - רוח הקודש
19. הי' - היה
20. בביהמ"ק - בבית המקדש
21. שהי' - שהיה
22. מ"ק - מועד קטן (מסכת)
23. וריב"ז - ורבי יוחנן בן זכאי
24. ע"ז - על זה
25. כאיב"א - כאיבעיא
26. כנה"ר - כנפשו הרמה
27. ידי"ע - ידידו עוז
28. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
29. כ"א - כי אם
30. ע"י - על ידי

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תסח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' כסלו תרע"ג - יפו **נמען:** האגרונום ד"ר מ' זגורודסקי, עורך 'החקלאי'

אין בתורה מין צמח שאסור באכילה, ולכן אין יסוד לאיסור הצבר האדום, מלבד ערלה. צבר שניטע לגדר פטור מערלה. הרב קוק משער שהצבר הוא ה'הירדוף' שבתלמוד: עליו חופים את עצו כקליעה (סוכה לב), יש לו קוצים, ולכן אינו כשר ליארבעת המינים' ('דרכיה דרכי נועם'), ותחילתו רך וסופו קשה (פסחים לט). הירדופני הוא סם מוות לבהמה בגלל קוציו.

עיקרי הדברים

- אין צמח אסור באכילה.
- ערלה בצבר.
- השערה: הצבר הוא ה'הירדוף'.
- הוכחות מהתלמוד.

נוסח האגרת

ב"ה[1] עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י' כסלו תרע"ג[4].

כבוד החכם הנעלה מר ד"ר[5] מ. זגורודסקי נ"י[6]. אגרונום משרד א"י[7] ועורך "החקלאי",

שלו'[8],

אתכבד בזה להשיבו על שאלתו בדבר פרי הצבר, אם יש איזה איסור באכילה במין האדום של הצבר, כאשר שמע ככה מאיש אחד בשם המשנה. ידע אדוני, שאין לנו בתורתנו הק'[9] שום מין צומח שיהיה אסור לנו, רק במקרים ידועים, כמו ערלה או טבל או כלאים, אבל שיהיה מין צומח אסור כשם שיש איסור כזה במיני בע"ח האסורים, זה אי-אפשר כלל. ועל כן אין שום יסוד לדברי האיש הנ"ל[10] האומר שיש איסור במין אחד של הצבר, זולת אם יכוין מצד איסור ערלה, לזה יש מקום בשלש השנים הראשונות לגידולו, אבל אין זה מיחד את המין, כי גם הצבר הרגיל היה איסור ערלה נוהג בו אלא מפני שהוא נטוע לסייג דין הוא שאין נוהג איסור ערלה באילנות שנוטעין אותם לסייג, או לשם עצי בנין או הסקה, והוא שנוי במשנה (ערלה פ"א), ואם הצבר השני אינו נטע לסייג כ"א[11] למטרת אכילה, ערלה נוהגת בו, אבל אם נוטעין אותו כדרך שנוטעין את הצבר הרגיל לסייג, דינו שוה להיתר גם בשנים הראשונות של נטיעתו.

וע"ד[12] השם של הצבר במשנה או בספרות התלמודית בכלל. שם צבר או קקטוס לא מצאתי בצמחים שבמשנה ותלמוד, לפי זכרוני. רק השערתי היא שהצבר נקרא בשם "הירדוף" בלשון התלמוד, ויש לי ע"ז[13] השערה נכונה, מדברי התלמוד במסכת סוכה (דף ל"ב ע"ב[14]) שהוא עוסק שם לבאר שאותו המין שנקרא בתורה בשם "עץ עבות" (ויקרא כ"ג[15]) למצות ארבעה מינים שבחג הסוכות הוא ההדס, משום שהלשון ענף עץ עבות מתפרש הוא שענפיו ועליו חופין את עצו, וזה מצוי בהדס, שאומר שם שהוא עשוי כעין קליעה ודומה לשלשלת, ומקשה ע"ז בגמרא שמא זהו המין הנקרא הירדוף. והנה לפי הסימנים

הללו, שעליו חופין את עצו והוא עשוי כקליעה, ג"כ[16] די לנו לשער שהוא הצבר שאנו רואים שעליו חופין את עצו, והוא עשוי, ע"י[17] הצירוף התכוף של עליו הסובבים את עצו, כמו קליעה ושלשלת.

אבל השערתנו היא מתחזקת ע"י התירוץ של הגמרא שאומרת שם, שאי-אפשר לומר שתהיה המצוה של נטילה במין הירדוף, אע"פ[18] שיש בו אותם הסימנים שאפשר לתלותם במאמר התורה "ענף עץ עבות" ע"פ[19] פירוש הש"ס[20], מפני שהכתוב אומר דרכיה דרכי נועם (משלי ג') וכתיב האמת והשלום אהבו (זכריה ח'), וזה ההירדוף, פירשו המפרשים, כיון שיש בו קוצים הדוקרים את הידים, אין זה דרכי נועם ושלום, שיהיה מין כזה משמש למצוה של נטילה בידים. הרי לנו עוד סימן מובהק המתאים לתכונת הצבר, שהם קוציו הדוקרים, הממלאים ביחוד את עליו. ועוד מתחזקת השערתי מדברי התלמוד במסכת פסחים (דף ל"ט ע"א[21]), שעוסק שם בחקירה לסמן את המינים שהם כשרים למצות מרור, שיש בהם ג"כ מה שאין טעם מר ניכר בהם, כמו חזרת, ומ"מ[22] הם בכלל מרור ע"פ המסורת, ואומר הש"ס שם שהמרור סימנו הוא שתחילתו רך וסופו קשה, ומפרש רש"י[23] שאח"כ[24] מתקשה כעץ, ושואל ע"ז ואימא הירדוף, ומתרץ שצריך שיהיה המרור דומה למצה, מה מצה מין זרעים, אף מרור מין זרעים והירדוף מין אילן הוא, והתוס'[25] כבר כתבו במסכת סוכה שם, שאין פלא אם נאמר שמרור הוא הירדוף אע"פ שיש בו קוצים דוקרים, מפני שאפשר לכותשו ולהסיר את קוציו, אבל בנטילה של המין למצות ד' מינים צריך שיהיה שלם, וזה אי אפשר מפני הקוצים שלו.

עכ"פ[26] למדנו סימן שלישי ורביעי בהירדוף המתאים להצבר, דהיינו שהוא מין אילן כזה, שתחילתו הוא רך כמו ירק ואח"כ[27] נעשה קשה כעץ. וכשאנו מקבצים כל התוארים האמורים במאמרי התלמוד המפוזרים הללו, עולה לנו, צורת המין הנקרא הירדוף בציור זה: מין אילן שעליו עוטרים אותו כשלשלת וסובבים את עצו וחופים אותו כעין הדס, ויש בו קוצים דוקרים והוא רך בתחילתו ונהפך בסופו לעץ. והתמונה הזאת היא המסורה לנו בשם הירדוף, שמעצמה היא אומרת שהוא מין הצבר שלפנינו, בתור סייג לכרמים. ואם נצדק בדברינו, אנו מוצאים בגמרא פסחים ג"כ תואר הירדופינין, לשון רבים, ויתכן שהוא רומז על שני המינים. ויש בזה להאריך, ואין שעתי פנויה ע"ז.

והנני חותם ברגשי כבוד וברכה

הק' אברהם יצחק ה"ק

נ. ב. ומצאתי לנכון עוד חיזוק להשערתי שהירדוף הוא הצבר, והוא נקרא, לדעתי, כלשון המשנה מסכת חולין (דף נ"ח ע"ב) בשם הירדופני, ואמר שם שבהמה שאכלה הירדופני היא כשרה, והכונה שם היא, שאע"פ[28] שהיא עלולה למות ע"י אכילה זו, מ"מ[29] כל זמן שלא נולדו בה סימני טריפה היא כשרה, ובאותו ענין מונה שם, שאם אכלה קורט של חלתית כשרה, ומפרש רש"י שנוקב את המעים. ע"כ[30] נכון הדבר לומר, שהתוצאות של המיתה ע"י הרדופני הוא ג"כ מפני שכשבהמה בולעת באכילתה עלי הצבר היא עלולה לנקוב את בני מעיה ע"ז[31], חוץ מהגמל שאוכל אותם בלא היזק, ומ"מ היא כשרה כל זמן שלא ניקבו המעיים בפועל. ושם בגמרא יש שאומר שמחשב שני מינים של סם המות לבהמה, הרדופני ועוד מין סם המות, ואין פתרון לזה, לאיזה צורך ראוי לחשוב שני מיני סם המות לבהמה, שכיון שאנו

יודעים שאע"פ שאכלה סם המות לבהמה מותרת כ"ז[32] שלא באה למדת טריפות, איזה חילוק של חידוש יש בין המינים השונים של סם המות.

אבל לפי השערתנו הדבר מובן, מפני שהרדופני אינו דומה לשאר מין סם המות, שכל מין סם המות הוא פועל בטבעו הארסי, וזה פועל רק ע"י קוציו שדוקרים, ויש בכל אחד טבע מיוחד שראוי לחושבו בפני עצמו. ודעת רש"י והערוך הוא, שהירדוף והרדופני, שניהם מין אחד הם, ודעת התוס'[33] בסוכה שהם שני מינים, והכריחו זה ממה שהירדופני הוא סם המות לבהמות והירדוף הוא מסומן לגנאי רק ע"י קוציו. אבל כבר בארתי שהקוצים עצמם הם הם העושים את העלים מסוכנים לבהמה כשאוכלת אותם. והנה אני בניתי את השערתי להסכים שהצבר הוא ההירדוף, והוא המוזכר בתלמוד ובמשנה ובתוספתא, (ב"ק[34] פ"ו ה"ה ובחולין פ"ג ה"ו[35]) בתור הירדופני, ע"פ הנראה לי מהבנת מאמרי הש"ס, המשנה והתוספתא, ואע"פ[36] שאין דברי המפרשים מתאימים לפרטי השערתי, מ"מ הנני מוצא לנכון להודיע לכבודו את מה שדעתי נוטה ע"פ הבנתי במקורות הראשיים עצמם, שהם דברי הקדמונים חז"ל[37], במשנה ותלמוד, שמפיהם אנו חיים גם בידיעת לשוננו.

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. ד"ר - דוקטור
6. נ"י - נרו יאיר
7. א"י - ארץ ישראל
8. שלו' - שלום
9. הק' - הקטן
10. הנ"ל - הנזכר לעיל
11. כ"א - כי אם
12. וע"ד - ועל דבר
13. ע"ז - על זה
14. ע"ב - עמוד ב
15. כ"ג - כבוד גאונו
16. ג"כ - גם כן
17. ע"י - על ידי
18. אע"פ - אף על פי
19. ע"פ - על פי
20. הש"ס - השישה סדרים (התלמוד)
21. ע"א - עמוד א
22. ומ"מ - ומכל מקום
23. רש"י - רבי שלמה יצחקי
24. שאח"כ - שאחר כך
25. והתוס' - והתוספות
26. עכ"פ - על כל פנים
27. ואח"כ - ואחר כך
28. שאע"פ - שאף על פי
29. מ"מ - מכל מקום

30. ע"כ - על כן
31. עי"ז - על ידי זה
32. כ"ז - כל זה
33. התוס' - התוספות
34. ב"ק - בבא קמא
35. ה"ו - הלכה ו' (בציון מקור); אחרי שם מקום או אדם: השם ישמרהו
36. ואע"פ - ואף על פי
37. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תסט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א כסלו תרע"ג - יפו **נמען:** הסכמה לקונטרס 'תקוות אהרן' של הרב אהרן הכהן אורלנסקי

הרב קוק נותן הסכמה לבן, ר' אברהם יעקב, שמוציא לאור את כתבי אביו, רב פתח תקווה במשך 27 שנה מראשית המושבה. האב היה עניו, 'נחבא אל הכלים', גדול בתורה, ונינו של ר' נחמן מאורלא. בנספח הלכתי: 'כפר אונו' אינו אונו עצמה, ולכן אין לחשוש לדין עיר מוקפת חומה. גם יש דיון ב'חזקת סבראי' בשחיטה.

עיקרי הדברים

- הסכמה ל'תקוות אהרן'.
- שבח לרב אורלנסקי.
- הלכה: כפר אונו ומגילה.
- חזקת סברא בשחיטה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"א כסלו תרע"ג[4].

מצאתי לי חוב נעים לחזק ידי עושי מצוה, בן יכבד אב, בכבודה של תורה, הוא ניהו ידידי הרב החו"ב[5] מו"ה[6] אברהם יעקב הכהן שליט"א[7], בן כבוד ידי"נ[8] הרב הגאון אוצר תורה ויראת שמים מוהר"ר[9] אהרן הכהן אורלאנסקי זצ"ל[10], ששמש בכתר הרבנות במושבה הנכבדה ויקרה פתח-תקוה ת"ו באה"ק[11] ז"ך[12] שנים, מעת הוחל יסוד בנין המושבה, שהי'[13] הוא ז"ל[14] מראשי העולים, מאהבת ארץ חמדה וחבת בנינה, עד אשר נבנה רחוב וחרוץ, בחסדי צור ישראל על עמו, ותהי המושבה הזאת לפנת יקרת בישוב אה"ק[15], לשמחת לבב כל השמחים אלי גיל בבנין ד'. והנה מאז עלותי אל הקודש, ומשא עם ד' אשר על אדמת הקודש, בהישוב הקדוש, עלה עלי, והמושבה הנכבדה הזאת הקשורה עם הישוב הכללי, וביחוד אשר ביהודה, בקשרים רבים ועניינים שונים, בחיי התורה וחיי המעשה, בקודש ובחול, נתקרבו עניניה לרוחי ולבי, ודין גרמא לחבת קודש בין הרב הגאון המנוח מוהר"א[16] הכהן הנ"ל[17] זצ"ל ובינינו נבדל לחיים טו"א[18], ותכנתי את רוחו הטהורה ואת גדולת מעלתו בתורה וביראה, ובכל מדה יקרה, ומרוב ענוה היה הוא ז"ל נחבא אל הכלים וגריס באורייתא תדירא, ועובד באמונה עבודת הקודש של המושבה הקדושה הנ"ל, ולא שם לבו להעלות על הספר חידושים ופלפולים, אף כי היה ידיו רב לו, לשא ולתן בהלכה כאחד הגדולים אשר בארץ אנשי השם, בחריפות ובקיאות גדולה, שבאה לו מרוב עמל ושקידת תוה"ק[19] ביראת ד' כל היום.

אמנם כעת כאשר נגנז ארון הקודש, ויאסף אל עמו כבוד הרב הנ"ל ז"ל, שם אל לבו בנו ידידי הנ"ל שליט"א להציב יד וזכרון לכבוד אביו הרב הגאון, ולהוציא מעט כתבי קודש, אשר במקרים שונים נרשמו ממנו ז"ל בכתי"ק[20], ואמרתי לפעלא טבא ישר חילי', כי כדאי וראוי הוא הרב הגאון המנוח ז"ל, מצד עצמו ומעלתו, ומצד קדושת אבותיו הקדושים נוחי נפש ז"ל, שהיה נין ונכד להרב הגאון החסיד מו"ה נחמן מאורלא זצ"ל, הנזכר בספר "אגדת אזב", שהספידו הגאון המחבר זצ"ל, והיה אחד

ממחברי הספר הנחמד הנודע לתהלה "שבת אחים" זי"ע[21] ועכ"י[22], ובפרט מצד עבודתו לרבים על שדי ישובנו הקדוש בארץ חמדת עולמים תובב"א[23], להציב לו ציון וזכרון דברי קודש ע"י[24] דברי תורה הישרים אשר יצאו מעטו. ואקוה בצדק, שכל אוהבי תורה, ומחבבי שכלול ארצנו הקדושה ובנינה, ישמחו לקראת החוברת היקרה הזאת, הנקובה בשם "תקות אהרן" ע"ש[25] מקום כבוד המחבר ושמו היקר ז"ל. וברכת ד' על עמו ואדמת קדשו, וגבול נחלתו, תחול על כל מכבדי הרב המחבר ז"ל, בחבבם את דבריו, כנפשם היפה ונפש חותם בברכה לכבוד התורה והוגיה, וכבוד שיבת בצרון ותקות גאולי ד' לארץ צבי קודש ד' אשר אהב סלה, הקשורה עם עבודת הרב המחבר ז"ל ותולדות ימי חייו באה"ק ת"ו,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקודש פעה"ק[26] יפו והמושבות תובב"א

לסי' ה' (בקונטי "תקות אהרן"). י"ל[27] שהשם כפר אונו מורה שאינה אונו גופה, וכחילוק שבין כפר-לודים ללוד בריש גיטין, וכה"ג[28] במכות י' ע"א[29] גבי חברון ופרוורהא. ומי יודע כמה התפשטו הכפרים הסמוכים לאונו, עד שנחוש משום סמוך לכפר-אונו. וחוץ מזה העיר כבר בטו"א[30] דע"כ[31] תרי אונו היו, חד דיהודה וחד דשאר ארצות, ע"פ[32] סוגיא דערכין ל"ב א', ולרבא אונו דבנימין לאו מוקפת חומה היא ודידן דהיא סמוכה ללוד דבנימין היא, כדפירש"י[33] בסוגיין דמגילה ד' א', וראוי לומר דהלכה כרבא לגבי ריי"בל[34], דהא בתרא הוא, ובפרט דשם אביי ורבא הוא דפליגי בזה, וראוי להיות הלכה כרבא.

אמנם מה שהעיר כת"ר[35] מד' ברכ"י[36], לפשט הירושלמי משמע דדוקא בגוף הכרך אין קורין כשחרב מישראל וישבו בו נכרים, אבל מחו"ל[37] קורין. אך לפי' א' בביאורי הגר"א[38] סי'[39] תרפ"ז[40] מסיק דהוא בתמיהא, אבל לפי פירושו גם בו קורין כשאין בו ישראל. אמנם לשי' כמה מרבוואתא, דס"ל[41] דכשחרב מעשרה בטלנים נידון ככפר, משמע דלגמרי דינו ככפר, ואין לחייב גם סמוך ונראה.

סי' ו', בדוחק י"ל דקאי על אידיהם שנמשך כמה ימים, כמו קלנדא וסטרנורא, דרק יום העקרי אסור, ושאר אידיהם גופא מותר, לת"ק דלא דייק לאחר אידיהם מותר, דמשמע מיני' הא אידיהם גופייהו אסור על כל אידיהם. ויש לזה סיוע קצת מדהגמ"י[42] (פ"ט דע"ז ה"א אות ב'). והוא נגד ד' הרמב"ם[43] שם ה"ג. יעי' בכ"מ[44]. ובל"מ[45] שם מטי לה מ"הן בלא אידיהן", וע' ד' ו' ע"א אלא קלנדא כו'[46], ואם נצרף לזה ד' הגהמ"י[47] הנ"ל י"ל לאידך גיסא, דלת"ק[48] הן בלא אידיהן, ולא חשיב האיד כולו ליום אחד, א"כ[49] י"ל דדוקא יום ראשון כלול בלפני אידיהם, ואידך רק נפקי הם מכלל שלאחר אידיהם, וחכמים דמפרשי בהדיא לאחר אידיהם מותר. איכא למשמע שאידיהם עצמם כל הימים אסורים, ולת"ק[50] דלית ביה דיוק זה בדבריו י"ל דכל דמפיק מכללא דלפני מותר, ורק יום הראשון הוא בכלל לפני, ולא יומי אחריני, - אמרתי זה להציל משגיאה גמורה גם חכם מגדולי דורותינו כהרב ת"י ז"ל. שגם ע"ז[51] נאמר "אם לקיים דברי חכמים, הן".

סי' ז. מלשון הרמב"ם (פ"י[52] ממע"ש[53] ונט"ר[54] הי"ח) "הרי שהבריך בד בארץ וצמח, והבריך בד כו' ואפילו הן מאה", שהוא לקוח ממשנתנו דהבריכה שנה אחר שנה, וכמ"ש[55] בכ"מ שם, וכדמסיים שם "ואם נפסק עיקר ראשון מונה לכל משעה שנפסק", משמע דאפילו עברו שנים רבות, ואפילו מאה שנים,

מונה משעה שנפסק, ולא מהני מה שעברו שני ערלה לפני העקירה, דלעולם לשיטת הפוסקים העקירה חשיבה נטיעה חדשה, ולשון הירושלמי, על המשנה דאילן שנעקר, מכיון שיש כמחט של מיתוי דבר בריא שיש לו שלש שנים, לשיטת הפוסקים דעכ"פ[56] לפני שלש שנים ודאי מונים משעת עקירה, אי-אפשר לומר שניתן שיעור זה לומר, דאחר שלש לא נידון משעת עקירה בו, וה"ה[57] בבריכה, שהרי בירושלמי שם בעי אם שליש מחט שנה, שני שלישים שתי שנים, ולמאי נפ"מ[58] הרי בשתי שנים ודאי מונים מהעקירה, א"ו[59] מוכרח כפי' המפרשים, דהכונה היא מעת נטיעת האילן הוי שלש שנים, והוא סימן שעברו על האילן שני ערלה, כדי לפרש לשון "פטור" דמתניתין דמשמע שמותר מיד, ודחיק הירושלמי לאוקמי כשאין ידוע אם עברו שני ערלה על האילן שיעור השורש מוכיח, ואינו דומה כלל להבריכה, דשם ע"י העקירה של האילן חשיב לדידן כנטיעה חדשה, וכאן עיקר הטעם הוא מפני שיכול לחיות מהשורש חשיב שלא נעקר כלל, ולא נשתנה מעמדו מכפי מה שקדם, כלשון הרמב"ם שם בהלכה י"ב, שמפרש מפני שיכול לחיות, ודרך אגב הוי סימן לזקנת האילן גופיה.

ואע"פ[60] שהלשון נדחק קצת, מוכרחין לפרש כן לשי' הפוסקים, וע"פ[61] הצעת הסוגיא דירושלמי בהאיבעיא דחזקיה משליש או שני שלישים כמש"כ[62].

אמנם לשיטת הגר"א ודאי רווחא שמעתתא דהירושלמי, ונראה דלבד הכרעת הסברא מתוך הירושלמי נאיד רבינו ז"ל משיטת הפוסקים, ומגיה במשנה "משעה שנברכה", ולדידיה מה שנשאר השורש הוא דין אחד עם הבריכה, ועקירת האילן ופסיקת הבריכה ענין אחד היא, וטעם של "שורש כמחט של מיתון" הוא מפני שעברו שלש שנים מעת התחלת השורש, ומונין ממנו, וה"ה כשעברה שנה או שתים, מונים ג"כ[63] משעת התחלת השורש, ומשו"ה[64] בעי חזקיה אם נאמר דשליש מחט הוי שנה, ושני שלישים שתי שנים, ונמנה לפי חשבון. ולפ"ז[65] יהי'[66] לדעת הגר"א לעולם משעה שנברכה, ולדעת הפוסקים משעת עקירה, ובין למר ובין למר אין הבדל בין היתה ההפסקה של הבריכה, או העקירה של האילן, לפני שלש או לאחר שלש, כ"א[67] מה שלדעת הגר"א הוא לפי חשבון הבריכה והתחלת השורש. ולבנות על דקדוק של הר"ש[68] לבד קשה לע"ד[69], די"ל[70] שנמשך אחר לשון המשנה, "שנה אחר שנה", ע"כ[71] אומר "שנה או שנתים", והמשנה בעצמה בהוה דברה.

אבל ה"ה מאה כלשון הרמב"ם. וכן בתה"ד[72] דיבר כפי ההוה והנהוג בעבודת הכרמים.

סי' ח " צ"ל[73] סי' שס"ד ס"ב במקום סי' שס"ב. ובודאי הכונה שהדלתות. הן קבועות אלא שהן מתקפלות בהחדר ואפשר לפושטן ולנעול בהן. אבל בודאי אם יהיו דלתות מונחות בחדר, שלא באופן קבוע ומוכן לנעול, לא מהני מידי. וראוי להעיר ע"ז, דלא תיפוק מינה חורבא במקומות שאינם בני תורה.

סי' ט. בקושית רע"א, לשי' רמב"ן[74] הנודעה דזיתים וענבים לאכילה-פטורים מה"ת[75] איך תורמין זיתי שמן על זיתי כבש, הא הוי מהחיוב על הפטור, וכן זיתי כבש על זיתי שמן איך הוי בדיעבד תרומה, הא הוי מהפי עה"ח[76], י"ל עפ"ד[77] המרדכי פ"ב דמגילה סי' תשצ"ח, דמחויב דרבנן כשיש אפשרות שיבא באיזה פעם לחיוב דאורייתא, מוציא ידי"ח[78] המחויב מה"ת, ומשו"ה לדעתו סומא מוציא פקח ידי"ח

במצות של תורה, גם לרבי יהודה, משום דחייב לסברתו עכ"פ[79] מדרבנן. ויש אפשרות שיבא לידי חיוב תורה, אם יתפתח, ובכה"ג[80] מהני להוציא גם חיוב של תורה, וי"ל[81] דההה"נ[82] לענין לתרום מחיוב דרבנן על חיוב של תורה, כה"ג[83] שאפשר לו להתחייב מה"ת כשימלך לעשות מהן יין ושמן, ואע"ג[84] דאז יהי' פטור משום דלא נגמרה מלאכתן, אבל ע"ז הרי רבי קרא דהויא תרומה מה"ת, כדי הר"ש מהא דהקדימו בשבלין, א"כ חשוב חייב מה"ת, לפטור חיוב גמור של תורה.

סי' יוד. שי'[85] הרמב"ן[86] בנימוקי תורה סותרת היא ודאי את שיטתו בשיטה. מקו' דבב"מ[87]. והראי'[88] מירושלמי דחלה לפ"ד[89] המפרשים, דפירוש זיתי מסיק היינו שעומדים לשמן כרוב זיתים, ומשום דלא נגמרה מלאכתם היא דהוי טבל דרבנן, אבל בעומדים לאכילה י"ל דכו"ע[90] מודו דהוי חיוב של תורה. ונראה דסוגית הירושלמי הכריחה הראי'[91] משום שיש בידו להמלך ולחשוב לעשותם יין ושמן הראוי שתבטל מחשבת גמר מלאכה דידי', כמו שמתבטלת לר"י אליבא דירושלמי ע"י מעשה של עירוב תבן אחר מירוח, א"כ יש תקנה בזה לעשות טבל דרבנן ויבטל ברוב, ולא מצינו איסור ביטול איסור לכתחילה כשהוא רק במחשבה בעלמא. ומשו"ה הוכרח לומר דמיירי בשמן שכבר נתחייב מה"ת.

סי' יא. יש לעיין איך הצבר יכלל בכלל אילן סרק, הרי הוא עושה פירות חשובים לאכילה כידוע. ומדדייק רשב"ג[92] בתוספתא "אילן סרק לסייג", מבואר שאילן מאכל אסור גם לדידי', וק"ו[93] לדידן דס"ל כרבנן, דאפילו בסרק אין היתר. ובאו"ח[94] סי' ר"ג ס"ד מדובר ע"ד[95] פירות של אילני סרק, וכ"מ[96] קצת בירושלמי סוטה (פ"ח ה"ה), מיהו כתב ט"ז שם, שהוא דוקא כשגרועים ביותר ואינם ראויים להאכל חיים בלא בשול, ומשמע באמת שאפילו כשיש בו פירות חשובים מ"מ[97] כשעיקרו אינו בשביל פריו נקרא עדיין בשם אילן סרק, והוא כדברי הרב המחבר ז"ל.

סי' יב. האגדה של "הביאו כפרה עלי" אסור לחשבה כפשוטה, כ"א ע"ד משל וסוד. והקושי שבפשוטה אינו מפני שאין מוצאין בצורה החיצונה שלה ענין על מה שתהי הכפרה נצרכת, שהרי הלבנה טענה "בשביל שאמרתי לפניך דבר הגון אמעט את עצמי", והיא טענה הוגנת, שהרי אנו רואין שהסכימה דעתו של הקב"ה[98] להנחה זו, דאין ראוי לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד". וא"כ[99] אין צורך בענין אחר של הצרכת כפרה. גם אין שייך לומר לגבי טעות עע"י[100], דלדידהו אין אלקות כשהם שנים, שהרי זהו עיקר יצרא דע"ז וטעותם, שאיוו לאלהות הרבה, "ומספר עריך היו אלהיך יהודה, "וכ"מ שפקרו המינים תשובתם בצדם" היינו מלשון רבים האמור בתורה, שזהו כל יסוד פיקורם.

אך לא שייך כלל לומר לגבי הקב"ה שום ענין של חסרון שלמות ח"ו[101], ואיך שייך כפרה, ומי הוא המכפר, וכל מעשיו בצדק ובחכמה, ולתכלית הטוב. וע"כ[102] האגדה הזאת מצוה לפרסם שאינה כפשוטה, כ"א כלולות בה מחשבות נעלות מסוד ד' ליראיו, והדברים מעוטפים בלבוש עב כדי להעלים האור הגדול שיש בדעות הנשגבות הללו, שרק יחידים בדורות ראויים לחשוב בהם, וכבוד אלקים הסתר דבר.

סי' יג. עיקר הדבר הרי מיוחס להגר"א[103], כמו שהעיר כ"ת[104] מהגהות הרצה"ח[105]. אבל מה שמבליט כ"כ[106] בעל החידוש ז"ל, "ואין שום חילוק בזה משבת לנזיקין, ולא נצטרך לחילוק של התוספות, כי

למה לנו לעשות חילוקים בזה מנזיקין לענין שבת", יל"ה[107] דאי אפשר לומר כן בהחלט. שהרי עכ"פ בענין שבת איכא למ"ד ע"י הדחק לא שמה אכילה, יהיה ריו"ח[108] או ר"ל, לפי שינויי הפירושים והגירסאות, ואילו בב"ק[109] י"ט ב' שם הוא סתמא דברייתא באין חולק, דפרה שאכלה שעורים וחמור שאכל כרשינין וכו'[110] משלמין נ"ש[111], פשוט דהוא אליבא דכו"ע ומוכרח הדבר לחלק בין הנושאים. והמשנה עצמה מוכיחה כן, מדיוק "אכלה כסות או כלים", דמשמע דוקא הוא דלאו אורחא כלל לאכול אפילו בשעת הדחק, ולישנא דרב פפא בגמ'[112] שם דייק דיש חילוק, דלא אמר בפשיטות ש"מ אכילה ע"י הדחק לא שמה אכילה, אלא כל מידי דלאו אורחה ואכלה ליה ע"י הדחק, וה"ט[113] כיון שאכלה ש"מ שהיא רעבה ובשעת רעבון אורחה בכך, אבל בסתם לא חשבינן לעומד לכך ע"י אכילת הדחק דלא שכיח כ"כ, למ"ד אכילה ע"י הדחק לא שמה אכילה. וכ"כ[114] הרשב"א[115] בחידושי ב"ק[116], וז"ל[117] אפילו למ"ד בפרק כלל גדול לא שמה אכילה, ה"מ[118] לענין הוצאה, ובעינן מידי דחשיב ומצנעי ליה לאכילה, אבל כל דלא אכלי ליה אלא ע"י הדחק לא מצנעי ליה, דל"ח אכילה, אבל מ"מ אי אכליה לאו משונה הוא, ע"כ.

ויל"פ[119] כונתו, דאכילתו ראיה היא על רעבונו, היוצא מדרך הרגיל, ואז היא דרך אכילה. והגי' ר'[120] הושעיה היא ג"כ גירסת הר"ח[121], ובירושלמי הדבר מבורר דכו"ע הכי ס"ל[122], דלא מצינו חולק שם אהוציא תבן לגדי כמלא פי גדי, והיינו ג"כ מטעם אכילה ע"י הדחק.

ומשו"ה פסק הרמב"ם הכי לדינא, ומסתברא דברישא דברייתא שם הגי' הנכונה היא ג"כ "עצה לפרה כמלא פי פרה", ממש כבסוגיין. ועיקר דברי הגדולים שמישבים הסוגיא ב"עיקר חסר מן הספר" קשים, ולאו מרן הגר"א חתים עלה. ולהיפך דרך הש"ס[123] בכמה דוכתי כה"ג, דאמרינן על הנמשך מהלשון המתבטל - "להד"מ", ולא צריכין כלל להעמיד העובדא דלצפרא הדר ביה אליבא דרבין' וכמבואר בד' תוס'[124] בכורות ד' ד' ע"ב[125] ד"ה[126] אלא, ובב"ת[127] קנ"ד ב' ד"ה ברם, ובגי' הש"ס נרשם נדה ל"ד וצ"ל[128] כ"ד, ובתוס'[129] שם ד"ה אמר, דהא דקאמר איתיביה ריו"ח לר"ל להד"מ[130]. הרי האמת יורה דרכו, שכך הוא הסיגנון של חילופי שמועות, וכר"כ[131] ור"א שבועות כ"ו א'. ואיך נאמר שע"ז[132] ייסד הרמב"ם את יסוד פסקו, נגד המפורש, לחדש בדברי רבין מה שלא אמר, ואין עושין כן בשום עדות בעולם. א"ו כמש"כ בטעמא וכד' הרב המגיד,,[ומש"כ[133] "הכסף משנה" הוא טעות, דהמ"מ[134] אמר הכי, והיא גירסתו כגירסת הגאונים המובאה בר"ח, וירושלמי מסייע ליה], וכמש"כ[135],

וכה"ג בע"ז כ"ב ע"א, דמסיק על סידור שו"ט[136] דגמ' שם "להד"מ". אמנם בר"ה ט"ו ע"ב "תמיהני אם השיבה ר"ל תשובה זו", מקשה בפשיטות "הא אותבה", ול"א להד"מ, נראה דמשני כה"ג רק במקום דא"א[137] בשינויא אחרינא. ומ"מ[138] אין זה סותר את הכלל שלא לחדש מה שחסר מהספר, וכדהתו' הנ"ל.ועוד כמה דוכתי. ובפרט די"ל דרבין העיד עדותו רק על המסקנא האחרונה דצפרא, או אולי היתה עוד חזרה להיפך ור"ד לא קבלה, וכה"ג דביצה כ"ד ב' בעובדא דרב ולוי.

לסי' יד. בפס"ד[139] כתבתי אז בנ"ד[140] י, שאם דד"מ[141] הוא שמהקרקע העקורה צריכים לשלם כמו מהכרמים הנטועים, הלא אין בזה שאלה שהם צריכים לעשות כדד"מ[142], אבל אם הדד"מ[143] הוא רק שלא לעקור לכתחילה, ואם נעקר הדין לשלם כפי מס הבור, אז לא מהניא כלל הטענה של אוקי גברא

בחריקאיך, שהרי העקירה היתה טובה כללית, ואין זה ענין לשותפין שחלק אחד בלא דעת חבירו. ונדון תה"ד[144] הוא רק במס של שעה שיכול השר להטיל כרצונו, ואין ע"ז חק, וכ"ה נדון דהחו"י[145] ענין פרטי דרך תקנה שאין ללמוד ממנה.

לסי' טו. לא היתה כוונתי לסמוך ע"ז כ"א בתור סניף לצדדים אחרים, ולא ע"ד האחרונים. וידעתי שאפי'[146] מכמה מדברי הראשונים נראה שאין לחלק בזה, רק שתליתי את הדבר בחילופי גירסאות, שבגירסא שלפנינו בתוספתא, כלאים פ"ב הט"ז, נכרי שהרכיב הפרסק ע"ג עובש, אע"פ[147] שאין ישראל רשאי לעשות כן, נוטל הימנו וחוזר ונוטע במקום אחר, ולא כתוב "נוטל הימנו יחור", וגירסא זו של "חוזר ונוטע" יכולה להתפרש שנוטל את האילן המורכב הימנו מן הנכרי שהרכיבו, וחוזר ונוטע במקום אחר, והיינו שנאמר שאין איסור כלאי אילן כ"א בפעולת ההרכבה בעצמה, וכיון שכבר הורכב אין בו איסור, והנטיעה דומה אח"כ[148] לזריעת כלאים, דלדידן אינה נוהגת באילנות, ובסיפא בכלאי זרעים, "הרכיב תרד ע"ג ירבח, אע"פ שאין ישראל רשאי לעשות כן נוטל הימנו זרע וזורע במקום אחר", והיינו שבזרעים יש איסור לא רק בהרכבה כ"א גם בזריעה, ע"כ רק הזרע שנולד אח"כ מותר ליקח ולזרע, ולא את הגוף המורכב.

אמנם לפי הגירסא המוגהת ע"פ ההגהות, וכ"ה בירושלמי, וכ"ה גי' הרמב"ם, גם ברישא "נוטל ממנו יחור", ודאי אסור לעולם כ"א לקחת יחור, והאיסור נמשך אע"פ שנעשה גוף אחד. וי"ל דתליא מילתא ג"כ באיסור קיום בכלאי אילן, שנחלקו בזה הראשונים.

לסי' טז. ראוי לדעת, שהגאון בעל "בית אליקום" לא צדד בהיתר המורכבים להרכיב ח"ו לכתחילה, ואדרבא כל דבריו סובבים ככל דברי הפוסקים שאתרוג ע"ג לימון הוא כלאים, ולא נחלק ע"ז שום אחד מבעלי הוראה המפורסמים, רק ביראה גדולה, צדד אולי יש להתיר לברך בשעה"ד[149], כשא"א[150] להשיג אתרוג כשר, על המורכב ג"כ. וזה פשוט, שהרי יש פוסקים מתירין לברך על כל הפסולים בשעה"ד. וחלילה ללמוד מזה שום צד קולא.

לדברי הרב ר"ש[151] פיינשטיין נ"י[152]. לקושית הגדולים חולין י"ב, דילמא משום דאין שחיטה לעוף מה"ת מקילה הברייתא במצא תרנגולת שחוטה, י"ל דדייק מהלשון "חזקתו שחוט", משמע שברור לנו שהוא שחוט. א"כ הויא דוגמא דדף ד' ע"ב לעיל "ותיהוי נמי ר"ש, מי קתני שאני אומר החליפו. מפני שמחליפין קתני, דודאי מחליפין, ומה בדרבנן ל"ש[153] היתירא וא"א[154], בדאורייתא לא כ"ש". וה"נ[155] י"ל שמה מדרבנן הדבר ברור אצלנו שלא נמצא מי שאינו מומחה שיקל ראש לשחוט, עד שחזקתו שחוט, שהוא כמו "שאני אומר שנשחט" ולא אמר מותרת סתם, בדאורייתא בודאי חזקתו קיימת. (שו"ר[156] שבסו"ד[157] העיר מהלי "חזקתו שחוט" מטעם אחר). ולא ידעתי איך יש להשוות את נוסח התוספתא עם נוסח הש"ס, שהרי בתוס'[158] איתא "הולכים אחר הרוב" ואין מכאן שום ראי'[159] לרו"מ[160] אצל שחיטה מומ"ה[161], אלא דהולכין אחר הרוב המבורר. ומלשון התוספתא י "השוחט שני חצאין בעוף, שחיטתו פסולה", י"ל דש"מ דשחיטה לעוף מה"ת, דבדרבנן ודאי צריך להיות מחצה ע"מ[162] כרוב, כעירובין ד' ה' ע"ב ר"א אמר אפי"ת[163] במבוי שמנה, מה נפשך אי עומד נפיש כו' אי פרוץ נפיש כו' מאי אמרת דשוו תרוייהו כהדדי הוי ספק דדבריהם, וספק דדבריהם להקל, ועי' בתוס' שם ד"ה וספק,

משמע דעכ"פ כשיש שני צדדים בכה"ג[164] ג"כ מותר בספק דדבריהם, וא"כ בשני חצאין הרי יש כאן כמין ס"ס[165] שמא הוא רוב, ואת"ל[166] מיעוט או מחצה מכיון שמא השני רוב, וכה"ג לא מצינו מדרבנן גזירה, דילמא לא אתי למיעבד פלגא, כדי כ"ח ב' בחולין.

גם דבלא"ה[167] נראה דזהו רק למ"ד יש שחיטה לעוף מה"ת, דאל"כ[168] הו"ל[169] גזל"ג[170], אבל בשני חצאין משכח"ל[171] רק למ"ד דיש שחיטה לעוף מה"ת.

ובענין הלשון "חזקתו שחוט" אם הוא ממש ודאי, משמע מדהתוס' פסחים ד' ע"ב ד"ה לאו, דלא בכל דוכתי שוה, שחזקתו בדוק מ"מ צריך לשאלו כדאיתיה במתא, וגבי טבל הטעם הוא משום דשלח מורה שהוא מתוקן, וא"כ הי'[172] מקום לחלק בין דאורייתא לדרבנן, מצד הסברא. וכה"ג מצינו חילוק בחזקת סברא דחזקה שליח עושה שליחותו, דלר"נ[173] מחלקינן בעירובין ל"ב א' בין של תורה לשל סופרים, אע"ג[174] דהיא חזקה של סברא. וחילא דידי הוא רק מדלא אמר "מותרת", ואמר "חזקתו שחוט", משמע דהדבר ברור מטעם חזקה שאין אדם מעיז לשחוט כשאינו מומחה, וטעם העזה כל שהוא יותר חמור הויא חזקה יותר גדולה, כה"ג דודאי מחליפין א, שהוא ג"כ משום יראת החטא, ואם יראים מחטא קל ק"ו[175] מחמור, וה"נ בהעזה וזכר לדבר בכתובות כ"ד ב' ה"מ תרומה דעון מיתה, אבל נ"כ[176] דאיסור עשה לא. ומשפט ההפכים אחד. ומ"מ בכללות הדבר ודאי חזקת סברא עדיפא טובא. ובס' נחלת דוד החזיק בענין ודאות של חזקת סברא הרבה בשם הגר"ח[177] מוואלאזין ז"ל, וכתב על הכלל שם "והדברים האלה המה לטוטפות בין עיני, כי ממקור חיים יצאו". ומ"מ יש בזה כמה חילוקין, ועניני חזקות דקידושין ד"פ[178] ע"א הן ג"כ קצת דומין לזה, ומ"מ יש בהם חילוקין, על איזה דבר סומכין ועל מה אין סומכין.

והדברים עתיקין.

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. החו"ב - החריף ובקי
6. מו"ה - מורנו הרב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. ידי"נ - ידיד נפשי
9. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
10. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
11. באה"ק - בארץ הקודש
12. ז"ך - עשרים ושבעה (27)
13. שהי' - שהיה
14. ז"ל - זכרונו לברכה
15. אה"ק - ארץ הקודש
16. מוהר"א - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות א (כגון אברהם / אליהו / אהרן / אליעזר) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
17. הנ"ל - הנזכר לעיל
18. טו"א - טובים וארוכים
19. תוה"ק - תורתנו הקדושה

20. בכתי"ק - בכתב ידו הקדושה
21. זי"ע - זכותו יגן עלינו
22. ועכ"י - ועל כל ישראל
23. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
24. ע"י - על ידי
25. ע"ש - עיין שם
26. פעה"ק - פה עיר הקודש
27. י"ל - יש לומר
28. וכה"ג - וכהאי גוונא
29. ע"א - עמוד א
30. בטו"א - בטורי אבן (שם ספר)
31. דע"כ - דעל כרחך
32. ע"פ - על פי
33. כדפירש"י - כדפירש רש"י
34. רי"בל - רבי יהושע בן לוי
35. כת"ר - כבוד תורתו
36. ברכ"י - ברכי יוסף (שם ספר)
37. מחו"ל - מחוץ לארץ
38. הגר"א - הגאון רבי אליהו מווילנה
39. סי' - סימן
40. תרפ"ז - השנה תרפ"ז (1926/1927)
41. דס"ל - דסבירא ליה
42. מדהגמ"י - מדהגהות מיימוניות
43. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
44. בכ"מ - בכמה מקומות
45. ובל"מ - ובלחם משנה
46. כו' - וכולי (וכן הלאה)
47. הגהמ"י - הגהות מיימוניות
48. דלת"ק - דלתנא קמא
49. א"כ - אם כן
50. ולת"ק - ולתנא קמא
51. ע"ז - על זה
52. פ"י - פרק י'
53. ממע"ש - ממעשר שני
54. ונט"ר - ונטע רבעי
55. וכמ"ש - וכמו שכתב
56. דעכ"פ - דעל כל פנים
57. וה"ה - והוא הדין
58. נפ"מ - נפקא מינה
59. א"ו - אלא ודאי
60. ואע"פ - ואף על פי
61. וע"פ - ועל פי
62. כמש"כ - כמו שכתב
63. ג"כ - גם כן
64. ומשו"ה - ומשום הכי
65. ולפ"ז - ולפי זה
66. יהי' - יהיה

67. כ"א – כי אם
68. הר"ש – הרב רבי שם שמתחיל באות ש (כגון שמואל / שלמה / שמעון / שמחה / שאול) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
69. לע"ד – לעניות דעתי
70. די"ל – דיש לומר
71. ע"כ – על כן
72. בתה"ד – בתרומת הדשן
73. צ"ל – צריך להיות
74. רמב"ן – רבי משה בן נחמן
75. מה"ת – מן התורה
76. עה"ח – על החתום
77. עפ"ד – על פי דברי
78. יד"ח – ידי חובה
79. עכ"פ – על כל פנים
80. ובכה"ג – ובכהאי גוונא
81. וי"ל – ויש לומר
82. דהה"נ – דהכי נמי
83. כה"ג – כהאי גוונא
84. ואע"ג – ואף על גב
85. שי' – שיחיה
86. הרמב"ן – רבי משה בן נחמן
87. דבב"מ – דבבבא מציעא
88. והראי' – והראיה
89. לפ"ד – לפי דעתי
90. דכו"ע – דכולי עלמא (שהכל מסכימים)
91. הראי' – הראיה
92. רשב"ג – רבן שמעון בן גמליאל
93. וק"ו – וקל וחומר
94. ובאו"ח – ובאורח חיים
95. ע"ד – על דבר
96. וכ"מ – וכן משמע; לפני "ש...": וכל מקום / וכל מה
97. מ"מ – מכל מקום
98. הקב"ה – הקדוש ברוך הוא
99. וא"כ – ואם כן
100. עע"י – ככל הנראה: עובדי עבודה זרה
101. ח"ו – חס ושלום
102. וע"כ – ועל כן
103. להגר"א – להגאון רבי אליהו מווילנה
104. כ"ת – כבוד תורתו
105. הרצה"ח – הרב צבי הירש ח... – שם אדם
106. כ"כ – כל כך
107. יל"ה – יש להעיר
108. ריו"ח – רבי יוחנן
109. בב"ק – בבבא קמא
110. וכו' – וכולי (וכן הלאה)
111. נ"ש – נזק שלם
112. בגמ' – בגמרא
113. וה"ט – והאי טעמא (וזה הטעם)

114. וכ"כ - וכל כך
115. הרשב"א - רבי שלמה בן אדרת
116. ב"ק - בבא קמא
117. וז"ל - וזכרונו לברכה
118. ה"מ - הני מילי (דברים אלו אמורים)
119. וי"ל - ויש לפרש
120. ר' - רבי
121. הר"ח - הרב רבי שם שמתחיל באות ח (כגון חיים / חנוך) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
122. ס"ל - סבירא ליה
123. הש"ס - השישה סדרים (התלמוד)
124. תוס' - תוספות
125. ע"ב - עמוד ב
126. ד"ה - דיבור המתחיל
127. ובב"ת - ובבבא בתרא
128. וצ"ל - וצריך לומר
129. ובתוס' - ובתוספות
130. להד"מ - לא היו דברים מעולם
131. וכר"כ - וכרב כהנא
132. שע"ז - שעל זה
133. ומש"כ - ומה שכתב
134. דהמ"מ - דהמגיד משנה
135. וכמש"כ - וכמו שכתב
136. שו"ט - שלום וטוב
137. דא"א - דאי אפשר
138. ומ"מ - ומכל מקום
139. בפס"ד - בפסק דין
140. בנ"ד - בנדון דידן
141. דד"מ - דינא דמלכותא (חוק המדינה)
142. כדד"מ - כדרכי משה
143. הדד"מ - הדרכי משה
144. תה"ד - תרומת הדשן
145. דהחו"י - דהחוות יאיר
146. שאפי' - שאפילו
147. אע"פ - אף על פי
148. אח"כ - אחר כך
149. בשעה"ד - בשעת הדחק
150. כשא"א - כשאי אפשר
151. ר"ש - רבי שמעון
152. נ"י - נרו יאיר
153. ל"ש - לא שייך
154. וא"א - ואי אפשר
155. וה"נ - והכי נמי
156. שו"ר - שוב ראיתי
157. שבסו"ד - שבסוף דבריו
158. בתוס' - בתוספות
159. ראי' - ראיה
160. לרו"מ - לרום מעלתו

16. מומ"ה - מומחה
16. ע"מ - על מחצה
16. אפ"ת - אפילו תימא
16. בכה"ג - בכהאי גוונא
16. ס"ס - ספק ספיקא
16. ואת"ל - ואם תמצא לומר
16. דבלא"ה - דבלאו הכי
16. דאל"כ - דאם לא כן
16. הו"ל - הוציא לאור
17. גזל"ג - גזל גוי
17. משכח"ל - משכחת לה (מוצאים מצב כזה)
17. הי' - היה
17. דלר"נ - דלרבי נתן
17. אע"ג - אף על גב
17. ק"ו - קל וחומר
17. נ"כ - נשיאת כפים
17. הגר"ח - הגאון רבי חיים (מבריסק או מוולוז'ין)
17. ד"פ - דף פ' (בציון מקור)

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תעב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו כסלו תרע"ג - יפו **נמען:** דובער ימיני, ועד ספר האחוזות בפתח תקווה

קניין שלא נרשם בספר האחוזות אינו עדיף על עיקול שהטיל רב המושבה. לפי התקנות שנתקבלו בניסן תרס"ט, העיקול תקף עד בירור הדין.

עיקרי הדברים

- עיקול מול קניין שלא נרשם.
- תקנות ספר האחוזות.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט"ו כסלו תרע"ג[4].

אדון נעלה מר דובער ימיני נ"י[5], חבר ועד ספר האחוזה בפתח תקוה ת"ו,

שלו'[6]

הנני בזה להשיב לכבודו ע"ד[7] שאלתו בנידון עיקול שנתקבל מכבוד רב המושבה נ"י על נחלה אחת, שהקנין נעשה עליה לפני העיקול, אבל עדיין לא נרשמה הנחלה הנ"ל[8] בספה"א[9], אם יוכלו לרשום בספר האחוזה, למרות העיקול הנ"ל מצד קדימת הקנין.

אתכבד בזה להודיע לכבוד ועד ספר האחוזה, שע"פ[10] התקנות אשר נתקנו בהסכמתי ונתקבלו במושבה, מחודש ניסן תרס"ט[11], אין ספר האחוזה זקוק לקנינים שלא נרשמו בו, והעיקול הנ"ל יש לו כל דין תוקף עיקולי ב"ד[12], עד שיתברר הדו"ד[13], שבין הצדדים הנ"ל,

ברגשי כבוד וברכת ד' מציון,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. נ"י - נרו יאיר
6. שלו' - שלום
7. ע"ד - על דבר
8. הנ"ל - הנזכר לעיל
9. בספה"א - בספר האחוזה
10. שע"פ - שעל פי
11. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
12. ב"ד - בית דין
13. הדו"ד - הדוד

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תעו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ה כסלו תרע"ג - יפו **נמען:** מר שלזינגר, מנהל 'תחכמוני'

באישור על מגרש הבניין יש לכתוב במפורש שהוא מוקדש (וקף) ל'תחכמוני', כדי שנכסי ציבור לא יעמדו ברשות יחיד.

עיקרי הדברים

- רישום מגרש 'תחכמוני' כהקדש.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ה כסלו תרע"ג[4].

כ'[5] ידידי הרה"ח[6] מר שלזינגר נ"י[7], מנהל התחכמוני שלו'[8].

אתכבד להודיע בזה לכבודו, את דעתי ע"ד[9] האישור של מגרש הבנין למוסדנו, שהוא צריך להיות מפורש שהוא מוקדש (וואקוף) לתחכמוני. והנני בטוח שכבודו ימלא זה בדיוק, ולא יהיו נכסי צבור עומדים ברשות יחיד, לדורות, רק יהיו נכונים בידי הציבור השואף למטרתו הקדושה הכללית.

הנני מחכה לתשובתו הנכבדה,

בכבוד וברכה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. כ' - כבוד
6. הרה"ח - הרב החסיד
7. נ"י - נרו יאיר
8. שלו' - שלום
9. ע"ד - על דבר

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תפ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ז טבת תרע"ג - יפו **נמען:** מנהלי 'הכרמל המזרחי' בחיפה

מנהלי 'הכרמל המזרחי' רוצים לפסול את הבוררים הרב לייב דיין והר"מ שוחט, כי חוששים שידונו דין תורה, בעוד שהחוזה מחייב בוררות של סוחרים. הרב קוק קובע שאין פסול: שניהם בקיאים במסחר, ודין התורה עצמו מחייב לדון לפי שיקול מסחרי כשהוסכם כך.

עיקרי הדברים

- בוררות סוחרים.
- תלמידי חכמים כבוררים כשרים.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט"ז טבת תרע"ג[4]

לכבוד מנהלי "הכרמל המזרחי" בחיפה ת"ו, שלו'[5].

הגיעה לידי ידיעה טלגרפית, מצד מר פרידמן, שכבודם חפצים לפסול את הבוררים הרב ר'[6] לייב דיין והר"מ[7] שוחט, מפני שהנכם חוששים שידונו דין תורה, מה שהוא נגד כתב החוזה שלכם, שכתוב בו שכל סכסוך שביניכם יתברר ע"פ[8] זבל"א[9] של סוחרים.

ע"כ[10] אתכבד בזה להודיע לכבודם, שאיני מוצא שום פסול בהבוררים הנ"ל[11], מאחר ששניהם הם אנשים ידועים, בתור בקיאים בטיב מסחרים ככל הסוחרים, והם ג"כ[12] עסוקים במסחרים שונים, ומה שהם ג"כ יודעי תורה, אין זה גרעון לנידון שלנו, כי יודעים הם שע"פ[13] החוזה, דין התורה בעצמו מחייב הוא לדון ע"פ שיקול הדעת המסחרי כדרך הפסקים של בוררים סוחרים.

אקוה שהדרת כבודם יקבלו את דברי וישימו בזה קץ לעסק מסובך דנא, כראוי לכבודה של האגודה הנכבדה, ושל אנשים נכבדים בכלל, כמו שהם כאן באמת שני הצדדים.

ברגשי כבוד וברכה מקודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

נ. ב. כתוכן הדברים הנ"ל כבר הודעתי בדעפעשע,

הנ"ל.

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. שלו' - שלום
6. ר' - רבי

7. והר"מ - ו + הר"מ: הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
8. ע"פ - על פי
9. זבל"א - זה בורר לו אחד (בוררות)
10. ע"כ - על כן
11. הנ"ל - הנזכר לעיל
12. ג"כ - גם כן
13. שע"פ - שעל פי

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תפט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ז שבט תרע"ג - יפו **נמען:** הרב אברהם יעקב הכהן (אורלנסקי)

הרב קוק כתב לוועד המושבה שיסיימו בשלום ובכבוד את תביעתו עליהם. בקצרה הרב קוק משיב על הערות הלכתיות בדיני נידה: פחד אינו 'בידו לרבות' כי אינו בהכרח מביא דם, ודרך הש"ס לומר 'תרתי איכא למיפרך' (זבחים ד ב). הרב קוק מבחין בין דברי חוות דעת לנודע ביהודה בעניין 'אי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם'.

עיקרי הדברים

- סיום תביעה מול ועד המושבה.
- הלכות נידה: פחד ופתיחת הקבר.
- חוות דעת ונודע ביהודה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ט"ז שבט תרע"ג[4].

ידי"נ[5] הרב הגדול בתו"י[6] מו"ה[7] אברהם יעקב הכהן נ"י[8], שלו'[9] וברכה.

הגיעוני מכתביו, ומרוב העבודה והטרדא לא יכולתי להשיבו על אתר, ואתו הס"ר[10].

כעת כתבתי להועד, שיביאו קץ לדבר תביעתו עליהם. יתן ד' ויתקבלו הדברים, ויצא הענין בדימוס בכבוד ודרך שלו'.

ע"ד[11] ח"ת[12] בהערות ג"כ[13] ל"ה פנאי להעיר.

ובקצרה אומר שהדחי' ע"ד בידו לרבות ע"י[14] פחד, חוזרת ונראית, בזה שפחד אינו מוכרח להיות מרפא ומבריא דם, רק הוא כעין וסת, שהוא עלול להביא ואין זה חשוב בידו. ומה שהגמ'[15] יש לה תי' אחר, ואינו אליבא דכו"ע, דרך הש"ס[16] לומר בכה"ג[17], דלמ"ד[18] הכי הדבר נפרך גם בזה, כזבחים ד' ע"ב[19] ולרב פנחס בריה דר"מ דאמר יש שינוי בעלים לאח"מ[20] תרתי איכא למיפרך, ויש עוד כיו"ב[21]. וה"נ[22] י"ל[23] למ"ד א"א[24] לפה"ק[25] בל"ד שכן בידו לרבות.

וע"ד[26] החוו"ד[27] אולי כיון כי[28] דו"ז[29] הגז"ל[30] לדבריו בסי'[31] קצ"ד ס"ק[32] א, אבל באמת אין זה ענין לדי' הנוב"י[33], די"ל[34] שכשאין שום דבר נכנס ויוצא ל"א כלל א"א לפה"ק בל"ד גם לנוב"י[35], וחילי' הוא רק דס"ל[36] שא"צ[37] שיצא מחדרי בטן הפנימיים, אלא כיון שנכנס ופתח המקור ויצא בזה גרר הדם, וגם הנ"ש[38] מצי סבר דלא כנוב"י[39] משום שעכ"פ[40] הפתיחה היא ע"י סבה פנימית. וכמדומה שהסברתי קצת בהערתי מעין קרוב לזה. ודברי הגרב"פ[41] ז"ל[42] הולמים הם לדי' הנוב"י ולדי' החוו"ד[43] מפנים שונים.

מפני הנחיצות א"א לי להאריך כלל. והשי"ת[44] ימו"ש[45] יאריך בכט"ס[46], כנה"י[47] ונפש ידי"ע[48] דוש"ת[49] באה"ר[50],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. בתו"י - בתורה ויראה
7. מו"ה - מורנו הרב
8. נ"י - נרו יאיר
9. שלו' - שלום
10. הס"ר - הסליחה רבה
11. ע"ד - על דבר
12. ח"ת - חידושי תורה
13. ג"כ - גם כן
14. ע"י - על ידי
15. שהגמ' - שהגמרא
16. הש"ס - השישה סדרים (התלמוד)
17. בכה"ג - בכהאי גוונא
18. דלמ"ד - דלמאן דאמר (לפי מי שאומר)
19. ע"ב - עמוד ב
20. לאח"מ - לאחר מותו
21. כיו"ב - כיוצא בזה
22. וה"נ - והכי נמי
23. י"ל - יש לומר
24. א"א - אי אפשר
25. לפה"ק - לפרט קטן (מניין השנים)
26. וע"ד - ועל דבר
27. החוו"ד - החוות דעת (שם ספר)
28. כ' - כבוד
29. דו"ז - דוד זקני
30. הגז"ל - הגאון זכרונו לברכה
31. בסי' - בסימן
32. ס"ק - סעיף קטן
33. הנוב"י - הנודע ביהודה
34. די"ל - דיש לומר
35. לנוב"י - לנודע ביהודה
36. דס"ל - דסבירא ליה
37. שא"צ - שאין צריך
38. הנ"ש - הנזכר שם
39. כנוב"י - כנודע ביהודה
40. שעכ"פ - שעל כל פנים
41. הגרב"פ - הגאון רבי שמות שמתחילים באותיות ב, פ (למשל: בנימין + פנחס) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
42. ז"ל - זכרונו לברכה
43. החו"ד - החוות דעת (שם ספר)
44. והשי"ת - והשם יתברך
45. ימו"ש - ימח שמו (וזכרו)

46. בכט"ס - בכל טוב סלה
47. כנה"י - כנפשו היקרה
48. ידי"ע - ידידו עוז
49. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
50. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תצד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: טבת תרע"ג - יפו **נמען:** באי־כוח הכרמים העקורים בפתח תקווה

הרב קוק אינו זוכר שהתבקש להזמין לדין תורה את ז' גלוסקין, מנהל הסינדיקט בראשון לציון. הרב קוק מסביר שעיקול אפשר רק על כסף או שווה כסף, ולא על דין תורה. הם יכולים לבוא לדין ביום א' הקרוב אם יספיק הזמן.

עיקרי הדברים

- דין תורה עם הסינדיקט.
- עיקול רק על ממון.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], טבת תרע"ג[4]

לכבוד ידידי הנכבדים באי-כח הכרמים העקורים בפ"ת[5] ת"ו,

שלו'[6] וברכה,

בתשובה על יקרתם מיום א' ח"ז[7], אתכבד להשיבם, שאיני זוכר כלל שבאה לידי תביעה מכבודם להזמין לד"ת[8] את מנהל הסינדיקט בראש"ל[9] מר ז' גלוסקין. רק זה איזה שבועות שכבוד המנהל הנ"ל[10] הודיעני בשם ועד המושבה שלהם, שחפצים הם לבא לפני לד"ת עמו, ודרש קביעות זמן והודעתי הדברים לכבוד הועד, וקבלתי ידיעה, שיבאו לד"ת, ואח"כ[11] נדחה הדבר, וכעת כפי הנראה הסכימו שניהם לבא ליום א' הבעל"ט[12], אחרי אשר נדרשתי אם אין מצדנו מניעה ע"ז[13]. והשבתי שיוכלו לבא.

עיקול אצלי יוכל להתקבל, רק על כסף או שוה כסף, אבל לא על ד"ת[14], שכל התובע תחילה צריכים לדון אותו כסדר, ואח"כ כשהדין נותן אפשר לעקל את הכסף שביד המתחייב.

מצדי אין עיכוב לקבל ג"כ[15] את הד"ת[16] שלהם ליום א' הבעל"ט, אם רק יספיק הזמן, כי להקדים המאוחר אי אפשר.

בכבוד נעלה ובברכה מקודש

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. בפ"ת - בפתח תקוה
6. שלו' - שלום
7. ח"ז - חודש זה
8. לד"ת - לדברי תורה

9. בראש"ל – בראשון לציון
10. הנ"ל – הנזכר לעיל
11. ואח"כ – ואחר כך
12. הבעל"ט – הבא עלינו לטובה
13. ע"ז – על זה
14. ד"ת – דברי תורה
15. ג"כ – גם כן
16. הד"ת – הדברי תורה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תצו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט טבת תרע"ג - יפו **נמען:** הרב אברהם אהרן וולך (?) והרב משה פרנקנטל

הרב קוק מצטער על הסיבוכים בבוררות בחיפה, ומחזק את החלטתו הטלגרפית: מפני השלום יצורף לבוררים סוחר מחיפה, וגם הצד השני יוסיף בורר, כך שיהיו שלושה מכל צד. אם יהיו חילוקי דעות, ישלחו שמות מועמדים והרב קוק יבחר.

עיקרי הדברים

- הרחבת הבוררות בחיפה.
- שלום.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ט טבת תרע"ג[4]

שלו'[5] רב לכבוד ידידי נפשי הרב המאוה"ג[6] אוצר תוי"ר[7] מוהרא"ו[8] ד"ץ[9], והרב הגדול בתוי"ר[10] מו"ה[11] משה פראנקעזטהאל, שליט"א[12].

אחדשה"ט[13] באה"ר[14],

יקרת מכתב כת"ר[15] הגיעני, ומאד אצטער על הסיבוכים שנעשו בענין, והנני לחזק בזה את החלטתי, ע"פ[16] הדעפעשע, שמסרתי לפני ש"ק[17] העבר ל"כרמל" דפה לשלחו לחיפה, שמפני השלו'[18] להם פרידמן ובניו לצרף עם כת"ר סוחר אחד מחיפה, וממילא מובן שגם מהצד השני יהי'[19] נאות להוסיף עוד בורר, ויהיו שלשה מכל צד, מצדם מה טוב, ואם יהיו ביניהם חילופי דעות שמות הקנדידטים ואברר מהם את היותר נאות לענין בעה"י[20].

בתקותי, שיעלה ביד כת"ר להביא את הענין למצב השקט והשלו'[21], הנני מקצר וחותם בברכה ואה"ר[22], כנה"ר[23] ונפש ידי"ע[24] חותם בכל חותמי ברכות,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. שלו' - שלום
6. המאוה"ג - המאור הגדול
7. תוי"ר - תורה ויראה
8. מוהרא"ו - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות א, ו (למשל: אברהם + וולף) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
9. ד"ץ - דיין צדק
10. בתוי"ר - בתורה ויראה
11. מו"ה - מורנו הרב
12. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן

13. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
14. באה"ר - באהבה רבה
15. כת"ר - כבוד תורתו
16. ע"פ - על פי
17. ש"ק - שבת קודש
18. השלו' - השלום
19. יהי' - יהיה
20. בעה"י - בעזרת השם יתברך
21. והשלו' - והשלום
22. ואה"ר - ואהבה רבה
23. כנה"ר - כנפשו הרמה
24. ידי"ע - ידידו עוז

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תצט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ' שבט תרע"ג - יפו **נמען:** ועד תל אביב

הנדיב נתן הרניק נדב עשרת אלפים פרנק לבניית מקווה מהודר בתל אביב. הרב קוק מבקש תשובה מהירה על אופן הביצוע, כדי לא להחמיץ את עונת הגשמים הדרושה לכשרות המקווה. (החתימה חסרה.)

עיקרי הדברים

- נדבה למקווה בתל אביב.
- זריזות לפני עונת הגשמים.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ' שבט תרע"ג[4]

לכבוד הועד הנכבד בתל-אביב, שלו'[5].

אתכבד בזה להודיע לכבודם, שהגביר הנדיב מר נתן הרניק, החליט לפני לנדב סך עשרת אלפים פרנק לבנות בית-טבילה מהודרת וכשרה כדת בפרברם הנכבד תל-אביב, ובהסכמתו נמנה ועד-הבנין שיבא בדברים עם כבוד הועד התל-אביבי, להוציא את הענין הנכבד הזה אל הפועל בזמן היותר מוקדם, ובאופנים היותר מכובדים. לזאת אבקש בזה מכבוד הועד הנכבד, שהדבר נוגע בפרטיות להעדה, שעניניה הכלליים נחתכים על ידו, שיואיל להשיבני תשובה ברורה, במוקדם היותר אפשרי, ע"ד[6] האופנים שהדבר החשוב הנ"ל[7] יוכל להתגשם במעשה בצירוף הזריזות הדרושה לזה, ביחוד כדי שלא נאחר את זמן הגשמים, הנדרשים לנו למטרת הכשרות של בית הטבילה.

בתקותי שכבוד הועד וכללות העדה יקבלו בקורת רוח את התיקון הנכבד הנ"ל, ומכחם עוד יוסיפו אומץ ושכלול כיד ד' הטובה עליהם.

הנני חותם בידידות עמוקה וברגשי כבוד נעלים,

(החתימה נחסרה בהעתק כי"ק)

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. שלו' - שלום
6. ע"ד - על דבר
7. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ח שבט תרע"ג - יפו **נמען:** מנהלי תלמוד התורה וישיבת 'עץ חיים' בירושלים

בצוואת מרת הינדין לא נזכר המוסד, והאפוטרופסים אינם רשאים לשנות. לגבי צוואת ר' יעקב אייזנר: השנה נשאר מעט אחרי אלף רובל כסף לאחי האלמנה. הרב קוק סבור שראוי להתפשר בבית דין, כי המנוח חזר בו מהחלוקה הישנה והחליט לבנות בית לעשרה בחורים תלמידי חכמים. הרב קוק מבקש קבלה על הספרים שהתקבלו. (הסיום חסר.)

עיקרי הדברים

- צוואת מרת הינדין.
- צוואת ר' יעקב אייזנר.
- הצעת פשרה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ח שבט תרע"ג[4]

שלו'[5] וברכה לכ'[6] ידי"נ[7] הרבנים הגדולים בתו"י[8] מנהלי הת"ת[9] וישיבת ע"ח בעיקו"ת[10] ירושת"ו[11], אחדשה"ט[12] באה"ר[13], את הצעתם לחקור ע"ד[14] צואת מרת הינדין ז"ל[15] קיימתי, וגוף הצואה הובא לפני ע"י[16] אחד האפוטרופוסים שמנתה בחיי'. ולמורת רוחי והשתוממות נפשי בפליאה לא נזכר בה שום דבר ע"ד המוסד הק'[17] המתנהל ע"י כת"ר[18]. הסיבה לזה לא אוכל לדעת, אם מפני מחלתה גברה עליה השכחה, וע"פ[19] איזה מקרה נשמט הדבר מזכרונה, או שהיתה כאן איזה יד באמצע. אבל איך אפשר לתקן כעת עיוות זה, אחרי שהאפוטרופוסים טוענים בצדק שאין להם רשות לגרע או להוסיף מהאמור בצואה, והשי"ת[20] ימלא חסרון המוסד הקדוש בכפלי כפלים, באופנים מכובדים הראויים לרוממות ערכו.

וע"ד[21] צואת ר"י אייזנר ז"ל, הלא כתבתי מכתב בארוכה בצירוף טופס אחד מהצואה, ששלחתי אשתקד ליד ידידנו הרימ"ט[22] נ"י[23] וע"ד שנה זו אין מה לדון כ"כ[24] מפני שע"פ[25] הצואה צריכים לשלח קודם כל אלף רו"כ[26] לאחיה של האלמנה, וכבר קיימה זה, ולא נשאר מהכנסת שנה זו, או אולי נשאר איזה סכום מועט לפי הערך לכל מוסד. ועל הסדר הקבוע בע"ה[27] כבר העירותי שראוי הדבר להתפשר ע"י ב"ד[28] ממוצע, כי כולנו פה יודעים, שהצואה לא נמסרה ליד אחר בחייו, באופן של גמר קנין, ושחזר בו לגמרי מהפיזור שפיזר לפרוטרוט, לכל המוסדים, ערך מאה או חמישים פרנק לכ"א, והחליט בהסכמה גמורה לבנות בית פה, שמהכנסתו יתפרנסו עשרה בחורים ת"ח[29], שילמדו ע"פ[30] הסדר שדברתי עמו ז"ל, נבדל לחיים טו"א[31], ועם רצון זה נשאר עד יומו האחרון. ובעוה"ר[32] נטרפה השעה שלא היה יכול להוציא אל הפועל את מחשבתו, ואני הייתי מוכרח לעזור לאשר את הצואה מפני החלק של האלמנה שע"ז[33] באמת לא היתה שום חזרה ממנה ואומדנא ברורה היא לנו שלא היה חוזר מזה כלל ואולי עוד

היה מוסיף. והצדדים שיש לדון שאין חזרה מועלת, בלא היתר נדרים עכ"פ[34], הנם גלויים וידועים, מה שיש לצדד בהם וקשה להכריע, לפע"ד[35],

מדי דברי אבקשם נא למסור לידי או ליד העו"ד[36] מר פריד קבלה על הספרים שנתקבלו ע"פ הצואה. (שע"ז לא נשמע ממנו ז"ל חזרה, וגם לא נתפזרו כ"א[37] עומדים במקומם הראוי שיתקיים בהם וצדקתו עו"ל[38]).

(חסר הסיום בהעתק כי"ק)

נ"ב[39]. נזכרתי שהמכתב עם הצואה שלחתי אז להגרח"ב[40] ז"ל. הנ"ל[41]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. שלו' - שלום
6. לכ' - לכבוד
7. ידי"נ - ידיד נפשי
8. בתו"י - בתורה ויראה
9. הת"ת - התלמוד תורה
10. בעיקו"ת - בעיר קודשנו ותפארתנו
11. ירושת"ו - ירושלים תבנה ותכונן
12. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
13. באה"ר - באהבה רבה
14. ע"ד - על דבר
15. ז"ל - זכרונו לברכה
16. ע"י - על ידי
17. הק' - הקטן
18. כת"ר - כבוד תורתו
19. וע"פ - ועל פי
20. והשי"ת - והשם יתברך
21. וע"ד - ועל דבר
22. הרימ"ט - הרב יום טוב? - שם אדם
23. נ"י - נרו יאיר
24. כ"כ - כל כך
25. שע"פ - שעל פי
26. רו"כ - רובל כסף
27. בע"ה - בעזרת השם
28. ב"ד - בית דין
29. ת"ח - תלמידי חכמים
30. ע"פ - על פי
31. טו"א - טובים וארוכים
32. ובעוה"ר - ובעוונותינו הרבים
33. שע"ז - שעל זה
34. עכ"פ - על כל פנים
35. לפע"ד - לפי עניות דעתי

36. העו"ד – העורך דין
37. כ"א – כי אם
38. עו"ל – עומדת לעד
39. נ"ב – נכתב בצד (תוספת למכתב)
40. להגרח"ב – להגאון רבי שמות שמתחילים באותיות ח, ב (למשל: חיים + בנימין) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
41. הנ"ל – הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' אדר ראשון תרע"ג - יפו **נמען:** המורה ראובני ברחובות

בעקבות תביעת מר זקשנסקי, הרב קוק קובע שיש לקבוע לפחות שני שיעורים בשבוע ללימוד הלכה למעשה עם התלמידים.

עיקרי הדברים

- שני שיעורי הלכה בשבוע.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' אד"ר[4] תרע"ג[5]

כ'[6] המורה הנכבד מר ראובני ברחובות ת"ו.

ע"ד[7] תביעת מר זקשנסקי, ללמוד הלכות למעשה עם התלמידים, הנני מוצא ששני שיעורים בשבוע, לפחות, ראוי לקבוע ללימוד זה.

בכבוד וברכה

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
6. כ' - כבוד
7. ע"ד - על דבר

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקיג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"א אדר ראשון תרע"ג - יפו **נמען:** זאב גלוסקין

הרב קוק אינו מסכים לעיקול בפתח תקווה: מי שמציית לדין ויכול לשלם אין מעקלים עליו. על טענת גלוסקין שאין כבוד למוסד ציבורי להיתבע בדין: יש להתחשב גם במוסד הרבנות, ואין פחיתות כבוד בכך שמוסד עונה לתביעת יחיד, שהרי 'מלכי בית דוד דנים ודנים אותם'. לכן קבע הרב קוק תקנה: היחיד מגיש את טענותיו בכתב, המוסד משיב בכתב, ורק אם בית הדין רואה צורך, מתקיים דין תורה.

עיקרי הדברים

- אין עיקול על מי שמציית לדין.
- מוסד ציבורי חייב בדין.
- 'מלכי בית דוד דנים ודנים אותם'.
- תקנת טענות בכתב.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"א אד"ר[4] תרע"ג[5]

אדון יקר ונעלה מר זאב גלוסקין נ"י[6]. שלו'[7] רב.

בתשובה על מכתבו הנכבד שקבלתי כעת, אתכבד להודיעו שאנכי אינני מסכים על העיקול של פ"ת[8]. ועוד ללא שאלוני נדרשתי ע"ז[9] וכתבתי להמעקל שאיני מוצא יסוד לזה בענין שלנו. אמנם אז היה העיקול על ההליכה לד"ת[10] שתבע כבודו, אבל הענין אחד הוא, כי מאן דציית דינא אין מעקלים עליו, בהיותו עם זה בעל יכולת לשלם.

לעומת זה אני חייב תשובה לכבודו על מכתב של "אהבה מסותרת", שכתב לי כבודו ע"ד[11] תביעתו של מר ש' והנני מגלה לכבודו את דעתי ממעמקי לב. חושב אני שאיש לא יחשדני באדישות נגד כבודם של מוסדינו הישוביים, שהם לי אור וחיים ומקורות של תקוה וצפיית ישועה. אבל שני דברים אומר לכבוד חביבי. האחד, שבין המוסדות הנכבדים של א"י[12] ראוי להתחשב גם עם המוסד של הרבנות, והשני, שאין אני מוצא שום גרעון כבוד למוסד היותר עליון, בהיותו משיב על תביעותיהם של יחידים ממנו. ומלכי בית דוד דנים, ודנים אותם, אמרו חז"ל[13], וזאת היא תהילתם ותפארתם. וכדי להגן על כבוד המוסדות כמה דאפשר בסדרי משפט, כבר נתפשטה ב"ה תקנתי בישובנו מאז, שכל יחיד התובע איזה מוסד ציבורי לד"ת צריך הוא להציע בתחילה את טענותיו בכתב, והמוסד יכול להשתמש בזכותו להשיב עליהן בכתב, ורק אם אחרי חילוף הטענות באופן זה מוצא הב"ד[14] שהענין מוכרח לבא לד"ת, רק אז חלה החובה על המוסד לעמוד לד"ת ע"י[15] ב"כ[16] עם היחיד התובע אותו. וכמדומני שסדר אסתתי כזה, גם אירופא לא תוכל להעליבו.

והנני חותם בברכה נאמנה מציון וברגשי כבוד ויקר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
6. נ"י - נרו יאיר
7. שלו' - שלום
8. פ"ת - פתח תקוה
9. ע"ז - על זה
10. לד"ת - לדברי תורה
11. ע"ד - על דבר
12. א"י - ארץ ישראל
13. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
14. הב"ד - הבית דין
15. ע"י - על ידי
16. ב"כ - בא כוחו

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקיד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד אדר ראשון תרע"ג - יפו **נמען:** הגביר שמואל ברבש

הסכסוך עבר לצד שלישי ויתברר בדין תורה מול בא כוחו. הרב קוק מבהיר שלא קשר את העניין לבקשה לטובת האלמנה בעניין חליצה. הרב קוק רק ניצל את ההזדמנות לבקש את עזרתו בתקנת עגונה.

עיקרי הדברים

- בירור בדין תורה.
- בקשה לעזרה בתקנת עגונה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ד אד"ר[4] תרע"ג[5]

כ'[6] הגביר הנעלה מר שמואל ברבש נ"י[7], שלו'[8] רב.

חושב אני שכבודו קבל את מכתב הסופר, ויסלח שמפני רוב העבודה והטרדא לפעמים מלאכתי מוכרחת להעשות ע"י[9] אחרים. במצב הדבר אין לי מה לחדש. כעת כאשר עבר הדבר ליד שלישית, מוכרח הדבר להתברר בד"ת[10], עם ב"כ[11] של כבודו, וכמה שיהי'[12] הדין נותן להציל אין צורך בשום בקשה, כי ע"ז[13] הננו מחוייבים ועומדים.

ויסלח נא כבודו, ע"ד[14] ההצעה שאמרו בשמי לטובת האלמנה בנידון החליצה. חלילה אף רגע לא עלתה מחשבה ברעיוני, לקשר העניינים זה בזה. רק אמרתי שהנני רואה לי חובה להשתמש בהזדמנות זו, אולי יוכל כבודו להיות מסייע לתקנת עגונה.

והנני חותם ברגשי כבוד הראויים לערכו הנעלה, ובברכת ד' מציון,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
6. כ' - כבוד
7. נ"י - נרו יאיר
8. שלו' - שלום
9. ע"י - על ידי
10. בד"ת - בדברי תורה
11. ב"כ - בא כוחו
12. שיהי' - שיהיה
13. ע"ז - על זה
14. ע"ד - על דבר

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקלה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' אייר תרע"ג - יפו

נמען: קול קורא לאחינו בגולה; ובהמשך - תשובה לרב (כנראה המשך אגרת לרב וידרין)

קול קורא: האתרוגים של הנכרים כולם מורכבים על לימון ופסולים. נוסדה אגודת 'אתרוג הכשר', שמרכזת את האתרוגים הכשרים של אחינו במושבות בהשגחת הרב קוק והרבנים. הרב קוק קורא לגדולי הדור להעיר את העם לבחור בכשרות האמיתית ולא בהידור המדומה. בהמשך: על ציורי מזלות במחזורים - מה שראה הוא 'רשמים בעלמא', אבל אם יש צורות גמורות, הרב קוק מוכן לחתום על מחאה. על חליצה: אין לדרוש חידוש, כי חולצים במנעל אחד מימי חז"ל (סנהדרין ז ב).

עיקרי הדברים

- אגודת 'אתרוג הכשר'.
- כשרות אמיתית ולא הידור מדומה.
- ציורים במחזורים.
- חליצה במנעל אחד.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' אייר תרע"ג[4].

שלו'[5] וברכת ד' מקודש, לאחינו היקרים, פזורי הגולה, מקרוב ומרחוק.

שלו' שלו' מהררי קודש.

אחינו האהובים,

זה שנים רבות, שמצות אתרוג כמאמרה, צריכה פקוח גדול ושמירה מעולה, שלא יבלעוה זרים. נודע הדבר לרבים, כי האתרוגים שהנכרים הם נוטעיהם וממציאיהם" בזמן הזה, כולם הם מורכבים הרכבה פסולה, כלומר הרכבה של יחור אתרוג על עץ לימון, וגדולי הדורות רובם ככולם פסלוהו למצוה ולברכה. והנה קם לנו גואל למצוה החביבה, ביחד עם גאולת ארצנו הקדושה משוממותיה, והאתרוג הכשר פורח הוא במושבות אחינו האכרים, מישבי אדמת הקודש, ולהשמר מכל זיוף, נוסדה ב"ה אגודת "אתרוג הכשר", שהיא מכנסת תחת רשותה את כל האתרוגים הכשרים מעשי ידי אחינו. והשעה הזאת שעת הכושר היא, לעבוד ולעשות לטובת המצוה כמאמרה, ולטובת ישוב אה"ק[6] הקשור עמה.

אמנם הדבר צריך חיזוק מכל גדולי עם ד' בכל מקום שהם, ומכל יראי ד' החפצים במצוה כמאמרה.

עלינו כולנו לעבוד בלב אחד, להגן בעד המצוה הקדושה, שלא תחדל, חלילה, מכללות עם ד' ולא יכחד מן הארץ האתרוג הכשר באפס יד. ועוד עלינו לעמוד חלוצים בזריזות הראויה, להפנות את כל עם ד' קוני האתרוגים למצוה, שכונתם ודאי רצויה למצוה כמאמרה, שיקחו להם דוקא אתרוג כשר כדין, שאינו נמצא כי-אם בידי אחינו העובדים בקודש. וידעו נא, שהאתרוג הכשר שהוא מצוי דוקא בידי אחינו בני המושבות המטפלים בו, אשר נוסדו יחד לאגודת "אתרוג הכשר", הוא מושגח ב"ה בהשגחה

מעולה, על ידי ועל ידי הרבנים עמיתי בתורה וביראת שמים שבמושבות יצ"ו[7], ועליו תבא תעודתנו הנאמנה, שהוא כשר בלא שום הרכבת איסור בע"ה[8], והוא הוא האתרוג כמאמרו ומצותו. ונקוה בע"ה, שכל גאוני דורנו יצ"ו יחלצו חושים להעיר ולעורר את עם ד' הגוי כולו, שלא להביט על ההידור המדומה, שהאתרוגים המורכבים בפסלות מתגדרים בו, כי-אם על הכשרות האמיתית כתורה וכמצוה, ע"פ[9] רבותינו גדולי הדורות מעולם ז"ל[10]. ובזה יהיה זכות הרבים תלוי בהם, והענף החשוב הזה של האתרוג, שיש בו ריוח הגון למגדליו ועובדיו, יהיה כולו נטע על אדמת ישראל, בידי אחינו מישבי שממות ארץ חמדה, כת"ר[11] לכתב לעוד איזה רבנים מפורסמים בזה, ויכתבו יחד מחאה ע"ז[12] ואזהרה להמדפיסים, שאם לא ישנו את דרכם לטובה, יאסרו את המחזורים הללו.

אמנם באמת אגיד, שאנכי לא ראיתי כזאת, וצורת מזל אלול המצוייר במחזורים שלנו אינו כ"א[13] רשמים בעלמא, ולא קלסתר ממש. אך אולי ראה כת"ר כונים ממש שעשו איזה מדפיסים בצורה גמורה, על כגון דא ראוי למחות בכל תוקף, ואם יהי'[14] צורך בחתימתי הקטנה על מחאה כזאת, לא אמנע בל"נ[15] מלהשתתף בדבר מצוה זו. ויתגלגל זכות ע"י[16] זכאי מר כת"ר שי'[17].

וע"ד[18] החליצה, עצתי שלא לדרש שום חידוש, כי ראיות רבות ישנן שכן הי'[19] המנהג גם בימי חז"ל[20] לחלוץ רק במנעל אחד, וק"ו[21] כל דורות הגאונים הראשונים והאחרונים, ובסנהדרין ז' ע"ב[22] אמר ר"ה[23] אפיקו לי מאני חנותאי ומינייהו סנדלא, שפירש"י[24] לחליצה, ול"א סנדלים, לשון רבים, ואין להאריך בזה,

יסלח לי כת"ר על איחור דברי, ביחוד אני חייב ת"ח[25] לכתר"ה[26] על ספריו היקרים שהואיל בטובו לכבדני בהם זה איזה חדשים, ומרוב הטרדא נדחו דברי תודתי, ויקבלם כעת ברצון ברב חסדו.

והנני בזה ידי"ע[27] קשור באהבתו ודוש"ת[28] בכל לב באה"ר[29] ונאמנה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. שלו' - שלום
6. אה"ק - ארץ הקודש
7. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
8. בע"ה - בעזרת השם
9. ע"פ - על פי
10. ז"ל - זכרונו לברכה
11. כת"ר - כבוד תורתו
12. ע"ז - על זה
13. כ"א - כי אם
14. יהי' - יהיה
15. בל"נ - בלי נדר
16. ע"י - על ידי

17. שי' – שיחיה
18. וע"ד – ועל דבר
19. הי' – היה
20. חז"ל – חכמינו זכרונם לברכה
21. וק"ו – וקל וחומר
22. ע"ב – עמוד ב
23. ר"ה – ראש השנה
24. שפירש"י – שפירש רש"י
25. ת"ח – תלמידי חכמים
26. לכתר"ה – לכבוד תורתו רום הדרתו
27. ידי"ע – ידידו עוז
28. ודוש"ת – ודורש שלומו ותורתו
29. באה"ר – באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקלז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד אייר תרע"ג - יפו **נמען:** הרב יצחק אבא ציטרון, רב פתח תקווה

תושב מקהילתו מתלונן על הרב ציטרון בעניין עיזבון. הרב קוק מסביר שבתלונה על רב יש לנהוג בזהירות: להעיר לקובל שחזקה על חבר שעשה הכול כראוי, ומצד שני להראות שאין משוא פנים. הרב קוק מבקש פרטים, ומציע לעכב את יתרת הכסף עד בירור עם היורשים באוגוסטוב.

עיקרי הדברים

- תלונה על רב - זהירות.
- 'חזקה על חבר'.
- אין משוא פנים.
- עיכוב כספי העיזבון.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ד אייר תרע"ג[4].

כ' ידי"נ[6] הרב המאוה"ג[7] החה"ש[8] מוהרי"א[9] ציטרון שליט"א[10], האב"ד[11] דפ"ת[12] ת"ו, שלו'[13] וברכה באה"ר[14].

זה פעמים שה"מ[15] ממחנה כת"ר[16] בא אלי ומעסיקני ע"ד[17] איזה סכסוך של עזבון, שעשהו כת"ר לאפוטרופוס, ויש לו לפי דבריו קובלנא על כת"ר. במאורעות כאלו, עם בע"ב הקובלים על רב שבעדתם, צריכים להתנהג בזהירות יתירה, כמובן להעיר את הקובל עצמו, על האפשרות הודאית, שכל הענין הוא מוטעה אצלו, וחזקה על חבר שעשה הכל מתוקן, ומעבר מזה מוכרחים ג"כ[18] להראות פנים, שהיא באמת ג"כ חובה, שאלמלי יתברר שבאמת העביר-דרך מי שהוא, אין משוא פנים אפילו לרב. ע"כ[19] אחלה את כת"ר להודיעני תוכן העובדא, ועם, זה אם אפשר שמותר הכסף שבידו יעוכב עד שיבורר הדבר עם היורשים, שביאגוסטאוו, לפי דעתי הי'[20] הדבר נכון ומתוקן.

בנקודת הדין הנני מבין שכת"ר[21] נתן להאלמנה למזונות, אבל הקובל טוען שנודע שת"י האלמנה נמצא סכום ת"ק רו"כ[22] מכסף הבעל. איך שיהי'[23] ודאי לי שכת"ר עושה ויעשה כתורה, וחפץ ד' בידינו יצלח בעה"י[24].

והנני דוש"ת באה"ר

הק' אברהם יצחק ה"ק

למותר אמצא לבקש סליחה על הכנסי בעניניו. מוחזקני שכת"ר יודע את עזוז אהבתנו, וכל מעשי בזה הנם רק לטובתו ולכבודו היקר וחביב עד לאחת באמת.

ידי"ע הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. כ' - כבוד
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. המאוה"ג - המאור הגדול
8. החה"ש - החיים והשלום
9. מוהרי"א - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, א (למשל: יעקב + אברהם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. האב"ד - האב בית דין
12. דפ"ת - דפתח תקוה
13. שלו' - שלום
14. באה"ר - באהבה רבה
15. שה"מ - שהוד מעלתו
16. כת"ר - כבוד תורתו
17. ע"ד - על דבר
18. ג"כ - גם כן
19. ע"כ - על כן
20. הי' - היה
21. שכת"ר - שכבוד תורתו
22. רו"כ - רובל כסף
23. שיהי' - שיהיה
24. בעה"י - בעזרת השם יתברך

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקמב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ג' סיון תרע"ג - יפו **נמען:** הרב ברוך מרקוס, רב חיפה

הרב קוק מעולם לא התיר לבתי מרקחת לפתוח בשבת, ומחה על כך כמה פעמים, אבל קשה לגדור פרצה. גם ביפו כל ירא שמיים אינו פותח. מוטב לאחד את הקדושה עם הטהרה: לעסוק גם בעניין המקווה.

עיקרי הדברים

- בתי מרקחת בשבת.
- מקווה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3] ג' סיון תרע"ג[4].

שלו'[5] וברכת הרגל ושמחת תוה"ק[6] לכ'[7] ידי"נ[8] הרב הגאון החו"ב[9] אוצר תו"י[10] מו"ה[11] ברוך מרקוס שליט"א[12], הגאב"ד[13] דעה"ק[14] חיפה ת"ו.

אחדשה"ט[15] באה"ר[16].

ע"ד[17] חנויות הרפואות, לא התרתי מעולם, וכמה פעמים מחיתי, ובעוה"ר[18] קשה לגדור פרצה שנפרצה כבר, ומר באתרי' יהי ד' עמו ויגדור בכל עז ולא ילפינן ממקלקלתא וגם פה כל שיש בו ריח י"ש[19], אינו פותח את חנותו גם מאלה. ובית הטבילה ומה טוב שהקדושה תהיה מאוחדת עם הטהרה, לעסוק בזה וגם מזה לא יניחו ידם, בפרק אחד, וד' יברך את עמו על ארץ ירושתו, להגדיל פעלם ולהרבות חילם, בכל קודש וטוהר ובכל חיל ואומץ.

ברגשי כבוד וברכה ממקור לב מלא אהבה אין קץ,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. שלו' - שלום
6. תוה"ק - תורתנו הקדושה
7. לכ' - לכבוד
8. ידי"נ - ידיד נפשי
9. החו"ב - החריף ובקי
10. תו"י - תורה ויראה
11. מו"ה - מורנו הרב
12. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
13. הגאב"ד - הגאון אב בית דין
14. דעה"ק - דעיר הקודש

15. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
16. באה"ר - באהבה רבה
17. ע"ד - על דבר
18. ובעוה"ר - ובעוונותינו הרבים
19. י"ש - יראת שמים

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקמז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' אייר (נשלח י"א סיון) תרע"ג - יפו **נמען:** ועד תל אביב

פסק: מותר למכור את המגרש הישן שנועד לבית הכנסת בתל אביב ולבנות בכסף בית כנסת במקום מרכזי יותר, שקרוב לכל השכונות החדשות. תנאי: במקום הישן לא יעמוד שימוש בזוי. עוד מזרז הרב קוק לבנות בית מרחץ.

עיקרי הדברים

- מכירת מגרש בית כנסת.
- תנאי - אין שימוש בזוי.
- בית מרחץ.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עיה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"א סיון תרע"ג[4].

לכבוד הועד הנכבד לפרור תל-אביב, פעה"ק[5] ת"ו, שלו'[6] וברכה.

נדרשתי ע"י[7] האדונים הנעלים מר דיסקין ומר לב להורות כד"ת[8], ע"ד[9] שאלת המגרש אשר נועד לבנין ביהכנ"ס[10] בת"א, וכעת לפי התרחבות הישוב ע"י הפרורים החדשים ב"ה, דעת הרבים מסכמת להעתיק את מקום הבנין הקדוש למקום יותר מרכזי, ולפי מצב זה, הכרחי הדבר למכור את המגרש הישן, ודמי הקרקע יעלו לבנין ביהכנ"ס במגרש החדש, ובאו השואלים הנכבדים הנ"ל[11] בתור באי כח הקהל הנכבד, לדרוש את דעתי, אם אין כאן מניעה מצד דין תוה"ק[12].

אתכבד בזה להודיעם, שלפי המצב שנשתנה במשך השנים הללו, הנני מוצא שהדבר נכון וישר לבנות את בית ד' במקום היותו קרוב בשוה לכל הפרורים החדשים, ואין שום איסור למכור את המגרש לכל בר ישראל, כדי לבנות בדמיו את ביהכנ"ס במגרש המרוצה מהסכמת הקהל, וטובי העדה, עסקני הצבור, הממונים על ענין זה. כדי לכבד את הקודש, אדרוש, שיתנו עם הקונה, שעל אותו החבל שהיה נועד לבנין ביהכנ"ס לא יעמוד תשמיש בזוי, כבתי כסאות או תיבת הזבלים, וכיו"ב[13].

מדי דברי אזכיר את כבוד הועד הנכבד, להזדרז ע"ד בנין בית המרחץ להרבות עבודה וחיים ועז לישראל על אדמת קדשו, וצור ישראל יצמיח לנו מהרה צמח קרן ישועתו, בגאולה וישועה לאסירי התקוה בהר קדשו, אשר אהב סלה.

בעה"ח ז' אייר תרע"ג

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקודש פעיה"ק[14] יפו והמושבות ת"ו.

1. ב"ה - ברוך השם
2. עיה"ק - עיר הקודש

3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. פעה"ק - פה עיר הקודש
6. שלו' - שלום
7. ע"י - על ידי
8. כד"ת - כדת תורה / כדרך תורה - לפי ההקשר
9. ע"ד - על דבר
10. ביהכנ"ס - בית הכנסת
11. הנ"ל - הנזכר לעיל
12. תוה"ק - תורתנו הקדושה
13. וכיו"ב - וכיוצא בזה
14. פעיה"ק - פה עיר הקודש

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקמח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א סיון תרע"ג - יפו **נמען:** הרב יהודה לייב פרנק

בתביעה נגד ועד (כנראה 'הידרה'): לפי מנהג הרב קוק, בתביעה נגד ועד יש לכתוב קודם את הטענות, ורק אם אין הסכמה נקבע דין תורה. הוועד דורש גם ייפוי כוח מכל התובעים, כי לא ברור שהאגודה עדיין קיימת, ובזה הם צודקים.

עיקרי הדברים

- טענות בכתב לפני דין.
- ייפוי כוח.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עיה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"א סיון תרע"ג[4].

לכ'[5] הרב הגדול בתוי"ר[6] מו"ה[7] יהודא ליב פראנק נ"י[8], שלו' וברכה.

ע"ד[9] הידרה צויתי לכתוב לכת"ר[10] את תשובת הועד, שהם דורשים שיכתוב כת"ר[11] אלי את מה שהוא תובע מהם, ואשלח להם. כי כן היא מנהגי בתביעות מוסדים, שמא ימלאו הדברים בלא ד"ת[12], ואם ע"פ[13] תשובתם יבורר שא"א[14] לענין להגמר בלא ד"ת רק אז אקבע זמן.

ועוד כותבים שצריך כת"ר להמציא הרשאה מכל התובעים שמדבר בשמם, מכל יחיד, כי בשם האגודה אינם יודעים מי הוא הבא לתן כח, מאחר שעברו ימים רבים עליה, והם חושבים שאין לה עוד קיום בפועל. וגם בזה הצדק אתם, אם אין בירור ביד כת"ר שהאגודה קיימת, ושיש לה באי-כח שיש להם יפוי-כח מצד הדין לבא מצדה בתור בע"ד.

ויסלח כת"ר על קיצור דברי, ועל שאני משתמש ע"י[15] אחרים תמיד, כי גדלה מדת עמלי ויגיעת נפשי, מרוב עבודה וטורח צבור, יברכם ד'. והשי"ת[16] יעזרנו להביא ענין זה, שכת"ר[17] עסוק בו, על מצב נכון, כדת תורת אמת.

והי'[18] ז"ש[19] כנה"ר[20] ונפש ידידו דוש"ת[21] באה"ר[22],

הק' אברהם יצחק ה"ק

באה"ר אדר"ש[23] בנו ידי"נ[24] הרב הגאון רצ"פ[25] שליט"א[26]. הנ"ל[27].

1. ב"ה - ברוך השם
2. עיה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. לכ' - לכבוד
6. בתוי"ר - בתורה ויראה
7. מו"ה - מורנו הרב

8. נ"י – נרו יאיר
9. ע"ד – על דבר
10. לכת"ר – לכבוד תורתו
11. כת"ר – כבוד תורתו
12. ד"ת – דברי תורה
13. ע"פ – על פי
14. שא"א – שאי אפשר
15. ע"י – על ידי
16. והשי"ת – והשם יתברך
17. שכת"ר – שכבוד תורתו
18. והי' – והיה
19. ז"ש – זה שלום
20. כנה"ר – כנפשו הרמה
21. דוש"ת – דורש שלומו ותורתו
22. באה"ר – באהבה רבה
23. אדר"ש – אחר דרישת שלום
24. ידי"נ – ידיד נפשי
25. רצ"פ – ר' צבי פסח (פרנק)
26. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן
27. הנ"ל – הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקנב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח"י סיון תרע"ג - יפו **נמען:** הרב ישראל פורת

תוכנית לעבודה מדעית־תורנית: מבוא כללי לתלמוד, ובינתיים מבוא לסדר נזיקין כדוגמה. העבודה כוללת בירור שם הסדר, המסכתות וסידורן, מקומות ואישים, דורות, מונחים משפטיים, ערכי מוסר המשפט, מקורות ההלכות, הבדלים בין דיני ישראל לבני נח, והשוואת הבבלי לירושלמי. העיקר: לא 'למדנות קטנה', אלא לקדש שם שמים ולהראות חכמת התורה לצורכי הדור. בעתיד ניתן להשוות גם למשפט האנושי הכללי.

עיקרי הדברים

- מבוא כללי לתלמוד.
- דוגמה: מבוא לנזיקין.
- השוואת בבלי וירושלמי.
- לא למדנות קטנה - קידוש שם שמים.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ח סיון תרע"ג[4].

ידי"נ[5] וחביבי הרב ר'[6] ישראל פורת נ"י[7], שלו'[8] רב.

הנני שולח בזה רשימה של שאלות לדוגמא, אם ימצאו לנו חברים בעלי כשרון ורצון לעבודה כללית כזאת. יותר ראוי לדעתי להתחיל במבא כללי, לכהת"כ[9], ולפחות לכל התלמוד הבבלי והירושלמי. העבודות הטכניות הכלליות הנן יותר מוכשרות להסתדר יפה במבא כללי ומ"מ[10] רשמתי לע"ע[11] דוגמא למבא לנזיקין, ובמרוצת מכתבינו נתישב בזה אי"ה[12].

באה"ר[13] אדר"ש[14] ידיד לבנו הרי"מ[15] חרל"פ[16] שליט"א[17]. גם הוא העיר ע"ד[18] ענין זה במכתב. מה טוב הי'[19] אם יתן הוא שי'[20] מרוחו על עבודת קודש זו. העיקר הוא שלא להפוך עסק זה לענין של למדנות קטנה, כי"א[21] לשום עין למרחקים, לעורר את הרוח לקדש שם שמים, ולפעול תוספת אורה וקדושה בישראל, ע"י[22] רוממות כבוד התורה, בהראות פעולת חכמה לצרכי הדור הרוחניים, והדברים יעלו ויגיעו עד למדת הארת הדיעות, במעלתן העליונה. אל ד' ויאר לנו, ומציון אור חדש יאיר לנו.

בברכה ואה"ר[23] מכבדו וידידו מצפה לעזרת ד' ותשועתו,

הק' אברהם יצחק ה"ק

א. ע"ד סדר נזיקין בכלל:

א) בירור שם הסדר, ע"פ[24] כל המקורות האפשריים, נזיקין או ישועות.

ב) הוראת השם "נזיקין", ערכו הדקדוקי.

ג) כמה פעמים נזכר שם הסדר בגוף הסדר, וכמה בכל התלמוד ובירושלמי, ובמדרשים וכו'[25].

ד) ערך הסדר בכללות הש"ס[26], השפעתו על שאר המקצעות, ערכו במנין הסדרים.

ה) כמה מסכתות בסדר ותכן כללי של כל מסכת, סדורן של המסכתות לפי כל השיטות, אם יש סדר למשנה, ויחש המסכתות זל"ז[27] בסדורן, לפי כל הנאמר בזה, פרקי כל מסכת וסדרם, וכן משניות כל פרק ופרק וההבדלים בזה בין הבבלי והירושלמי וכו'

ו) כמה מיני סדרי נזיקין מוזכרים, כמו נזיקין דבי קרנא, בי רבה וכו', ובירור מהותם כמה דאפשר.

ז) כמה ענינים כלולים בסדר זה שהם שייכים לסדרים אחרים, וכמה פעמים נזכרו עניני הסדר במקורות אחרים בבבלי, ירושלמי ומדרשים; עניני סדר זה שלא נזכרו בו, רק מחוצה לו.

ח) האגדה של הסדר ובירור ענייה וביחוד מסכת אבות, ערכה, יחוסה להסדר כלו.

ט) שמות כל המקומות שנזכרו בסדר זה, וכן האישים והעובדות ההיסטוריים, פתרונם המדויק, בירור ערכיהם הגיאוגרפיים וההיסטוריים.

י) סדורי הדורות והשקפה הסטורית כללית, מראשית זכירת קדמון התנאים עד אחרון האמוראים,

יא) רישום כל העבודה שנעבד הסדר מראש מקדם עד הימים היותר אחרונים. א בירורי חלקיו הפרטיים:

א) באורי וברורי השמות המדעיים ההלכיים שלו, כמו: מזיק וניזק, שומר ופרטיו, מפקיד ונפקד, פרטי הנזקים, שעבוד, הפקר, יאוש, מציאה, חזקה, מחאה, ערעור, הקנינים השונים, קרקע ומטלטלים, גרמא וגרמי, הודאה, עדות, ממון, קנס, דיני ממונות, דיני נפשות, דין פשרה, בית-דין, מלקות, מיתה ופרטיהן, מדה משקל ומנין, אונאה, רבית, אומן, פועל, חוכר, מקבל, שותפים, שכנים, מכירה, ירושה, שטרות, ערב, שבועות ופרטיהן וכל כיו"ב[28].

ב) באורים וברורים פרטיים כאלה על עניני האגדה שבסדר, ביחוד ע"ד ערכי המוסר של המשפט, גם ע"פ המקומות בתנ"ך[29] המדוברים ממנו, המוסרים על קלקולי המשפט השונים, מיני הקלקולים, מיני השוחד, ענפיו וסוגיו, דרכי חז"ל[30] בהרחקותיו, ענוי הדין, עוות הדין, עומק הדין, צד הקושי שבו, דין מרומה, דין אמת לאמתו. הקוים שנתוספו בעניני המשפט הכוללים, אחרי התלמודים, כתקנות הגאונים, הועדים, מנהגי הפוסקים המאוחרים. חלופי המצב בערך הנהגת המשפט התורייי מאז ועד הזמן האחרון, בחו"ל[31] ובא"י[32], הממונים, הכוללים, הועדים וכו'.

ג) מקורות ההלכות שבסדר. כמה מפורשות בתורה, כמה מדרשא. דרכי הדרישות ופרטיהן שמשתמשים בהם בסדרנו, כמה מתקנה, כמה מהלכות מדינה וממנהג.

ד) בירורים מיוחדים על ההבדלים שבין דיני ישראל לדיני בני נח ע"פ חוג הסדר, בין א"י[33] ובבל ביחש לדיני הסדר, על ערך הסמיכה ותעודתה, וחלוקי דעות שבה.

ה) התנאים והאמוראים שבסדר, במשנה, בהבדלי הגרסאות בין הבבלי והירושלמי, בברייתות ובתוספתות שלא הובאו בתלמוד.

ו) ההלכות הפסוקות שבסדר, המוסכמות מעיקרא והשנויות במחלוקת, הספיקות שנפשטו ושלא נפשטו.

כל אלה וכיו"ב[34] שייכים למבוא הכללי, וכעין זה צריך מבא פרטי של כל מסכת בפ"ע[35], ומבא קצר לכל פרק בפ"ע. ואח"כ[36] צריכים לבא הכללים שבהם יתבארו שרשי ההלכות בכל אפניהם הכוללים וגדריהם, מושגי אבות ותולדות ענפיהם והסתעפותם שייכים בצדם ההקפי להמבא, עם כל פירוש שמותיהם והבנתם בצדם הפנימי. מהות הסברות, ההלכות, ההכרעות, החילוקים שבין התלמודים והתוספתות בהלכה, - אל הכללים. קשה לסמן בדיוק את הגבולים בין עבודת המבוא להכללים, אבל העסק בעצמו יחכים בע"ה[37], וכ"פ[38] יהי'[39] הכרח להשתמש בזה ובזה, ודי"ת[40] דודים זל"ז.

בכלל דרך העבודה צריך להיות: להשוות על כל ענין את הבבלי לעומת הירושלמי, וחיפוש בכל המקורים השייכים לו, מהקדמונים: התרגומים, המסורות, תשובות הגאונים וכו" עד דברי האחרונים, בעלי ההלכה, הפוסקים, המבקרים וכו', לחקור גם על העבודה החיצונה, כשל הנכרים, הקראים, ולברר את המקום שהלכו בו לפי תומם בדרך ישרה ומקום המעדת רגליהם. ובכלל להרבות בחיפוש, בחקירה של ישוב הדעת, ולמעט בהשערות ודמיונות.

וכשירחיב ד' גבולנו נוכל לשוטט גם על פני כל היסוד המשפטי בכללות האנושיות, להראות עד כמה גדלה השפעת הקודש על החול להעלותו, ונתחבר בזה עם חכמי לב יודעי ד' המבינים בספרויות עמים שונים, יהיה זה כמו כליא עורב לבניננו הנכבד בקודש.

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. ר' - רבי
7. נ"י - נרו יאיר
8. שלו' - שלום
9. לכהת"כ - לכל התורה כולה
10. ומ"מ - ומכל מקום
11. לע"ע - לעת עתה
12. אי"ה - אם ירצה השם
13. באה"ר - באהבה רבה
14. אדר"ש - אחר דרישת שלום
15. הרי"מ - הרב רבי י... מ... (שם אדם)
16. חרל"פ - הרב יעקב משה חרל"פ (תלמידו של הרב קוק)
17. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
18. ע"ד - על דבר
19. הי' - היה
20. שי' - שיחיה
21. כ"א - כי אם
22. ע"י - על ידי
23. ואה"ר - ואהבה רבה

24. ע"פ - על פי
25. וכו' - וכולי (וכן הלאה)
26. הש"ס - השישה סדרים (התלמוד)
27. זל"ז - זה לזה
28. כיו"ב - כיוצא בזה
29. בתנ"ך - בתורה נביאים כתובים
30. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
31. בחו"ל - בחוץ לארץ
32. ובא"י - ובארץ ישראל
33. א"י - ארץ ישראל
34. וכיו"ב - וכיוצא בזה
35. בפ"ע - בפני עצמו
36. ואח"כ - ואחר כך
37. בע"ה - בעזרת השם
38. וכ"פ - וכן פסק
39. יהי' - יהיה
40. ודי"ת - ודברי תורה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקנג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"א סיון תרע"ג - יפו **נמען:** הרב בן ציון (ירושלים)

הרב קוק מבקש שבית הדין בירושלים יכין לו מנעל חליצה כמו שלהם, לחליצה דחופה במקום עיגון. עוד: אין לשנות את סדר העישור, והוא רק על ידי ר' חיים צבי בסיסט. על הצעת רב עקרון לגבי מצה שמורה - הרב קוק מסכים אם בית הדין בירושלים יסכים.

עיקרי הדברים

- מנעל חליצה.
- עישור על ידי בסיסט.
- שמורה בעקרון.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"א סיון תרע"ג[4].

ידי"נ[5] הרב ר'[6] בנציון נ"י[7], שוי"ר[8],

אטריח את כת"ר[9] לדבר מצוה רבה. צריכה להיות פה אחר ש"ק[10] הבע"ל[11] חליצה, של מקום עיגון, ודבר גדול מאד הוא, ואין לי מנעל כחפצי. ע"כ[12] יטיב נא כת"ר לבקש מכ' ידידינו הרבנים הגאונים בד"צ[13] דעיקו"ת[14], שיצוו בטובם לעשות עבורנו מנעל חליצה כהתכונה של המנעל שלהם, והמחיר אשיב ברב תודה בלא איחור בל"נ[15], ויוכל כ"ת[16] ללוות ע"ז[17] ולשלם, ויפה שעה אחת קודם.

בבטחוני בידידותו שימלא בקשתי לדבר מצוה אדירה זו, ודי ישלם לו שכרו הטוב ע"פ[18] פעלו בזה ובבא.

לג' לא הרשיתי לשנות, כ"א[19] דוקא לעשר ע"י[20] רחצ"ב[21] נ"י.

לפ"ד[22] הר"מ[23] בראדער נ"י, הרב דעקרון, דבר שא"א[24] הוא להכניס תחת גג שמה את השמורה, ורוצה שנסכים לקחת עובי מטר שלא לשמורה, ולהתיר ע"י כיסוי, ואם תהי'[25] השמירה טובה ע"ז הייתי מסכים מצדי, אם יסכימו ע"ז ג"כ[26] כי[27] הבד"צ[28] דעיקו"ת ת"ו.

והנני ידי"ע[29] כופל בקשתי ע"ד[30] זריזות מנעל החליצה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. ר' - רבי
7. נ"י - נרו יאיר
8. שוי"ר - שלום וישע רב
9. כת"ר - כבוד תורתו

10. ש"ק - שבת קודש
11. הבע"ל - הבא עלינו
12. ע"כ - על כן
13. בד"צ - בית דין צדק
14. דעיקו"ת - דעיר קודשנו ותפארתנו
15. בל"נ - בלי נדר
16. כ"ת - כבוד תורתו
17. ע"ז - על זה
18. ע"פ - על פי
19. כ"א - כי אם
20. ע"י - על ידי
21. רחצ"ב - רבי חיים צבי ב... - שם אדם
22. לפ"ד - לפי דעתי
23. הר"מ - הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
24. שא"א - שאי אפשר
25. תהי' - תהיה
26. ג"כ - גם כן
27. כ' - כבוד
28. הבד"צ - הבית דין צדק
29. ידי"ע - ידידו עוז
30. ע"ד - על דבר

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקעג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו מנחם אב תרע"ג **נמען:** ועד חדרה

בעלי אחוזות בחדרה שיושבים בחוץ לארץ חייבים להסדיר את חלקם בהוצאות המושבה עד ט"ו בשבט תרע"ד - בעצמם, על ידי מורשה או בכתב. אם לא, ייגבו ההוצאות לפי שומת בית דין מהקרקע עצמה. הוועד רשאי לפרסם את המכתב.

עיקרי הדברים

- חובת בעלי אחוזות בחוץ לארץ.
- מועד אחרון.
- גבייה מהקרקע.

נוסח האגרת

ב"ה[1], ט"ו מנ"א[2] תרע"ג[3]

לכבוד הועד הנכבד בחדרה ת"ו[4], שלו'[5],

בתשובה על שאלת כבוד הועד ע"ד[6] המתנחלים במושבה יושבי חוץ, אשר כבר פרסמנו, במכתבים פרטיים וע"י[7] העתונים זה כשלש שנים, שאי-אפשר להעמיד את המצב כמו שהוא, והכרח גמור הוא שאחינו אלה יושבי חוץ יגמרו את חשבונותיהם עם הועד ע"ד הוצאות המושבה, שעל חלקם בעבר, ויכוננו את המצב גם לימים הבעל"ט[8], להשתלם מדי שנה בשנה את המגיע לפי הערך על חלקו, הנני להודיע עוד הפעם שהננו קובעים זה עד חמשה-עשר בשבט דשנת תרע"ד[9] הבעל"ט, וכל אלה אשר לא גמרו עדיין את סכסוכיהם ע"ד הוצאות המושבה שיואילו עד הזמן הנ"ל[10] לגמור באופן היותר מרוצה, אם שיבאו בעצמם לאה"ק[11] למטרה זו, או שיעשו מורשה כד"ת[12], או שיכתבו לנו את טענותיהם בכתב.

אבל אם אחרי הודעה זו לא יגמרו את החשבונות ע"ד ההוצאות הנופלות על חלקם נהיה אז מוכרחים לגבות את ההוצאות ע"פ[13] ד"ת[14], ע"פ שומת בי"ד[15], מהקרקע עצמה. והנני נותן בזה רשות לכבוד הועד לפרסם גם את מכתבי זה, כאשר פרסמו את המכתב הראשון, ובתקוה שאחינו הנכבדים, בעלי האחוזות שבמושבה יושבי חוץ, ידעו את אשר לפניהם ויהיו מזורזים לגמור את החשבונות ע"ד הוצאות אחוזותיהם ע"י[16] דרך היושר והצדק במוקדם האפשרי.

והנני חותם בברכה ובצפיית ישועת ד' על עמו וארץ חמדתו,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
4. ת"ו - תבנה ותכונן
5. שלו' - שלום

6. ע"ד - על דבר
7. וע"י - ועל ידי
8. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
9. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
10. הנ"ל - הנזכר לעיל
11. לאה"ק - לארץ הקודש
12. כד"ת - כדת תורה / כדרך תורה - לפי ההקשר
13. ע"פ - על פי
14. ד"ת - דברי תורה
15. בי"ד - בית דין
16. ע"י - על ידי

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקעה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ה מנחם אב תרע"ג - רחובות **נמען:** ועד 'מרכז בעלי מלאכה' ו'מכבי' ביפו

על מות הצעיר ברגר, שלפי הטענה לא קיבל טיפול בשבת: הרב קוק אינו מאמין שאדם עם 'ריח תורה' לא ידע שספק פיקוח נפש דוחה את כל התורה, חוץ משלוש עבירות. 'הזריז הרי זה משובח', והשואל מגונה. 'וחי בהם ולא שימות בהם'. הרב קוק מציע שבאי כוח האב יתבעו את הרופא לבית דין, כדי לברר ולגדור את הפרצה.

עיקרי הדברים

- פיקוח נפש דוחה שבת.
- זריזות בהצלה.
- בירור בבית דין.

נוסח האגרת

ב"ה[1] כ"ה מנ"א[2] תרע"ג[3], רחובות ת"ו[4].

כבוד הועדים הנכבדים ל"מרכז בעלי-מלאכה" ו"המכבי" בעיה"ק[5] יפו ת"ו, שלו'[6].

הנני מלא דכאות נפש ומרירות לבב על המאורע האיום בדבר הצעיר המנח ברגר ז"ל[7], ולא אוכל בשום אופן להאמין, ששום אדם מישראל, שיש בו איזה ריח תורה, לא ידע את ההלכה הפשוטה על דבר חומר פיקוח נפש, ושאפילו ספיקה וספק ספיקה, דוחה את השבת ואת כל המצות שבתורה, חוץ משלשה דברים הידועים, שהם עבודה זרה ג"ע[8] ושפיכות דמים, וכל הזריז לחלל את השבת, אפילו במקום של ספק סכנה, הרי זה משובח, והמתעצל בזה הרי זה שופך דמים. וחולה שהוצרך לגרוגרת אחת בשבת, ורצו עשרה בני אדם, וכל אחד תלש גרוגרת, כולם בבת אחת מפני הזריזות, כולם שכר מצוה של פיקוח נפש בידם, ומצוה לחלל את השבת ולעשות כל האיסורים שבתורה, במקום סכנה או ספק סכנה, על ידי גדולי ישראל, כדי שיראו הרבים וידעו כמה חביבה היא מצות פיקוח נפש בישראל, ויתפרסם הדבר עד שלא יבא לכלל שאלה כלל, כי אין צריך רשות ב"ד[9] לכל דבר שנוגע לפיקוח נפש, והשואל הרי זה מגונה והנשאל הרי זה שופך דמים. ושמרתם את השבת כי קודש היא לכם, אמרו חז"ל[10] היא מסורה בידכם ואין אתם מסורים בידה, במקום סכנה או ספק סכנה, וכלל גדול הוא: וחי בהם ולא שימות בהם. וחלילה לדחות אפילו רגע אחד את ההצלה הדרושה לחולה שיש בו סכנה, או שיוכל לבא לידי סכנה, משום חילול שבת.

ובענין שלנו אני חושב, שראוי ונכון הדבר שבאי-כחו של האב השכול מר ברגר, יתבעו את הד"ר[11] לדין, והוא ישיב במושב ב"ד על פרטי הענין הנורא הזה, וע"פ[12] פסק בד"צ[13] יקום דבר, באיזה אופן לגדור את הפרצה הגדולה הזאת, שלא ישנו עוד מעשים כאלה, ודת תוה"ק[14] להיות זריזים בפיקוח נפש תעמד בכל תוקף, ובל יהין עוד שום איש לפרוץ גדר עולם של תורת אמת ותורת חיים מיד ולדורות.

והנני בזה חותם בברכה, ברגשי כבוד ויקר,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
4. ת"ו - תבנה ותכונן
5. בעיה"ק - בעיר הקודש
6. שלו' - שלום
7. ז"ל - זכרונו לברכה
8. ג"ע - גילוי עריות
9. ב"ד - בית דין
10. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
11. הד"ר - הדוקטור
12. וע"פ - ועל פי
13. בד"צ - בית דין צדק
14. תוה"ק - תורתנו הקדושה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקפד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ד' אלול תרע"ג - רחובות **נמען:** הרב יונתן בנימין הלוי הורוויץ

הרב קוק מודה על העזרה. על מכתבו בעניין הרופא (שפורסם ב'החרות'): הרב קוק לא קבע שהטענות נכונות. אדרבה, קשה להאמין שרופא ירא שמיים כזה לא ידע את דין פיקוח נפש. אבל משהועלתה טענה נוראה, יש לברר בבית דין. אם הרופא אשם, יש לגדור את הפרצה; אם הטענה שקר, יש לגדור את פרצת ההתנפלות על אנשים חפים מפשע. מחאות פומביות 'אינן כלום'.

עיקרי הדברים

- לא האשים בלי בירור.
- בירור בבית דין.
- בשני המקרים - גדר לפרצה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], רחובות ת"ו[2], ד אלול תרע"ג[3]

שלו'[4] וברכה וברכת השנים, לידיד נאמן יקר מפנינים, הרב המאוה"ג[5],.

אוצר נחמד רב פעלים, לתורה ולתעודה, מו"ה[6] יונתן בנימין הלוי איש הורוויץ,

שליט"א[7], אחדשה"ט[8] באה"ר[9].

חביבי המרומם,

מכתבו היקר מיום ג' אלול דנא הגיע לידי. והנני לכתר"ה[10] ברב תשואות חן, על כל הדברים אשר הואיל בטובו להשתדל בהם, לטובת המורה, ולתיקון השוק. כן יבורך גבר בגוברין, כמיב"י[11], להוסיף עז ואומץ לפעלי החסד והקודש, על אדמת קדשנו.

ועל דבר מכתבי בענין המאורע של הד"ר[12], שהדפיסוהו ב"החרות", הנני מתפלא איך יוכלו דברים ברורים כאלה להדאיב שום לב. הלא אנכי לא קבעתי חלילה מסמרות של אימון בכל הטענות, שמלאו אותם הקובלים בהם את האויר הארץ-ישראלי, ואדרבא ככה הוא שיעור הבנת דברי, כפי אשר הי'[13] חסד ד' עם לבי ועטי, כי אינני מאמין ששום אדם מישראל, שיש בו ריח תורה, לא ידע את ההלכה הפשוטה של חובת זריזות פקו"נ[14] הדוחה את האיסורין, וממילא קשה להאמין זה על איש כהד"ר[15], ששום אדם לא יוכל להכחיש שיש בו תורה ויראת שמים, נוסף על חכמתו הכללית והמקצועית. אבל כאשר הם באים בטענה איומה כזאת אי אפשר לדחותם איזה טעם של חשד על מטרת התעמולה. סוף כל סוף יש כאן מקרה איום שצריך להתברר.

על כן מובן שהמחאות הפומביות אינן כלום. גם על כל בדותא אפשר להרעיש במחאות, כשישנם מושכי פעמונים בכונה, ובכל אופן ענין נורא עומד לפנינו. אם אשם הד"ר בהתרשלות של פקו"נ, מה שקשה להאמין, ועי"ז[16] יצאה תקלה, שהיא יותר נוראה אם היא נסמכת ללא-אמת על יסוד תורני, ודאי

צריכים לגדור את הפרצה. ואם לא היתה שום התרשלות מצד הד"ר, והמוחים מתנפלים על איש נקי להאשימו, בחטא דמים כזה, ולהלהיב את המוחות באיום מגוזם בהגזמת שוא, גם אז הענין הוא פרצה גדולה שצריכים לגדרה.

ודעתי היא שרק בלא מהומה כ"א[17] ע"פ[18] בידי"צ[19], אם רק יתבע האב השכול, שהוא רק הוא יודע אם יש לו מה לתבע, אז יבורר האמת, ואיך שיצא המשפט לאור תגדר הפרצה. כי למרות מה שכעת יוכל להעלות על הדעת של ההמון התמים, שיש עכ"פ[20] באי"י[21], רופא מומחה, מפורסם לירא-שמים, שחושב לחסידות דיחוי של חולה שיש בו עכ"פ צד של סכנה, מפני חילול שבת, ידע אז כל העולם שזהו דבר שקר ולא היו דברים מעולם. ואם באמת יצאה חלילה מלפניו תקלה זו לא ישאו פנים בי"ד[22] שופט צדק, גם לגברא רבא דכותיה של הד"ר הנכבד, ויחזיקו ג"כ[23] באמצעים נכונים איך לגדור את הפרצה. ואם אך שקר היתה התכונה של כל המהומה, אז יגדר ב"ד[24] זה ג"כ את הפרצה, שלא יתנפלו עוד בעניינים נוראים כאלה על אנשים חפים מפשע. ובשביל כך מסיים המכתב, שאחרי התביעה דוקא, והתשובה במושב בידי"צ מצד הד"ר על פרטי הענין הנורא, "וע"פ פסק בידי"צ יקום דבר באיזה אופן לגדור הפרצה הגדולה הזאת", שהיא גדולה בכל אופן, "שלא ישונו עוד מעשים כאלה". אם הדבר שקר, לא ישונו עוד התנפלויות אלה, ואם הדבר אמת לא ישונו עוד יחוסים כאלה לחולים מסוכנים, מצד רופא בעל אחריות גדולה.

"ודת תוה"ק[25] להיות זריזים בפקו"נ[26] תעמוד בכל תוקף". אם הדבר שקר, לא יאמר עוד שעכ"פ[27] דעה יחידית נמצאת מד"ר[28] מצויין, שהיא מחזקת למדת חסידות את חסרון הזריזות של פיקו"נ[29] במקום חילול שבת, ואם הדבר אמת, ודאי יוגדר הענין כראוי. ואיך שיהיה, בין אם בשקר, יצאו המתנפלים ולקחו בידם דגל תורת "חיים" רק למסוה, תהיה התועלת מגדר בד"צ[30], שלא יפרצו גדר עולם של תורת אמת, לשום אבק בעיני רבים בשקר, ואם אמת היה הדבר, ופגם בתורת החיים יצא ע"י[31] משגה, שהיא תקלה נוראה, יוגדר הדבר ע"י פס"ד[32] זה, שלא יופרץ עוד גדר של תורת "חיים".

ע"פ מובן זה שראוי להבין את מכתבי, כל קורא שיקראהו בשימת לבב, - כי דברים היוצאים מקירות לבב דורש אמת ויושר, בטבעם הנם מכוונים אל מדתם, ומדי מענה לשון, - לא יוכל לומר שהדאבתי לבב איזה איש, בתתי אוזן קשבת על אשמה בלא חיקור דין חלילה. ואקוה שהדרת כת"ר[33] וגם הד"ר הנכבד, וכל מוקירי ערכו הנעלה, ופעולותיו הגדולות, למרות איזה שגיאות שקלטו אזני מצדדים שונים, שהנם ככתמים בהחמה הברה של הנהגתו הכללית, שהיא באימון ובמסירות נפש מצויינת, להחולים שתחת הנהגתו, כל אלה יתנו מעתה, אחרי שישימו עינם בבינת הלב על דברי מכתבי, גם הם מצדם, לדברי צדק.

והנני חותם דברי באהבה נאמנה, וברגשי כבוד לכת"ר[34] ולכל יראי ד' וחושבי שמו, המתאוים בלב נכון, לרומם בכבוד את דגל עיר קדשנו וכל מקראיה, עדי יזרח כשחר אור לישרים, וקרנות צדיקים תרוממנה, וכל פזורי עדר ד' יעשו לאגודה אחת, והקדישו את קדוש ישראל, והאמת והשלו'[35] יאהבו,

ידי"ע

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם
2. ת"ו - תבנה ותכונן
3. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
4. שלו' - שלום
5. המאוה"ג - המאור הגדול
6. מו"ה - מורנו הרב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
9. באה"ר - באהבה רבה
10. לכתר"ה - לכבוד תורתו רום הדרתו
11. כמיב"י - כמותו ירבו בישראל
12. הד"ר - הדוקטור
13. הי' - היה
14. פקו"נ - פיקוח נפש
15. כהד"ר - כהדוקטור
16. ועי"ז - ועל ידי זה
17. כ"א - כי אם
18. ע"פ - על פי
19. בידי"צ - בית דין צדק
20. עכ"פ - על כל פנים
21. באי"י - בארץ ישראל
22. בי"ד - בית דין
23. ג"כ - גם כן
24. ב"ד - בית דין
25. תוה"ק - תורתנו הקדושה
26. בפקו"נ - בפיקוח נפש
27. שעכ"פ - שעל כל פנים
28. מד"ר - מדרש רבה
29. פיקו"נ - פיקוח נפש
30. בד"צ - בית דין צדק
31. ע"י - על ידי
32. פס"ד - פסק דין
33. כת"ר - כבוד תורתו
34. לכת"ר - לכבוד תורתו
35. והשלו' - והשלום

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקפט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב אלול תרע"ג **נמען:** אליעזר בן יהודה

על פירוש המילה 'כבולין' בתוספתא מקוואות כמשאבה: מצד ההלכה אין מניעה. הגר"א לא מחק, אלא הוסיף 'מאיליהם'. ייתכן שהצינור עוצב כמו 'כבול' (קרסול, שבת נד א). נוח יותר לפרש משאבה של דליים קטנים, שבה המים אינם נתלשים, ולכן אין בהם פסול שאיבה. אולי 'כבול' שבפסחים נא א הוא מרחץ כזה, אף שהקשר מכריע כפירוש רש"י.

עיקרי הדברים

- 'כבולין' - משאבה.
- דין שאיבה במקווה.
- דיוק בגר"א.

נוסח האגרת

ב"ה[1], י"ב אלול תרע"ג[2].

להחכם המפורסם מר א, בן יהודה.

ע"ד[3] הפתרון של תיבת "כבולין", שבתוס'[4] מקואות, שרוצה כב' לומר שהיא משאבה. אתכבד להודיעו את דעתי, שמצד ההלכה אין מניעה לפירוש זה, והגר"א[5] ג"כ[6] אין הכרח שמחק התיבה, כהבנת המפרש מ"ב, אלא הוסיף תיבת "מאיליהם", לאפוקי אם באו ע"י[7] אדם, שוב לא יועיל מה שירדו למקוה ע"י הכלי, ששמה "כבולין", אע"פ[8] שאין בה תורת כלי לענין שאיבה. ואולי הצינור עשוי היה אצלם כעין פרק התחתון של רגל אדם, שנקרא כבול, לפירוש האחרון בגמ'[9] שבת נ"ד א', ופירש"י[10] שם בלע"ז[11] קויל"ה[12], והוא דומה לצינור של רכובה, שבפ' ה' ד', שהכונה ג"כ כעין ארכובה, דלא כמ"ב. ויותר נח לפרש "כבולין" משאבה שע"י[13] דליים קטנים, שהם פתוחים קצת בשוליהם, באופן שאין המים נתלשים, ומ"מ[14] מדין שאיבה לא נטלו מצד עצמם, אלא שמכשיר מפני שאינן נתלשין, והם מחוברים להמעין או הנהר. וזה יותר מחוור מלפרש פומפא של דחיקת אויר, שאז א"צ[15] טעם שאינם נתלשין, כי אינם שאובין כלל. מיהו אין פירוש כ'[16] נפרך מצד זה, שיש לפרש התוס'[17] דקאי על צינור שחקקו ולבסוף קבעו דלעיל, שיש בו משום שאיבה, אלא שאם אינו נתלש י"ל[18] דאין שאיבה פוסלת, וכן יש שיטה בראשונים, ואמר שבאנטיליא שהם נתלשים השאיבה פוסלת בכל גווני, ובכבולין דהיינו צינור של משאבה ע"י לחיצה, שאין שם תלישה, אפילו כשבא דרך הצינור, כיון שאינו נתלש בכל הילוכו ממקורו, אין שאיבה פוסלת.

ונראה שמין מרחץ כזה היה נקרא "כבול", וזהו "אין רוחצין, שני אחין כאחד בכבול", פסחים נ"א א', ודלא כפירש"י[19], אלא שהמשך המאמרים שם על מקומות, מכריע לפירש"י[20]. ואולי מתוך שבכבול היו מרחצאות מתוקנים, ע"י מכונה כזו, נקראו כאלה "כבולין" גם בשאר מקומות. ובהיותי פה מחוסר ספרים, ולענין הכרעת המחקר הלשוני, שא"צ[21] עומק הלכה, די בזה, ע"כ[22] אקצר ואחתום.

בכבוד,

אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
3. ע"ד - על דבר
4. שבתוס' - שבתוספות
5. והגר"א - והגאון רבי אליהו מווילנה
6. ג"כ - גם כן
7. ע"י - על ידי
8. אע"פ - אף על פי
9. בגמ' - בגמרא
10. ופירש"י - ופירש רש"י
11. בלע"ז - בלשון זר (בשפה זרה)
12. קוילי"ה - מילה בצרפתית עתיקה (לעז של רש"י), לא ראשי תיבות
13. שע"י - שעל ידי
14. ומ"מ - ומכל מקום
15. א"צ - אין צריך
16. כ' - כבוד
17. התוס' - התוספות
18. י"ל - יש לומר
19. כפירש"י - כפירוש רש"י
20. לפירש"י - ל + פירש"י: פירש רש"י
21. שא"צ - שאין צריך
22. ע"כ - על כן

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקצ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ז אלול תרע"ג **נמען:** (ההתחלה והסוף חסרים; כנראה להוריו)

הרב קוק מודה על ברכת ההורים והאחים. על האתרוגים הגנובים: לפעמים אין יאוש, כשהגננים מרשים זה את זה, וגם אם יש יאוש אחרי שינוי רשות, זה 'יאוש ושינוי רשות' שמועיל. דיון בדעת הרב חרל"פ, ביאוש בקטנים וביאוש שלא מדעת.

עיקרי הדברים

- תודה על הברכות.
- יאוש ושינוי רשות.
- יאוש בקטנים.

נוסח האגרת

ב"ה[1], י"ז אלול תרע"ג[2]

(חסר העתק ההתחלה והסוף)

תודתי נתונה ממעמקי לבבי על ברכת הורים ואחים, היקרה. כה לחי לברך ולהתברך בבית קדשנו ותפארתנו, בבנין שלם בב"א[3].

ע"ד[4] האתרוגים קצרתי בעוד חששות. דלפעמים ע"י[5] בירורי דברים והרשאות מכמה גננים יחד יוכל הדבר לבא לידי מניעת יאוש. וגם אם מיאש מגוף החפץ אחרי שכבר נקנה הוי ש"ר ואח"כ[6] יאוש דתליא ברברבתא, וכ"פ[7] מזדמן שלא ידע בעל הגנה מגניבתו עד קרוב לחג, וכבר קנה הקונה מקודם. וחשש ח"ג[8] חרי"מ[9] שי'[10] מהני דלאו בני מחילה, רחוקה היא והרי מסיק הש"ס[11] דבאגי בחזקת יתמי לא מחזקינן, וניזול בת"ר. ובעיקר הדבר ל"ב אם יאוש דגזילה בצירופו של ש"ר מטעם מחילה אתאן עלה, דהרי לחד צד דגמ' ב"ק[12] ס"ו משום תקנת השבים הוי העיקרי י"ל[13] דהכי הוי דינא בלא מחילה, שהרי כל נגזל אינו מוחל אף שמתיאש. וי"ל[14] דהוי לגבי קנין כזוטו של ים דאבודה מכ"א א"צ[15] בר מחילו וכבר העיר בזה בס'[16] אחרון ממחברי זמננו בענין אבודה מכ"א בקטנים.

אמנם י"ל בקטנים שאין להם ידיעה ל"ה יאוש כלל, אלא די"ל[17] אם נדמה לזוש"י[18] הוי יאוש של"מ[19] יאוש בצירוף לש"ר, וכה"ג[20] מהני בקטנים כדהת"ו[21] ב"מ[22] כ"ב דלכי גדלי מיאשי, והוי יאוש למפרע. ומהני גם לדידן בזה כרבא, דל"פ[23] אביי כ"א[24] ביאוש גרידא. ואין הזמן מסכים לברר הדברים כראוי.

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
3. בב"א - במהרה בימינו אמן
4. ע"ד - על דבר
5. ע"י - על ידי
6. ואח"כ - ואחר כך
7. וכ"פ - וכן פסק

8. ח"ג - דורש פענוח
9. חרי"מ - שם אדם - דורש פענוח
10. שי' - שיחיה
11. הש"ס - השישה סדרים (התלמוד)
12. ב"ק - בבא קמא
13. י"ל - יש לומר
14. וי"ל - ויש לומר
15. א"צ - אין צריך
16. בס' - בספר
17. די"ל - דיש לומר
18. לזוש"י - לזוטו של ים
19. של"מ - שלא מדעת
20. וכה"ג - וכהאי גוונא
21. כדהת"ו - כדברי התוספות
22. ב"מ - בבא מציעא
23. דל"פ - דלא פליגי (שאינם חולקים)
24. כ"א - כי אם

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקצו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד אלול תרע"ג - יפו **נמען:** ועד פתח תקווה

בעניין סכסוך על פרדס: ניכר שהשומה לא הייתה מדויקת, אבל קשה לברר זאת, והקונה כבר השקיע. הרב קוק מציע להעביר לבוררות (זבל"א), כך שאם הפרדס יחזור לבעליו, הקונה לא יינזק - קרוב לדין ולצדק גם יחד.

עיקרי הדברים

- שומה לא מדויקת.
- 'ועשית הישר והטוב'.
- בוררות.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ד אלול תרע"ג[4]

לכבוד הועד הנכבד בפתח תקוה ת"ו, שלו'[5].

אתכבד להעיר את כבוד הועד, כי הנני מוצא את הענין של ח'-פ. מסובך מאד. דברים ניכרים יש כאן שלא היתה השומא ככל הדיוק הנדרש כדין, אבל לברר קשה הדבר מאד, ועם שימת-לב, שכל שומא הדרא ' מצד הדין משום ועשית הישר והטוב, באופן שלא יהיה היזק להקונה, אלא שכאן חסר איזה תנאי להתגשמות דין זה, מפני שכבר הוציא מר ח' הוצאות לשבח הפרדס, אבל בענין עמום כזה לעולם ראוי להתקרב לחוגי הדין והיושר גם יחד. ע"כ[6] הנני מוצא לנכון, שצריך ענין זה להמסר לזבל"א[7], באופן שאם יעמד הענין בשיבת הפרדס ליד בעליו הראשון לא יהיה להקונה שום היזק, ואופן פיוס אחר יקבלו עליהם הצדדים ג"כ[8] ע"פ[9] הכרעת הזבל"א[10]. כ"ז[11] הנני אומר ע"פ דעת נוטה, קרוב לדין תורה.

והנני מוצא, שנכון הדבר שיעזור כבוד הועד להוציא את הדבר הישר הזה לפעלו.

בכבוד וברכת השנים

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. שלו' - שלום
6. ע"כ - על כן
7. לזבל"א - לזה בורר לו אחד (לבוררות)
8. ג"כ - גם כן
9. ע"פ - על פי

10. הזבל"א - הזה בורר לו אחד (הבוררות)
11. כ"ז - כל זה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקצז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ו אלול תרע"ג - יפו **נמען:** ד"ר יעקב טהון

הרב קוק מודה על הסיוע לתיקון היבול בחוות. הרב קוק מבקש שבזמן הגמר יודיעו ממרחביה לרב מרקוס בחיפה, ומכנרת ודגניה לרב קליערס בטבריה, כדי שישלחו ממונים לעשר. הרב קוק מבקש מאה פרנק להוצאות, ושיתקינו מקווה כשר בבית המרחץ במרחביה.

עיקרי הדברים

- עישור במרחביה, כנרת ודגניה.
- מקווה במרחביה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ו אלול תרע"ג[4]

אדון נעלה ונכבד מר ד"ר[5] טהון נ"י[6], שלו.

אדוני החביב,

אתכבד להביע לכ'[7] את רגשי תודתי על הסיוע אשר נתן לנו בעבודת תקון יבול החוות ע"י[8] שלוחנו הרב ר'[9] בנציון נ"י.

כעת אבקשו לכתוב למרחביה, כנרת ודגניה, אשר בעת היות שם השליח הרב הנ"ל[10], עוד לא היתה התבואה מוכנה, שבזמן גמר מלאכת התבואות יואילו להודיע ממרחביה להרב ר"ב מרקוס מחיפה, ומכנרת ודגניה להרב ר"מ[11] קליערס מטבריא, והרבנים הנ"ל ישלחו את הממונים לתקן את התבואה כדין תוה"ק[12], למען יהיה יבול אחינו באה"ק[13] כשר לכל ישראל.

כן ייטיב נא למסור סך מאה פרנק להרב ר"ב המוכ"ז[14], בעד הוצאות הממונים מחיפה ומטבריא.

גם זאת אדרוש מכבודו לתקן בבית המרחץ שבמרחביה מקוה-טהרה כשרה כדת, וזה יעלה כעת להוצאה קטנה, כמדומה רק מאה פרנק או מעט יותר ומה טוב היה אם יכבדני כבודו בבקורו, לקחת דברים בענין נכבד זה פא"פ[15].

ברגשי כבוד וברכת השנה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. ד"ר - דוקטור
6. נ"י - נרו יאיר
7. לכ' - לכבוד

8. ע"י – על ידי
9. ר' – רבי
10. הנ"ל – הנזכר לעיל
11. ר"מ – ראש מתיבתא
12. תוה"ק – תורתנו הקדושה
13. באה"ק – בארץ הקודש
14. המוכ"ז – המוסר כתב זה
15. פא"פ – פנים אל פנים

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקצח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ו אלול תרע"ג - יפו **נמען:** הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל

שוחט אינו יכול לשלם את חובו לזיתוני. אין עיקול על כסף צדקה שניתן לו בלבד 'ולא לבעל חוב'. הרב קוק פשר: עשרה פרנק לחודש ושני נפוליון במזומן. עיקול על כסף מחיה הוא 'חובל אוכל נפש' (חתם סופר אבן העזר רד).

עיקרי הדברים

- אין עיקול על צדקה.
- פשרה בתשלום.
- 'חובל אוכל נפש'.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ו אלול תרע"ג[4]

כ ידי"נ[5] הרה"ג[6] ר"ב מאיר חי עוזיאל נ"י[7], ח"ב[8] פעה"ק[9] ואגפי' ת"ו שלו'[10],

המוכ"ז[11] ר"מ[12] שו"ב[13], קובל שאין בידו לשלם החוב למר זיתוני בפ"א, ומן הדין אין עקול נוהג על כסף צדקה, כהענקה זו שהיתה רק מצד רחמים, ו"לו ולא לבע"ח", פשרתי ביניהם שיתרצה מר זיתוני בעשרה פרנק לחודש וב' נאפ' מזומנים.

אבקש את כ'[14] שיצוה על זיתוני לקבל הדבר, ולבטחון הנותר תשתעבד חלוקתו של ר"מ הנ"ל[15], כי בלא"ה[16] יש חשש על העיקול, משום איסור חובל אוכל נפשה, כמבואר בת' חת"ס[17] א"ה[18] סי'[19] ר"ד, אמנם נהגו לותר בעיקולים יותר מהדין, אבל לא בסך כזה, שניתן לכתחילה על דעתי וממש בשביל חיי נפש.

בכבוד וברכת השנים,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. הרה"ג - הרב הגאון
7. נ"י - נרו יאיר
8. ח"ב - חכם באשי
9. פעה"ק - פה עיר הקודש
10. שלו' - שלום
11. המוכ"ז - המוסר כתב זה
12. ר"מ - ראש מתיבתא

13. שו"ב - שוחט ובודק
14. כ' - כבוד
15. הנ"ל - הנזכר לעיל
16. בלא"ה - בלאו הכי (בלאו הכי, ממילא)
17. חת"ס - חתם סופר
18. א"ה - אבן העזר (בציון מקור)
19. סי' - סימן

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תריג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ב' מרחשוון תרע"ד - יפו **נמען:** הרב אלעזר משה אייזנשטאט, פטרבורג

בסכסוך בין ב' ל-י': הרב קוק כבר פסק שב' חייב לעמוד לדין בבית דין מוסכם, אבל אי אפשר להטיל עליו תשלום בלי סכום ובלי בירור. אף שב' לא נהג כשורה, 'לא תטה משפט אביונך' - גם 'אביון מן המצוות'. צריך לשמוע את שני הצדדים.

עיקרי הדברים

- בירור משפטי לפני חיוב.
- 'לא תטה משפט אביונך'.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ב' מ"ח תרע"ד[4]

כ'[5] הדרת ידידי הרב הגדול בתורה וחכמה אוצר נחמד מר אלעזר משה ד"ר[6] אייזנשטאדט שליט"א[7], רב העדה בקמ"ר[8] ספ"ב[9], שלו'[10] וברכה.

יקרתו מי"א תשרי העבר הגיעה לידי, וע"ד[11] הסכסוך של ד' ב', לא הודיע לי כ"ת[12] את הסכום כמה דורש ממנו מר י. והלא כבר החלטתי בפס"ד[13] שמחוייב ב' לעמוד לדין בב"ד[14] המרוצה על כל התביעות הממוניות, וכמה פעמים אמרתי שיבורר להם מצדם שופטים, ואכריח גם את ב' שיבור מצדו, והבוררים יחליטו דבר, ובכל עז נתאמץ שיצא דבר המשפט אל הפועל בע"ה[15]. אבל להטיל על ב' תשלומין בלא קצבה, ובלא בירור משפט, זהו דבר שא"א[16] כלל. כי אע"פ[17] שבכלל בכל אופן התנהג שלא כשורה בזה, אבל לא תטה משפט אביונך דרשו חז"ל[18] גם באביון מן המצות. ולעולם צריכים להביט על משפט הצדק הדורש בירור משני הצדדים.

והנני בזה חותם ברגשי כבוד וברכה נאמנה

ידי"ע

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. כ' - כבוד
6. ד"ר - דוקטור
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. בקמ"ר - בקרית מלך רב (כינוי לעיר בירה)
9. ספ"ב - סוף פרק ב
10. שלו' - שלום

11. וע"ד – ועל דבר
12. כ"ת – כבוד תורתו
13. בפס"ד – בפסק דין
14. בב"ד – בבית דין
15. בע"ה – בעזרת השם
16. שא"א – שאי אפשר
17. אע"פ – אף על פי
18. חז"ל – חכמינו זכרונם לברכה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרכז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' טבת תרע"ד - יפו **נמען:** ד"ר אברהם אליהו הרכבי

הרב קוק שואל על מוצא 'שובתי השבת' ('סובוטניקים') ברוסיה: האם הם מזרע ישראל, או שהתגיירו בבית דין. השאלה מעשית, כי חלקם עולים, ויש נשים שהתגרשו בנוהג שלהם. עד כה סבר שאינם ישראל, אבל עלה לו ספק.

עיקרי הדברים

- מוצא הסובוטניקים.
- השלכה על גיטין.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י' טבת תרע"ד[4]

כ'[5] הרב החכם הגדול תפארת אומתנו מוהר"א[6] אלי' ד"ר[7] הרכבי שליט"א[8]

שלו'[9] רב מקודש,

אלופי החכם, ארשה לי לבקש מכבודו הארה ע"ד[10] הכת של שובתי השבת, שברוסיא, אם יוכל אדוני לבאר לי את מוצאם בבירור, אם מגזע ישראל הם או לא, או אם יש בירור ע"פ[11] מקורות היסתוריים, שבאיזה זמן מן הזמנים נכנסו לדת ישראל ע"פ איזה כח ישראלי של איזה ב"ד[12] או יחידים, הדבר נוגע כעת לנו למעשה, שבאים מהם לאה"ק[13], ולפעמים ג"כ[14] נשים נשואות משכבר שנתגרשו ע"פ הנימוס שלהם, שאין לו ערך ע"פ הדין, אם רק נחוש שהם מזרע ישראל, או גרים עכ"פ[15]. עד הנה היה הדבר מוחזק אצלי, שחוץ מיחידים מהם שמתגיירים גרות גמורה, אינם נחשבים לישראל, ושאינם ג"כ מזרע ישראל.

אבל מאיזה סבה נתעורר אצלי ספק בזה באלו הימים, והדבר צריך פתרון. ולמי אפנה בזה אם לא לכבודו, אשר תעלומות הקדמוניות גלויות לפניו.

חזקה היא תקותי, שיואיל אדוני להשיבני דבר ברור בטוב לבבו. והנני חותם בברכה ועתרת שלו',

כנה"ר[16] ונפש ידי"ע[17] דוש"ת[18] באה"ר[19],

הק' אברהם יצחק ה"ק

תודתי מוגשת בזה למפרע להדר"כ[20] שליט"א. הנ"ל[21]

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. כ' - כבוד
6. מוהר"א - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות א (כגון אברהם / אליהו / אהרן / אליעזר) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם

7. ד"ר - דוקטור
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. שלו' - שלום
10. ע"ד - על דבר
11. ע"פ - על פי
12. ב"ד - בית דין
13. לאה"ק - לארץ הקודש
14. ג"כ - גם כן
15. עכ"פ - על כל פנים
16. כנה"ר - כנפשו הרמה
17. ידי"ע - ידידו עוז
18. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
19. באה"ר - באהבה רבה
20. להדר"כ - להדרת כבודו
21. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרכח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד טבת תרע"ד - יפו **נמען:** הרב יצחק אבא ציטרון

בעניין גיורת מהסובוטניקים: הרב קוק פנה לד"ר הרכבי כדי לברר אם הם מזרע ישראל. אם לא נישאה, יש לעכב; ואם נישאה, יש לשקול אם להפרידם לפי שעה.

עיקרי הדברים

- עיכוב עד בירור.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו, י"ד טבת תרע"ד[3]

כ' ידי"נ[4][5] הרב המאוה"ג[6] כו"[7] מוהריי"א[8] ציטרון נ"י[9], אב"ד[10] דפ"ת[11] ת"ו[12], שוי"ר[13].

ע"ד[14] הגיורית, נתעוררתי ע"י[15] קבלה מכתב מד"ר[16] הרכבי נ"י, שעל ידו יכולים אנו לצאת מידי כל ספק ביחש השובתיים לגזע ישראל, שהוא היסוד העקרי בשאלתנו. ע"כ[17] אם לא נשאת כדאי לעכב עד התשובה, ואם נשאת נתיישב אם כדאי להפרידם לפי שעה כיון שאפשר לברר ספק זה, אע"פ[18] שהוא רחוק לצד חומרא. ולתשובתו אחכה במוקדם.

ידי"ע

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
4. כ' - כבוד
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. המאוה"ג - המאור הגדול
7. כו' - וכולי (וכן הלאה)
8. מוהריי"א - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, א (למשל: יעקב + אברהם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
9. נ"י - נרו יאיר
10. אב"ד - אב בית דין
11. דפ"ת - דפתח תקוה
12. ת"ו - תבנה ותכונן
13. שוי"ר - שלום וישע רב
14. ע"ד - על דבר
15. ע"י - על ידי
16. מד"ר - מדרש רבה
17. ע"כ - על כן
18. אע"פ - אף על פי

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרלב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ז טבת תרע"ד - יפו **נמען:** הוריו

הרב קוק שואל לשלומם, ומזכיר שהעיתונים, ובכללם 'המוריה', הגזימו בעניין שכתב עליו במברק. לאחיו שמואל: על הישיבה בספרד - לא מצא חרם מפורש, וכנראה אין חומרה יותר מבמצרים, שאסורה רק בקביעות.

עיקרי הדברים

- הגזמת העיתונים.
- ישיבה בספרד.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ז טבת תרע"ד[4]

שלו'[5] וברכה להורי היקרים וכל יקירינו שליט"א[6], תלי"ת[7] על החוה"ש[8] אשר עמנו כולנו כה לחי.

הננו מחכים על מכתבם מבשר שלומם וטובם.

בטח קבלתם המ"ג מיום ועש"ק[9] שכתבתי ממעשה ב. וכאשר דמיתי שיגזימו מעתונים כן היתה שגזם ב"המורי"". ב"ה על חסדו וטובו, וברחמיו יעזרנו בכל פינותינו למען שמו לטובה ולשמחה, לאושר ולברכה.

והנני בזה חותם בכל חותמי ברכות וכט"ס[10] כנה"י[11] ונפש בנם עבדם חותם ביראת הכבוד ואחיהם דוש"ט[12] כה"י[13],

הק' אברהם יצחק ה"ק

לשמואל שי'[14]. ע"ד[15] הדירה בספרד לא מצאתי עדיין מפורש אם הי'[16] חרם או שבועה ע"ז[17], ומן הסתם לא החמירו יותר מדירת מצרים, שלא נאסרה כ"א[18] לקבוע ולא לשם פרקמטי' ודעתו לחזור. הנ"ל[19]

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. שלו' - שלום
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. תלי"ת - תודה לא-ל יתברך
8. החוה"ש - החיים והשלום
9. ועש"ק - וערב שבת קודש
10. וכט"ס - וכל טוב סלה
11. כנה"י - כנפשו היקרה

12. דוש"ט - דורש שלומו וטובו
13. כה"י - כנפשו היפה
14. שי' - שיחיה
15. ע"ד - על דבר
16. הי' - היה
17. ע"ז - על זה
18. כ"א - כי אם
19. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרלג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח"י טבת תרע"ד - יפו **נמען:** ד"ר הלל יפה

בעתלית התלוננו שד"ר יפה הורה לקחת את הברז של המקווה מטעמי היגיינה. הרב קוק מציין שבכל מושבות הגליל המקוואות בנויים כך, ואין רופא שמוחה. הרב קוק מבקש למצוא פתרון ולהחזיר את הברז.

עיקרי הדברים

- מקווה בעתלית.
- היגיינה מול הלכה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ח"י[4] טבת תרע"ד[5]

אדון נכבד ויקר מר ד"ר[6] הלל יפה נ"י[7], שלו'[8].

אתכבד בזה לבקש מכבודו דבר הנוגע לענין העומד ברום עולם הדת.

בהיותנו במושבה תרומיה (עטלית) קבלו לפנינו מבני המושבה על מקוה-טהרה שחסר להם, באמרם שמאת כ'[9] יצאה פקודה לקחת מהם את האפשרות לזה, במחאתו נגד החזקת המים המכונסים בחלק האחד מהמקוה מפני טעמים היגייניים. והנה כאשר נודע לנו שכמעט בכל המושבות שבגליל, שבכלל המצב ביחס לחששות כאלה עומד הוא לפי המפורסם לא יותר בטוח מהמצב שבתרומיה, וכמו חדרה וכיוצא בה, המקואות עשויות בתכונה הנ"ל[10], ולא מחה ע"ז[11] שום ד"ר מדיציני, ע"כ[12] הנני פונה להדרת כבודו, בשם קדושת דת קודש מורשה קהלת יעקב, שיואיל נא למצא איזו עצה שיוכל יסוד הדת הזה להיות עומד על מכונו במושבה הנ"ל, ויחזיר לבני המושבה בטובו את הברז אשר ניטל מהם לדבריהם ע"פ[13] פקודתו, למען נוכל לתקן את התיקון הציבורי הנ"ל ע"פ ההלכה כדת של תורה.

אקוה שיאבה למלא משאלי ויכבדני בתשובתו הנכבדה במוקדם האפשרי.

ברגשי כבוד נעלים ובברכה נאמנה מקודש,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. ח"י - שמונה עשרה (18)
5. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
6. ד"ר - דוקטור
7. נ"י - נרו יאיר
8. שלו' - שלום
9. כ' - כבוד

10. הנ"ל – הנזכר לעיל
11. ע"ז – על זה
12. ע"כ – על כן
13. ע"פ – על פי

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרנז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד שבט תרע"ד - יפו **נמען:** זלמן דוד לבונטין

אי אפשר לחלק את ההזמנות לדין לפי מעמד האנשים: 'גדול וקטן שווים'. מה שמותר הוא לדרוש מהתובע את הסכום, שמא הנתבע ירצה לשלם. התביעה היא כשנים עשר אלף פרנק, וההזמנה מבית הדין עומדת.

עיקרי הדברים

- שוויון בדין.
- הודעת סכום התביעה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ד שבט תרע"ד[4]

חביבי היקר ומאד נכבד הר"ז[5] דוד ליבונתין נ"י[6], שלו'[7] רב,

אדון נעלה,

בתשובה על מכתבו היקר ע"ד[8] תביעת מר לכבודו, אתכבד להודיע לכ'[9] שמצד הדין אי-אפשר לחלק את מדות ההזמנות לדין לפי המצבים של האנשים, וגדול וקטן שוים הם לגבי קדושת משפט אמת וצדק. מה שהדין מרשה הוא רק לדרוש מהתובע כמה הוא תובע, שמא ירצה הנתבע לשלם בלא זילותא דבי דינא. וע"ז[10] אודיע לכ' שמר ב' אומר שתביעתו היא על ערך סכום של שנים עשר אלף פרנק.

ובזה אאשר את דבר ההזמנה שנשלחה לכבודו מהבד"צ[11], ויודיעני נא כ'[12] את הזמן היותר מוקדם שאפשר מצדו לגמור הדין הנ"ל[13].

בכבוד,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. הר"ז - הרב רבי שם שמתחיל באות ז (כגון זאב / זלמן / זכריה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
6. נ"י - נרו יאיר
7. שלו' - שלום
8. ע"ד - על דבר
9. לכ' - לכבוד
10. וע"ז - ועל זה
11. מהבד"צ - מהבית דין צדק
12. כ' - כבוד
13. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרעג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"א אדר תרע"ד - יפו **נמען:** ועד ראשון לציון

דיני הרחקת עופות: שובך יונים - חמישים אמה; שאר העופות - לפי אומד מומחים; בעל העופות חייב לגדור; מותר לגדור סמוך למצר. נהגו להרחיק גדר קוצים מטר, וזו תקנה טובה. (הסוף חסר.)

עיקרי הדברים

- הרחקת שובך.
- חובת הגדר.
- גדר קוצים.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"א אדר תרע"ד[4]

לכבוד הועד הנכבד בראשון לציון ת"ו, שלו'[5],

הנני להשיב בזה ע"ד[6] ההרחקה הדרושה מצד נזקי שכנים של עופות:

א. שובך של יונים צריך הרחקה של חמישים אמה מכל צד.

ב. לשאר עופות לא נתנו חכמים שיעור, ותלוי לפי אומד מומחין, כפי הנדרש לשמירה מהיזק.

ג. הגדר צריך לעשות בעל העופות לשמור את ממונו שלא יזיק את חברו.

ד. את הגדר יכול הגודר לסמוך אל המצר מצד הדין. ואין חילוק בין אם הוא גודר גדר יבש, או גודר בקוצים נטועים, רק שיהיה בו כדי להגן שלא יזיק ממונו את אחרים, אבל כבר הונהגנו בכמה מקומות, שאם גודרים בקוצים נטועים, מרחיקים מטר מהמקום, כדי שלא יזיק את חברו או את הרבים בקוצים המתפשטים בגידולם. והיא תקנה טובה שראוי לדעתי להנהיגה בכל מושבותינו.

(חסר הסוף)

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. שלו' - שלום
6. ע"ד - על דבר

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרעה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ה אדר תרע"ד - יפו **נמען:** ועד תל אביב

התעוררה שאלת בניית בית מרחץ ומקווה ציבורי ביפו. נבחר ועד פועל של עשרים חברים, והוחלט לשתף את תל אביב. הנציגים: ד' ארבר, א' דיסקין, י' ליפשיץ, י' שמרלינג ושי' אשכנזי. סדרי החיים צריכים להתבסס 'בחטיבה מאוחדת'.

עיקרי הדברים

- בית מרחץ ומקווה.
- שיתוף יפו ותל אביב.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ה אדר תרע"ד[4]

לכבוד הועד הנכבד בתל-אביב ת"ו, שלו'[5] רב'

הנני בזה מתכבד להציע לפני כבוד הועד שנתעוררה כעת בעירנו, בחוגים חשובים וכלליים, השאלה הציבורית על דבר בנין בית-מרחץ ובית-טבילה ציבורי, כפי הנאות לעדה גדולה בישראל, כעירנו ופרוריה. ע"פ[6] אסיפה שהיתה במוש"ק[7] העבר, נבחר ועד פועל, בן עשרים חברים, וחלק מכריע ממנו נאסף אצלי אמש לישיבה הראשונה. והנה הוחלט לבא בדברים עם כבוד הועד התל-אביבי, למען קשר את כל כחות הצבור שלנו באגודה אחת, כדי שיגדל הכח ונוכל לעשות מפעל שיהיה בו מן התפארת הציבורית והתועלת במדה החשובה היותר אפשרית. לברר פרטי הדברים נבחרו החברים הנכבדים של ועד הבנין הנ"ל[8]: מר ד. ארבר, ומר א. דיסקין, מר י. ליפשיץ, מר יחיאל שמרלינג ומר ש. אשכנזי.

הנני מצדי לבקש את כבוד הועד הנכבד שהנני פונה אליו במכתבי זה, להעמיד שאלה רצינית זו על הפרק בזמן היותר מוקדם האפשרי. והנני מקוה, שתמימי דעים אנחנו בשאיפה זו, שסדרי חיינו בארץ אבות בעת החיה, אשר האיר ד' לנו, צריכים הם להתבסס עד כמה דאפשר בחטיבה מאוחדת, ובזה נוכל לעשות את פעולותינו הציבוריות במדה של גודל וחוסן הראויה לכבודנו.

ברגשי כבוד, ובברכה לתחיית ישראל על אדמתו בשם ד' אלהיו.

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. שלו' - שלום
6. ע"פ - על פי
7. במוש"ק - במוצאי שבת קודש
8. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרפא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' ניסן תרע"ד - יפו **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

שבח על קיום הבטחה לר' ב' ועל ההקפדה מגניבת דעת: 'הדקדוק במעשים לפלס הכול על פי התורה' הוא עיקר. 'הקנאה הלאומית' שלמד מהאוסטרי היא 'אש קודש', וטוב ללמוד 'מן ההדיוט'; היא יסוד אורו של משיח, שהצדק אזור מותניו. על 'עקרות כנסת ישראל' - כתשובת ברוריה. הלכות: אלכסנדריה אסורה בהשתקעות (רמב"ם מלכים ה ז), וכך גם פורט סעיד; ברכת הדרך; צורות ע"ז לנוי; 'כינוי שם לגנאי'.

עיקרי הדברים

- דקדוק במעשים.
- קנאה לאומית - אש קודש.
- ישיבה באלכסנדריה.
- ברכת הדרך.
- כינוי לגנאי לע"ז.

נוסח האגרת

בעזהי"ת[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י' ניסן תרע"ד[4]

בני מחמדי שליט"א[5],

לא כפי המדה הראויה למכתבך היקר מעולף-הספירים אוכל לכתב לך תשובה.

אנסה אמנם לעבור על פרחיך העדינים אחד לאחד.

ריש מלין תודה וברכה למעונה אלהי-קדם צור ישענו, אשר נחך בדרך ישרה בים וביבשה, ויאר פניו אליך לתן אותך לחן ולחסד במקום-מגורך. יהי שמו הגדול מבורך לעד, וממקורות החסד והחן, אשר נפתחו עליך, פלגים רבים יבלי-מים נאמנים יזלו, לרוות אותך בנחלי-עדנים ברב נחת ועונג, שלוה ושמחה, אור תורה וחכמה, גבורה ואמץ-חיים ועזוז יראת-ד' הרעננה, עם כל תענוגי אהבתה, מאירת-עינים ומשיבת-נפש, באור-תורה ונר-מצוה וכל חמדת המדות המפוארות, שהן תפארת לעושן ותפארת לו מן האדם, ונזכה לראותך בתור המעלה על אדמת-הקדש.

תשואות-חן לך על אשר קימת מוצא-שפתיך למר ב'. הכרת-טובה וקיום-הבטחה - יסודות המוסר ושרשיהם הם העולים למעלה בקודש. ואשמח מאד שלא העבירה טרדתך אותך מאורח-ישרים סלולה זו, ותעלוזנה כליותי בדבר שפתיך מישרים, ועוד הוספת על שמחתי בנקיות-דעתך להרחיק מדבר-שקר ומחשש גנבת-דעת, וכונת אל האמת כפסק שו"ע[6] חו"מ[7] סי'[8] רכ"ח ס"ו ע"פ[9] הגמרא.

ובאמת שימת-הלב על הדרכים והדקדוק במעשים לפלס הכל ע"פ התורה והמוסר, - מדה זו בעצמה מכל הון יקרה היא, והיא חשובה באיכותה מכל הפרטים המתכונים על-ידה, מפני שרוח-טהרה זה כולל בתוכו את תמצית-הקדש של תורת-חיים, המודיעה לאדם את הדרך ילך בה והמורה אותו ביחוד, שדרך-החיים הוא דבר שתמיד בעמוד-ולמוד קאי, נגד דרכי-רשעים שהם באפלה ואינם באים כלל לידי

הכרה זו, שדרך-חיים צריכה להיות מפולסת, ולא ידעו במה יכשלו, והצד המעולה שבהם אינו כי-אם מתאר את החיים ולא מורה את דרכיהם.

הקנאה הלאומית, אשר עוררת עליה ולמדת אותה מהאוסטרי, גם היא אש-קדש היא בטבעה של הנשמה הבריאה והטהורה קבועה, והיא המוציאה אל-הפעל את הגודל של הגבורה אשר לגבורים אנשי-שם, אשר לברכה יזכרו לעד בתולדה ב"זה ספר תולדות אדם", שהוא כלל גדול בתורה ואע"פ[10] שהאש הישראלית יורדת היא מן השמים, מקורה ממעין-הקודש העליון של אהבת כל היצור בתכונתו האידיאלית האלהית, המתרוממת לאהבת ד' בצורתה הזכה המשלחת בתוך לשדה הרוה את כל הנטיעות הנשמתיות היותר עזיזות וטהורות אשר מעולם, מ"מ[11] מצוה להביא מן ההדיוט קנאת-עם טבעית, שיחוסה מתגלה בעולם-החיים ע"פ הטוב והאור שהליכותיה המתגלות מביאות בעולם, שהוא יסוד אורו-של-משיח, ש"הצדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו" ושלום-העולמים על דגלו חונה תמיד, לכל האדם ולכל היקום.

ואותם האומללים, שהם רואים סימני-עקרות בכנסת-ישראל, מחזת-לבם ידברו כראוי להם. שהרי דומה היא כנסתנו הנאצלת-בקדש לאשה עקרה שלא ילדה בנים לגיהנם, כתשובתה של ברוריא להההוא מינא, ועל-זה הלא סלה נרנן למחולל ומוליד צדיק כביר ב"ה[12].

ע"ד[13] אלכסנדריה, כתב הרמב"ם[14] בפ"ה ה"ז[15] דמלכים שהיא בכלל האיסור, ומקורו טהור מש"ס מפורש בפרק "החליל", כדמפרש ה"כסף-משנה" שם, ובטח ידעת שאין האיסור כי-אם להשתקע ולא לעבור, והאסור מתחיל מן הים הגדול כדי הר"מ[16] שם, והוי נמל-סעיד בכלל.

ע"ד ברכת-הדרך באמצע הדרך, מסתבר לי שאם יאחר בדרך יותר מה' ימים, שאז לפי משמעות הפוסקים שוב לא יברך, ראוי שיברך כיון שבא ליבשה, וברוך ד' יום יום, אבל אם בתוך חמשה ימים יבא למחוז-חפצו הקבוע, יותר טוב לכלול בברכה אחת על החסד הכללי של כל הדרך. מיהו גם בהפסק של שלשה ימים המברך לא הפסיד, כיון דעכ"פ[17] נכון שלא לאחר שלשה ימים ודאי לא הויא בכלל ברכה-שאינה-צריכה, כיון דאיכא הידור-מצוה לברך בתוך שלשה.

נהניתי משמחת-מצוה שלך בנשיאת-כפים, שבאמת היסוד הפנימי של המצוה היא שמחתה, שבה מאיר אור קדושת האמונה החבויה במעמקי הנשמה, המודאת לאדם שהעושר של מצות-ד' הוא נעלה ונשגב מכל סגולות-מלכים ואוצרות-אדירים. והרגיש כבר הר"ח[18] קרשקש ז"ל[19] בספרו "אור ד'", לבסס את רגש קדושת האמונה על אשיות השמחה התמידית והקבועה באופי הנשמה, המטוהרת בטהרה העליונה, ויותר מזה דבר האריז"ל[20] למושפעיו, בנעצו את עומק יסוד הרחבת דעתו המאירה באור קדשי-קדשים - ביסוד שמחת-המצות אשר לו. וכמה יקרה היא מצוה חשוקה בעת יוקר-מציאותה כבכורה בטרם קיץ וכענבים והדס במדבר.

ובענין הסתכלות בצורה של נוי, מדהתוס' שבת קמ"ט א' ד"ה[21] ודיוקני נראה דלנוי מותר, ומ"מ[22] מדת-חסידות דבנן-של-קדושים שייכא גם על זה, ולפ"ז[23] נראה דס"ל[24] דע"ג המטבעות היו הצורות של נוי ואינן של ע"ז[25], או אינם מחלקים בין אם הצורה היא במקום אחר של ע"ז, כיון דכאן אינה ע"ז;

והכי מסתבר, שהרי מצורות ע"ז היו ג"כ[26] אפילו צרור אפילו קיסם ואפילו אבק שברגליהם, א"כ[27] בכל דבר י"ל[28] שיש במקום אחר צורה כזאת לע"ז, אלא שהעיקר תלוי בצורה זו עצמה. אך מדהתוס' בע"ז, המצוין שם, דף נ' ע"א[29] ד"ה ה"ג, נראה דלנוי ג"כ אסור ו"צורתא דזוזא" דהויא רק מדת-חסידות הוא מפני הרגילות, אבל חוץ מזה גם לנוי גם איסורא איכא. והדבר שנוי במחלוקת. שיטת הרמב"ם והרא"ש[30] היא, שאין האיסור כ"א[31] בע"ז, ומטעם הנאה דע"ז אתי עלה, וכן פסק בשו"ע[32] סי' קמ"ב, והש"ך[33] העיר שם כבר בשם תוס'[34] והרא"ש דלנוי מותר, אבל שיטת רש"י[35] והערוך והר"ן[36], הביאם ברכי יוסף שם, מבוארת דגם לנוי אסור, ונראה שיש שלש שיטות בדבר: דהרדב"ז[37] כתב בשם התוס'[38] דמיירי כשעשה לשם ע"ז היא עבדה עדיין, ונראה שדעת הרמב"ם והשו"ע[39] היא לקולא, דדוקא כשעבדה, ודעת רש"י והערוך דאפילו בנוי בעלמא.

וע"ז שנתבטלה, מסתבר לכאורה דלא עדיפא מע"ז שלא נעבדה, אע"ג[40] דקיי"ל[41] דאינה אסורה, אלא דצריך לאוקמי לפ"ז[42] דוקא בע"ז של ישראל, דבע"ז[43] של נכרי קיי"ל[44] שכיון שפסלו נעשה כאלוהו. ואולי מיירי בצורות משמשי ע"ז, דבהם גם בשל גוי עבודה בעינן. והנני מוכרח לקצר.

נהניתי מכנוי שם של גנאי ל"עפיש", וי"ל[45] שגם בע"ז שאינה נעבדת, אע"ג דע"פ[46] הפוסקים מותר להזכיר שמה, מ"מ מצות כנוי שם לגנאי נוהג תמיד, שזהו מכלל מצות ביעור: "ואבדתם את שמם". ומסתפקנא בע"ז הכתובה בתורה, שאין בה משום איסור הזכרת שמה, אם יש מצוה של כנוי שם לגנאי, וי"ל דחיובא ליכא, מ"מ מצוה וחסידות איכא.

תחוג יקירי את החג הקדוש הבעל"ט[47] בחדוות-לבב, בחדות-ד' ואהבת תורתו ומצותיו וצפית ישועת חומות וחיל לגוי קדוש סגולת כל העמים על אדמת חמדתה וצלח ורכב ע"ד אמת ברוח נכון ולב מתנה.

אביך מנשקך ממרחקים מצפה לתשועת ד' בקודש.

אברהם יצחק ה"ק

---

1. בעזהי"ת - בעזרת השם יתברך
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. שו"ע - שולחן ערוך
7. חו"מ - חושן משפט
8. סי' - סימן
9. ע"פ - על פי
10. ואע"פ - ואף על פי
11. מ"מ - מכל מקום
12. ב"ה - ברוך השם
13. ע"ד - על דבר
14. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
15. ה"ז - הרי זה
16. הר"מ - הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם

17. דעכ"פ - דעל כל פנים
18. הר"ח - הרב רבי שם שמתחיל באות ח (כגון חיים / חנוך) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
19. ז"ל - זכרונו לברכה
20. האריז"ל - האר"י זכרונו לברכה
21. ד"ה - דיבור המתחיל
22. ומ"מ - ומכל מקום
23. ולפ"ז - ולפי זה
24. דס"ל - דסבירא ליה
25. ע"ז - עבודה זרה
26. ג"כ - גם כן
27. א"כ - אם כן
28. י"ל - יש לומר
29. ע"א - עמוד א
30. והרא"ש - ורבנו אשר
31. כ"א - כי אם
32. בשו"ע - בשולחן ערוך
33. והש"ך - ו + הש"ך: הש"ך - שפתי כהן
34. תוס' - תוספות
35. רש"י - רבי שלמה יצחקי
36. והר"ן - ורבנו נסים
37. דהרדב"ז - דהרב דוד בן זמרא
38. התוס' - התוספות
39. והשו"ע - והשולחן ערוך
40. אע"ג - אף על גב
41. דקיי"ל - דקיימא לן
42. לפ"ז - לפי זה
43. דבע"ז - דבעבודה זרה
44. קיי"ל - קיימא לן
45. וי"ל - ויש לומר
46. דע"פ - דעל פי
47. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרפב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד ניסן תרע"ד - יפו **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

ברכה ליום הולדתו בערב פסח. לבתו רחמה נולד בן, שנקרא מנחם על ידי גיסו ר' יוסף רבין, וביום ההולדת הוא יום פטירתו של הצמח צדק מלובביץ'. על ציורים בדירה: אין חשש, כי ידוע שהבית של נכרי; פרצוף שלם עדיף לכסות.

עיקרי הדברים

- ברכה ליום ההולדת.
- ברית הנכד מנחם.
- ציורים בדירה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ד ניסן תרע"ד[4]

בני מחמדי שליט"א[5],

מתוך העבודות המעשיות והרוחניות השונות הנני כמוכרח לקצר בברכתי המובאת לך כהיום, ביומא רבא דמעלי יומא דפיסחא, יום חירותנו ופדות נפשנו ויום הולדתך לאוי"ט[6]. היכילו גליוני עולם את כל רחשי הלב הכלליים והפרטיים שהם עולים בלולים, ומתמזגים יחד, והיו למאורות. בחדות ד' תשיש ותגיל, בקיום כל מצות הרגל הקדוש באהבה, ונזכה לשמח יחד בחדות ד' ועוזו, בהקרבת קרבן פסח במועדו, בבא כל ישראל ליראות לשמח באור ד', והדר כבוד עמו אשר ימלא עולם, ושמים וארץ יחדו ישקו וירננו, וכל נפש נכאה תגיל, ובאורים יכבד אל הכבוד, כי לו נאה ולו יאה, ברוך הוא ומבורך שמו עד עד.

תמול חגגנו שמחת ברית מילה לבן הנולד לרוחמה תחי'[7], וע"פ[8] רצון האב גיסנו הר"י[9] רבי שי'[10] נקרא שמו בישראל מנחם, ואופיי הדבר שאח"כ[11] נודע לי ע"פ[12] הלוח שהיום הי'[13] יום יא"צ[14] של הגרמ"מ[15] מליבאוויטש ז"ל[16], שחותם בתשו' רק בשם מנחם. יה"ר[17] שנזכה בקרוב לביאת מנחם ובגילה ורינה נודה לד' חסדו על עמו ועל נחלתו.

ע"ד[18] עדיי הדירה אינו כ"א[19] משום חשדא, והכל יודעים שהבית של נכרי ובכה"ג[20] ליכא חשדא. מ"מ[21] אם הוא פרצוף שלם טוב לכסותו באיזה דבר, אבל אם רק הראש לבד אין חשש כלל בכה"ג[22]. ובל"נ[23] אולי עוד אברר הדבר יותר אי"ה[24] במכתבים הבעל"ט[25].

ע"ד המזוזה, לע"ע[26] א"י[27] ספיקא דידך.

חזק ואמץ והיה שש ושמח בתורת ד' ותקות ישועתו ובחסדו יזכנו לשוש אתך ועם כל יקירינו וכל ישראל, וכל ישרי לב משוש בתשועה שלמה על אדמת קדשנו החמודה ואהובה, ארץ צבי צבאות עולמים, אביך מנשקך בעומק ידידות,

אברהם יצחק ה"ק

באה"ר[28] דו"ש[29] כל ידידיך ומקרביך, ביחוד כי[30] הגאב"ד[31] שליט"א וכא"ל[32] וכל משפחתו הרוממה. שלו'[33] וברכת הרגל וכט"ס[34].

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
7. תחי' - תחיה
8. וע"פ - ועל פי
9. הר"י - הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
10. שי' - שיחיה
11. שאח"כ - שאחר כך
12. ע"פ - על פי
13. הי' - היה
14. יא"צ - יארצייט (יום הזכרון)
15. הגרמ"מ - הגאון רבי שמות שמתחילים באותיות מ, מ (למשל: משה + משה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
16. ז"ל - זכרונו לברכה
17. יה"ר - יהי רצון
18. ע"ד - על דבר
19. כ"א - כי אם
20. ובכה"ג - ובכהאי גוונא
21. מ"מ - מכל מקום
22. בכה"ג - בכהאי גוונא
23. ובל"נ - ובלי נדר
24. אי"ה - אם ירצה השם
25. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
26. לע"ע - לעת עתה
27. א"י - ארץ ישראל
28. באה"ר - באהבה רבה
29. דו"ש - דורש שלום
30. כי - כבוד
31. הגאב"ד - הגאון אב בית דין
32. וכא"ל - וכל אשר לו
33. שלו' - שלום
34. וכט"ס - וכל טוב סלה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרפח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: סיון תרע"ד - יפו **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

ברכה פיוטית לשבועות: הרב קוק מתקשה להביע את רוח האב ב'שבילים כבושים'. הלכה: מזוזה בדירה שכורה בשותפות נכרי - לפי רבי עקיבא איגר, ולדעתו פטור, כי הבית יכול לשוב לרשות הנכרי.

עיקרי הדברים

- ברכה לשבועות.
- מזוזה בשותפות נכרי.

נוסח האגרת

בע"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], [סיון תרע"ד[4]]

וגדול החפץ ועמוק בן יקיר לי, לכתוב לך שלא בגבולות הנימוסים, שלא כצמצומי הברכות הנהוגות, היוכלו שבילים כבושים להביע תוכן רוח אב הומה מעומק נשמה לנפש אהובה, חבת אורים, ואם הביטויים שנתכווצו נותר ופיגול הנם, ומה אמצא תחתם לא אדעה, תעמד הדומיה ותקרא בקולה המיוחד ואזנך הפתוחה ב"ה[5] לקשב הגיונותי אבטח שתאזין, וברכותי החבוייות יפוזו לפניך בגלי זהבם, ליום שמחת עולמי עולמים ליום חג התבל, אשר לא ידע עדנה להעריכו, ליום הבכורים שלנו, שעם מרומם מחוגי כל הגה, יודע לתארו באדירות הקודש: יום מתן תורתנו, ומני ארץ האורה אור גדול ומבהיק יאיר לך בני מחמדי, אור חיים וישע. סוף-כל-סוף תלאה נפשנו מבלי הגות דברים במבטאים אשר דרכיהם נסללו, וברכתי מתפרצת, וכל הדרכים לפניה כשרים הם, גם ההרגל הישן והבנליות מתחדשת בחידוש חדש, ושלו'[6] וברכה מקודש לך אשא, וגיאות ד' ימלא לבבי, ותודה וברכה רנן ותפילה מלאו קרבי. בד' לי עז, ורוח קדשו יאמצך, ואור תורה, ושמחת מצוה, ובוהק נרה יאיר לך לאומץ וגודל סלה. חזק בני ואמץ, ויהי ד' עמך, בן חכם ישמח אב.

חפצתי לטייל בפרטים, בדבר המזוזה ועוד הפעם מניעות שונות. דברי רע"א סי'[7] סו תראה בע"ה, מה שהעיר בשותפות של נכרי וישראל בדבר שא"ב[8] דין חלוקה ע"פ[9] דברי הר"ן[10] נדרים, שבכל זמן שכ"א משתמש כולו שלו. ולע"ד[11] כיון דבית סתם היא ד"א ואין בה ד"ח[12], הרי התורה שפטרה שותפות נכרי, אם מקרא ידעינן לה פטרה גם בכה"ג[13] מדלא פרשה, וע"כ[14] צריך לומר דמה שבעת השימוש ישוב להיות של עכו"ם[15] זהו ג"כ[16] דבר הפוטר, דאלת"ה[17] האיך משכח"ל[18] בבכורה שותפות עכו"ם הפוטר הלא בע"ח ודאי אין בהם ד"ח כ"ז[19] שהוא רק אחד, ובכל גווני מיירי ודאי קרא בזה, א"ו[20] דזה היחש שיוכל לשוב לרשות נכרי בלא שום קנין מצד ישראל הוי יד נכרי באמצע ופוטר. ופשוט דמהני לסמוך ע"ז[21] בשכירות כנדון דידך.

תל"י[22] על החוה"ש[23] אשר עמנו כלנו. מפני הטרדא אקצר כעת. שמח בני בשמחת תורה וקדושת הרגל וכט"ס[24]. אביך מתעדן באהבתך, מצפה אור ד' על עמו ועולמו,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. בע"ה - בעזרת השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. ב"ה - ברוך השם
6. ושלו' - ושלום
7. סי' - סימן
8. שא"ב - שאין בו
9. ע"פ - על פי
10. הר"ן - רבנו נסים
11. ולע"ד - ולעניות דעתי
12. ד"ח - דברי חכמים
13. בכה"ג - בכהאי גוונא
14. וע"כ - ועל כן
15. עכו"ם - עובדי כוכבים ומזלות
16. ג"כ - גם כן
17. דאלת"ה - דאי לא תימא הכי
18. משכח"ל - משכחת לה (מוצאים מצב כזה)
19. כ"ז - כל זה
20. א"ו - אלא ודאי
21. ע"ז - על זה
22. תל"י - תודה לא-ל יתברך
23. החוה"ש - החיים והשלום
24. וכט"ס - וכל טוב סלה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרץ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' סיון תרע"ד - יפו **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

על יום טוב שני של גלויות: 'יום חולי בארץ שבגלות מעוטר בקודש. בליל שבועות הרצה הרב קוק על שורשי הרמב"ם ל'ספר המצוות' ועל המחלוקת עם הגאונים: לרמב"ם הנבואה אינה דבר תורה, ויסוד התורה שבעל פה הוא בית הדין הגדול; לגאונים רוח הקודש קובעת הלכה, ו'המקום אשר יבחר ה'' מכריע. הרב קוק עדיין מסופק בנסיעה.

עיקרי הדברים

- יום טוב שני של גלויות.
- שורשי ספר המצוות.
- נבואה והלכה.

נוסח האגרת

בעזהי"ת[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' סיון תרע"ד[4] ביום אשר מאופל-הגלות אור יום-טוב שמה יגיה, וגיה-יקרות של ארץ-חמדה ישעשע נפש כל יונק משדי שפעת תנחומותיה, לרומם כל חול אל מעוז הקודש ומשגבו, כהדר טהרת הרקיע המתגלה מתוך עננים כחולים-אדומים-שרוקים, בעלי צבעים שונים, ביפעת-עצמו, נראה לי טוהר החול של יום-חמודות זה אליך בתוך המון חוגג של בני גלותא די יהוד אשר בסביבותיך: הפשטות הענוגה של ארץ-חיים, בחוליותה, שרעננותה של טבעיות-הקודש מתרשמת בה, ביום-חול אשר ההכרח של הגלות גורם לו שיעוטר בהדרת-קודש, כדי שעל-ידה יפוג קצת הרושם הגס של החול המגושם שבאדמה הטמאה, ויתקרב תכן המועד לקדש-הזמן שמקורו בבית-חיינו ארץ-חיים ארץ-חמדת-עולמים, "לשכנו תדרשו ובאת שמה".

ב"ה[5] עבר עלינו יום הקדוש חג-הבכורים לשלו'[6] ושמחה. בלילה נקבצו חלק הגון מקבוצנו, והרציתי לפניהם ברהיטא את שרשי הרמב"ם[7] ל"ספר המצות", עם הערות כלליות והשקפות ליסוד חלוקי-הדעות שבין הרמב"ם והגאונים. קצתן אולי שמעת, ולא התרשמותן הפרטית שנתברכה יותר, ב"ה, ע"ד[8] הערך של הנבואה ורוח-הקדש אל דרישת ההלכה המעשית לדורות. למרות מה שלדעת הרמב"ם אין לנבואה תוכן של דבר תורה, יש לגאונים רק מסלה אחת: תורה, נביאים, כתובים, סופרים והלאה. ובמקום שהסכמת האומה עושה, מקדושתה של תורה, לשיטתו, את היסוד של תורה-שבע"פ[9], שיסודו הוא בשביל כך הבית-דין הגדול שבלשכת-הגזית, ושפע רוח-הקודש מצד-עצמו אין יכול לסייע לחתוך-הלכה, - עושה להם רוח-הקדש המסוגלה לישראל את ההלכה לקבועה לדורות, ו"המקום אשר יבחר ד'" מכריע בקדושתו הסגולית, מפני שרוח-הקודש שורה בו בסתר או בגלוי, והנבואה מכרעת היא ומפרשת ואח"כ[10] באו הסופרים לרשת מקומה. יסוד המנין הוא צורך עצמי לגאונים: מצוה אי-אפשר שיוסיף נביא, אבל ענף הוא כפירוש, ולזה צריכים מנין והגדרה, מה שלא יובן זולת-זה כי-אם בשמא בעלמא.

ע"ד "אגודת ישראל" מסופקני עדיין בענין הנסיעה. ד' ינחנו בדרך ישרה וברוכה למען שמו.

אביך מלא שאיפה ותקוה לאשרך בכל חסדי עליון ב"ה גומר עלינו,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. בעזהי"ת - בעזרת השם יתברך
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. ב"ה - ברוך השם
6. לשלו' - לשלום
7. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
8. ע"ד - על דבר
9. שבע"פ - שבעל פה
10. ואח"כ - ואחר כך

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרצד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ח סיון תרע"ד - יפו **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

בישיבה לומדים דף גמרא אחרי התפילה. חידוש בסוגיית שמן והדס (ברכות מג): הכרעת רבן גמליאל היא רק כשסך בשמן, ורב פפא לא סך 'לאשתמוטי' - כדי לא להחזיק עצמו לת"ח וכדי לא להעליב. כנראה יוחלט לנסוע לכנסיית 'אגודת ישראל', ומבקשים ממנו הרצאה על מצב הארץ.

עיקרי הדברים

- סוגיית שמן והדס.
- ענווה ודרך ארץ.
- החלטה לנסוע.

נוסח האגרת

בעזהי"ת[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3] כ"ח סיון תרע"ד[4]

שמחתני ביקרתך מתיאור חגיגת החג הקדוש יום מתן-תורתנו, ת"ל[5] ושמחת אור ד' תשגבך תמיד, יקירי, להשביעך צחצחות בזיו מעליא, באור-תורה ונעם יראה, נר מצוה והוד ענוה וכל טוב בשמחת עז וגבורה קדושה.

אנו למדים בכל יום בישיבה דף גמרא פשוט אחר התפלה, ובע"ה[6] הנני מעיר לפעמים דרך למודנו והיום דברתי בסוגיא ד"כיצד מברכים" במחלוקת שמן והדס "ורב פפא לאשתמוטי נפשיה", דמרפסא איגרא. דהכי פירושה: הכרעת רבן גמליאל היא רק אם באמת סך הוא עם השמן, שאז השמן יש בו שתי פעולות הנאיות, ריח וסיכה, ובהדס רק אחד, אז מנצח הרבוי את הקדימה של ברכות פרטיות, כמו ברכת "עצי-בשמים" נגד "מיני בשמים" דשמן, וזאת היא הכרעה, דאי לאו הכי הרי היא ממש כחד צד דהיינו בית-שמאי ורב פפא לא רצה לסוך, אע"פ[7] שהיה מנהגם לסוך כנראה חשש להא דתלמיד-חכם "לא יצא כשהוא מבושם", אבל לא רצה מצד אחד להחזיק עצמו לתלמיד-חכם בפניהם ומצד השני שלא להעליבם על מה שהם סכים, ואמר: הלכה כבית-הלל, ובאמת בכהאי-גונא הלכה כבית-הלל, שגם המכריע יודה בשלא סך, אבל לא אמר בלשון ברור כדי לאשתמוטי, שלא לפגום במדת הענוה ורגשי דרך ארץ של כבוד-הבריות.

ע"ד[8] נסיעתי לכנסית ה"אגודה" בע"ה[9], כפי-הנראה שיוכרע לצד ההן. למרות מה שקשה לי הרבה הדבר. דורשים ממני גם פירוט של הרצאה ע"ד המעמד הארץ-ישראלי, וגם זה קשה לי, ומ"מ[10] אקוה להזדרז ולרשום איזו הרצאה.

יחזקנו השי"ת[11] ויעודדנו להרים קרן בישראל ובא"י[12] בתשועת-ד', בשיבת בנים לארץ-אבות ולתורת-אבות, ואור אבות משפעת מקור ברכת אלהי אבות יופיע על בנים, להרחיב דעתם ולעדן חפצם, לאשרם באשר-נחת ורוב שלום להצמיח צמח פדות-נפש וגאולת-עולמים בכל צדדי החיים, שילכו הלוך ואור עד נכון היום אשר יחינו מיומים".

יזכנו השי"ת לחדות פנים בשמחת-לבב וכט"ס[13] בשמחת-תורה וחדות-רוממות קרן ארץ-חמדה ובניה.

אביך מנשקך באהבת-נצח

אברהם יצחק ה"ק

---

1. בעזהי"ת - בעזרת השם יתברך
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. ת"ל - תודה לא-ל
6. ובע"ה - ובעזרת השם
7. אע"פ - אף על פי
8. ע"ד - על דבר
9. בע"ה - בעזרת השם
10. ומ"מ - ומכל מקום
11. השי"ת - השם יתברך
12. ובא"י - ובארץ ישראל
13. וכט"ס - וכל טוב סלה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תשג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ה תשרי תרע"ה - ציריך **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

ימי החג עברו בשלום בכינוס יראי ה', ובשמיני עצרת שרו שירי ארץ ישראל. הרב קוק מתלבט בין גנואה (אונייה איטלקית, ניטרלית, עשרה ימים) לבין מרסיי (צרפתית, ארבעה ימים). הלכות: הבדלה ששמע באמצע שמונה עשרה - יוצא (רש"י); ספק כוונה וברירה; ברכת הגומל על שחרור היא הודאה נפרדת מזו של הים. בציריך הרב קוק לומד גמרא עם כמה בני תורה.

עיקרי הדברים

- החג בציריך.
- דרכי החזרה.
- הבדלה באמצע תפילה.
- ברכת הגומל.
- שיעור גמרא.

נוסח האגרת

בעזהי"ת[1], ציריך, כ"ה תשרי תרע"ה[2]

בני מחמדי, מכתבך היקר מימי החג הקדוש הגיענו לשמחת-לבבנו, ב"ה[3]. ות"ל[4] שעברו עלינו ימי הרגל לשלו'[5], בקיום המצות כמה דאפשר וגם בשמחת הימים בכינוס ליראי-ד', אשר גם בגלותנו לא עזבנו ד' ויט אלינו חסד מאחינו היקרים להתקרב בקירוב של חבה וכבוד. ביחוד בימי-הרגל האחרונים התענגתי בעניי בשמחת התגלות רגשי-לבב בחבורה מחבת אדמת-קודש וצפית ישועת עם קדוש ותחיתו, ובצירוף אחינו קשורי הארץ הגלותית מלבר שוררנו שירי ארץ-ישראל בהוספה מצדי להקדים להם נגינת הפסוק "כטל חרמון וכו'[6] כי שם כו'[7] חיים עד העולם". והיו הדברים שמחים ב"ה, ואחשבם לזרע-צדקה בתפוצות-הגולה להחיות לב נרדמים, הכמהים בפנימיות להלקט לאחד אחד, כדי שיתכונן משוש לכל הארץ. אודה לד' חסדו, ועל יסורי-הגלות אקוה שיהיו למירוק וצחצוח בע"ה[8], לכונן לבבנו וכל רגשותינו לאור קדשו הטהור, העולה הוא למעלה באור תורה ונר מצוה בקודש אמונת אומן.

ע"ד[9] זמן הנסיעה בדיוק לא נדע עדיין לכוון. אומרים שגם מגינואה אין חשש סכנה ח"ו[10], אבל הזמן יאריך כעשרה ימים עד חופי מצרים. וממרסיל הגיעה לי ידיעה אמש, שמר גלוסקין שוהה בגענף ונוסע דרך מרסיל בכ"ג לח"ז[11] למנינם, וחושבים שם למסע בטוח בעה"י[12], אע"פ[13] שהספינה היא צרפתית, מה שיש יתרון בגינואה, מפני שהספינה היא איטלקית, וכמובן שיותר נכון לנסוע באני' השייכת לעם ניטרלי, אבל לעומת זה המסע ממרסיל נחשב כ"ד ימים לעומת גינואה שנחשב כעשרה. ולא הכרעתי עדיין. יורנו השי"ת[14] דרכו הישרה ויחננו לבא למחוז חפצנו בקודש לחיים טובים ולשלו'[15],

ע"ד ההבדלה, כבר העירותי שלפ"ד[16] רש"י[17] (ברכות כא סוכה לח) יוצאים במה ששומעים באמצע שמ"ע[18], וכן כתבו תוס'[19] שם בשמו, ובשם בה"ג לר"י גאון. ונראה דאפילו להחולקים אינו כ"א[20] לענין

לכתחלה, די"ל[21] דחשיב הפסק, אבל בדיעבד שומע כעונה. ויש להכנס בפלפול של אי עביד לא מהני בדרבנן או מהב"ע[22] להאי מ"ד שאסור להפסיק, ואם נבא לכך יש לנו מרחב גדול, דמהב"ע[23] י"א דלא נהגא בדרבנן, ובענין אעל"מ[24] יש לומר דמ"מ הפסק הוא מה ששומע, אפילו לא יצא, וכבר ידוע הכלל דכשלא נתקן האסור אי עביד מהני, ואין להכנס ברחוקות בכיו"ב[25]. ומה שכתבת שהכונה לצאת היתה אצלך מסופקת איני יודע לציירה, ואולי כונת שאם יזדמן להבדיל בפני-עצמך לא תצא בהבדלה זו, ובכהאי גונא י"ל[26] דהוי כבריה בדרבנן. ויש לדון לשני הצדדים, די"א דבדרבנן לעולם יש ברירה, א"כ[27] כשמזדמן להבדיל לא יצאת, וי"א דלקולא אין ברירה בדרבנן, דכל עיקר די"ב בדרבנן אינו כ"א מפני הספק, א"כ י"ל דמספק פטור אתה מלהבדיל ושוב אין צורך, אבל ארווחנא דאין איסור ברכה-שאינה-צריכה, דלרה"פ[28] ג"כ[29] מדרבנן הוא, וא"כ[30] י"ל אין ברירה לקולא ולא יצאת ולא הויא ברכה שאינה צריכה, ושפיר עבדת.

וע"ד[31] ברכת הגומל, לענין החופש, פשיטא לע"ד[32] דחייל דוקא כשיהיה החופש גמור, ולא כל-זמן ד"אכתי עבדי אחשורוש אנן" במדה זו. אבל לחבר זה עם ברכת-הגומל של הים לא נהירא לי, דהם שני מיני הודיות, ולא לחנם חלקם הכתוב, ועל כל נס תן לו מעין ברכותיו, כדדרשינן כה"ג[33] "ברוך ד' יום יום". ולע"ד[34] גם חולה, ל"ע[35], שיצא מבית-האסורים חייב להודות וה"ה[36] חבוש שהבריא וכיו"ב[37]. ובמנחות ס"ד ב' מייתי בשלש שנים שהביאו עולות "לימתי ולעינתי": "שמא בים סיכנה, שמא בעינה סיכנה", משמע שהיה מנהג בזמן-המקדש לפרש על איזה דבר בא הקרבן בהודאה על הנס, ונראה דחשיב שינוי-קודש כשמשנים במחשבה, כדאמרינן בפרק קמא דזבחים בשינוי מעולה לשלמים וכיו"ב, והיינו שכל דבר הוא חוב מיוחד שאין לו צירוף לחבירו.

ב"ה במשך שבתי פה באים אלי בני-תורה אחדים (ג), והנני לומד עמם שעור גמרא. ולפעמים באחד השיחים, כמובן אין בית-המדרש בלא חידוש, בהויות וגמרא ותו' ופוסקים, ולפעמים גם באיזו הערות מהלך-נפש, מה שמקיל לי את עמל הרוח השואף להרעיף ולהחיות לבבות, עכ"פ[38] במדה האפשרית. וגדולים הם לי אלה הפרטים מחסדי השי"ת בימי נודי, כי לא יטשנו ולא יעזבנו ברחמיו ורחם יזכר, וישיבנו ברחמיו לאדמת-הקדש להיות הכן לעבודת-הקדש ברב עז וחדות ד' מעוזנו.

היה מאושר בכטי"ס[39] כנה"י[40] ונפש אביך דבק באהנ"פ[41] מצפה אשרך בכל,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. בעזהי"ת - בעזרת השם יתברך
2. תרע"ה - השנה תרע"ה (1914/1915)
3. ב"ה - ברוך השם
4. ות"ל - ותודה לא-ל
5. לשלו' - לשלום
6. וכו' - וכולי (וכן הלאה)
7. כו' - וכולי (וכן הלאה)
8. בע"ה - בעזרת השם
9. ע"ד - על דבר
10. ח"ו - חס ושלום

11. לח"ז - לחודש זה
12. בעה"י - בעזרת השם יתברך
13. אע"פ - אף על פי
14. השי"ת - השם יתברך
15. ולשלו' - ולשלום
16. שלפ"ד - שלפי דעתי
17. רש"י - רבי שלמה יצחקי
18. שמ"ע - שמונה עשרה
19. תוס' - תוספות
20. כ"א - כי אם
21. די"ל - דיש לומר
22. מהב"ע - מצוה הבאה בעבירה
23. דמהב"ע - דמצוה הבאה בעבירה
24. אעל"מ - אי עביד לא מהני
25. בכיו"ב - בכיוצא בזה
26. י"ל - יש לומר
27. א"כ - אם כן
28. דלרה"פ - דלרוב הפוסקים
29. ג"כ - גם כן
30. וא"כ - ואם כן
31. וע"ד - ועל דבר
32. לע"ד - לעניות דעתי
33. כה"ג - כהאי גוונא
34. ולע"ד - ולעניות דעתי
35. ל"ע - לא עלינו
36. וה"ה - והוא הדין
37. וכיו"ב - וכיוצא בזה
38. עכ"פ - על כל פנים
39. בכט"ס - בכל טוב סלה
40. כנה"י - כנפשו היקרה
41. באהנ"פ - באהבת נפש

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תשח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ה טבת תרע"ה - סנט גאלן **נמען:** הרב משה זאב רם (גיסו של השוחט)

סילוק השוחט בלי דין תורה 'אינו כלום', וכל שוחט שייכנס במקומו הוא 'מסיג גבול'. על האווזה הנבלה שהתערבה - זו שגגה, ואין להוציא לעז. על אווזים שהגויים מורטים את נוצותיהם - הרמ"א החמיר רק כשנפלו כולן, ולכן אין מקום לחשוד בשוחט.

עיקרי הדברים

- הסילוק בטל.
- הסגת גבול.
- אווזים מרוטים - מותרים.

נוסח האגרת

בעהי"ת[1], ס"ט-גאלן, כ"ה טבת העת"ר[2]

שלו'[3] וברכה וכט"ס[4] לכבוד ידי"נ[5] הרב הגדול בתוי"ר[6] איש חמודות מו"ה[7] משה זאב שליט"א[8] ראם, וביתו וזרעו זרע ברך ד' וכא"ל[9] וברכה ועתרת שלו' וכט"ס.

אחדשה"ט[10] באה"ר[11].

מכתביו היקרים הגיעוני. ומאד צר לי על הקטיגוריא אשר נתעוררה על כ'[12] גיסו הרב מוהר"צ[13] נ"י[14]. ובגוף הענין תמיהני מאד, וכמעט לא אאמין, על קהלה קדושה בישראל, שיעשו כדבר הזה לסלק שו"ב[15] מומחה ומוחזק, ות"ח[16] מצוין, ע"פ[17] שיקול דעת עצמם בלא בירור דברים ע"פ דין תורה. והדבר פשוט אצלי, שסילוקם אינו כלום, ואסור לשום שו"ב לעמוד במקומו ולהסיג גבולו, עד אשר יתבררו הדברים בפני ב"ד[18], וכ"ז שאין ע"ז[19] פסק ברור מב"ד[20] כל שו"ב שנכנס במקומו הרי דינו דין מסיג גבול, שכבר ביררו הפוסקים בזה באריכות משפטו. ובטוח אני בעזה"י[21] ביראת השי"ת[22] שבלב מנהיגי הקהל הקדוש עדת היראים שבמחנה קדשו, שלא יהינו לעשות דבר נורא כזה, להכשיל את הרבים ולהכנס בענין נפשות בלא בירור ב"ד. וילמדו ק"ו[23] משאול, שקפח את פרנסת הגבעונים הארורים, אשר לא מבני"י[24] המה, כמה נדרש דמם, ויזהרו מאד ברוחם בזה ואף שיש להם כתבים מהשו"ב[25], שאם יאחר איזה זמן בעניני שחיטה מסולק הוא, מ"מ[26] הדבר צריך בירור מכמה טעמים לדון אם אין בזה משום אסמכתא, ואם לא הי'[27] אנוס וכה"ג[28]. בכל אופן חלילה לבע"ב[29] יראים לדון בדבר חמור כזה ע"ד[30] עצמם. ואקוה שישמעו לעצתי ואשרי חלקם יהי'[31] בעזה"י.

וע"ד[32] הלעז מענין האוזא הנבלה שנתערבה, פשיטא שאסור להם להחליט דבר להוציא לעז על ת"ח[33] כשר וירא"א[34] בלא בד"צ[35] וחיקור דין, שאם יראה הדבר שבשגגה בא המעשה, כמו שנראה הדבר לכאורה, פשיטא שאסור להרהר אחרי כשרות השו"ב[36].

וע"ד הרינון מענין האוזות שהגוים מורטים את נוצותיהם, חלילה לדון את השו"ב למכשיל בזה. שהרי הקולא פשוטה היא, ומעולם לא אסר הרמ"א[37] גם האיסור של "טוב להחמיר", כ"א[38] בנפלו כולן, ולא בנ"ד[39] שנשארות בכמה מקומות בגוף נוצות רבות. רק אם הם רוצים להחמיר על להבא יכולים הם לחוש לדברי המחמירים בזה. ומי ימחה בידם, אבל בתנאי שלא יוציאו לעז ושום פקפוק של מכשול על השו"ב, שעושה ע"פ הוראת רמ"א, הפשוטה בישראל ומחוורת ע"פ רבותינו הראשונים וסוגית הש"ס[40], שאין להחמיר כ"א בנפלו כולן ממש, וחלילה לפקפק על העבר. והשי"ת[41] ישים שלו' על עמו ועל יראיו. והי'[42] זה שלו' וברכה, כנה"ר[43] ונפש ידי"ע[44] דוש"ת[45] באה"ר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. בעהי"ת - בעזרת השם יתברך
2. העת"ר - השנה תרע"ה (1914/1915) - בצירוף אותיות
3. שלו' - שלום
4. וכט"ס - וכל טוב סלה
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. בתוי"ר - בתורה ויראה
7. מו"ה - מורנו הרב
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. וכא"ל - וכל אשר לו
10. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
11. באה"ר - באהבה רבה
12. כ' - כבוד
13. מוהר"צ - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות צ (כגון צבי) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
14. נ"י - נרו יאיר
15. שו"ב - שוחט ובודק
16. ות"ח - ותלמידי חכמים
17. ע"פ - על פי
18. ב"ד - בית דין
19. ע"ז - על זה
20. מב"ד - מבית דין
21. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
22. השי"ת - השם יתברך
23. ק"ו - קל וחומר
24. מבנ"י - מבני ישראל
25. מהשו"ב - מהשוחט ובודק
26. מ"מ - מכל מקום
27. הי' - היה
28. וכה"ג - וכהאי גוונא
29. לבע"ב - לבעל הבית
30. ע"ד - על דבר
31. יהי' - יהיה
32. וע"ד - ועל דבר
33. ת"ח - תלמידי חכמים
34. וירא"א - וירא אלקים
35. בד"צ - בית דין צדק

36. השו"ב - השוחט ובודק
37. הרמ"א - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות מ, א (למשל: משה + אברהם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
38. כי"א - כי אם
39. בנ"ד - בנדון דידן
40. השי"ס - השישה סדרים (התלמוד)
41. והשי"ת - והשם יתברך
42. והי' - והיה
43. כנה"ר - כנפשו הרמה
44. ידי"ע - ידידו עוז
45. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תשט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ה טבת תרע"ה - סנט גאלן **נמען:** הרב חיים דוד דוטנר

על מריטת הנוצות: אין מקום להרהר על העבר, והמקילים יש להם על מה לסמוך. אבל אין לצאת נגד המחמירים, כי יש אחרונים שמחמירים.

עיקרי הדברים

- אין לעז על העבר.
- מותר להחמיר.

נוסח האגרת

בעהי"ת[1], ס"ט-גאלן, כ"ה טבת העת"ר[2]

שלו'[3] וברכה לכ'[4] ידידי הרב המופלג בתו"י[5] מ"וה חיים דוד נ"י[6] דאטנער.

אחדשה"ט[7] באה"ר[8].

בתשובה ע"ד[9] מכתבו בענין מריטת הנוצות, אומר בקצרה שלהרהר על העבר אין שום מקום, והמקילין לכתחילה, כשנשאר מעט נוצות כנ"ד, ודאי יש להם על מה שיסמכו, וכל מה שנאכל נאכל בכשרות גמורה, מ"מ[10] לצאת במלחמה נגד הרוצים להחמיר א"א[11], כיון שנמצאו רבים מגדולי האחרונים שצדדו לחומרא, אבל זהו ברור שאין אפילו לעז כל-דהו על העבר.

והנני בזה ידידו דוש"ת[12],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. בעהי"ת - בעזרת השם יתברך
2. העת"ר - השנה תרע"ה (1914/1915) - בצירוף אותיות
3. שלו' - שלום
4. לכ' - לכבוד
5. בתו"י - בתורה ויראה
6. נ"י - נרו יאיר
7. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
8. באה"ר - באהבה רבה
9. ע"ד - על דבר
10. מ"מ - מכל מקום
11. א"א - אי אפשר
12. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תשיא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ג' שבט תרע"ה - סנט גאלן **נמען:** הרב משה זאב רם

הרב לבנשטיין ביקר אצל הרב קוק, ולא היה בדבריו טעם לפטור את הקהילה מדין תורה. אין דנים בדייני אותה העיר במקום נגיעה, ובדבר לא שכיח כזה אין מנהג להקל. סילוק השוחט אסור בלי בית דין שאינו נוגע בדבר.

עיקרי הדברים

- חובת דין תורה.
- פסול דייני העיר בנגיעה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], ס"ט-גאללין, ג' שבט העת"ר[2]

שלו'[3] וברכה לכ'[4] ידי"נ[5] הרב הגדול בתו"י[6] איש חמוד, ת מו"ה[7] משה זאב ראם שליט"א[8] ע"ש[9] כב"ב היקרים והנכבדים שליט"א,

יקרת כת"ר[10] הגיעה לידי. ומאד הי'[11] לי צער ממצב הבריאות של כת"ר, השי"ת[12] ישלח דברו וירפאהו נא רפואה שלמה בקרוב בתוך שאר ח"י[13]. וגם ממצב הענין של גיסו הר"צ[14] נ"י[15] ג"כ[16] יש לי צער מרובה מאד משני צדדים, מעצם צערו של ת"ח[17] ועלבונו ועוד מהעברת השורה ורמיסת דגל תוה"ק[18] שיש בזה. ואני מקוה שעוד יתן השי"ת בלב בני העדה הישרים בלבותם להתבונן על דרכיהם, ויביטו את אשר דברו בלא משפט, ויתעוררו לפחות לתקן את המעוות כפי האפשרי על להבא.

כ'[19] הרב ד"ר[20] לעווענשטיין נ"י הי' פה שבוע העבר. מכל דבריו לא מצאתי שום יסוד שיפטור את העדה הקדושה מלעמוד לדין תורה עם כ' גיסו הרב נ"י. ואיני מאמין בשום אופן שעדת ד' מצויינת ביראת שמים, כקהלת היראים בצירך, תחזיק לזמן ארוך בדרך בלתי-ישרה כזאת, לעות אדם בריבו ולהכנס בספיקות של כשרות בעניני השחיטה, שמספק הסגת גבול עכ"פ[21] לא נפקא, כ"ז[22] שלא נתבררו הדברים בפני ב"ד[23] בלתי נוגע בדבר, כי ע"פ[24] דין תוה"ק אין דנין בדייני אותה העיר כל מה שיש איזה חשש של נגיעה, רק בדברים קטנים ושכיחים כבר סמכו על המנהג להכשיר בדייני אותה העיר, אבל בדבר בלתי מצוי כזה, של סלוק שו"ב[25] ת"ח מאומנתו בלא טעם מספיק, ידוע מדברי הפוסקים שעל מלתא דלא שכיחא לא שייך מנהג, ומדין תורה אסור להם לסלק את גיסו כ"א[26] ע"פ הוראת ב"ד שאינו נוגע. ורק באופן כזה יהיו נקיים מה' ומישראל. יתן השי"ת ויטהר לב כל עם ד' ללכת בדרכי הצדק והמשפט שהם הם ארחות חיים של תוה"ק דכתיב בה אמת.

והי'[27] זה שלו' וברכה ורפואה שלמה רפואת הנפש ורפואת הגוף לכת"ר[28], כנה"ר[29] ונפש ידי"ע[30] דוש"ת[31] באה"ר[32],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. העת"ר - השנה תרע"ה (1914/1915) - בצירוף אותיות
3. שלו' - שלום
4. לכ' - לכבוד
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. בתו"י - בתורה ויראה
7. מו"ה - מורנו הרב
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. ע"ש - עיין שם
10. כת"ר - כבוד תורתו
11. הי' - היה
12. השי"ת - השם יתברך
13. ח"י - שמונה עשרה (18)
14. הר"צ - הרב רבי שם שמתחיל באות צ (כגון צבי) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
15. נ"י - נרו יאיר
16. ג"כ - גם כן
17. ת"ח - תלמידי חכמים
18. תוה"ק - תורתנו הקדושה
19. כ' - כבוד
20. ד"ר - דוקטור
21. עכ"פ - על כל פנים
22. כ"ז - כל זה
23. ב"ד - בית דין
24. ע"פ - על פי
25. שו"ב - שוחט ובודק
26. כ"א - כי אם
27. והי' - והיה
28. לכת"ר - לכבוד תורתו
29. כנה"ר - כנפשו הרמה
30. ידי"ע - ידידו עוז
31. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
32. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תשטז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ' שבט תרע"ה **נמען:** הרב משה זאב רם

אין תועלת במלחמת דברים; עדיף פיצוי של כמה אלפי פרנק והודעה פומבית שאין הרהור על השוחט. אם רבנים כמו ד"ר הופמן וד"ר ברויאר יכתבו, הרב קוק יחזק, אבל לא יהיה הקובל. בגלל זה הרב קוק נמנע מ'חברה ש"ס' בציריך. מצורפת תשובה: אווזים מרוטים מותרים לכתחילה, ואין לאסור אם זה יגרום לשימוש באווזים מפוטמים בלעיטה. שוחט חדש הוא מסיג גבול.

עיקרי הדברים

- פיצוי והודעה.
- אווזים מרוטים.
- 'חומרא דאתיא לידי קולא'.
- הסגת גבול.

נוסח האגרת

ב"ה[1], כ' שבט תרע"ה[2]

לכבוד ידי"נ[3] הרב הגדול בתו"י[4] נחמד ומפואר מוהר"מ[5] זאב ראם שליט"א[6] וכב"ב[7] היקרים וכא"ל[8] שלו'[9] רב וברכה וכט"ס[10],

שמחתי במכתבו היקר, שהוא לי לאות על הטבת בריאותו, יחזקהו השי"ת[11] וירפאהו רפו"ש[12], לאוי"ט[13]. וע"ד[14] גיסו נ"י, איני מוצא תועלת במלחמת דברים, רק אם יפצוהו פיצוי הגון באיזה אלפים פרנק, ויודיעו בפומבי שאין להם שום הרהור עליו. חושב אני שאין כדאי כל הענין. ודי יעזור לו למצא מקום בכבוד, ואי יבקש את נרדף. אמנם אם ירצו לכתוב לרבנים, כמו לד"ר[15] האפמן ולד"ר[16] ברייער אם יכתבו להם מצדם אחזק את דבריהם, בל"נ[17], אבל לא שאנכי אהי'[18] הקובל. אבל בכלל איני רואה שום תועלת מזה. גם לד"ר כהן הודעתי את תרעומתי על בני ציריך ורבני'. ומה יסכן לנו כ"ז[19]. ומתוך כך חושב אני להשתמט מבקשת חברא ש"ס[20], מפני שקשה לי ההתנהגות עם תנאי המקום כ"ז שאינם צייתים לבא לד"ת[21].

והנה צרפתי בזה את תשובתי בקצרה ע"ד[22] החששות שגבבו על כ'[23] גיסו נ"י[24], ואם יראה כת"ר[25] שיש תועלת בפרסום הדברים הרשות נתונה. והשי"ת[26] יעזור להסיר מכשול להישיר את כל לב עקוב, ולפרש על עמו ועל עולמו את סוכת שלומו.

יסלח ידידי כי הנני מוכרח לקצר באמרים, מפני טרדות נפש ממכתבים שקבלתי מבני ירושלים שנתגרשו והנם במצרים, ומציירים לי את מצבם ואת מצב אחינו באה"ק[27] ד' ירחם, ואיני יודע עצה איך לצאת לעזרתם, ובכ"ז[28] אקוה בל"נ לעסוק במכתבים, אולי יחנן ד' וישמעו הדברים.

והנני בזה חותם בברכה ואה"ר[29] ידי"ע[30] דוש"ת[31] מצפה לתשועת ד',

הק' אברהם יצחק ה"ק

ע"ד שאלת כת"ר, אם יש מקום לאיסור על שו"ב[32], שהי'[33] נוהג היתר באוזות שמורטים אותם הנכרים בחייהם, ומשאירים בהם קצת נוצות, דבר זה אין צריך לפנים, שמצד הדין אפילו לכתחילה ג"כ[34] מותר לאכול האוזות הנ"ל[35]. וגם רמ"א, שכתב בסי'[36] נ"ט וטוב להחמיר, לא חשש כ"א[37] בנטלו כל הנוצות ממש, אבל בנשארו מקצתם, אפילו לא נשאר כשיעור שיור העור בגלודה דבהמה, לא החמיר כלל. ואין לנו שום ראי'[38], שיהי'[39] אפילו אחד מהפוסקים מחמיר בנשתייר מקצת מן הנוצה. ובפרט כשנמרטו ביד, דקיל טפי, די"ל[40] דר"י לא החמיר כ"א בניטלו מחמת חולי, ולא בנמרטו. וכן משמע קצת מדשני לישנא דת"ק, דנקיט נמרטו כנפיה, ור"י נקיט נטלה. וגם לשון רמ"א מדויק כן, דשביק לשון המחבר ונקיט נפלו, דהוא יותר מורה על חולי מלי נטלו. ועכ"פ[41] בנידון דידן אין מקום להחמיר. ומ"מ[42] מי שרוצה לעשות בקהילתו סיג לתורה להחמיר בזה אין מזחיחין אותו, ובתנאי שלא תהי'[43] חומרא דאתיא לידי קולא, כגון במקום שמשתמשים באוזות הפטומות בלעיטה, שברוב גבול ישראל נוהגים לאוסרן, ויש בהן חששות של נבילה מה"ת[44], ואם ע"י[45] איסור של האוזות המרוטות יתרבה השימוש בהלעוטות, אסור לאסור את האוזות המרוטות ויאכלו ענוים וישבעו.

אבל בכל אופן חלילה חולין הוא לפקפק, אפילו בכל דהו, על הכשרו של השו"ב[46], שעשה כדין תורה, ונהג היתר בהאוזות המרוטות, שנשאר בהן קצת נוצות, ואפילו אם ירצו להחמיר על להבא, דהיינו כשלא תהי' חשש תקלה של התרבות השימוש בהאוזות הלעוטות מ"מ[47] השו"ב עשה כדין הפשוט וידוע לכל הוגי תורה, ומאן יהיב לן משחיטת שו"ב כזה ואכילנא משופרא דשופרא.

ופשיטא, שאם ע"י סבה הנ"ל או שאר סבה שאינה מספקת ע"פ[48] דין תורה, למשל מה שנתחלפה אצלו אוזא נבילה מתה, ומדי הי'[49] הדבר שלא יצאה תקלה ח"ו[50], כי הוכר הדבר מיד, וניכרים הדברים שהענין בא ע"י שגגה וטרדא, ולא ח"ו מתוך קלות ראש, אם ע"י המאורע הנ"ל העבירוהו מאומנותו, ולקחו שו"ב אחר במקומה אותו השו"ב יחוש לעצמו מאיסור הסגת גבול רעהו, והקהל הנתבעים לד"ת ואינם עונים יחושו גם הם ממכשול הנ"ל, וכל ירא שמים ודאי יפרוש מהשחיטה הנ"ל, שיש בה צעקת השגת גבול. ומתוך שהדברים פשוטים מאד, איני רואה צורך להאריך. ואחתום בברכה ורב שלו', כנה"ר[51] ידי"ע,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

נ. ב. אקוה, שהקהל הקדוש הנ"ל ישים אל לבו לגדור את התקלה להבא, ויברר את הענין עם השו"ב הנ"ל בפני ב"ד[52] מרוצה לשני הצדדים, ורק אז יהיו נקיים מד' ומישראל. הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ה - השנה תרע"ה (1914/1915)
3. ידי"נ - ידיד נפשי
4. בתו"י - בתורה ויראה
5. מוהר"מ - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן

7. וכב"ב - וכל בני ביתו
8. וכא"ל - וכל אשר לו
9. שלו' - שלום
10. וכט"ס - וכל טוב סלה
11. השי"ת - השם יתברך
12. רפו"ש - רפואה שלמה
13. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
14. וע"ד - ועל דבר
15. לד"ר - לדוקטור
16. ולד"ר - ולדוקטור
17. בל"נ - בלי נדר
18. אהי' - אהיה
19. כ"ז - כל זה
20. ש"ס - שישה סדרים (התלמוד)
21. לד"ת - לדברי תורה
22. ע"ד - על דבר
23. כ' - כבוד
24. נ"י - נרו יאיר
25. כת"ר - כבוד תורתו
26. והשי"ת - והשם יתברך
27. באה"ק - בארץ הקודש
28. ובכ"ז - ובכל זאת
29. ואה"ר - ואהבה רבה
30. ידי"ע - ידידו עוז
31. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
32. שו"ב - שוחט ובודק
33. שהי' - שהיה
34. ג"כ - גם כן
35. הנ"ל - הנזכר לעיל
36. בסי' - בסימן
37. כ"א - כי אם
38. ראי' - ראיה
39. שיהי' - שיהיה
40. די"ל - דיש לומר
41. ועכ"פ - ועל כל פנים
42. ומ"מ - ומכל מקום
43. תהי' - תהיה
44. מה"ת - מן התורה
45. ע"י - על ידי
46. השו"ב - השוחט ובודק
47. מ"מ - מכל מקום
48. ע"פ - על פי
49. הי' - היה
50. ח"ו - חס ושלום
51. כנה"ר - כנפשו הרמה
52. ב"ד - בית דין

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תשיז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"א שבט תרע"ה - סנט גאלן **נמען:** הרב משה זאב רם

הרב קוק אינו רואה עצה: מכתבים מצד שלישי לא יועילו, אבל אם הגיס יכתוב בעצמו לרבנים, הרב קוק יחזק. מצורפת חוות דעתו על האווזים. הרב קוק טרוד בצער על מכתב המגורשים מירושלים באלכסנדריה, שמתארים מצב נורא.

עיקרי הדברים

- אין עצה מצד שלישי.
- צער על מגורשי ירושלים.

נוסח האגרת

בעזהי"ת[1], סט-גאללין, כ"א שבט תרע"ה[2]

שלו'[3] רב לכבוד ידי"נ[4] הרב הגדול בתו"י[5] איש חמודות מו"ה[6] משה זאב שליט"א[7]

וכב"ב[8] היקרים שוי"ר[9],

שמחתי במכתבו היקר, שממנו נוכחתי שב"ה[10] הוטב מצב בריאותו, יתן השי"ת[11] וישלח לו רפו"ש[12] לאוי"ט[13], והי'[14] דשן ורענן וינוב בשיבה לאוי"ט. וע"ד[15] גיסו הר"צ[16] נ"י[17] צר לי מאד על העול הגדול שנעשה לו, אבל בעניי איני רואה עצה איך לעזור. והכתיבה למפורסמים לפי"ד[18] לא תועיל במצב זה אם תבא מאיש צדדי, רק אם ירצה גיסו בעצמו לכתב את קובלנא שלו לאיזה רבנים, אבא ג"כ[19] באיזה שורות לחזק ידיו בל"נ[20] כפי הצדק והיושר.

וחות דעתי ע"ד[21] הערעור בענין האוזות רשמתי בזה.

הנני טרוד היום מרוב צער שקבלתי מכתב מהמגורשים מאה"ק[22] מבני ירושלים והם באלכסנדריא מציירים את מצב ארה"ק[23] הנורא ד' ירחם, והנני מחפש דרכים אולי ירחם ד' למצא איזה דרך לפעול לעזרתם ע"כ[24] הנני מוכרח לקצר ואומר שלו' רב.

1. בעזהי"ת - בעזרת השם יתברך
2. תרע"ה - השנה תרע"ה (1914/1915)
3. שלו' - שלום
4. ידי"נ - ידיד נפשי
5. בתו"י - בתורה ויראה
6. מו"ה - מורנו הרב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. וכב"ב - וכל בני ביתו
9. שוי"ר - שלום וישע רב
10. שב"ה - שברוך השם
11. השי"ת - השם יתברך
12. רפו"ש - רפואה שלמה

13. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
14. והי' - והיה
15. וע"ד - ועל דבר
16. הר"צ - הרב רבי שם שמתחיל באות צ (כגון צבי) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
17. נ"י - נרו יאיר
18. לפ"ד - לפי דעתי
19. ג"כ - גם כן
20. בל"נ - בלי נדר
21. ע"ד - על דבר
22. מאה"ק - מארץ הקודש
23. ארה"ק - ארץ הקודש
24. ע"כ - על כן

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת נוספות א

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (השנים הראשונות ביפו) **נמען:** אזהרות לציבור

אזהרות: נשים לא יטבלו בים אלא במקוואות; גבינה וחלב רק בהכשר בחתימת יד; בדיקת מזוזות ישנות; לא לקנות תפילין ומזוזות מסוחרים מחוץ לארץ; לא לעלות על הדוגיות בשבת אלא בפיקוח נפש; לסגור חנויות בערב שבת עד עשר וחצי; להשתמש רק בבורית כשרה לכלים.

עיקרי הדברים

- טבילה במקווה.
- חלב וגבינה.
- תפילין ומזוזות.
- חילול שבת בנמל.

נוסח האגרת

(מן השנים הראשונות לבואו לעה"ק יפו)

אזהרות מהרב כו"[1]

א. שלא יטבלו הנשים בים, רק במקואות,

ב. להזהר מגבינה של נכרים, ולא לקנות גבינה כ"א[2] ממי שמוחזק בכשרות שידע בבירור שהוא של ישראל, ואין לסמוך על החותם "כשר", שנדפס על הגבינות עצמן, כ"א ע"י[3] כתב-הכשר בחתימת יד ישראל כשר.

ג. להזהר מחלב של נכרים ועל אחב"י[4] מוכרי החלב תהיה אי"ה[5] השגחה שישמרו כשרות החלב כדין תוה"ק[6].

ד. לתן לבדיקה המזוזות הישנות, שעברו עליהן יותר משלש שנים או שהיו במקום לח שקרוב לחוש שנתקלקלו.

ה. להזהר שלא לקנות תפילין ומזוזות מהסוחרים בהם, שקונים אותם מחו"ל[7], ורובם, הם פסולים לגמרי, כ"א מסופרים ידועים יפה באה"ק[8] למומחים ומוחזקים באומנותם וכשרותם. גם כל מי שכבר קנה מהסוחרים אסור לברך עליהם, עד שיבדקו וימצאו כשרים, ואינו יוצא בהם מצות תפילין ומזוזה כלל עד שיהיו נבדקים וימצאו כשרים.

ו. עוד זאת אדרש לבית ישראל, ע"ד[9] המכשלה של חילול שבת קודש הנמצא פה עה"ק[10]. חרפה שברה לבי, שנמצאים אנשים שבשאט-נפש הולכים ביום ש"ק[11] על הדוגיות בבא האניות, ולפעמים גם באין שום צורך והכרח. אוי לעינים שכך רואות. ע"כ[12] יזהרו נא להבא מהדבר הרע הזה, ולא יעלו על הדוגיות כ"א אותם המוכרחים לזה ביותר משום חשש של פיקוח נפש של האורחים הבאים. וישים נא

כ"א על לבו ענין החמור של חילול ש"ק, וחילול ש"ש הגדול הזה לעיני ישראל ואו"ה[13], כשרואים פריקת עול וחילול קודש ד' על אדמת הקודש. ואשרי כל שומר שבת מחללו ושומר ידו מעשות כל רע.

גם להזהר מאד לסגור את החנויות לא יאוחר משעה עשירית ומחצה בעש"ק[14].

ז. גם זאת שמעתי, כאשר נמצא פה בורית (זייפע) מוחזקת בכשרות, ומטהרים בה כלי סעודה, אמנם מפני ההרגל לנקות את הכלים בבורית נתפרץ הדבר אצל כמה אנשים, ואינם מקפידים שוב לחלק בין בורית כשרה לסתם בורית. ע"כ ידעו נא אחינו

* בכי"ק[15], עם צירוף חתימות-ידיהם של אחרים המצורפים.

היקרים שלא להשתמש להדחת כלי סעודה כ"א באותה הבורית הידועה בבירור שנעשה בכשרות,

וכל השומע יתברך ברב טוב מאלקי אמן.

---

1. כו' - וכולי (וכן הלאה)
2. כ"א - כי אם
3. ע"י - על ידי
4. אחב"י - אחינו בני ישראל
5. אי"ה - אם ירצה השם
6. תוה"ק - תורתנו הקדושה
7. מחו"ל - מחוץ לארץ
8. באה"ק - בארץ הקודש
9. ע"ד - על דבר
10. עה"ק - עיר הקודש
11. ש"ק - שבת קודש
12. ע"כ - על כן
13. ואו"ה - ואומות העולם
14. בעש"ק - בערב שבת קודש
15. בכי"ק - בכתב ידו הקדושה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשמה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ח מרחשוון תרע"ו - סנט גאלן **נמען:** הרב משה זאב רם

המכתב לרב הופמן טוב, אבל צריך לקצר ולהביא את העובדות בנימוס. השגגה הייתה ראויה לכל היותר לגערה או לקנס. הרב קוק שונא תארים מופרזים, כמו שכתב רבי עקיבא איגר. הדירה החדשה טובה יותר. הרב קוק אינו רוצה לבקש מתנות. בהערה: אין צורך לשלוח בולים.

עיקרי הדברים

- ניסוח המכתב לרב הופמן.
- שנאת תארים.
- בלי מתנות.

נוסח האגרת

בעה"י[1], כ"ח מ"ח[2] עתר"ו[3], ס"ג.

שלו'[4] וברכה לכ'[5] ידי"נ[6] וחביבי הרב הגדול בתו"י[7] נחמד ומפואר מו"ה[8] משה זאב ראם שליט"א[9] וכל משפחתו היקרה, ברכת ד' וכט"ס[10].

אחדשה"ט[11] באה"ר[12].

אמש הגיעני מכתבו היקר. והנה המכתב להרב הופמן נ"י[13] בכללו הוא טוב, אבל סגנונו צריך תיקון, וביחוד קיצור. לדעתי יתחיל כת"ר[14] לבאר בקצרה שהוא מוצא את עצמו נאלץ לבא לפניו בקובלנא זו, באשר יחשוב שרק דבריו יהיו נשמעים באזני הד"ר[15] ל. מפני שהוא תלמידו, חוץ מזו שלפי גדולתו בתורה וגדולת שמו ראוי הדבר שאליו יבאו דברי ריבות הנוגעים לענין היהדות של קהלה חשובה בישראל ויספר איך שהוחזק זה כמה שנים בעבודת ההוראה בציריך, (ולא יזכיר ע"ד[16] הר' קאר"פ[17] מאומה), רק מפני מיעוט ההכנסה הוכרח לעסוק ג"כ[18] בשחיטת עופות, כסגנון מכתבו בקצרה, ומעת אשר בא ד"ר[19] ל. להיות בתור רב לעדת ישורון הי'[20] היחש ביניהם טוב והגון, וכן הי' עם גיסו הרצ"ג[21] נ"י, רק בימים האחרונים נשתנה הדבר, וע"י[22] מאורע של שגגה, שנתחלפה אווזא נבילה בשחוטה, ושהשגגה ב"ה[23] לא באה לידי מכשול, כי ד' שמר רגלו מלכד, שלכל היותר הי' ראוי גיסו הר"צ[24] בעד זה רק לגערה, או איזה קנס לא גדול, או קבלת ד"ח[25], העביר עליו את הדרך והעבירו לגמרי, ופסק בזה לחיותי', ולא השגיח על מה דטפלי תלי בי' ולא על כבוד תורתו וחזקת כשרותו המוחזקת מאד. זה הי' העיוות הראשון, ואח"כ[26] הוכבד הדבר ע"י[27] מה שפגע בכת"ר[28] בכבודו ופרנסתו, ותחת שהי'[29] ראוי לאיש כמוהו, שנתן לו ד' כח והשפעה בעדתו, לחזק ידי בני תורה ולאמצם בכבודם ובתיקון פרנסתם, נעשה כצר ומעיק.

וע"כ[30] חושב כת"ר שראוי להרב ד"ר הופמ' נ"י שיבא לד"ר[31] ל. בתוכחת מגולה בדרך כבוד, ויעוררו שראוי לו להשתדל לתקן את השגגות שיצאו מלפניו, ולבאר לו שדוקא על דרך זה ישאר בכבודו ועוד

יגדל, ואולי דבריו יעשו פרי ויהפך לבו מאויב לאוהב, ותבא עצת שלו' בין כת"ר ובינו במקום השנאה המתלקחת כעת.

ויזכיר לו שראוי להעיר לד"ר ל. מה שאמרו חז"ל[32] בגיטין ד"ז[33] על פסוק וצקלג ומדמנה וסנסנה, מי שיש לו צעקת לגימה על חברו ודומם שוכן בסנה עושה לו דין, ואי ליכא דינא בארעא ח"ו[34] הלא יש דין למעלה, וראוי לו לד"ר ל. בעצמו לראות איך לקרב את אשר רחק, ולהשתדל בתיקון מצב הפרנסה והכבוד של בניה של תורה האמונים מנעוריהם על ברכי ת"ח[35], שכ"כ[36] פגע בכבודם ובמעמדם. ולבסוף יזכיר שאנכי הצעיר הנני יודע את תוכן הענין לאמתו, ושבעצתי הוא כותב לו, (רק לא יכתוב עלי תוארים רבים ולא גדולים יותר מהתוארים שכותב עליו. והנני לעורר דרך אגב את כבוד חביבי שי'[37], שתמיד אני שונא את התוארים, והקיצור בהם הוא משובח. הלא ראה כת"ר את דברי הגאון ר"ע אייגר ז"ל[38] בהקדמה לתשובותיו במכתבו לבניו ע"ד סידור התוארים.

וע"ד[39] תואריו של הרב ד"ר הופמן אני חושב שתיאר אותו כראוי, ואין חשש אם יכתוב עליו הרב הגאון הגדול, כי מסתמא הורגל בזה, אבל עלי לא יכתוב רק בקצרה, וגם הוא באמת אדם גדול ועוסק תמיד בשקידה ביחוד במקצועות שלו). וישלח את המכתב אלי, ואמלא את הדברים בעה"י באופן היותר טוב, והסגנון יהי'[40] בנימוס גם כלפי האיש שעליו הקובלנא באה, כי כן ראוי והדברים יותר מתקבלים כשבאים כך בסגנון מתון.

הדירה החדשה שלנו היא ב"ה טובה מן הישנה, בכמה מעלות. יחננו השי"ת[41] ויזכנו לעלות ממנה מהרה אל אה"ק[42] ברוב שלו'.

וע"ד מצבי כבר הודעתי לכת"ר[43] את דעתי, שאיני רוצה חלילה לדרוש מתנות משום אדם, ואקוה בחסדי השי"ת הרועה אותי מעודי ברב רחמיו, כי ישמרני מזה ויזמין לפני כל צרכי באורח כבוד, ואת החובות יזכני לשלם באופן הגון בעזרתו ית'[44]. ואם יוכל כת"ר לעשות איזה דבר בשביל הבקו"ח[45] בעה"ק[46], כמה גדולה היא המצוה. ד"ר אשר נ"י כתב לי שכתב ודבר עם מכיריו, ואקוה שיעשו הדברים פירות. וכן מצד ד"ר כהן נ"י, ג"כ כפי הנראה תהי'[47] תועלת בעזה"י[48]. ואם לא דבר גדול, אבל תשועה קטנה תבא אי"ה[49] ע"י השתדלותנו, וגם היא לגדולה תחשב בעת מצוקה כזאת' ד' ירחם וירומם קרן עמו וארץ חמדתו.

הנני חותם בברכה ועתרת שלו', כנה"ר[50] ונפש ידי"ע[51] דוש"ת[52] מצפה הצלחתו ורוממות קרנו בכבוד,

הק' אברהם יצחק ה"ק

נ.ב. נפלאתי למה שלח כת"ר מרקא, וכי בעינינו יש מקום לקטנות כאלה, ואם הי' מצטרך הדבר להוציא לטובת כת"ר אפילו הוצאה חשובה, היעלה על הדעת, לפי ידידותנו האמתית ב"ה, לחשוב בזה חשבונות, וק"ו[53] לקטני קטנות כאלה. וב"ה[54] הלא יודע כת"ר כי ת"ל[55] אינני דחוק בהוצאה, בחסדי ד', גם לפי המצב הנוכחי, ועוד אקוה שיראנו השי"ת בחסדו וירחיב לנו בעזרתו בקרוב.

הנ"ל

1. בעה"י - בעזרת השם יתברך
2. מ"ח - מרחשון
3. עתר"ו - השנה תרע"ו (1915/1916) - בצירוף אותיות
4. שלו' - שלום
5. לכ' - לכבוד
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. בתו"י - בתורה ויראה
8. מו"ה - מורנו הרב
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. וכט"ס - וכל טוב סלה
11. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
12. באה"ר - באהבה רבה
13. נ"י - נרו יאיר
14. כת"ר - כבוד תורתו
15. הד"ר - הדוקטור
16. ע"ד - על דבר
17. קארי"פ - שם משפחה (קארפ)
18. ג"כ - גם כן
19. ד"ר - דוקטור
20. הי' - היה
21. הרצ"ג - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות צ, ג (למשל: צבי + גרשון) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
22. וע"י - ועל ידי
23. ב"ה - ברוך השם
24. הר"צ - הרב רבי שם שמתחיל באות צ (כגון צבי) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
25. ד"ח - דברי חכמים
26. ואח"כ - ואחר כך
27. ע"י - על ידי
28. בכת"ר - בכבוד תורתו
29. שהי' - שהיה
30. וע"כ - ועל כן
31. לד"ר - לדוקטור
32. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
33. ד"ז - דבר זה
34. ח"ו - חס ושלום
35. ת"ח - תלמידי חכמים
36. שכ"כ - שכל כך
37. שי' - שיחיה
38. ז"ל - זכרונו לברכה
39. וע"ד - ועל דבר
40. יהי' - יהיה
41. השי"ת - השם יתברך
42. אה"ק - ארץ הקודש
43. לכת"ר - לכבוד תורתו
44. ית' - יתברך
45. הבקו"ח - הביקור חולים (בית החולים)
46. בעה"ק - בעיר הקודש
47. תהי' - תהיה

48. בעזה"י – בעזרת השם יתברך
49. אי"ה – אם ירצה השם
50. כנה"ר – כנפשו הרמה
51. ידי"ע – ידידו עוז
52. דוש"ת – דורש שלומו ותורתו
53. וק"ו – וקל וחומר
54. וב"ה – וברוך השם
55. ת"ל – תודה לא-ל

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשנז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' שבט תרע"ו **נמען:** הרב משה זאב רם

שאלות שחיטה: שוחט נאמן לומר שבדק בתקיפת אגודל שלא הייתה שמוטה (יורה דעה כד). הרב קוק מייעץ לו לקבל את הצעת השלום של קהילת ציריך - 'היום תהיה עבד לעם הזה' - והכבוד יבוא. יש לחזק כל מי שקורא בשם ה' במדינות אלה. הם ייסעו ללונדון בקרוב.

עיקרי הדברים

- נאמנות השוחט.
- עצה לקבל שלום.
- 'היום תהיה עבד'.

נוסח האגרת

ב"ה[1], י' שבט, עתר"ו[2] ס"ג.

שלו'[3] וברכה לכ'[4] י"נ[5] הרב הגדול בתו"י[6] מוהר"מ[7] זאב שליט"א[8] ראם וכל משפחתו היקרה ברכת ד' וכט"ס[9].

אחדשה"ט[10] באה"ר[11], היום הגיעני מכתבו. אמנם מחסרון המשך ע"ד[12] ענין השומן איני יודע כ"כ[13] ברור הדבר, ואולי הי'[14] להשומר טביעת עין בהשומן הכשר. וכן ע"ד התרנגולות אולי בדק בתקיפת אגודל וראה שלא הי' שמוטה בשעת שחיטה, והרי קיי"ל[15] השוחט נאמן ע"ז[16], בסי'[17] כ"ד סי"ג[18] בהגה, ואפי'[19] לפ"מ[20] דמ' מד' הט"ז דא"א[21] לדעת, היינו בלא בדיקה ברורה של תקיפת אגודל, אבל בבדיקה ברורה נאמן לכו"ע[22], וכמש"כ[23] ג"כ[24] התבו"ש[25], והובא בפמ"ג[26] בשפתי דעת שם. ומסתמא הי' לכל הפחות הקנה שחוט, כי אם לא הי' גם הקנה שחוט, והושט לא הי' שחוט כ"א[27] מיעוט, אין צורך לפסול שמוטה. ובנדון כזה הכל תלוי לפי מהותו של השו"ב[28] לפי מה שהוא אדם איך לדון את כשרותו ואת כשרות העוף שנתגלתה במצב תמוה כ"כ.

מאד שמחתי ממה שהציעו מהרעליגיאנסגעזעלשאפט הצעת שלו' לכת"ר[29], ועצתי עצת אוהב נאמן נאמנה היא לכת"ר ליתן גם מצדו יד לשלו'[30]. ואין ספק אצלי שתתקיים במעלתו עצת הזקנים לרחבעם היום תהי'[31] עבד לעם הזה, וסוף הכבוד לבא, וגם הד"ר[32] לי' יכבדהו כערכו הנעלה, ויהי'[33] לו ממנו דרך ארץ כפי מה שהי'[34] בימים מקדם לפני המחלוקת, ומכבודו של כת"ר[35] לא יחסר ח"ו[36] מאומה, בעיני כל, לא בעיני בעלי תורה ויראי ד' בדעת ואמת, שהם מכירים את האמת ויודעים לכבדו, וגם בעיני ההמון הפשוט ג"כ לא יפול דבר מערכו היקר, והם קרואים לתומם. ומה נעשה ועלינו סוף-סוף לחזק במדינות הללו את כל מי שקורא בשם ד' לאמונה ולקיום התורה והמצוה, ודלוגו עלי אהבה. ואקוה שע"י[37] השכנת השלו'[38] והאהבה והשלו, בינו ובין עדת ישורון שבעדתו יתרומם כבודו ויוטב ג"כ מצב פרנסתו בעה"י[39], וגם ענין הבית יוגמר באופן משובח בעה"י. הננו מקוים בעזה"י[40] לעשות דרכנו ללונדון בעוד איזה משך זמן לא כביר. משם היו לי מכתבים וידיעות נכונות ב"ה, והם מחכים באהבה

לבואנו בעהשי"ת[41]. וכשיוסכם אצלנו היום הקבוע נודיע אי"ה[42] למעכ"ת[43]. יזכנו השי"ת[44] לחדות פנים בשמחה, ויחננו לעלות בקרוב אל הקודש בטוב לבב בחסדו הגדול.

קבלתי מכתב מבנו הד"ר היקר מר אברהם יצחק נ"י[45] מבזל, דברי תודה וברכה על ברכתי אליו להכתרו בכתר ד"ר[46] מדיציני, ונהניתי מדבריו האמורים ברוח אמונים ביראת שמים וביושר לבב. יצליחהו השי"ת ויראה כת"ר ממנו ומכל צאצאיו היקרים זרע ברך ד' רב נחת וכט"ס לאי"ט[47]. ומה כותב בנו הבכור שי'[48] ממינכען, יגונן ד' עליו בחסדי. ישלח ד' רפו"ש[49] בתוך שח"י[50] לנ"ב היקרה שתחי'[51] לאוי"ט[52]. ויחזק ויאמץ חילו לתורה ולתעודה ולכל חפץ ידו. כנפשו היקרה ונפש ידידוש"ת[53] באה"ר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עתר"ו - השנה תרע"ו (1915/1916) - בצירוף אותיות
3. שלו' - שלום
4. לכ' - לכבוד
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. בתו"י - בתורה ויראה
7. מוהר"מ - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. וכט"ס - וכל טוב סלה
10. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
11. באה"ר - באהבה רבה
12. ע"ד - על דבר
13. כ"כ - כל כך
14. הי' - היה
15. קיי"ל - קיימא לן
16. ע"ז - על זה
17. בסי' - בסימן
18. סי"ג - סעיף י"ג
19. ואפי' - ואפילו
20. לפ"מ - לפי מה
21. דא"א - דאי אפשר
22. לכו"ע - לכולי עלמא
23. וכמש"כ - וכמו שכתב
24. ג"כ - גם כן
25. התבו"ש - התבואות שור (ספר)
26. בפמ"ג - בפרי מגדים (שם ספר)
27. כ"א - כי אם
28. השו"ב - השוחט ובודק
29. לכת"ר - לכבוד תורתו
30. לשלו' - לשלום
31. תהי' - תהיה
32. הד"ר - הדוקטור
33. ויהי' - ויהיה

34. שהי' – שהיה
35. כת"ר – כבוד תורתו
36. ח"ו – חס ושלום
37. שע"י – שעל ידי
38. השלו' – השלום
39. בעה"י – בעזרת השם יתברך
40. בעזה"י – בעזרת השם יתברך
41. בעהשי"ת – בעזרת השם יתברך
42. אי"ה – אם ירצה השם
43. למעכ"ת – למעלת כבוד תורתו
44. השי"ת – השם יתברך
45. נ"י – נרו יאיר
46. ד"ר – דוקטור
47. לאי"ט – לאורך ימים טובים
48. שי' – שיחיה
49. רפו"ש – רפואה שלמה
50. שח"י – שאר חולי ישראל
51. שתחי' – שתחיה
52. לאוי"ט – לאורך ימים טובים
53. ידידוש"ת – ידידו דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשסה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח"י אדר שני תרע"ו - לונדון **נמען:** הרב הראשי יוסף צבי הרץ

בעניין גיוס יהודים לצבא ושמירת שבת: המקורות של הרב חייקין נכונים, ובסכנה מותר. אבל כשיש שהות, חובה לבקש מהממשלה 'הנאורה' לסדר עבודה שלא תחלל שבת. לפי תרומת הדשן (נח) ורמ"א (או"ח שלד), כשהשלטון מגן אין היתר. חובה לעשות 'כל טצדקי' כדי לא להגיע לאונס (רמב"ם, יסודי התורה ה ד), ואין להכניס עצמו לכתחילה למצב של סכנה. הממשלה מתחשבת גם ב'מצפון' של אחרים, ובוודאי תתחשב בתורת ישראל.

עיקרי הדברים

- אין היתר כשאפשר להימנע.
- חובה לבקש מהממשלה.
- 'כל טצדקי' לפני אונס.

נוסח האגרת

בעה"י[1], ח"י[2] אד"ש[3], תרע"ו[4].

להדרת כבוד הרב הגדול, עוטה אורה, ומרבה המשרה, מו"ה[5] יוסף צבי הערץ שליט"א[6], רב המדינה לממלכת בריטניה יצ"ו[7].

אחדשה"ט[8], בפאר המעלה.

תודתי נתונה להוד רום מעלתו, על מכתבו הנעלה, ועל רשימת הדברים מעשי ידי ידידנו הרב הגאון רמ"א חייקין שליט"א. ובשביל קדושת הענין הנשגב הזה העומד על הפרק, הנוגע ברום עולם היהדות מיד ולדורות, הנני מוצא את עצמי מחוייב להביע את דעתי בדעת תורה קדם הדרת מעלתו דמר ניהו רבא בעמי שליט"א, שאם אמנם כל המקורות אשר הציע כבוד מעלת ידידנו הגרמא"ח[9] נ"י[10] נאמנים הם, אבל לנקודת השאלה העומדת לפנינו אינם נוגעים. אמת הדבר שבכל מקום שיש סכנה אפילו ליחיד, וחשש סכנה לרבים, אין שום איסור תורה עומד, ומתוך כך רשאים וחייבים אנו לעמוד על נפשינו, כאשר יבאו שונאים מדיניים לדרוך בגבולנו.

אבל כל זה הוא רק אם אין באפשרות להקדים לעמוד נגד הסכנה המדינית בלא חילול שבת שלנו, אבל כאשר יש שהות בדבר איך לסדר את חלוקת העבודה, ולדרוש מהממשלה הנאורה, שהיא תקציע את העבודה של בני עמנו שומרי אמונים, באופן שלא יבאו להיות עוברים על הדת, לא בחילול שבת וימים טובים, ולא בשארי איסורי תורה, ודאי זאת היא חובתנו, וחובת גדול המדינה, שבידו לגונן בצדק על זכיות עמו וצאן ידו, כהדרת כבודו שליט"א, לדבר את דברנו בגודל רוח, "ואדברה כעדותיך נגד מלכים ולא אבוש". רבותינו הפוסקים, אשר חיו בין עמים פראים במהלך רוחם ונימוסיהם, לא היו יכולים לדרוש את צדקם, מבלי לסכן בזה נפשות, על כן הורו בכאב לב לקולא בענינים כאלה. ולשון התה"ד[11] בסי'[12] נ"ח באותו הענין עצמו שרשם ידידנו הרב הנ"ל[13] שי'[14] ככה הוא שם: "אמנם נראה דיש לתת לב

לפי הענין, לפי ראות עיני חכמי העיר, כגון אם יש שופטים ושלטונים בעיר מבטיחים להציל את ישראל, וכה"ג[15] אם נראה שאין סכנה כלל, לא יחללו את השבת כלל, ולשון דהר"ח[16] דלעיל משמע דזמנין איכא דליכא סכנה, מדכתב כשיש סכנה פן יבאו לשפוך דם משמע קצת דבסתמא לא דיינינן לסכנה", ע"כ[17].

ודבריו הם ברורים, ופסק הלכה בהגהת רמ"א באו"ח[18] סי'[19] של"ד סכ"ו[20] בהג"ה[21] שם. וברור ופשוט הוא, שכל העברה על דת שאנו מותרים לעבור מפני האונס של סכנה, אנו חייבים לעשות כל טצדקי שבעולם לתקן את המעמד שלא נבא לידי האונס, כדי שנשאר נאמנים בקיום תורתנו הקדושה. ואפילו אם כבר בא האונס לידינו, אם אנו יכולים להמלט מן האונס אנו חייבים לעשות כל מה שבידינו להמלט ממנו, ואם אין אנו עושים את מה שיש ביכולתנו לצאת מן האונס, נחשב כל מה שאנו עוברים על התורה, כאילו עברנו חלילה ברצון ובשאט נפש, ולא יעשה כן בישראל, והם הם דברי הרמב"ם[22] בפ"ה מהלכות יסודי התורה הלכה ד', וביאר הדברים יותר במאמרו הגדול המכונה בשם מאמר קדוש השם, גם לענין המעמד של סכנה כזאת שמצד הדין אינו חייב גם לכתחילה במסירות נפש, מ"מ[23] כ"ז[24] שיש בידו להמלט מן הסכנה הוא חייב לעשות כל מה שבידו, ולא יעכב אותו שום עמל ושום הפסד ממון. וק"ו[25] שחייבים אנו להשתדל בכל מיני השתדלות שבעולם, להראות את צדקת תביעתנו לפני הממשלה הישרה, המצטיינת בנאוריותה וסבלנותה, כדי שלא להביא את ההמון הרב של בני עמנו לידי מצב של סכנה כזה, שיהיו מוכרחים לעבור על ידו על גופי תורה, ולהתאמץ בכל עז לבקש את חלק העבודה המגיע לנו בהגנת המדינה באופן שלא יפריע אותנו משמירת התורה וחוקותיה, ואין שום היתר להביא את עצמנו לכתחילה במעמד של סכנה, ולעבור אח"כ[26] את חקי תוה"ק[27], וכמש"כ[28] מג"א[29] בסי' רמ"ח סקי"ד[30].

ופשוט הוא שאין לצרף כלל את מה שכתב מוהרי"ק[31] בחליבה, שהביא הרב הנ"ל שליט"א, דחשיב חילול שבת באונס מצד היראה מלאכה שאינה צריכה לגופה, מכמה טעמים.

חדא דחלילה לנו להורות היתר להכנס לכתחילה באיסורי שבת בקביעות, ר"ל, ובפרט בענין שיש לחוש שלא יהי'[32] דבר נמשך לדורות גם במלאכה שאינה צריכה לגופה. חדא שגם אם הי'[33] ברור לנו שאיסור של מלאכה שא"צ[34] לגופה אינו כ"א[35] מדרבנן, גם איסורי דרבנן, בפרט במילי דשבת, לעבור עליהם המון גדול בהמשך הזמן, ג"כ[36] אנו צריכין לעשות כל ההשתדלות האפשרית שלא יבא לידי כך. ולא עוד אלא שמצינו חומר באיסור מלאכה שאינה צריכה לגופה, שהחמירו בה חז"ל[37] גם למ"ד דלאו דאורייתא היא, כמש"כ[38] הר"ן[39] בפרק חבית, דאע"ג[40] דמצינו בשבותים לפעמים במקום פסידא לא גזרו רבנן, מ"מ החמירו במלאכה שא"צ לגופה וגזרו שלא לכבות את הדליקה, ואפילו ע"י[41] נכרים אסרו מן הדין לומר להם שיכבו.

ובעיקר הדבר אין לנו הכרעה בזה אם ההלכה היא כדעת הסוברים דמלאכה שאצל"ג[42] פטור עליה, או כדעת הרמב"ם דחייב עליה, רק במקום שיש חשש סכנה מצרפים את דעת הסוברים דמלאכה שאצל"ג פטור עליה, וכמש"כ המג"א[43] בסי' של"ד סק"ל[44], אבל במקום שאנו יכולים לסלק את הסכנה פשיטא שאנו חייבים לסלקה מפני הספק, אפילו אם הי' מקום להקל באיסור דרבנן, כדי לחוש לדעת הרמב"ם

וגדולי הראשונים העומדים בשיטתו הסוברים דמלאכה שאצל"ג חייבים עליה, ואסורה מה"ת[45] בחיוב כרת וסקילה.

אך חוץ מכל אלה, וחוץ ממה שרבו מאד הפוסקים החולקים על עיקר סברתו של מוהרי"ק, ומבואר מדבריהם שמה שהתכלית האחרון של המלאכה אינו נצרך לו זה לא יעשה את המלאכה למלאכה שאינה צריכה לגופה, כיון שהתכלית הקרוב של המלאכה הוא נדרש לו, כגון כשהוא מוכרח לבשל בעד הנכרי המכריחו, אע"פ[46] שעיקר תכלית הבישול היא אצלו כדי להסיר ההכרח, מ"מ מה שהוא מתעסק בבישול הוא בשביל הבישול עצמו. ואין זה דומה לחופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה, דלא חשיבה כ"א מלאכה שאינה צריכה לגופה, מפני שאיננו צריך כלל להמלאכה של החפירה, לשום דבר, ואינו מכוין אליה כלל, אבל כאן הרי הוא מכוין להבישול מאחר שהמכריח שלו הוא מקפיד דוקא שיעשה את המלאכה הזאת. והרי הדבר דומה לכל המלאכות שבעולם שאלמלא הכרח החיים לא הי' עוסק בהם, למשל אם לא הי' רעב ללחם לא הי' אופה, ולא נאמר בשביל כך שתחשב למלאכה שא"צ לגופה.

אבל מכ"ז אין שום שייכות לנ"ד דברי מוהרי"ק הללו, הוא דבר באופן שאין שום צד שיתוף של תועלת מצד הרצון העצמי של היהודי, כהנאת הבישול וכיו"ב[47], שאז יש עכ"פ[48] איזה צד סברא לומר להכניס בכלל מלאכה שאצל"ג. אבל בנ"ד[49], שאנו כולנו נאמנים מאד להממשלה שאנו יושבים בה, ובשלומה לנו שלום, ובודאי כל מה שאנו עושים להצלתה ותקנתה הרי הוא דבר שאנו צריכים להם, אלא שיש בידינו לפי המצב פה לברר לפני הממשלה הרוממה ירו"ה[50], שאנו מוכנים לעשות את הצורך הגדול הזה באופנים אחרים ובפעולות אחרות שאין בהם חילול קדושת שויו"ט[51]. אבל אם חלילה לא נשתדל בכך, ונעשה ברצוננו את הפעולות הללו הנצרכות לתיקון המדינה שאנו שוכנים בה, באופן שיש בהן מלאכה בשבת וימים טובים, הרינו בזה מחללים את קדושת שבת ויו"ט[52] במלאכות הצריכות לגופן, שהוא חילול שויו"ט דאורייתא אליבא דכו"ע[53].

בענין הכהנים אין לי מה להוסיף על הדברים שכתבתי במכתבי הראשון, וביחוד שגם כבוד ידידינו הרב הגאון רמ"א חייקין שליט"א הלא מסיים גם הוא ברשימתו, שאם אפשר להשתדל אצל הממשלה להטיל עבודה אחרת על הכהנים מה טוב. ואני אומר אין זה רק מה טוב, אלא חוב גדול ונמרץ הוא על כל מי שהיכולת בידו להיות לפה לאחיו אצל הממשלה להציל את אחינו מהעברת הדת, בין בכל איסורי תורה השוים לכל, בין באיסורי כהונה, ובודאי מוכרח הדבר להזדמן לכהנים, אם לא יהיו משומרים ביחוד ע"פ[54] חלוקת העבודה מטעם הממשלה, גם טומאות של תורה ודאיות, שעל זה לא מהני הענין של כמציל מידם.

והנני חוזר על דברי שכתבתי במכתבי הראשון, שהדרת כבוד מעלת אדוני, אשר הקימו ד' על לעמוד לפני מלך ושרים, לדבר טוב על עם ד' וקדושת תורתינו הקדושה, ברוח נדיבה אשר תסמכהו ובחכמת לבבו ידע וישכיל איך להסביר לראשי הממשלה, ולאצילי בני עמנו המתעניינים בשאלה הגדולה הזאת, שאחרי אשר המעמד המוסרי והנאור העליון של האומה הבריטית בא לידי המדה הגדולה הזאת, להתחשב גם בשאלה הצבאית עם רגשות הקודש הפנימיים של אזרחיה, ודאי עומדות הן אצלנו בני ישראל התביעות הבאות מצד חובת שמירת דתנו הקדושה ברום המעלה היותר עליונה, של כל רגשי

קודש היותר נאצלים ועדינים. ואנו בטוחים שהרוח הפטריוטי הנשגב, המפעם בלב אחינו יושבי מדינת בריטניא במדה הגדולה הראויה לממלכה הנאורה-שבנאורות הזאת, ששמה לה את שויון הזכיות במלא המובן לקו למשטריה המדיניים, הרוח הזה יתפתח ויתגדל ע"פ דרכו, דוקא ביחד עם הנטירה המדוייקת של רוח האמונה הקדושה, שבא יבא לשלמותו רק עם ההנהגה המתאימה לשמירת דתנו הקדושה ומצותיה בכל עת, גם בעת מצור ומלחמה. וכנסת ישראל האנגלית היא נכונה לעבוד בחפץ לבב בודאי את כל הנדרש מצדה להצלת המדינה באופן המתאים עם חקי תורת ד', שמכלל זה הוא ג"כ שלא תהיה תורה שלמה שלנו גרועה ח"ו[55] מאיזה שיחה והגות לב אידיאלי, של מצות אנשים מלומדה, אשר גם עם אלה מתחשבת היא הממשלה, ברב נדיבות רוחה, וק"ו שתתחשב עם פקודי ד' הישרים ומשפטיו על ישראל, ותתן לאחינו עבודות כאלה, במצבים כאלה שיוכלו לקיים את כל חקי ד' כחפצם הפנימי.

ובזכות זה ירומם אלקי הצבאות את דגל הממלכה וקרנה תרום בכבוד. כדי שלא להטריח את רום מעלתו בדברים רבים הנני מקצר ועולה. ואקוה שגם מעלת כבוד ידיד נפשנו הגאון רמ"א חייקין שליט"א, בבינת לבבו הטהור, ביראת ד' אשר בנפשו הטהורה ובשכלו הישר, יסכים לכל דברינו אלה, ומיני' ומינן יתקלם עילאה ב"ה[56]. ויהי'[57] ד' עם הדרת כת"ה, וחפץ ד' בידו יצלח, לקדש שם שמים ושם ישראל ותוה"ק[58] ברבים, ועמים יהודוהו סלה, ועל ישראל תהי'[59] הודו ותפארתו, לאורך ימים טובים.

והנני בזה חותם בעתרת ברכה ורב שלו'[60], כנפשו הנכבדה ונפש ידידו הנאמן בברית אהבתו, מוקיר ומכבד יפעת ערכו, מצפה לתשועת ד' על עמו, עולמו, וחבל נחלתו במהרה בימינו בקרוב,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. בעה"י - בעזרת השם יתברך
2. ח"י - שמונה עשרה (18)
3. אד"ש - אדר שני
4. תרע"ו - השנה תרע"ו (1915/1916)
5. מו"ה - מורנו הרב
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
8. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
9. הגרמא"ח - הגאון רבי שמות שמתחילים באותיות מ, א, ח (למשל: משה + אברהם + חיים) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
10. נ"י - נרו יאיר
11. התה"ד - התרומת הדשן
12. בסי' - בסימן
13. הנ"ל - הנזכר לעיל
14. שי' - שיחיה
15. וכה"ג - וכהאי גוונא
16. דהר"ח - ד + הר"ח: הרב רבי שם שמתחיל באות ח (כגון חיים / חנוך) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
17. ע"כ - על כן
18. באו"ח - באורח חיים
19. סי' - סימן
20. סכ"ו - סעיף כ"ו

21. בהג"ה - בהגהה
22. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
23. מ"מ - מכל מקום
24. כ"ז - כל זה
25. וק"ו - וקל וחומר
26. אח"כ - אחר כך
27. תוה"ק - תורתנו הקדושה
28. וכמש"כ - וכמו שכתב
29. מג"א - מגן אברהם
30. סקי"ד - סעיף קטן י"ד
31. מוהרי"ק - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ק (למשל: יעקב + קלונימוס) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
32. יהי' - יהיה
33. הי' - היה
34. שא"צ - שאין צריך
35. כ"א - כי אם
36. ג"כ - גם כן
37. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
38. כמש"כ - כמו שכתב
39. הר"ן - רבנו נסים
40. דאע"ג - דאף על גב
41. ע"י - על ידי
42. שאצל"ג - שאינה צריכה לגופה
43. המג"א - המגן אברהם
44. סק"ל - סעיף קטן ל
45. מה"ת - מן התורה
46. אע"פ - אף על פי
47. וכיו"ב - וכיוצא בזה
48. עכ"פ - על כל פנים
49. בנ"ד - בנדון דידן
50. יר"ה - ירום הודו (כינוי למלך או לשליט)
51. שויו"ט - שבת ויום טוב
52. ויו"ט - ויום טוב
53. דכו"ע - דכולי עלמא (שהכל מסכימים)
54. ע"פ - על פי
55. ח"ו - חס ושלום
56. ב"ה - ברוך השם
57. ויהי' - ויהיה
58. ותוה"ק - ותורתנו הקדושה
59. תהי' - תהיה
60. שלו' - שלום

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשפ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ז מנחם אב תרע"ו - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

תשובה להערות: 'אי גחין ואכיל' (מנחות ע) - הנאת מעיים בלי הנאת גרון אינה אכילה (ויכוח הרש"ר הירש והרב לרנר על חוקן ביום הכיפורים); תנאים מכשירים במלאכה אינם צריכים להיות כדרכם; עקירה והנחה הן תנאים מכשירים בהוצאה. 'רוב מעשיהם על ידי שליח' - בקדשים יש סגולה מיוחדת לשליחות. התבקש לפקח על היהדות בשני עיתונים של ד"ר זלקינד, ואולי יכניס את בר־טוביה כסופר קבוע.

עיקרי הדברים

- הנאת מעיים והנאת גרון.
- תנאים מכשירים.
- שליחות בקדשים.
- פיקוח על עיתונים.

נוסח האגרת

ב"ה[1], ט"ז מנ"א[2] תרע"ו[3].

בני חביבי ומחמדי שליט"א[4], שמחתנו במכתבך היקר, והערותיך היקרות, ישר כחך, ואנכי הנני כעת מוטרד מצדדים שונים ואי-אפשר לי למלא גם קצת ממאויי-לבבי לערוך לך דברי-חפץ כראוי, והננו נכונים ליום מחר בע"ה[5] לנסע למקום-המרפא הערגייט, יתן ד' שיהיה לרפואה.

ע"ד[6] לשון הש"ס[7] במנחות ע': "אי גחין ואכיל בטלה דעתו אצל כל אדם", שהעירות יפה דלמאן-דאמר הנאת-מעיו בעינן הא כבר תלוש הוא בבאו למעים, יש-לומר דהנאת-מעיו אינה סותרת הנאת-גרונו, אלא דגם הנאת-מעיו בעינן, ואם חסרה הנאת-גרונו אין כאן אכילה בהנאת-מעיו לבד. ונהירנא שראית את הפלפול של הרש"ר[8] הירש עם הרב לערנער ע"ד המצאת מאכל לחולה שאין בו סכנה ביום-הכפורים ע"י[9] קליסתיר, והדברים מגיעים לחקירה זו אם הנאת-מעיו בלא הנאת גרונו לא חשיבא אכילה, ונמצא שאם הנאת-גרונו מתבטלת אין הנאת-מעיו מספקת להביא לידי חיוב. אמנם באמת לא אדע אם גם בהנאת-גרונו צריך שיהי'[10] מחובר, ולא משתמיט חד תנא מהמפרשים לומר כן. ופשטות לשון הרמב"ם[11] ג"כ[12] נראה, דעיקר הכח של בטול דעתו הוא פשוט משום דגחין ואכיל, ואע"פ[13] שקצצו בשניו ובלעו אח"כ[14] יהיה נקרא 'שלא כדרך בני-אדם', אע"פ[15] שלא מצינו בענינים אחרים שיהיה כהאי-גונא שלא כדרך אכילתו.

אמנם בתוס'[16] כתובות ל' א' נראה, שמפרשים לשון זה דגחין ודוחק עד בית-הבליעה, אע"פ שהוא בדרך זר. ואם נדחוק לפרש ככה אולי אפשר לפרש ג"כ שדוחק עד בני-מעים, וכהאי-גונא דנדרים פרק הנודר מן הירק "שמואל בדיק בקולחא", שלפי' הערוך נראה שהי'[17] מכניסו לתוך מעיו, כדרך שעושים הרופאים בבדיקת הקבה שמכניסים סלון דרך הושט מן הפה עד הקיבה לפנים, ויהי'[18] אפשר להשאר בחבורו ג"כ. ונראה ההכרח לומר כן דהמכשירים של איזה אסור, בתור תנאים חיצונים, אין צריך

שיהיו דוקא כדרכו, ודרך-אכילתו בת-בוקתא הוא עם דרך-מלאכה בשבת, ובארתי משכבר דבתנאי-המלאכה אין צריך כדרכה, ומשום-הכי הדיוט שחקק קב בבקעת חייב, אע"פ שאין זה דרך-המלאכה, אבל השינוי הוא רק בתנאי חיצוני, ומשום-הכי ל"מ[19] שיהיה השינוי של תנאי החצון של תחלת האכילה מחשיב את האכילה שלא כדרכה, ומוכרחים לדחוק כדמשמע מדהתוס' בכתובות דמיירי שדחק והכניס בבית-הבליעה במחובר, וכמש"כ[20] דעכ"פ[21] הנאת-גרונו ג"כ בעי, או בגונא דאומנות המאפשרת את ההכנסה גם לבני-מעים בעודו בחבורו, וכנדרים אליבא דהערוך הנ"ל[22].

ובענין זה גליתי פנים, שהעקירה וההנחה לגבי הוצאה נחשבים לתנאים מכשירים וגוף המלאכה היא עצמות ההוצאה מרשות לרשות, ונפקא-מינה דמוציא כלאחר-ידו שפטור הוא דוקא כשגוף ההוצאה נעשית כלאחר-ידו, אבל אם רק העקירה וההנחה נעשית כלאחר-ידו, אם ההוצאה נעשית כדרכה, חיב משום מלאכה גמורה, ויש סמוכין לזה בירושלמי בענין הוצאה ובדין מושיט, ואכמ"ל[23]. ב. הערה ע"ד "רוב מעשיהם ע"י שליח" דקדשים לא בררת כונתך יפה, ואולי תתכוין מה מועיל מה שרוב מעשיהם ע"י שליח, סוף-סוף הננו רואים שיש כח-שליחות בעולם, וגם אם נאמר שהם שלוחי-דרחמנא הרי יש כאן כח גדול של שליחות, ותפשוט שיש מציאות של שליחות. ואם זו היא כונתך, יש-לומר שישנן סגולות מיוחדות בדברים מיוחדים, שהן מסגלות אותם לשליחות במדה יותר גדולה משאר הדברים, כמו שבמעילה ושליחות-יד השליחות מסוגלת בכח גדול עד שאפילו עברה אינה חוצצת בעד כח השליחות, ובעלמא אינו כן, אם-כן יש-לומר דכל מילי אינם מוכשרים לשליחות, וקדשים כיון שרוב מעשיהם ע"י שליח, הרי חזינן שיש בהם איזו סגולה מיוחדה לענין שליחות, ואי-אפשר ללמוד מהם לדברים אחרים.

ג. בענין "פסוקא דלא פסקיה משה" - ו"אנן לא בקיאינן בפסוקי", נראה דודאי לא נפל ספק ברוב הפסוקים, ע"כ[24] רובם הם מוחזקים בתכונתם וגדולה חזקה, ע"כ אסור להפסיק לדידן בכל מקום שאנו מחזיקים לפסוק אחד שהוא בחזקה דלא פסקיה משה. אבל לברר ספקות ע"י חזקתנו ודאי אין לנו, שהרי מכל-מקום נמצאים בכלליות קצת פסוקים שהם אצלנו מוחזקים לפסוק אחד ובאמת היו נחלקים, כהא דבמערבא דפסקי לקרא ד"הנה אנכי בא אליך בעב הענן" לתלתא פסוקי. לרצון מאד יהי[25] לפני אם תלמד מלאכת השחיטה, בהוראה ובמעשה, לקיים דחז"ל[26]. ואולי תשיג ידך ללמוד גם מילה, אם תמצא עצמך מוכשר לזה, אשמח מאד. אחרי הצפיה למרחוק שאיננו מרחיקים ע"ד השקפת הצדק לגבי בע"ח כולם, הננו מכירים ברור שכל הדרגות הנדרשות לעולם החמרי והרוחני לעלות עליהן כדי להגיע למטרה העליונה, שאחת מהן היא תורת השחיטה וכל דקדוקי דיניה, הם הם התכנים המביאים את כל אור הקדש מאור הצדק העליון שיחול בכל נשמת כל חי ובעולמים כולם, ועבודת-הקדש גמורה היא לקימם בנפש חפצה ושמחת-ישרים הששים בעבודת-ד' טהורה.

לב"ט[27] עדיין לא כתבתי, למרות רצוני לשמחו בדברי. והנני מעכב עד אשר אראה פשר דבר בעניני עריכת שני מכ"ע[28] חדשים, הראשון בשם די אידישע שטימע והשני "היהודי" המתחדש, שניהם ע"י ראשיות של ידידנו ד"ר[29] זלקינד נ"י[30], בצרוף ועד. מהועד נתבקשתי שכל עניני היהדות שבהם יהיו ע"פ[31] השגחתי ובקרתי. יש בזה להם כמובן גם כונה מסחרית. אמנם ד"ר ז' הוא כולו אידיאלי בזה וגם הועד גוף המסחר הוא ג"כ לשם האידיאלים הלאומיים, שבזה הם שלמים. עדיין לא הבטחתי. וחושבני

אולי יהי אפשר להכניס את ב"ט[32] בין הסופרים הקבועים. אבל צריך לקחת עמו דברים ביסוד ההשפעה הספרותית הנחוצה במדינה זו ביחוד, שהיא תעורת הרוח הדתי בעמקו ובהגלותו בפרטי-החיים יחד עם הרוח הלאומי העברי ומוסרו העליון.

דרש נא בשלו'[33] אהובינו הרבנים החכמים ידידי נפשנו ומשפחותיהם שי'[34]. יברכם ד' בכ"ט[35].

כתוב נא בפרטיות מכל מעשיך בקודש ובחול ותכתב לאה"ק[36] לכל יקירינו. יואל ד' וישמחנו בקרוב בנאות ארץ חמדה, לחזות פני מחמדינו כולם בשמחת לבב. הנני חותם בברכה בצפית ישועה אביך מצפה אשרך,

אברהם יצחק ה"ק

תמיהני על מחשבתו של מר כהן לבא הנה בזמן כזה.

הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. תרע"ו - השנה תרע"ו (1915/1916)
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. בע"ה - בעזרת השם
6. ע"ד - על דבר
7. הש"ס - השישה סדרים (התלמוד)
8. הרש"ר - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ש, ר (למשל: שמואל + ראובן) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
9. ע"י - על ידי
10. שיהי' - שיהיה
11. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
12. ג"כ - גם כן
13. ואע"פ - ואף על פי
14. אח"כ - אחר כך
15. אע"פ - אף על פי
16. בתוס' - בתוספות
17. שהי' - שהיה
18. ויהי' - ויהיה
19. ל"מ - לא מבעיא / למען מעלה - לפי ההקשר
20. וכמש"כ - וכמו שכתב
21. דעכ"פ - דעל כל פנים
22. הנ"ל - הנזכר לעיל
23. ואכמ"ל - ואין כאן מקום להאריך
24. ע"כ - על כן
25. יהי' - יהיה
26. דחז"ל - דחכמינו זכרונם לברכה
27. לב"ט - לבשורות טובות
28. מכ"ע - מכתב עתי (עיתון)
29. ד"ר - דוקטור
30. נ"י - נרו יאיר

31. ע"פ - על פי
32. ב"ט - בשורות טובות
33. בשלו' - בשלום
34. שי' - שיחיה
35. בכ"ט - בכל טוב
36. לאה"ק - לארץ הקודש

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשפח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: א' ראש חודש מרחשוון תרע"ז - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

החגים עברו בשמחה עם חברים יראים. ישיבת הסוכה עלתה יפה. חידוש: הירושלמי (סוכה ג) מסביר את פטור המוציא לולב בשבת ב'עשה דוחה לא תעשה', אף שזה לאו שיש בו כרת - לפי תוספות (יבמות ט), לרבי צריך לאו עם הכרת לחיוב חטאת, וכשהעשה דוחה את הלאו נשאר כרת בלי לאו. אל יצטער הרצי"ה על האתרוגים.

עיקרי הדברים

- החגים בלונדון.
- חידוש בירושלמי סוכה.
- עשה דוחה לא תעשה.

נוסח האגרת

ב"ה[1] א' דר"ח[2] מ"ח תרע"ז[3].

בני מחמדי שליט"א[4], תל"י[5] על החוה"ש[6] אשר עמנו. ב"ה עברו עלינו ימי המועדים הקדושים בחדות ד' בקיבוץ חברים, יראים ושלמים, אוהבי תורה ומצוה, ודבקים באהבה בחיבת קודש. תל"י על רוב חסדיו כי ברוגז רחם יזכור, וממעון קדשו השגיח לשים עלינו עין לטובה גם בגלותנו ושבתנו בארץ נוד הרחק ממאויי נפשנו, יחננו נא בחסדו להראותנו בישועתו, אשר אלי' ניחל, ויביאנו אל הר קדשו וחצרות חמדתו ויאר עלינו באורו, אור נועמו ומשוש חיים ותפארה בשמחת תורתו, וחדות הארת אור גדלו הודו נצחו ופאר עוזו עדי עד.

בטח תשמחנו יקירי להודיענו מכל תהלוכותיך בימים הקדושים אשר עברו לטובה, שאקוה שיהי'[7] רישומם עליך באור חי העולמים לשיגוי ולשגב, לגודל ולאומץ ולכל אורה וצהלה, בחסדי צור מעוזנו, אשר באהבתו נתעלס סלה, ובשעשועי חוקיו נגילה, ובאור נעימת תורתו יחדה לבנו ויעלוז כבודנו נצח. תל"י שישיבת הסוכה עלתה יפה ב"ה בלא הפרעה כמעט מכל פרטיה. יפרס ד' ברחמיו על עמו ועל עולמו מהרה את סוכת שלומו, ונזכה לחדות בנועם צלצח ארץ צבי, חמדת משושנו, ומכון תקותנו.

אכתב לך גרגיר אחד שהשבתי לשואל אחד, לפרש ד' ירושלמי פ"ג דסוכה במתני' ר"א יו"ט[8] הראשון ש"ח שחל בשבת ושכח והוציא את הלולב לר"ה פטור, ואי' בבבלי שהוא מטעם טעה בד"מ[9], אמנם בירו' אי' דחבריא אמרין משום עשה דוחה ל"ת[10], ותמהו דהא הוי ל"ת שיב"כ[11] דל"ד, וביארתי עפ"ד[12] התוס'[13] יבמות ט' ד"ה[14] מה דלרבי בעי לאו עם הכרת לחייב חטאת, רק לחכמים ל"ב כ"א[15] כרת בדבר שי"ב מעשה, וא"כ[16] כיון שעשה דול"ת[17] הוי כאילו נעקר הלאו ונשאר כרת בלא לאו וא"ח[18] חטאת, וכשיטת רבי, ויש בזה דברים ארוכים מאד וחילוקי שיטות בסוגיות הבבלי וירו' בכמה מקומות, ושי' הרמב"ם[19] בפ"א דשגגות דלדינא בעי לאו עם הכרת, ושי' התוס' ופשטות הגמ'[20] במכות י"ג היא דל"ב לאו. עכ"פ[21] מצאנו פתח מפולש לביאור שיטת החבריא בדברי ר"י דמתני', וניצלנו ממה שנלחצו בזה

רבים ושלמים. ואתי נמי כפלוגתא דגבי עשה דול"ת במקום עשה ול"ת[22] בחולין קמ"ב בדעת הריב"א[23] והחולקים, ודי לח"ב[24]. ובשבועות י"ח ב' מבואר בגמ'[25] ובדהת"ו[26] שם ד"ה ל"ת, דבעי' לאו. ועיי' משה"ע[27] ע"ז[28] הגרע"א[29] בציוניו.

אל תצטער ממהלך האתרוגים, בטח הכל לטובה, וכפי הנראה ל"ה מהמשומרים של אגודת אתרוג הכשר, והשי"ת[30] ימלא את כל החסרונים בחסדו הגדול. דרוש באה"ר[31] בשלו'[32] אהובינו הרבנים הגדולים החכמים השלמים וכא"ל[33] שליט"א, הנני נושא אליהם ברכתי ותודתי על כל טוב לבבם נגדך.

אם נדפס המאמר שלך אולי תוכל לשלחו אלינו.

הנני כמוכרח להסתפק כעת בדברים קצרים, והנני חותם בברכה נאמנה, חזק ואמץ בני יקירי בכ"ט[34], והודיעני מכל סדריך לזמן הבעל"ט[35], ומכ"א אתך לטובה. והי'[36] ז"ש[37] כנה"י[38] ונפש אביך מצפה אשרך כה"י[39],

אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. דר"ח - דראש חודש
3. תרע"ז - השנה תרע"ז (1916/1917)
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. תל"י - תודה לא-ל יתברך
6. החוה"ש - החיים והשלום
7. שיהי' - שיהיה
8. יו"ט - יום טוב
9. בד"מ - בדרכי משה
10. ל"ת - לא תעשה
11. שיב"כ - שיש בו כרת
12. עפ"ד - על פי דברי
13. התוס' - התוספות
14. ד"ה - דיבור המתחיל
15. כ"א - כי אם
16. וא"כ - ואם כן
17. דול"ת - דוחה לא תעשה
18. וא"ח - ואינו חייב
19. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
20. הגמ' - הגמרא
21. עכ"פ - על כל פנים
22. ול"ת - ולא תעשה
23. הריב"א - הרב רבי יצחק בן אשר (מבעלי התוספות)
24. לח"ב - לחכימא ברמיזא
25. בגמ' - בגמרא
26. ובדהת"ו - ובדברי התוספות
27. משה"ע - מה שהעיר
28. ע"ז - על זה
29. הגרע"א - הגאון רבי עקיבא איגר

30. והשי"ת - והשם יתברך
31. באה"ר - באהבה רבה
32. בשלו' - בשלום
33. וכא"ל - וכל אשר לו
34. בכ"ט - בכל טוב
35. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
36. והי' - והיה
37. ז"ש - זה שלום
38. כנה"י - כנפשו היקרה
39. כה"י - כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשפט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ו' מרחשוון תרע"ז - לונדון **נמען:** הרב זאב וולף רוגוזניצקי

התנצלות על העיכוב. הנדודים נחוצים כדי 'לפזר ניצוצי אורה', ו'אוירא דארץ ישראל' מתפשט בגולה דרך בני ציון שהתפזרו. על הר"ן בראש פסחים: ביטול חמץ הוא מטעם הפקר, כפי שמוכיח ממשל 'סופי תאנים', ולכן הר"ן חידש שחמץ, שאינו ברשותו, דומה לדברים שאינם חשובים. אין צורך בכתב סמיכה - 'תורתו מכרזת עליו'.

עיקרי הדברים

- הנדודים מפיצים אור.
- ביטול חמץ - הפקר.
- תורתו מכרזת עליו.

נוסח האגרת

בעזה"י[1], ו' מ"ח[2] עזר"ת[3].

שלו'[4] רב לכבוד ידידי חביבי הרב הגדול בתורה ויראת ד' טהורה חו"ב[5] סוע"ה[6] מוהר"ר[7] זאב וואלף ראגאזניצקי שליט"א[8], זה מזמן זמנים שקבלתי את מכתביו, ובכל פעם הודחתי מטרדה לטרדה, וכמה וכמה חובות של מכתבים לאוהבים קרובים ברוח ונפש הופלגו לעתים מרוחקים, ואקוה שכולם יסלחו בטוב לבבם ועמהם יסלחני ג"כ[9] ידידי כת"ר[10], אשר אהבתו חרותה על לוח לבי.

והנה גם כעת, אשר נתעוררתי לכתוב לידידי, מוכרחני לקצר בדברים. והנני בא לחזק את רוחו הנעלה, כי יוסיף עוז ותעצומות בתורה יראת ד' וחכמת לב, ולמרחוק נשא דענו ולפועלנו ב"ה[11] נתן צדק, ונקוה כי גם המאורעות הקשים, אשר באו על העולם כולו בכלל ועל עם ד' בפרט ועל ארצנו הקדושה ובני' בפרטי פרטיות, וכל הגלות והפיזור שאנו נתונים בו, הכל הוא עצות עמוקות מתמים דעים ב"ה, לטובתנו הפרטית ולטובת הכלל כולו. הנדודים הללו ודאי נחוצים ודרושים הם לפזר ניצוצי אורה מטל החיים המכונס למקומות שונים, ע"י[12] כמה וכמה נושאים, כל חד וחד לפי מעלתו ותעודתו בחיי המעשה וחיי הרוח. אוירא דארץ ישראל ביחוד הולך הוא הלוך והתפשט במלוא התפוצות של הגולה, ורחשי לב עמוקים ונשיאת עין למקום בית חיינו ברוח טהור ורוממות קדושה הולכים ומתפשטים ע"י בני ציון היקרים, אשר נפזרו למרחקי ארץ. ובשוב ד' שבות עמו ובהגלות אור ישועה, וחסד ד' יאמצנו לשוב אל ארץ חמדה, תקיף חמדת הקודש עוד המון גדול של רבבות אלפי ישראל. והתוכן של תשוקת הקודש גם הוא הולך ומתעלה, במסתרי הנשמה הוא מזדקק, מתחזק ומתאמץ, ורקמת הכנת אור גאולה וישועה כללית ופרטית הולכת ומתרקמת.

ונקוה לד' כי טוב כי לעולם חסדו ודברו יקום לעולם, כי ד' דבר טוב על ישראל, ובאורו נראה אור, וירום קרן לעמו, בב"א[13]. ועד"ת[14] מה שהעיר כת"ר ע"ד[15] הר"ן[16] ריש פסחים, לא ידעתי מאי קשיא ליה, דודאי הר"ן מסביר את ענין הביטול שהוא מצד הפקר אליבא דכל השיטות, בין לרש"י[17] בין לתוספות,

ומביא שפיר ראי'[18] דיש יחש להביטול עם הפקר, משום דהסוגיא דהבודק צריך שיבטל אומרת דפירורים מדלא חשיבי בטלי ממילא, והכונה שהם הפקר ממילא מתוך שאין מקפידים עליהם.

אלא שהייתי יכול לטעות ולומר שהכונה של בטלי דפירורים אינה משום הפקר אלא משום שאינם חשובים להיות אוכל, ומשו"ה[19] בטל מעליהם דין חמץ עכ"פ[20] לגבי בל יראה, והוי דוגמא דכופת שאור שיחדה לישיבה בטלה, דלקמן ד' מ"ה ע"ב[21], דלאו מתורת ביטול של הפקר הוא אלא מתורת אוכל ונעשה כעפר ומעשה עץ בעלמא, ועי' תוס'[22] שם ד"ה[23] כופת, וכ"ה באמת דעת הכלבו בהסברת הביטול של חמץ בכלל. והר"ן[24] נאיד מסברא זו, מהא דמייתי גמרא ע"ז[25] הא דסופי תאנים דתלי בבעה"ב[26] מקפיד או אין בעה"ב[27] מקפיד עליהן, דהוא ודאי ענין השייך להפקר ולא לביטול מתורת אוכל, ש"מ דכל ענין הביטול דחמץ הוא מטעם הפקר. ומשום דקשיא ליה הא דלא מצינו הפקר שמועיל בלשון זה, שהאומר נכסי יהיו בטלים אינם הפקר, ואע"ג[28] דיש הפקר סתמי במקום שאין בעה"ב מקפיד עליהן, היינו בנכסים שאינם חשובים, שהרבה בני"א[29] לפעמים מפקירים אותם, כהא דסופי תאנים, שהם נעזבים לכל הרוצה לזכות בהן, ולא משכחת בהו שלא יהיו הפקר, רק אם יש צורך לשמר את השדה בלא"ה[30] מפני פירות חשובים אז תלוי הדבר בקפידא דבעה"ב[31], ואם אינו מקפיד עליהן אז מסולקת היא הזכיה של הבעה"ב[32], שבאה רק מפני שמירת השדה שמפני הענבים, אבל דבר חשוב כגלוסקא יפה ודאי אין מועיל העדר הקפידא לבד שבלשון ביטול לשוויה הפקר.

ומשו"ה הוצרך הר"ן לחדש את סברתו שבצירוף מה שבאמת חמץ אינו ברשותו ש"א, רק שעשאן הכתוב כאילו הם ברשותו, נעשו עי"ז[33] במדריגה אחת עם דברים שאינם חשובים, כסופי תאנים בקירוב שיש בהם צד הפקר וצד זכיה, וסגי להו להיות בכלל הפקר בלשון ביטול בעלמא, ומיהו לשון ביטול צריך מפני שסו"ס[34] החמץ הוא דבר החשוב מצד עצמו.

ומה שהעיר כת"ר מדוע לא הביאו כלל מסוגיא דסופי תאנים להכריע בין הרמב"ם[35] והטור בפלוגתא דאבידה מדעת, אי הויא הפקר בסתמא, או שרק מהשבת אבידה יצאה, ג"כ אין שייך לענין כ"כ[36], כמש"כ[37] דסופי תאנים ענינם מוכיח עליהם שהם מופקרים תמיד, שהרי לא נסתפק אדם מעולם על סופי תאנים עצמם אם הם הפקר אם לאו, בזמן שאין שם שמירה, ולא חלקו בסופי תאנים כ"א[38] כשמשמר שדה מפני ענבים, שאז יש הבדל בין בעה"ב מקפיד עליהם לאין בעה"ב מקפיד עליהם, אבל אם איננו משמר את שדהו, משום איזה דבר חשוב, הם מסתמן הפקר, ובדבר שדעתן של בני אדם כולם להשוותם הפקר לא נחלק אדם בעולם שא"צ[39] הפקר מפורש, וע"כ[40] אין ללמד מזה על המחלוקת לענין אבידה מדעת, שאינה עסוקה כ"א בדבר שמסתמא אינו הפקר אצל כל אדם, ולא שזה היחיד עשה פעולה שגילה בה שהיא אצלו אבידה מדעת, שע"ז[41] יש להסתפק אם כבר נעשה עי"ז הפקר או דילמא אינה הפקר כ"א המוצאה פטור מדין השבת אבידה. וצדקו דברי הנתיבות, דל"ה יאוש גמור בזרק כלי מראש הגג, דאכתי אפשר בהצלה, וכיון שהכלי מצד עצמו אינו דבר שבנ"א[42] מפקירים אותו, צריך הפקר מפורש, וכל שיש איזה אמתלא רחוקה לומר שאינה אצלו אפילו בגדר אבידה מדעת הרי היא ברשותו, וכל המזיק חייב בתשלומין, ול"ד לסופי תאנים שמסתמן הפקר הן, אלא שהשמירה של הענבים עשאתן מוצאים מכלל הפקר, ומשו"ה די בידיעה בעלמא שאין בעה"ב מקפיד עליהן.

וגדולה מזו מצינו בשלהי בב"ק[43] בברייתא מפסגי אילנות מפסגי גפנים מנקפי היגי מנכשי זרעים ועודרי ירקות בזמן שבעה"ב[44] מקפיד עליהם יש בהם משום גזל, אין בעה"ב מקפיד עליהם הרי אלו שלו, והתם אין שייך לומר שמצד עצמן הם הפקר, כההיא דסופי תאנים, שלא מצינו שיש בהם קפידא כ"א בזמן שגילה דעתו בשמירתו את השדה, אלא שאין זו גילוי דעת שלם, מפני שכל שמירת השדה היא רק מפני הענבים, אבל כיון שמ"מ[45] הם משתמרים עי"ז ממילא די בקפידת בעה"ב להוציאם מכלל הפקר, אבל בהנך דתנינן בברייתא דב"ק[46] כל המין תלוי רק בקפידא דבעה"ב, וש"מ דלא בעינן הפקר גמור.

והי'[47] מזה לכאורה ראי' לשיטת הסוברים דאבידה מדעת הוי הפקר גמור, ול"ב שיפקיר מפורש, אבל באמת אין מזה ראי', משום דע"כ[48] לא פליגי באבידה מדעת כ"א בדבר שהוא מוחזק בכללות שודאי בנ"א מקפידים עליו, ורק פרט אחד יוצא מן הכלל, אע"פ[49] שעשה אותו לאבידה מדעת, ואינו מקפיד על שמירתו, מהני זה רק שלא להתחייב להשיב אותו בכלל השבת אבידה, אבל אין ראי' שכבר הפקירו לגמרי להסוברים דאבידה מדעת אינו הפקר, אבל דברים כאלה שישנם כמה בני אדם שאינם מקפידים, אע"פ שנמצאים ג"כ מקפידים, זה די בגילוי דעתא בעלמא, שאם אין בעה"ב מקפיד עליהם כבר יודעים אנו שהוא מכלל אותם הרבים שאינם מקפידים, והוי בכלל דברים שבלב כל אדם, שדינם כאילו הם דברים שבפה, והוי כאילו הפקיר אותם בפירוש.

והנה לפי הגירסא שלנו בגמ'[50] יש לפקפק קצת בענין זה, אם אנו צריכים להכניסו בכלל הפקר סתמי, מפני שלפנינו איתא בזמן שאין בעה"ב מקפיד עליהן הרי אלו שלו, דמשמע שהם של הפועל, ולא שהם הפקר בעלמא, ולפי"ז[51] י"ל[52] שלעולם אין יוצא מכלל קנין היחיד, להיות הפקר, כ"א ע"י הפקר מפורש, כשיטת הסוברים דאבידה מדעת ל"ה הפקר, ונאמר עוד דאין לחלק בין דברים שכל אדם מקפידים עליהם לדברים שנמצאים מקפידים עליהם ונמצאים ג"כ שאינם מקפידים, ובסופי תאנים טעמא רבא איכא בהו, משום שמסתמן הפקר הם אצל כל אדם, כמו שהוכחנו לעיל מדלא משכח תנא אופן שיהי'[53] תלוי בקפידת בעה"ב, להיות בהם משום גזל, כ"א אם משמר שדהו עכ"פ מצד איזה דבר, אבל כשאינו משמר כלל הרי הם סתמן בכלל הפקר לכל בני אדם, ודמי לכשות וחזיז, שאין בהם משום גזל, בסתם, זולת באתרי דקפדי, אבל בסתמא אין בהם משום גזל, וי"ל[54] דדוקא באתרא יוכל לצאת מכלל הפקר, להיות בו משום גזל, אם כל בני האתרא קפדי, אבל איש יחידי לא יוכל כלל להקפיד ובטלה דעתו אצל כל אדם, וכדמחלקינן בזה בשבת קמ"ד ב', אבל דבר שמסתמא אינו בכלל הפקר, כ"א שישנם מקפידים ואינם מקפידים, יש לומר דל"מ[55] אם בעה"ב אינו מקפיד להוציאו מכלל איסור גזל להתירו לכל אדם, רק לגבי פועל שאני, דנחשב כפסיקת מקח שכרו, בזמן שאין בעה"ב מקפיד דמי כאילו התנה עמו שזהו בכלל שכרו, כיון שמסתמא יודע הפועל שאין בעה"ב מקפיד, ואדעתא דהכי נשכר לו, וכאילו התנה עמו מפורש שיתן לו בשכרו גם מה שיצא ע"י הניכוש והניקוף.

אמנם לפי הגירסא של התוספתא, שהוא בזמן שאין בעה"ב מקפיד עליהן מותרין משום גזל, משמע דלאו דוקא להפועל הם שלו, שהפועל יכול לזכות בהן מן ההפקר, יהי'[56] מוכרח כמש"כ דגם דבר המוכרע לכאן ולכאן, וישנם בנ"א מקפידים וישנם שאינם מקפידים, די אליבא דכו"ע[57] בגילוי דעתא ובידיעה בעלמא, שאין בעה"ב מקפיד עליהם, וכי קאמרינן להחמיר באבידה מדעת, שלא יהי' הפקר עד

שיפקיר מפורש, הוא רק בדבר שהכל בסתם מקפידים עליו, ורק איש יחידי עשה אותו לאבידה, שלדעת המחמירים בזה צריך דוקא הפקר מפורש. והי' ראוי להאריך בענין זה, אבל הטרדות הן מעכבות.

וע"ד[58] כתב הסמיכה של כת"ר, שנאבד מת"י, תמיהני אם גברא רבא ויקירא ככת"ר[59], במקום שכבר התודע שם לרבני וגדולי המקום, צריך הוא לתעודות המעידות עליו. אקוה שתורתו מכרזת עליו וימצאו בעזה"י יראי ד' ואוהבי תורתו, אשר יושיבוהו על גפי מרומי קרת, כאשר יאתה לו לפי גודל מעלת תורתו ויראתו. והי' זה שלו' וברכה באה"ר[60], כנה"ר[61] ונפש ידינ"ע[62] דוש"ת[63] מצפה לתשועת ד' לשוב לבצרון לארץ חמדה אשר בה כל מעיני סלה,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
2. מ"ח - מרחשון
3. עזר"ת - השנה תרע"ז (1916/1917) - כתובה במילה "עזרת"
4. שלו' - שלום
5. חו"ב - חריף ובקי
6. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
7. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. ג"כ - גם כן
10. כת"ר - כבוד תורתו
11. ב"ה - ברוך השם
12. ע"י - על ידי
13. בב"א - במהרה בימינו אמן
14. ועד"ת - ועל דבר תורה
15. ע"ד - על דבר
16. הר"ן - רבנו נסים
17. לרש"י - לרבי שלמה יצחקי
18. ראי' - ראיה
19. ומשו"ה - ומשום הכי
20. עכ"פ - על כל פנים
21. ע"ב - עמוד ב
22. תוס' - תוספות
23. ד"ה - דיבור המתחיל
24. והר"ן - ורבנו נסים
25. ע"ז - על זה
26. בבעה"ב - בבעלי הבתים
27. בעה"ב - בעלי הבתים
28. ואע"ג - ואף על גב
29. בנ"א - בני אדם
30. בלא"ה - בלאו הכי (בלאו הכי, ממילא)
31. דבעה"ב - דבעלי הבתים
32. הבעה"ב - הבעלי הבתים
33. עי"ז - על ידי זה
34. שסו"ס - שסוף סוף

35. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
36. כ"כ - כל כך
37. כמש"כ - כמו שכתב
38. כ"א - כי אם
39. שא"צ - שאין צריך
40. וע"כ - ועל כן
41. שע"ז - שעל זה
42. שבנ"א - שבני אדם
43. בב"ק - בבבא קמא
44. שבעה"ב - שבעלי הבתים
45. שמ"מ - שמכל מקום
46. דב"ק - דבבא קמא
47. והי' - והיה
48. דע"כ - דעל כרחך
49. אע"פ - אף על פי
50. בגמ' - בגמרא
51. ולפ"ז - ולפי זה
52. י"ל - יש לומר
53. שיהי' - שיהיה
54. וי"ל - ויש לומר
55. דל"מ - דלא מבעיא
56. יהי' - יהיה
57. דכו"ע - דכולי עלמא (שהכל מסכימים)
58. וע"ד - ועל דבר
59. ככת"ר - ככבוד תורתו
60. באה"ר - באהבה רבה
61. כנה"ר - כנפשו הרמה
62. ידינ"ע - ידיד נפשי עוז
63. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשצד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב כסלו תרע"ז - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הרב קוק שואל על בריאות הרצי"ה ואכילתו. הערות: מניעת לימוד זכות מעדים (סנהדרין לד) - כי עדים שקרנים יסמכו על כך, ויתרבו חיובים בחינם; הנאת מעיים וגרון לפי רש"י ותוספות; גיד הנשה. הרב קוק מבקש שיכתוב באותיות ברורות. הרב קוק עסוק בהקמת 'התאגדות כללית לתקומת היהדות' בעיר ובמדינה.

עיקרי הדברים

- בריאות ואכילה.
- לימוד זכות מעדים.
- הנאת גרון.
- התאגדות כללית.

נוסח האגרת

ב"ה[1], י"ב כסלו עזר"ת[2],

בני מחמדי שליט"א[3], עברו שבועות, שחכינו מאד לדבריך אשר נתעכבו, ות"ל[4] אשר שמחנו במכתבך היקר, אף כי לא הודעתני עדיין מכל הפרטיות אשר חפצתי לדעת, באיזה ענינים אתה עוסק בזמן זה, ואיך הנך מרוצה בכלל ממצבך, ואם אין שום דבר הגורם להשתדל ע"ד[5] איזה שינוי לטובה, וגם מה שרמזת שנשתנו הסדרים קצת אצלך דרשתי לדעת מהו תוכנו של שינוי זה. על הכל אקוה שתואיל בטובך להרגיענו ולהודיענו בפרטות מדויקה. ת"ל[6] על החוה"ש[7] כרגיל. והודיענו נא מבריאותך בפרטיות, ומהלכות אכילתך, ההנך אוכל בשר, בכלל, או דוקא עוף, בשבת, ואולי גם בחול, ואיך תרגיש את מהלך סדרי האכילה, בהתאמה עם הבריאות הגופנית והנפשית. יתן ד' והכל יהי'[8] לברכה והצלחה, בהתקדמות ועלי'[9] מעלה מעלה לאור ד' ולשמחת נועם קודש ועז.

בדבר הערתך מענין מלקות איני זוכר בפרטיות, וקשה לי לחפש כעת מכתבך הקודם, וע"ד[10] מניעת לימוד זכות דעדים לרבנן דל"ד שם, באמת הטעם דמחזי כנוגע צריך ביאור, וכי מפני מראית עין נוציא את זה להריגה והכתוב אומר והצילו העדה, ובירושלמי מפורש שהוא חשש גמור שיראה א"ע[11] מזדמה ידון לזכות. ונראה דיסוד עדות שאי"ל[12] דבעינן הוא כדי שתהי'[13] יראת העונש על העדים, ובלא זה חוששין שירבו המשקרים, ויסמכו ע"ז[14], וא"כ[15] ירדה תורה לסוף דעתם של השקרנים, שיסמכו על לימוד זכות שלהם כשירגישו שיהי'[16] אפשר להזימם, וידעו שריבוי זה יהי' יותר גורם לחייב נפשות נקיים כשיימצא כמו שהוא עפ"ר[17] מסתמא טעמו אינו נכון, ונמצא שבכלל יהי' גורם להיפך הצלה. גם י"ל[18] בכלל שאם ילמד זכות, אם יזדמה, יאמר אי לדידי צייתיתו הי'[19] פטור, כה"ג[20] דדיין בדי לי', ונמצא דהו"ל[21] עדות שאאי"ל[22]. אלא דלא מסתברא מצד הטעם, דהכא משעת העדות גמר פעולתו, אע"פ[23] שאינו מתחייב כי"א[24] אחר שיגמר הדין, וזה הי' אחר שכבר אמר הזכות, מ"מ[25] מסתבר דחייב למפרע, גם הלשון דמחזי כנוגע לא משמע דתלוי בעדות שאאיל"ה[26].

אבל לפמש"כ[27] יהי' הפירוש דמחזי, שיטעו העדים השקרים בנגיעה זו, ויסמכו לשקר, ועי"ז[28] יתרבו מתחייבים בחינם, והוא טעם על דרשתם את לא יענה דקרא בעדים פסוק מתיבת למות דבתריה.

ומה שהעירותה על דברי שהנאת גרונו צריכים לכו"ע[29], מדהתו"ס[30] שם, שהקשו על רש"י[31] דלר"ל[32] יתחייב אפילו חלקו כיון דיש במעיו כזית, באמת נראה דרש"י[33] ס"ל[34] כמש"כ[35] דמעיו בלא גרונו ל"מ[36] ור"ל להוסיף בא. וזו"ז[37] י"ל דרש"י ס"ל דגיהנ"ם[38] דחידוש הוא בעינן שיהי' בעת הירידה למעיים כזית, ול"מ[39] מה שמתקבצים בב"א[40] קודם עיכול, וכ"מ[41] דיוק לשון רש"י שם. גם י"ל דאע"ג[42] דגהנ"ם[43] הנאת מעיו סגי בלא הנאת גרונו, היינו משום עצמות וגידים שאין הנאת גרון, ונישאר איסור מצד עיכול המעיים שזה נקרא הנאת מעיו, אבל בשארי אכילות כיון דאיכא הנאת גרון מסתברא דכו"ע[44] מודים דאם חסרה הנאת גרון אין זו האכילה הרגילה, ומשו"ה[45] ניחא בתרומה לכו"ע.

ואיני יודע מדוע תמהת על אג"ט[46], הלא הוא תמה שגם הבליעה בגרון א"א[47] כ"א בתלוש, וקשיא לכו"ע דגם הנאת גרונו איכא, רק לפמש"כ מדהת"ו[48] כתובות י"ל דבגרונו משכח"ל[49] במחובר, וזה יש להעיר, אבל כ"ז[50] שלא בא למדה זו, לא הי' צריך להעיר מהנאת גרונו ומעיו. גם תי' הא"ט[51], לאוקמי כר"א דתרומות פ"ח א"ש[52], דירושלמי מפרש לה משום דר"א ס"ל הלעוס כבלוע, ואמר התם דגם בשרצים ונבילות ג"כ[53] ס"ל הכי, א"כ[54] טעמיה הוא שאם נלעס בהיתר שוב אין איסור על הבליעה, וא"כ אין שום נפ"מ[55], בין אם הי' גרם האיסור דבר שאינו תלוי בו או דבר התלוי בו, כיון דלא חשיב איסור תורה לדידי', ול"ש[56] לדון בחיוב מיתה, דעסוקה הסוגיא דמנחות, לביטול איסור לכתחילה, דלרוה"פ[57] הוא דרבנן, ובאמת ל"ש[58] כלל ביטול איסור לר"א, כיון דהלעיסה היתה בהיתר של מחובר, ואחר הלעיסה ס"ל לר"א דאין שם איסור כלל, דלדידי' הנאת גרונו היינו הנאת לעיסה, ואינו מבטל שום דבר.

ומש"כ[59] ע"ד שמסתבר דאכילה בעי' הנאה ג"כ, נ"ל[60] דגם אם נאמר דבגיהנ"ם[61] דבגו"ע[62] דליכא הנאה ס"ל לר"ל דאכילה ל"ב הנאה, מ"מ בשאר איסורים מסתברא דאכילה בלא הנאה לא עדיף משלא כדהנ"א[63], ומשו"ה י"ל דהכל מודים דבעינן הנאת גרונו ג"כ. וע"ד הסברתו של האג"ט[64] הא דחכמה יתירה משום מלאכת מחשבת, צדקת בחילוקך, שאין שייך מלאכת מחשבת רק ביחש להכונה של הפועל, ולא ביחש לחכמתו ויכולתו. אמנם י"ל כה"ג דאמרי' בסוגיא דל"א ולא קא מכוין, דלמ"ד[65] דבר שא"מ[66] מותר, ל"א וקא מכוין אסור, כיון דלדידי' הכונה עיקרית היא להתיר ה"נ[67] היא עיקרית לאסור, וה"נ[68] י"ל דאם ל"ה מלאכת שבת תלוי במחשבה, אז הי' נחשב מי שעושה שלא כדרך רוב בנ"א[69] מפני יתרון כשרון מחשבתו נחשב לשלא כדרך העושים, והוי כלאח"י[70], אבל כיון דחזינן דהמחשבה היא עיקרית בשבת, והיא עושה את הצורה של המלאכה, משו"ה[71] מסתבר דאם מפני יתרון שיש לו בכוח המחשבה עושה הוא שלא כדרך שאר העושים, שלא הגיעה מחשבתם אל מעלת האומנות של מחשבתו, דא"ז[72] גרעון כ"א יתרון, ובודאי הויא לדידי' מלאכה, ומ"מ[73] לכו"ע הויא שלא כדרכה, וכלאח"י[74].

חילוקו של החורב, בין ק"י לק"צ בשליחות משום במה ל"נ[75] לע"ד[76], שהרי בב"ק[77] ק"י אמרינן דאפילו אם אינו יכול לעבוד או לאכול מצד זקנה או חולי מקרי ל"מ עביד ול"מ משוי שליח, ואיך

ייקרא מצי עביד משום היתר במה העבר ומאי דהוי הוי. ול"ד כלל למאי דפרכינן מדברים המותרים בבמה לענין מדות קל וחומר, בזבחים ט"ז מה להצד השוה שבהם שלא הותרו בבמה וכיו"ב[78], דהכא בעינן מלתא דמצי עביד ממש, וכיון דלמ"ע[79] הויין שלוחי דרחמנא. ואע"ג[80] דהאחרונים כתבו דאם יש צד אפשרות בעולם לעשות אע"פ שכעת ל"מ מקרי מצי למעבד, היינו כשיש ציור שהאופן האפשרי יחודש דמי למצי למיעבד ע"י[81] הדחק, כמש"כ במפרשי הים בשם הגאון ישוע"י[82], אבל במה שא"א[83] כלל שישוב ההיתר ודאי ל"ש לומר דהוי בכלל מ"ע[84], ואם הי' מקום לומר שמקרי מ"ע באופן רחוק כזה ל"י מקום לחלק בין יחיד לציבור, דהי' אפ"ל[85] כיון דמצי עביד בק"י מיקרי נמי מ"ע בק"צ, דהם יותר מישך שייכי להדדי, שהם בזמן אחד ובהוה, מהשייכות של במה העבר, אלא דבאמת א"ז[86] כלל בכלל מ"ע.

לע"ע[87] אינני מוצא את חלק המכתב שלך שהיו רשומים עוד איזה הערות ושאלות, וגם אני מוטרד מאד מכמה ענינים, ואקצר כעת. ואבקשך בני יקירי לכתוב באותיות ברורות, ובריוח הגון בין השיטין, כדי שתהי' הקריאה יותר נוחה. ואכפול בקשתי שתודיענו מכל אשר עמדך לטובה בפרטיות, חזק ואמץ ויהי ד' עמך, ונזכה לקבל את קדושת הארת ימי החנוכה הבעל"ט[88] לטובה ולברכה, להודות ולהלל לצור מעוזנו, ולעולם זאת על ישראל, יופיע אור צדקו גבורתו, חיי אומץ קדושתו, ופאר רום קרן מעוזו, עדי עד, ומתוך המחשכים יאיר אור ד' לנו, ואור יאיר על ציון ומקראיה, ושפעת חכמת עולמים מזיו קודש אשר לעם ד' הגוי כולו יגלה ויראה במהרה בימינו, לבנות בנין עדי עד, מכון הצדק והמישרים, וישמח לב מבקשי ד', ובהר ציון תהיה פליטה והיה קודש במהרה בימינו. עסוק אני באלה השבועות בכוננויות של איזה התאגדות כללית, לתקומת היהדות בעיר ובמדינה, יתן ד ויהי'[89] המפעל לברכה ולרוממות קרן לתורה ולתעודה, כחפץ לב כל יראי ד' וחושבי שמו.

אביך מצפה פארך ואשרך בכל טוב' בישועת ד' באור חסדיו לעולמים,

הק' אברהם יצחק ה"ק

באה"ר[90] אדר"ש[91] ידי"נ[92] הרבנים הגדולים החכמים שליט"א ומשפחותיהם הכבודות יחיו בכט"ס[93].

הנ"ל

נמצא אח"כ[94] המכתב, אמנם מפני הטרדא, א"א כעת לכתוב עוד, ועוח"ל[95] בעה"י[96].

הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עזר"ת - השנה תרע"ז (1916/1917) - כתובה במילה "עזרת"
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. ות"ל - ותודה לא-ל
5. ע"ד - על דבר
6. ת"ל - תודה לא-ל
7. החוה"ש - החיים והשלום
8. יהי' - יהיה
9. ועלי' - ועליה
10. וע"ד - ועל דבר

11. א"ע - את עצמו
12. שאי"ל - שאי אתה יכול להזימה
13. שתהי' - שתהיה
14. ע"ז - על זה
15. וא"כ - ואם כן
16. שיהי' - שיהיה
17. עפ"ר - על פי רוב
18. י"ל - יש לומר
19. הי' - היה
20. כה"ג - כהאי גוונא
21. דהו"ל - דהוה ליה (שהיה לו)
22. שאאי"ל - שאי אתה יכול להזימה
23. אע"פ - אף על פי
24. כ"א - כי אם
25. מ"מ - מכל מקום
26. שאאילי"ה - שאי אתה יכול להזימה
27. לפמש"כ - לפי מה שכתב
28. ועי"ז - ועל ידי זה
29. לכו"ע - לכולי עלמא
30. מדהתו"ס - מדברי התוספות
31. רש"י - רבי שלמה יצחקי
32. דלר"ל - דלרבי לוי / דלריש לקיש
33. דרש"י - דרבי שלמה יצחקי
34. ס"ל - סבירא ליה
35. כמש"כ - כמו שכתב
36. ל"מ - לא מבעיא / למען מעלה - לפי ההקשר
37. וזו"ז - וזה וזה
38. דגיה"נ - דגיהנום
39. ול"מ - ולא מבעיא (ומכל שכן)
40. בב"א - במהרה בימינו אמן
41. וכ"מ - וכן משמע; לפני "ש...": וכל מקום / וכל מה
42. דאע"ג - דאף על גב
43. דגה"נ - דגיהנום
44. דכו"ע - דכולי עלמא (שהכל מסכימים)
45. ומשו"ה - ומשום הכי
46. אג"ט - אגלי טל (ספר)
47. א"א - אי אפשר
48. מדהת"ו - מדברי התוספות
49. משכח"ל - משכחת לה (מוצאים מצב כזה)
50. כ"ז - כל זה
51. הא"ט - האגלי טל (ספר)
52. א"ש - אתי שפיר (מיושב היטב)
53. ג"כ - גם כן
54. א"כ - אם כן
55. נפ"מ - נפקא מינה
56. ול"ש - ולא שייך
57. דלרוה"פ - ד + לרוה"פ: לרוב הפוסקים / לרוב הפעמים

58. ל"ש - לא שייך
59. ומש"כ - ומה שכתב
60. נ"ל - נראה לי
61. דבגיה"נ - דבגיהנום
62. דבגו"ע - דבגן עדן
63. כדהנ"א - כדרך הנאתו
64. האג"ט - האגלי טל (ספר)
65. דלמ"ד - דלמאן דאמר (לפי מי שאומר)
66. שא"מ - שאינו מתכוין
67. ה"נ - הכי נמי (כך גם)
68. וה"נ - והכי נמי
69. בנ"א - בני אדם
70. כלאח"י - כלאחר יד
71. משו"ה - משום הכי
72. דא"ז - דאין זה
73. ומ"מ - ומכל מקום
74. וכלאח"י - וכלאחר יד
75. ל"נ - לא נקרא (או: לא נראה)
76. לע"ד - לעניות דעתי
77. בב"ק - בבבא קמא
78. וכיו"ב - וכיוצא בזה
79. דלמ"ע - דלמצות עשה
80. ואע"ג - ואף על גב
81. ע"י - על ידי
82. ישוע"י - ישועות יעקב (ספר ומחברו)
83. שא"א - שאי אפשר
84. מ"ע - מצות עשה
85. אפ"ל - אפשר לומר
86. א"ז - אין זה; ב"של א"ז הרב": אבי זקני
87. לע"ע - לעת עתה
88. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
89. ויהי' - ויהיה
90. באה"ר - באהבה רבה
91. אדר"ש - אחר דרישת שלום
92. ידי"נ - ידיד נפשי
93. בכט"ס - בכל טוב סלה
94. אח"כ - אחר כך
95. ועוח"ל - ועוד חזון למועד
96. בעה"י - בעזרת השם יתברך

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשצז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' חנוכה תרע"ז - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

דרשת חנוכה: הנס ביום הראשון (לפי הט"ז) - אם כל השמן היה כלה ונברא חדש, לא היה 'שמן זית', כמו חיטים שירדו בעבים (רש"י, מנחות סט). לפי דרשת 'באה זהב...' (מנחות כח), שמנים אחרים כשרים בדיעבד, כך שהנס היה להידור. למה לא נעשה נס במנורה, שהייתה משפודים של ברזל? כי הנס בא להראות שרוח הקודש בישראל מקיימת את החומר ואינה תלויה בו - הכלי פשוט, והתוך (השמן) בהידור. בהמשך: הצעה לאגודה כללית לתקנת עגונות, עם קרן תמיכה ובירור הרוגי המלחמה.

עיקרי הדברים

- הנס ביום הראשון.
- שמן זית והידור.
- רוח הקודש אינה תלויה בחומר.
- אגודה לתקנת עגונות.

נוסח האגרת

ב"ה[1], ח' חנוכה, עזר"ת[2], לונדון.

בני מחמדי שליט"א[3], שמחתנו בדבריך האהובים. ת"ל[4] על החוה"ש[5] אשר עמנו, והנני בימים הללו טרוד מטרדות שונות בקודש ובחול, יתן השי"ת[6] ויהיה הכל עולה להצלחה ולברכת - על עמו ונחלתו עדי עד.

ישר כחך על אשר עוררת את האהבה לארץ חמדה, בלב אחינו שרויי הגולה בדבריך בציריך. יתן ד' וישאו הדברים פרי למעלה למעלה, ונועם ה' ילוה עליהם להרבות עצמה וחיל בכל רגשי קודש גוי קדוש שומר אמונים אסיר תקוה וצופה ישועה. בעניני דיומא בהארת קדושת חנוכה, דרשתי ביסוד הנס של היום הראשון, שהיה מהשארת מעט השמן כד' הט"ז, שזה לא הי'[7] מאי אפשרות של נס על לא דבר, כי זה נאמר רק בענין נס שע"פ[8] נביא, שעכ"פ[9] מוגבל הוא מצד של השליחות ע"י[10] כח בשר ודם, אבל בנס שנעשה בלא גזרת נביא רק ברעותא עילאה היד ד' תקצר לחדש יש מאין. אמנם עיקרא דמילתא הוא מפני המצוה של שמן זית, שאם הי' כל השמן כלה, ונתחדשה בריאה, אין זה בכלל שמן זית, ושיטת רש"י[11] מנחות ס"ט בחיטים שירדו בעבים, שלא ע"י נס כד' התוס'[12] שם, היא משום דע"י[13] נס בריאה אחרת היא ואינם בכלל חיטים כלל, ולא צריך קרא דמושבותיכם למעטם, דהוו כקטניות ושאר מינים, וה"נ[14] אין זה שמן זית, והיה הכרח להשאיר מעט, וע"כ[15] היה הנס גם ביום ראשון וגרם לקביעות שמונה ימים.

אמנם הגרע"ק[16] איגר ז"ל[17] העיר ע"ד[18] הש"ס[19] במה מדליקין דף כ"א[20] שמנים ופתילות שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת אין מדליקין בהן במקדש, דמאי שייך שמנים לשון רבים, הא שמן זית זך כתית בעינן, ונראה לע"ד[21] שכשם שאמרו מנחות כ"ח דזהב אינו מעכב במנורה, משום דכיון דכתיב

ג"כ[22] גביעים כפתורים ופרחים דרשינן באה זהב באה גביעים כפתורים ופרחים, אינה באה זהב אינה באה גביעים כפתורים ופרחים, ה"נ[23] יש לדרוש באה שמן זית באה זך כתית, אינה באה שמן זית אינה באה זך כתית, ונמצא שבדיעבד או כשאין להם שמן זית גם שאר שמנים כשרים, אבל אותם שאין מדליקים בהם בשבת גם בדיעבד פסולים. ולפ"ז[24] נעשה הנס ביום הראשון בשביל הידור מצוה, דגם אם היו כלה כל השמן והיו[25] נמצא מחדש בנס גמור, אע"ג[26] דאינו שמן זית, מ"מ[27] שמן הוא, כיון שראוי להדלקה והוי כשאר שמנים הנמשכים אחרי הפתילה. וזה אינו דוחק שנעשה הנס בשביל הידור מצוה, דבלא"ה[28] כתבו המפרשים שנעשה הנס בשביל הידור, דטומאה דחוי או הותרה בציבור, אלא להודיע חבתם. אלא שיש להתעורר למה נעשה הנס בשמן בשביל הידור ובמנורה לא נעשה להם נס, שתמצא בשביל הידור, שהרי אמרי התם דמלכי בית חשמונאי עשו אותה משפודין של ברזל, ולחד מ"ד מעץ, אמנם יסוד הנס דחנוכה נעשה להודיע סגולת רוח הקודש השורה בישראל, שהוא מקיים את החמריות ואינו תלוי בה, וזה אין בכח שום רוח ותרבות של חול, ע"כ[29] אע"פ[30] שהתיקון הרצוי הוא שהתוכן החמרי, שהוא הכלי להאופי הרוחני, יהי[31] בהידור ושלמות, אבל בכ"ז[32] כשגלי צרות משברים את הצד החמרי שבישראל נשאר רוחו חי, ואור ד' יקימהו לעד וישוב ופרח בכל ערכיו.

ואז היה הדבר כן, במצב של עניות חמרית נשארה האומה אבל בעושר רוחני, ע"כ עמד טעמה ונמשכה שלשלת קיומה ואור קדשה כהיום הזה, שעומדת לתחיה עליונה ומושלמת. ע"כ לא נעשה נס על הכלי, המנורה, ונסתפקו בשל ברזל מחופה בעץ או עץ, כיון שכשר עכ"פ[33] בדיעבד, אבל בנוגע לעצם המכוון נגד הרוח הפנימיות, התוך, השמן, נעשו ניסים כדי שיהיה בתכלית ההידור. ולפ"ד[34] יש כאן שני הידורים, הידור של טהרה, שהרי היו כשר גם בטומאה, שהיתה נדחית או ניתרת, והידור של שמן זית, שזה נעשה ביום ראשון. והוא מרמז על טהרת הרוח בישראל בלא ירידה של טומאת ע"ז[35] ואבזרהא, בכללות האיכות, ולא במידה של תערובת עם סיגים מילדי נכר אפילו כשיהי[36] היסוד מעולה, הטהרה מרומזת בהידור הטהרה, והנקיות מתערובת נרמזה בנס היום הראשון, שכל הפך נעשה ע"י זה שמן זית, שהוא מצוין ע"פ[37] הירושלמי (כלאים פ"א ה"א) במה שאינו מקבל הרכבה.

ע"כ יש לנו במצוה חביבה זו שתי מדות של הידור, מהדרין ומהדרין מן המהדרין. איכות הקדושה היא מקור הברכה שמוספת והולכת, אור זרוע לצדיק שעושה פירות ופירי פירות, והנקיות מן הסיגים, גם באופן שלא יפגמו את האיכות מתגלה בהנפשיות האישית, שאין גם אחד מהנכללים בשם ישראל שלא יהי אור הקודש נאחז בו. ע"כ המהדרין מדליקין נר איש ואיש, לכל אחד ואחד, ולמהדרין מן המהדרין מוסיף והולך בקודש, שממילא פוחת והולך היחש המחשיך הבא מצד הצללים של אוה"ע[38], וזהו טעמא דב"ש[39] נגד פרי החג. מצאתי לנכון להעירך בדברי אגדה הללו, אע"פ שכבר עברו עלינו ב"ה ימי החנוכה לשלו[40] וכשיגיעוך הדברים ירחק הזמן עוד יותר, מ"מ הדבר הנאמר בעתו מביא את תעודתו עמו גם אם יתמהמה.

באחד ממכתביך שאלת ע"ד ענבים שנמשך קצת מהם בכלי כמדומה, ואין המכתב כעת לפני, ואיני זוכר כ"כ[41] פרטיות הספק. ודאי ראית בסעיף י"ט שיש להמשכה וכדי המפרשים גם באינם דרוכים, ואפילו רק נתיחד אצל הגוי, חוששין גם בגיגית, דלא כהג"א[42], שהוא לשיטת המתירין בגיגית ואוסרין דוקא

בגת. ואם העובדא היי שלא נעלם מהעין רק נגע הגוי במה שנתמצה ולא נמשך בפ"ע[43], ע"ז ג"כ אין מקום להסתפק שמותר, כיון שלא היתה המשכה. ואולי הספק הוא בכלי קטן כעריבה, המבואר בסעי' כ"א בהג"ה[44], הנה בכ"ז דברי הפוסקים מבוארים. ותטיב לבאר תוכן הספק.

הנני מוטרד פה בכמה וכמה מקצעות, ואמנם לא נראה בהם צביון אור. תחית הכח הרוחני הפנימי, שהוא מוכשר לכך רק בארץ חיים, בית חיינו ותקות משושנו לעד, בכ"ז ת"ל יש בזה מקום סעד ועזר והערה כל דהו בחשכת הגולה. האגודה "הכנסיה הישראלית" הולכת היא ומתרקמת קמעה קמעה, אולי יחנן ד' ותשא פרי חמד לעת ישוב ד' לברך את עולמו בברכת השלו'[45], ועבודת ארץ חמדה בתחיה הפנימית והחיצונה תצא אל הפועל בגאון ד', אולי ילוו גם הניצוצות הכהים הללו לאור האבוקה אשר תיגלה בקודש בחסדי עליון ב"ה.

כעת מנצנץ ברעיוני אולי חובה היא ליסד בע"ה[46] אגודה מיוחדה "לתקנת עגונות", לבי הומה בקרבי מה נעשה לאחיותינו בנות ישראל, שאחרי המלחמה יבאו בשטף עניני שאלות של עגונות, שיהי'[47] הפתרון קשה מאד. חוששני משלשה צדדים, מצד אחד שהפיזור והדלדול והחרבן הזמני גרם ביטול תורה הרבה וחלישות גו ורוח, ומי יחוש לחלצן מהמיצר, ומצד השני, שלא יימצאו קלי עולם, שיגיסו דעתם בהוראה ויתירו עגונות בדרכים אשר ללא תורה, ותרבה ח"ו[48] המכשלה בקדושת טהרת ישראל, והשלישית, שאותן אשר לא ימצאו להן היתר, מפני הריסות מצבן לא יידחו ח"ו לדרכי רשע או שיפותו לנדוד למקום שאין מכירין אותן וינשאו באיסור. ולמעט את התקלה חושב אני שראוי ליסד ירחון או רבעון רבני קבוע, בהתאגדות לעשות רק במקצוע זה של תקנת עגונות, לברר ולבאר כל חמירא וליסד הלכה למעשה, ולבור כל דרכי ההיתר האפשריים. ועם זה תתעסק האגודה לקבץ קרן לתמיכת העגונות שלא ימצא להן שום היתר ח"ו, כדי שלא יהי' ההכרח כ"כ נורא אצלן לכה"פ[49] מצד המצב האקונומי. וראוי להשתדל שאגודה זו תהי'[50] כללית מקפת את כל העולם הישראלי, ועם זה תתעסק האגודה בהשתדלות של השגת דרכי הבירור להרוגי המלחמה, וכולי האי ואולי כי בעוה"ר[51] המהומה של המלחמה הזאת גדולה היא כ"כ עד שאין יכולים לנהג משטר נכון בבירור רשימת הנהרגים בכל פעם, והאיבוד ע"י רסיקת אברים הוא כ"כ מרובה עד שא"א[52] למצוא בכמה אלפים אופנים שום רושם וידיעה מי היו הנאבדים.

(גם הוחלשה חזקת הערכאות, כמו שהורנו הנסיון שבונים על השערות קלושות את ידיעותיהן). השי"ת יעזרנו ע"ד כבוד שמו, וסוכת דוד הנופלת יקים במהרה בימינו. והנני חותם בברכה, חזק בני יקירי ואמץ ויהיה ד' עמך, להאיר רוחך באור קודש וגבורת נצח ועוז תורה וחדות ד' באהבתו ויראתו כה"י[53]. אביך מנשקך בחבת קודש,

אברהם יצחק ה"ק

באה"ר[54] אדר"ש[55] ידי"נ[56] הרבנים החכמים גדולי התורה והיראה שליט"א. וברכת תבלה ותחדש לך יקירי לבגדיך החדשים ברב טוב ושמחה.

הנ"ל

1. ב"ה – ברוך השם
2. עזר"ת – השנה תרע"ז (1916/1917) – כתובה במילה "עזרת"
3. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. ת"ל – תודה לא-ל
5. החוה"ש – החיים והשלום
6. השי"ת – השם יתברך
7. הי' – היה
8. שע"פ – שעל פי
9. שעכ"פ – שעל כל פנים
10. ע"י – על ידי
11. רש"י – רבי שלמה יצחקי
12. התוס' – התוספות
13. דע"י – דעל ידי
14. וה"נ – והכי נמי
15. וע"כ – ועל כן
16. הגרע"ק – הגאון רבי שמות שמתחילים באותיות ע, ק (למשל: עזריאל + קלונימוס) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
17. ז"ל – זכרונו לברכה
18. ע"ד – על דבר
19. הש"ס – השישה סדרים (התלמוד)
20. כ"א – כי אם
21. לע"ד – לעניות דעתי
22. ג"כ – גם כן
23. ה"נ – הכי נמי (כך גם)
24. ולפ"ז – ולפי זה
25. והי' – והיה
26. אע"ג – אף על גב
27. מ"מ – מכל מקום
28. דבלא"ה – דבלאו הכי
29. ע"כ – על כן
30. אע"פ – אף על פי
31. יהי' – יהיה
32. בכ"ז – בכל זאת
33. עכ"פ – על כל פנים
34. ולפ"ד – ולפי דעתי
35. ע"ז – על זה
36. כשיהי' – כשיהיה
37. ע"פ – על פי
38. אוה"ע – אומות העולם
39. דב"ש – דבית שמאי
40. לשלו' – לשלום
41. כ"כ – כל כך
42. כהג"א – כהגהות אשרי
43. בפ"ע – בפני עצמו
44. בהג"ה – בהגהה
45. השלו' – השלום
46. בע"ה – בעזרת השם
47. שיהי' – שיהיה

48. ח"ו – חס ושלום
49. לכה"פ – לכל הפחות
50. תהי' – תהיה
51. בעוה"ר – בעוונותינו הרבים
52. שא"א – שאי אפשר
53. כה"י – כנפשו היפה
54. באה"ר – באהבה רבה
55. אדר"ש – אחר דרישת שלום
56. ידי"נ – ידיד נפשי

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח"י טבת תרע"ז - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

בלידס, בחנוכת הישיבה, 'אור היהדות הולך ועולה'. טרדות: 'הכנסייה הישראלית', הדפסת ש"ס בבלי וירושלמי, ועד לתקנת עגונות, דרשות, שתי סנדקאות ועיכוב 'ריש מילין'. הרב קוק מבקש מהרצי"ה לכתוב באותיות גדולות ובסדר אלפביתי.

עיקרי הדברים

- ישיבת לידס.
- רשימת טרדות.
- בקשה לכתב ברור.

נוסח האגרת

בעה"י[1], אור ליום ועש"ק[2] ח"י[3] טבת, עזר"ת[4].

בני מחמדי שליט"א[5], מאד חפצתי לכתוב לך מכתב באריכות, ולהשיב על פרטי דבריך בעניני מעשה ועניני הגיון, אבל כ"כ[6] נטרדתי בימים הללו, עד שא"א[7] לי כעת בשו"א[8] למלא את דרישת נפשך היקרה, שהיא ג"כ[9] עומק דרישתי הנשמתית.

שבוע דנא הוכרחתי לנסע לליעדז, על חינוך ישיבה. ת"ל[10] שאור היהדות הולך ועולה פה בארץ הנגב. ב"ה[11] שנסיעתי היתה לטובה רבה להמצב הרוחני של אחינו בעיר הגדולה הנ"ל[12] בעה"י. אבל העובדה הזאת לקחה עסק של שלושת ימים, ובבאי הנה ג"כ נטרדתי בענינים שונים, עסקי הכנסי' הישראלית, ההולכת ומתיסדת, סדר הדפסת ש"ס[13] בבלי וירושלמי, שהוא הולך ומתעורר לצאת למפעלו בעה"י, והנני צריך לקחת חלק בשאלות העומדות על הפרק בזה, התכוננות ועד לתק"ע כאשר כתבתי לך במכתב העבר, ועוד המון טרדות ולימודים, ותשובות לדורשים ושואלים בע"פ[14] ובכתב, דרשות וכיבודים שונים, והדפסת הקונטי' שהולך בכבדות ע"י[15] עיכוב שנתהוה בדפוסו של ד"ר[16] ז', שנתבטל עתונו ודפוסו הולך בעצלתיים, ואולי עוד יחזור לתיקונו, והיום נטרדתי נוסף על הכל בשני סנדקאות, ועסקי ציבור היו כרוכים באחד מהם. יחזקני השי"ת[17] לעבוה"ק[18] ולאור קדשו וחדות רוממות עוזו. למורת רוחי איני יודע עדיין עצה איך לעשות לטובת אה"ק[19], מפני העיכובים הידועים. נקוה בעה"י אחר ש"ק[20] לכתוב כפי האפשרי באורך קצת. ואבקשך יקירי לכתוב באותיות יותר גדולות ובשורות מרווחות, וליתן ריוח בין ענין לענין, ואולי לחלק כל ענין מעניני הערות ושאלות בחילוק אלפאביתי, כדי שאוכל יותר בנקל לשום לב על כל הפרטים, בעה"י.

חזק בני ואמץ, בתורה ויראת ד' טהורה, וכל קודש והוד עוז חכמה ודעת קדושים, ויהי ד' אתך, ויאיר לנו ולכ"י[21] אור ישעו בקרוב, כנה"י[22] ונפש אביך מצפה אשרך כה"י[23],

אברהם יצחק ה"ק

1. בעה"י - בעזרת השם יתברך
2. ועש"ק - וערב שבת קודש
3. ח"י - שמונה עשרה (18)
4. עזר"ת - השנה תרע"ז (1916/1917) - כתובה במילה "עזרת"
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. כ"כ - כל כך
7. שא"א - שאי אפשר
8. בשו"א - בשום אופן
9. ג"כ - גם כן
10. ת"ל - תודה לא-ל
11. ב"ה - ברוך השם
12. הנ"ל - הנזכר לעיל
13. ש"ס - שישה סדרים (התלמוד)
14. בע"פ - בעל פה
15. ע"י - על ידי
16. ד"ר - דוקטור
17. השי"ת - השם יתברך
18. לעבוה"ק - לעבודת הקודש
19. אה"ק - ארץ הקודש
20. ש"ק - שבת קודש
21. ולכ"י - ולכל ישראל
22. כנה"י - כנפשו היקרה
23. כה"י - כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ג טבת תרע"ז - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

מאמריקה הוצע לאגד את כל בני הארץ בגולה, והרב קוק נוטה להסכים, אף שקשה לאחד את הסוגים השונים. הלכה: מותר לסגור את הצינור הפרטי של הגז אחרי שהכללי כבר סגור - 'כל שאינו מחוסר צידה'. על אכילת בשר: הרב קוק מזהיר שלא תגרום חולשה, ושלא ללכת אחרי 'תנועת צער בעלי חיים', שברובה יש 'טינא גנוזה של שנאת הבריות', כפי שמעיד מקומה אצל שונאי ישראל. רעיון 'העלאת הנפש הבהמית' בסוד התורה נותן לחי יותר מכל 'חמלה חנוקת רוח'.

עיקרי הדברים

- אגודת בני הארץ.
- סגירת גז בשבת.
- נגד צמחונות מחלישה.
- ביקורת על תנועת צער בעלי חיים.

נוסח האגרת

ב"ה[1] כ"ג טבת עזר"ת[2].

בני מחמדי שליט"א[3], נתעכבו דברי מפני מניעות שונות. אקוה שכבר קבלת את מכתבי העבר, אשר תראה ממנו כי באלו הימים נטרדתי הרבה, ובכ"ז[4] אקוה בעה"י[5] שיהי'[6] עוזר לי להתאמץ בהתפקידים הרוחניים שהם נדרשים ממני במעמק החפץ הנשמתי, אע"פ[7] שהם מתעלמים הרבה מאד מצד ההטרדות החברותיות.

הגיעני מכתב מאמריקא מאחד מבני א"י[8] בהתעוררות מרובה לעשות אגודה כללית מכל בני א"י הנפוצים בגולה בארצות שונות לעסוק בטובת א"י בהוה ובעתיד. והנה זה כבר הימים חשבתי ע"ד[9] הצעה זו. אבל קשה להגשימה מפני ההתערבות של הסוגים השונים שאינם מתאחים. אבל כפי מה שידעת הלך רוחי הנני נוטה להסכים שדגל אה"ק[10] וחמדת שאיפת בנין האומה הוא עולה למעלה למעלה במקום שאין שום יד זרה שולטת שם להרס ולהחשיך את האור הגדול, אשר יזרח ממכלל יופי משוש כל הארץ.

ע"ד סתימת הצינור הפרטי של הגז הכבוי אחר שכבר הכללי סתום הוא, פשוט שאין כאן בית מיחוש, והוא יותר פשוט להיתר מצד צבי דד' ק"ז, דהוא פטור ומותר כדאי' התם, כיון שכבר ניצד אע"פ שמוסיף צדה על צדתו, וככללא דכל שאינו מחוסר צידה אין בו משום צידה, כסוגיא דפרק אין צדין, ופשוט דה"ה בכל המלאכות כבישול אחר בישול. ואיני מוצא מקום להחמיר בזה ובפרט דאיכא ג"כ[11] קצת חשש סכנה ח"ו[12] שמא יפתח הצינור הכללי ויצא הגז, שכמה תקלות וסכ"נ[13] באים ע"י[14] ד"י[15], וחלילה להחמיר.

צדקת בהערתך שכתבתי הרי"ע[16] במקום הר"ש[17] תיבון, זכרם לברכה. וע"ד[18] פרטי פרטיות של כל עניני מצביך. מה ינעם לי בני יקירי אם בכל מכתב תודיענו מכל בפרטיות. הלא הדרישה בעצמה כההודעה וההפרטה מוסיפה אומץ וצהלה לנו הוריך הדורשים הקשורים במעמקי חיים לאהבתך, ולתקות אשרך והדר פארך, ולך בן יקיר אשר תחדה נפשנו השוקקה בריווי צמאונינו בארץ נודנו לשיח בהגיון כל מעשיך ופרטי מפעלותיך שיחך ושיגך וכל פינותיך, לאור קודש ורוממות חיים, של טוהר קודש ועז ד', אשר יופיע עליך מאוצר ברכתו, רוח נדיבה, וששון גבורה ונעימת נצח.

ע"ד אכילתך עיקר כונתי שתדקדק יפה יפה אם לא תגרום מניעת אכילת בשר חלילה שום רפיון כל דהו בהתפתחות האומץ הגופני והנפשי, ושלא ללכת שבוי אחרי הדולגים על ההרים של תנועת צער בע"ח, שרובם כמדומה יש במעמקי רוחם טינא גנוזה של שנאת הבריות, וכל המדות המסתעפות ומכורכות עמה, ודי לנו ההוכחה של תפיסת המקום אשר לתנועה זו במחנה האפל של שונאי ישראל המעמיקים ברשעתם, אע"פ שיש מקום לניצוץ אורה זה להיות חודר לפעמים אצל גדולי קדושי רוח השואפים לרוממות קדשי קדשים, לדלות מים עמוקים, מבאר מים חיים, מנחל ד', אשר יצא מבית ד' להשקות את נחל השיטים. והרעיון המקודש של העלאת נפש הבהמית ונצוצות הקודש, ההולך בסוד שיח צפונות רזי תורה, הוא נותן לאומץ המוסר האנושי, ולאושר כל חי בכללו, בהצטרפות כל היש, כל מעשה ד' הגדול, הרבה יותר מכל מה שתוכל כל חמלה חנוקת רוח לתן בחולשתה וכעסה גם יחד.

דבריך היקרים בהרצאותיך הנעימוני ביפעתם. אולי תקח מועד לסדר סדר טכני, בדרך הסתעפות והתגלגלות המחשבות והשאיפות הבאות מיסודם, ומה טוב שתסמכם בסמוכין של עניני תורה, שבאמת ממקורה הקדוש הם נובעים, ויהיו לי לשמחה מכופלה בעזה"י[19].

מפני הטרדות השונות קשה לי להאריך כעת ולמלא חפצך בעניני ההערות והשאלות, ואתך הסליחה. חזק בני חמודי ואמץ, התעודד והתרומם ברוחך הטהור ובכל מצעדיך לטובה, ואור ד' יאיר עליך להרחיב לבך בכל טוב כנה"י[20] ונפש אביך המחכה לתשועת ד',

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עזר"ת - השנה תרע"ז (1916/1917) - כתובה במילה "עזרת"
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. ובכ"ז - ובכל זאת
5. בעה"י - בעזרת השם יתברך
6. שיהי' - שיהיה
7. אע"פ - אף על פי
8. א"י - ארץ ישראל
9. ע"ד - על דבר
10. אה"ק - ארץ הקודש
11. ג"כ - גם כן
12. ח"ו - חס ושלום
13. וסכ"נ - וסכנת נפשות
14. ע"י"ז - על ידי זה

15. ד"י – ד' ירחם
16. הרי"ע – הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ע (למשל: יעקב + עזריאל) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
17. הר"ש – הרב רבי שם שמתחיל באות ש (כגון שמואל / שלמה / שמעון / שמחה / שאול) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
18. וע"ד – ועל דבר
19. בעזה"י – בעזרת השם יתברך
20. כנה"י – כנפשו היקרה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ערב שבת שירה תרע"ז - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הרב קוק מדפיס קול קורא על תקנת עגונות בשם ועד רבני 'הכנסייה הישראלית', ומבקש לשתף את 'מגיני ארץ'. מתוכנן עיתון חודשי, כנראה ביידיש, 'שפת ההמון'. רבנים מפקחים על הדפסת הש"ס. מאמריקה הוצע לאגד את בני הארץ בגולה.

עיקרי הדברים

- קול קורא לעגונות.
- עיתון ביידיש.
- הדפסת הש"ס.

נוסח האגרת

ב"ה[1] יום ועש"ק[2] שירה, עזר"ת[3].

שלו'[4] רב לבני מחמדי ויקירי שליט"א[5], ישר כחך ששמחתני בכרטיסיך הנחמדים. והנני כעת להעיר בקצרה ע"ד[6] עניני הכנסי' שלנו, וכמו כן ע"ד אגדת תק"ע, שהם קשורים זב"ז[7]. הנני כעת מדפיס קו"ק[8] ע"ד תק"ע בשם הועד של רבני הכנה"י[9]. ומה טוב הדבר אם נוכל להתאגד יחד עם חברי מגד"ה[10], לעבוד שכם אחד לתקנת בנות ישראל בעתיד בעה"י[11], דרש נא בשלו'[12] ידידינו הה"ג[13] ד"ר[14] א. שליט"א, והביע לו את תודתי על ראשית פעולתו בזה, ואקוה ששיתוף הכחות יהי'[15] לטובה וכינוס לצדיקים וכו'[16]. אקוה שבקרוב אי"ה[17] יוגמרו ההכנות ע"ד עתון חדשי לע"ע[18] של הכה"י[19]. כפי הנראה שיהי'[20] צריך להתחיל הופעתו בזרגון, שפת ההמון הנדרש מאד שיהי' יודע מהתעוררות להטבת מצב היהדות. במדינה זו גם נטרדתי באלו הימים ע"ד התהוות תנועה להדפיס ש"ס[21] בבלי וירושלמי פה, ע"י[22] מו"ס[23] עסקן אחד, ונתאגדו רבנים חשובים לפקח על ההוצאה ותנאיה. יתן ד' וכל צעדנו יהיו לטובה ולברכה, להאיר אור קודש וזוהר חיים וישע על עם ד' וכל העולם כולו הכבוש בעוצר משא עמלו.

בשבוע הבע"ל[24] נקוה בע"ה[25] שיגמר הקונטי' ראש מילין, שכ"כ[26] נתארכה ההמשכה של הדפסתו, שלא לפי ערך כמותו הקטנה. יתן ד' וכל פרוטה ופרוטה של הטבה ושל אורה יצטרפו גדול, ונהורים יומשכו ויאירו מהר הקודש מקום בית חיינו, לשובב יעקב ונדחיו מהרה.

באמעריקא נתהוה תנועה ע"ד קיבוץ כל פזורי הגולה מבני אה"ק[27] לשיתוף מפעלים, ע"י אורגן כללי מיוחד, ומבקש אחד מהפועלים מס"ט. לואיז ממני, לעורר ולהעיר בזה את האהבה הראויה לצאת ממחבואיה, ולהופיע על עדת ד', ע"י בני ציון אשר נפוצו בקצוי ארץ. ומרב הטרדא לחובת תשובות שונות, לא כתבתי עדיין בזה.

והנני מקצר ועולה מפני קדושת ש"ק[28] הממשמשת ובאה, והנני כותב לאור הנר מפני חשכת הפאגע, שת"ל[29] הורגלנו בזה, ונותן ליעף כח עצמה ירבה לנו ולכל עמו ויראיו, ויאיר מהרה באור ישועתו,

ונזכה לספר בציון תשועת ד' ברב חסדיו לבית ישראל. והי'[30] זה שלו' כנה"י[31] ונפש אביך מצפה אשרך וטובך כה"י[32],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. ועש"ק - וערב שבת קודש
3. עזר"ת - השנה תרע"ז (1916/1917) - כתובה במילה "עזרת"
4. שלו' - שלום
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. ע"ד - על דבר
7. זב"ז - זה בזה
8. קו"ק - קהילה קדושה
9. הכנה"י - הכנפשו היקרה
10. מגד"ה - שם ארגון - דורש פענוח
11. בעה"י - בעזרת השם יתברך
12. בשלו' - בשלום
13. ההי"ג - הרב הגאון
14. ד"ר - דוקטור
15. יהי' - יהיה
16. וכו' - וכולי (וכן הלאה)
17. אי"ה - אם ירצה השם
18. לע"ע - לעת עתה
19. הכה"י - הכנפשו היפה
20. שיהי' - שיהיה
21. ש"ס - שישה סדרים (התלמוד)
22. ע"י - על ידי
23. מו"ס - מוכר ספרים
24. הבע"ל - הבא עלינו
25. בע"ה - בעזרת השם
26. שכ"כ - שכל כך
27. אה"ק - ארץ הקודש
28. ש"ק - שבת קודש
29. שת"ל - שתודה לא-ל
30. והי' - והיה
31. כנה"י - כנפשו היקרה
32. כה"י - כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ו' שבט תרע"ז - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

'ריש מילין' יסתיים השבוע, אף שלא בשכלול רצוי, ויועיל ליחידי סגולה, וממילא לכלל. הרב קוק מקים אגודה לתקנת עגונות, ואף שהרב קוק חושש אם הוא ראוי, 'בזמן מצוק כזה החלש יאמר גיבור אני'.

עיקרי הדברים

- סיום 'ריש מילין'.
- התעלות היחידים מועילה לכלל.
- אגודת עגונות.

נוסח האגרת

ב"ה[1], ו' שבט עזר"ת[2].

בני מחמדי שליט"א[3], רבו עלי באלו הימים הטרדות ונתעכבה משום כך כתיבתי אליך שבוע העבר, וגם כעת מוכרחני לקצר.

ההדפסה של הקונטי' ראש מילין לקחה זמן הרבה יותר ממה שהי'[4] ראוי לדבר קטן בכמות כזה, וזה בא ע"י[5] ההפרעות שנתהוו בדפוסו של ד"ר[6] זלקינד והתבטלות עתונו. וכעת נקוה שיהי'[7] נגמר בעה"י[8] שבוע דנא, ועכ"ז[9] איננו יוצא משוכלל כחפצי. ומ"מ[10] אקוה שיהי' בע"ה[11] לתועלת ליחידי סגולה, וממילא תבוא ג"כ[12] ברכה לרגליו לכל הכלל כולו, התלוי בעילויים של היחידים. ומי יוכל להעריך את הערך של איזה תנועה המצדדת התעלות ורוממות מחשבה וחפץ. יואל ד' ויצטרף זיק זה לאורות הגדולים אשר יאיר ד' בקרוב בהמון חסדיו על עולמו השקוע ביון המאפלים, והמחשכים יהפכו לאורים, ומתוך צרה רוחה ימציאנו במהרה. כבר כתבתי לך במכתבי העבר את המחשבה ע"ד[13] יסוד אגודת תקנת עגונות. יזכנו השי"ת[14] להיות לעזר ומגן לאחיותינו הנדכאות, להחיש להן עזרה בצר. ואע"פ[15] שכמה פעמים חוששני אם אני ראוי בעניי להיות פועל פעולות כאלה, בכ"ז[16] הנני מתחזק בשם ד', כי בזמן מצוק כזה החלש יאמר גבור אני, וכל הבא להציל באיזה סדר ומשטר ומכוין לבו לשמים, הרי הוא עושה טוב בעם ד', ויהי נועם ד' עלינו לכונן את מעשי ידינו ברחמיו.

הנני חושב להדפיס בקרוב קול קורא ליסוד האגודה לתק"ע, מטעם הועד של רבני הכנסיה הישראלית, שהודעתיך כמה פעמים מהתרקמותה והוסדה. והנה כל אלה הטרדות, ונוסף עליהן כהנה וכהנה מאנשים פרטיים וכלליים, הן הן גורמות שלא אוכל כעת להאריך בדברי חפץ כחפצי. ואקוה בעה"י כשירחיב ד' לנו, ואוכל לקחת מועד כראוי לשוב להופעת האורים המושכלים ממקור עדנת הקודש, שהן הן חמדות לבבנו, בחסדי צור ישענו ב"ה. וכעת אקצר ואומר שלו'[17] וברכה, חזק ואמץ בני חביבי, בכל טוב, באור תורה ונר מצוה, בנועם חכמה ופאר מוסר, וכל עוז קודש, כנה"י[18] ונפש אביך מצפה אשרך וטובך כה"י[19],

אברהם יצחק ה"ק

דר"ש[20] ידי"נ[21] הרבנים הגדולים החכמים שי'[22] וכא"ל[23].

הנ"ל

נ"ב[24] כעת קבלנו מכתבך היקר, ישר כוחך, אין השעה מוכשרת לפני כעת להאריך, יתן ד' ונזכה לאור תורה וזוהר דעת על אדמת הקודש בשוב ד' את שבותנו בקרוב בחסדיו ורוב רחמיו.

הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עזר"ת - השנה תרע"ז (1916/1917) - כתובה במילה "עזרת"
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. שהי' - שהיה
5. ע"י - על ידי
6. ד"ר - דוקטור
7. שיהי' - שיהיה
8. בעה"י - בעזרת השם יתברך
9. ועכ"ז - ועם כל זה
10. ומ"מ - ומכל מקום
11. בע"ה - בעזרת השם
12. ג"כ - גם כן
13. ע"ד - על דבר
14. השי"ת - השם יתברך
15. ואע"פ - ואף על פי
16. בכ"ז - בכל זאת
17. שלו' - שלום
18. כנה"י - כנפשו היקרה
19. כה"י - כנפשו היפה
20. דר"ש - דורש שלום
21. ידי"נ - ידיד נפשי
22. שי' - שיחיה
23. וכא"ל - וכל אשר לו
24. נ"ב - נכתב בצד (תוספת למכתב)

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ערב ראש חודש אדר תרע"ז - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

'ריש מילין' עושה רושם טוב. הלכה: לדבר מחובר לקרקע אין דין מוקצה, כי עיקר המוקצה הוא סרך הוצאה. אבל בכפתור החשמל, שאין בו צורך, 'המחמיר משום עובדין דחול לא הפסיד'. הרב קוק מבקש מהרצי"ה לברר את מצב הצעירים במשפחה.

עיקרי הדברים

- רושם 'ריש מילין'.
- מוקצה במחובר.
- חשמל בשבת.

נוסח האגרת

ב"ה[1], ער"ח[2] אדר עזר"ת[3].

בני מחמדי ויקירי שליט"א[4], תל"י[5] על החוה"ש[6] אשר עמנו, יחדש עלינו ועל כל עמו ישראל ועל עולמו הקב"ה[7] בקרוב אור שמחה ועתרת שלו'[8] וברכה.

מהקונט' ראש מילין נמסר ליד ה' מאזין למכירה, בטח תקבל בעה"י[9] החבילה שהוא שולח לך, ותמכר ותחלק בין אהובינו ומכירינו כראות עיני שכלך ולבך הטוב. ת"ל[10] על הרושם הטוב שהקונט' עושה בין חוג מביני דבר ותמימי דעה בעלי רגש והגיון, ובין הכלל הקשור בקשרי חבת קודש ב"ה. יחננו השי"ת[11] לברר דברים ברורים ממעיני הקודש לרומם ולשגב הוד פאר קדש ישראל, והי'[12] למכון ישועה ואור צהלה, להאיר מתוך מאפלי', במהרה בימינו בקרוב.

אין השעה מוכשרת לפני כעת להאריך בענינים מפורטים. ע"ד[13] יחש מוקצה לדבר המחובר לקרקע לא שמענו, ומסתברא כיון דטלטול מוקצה משום סרך הוצאה הוא, כביצה ל"ז ושבת קכ"ד, וזה לא שייך במחובר אפילו דרך בנין. ואע"פ[14] שהרמב"ם[15] הוסיף עוד טעמים על איסור מוקצה בפכ"ה[16] מ"מ[17] סו"ס[18] עיקר הטעם הוא הוצאה, ומסתבר דלא שייך במחובר. ונלע"ד[19] דדבר שעיקרו הוא כלי לא מפיק מני' דין מוקצה חיבורו לקרקע, אבל מה שהוא טפל לקרקע כה"ג[20] דהשירבוב של האלקתרי, רחוק ליחש לו דין מוקצה בעודו בחיבורו, ומצד כיבוי וגרם כיבוי ודאי לא שייך. מיהו כיון דבאלקתרי אין שום צורך בדבר, דלא חשש הפסד ולא חשש סכנה יש בזה, המחמיר משום חשש עובדין דחול לא הפסיד.

הנני כעת מוטרד מצדדים שונים וקשה לי להציע דברים מבוררים. ישמחנו השי"ת בשמחת כניסת החודש שמרבים בו בשמחה, ובסמיכת גאולה לגאולה ישמחנו באור גאולתו, ואומץ ישועתו. אולי תכתוב להרב אויערבאך נ"י[21] ע"ד המכתבים, ובודאי כבר שלחת להם תשובה על הטלגרף וגם מכתבים. ביחוד תבקש נא מהורינו שליט"א ומיתר יקירינו שייטיבו להודיע את אמיתת המצב איך נעשה כעת עם הצעירים שי'[22], ולד' הישועה. בתוחלתי שתעשה הכל כראוי, הנני בתקותי בעה"י לאור ישועה ושמחת

בשורות טובות, וחיזוק ואימוץ לתורה ולתעודה ולעבודת ד' אמת. הנני חותם בתודה לידידינו הרה"ג[23] החכמים שי' ומשפחתם על כל קרבתם אליך, ולהרב ד"ר[24] הערץ נ"י בייחוד על טרחתו ע"ד השילוח. והי' ז"ש[25] כנה"י[26] ונפש אביך מצפה אשרך כה"י[27],

אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. ער"ח - ערב ראש חודש
3. עזר"ת - השנה תרע"ז (1916/1917) - כתובה במילה "עזרת"
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. תל"י - תודה לא-ל יתברך
6. החוה"ש - החיים והשלום
7. הקב"ה - הקדוש ברוך הוא
8. שלו' - שלום
9. בעה"י - בעזרת השם יתברך
10. ת"ל - תודה לא-ל
11. השי"ת - השם יתברך
12. והי' - והיה
13. ע"ד - על דבר
14. ואע"פ - ואף על פי
15. שהרמב"ם - שרבי משה בן מימון
16. בפכ"ה - בפרק כ"ה
17. מ"מ - מכל מקום
18. סו"ס - סוף סוף
19. ונלע"ד - ונראה לעניות דעתי
20. כה"ג - כהאי גוונא
21. נ"י - נרו יאיר
22. שי' - שיחיה
23. הרה"ג - הרב הגאון
24. ד"ר - דוקטור
25. ז"ש - זה שלום
26. כנה"י - כנפשו היקרה
27. כה"י - כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א אדר תרע"ז - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

רבים נדבקים ב'ריש מילין', אף שהוא סתום. דרשה בשבת זכור: מחיית עמלק היא זיכוך הרשעה שנגעה בקודש. לכן אסור להטיל קנקנתום בדיו, כדי שהכתב יוכל להימחות. רבי מאיר, שראה עולם מתוקן, הטיל קנקנתום וכתב שלא מן הכתב, אבל רבי עקיבא החמיר, כי העולם עדיין צריך את כוח המחיקה. בפורים מחיית עמלק גברה, ותורה שבעל פה התאחדה עם שבכתב - 'הדר קבלוה'.

עיקרי הדברים

- 'ריש מילין'.
- מחיית עמלק - זיכוך.
- קנקנתום בדיו.
- פורים - איחוד התורות.

נוסח האגרת

ב"ה[1], י"א אדר תעז"ר[2].

בני מחמדי ויקירי שליט"א[3], תל"י[4] על החוה"ש[5] אשר עמנו. יחננו השי"ת[6] לשמוע ממך ומכל מחמדי לבבינו שליט"א ישועות טובות ובשורות טובות, וכימי מור והדס יושיענו ומכל מצרים יחלצנו ויוציאנו לרויה, להביאנו להר קדשו בב"א[7].

אקוה שתקבל בע"ה[8] את החוברות ר"מ[9], והנה אע"פ[10] שבאו הדברים שם סתומים, מ"מ[11] ב"ה רבו הנדבקים בהם באהבה, ואקוה שיערבו לכל הוגים בעלי רגש, החפצים לטעום טעם נועם חמדת גניזות קודש. והנני מצפה לתשועת השי"ת לעודדנו לקדושת שמחת ימי הפורים הבעל"ט[12] בחוש מקשיב ושומע קול עז לאלהים מתוך כל המחשכים אשר כ"כ[13] לפפו כל מוסדי עולם, והי'[14] לנו למקור ברכה וישועה פנימית וחיצונית, פרטית וכללית, לחדש לנו חדות עולם, ואור דעה בהמון רוממות העולה תמיד אך למעלה, וממסתורין ייגלו לנו מגילות רשומות בכתב אמת באמיתה של תורה, באור לישרי לבב חוכי ישועה. דברתי בש"ק[15] דנא לפני קהל מקשיבים, ע"ד[16] מחית עמלק, בתור זיכוך כל ערכי המציאות בכל המערכות המסובלים ממשא הסיגים של זוהמת הרשעה, המתפשטת מראשית גויים גם בתוכני הקודש, המתהפכים ע"י[17] פגיעתה הרעה של הרשעה בידי רשעי עולם לרועץ. וזהו טעם איסור נתינת קנקנתום בתוך הדיו, משום דבעינן וכתב ומחה כתב שיוכל להימחות מצד צחצוחי הרשעה הנוגעים בערכי הקודש, ואם יד הרשעה מזהמת את כל היסוד במפעליה הרי שורפין אותם ואת האזכרות שבהם, כדי שלא להניח מקום לא למינים ולא למעשיהם.

בכללות הקודש רק נגיעה יש לה, כמגע האיש הנאבק עם יעקב, ודי למטרת מחיקה זו מחיה כחנית ע"י כתב שיכול להימחות. ור"מ, שלא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו, בתורתו הי'[18] כתוב כתנות אור באל"ף[19], ובירושלמי נאמר עליו הא משיחכון: כלומר הארת נשמה ממערכה כזו שהעולם יעלה עליו

אחרי שכבר אורו של משיח יזרח והרשעה כעשן תכלה, מצדו לא הי' צורך, וגם חסרון יש במניעת הטלת הקנקנתום, ואפשריות המחיקה והראויות לה הרי הוא תוכן מנגד למהות האור המזוקק של נהורא עילאה, המנהיר ומאיר עיני חכמים בהלכה, וע"פ[20] מדתו היה מטיל קנקנתום בתוך הדיו.

אבל רע"ק[21] אמ"ל[22] שמידת העולם עדיין נדרשת היא גם בכל ערכי הקודש לכח המחיקה, כדי שיסתעף ממנה ענף המחיקה המוחלטה למחות זכר עמלק בכל הסתעפותה, ומציאות המחשך של עמלק, התפשטות כל המידות הרעות בהנפשיות הלאומיות של כל עם וגוי, המביאה את כל האסונות הפרטיים והכלליים, כדי הפסיקתא שכ"ז שעמלק בעולם כנף מכסה את הפנים, ורק במחייתו נאמר ולא ייכנף עוד מוריך, ואז אור תורה שבע"פ[23] מתאחד עם תורה שבכתב, והאורים מתפלשים מזו לזו, כתוב זאת זכרון בספר תורה שבכתב, ושים באזני יהושע תורה שבע"פ, ואין כותבים שלא מן הכתב שום דבר מתורה שבכתב כדי שלא לערב את הכתב עם הפה, כביאורה של סברא זו בד' הירושלמי דמגילה. וכ"ז אין שייך בגדולי המעלה הרואים עולמם בחייהם, וכל שי"ב דעה כאילו נבנה ביהמ"ק[24] בימיו, ואורו של משיח עליו זורח, ור"מ שנאמר עליו ועפעפיך יישירו נגדך כתב שלא מן הכתב, כשם שהטיל קנקנתום בתוך הדיו. ובימי הפורים, שמחית עמלק נתגברה, נתאחד יסוד תורה שבע"פ עם תורה שבכתב, והדר קבלוה ברצון בימי אחשורוש מה שקבלו כבר ע"י כפית הר כגיגית, מצד תורה שבע"פ כד' התנחומא הידועים ' שהם נכונים למוצאי דעת, והדברים מסתעפים לסעיפים רבים לעודד לב טהורי רוח לעלוז בפור גם בימי המצוקות הללו, כי האורים מלאי ששון ישע ובטחון עוז ישועות עמנו הם שרויים, ושמחת עולם היא נחלתנו סלה.

דרוש נא שלו'[25] אהובינו הרה"ג[26] החכמים וב"ב שליט"א, ישישו בישועות ד' אשר הפלא לאבותינו, כה יפלא חסדו מהרה עם כל הנדרשים לישועה. והי' זה שלו' וברכה עדי עד כנפשך היקרה ונפש אביך מצפה אשרך וטובך כה"י[27],

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

השמעת דברים ברורים ממצב בריאותו של אהובנו הרמ"ז[28] ראם נ"י[29], שמחנו נא בידיעתך הטובה, ירחמהו ד', ומה שלו' בנו הבכור, וכל משפחתו יצ"ו[30]. ע"ד תק"ע אולי עשה בזה איזה צעד הרה"ג ד"ר[31] א' שליט"א.

הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. תעז"ר - השנה תרע"ז (1916/1917) - כתובה בצירוף אותיות של מספר השנה
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. תל"י - תודה לא-ל יתברך
5. החוה"ש - החיים והשלום
6. השי"ת - השם יתברך
7. בב"א - במהרה בימינו אמן
8. בע"ה - בעזרת השם
9. ר"מ - ראש מתיבתא

10. אע"פ - אף על פי
11. מ"מ - מכל מקום
12. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
13. כ"כ - כל כך
14. והי' - והיה
15. בש"ק - בשבת קודש
16. ע"ד - על דבר
17. ע"י - על ידי
18. הי' - היה
19. באל"ף - באלף
20. וע"פ - ועל פי
21. רע"ק - רבי עקיבא
22. אמ"ל - אמר לו
23. שבע"פ - שבעל פה
24. ביהמ"ק - בית המקדש
25. שלו' - שלום
26. הרה"ג - הרב הגאון
27. כה"י - כנפשו היפה
28. הרמ"ז - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות מ, ז (למשל: משה + זאב) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
29. נ"י - נרו יאיר
30. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
31. ד"ר - דוקטור

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתיא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"א אדר תרע"ז - לונדון **נמען:** הרב ברוך פרידנברג

הרב קוק עורר את מנהיגי לונדון לעזור לגולי הארץ במצרים. 'קיים אברהם את כל התורה ואפילו עירובי תבשילין': עירוב תבשילין נועד להבדיל בין קדושת שבת לקדושת יום טוב - כשם שמבדילים בין קודש לחול, כך גם 'בין קודש לקודש', ואברהם הבחין גם בכך. מחלוקת הרמב"ם והגאונים על מצוות האבות: לרמב"ם הכול חל מסיני, ולכן מצוות שלפני הדיבור הן 'כדבר שהותר מכללו' (כירושלמי), ולגאונים הן נמשכות (כבבלי). מצורף 'ריש מילין'.

עיקרי הדברים

- עזרה לגולי מצרים.
- עירוב תבשילין - בין קודש לקודש.
- מצוות האבות.

נוסח האגרת

בע"ה[1] כ"א אד"ר[2] עזר"ת[3] לונדון, שלו'[4] וברכה באה"ר[5] לכבוד ידידי וחביבי הרב המאוה"ג[6] סוע"ה[7] אוצר תוי"ר[8] מו"ה[9] ברוך פריעדענבערג שליט"א[10].

אחדשה"ט[11] באה"ר.

יסלח לי כת"ר[12] על אשר אחרתי הרבה מאד מהשיב על מכתבו היקר והנכבד אשר כבוד אהובי שמחני בו, כי רבו עלי מאד טרדותי פה עד אשר נדחה מיום אל יום, בין כה וכה עשיתי מה שהי'[13] אפשר לי להעיר ולעורר את המנהיגים פה ע"ד[14] מצב אחינו בגלות מצרים. ודי יודע אם אחרי כל ההשתדלות הזאת יהי'[15] הדבר לתועלת. בשכבר הימים שערתי לפרש המאמר קיים א"א[16] כהת"כ[17] ואפי'[18] עת"ב[19], עפ"מ[20] שנ"ל[21] לפרש מאי דאמרי' בפ"ב דביצה בטעם ע"ת[22] מזכור א"י[23] השבת לקדשו זכרהו מאחר שבא להשכיחו, חוץ מפירש"י[24] דקאי על עונג שבת, די"ל[25] דקאי על קדושת שבת, מפני ששבת חמירא מיו"ט[26], ואם שבת ויו"ט[27] שסמוכין זל"ז[28] לא יהי' כל היכר על החומר של שבת לעומת יו"ט[29] יוכל האדם לטעות להשוות קדושת שבת לקדושת יו"ט, ויבא לידי חילול שבת במלאכת אוכל נפש המותרים ביו"ט[30], ויחשוב שבכ"ז[31] מקדש הוא את השבת כערך היו"ט[32], והרי אינו משוה אותו ליום חול, ובאמת כשם שאנו צריכים להבדיל בין קודש לחול כן צריכים אנו להבדיל בין קודש לקודש. וזאת היא כוונת חז"ל[33] על גדולת חכמתו הקדושה של אברהם אבינו שקיים את כהת"כ עד שלא נתנה, שלא די שכל מה שתלוי בהבדלה שבין הגדרים היותר רחוקים זמ"ז[34] כמו בין הקודש ובין החול וה"ה[35] בין הטמא ובין הטהור קיים לשמרם, אלא שהבחין ג"כ[36] בסדרי המדרגות שבין קודש לקודש, ואבוהון דכולהו הוא ההבדל שבין קדושת השבת לקדושת יו"ט, להעלות את קדושת השבת למעלה מקדושת יו"ט, שלפי פירושנו בדברי הגמ'[37] בנוי ע"ז[38] הע"ת[39].

ובעיקר נתינת התורה להאבות, ויחס קבלת האבות את התורה עם החיובי שלנו אפי'[40] במצוות שנצטוו האבות בהן, הדברים ארוכים הם. ושיטי הרמב"ם[41] היא ידועה, שכל המצות גם מה שקודם הדבור אינן נכנסות לחיוב שלנו כ"א[42] מהר סיני. ושיטת הגאונים היא שמה שנאמר לאבות הולך הוא ונמשך בחיוב בלא הפסק אלא שבאה התורה להוסיף את מה שנתן בסיני. ובארתי בזה יסוד המחלוקת שבין שיטי הירושלמי דקדושין בענין עשה דלפה"ד[43] לשיטי השי"ס[44] ביבמות בסוגי' דעלי'[45] דפליגי בזה, דלדי הגאונים, שהמצות דאבות ממין קבלת התורה הן והן נמשכות והולכות, הרי יש להן חומר מצד קדימתן והוי כעין תדיר, אבל לדעת הרמב"ם מוכרחי לומר ששעה אחת לפני קבלת התורה בסיני הותרו לנו כולן כדי שיחול בב"א[46] החיוב של כהת"כ, א"כ[47] נחשבים הם כדבר שהותר מכללו כל מצות שלפה"ד[48] לעומת המצות שלאחה"ד[49], וע"כ[50] יש בהם צד הקל, ונמצא ששיטי' הרמב"ם מתאמת לדעת הירושלמי ושיטת הגאונים כהבבלי. והדברים ארוכים בזה מאד מסתעפים לענפים רבים, ואני מוכרח לקצר, ויש להם קישור עם הערותיו של כת"ר, שסמכתי על יסוד זכין לאדם, ונתתי רשות לרב א' המו"ל[51] פה איזה קובץ בד"ת[52] שידפיס את דבריו בשמו, ואשער שיהי'[53] ניחא לי' למר.

הנני שולח לכת"ר[54] מנחת אהבה מחברת קטנה שהו"ל[55] בקרוב בעה"י[56], יקבלה באהבה וברצון, ויסלח נא על קיצור דברי כי אין דנין אמשא"א[57], ואולי יחנני ד' לעת הפנאי להשתעשע יפה עם אהובי בשעשועין דאורייתא. ירחם ד' על עמו ועולמו וישיבני יחד עם כל שאר עמו המצפים לישועה ולמקום מאוויינו ארץ חמדתנו. והי'[58] זה שלו' כנה"ר[59] ונפש יד"ע[60] דוש"ת[61] באה"ר,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. בע"ה - בעזרת השם
2. אד"ר - אדר ראשון
3. עזר"ת - השנה תרע"ז (1916/1917) - כתובה במילה "עזרת"
4. שלו' - שלום
5. באה"ר - באהבה רבה
6. המאוה"ג - המאור הגדול
7. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
8. תוי"ר - תורה ויראה
9. מו"ה - מורנו הרב
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
12. כת"ר - כבוד תורתו
13. שהי' - שהיה
14. ע"ד - על דבר
15. יהי' - יהיה
16. א"א - אי אפשר
17. כהת"כ - כל התורה כולה
18. ואפי' - ואפילו
19. עת"ב - עתיד לבוא
20. עפ"מ - על פי מה
21. שנ"ל - שנראה לי
22. ע"ת - על תנאי / עיין תוספות - לפי ההקשר

23. א"י - ארץ ישראל
24. מפירש"י - מפירוש רש"י
25. די"ל - דיש לומר
26. מיו"ט - מיום טוב
27. ויו"ט - ויום טוב
28. זל"ז - זה לזה
29. יו"ט - יום טוב
30. ביו"ט - ביום טוב
31. שבכ"ז - שבכל זאת
32. היו"ט - היום טוב
33. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
34. זמ"ז - זה מזה
35. וה"ה - והוא הדין
36. ג"כ - גם כן
37. הגמ' - הגמרא
38. ע"ז - על זה
39. העי"ת - העירוב תבשילין
40. אפי' - אפילו
41. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
42. כ"א - כי אם
43. דלפה"ד - דלפי הדין
44. הש"ס - השישה סדרים (התלמוד)
45. דעלי' - דעליה
46. בב"א - במהרה בימינו אמן
47. א"כ - אם כן
48. שלפה"ד - שלפי הדין
49. שלאחה"ד - שלאחר הדין
50. וע"כ - ועל כן
51. המו"ל - המוציא לאור
52. בד"ת - בדברי תורה
53. שיהי' - שיהיה
54. לכת"ר - לכבוד תורתו
55. שהו"ל - שהוציא לאור
56. בעה"י - בעזרת השם יתברך
57. אמשא"א - אפשר משאי אפשר
58. והי' - והיה
59. כנה"ר - כנפשו הרמה
60. יד"ע - ידידו עוז
61. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתלו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ב תמוז תרע"ז - הרוגייט **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הם יצאו מלונדון אחרי פרידה מחברים, אף שקשה לעזוב בזמן הפחד. הדפסת הש"ס נתעכבה בגלל מחסור בנייר. בתקנת העגונות הכיר את א' אדלר, שיעזור בידיעות רשמיות. בעניין משרה בסנט גאלן - אם ההצעה מכובדת, כדאי לשקול. 'קדושת האחווה הישראלית' מתנוצצת עכשיו, ותמחה את 'שנאת החינם'. 'מחתך בבשר' (שבת קלו) - חובל הוא דווקא בבעל חיים.

עיקרי הדברים

- יציאה מלונדון.
- עיכוב בהדפסת הש"ס.
- עגונות.
- אחווה מול שנאת חינם.

נוסח האגרת

ב"ה[1], כ"ב תמוז עזר"ת[2], האראגאטה.

יאר ד' ביאורים וימתיק כל מרורים לארץ ולדרים, מבין המצרים. בני מחמדי שליט"א[3], ישמחך אדון השלו'[4] והשמחה, כי שמחתנו במכתבך הנעים, מלא דבר וענין, אשר קבלנו שבוע דנא. ישר כחך. ואנכי לא אדע אם פה מטרדת המנוחה והרפואה ועסקיהם, הטרדת המכירים ובקוריהם או פגישותיהם, ירשוני לשלם לך כגמולך הטוב, להאריך אליך בדברים כאשר יאתה, ואתה בעדינות רוחך, יקירי, את המועט תקבל כמרובה, עד אשר יחננו ד' ונוכל להתהלך ברחבה, בכתב ובאומר, ברצות ד' דרכנו.

יום ג' העבר יצאנו מל', אחרי התפרדנו בברכה מסכום הגון מיקירי רוח וחביבים, שנקשרה נפשם באהבה וידידות במשך זמן שבתנו שם. אמנם עגמה נפשי לעזבם בעת כזאת ולהתרחק מהם בזמן דאגה ופחדים תמידיים, ד' יגונן וישמור, אבל ההכרח של התחזקות הבריאות למטרת עבודת הקודש, העומדת אחר כתלנו, הדורשת חיל וכח, רוח עוז וחדוה בריאה, אילצני לסור בזמן מוקדם בערך לגבי אשתקד למקום המרפא פה, יתן ד' לרפואה. בין כך נדכאה רוחנו מהשמועות המבהילות מהפחדים שעברו עליהם שם באלו הימים, ולפי הערך צור ישראל נצרם מפגעי נפשות, ביום ש"ק[5] העבר, ולעתיד עינינו תלויות ומיחלות, כי כצינה רצון יעטרנו ומצר יצרנו.

כמובן נפסקה העבודה בפועל לזמן המרפא, שהועתקתי מחברת אנשי שם שמתאחדים עמנו יחד ברעיונות ועבודות רציניות, ונקוה שתלך העבודה כסדרה לימים יוצרו.

ע"ד[6] הדפסת הש"ס[7], ג"כ[8] נתעכב לע"ע[9] הדבר. חסרון נייר עומד לשטן בזה. ופרספקט מרוצה לא נעשה עדיין. רק עלה למבחן אחד שהדפיסו, וגם היא הבחינה לא היתה כפי הרצון והתכונה. וימים ידברו בזה בעה"י[10].

גם בעניני תקנת העגונות לא נעשו צעדים גדולים מכמה מניעות. אמנם במשך הזמן הוכרתי עם מר א' אדלר נ"י[11], ואקוה שהוא יהי'[12] לעזרה בעניני הידיעות הרשמיות והערכת ערכן שיהי'[13] לתועלת להעריכן אח"כ[14] ע"פ[15] שורת ההלכה. ממר קמחי נ"י קבלנו תשובה, והערה לבא לשולץ להתעכב שמה עמו ועם משפחתו על איזה משך זמן. אבל כמובן מאחר שכבר הגיע המכתב באיחור זמן, אחרי היותנו כבר פה, אין מה לדבר בזה. וגם לו הוקדם, מסופקני אם הייתי יכול להרשות את עצמי כ"כ[16] נגד הרצון של הרבה ידידים, שלא היו חפצים שאעזוב את המדינה, אפילו על זמן מצער לעת כזאת. ודי יתן הטוב.

ע"ד מצבך גם לי קשה להכריע. ובכ"ז[17] נוטה אני קצת, שאם תהי'[18] ההצעה מאת בני ס"ג בדרך הכבוד הראוי כדאי לחשוב בזה.

נהניתי מהרצאת דבריך האמורים ברוח דעת ויראת ד' טהורה, יחזקנו השי"ת[19] לחזק ידים רפות ולעורר אהבת אמת לכל קודש ד' ולהדרת רוממות קדושת האחוה הישראלית, ההולכת ומתנוצצת כעת בלב האומה, שהיא תהי' המצבת לעמוד האורה של הכשרת גאולת עולמים, ולמחות הכתמים של שנאת חנם, שגרמו את חורבננו האחרון הארוך והמסובך, ובנים ישובו לגבולם, ומהוד נשמת האומה יצא זיו קודש של עז פאר חי העולמים, להחיות כל נשמת חיים ולעודד ענוים בישועה, ושמא גופיה איקרי שלו'[20] ב"ה.

מאד אבקשך שלא תעכב את דבריך ותשמחנו תמיד בטובך מכל פרטיותיך בארוכה האפשרית, אשר אקוה שלא תסבב לך ביטול עבודתך הקבועה בתורה וחכמה.

הודיעני מה נשמע מד"ר[21] הערץ נ"י, ד' יעזרהו ויגוננהו. והיכן הלך ד"ר[22] אשר נ"י. ישועת ד' תשגב את אהובינו הרה"ג[23] היקרים, וכל יראי ד' וחושבי שמו, המקדשים את שם קדשו, ומאירים אור רגשות קודש ונועם בעם ד', להשקות ילדי קודש ממעון ישועת אמונת אומן.

הערתך בענין "מחתך בבשר הוא" (שבת קל"ו א', שהרי מכל מקום חייב הוא משום שצובע הבשר) טובה ונכונה היא, ולפי פשטותה דומה אני שכבר העירו בה איזה מהמחברים. ולע"ד[24] נראה, שהטעם שנקט בש"ס בענין "שוחט משום מאי מחייב" אינו סובב על כל פרטי שחיטה בכל מקום שהיא. תדע, שהרי למ"ד משום צובע, דמסיק התם כי היכי דליתי אינשי ולזבנו מניה, לא שייכא כלל כ"א[25] במוכר לאחרים בפומבי, והיתכן לומר שבתנאים הללו יקושר התוכן של חובל. א"ו[26] שהטעם הוא רק הסברה על מה שמקובל לנו שיש חיוב שוחט בבע"ח[27], ונקט איזה מושג משום איזה אב מלאכה הוא, ואמר שכיון שיש בו באיזו צורה משום צובע י"ל[28] שזהו הדבר היסודי של המלאכה, ומ"מ[29] תוארה הוא כפי המקובל גם במקום שאין הטעם נוהג, וה"ה[30] בכל האופנים שדוקא כפי הצורה המקובלת. וכיון ששוחט בכלל ישנו בכל עניני שחיטה, בין למכירה בין לעצמו בין בכל מיני בע"ח, דלא שייך בהם כלל טעם הצביעה, ה"נ[31] נאמר דחובל אינו כ"א בצורה המקובלת דהיינו בבע"ח, ואע"פ[32] שהטעם יוכל להיות בכמה גוונים אחרים, העיקר בכאן היא קבלת צורת המלאכה, שקבלנוה דוקא בבע"ח, ואין הצביעה כאן ראויה כ"א לתבל את טעם המלאכה אצל בע"ח.

ותירוץ זה יהי' הגון גם בלא קישור לדין צביעה באוכלין, שהוא דוחק שנאמר כן על בשר אדם דלא קאי לאכילה, ואפילו בעיבוד שקלו וטרו בחלבים דלא קיימי כ"כ לאכילה. וק"ו[33] דלא שייך לומר "אוכל" על בשר אדם, דאסור אפילו בהנאה במותו. אמנם על זה הפרט יש מה לפלפל, אם נפל נכנס בכלל איסור הנאה דמת, אבל אין צריך לזה כמש"כ[34]. ע"ד חביבנו ר'[35] דוד הכהן נ"י, איך אוכל כעת לעזור שיבא לל', בעת שהפחד שם הוא כ"כ גדול, עד שרבים יוצאים ומתרחקים. ד' יגונן בעד עמו וכל מעשיו. והננו בכל יום מחכים לתשועת ד' ולהשקט העולם ברב רחמים. מפני טרדות עניני המרפא ויתר מפריעים הנני מקצר, במקום שרציתי מאד עוד להשתעשע באמרותיך היקרות. ואתה בני חזק ואמץ ברוממות קודש, באומץ טוהר וצהלת תפארת הדר אור תורה וחכמה ודעת ד' העליונה למעלה למעלה, ובקרן ישע נושע בצמיחת ישועה ופדות עולמים, כנה"י[36] ונפש אביך מצפה אשרך כה"י[37],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עזר"ת - השנה תרע"ז (1916/1917) - כתובה במילה "עזרת"
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. השלו' - השלום
5. ש"ק - שבת קודש
6. ע"ד - על דבר
7. הש"ס - השישה סדרים (התלמוד)
8. ג"כ - גם כן
9. לע"ע - לעת עתה
10. בעה"י - בעזרת השם יתברך
11. נ"י - נרו יאיר
12. יהי' - יהיה
13. שיהי' - שיהיה
14. אח"כ - אחר כך
15. ע"פ - על פי
16. כ"כ - כל כך
17. ובכ"ז - ובכל זאת
18. תהי' - תהיה
19. השי"ת - השם יתברך
20. שלו' - שלום
21. מד"ר - מדרש רבה
22. ד"ר - דוקטור
23. הרה"ג - הרב הגאון
24. ולע"ד - ולעניות דעתי
25. כ"א - כי אם
26. א"ו - אלא ודאי
27. בבע"ח - בבעלי חיים
28. י"ל - יש לומר
29. ומ"מ - ומכל מקום
30. וה"ה - והוא הדין
31. ה"נ - הכי נמי (כך גם)
32. ואע"פ - ואף על פי

33. וק"ו - וקל וחומר
34. כמש"כ - כמו שכתב
35. ר' - רבי
36. כנה"י - כנפשו היקרה
37. כה"י - כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתלט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ח מנחם אב תרע"ז - הרוגייט **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הרב קוק שמח שהרצי"ה סיים ללמוד שחיטה בפועל. השחיטה מסמלת את הדרך: 'כירק עשב נתתי לכם את כל' - אחרי ירידת האדם, ומתוך 'ארסיות החיים הירודים' מתגלים הרחמים, והכול מתרומם. תודה לד"ר אשר שהדריך אותו. על החלפת מקום: לא להצטער, הכול לטובה. חידוש בסוגיית בר פדא (נדרים כט) והר"ן.

עיקרי הדברים

- סיום לימוד השחיטה.
- סוד השחיטה וההתעלות.
- תודה לד"ר אשר.
- חידוש בנדרים.

נוסח האגרת

בעה"י[1], כ"ח מנ"א[2] האראגאטה,

בני יקירי ומחמדי שליט"א[3], מה מאד שמחתנו במכתבך היקר. אפריון אמטי לך ומשנה שמחה היה לי במה שזכית לגמור את למוד השחיטה למעשה ולקיימה בפועל. חביבים דברי סופרים: שמנו את השחיטה בין שלשת הדברים שת"ח[4] צריך שילמדם. ומה גדול הוא הרוח האצור בקרב אנשי לב בעלי רגש הרואים את צעדי הקודש, אשר העולם והדורות הולכים וצועדים ע"פ[5] מתכונת תמים דעים ב"ה[6] אשר לו נתכנו עלילות, ואיך הם עולים מתוך התהומות העמוקים למרומי הררי קודש, אשר שם האורים הגדולים מאירים בשיא חוסן יקר זיום, ואמרת אלה הצרופה, אחרי אשר ירד האדם במשך דורות ממכון גדלו, שתכנה את הסדר לרומם את סגולת האדם מבין המון החיים, להכירו בצלם אלהים, ואמרה "כירק עשב נתתי לכם את כל". שהכשירה אח"כ[7] את נקודת חיי העולם בנשמת ישראל ע"י[8] קדושת הבירור של המינים הכשרים, ועמהם טפלה באורח התמותה המעולפת ברזי קודש מלמעלה. וברגשי חן וחמלה נפלאה המתגלה בתוכיותה של הארסיות של החיים הירודים. שדוקא שבילים הללו הם הם המרוממים את הכל, את האדם ואת החיים יחד, ומגיעים בתעופתם לרום המטרה העליונה, הגנוזה בתוך עמקה של קדושת אמונת אומן הנאדרה בקודש, ששם הרחמים הרבים מתגלים, וברית עולם מתראה, וחסדי דוד הנאמנים באים ושוטפים ומאירים.

אשרנו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו ומה יפה ירושתנו. אף נחלת שפרה עלי אברך את ד' אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי. והמארה לברכה מתהפכת, והצפון אשר משם הרעה נפתחת, משם האורה תופיע, והשולחן אשר לפני ד' יערך נגד צוררנו, חלקם בחיים וצפונך תמלא בטנם, ועזיזי אור, וחמושי גבורה, מלאי חסד וחגורי יושר אהבה ונדבה, הננו עולים ומתעלים מתקשרים ברוממות אהבת כל היצור, באהבת יוצר כל, מחולל כל ומרומם כל, הנותן שפעת זיו כבודו, בגוי קו קו, באוצר אור עולם

אשר להמון עמים, וכל עולמים, בישראל עם קרובו, וכל סגולות צפיותיו וחסני קדשיו, אשר נקוה שיום ליום יביע אומר אשר בקרוב יגלה, לשם ולתהילה ולתפארת.

תודתי נתונה היא ממעמקי לבבי לידידנו המרומם הרה"ג[9] ד"ר[10] אשר שליט"א, על אשר הכינך והעירך והדריכך למלאות חפץ ד' במלאכת השחיטה. יברך ד' חילו וירומם אף ינשא הוא וכא"ל[11] בכל עז וברכת עולמים. ודרש נא את שלו'[12] אהובינו הרב ד"ר הערץ שליט"א יגונן ד' עליו ויצילהו מכל אסון ופגע. ויביאהו מהרה שלם בכל טוב אל נוהו לשמחת לב כל מוקיריו אוהבי יראי ד' טהורי לבב החפצים בהצלחתו.

ע"ד[13] שינוי מקומך קשה לי מרחוק להכריע, אמנם אם כפי ראות עיניך יש איזה אי נעימות, מאיזה טעם שיהי'[14] בתכונת המצב ההוי, ואולי כבר יותר מדאי הננו מטריחים את אהובינו היקרים, אשר דרשו השארותך הזמנית שמה, ראוי לטכס עצה באורח כבוד בעה"י, איך להחליף. ודי יצליח. אבל בכל אופן לא תצטער איך שיפול דבר הכל יחשב ד' לטובה, ולטבא יהוי, בעזה"י[15].

חזק בני יקירי ואמץ בכל ענייך בתלמוד ובמעשה, בקודש ובחול, הפתוח גם הוא תמיד לקודש בעצת ד', והי'[16] קודש ולמקור ברכה, בחסדי צור מעוזנו ב"ה. מה מאד ראוי להתאמץ ע"ד מכתבים לאהובינו שי'[17] כמה פעמים ביקשתי והתחננתי שיכתבו משם בפרטיות, ולא נעניתי, מ"מ[18] ראוי לנו לעשות את שלנו. כתוב למע"ה[19] להורי היקרים שליט"א בפרטיות, באריכות, ותבאר להם בעדי התנצלות, כי כמה פעמים כתבתי, והתנצלתי ושאלתי שיחנוני באיזה שורה מכתב ידם, הקדושה לי ויקרה מפז. אמנם ודאי מניעות עומדות שאינן נותנות להוציא אל הפועל את המבוקש. וע"ד[20] עזרה הלא כפי האפשרי הננו שולחים, ודי יעזר להגדיל ולהאדיר כל טוב.

הנני גם פה מוטרד מעניני הזמן וארחות הציבור וצרת המאורעות של צוק העתים, והכל יהי'[21] לטובה, ומאפלה לאורה יוציאנו למען שמו, עוד לא הוסכם לנו כמה עוד נתעכב פה בפרוטרוט. השתא הנני מאריך יותר בעניני המרפא וזמנה, יתן ד' ויהי'[22] לרפואה, ונשיג חוסן ישועות, ועז לתו"ע[23], לעבודת הקודש סלה. תמול הי'[24] פה אצלנו אהובנו הר"ז[25] יעבץ שליט"א, והראיתי לו דבריך במכתבך אודותו ונהנה מאד. לפעמים בעת הפנאי מעניני העול של המרפא מצד אחד ויתר המטרידים מצד השני הננו נפגשים ומטיילים ארוכות וקצרות בדברי חפץ. חפצתי להאריך עוד, ולהעירך באיזה דברים, אבל כבר ישנם הטרדות המונעות. בסוגיא דבר פדא בנדרים, דכ"ט ד"ה[26] אמר, כתב הר"ן[27] שאם בתוכ"ד[28] אמר מעכשיו שלמים חיילא קדושת שלמים, צריך הדבר ביאור למה צריך תוכ"ד[29], כיון שיש ריוח לקדושת שלמים לחול בתוך שלשים יום הראשונים, ואח"כ[30] היא מתפשטת והולכת. וצריך לומר שהר"ן[31] סומך על סוף הסוגיא דאמירה לגבוה כמסירה להדיוט מעכשיו דמי, ויותר ממסירה דלאחר ל', א"כ[32] אם לאחר כ"ד תחול למפרע קדושת עולה ותעקור קדושת שלמים. ויש בזה חידוש דין, שאם מתה הבהמה בתוך שלשים דלא חלה קדושת עולה, תחול קדושת שלמים, ותהי'[33] אסורה בגיזה ועבודה, וכ"ע[34] הקדש שלמים, רק אם עבר יום ל' נעקרה למפרע קדושת שלמים מפני קדושת עולה, שאע"פ[35] שאינה חלה מצד מעילה כ"א[36] לאחר ל' מ"מ חלה מטעם קנין הקדש.

אולי תקח מועד ללמוד סוגיא זו ותתבונן בדברים בע"ה[37].

והנני בזה חותם בברכה, ברוב צהלה ואורה משפעת ברכת ד' עליך בני יקירי למועד צאת השנה והתחדש שנת ברכה ואושר, רב ברכה ועצמה ירבה אשר לו הכח והחסד לעולמים, כנה"י[38] ונפש אביך מצפה אשרך צביונך ותפארתך כה"י[39],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. בעה"י - בעזרת השם יתברך
2. מנ"א - מנחם אב
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. שת"ח - שתלמידי חכמים
5. ע"פ - על פי
6. ב"ה - ברוך השם
7. אח"כ - אחר כך
8. ע"י - על ידי
9. הרה"ג - הרב הגאון
10. ד"ר - דוקטור
11. וכא"ל - וכל אשר לו
12. שלו' - שלום
13. ע"ד - על דבר
14. שיהי' - שיהיה
15. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
16. והי' - והיה
17. שי' - שיחיה
18. מ"מ - מכל מקום
19. למע"ה - למעלה
20. וע"ד - ועל דבר
21. יהי' - יהיה
22. ויהי' - ויהיה
23. לתו"ע - לתורה ולתעודה
24. הי' - היה
25. הר"ז - הרב רבי שם שמתחיל באות ז (כגון זאב / זלמן / זכריה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
26. ד"ה - דיבור המתחיל
27. הר"ן - רבנו נסים
28. בתוכ"ד - בתוך דבריו
29. תוכ"ד - תוך דבריו
30. ואח"כ - ואחר כך
31. שהר"ן - שרבנו נסים
32. א"כ - אם כן
33. ותהי' - ותהיה
34. וכ"ע - וכולי עלמא
35. שאע"פ - שאף על פי
36. כ"א - כי אם
37. בע"ה - בעזרת השם
38. כנה"י - כנפשו היקרה

39. כה"י - כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתמח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ג' מרחשוון תרע"ח - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

החגים עברו בחדווה עם ידידים, אבל הטרדות מונעות סדר בעבודה. על שיעור של הרצי"ה בבזל: טוב לקבוע בהלכות ארץ ישראל - 'דרישה דציון'. 'מחתך בבשר' - צובע חייב רק בבשר העומד למכירה, ולא בבשר אדם (מנחת חינוך). אין סברה שמלאכה חשובה תחשיב מלאכה אחרת. הרב קוק חושש שקמחי שותק בגלל מצב דחוק וחובם.

עיקרי הדברים

- שיעור בהלכות ארץ ישראל.
- צובע בבשר.
- חוב לקמחי.

נוסח האגרת

ב"ה[1], ג' מ"ח תרע"ח[2].

בני מחמדי ויקירי שליט"א[3], כבר זמן רב יותר מהרגיל עבר עלינו שלא הרוית את צמאוננו בדבריך היקרים. הואיל נא ושמחנו מכל אשר עמדך לטובה ולברכה, ולדי הישועה להצליחך בכל פינותיך ולהעמידנו בקרן אורה בחסדו הגדול.

עברו עלינו ימי הקודש של ראשית השנה ת"ל[4] כשורה, בחליפות מצבים ברוח הכלל לפי שינויי העתים, ובכלל ב"ה ברוח נכון ובחדוה חגיגית בתוך אחי ועמי, ידידים טהורי לב, המקושרים בקישור נפשי עדין וקדוש, יברכם ד'. אמנם הטרדות המעשיות והרעיוניות רבו מאד, באין אפשרות לשכלל איזה סדר בעבודות מסודרות וצור עולמים ב"ה ירחיב לנו בישועתו ויעמד במרחב רגלנו להתהלך ברחבה, בהשכלת אמתו וחקר פקודיו, חיי עולם ומשוש דורים לכל בהם חמדת נפשנו עדי עד.

מה שלו[5] חביבינו הרה"ג[6] ד"ר[7] אשר וד"ר[8] הערץ שי'[9] וביתם וכא"ל[10], היושבים הם במנוחה. יגונן ד' עליהם בכל טוב.

ע"ד[11] השעור, הי'[12] ראוי ונכון מאד לקבע ענין של הלכה דארץ ישראל, ואין בזה כלל משום יוהרא, ומקיימים אנו בזה ג"כ[13] דרישה דציון שהוא באמת דבר השוה לכל נפש, והלואי ישוטטו רבים בעניני הלכות א"י[14], להעיר ולעורר את האהבה ולסגל את הנשמה הכללית והפרטית לקדושת הארץ ואור בהירות תורתה. בענין הערתך בהא דמחתך בבשר הוא, פשוט הוא דחיוב צובע הוא רק בבשר העומד למכירה, כדאמר התם (ע"ה[15] ב') לתקן דלא ליתי דרי בתראי וליחכו, ולא שייך כלל בבשר אדם. ובסי' מנחת חינוך במוסך השבת כתב ג"כ בפשיטות להוכיח, דהרמב"ם[16] לא פסק כרב, מדלא מחלק בין בשר העומד למכירה לבין שאר בשר לענין חיוב משום צובע, והיינו כמש"כ[17].

ולומר כדבריך, שהצביעה תהי'[18] דוקא במקום שיש ג"כ נטילת נשמה, אין לזה מקום בסברא. אף שאם היינו יכולים לבסס סברא זו היה בזה ריוח לכמה אקהייתא, ובכללם ג"כ מהא דאין צביעה באוכלין,

דהיה אפשר לומר דדוקא בלא צירוף של נטילת נשמה אין צביעה באוכלין אבל ע"י[19] צירופה שפיר דמי. מ"מ[20] אין לזה יסוד שמלאכה שאינה חשובה תפעול עלי'[21] מלאכה אחרת שעמה להחשיבה. ואולי טעמא דאין צביעה באוכלין הוא משום דעיקר הקפידא באוכלין הוא על הטעם ולא על הצבע, ולפ"ז[22] באופן שעיקר הכונה היא הצבע, כה"ג[23] דנ"ד, י"ל[24] שאין בזה כלל משום אין צביעה באוכלין.

הנני מוכרח לקצר מאד, מפני טרדות שונות וקדושת ש"ק[25] והכנתה. יחננו השי"ת[26] לשמחנו בבשורות טובות מהרחוקים והקרובים ויעודדנו בישועתו.

למר קמחי שי' כתבתי עוד הפעם, כי פליאה מאד בעיני מה שלא קבלתי ממנו שום ידיעה בכל משך ימי ראשית השנה, כאשר יאתה לידיד נאמן שכמותו. חוששני אולי ח"ו[27] מצבו דחוק, באופן שיש לו רעיון ע"ד עיכוב חובנו. יזכנו השי"ת לשלמו בכלל כל חובותינו, שיחוס עלינו בחסדו ורחמיו לשלמם כראוי. כתוב נא בפרטיות מכל הנהגתך וסדריך בכל ימי החגים שעברו תל"י[28] לטובה ושיחך ותהלוכתך בבזל.

יכונן ד' צעדיך לטובה ולברכה בכל עז ורוב שלו'. והי'[29] זה שלו' וברכות לעד, כנה"י[30] ונפש אביך מצפה אשרך וטובך רוממות קרנך צביונך ותפארתך בכל טוב סלה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. ת"ל - תודה לא-ל
5. שלו' - שלום
6. הרה"ג - הרב הגאון
7. ד"ר - דוקטור
8. וד"ר - ודוקטור
9. שי' - שיחיה
10. וכא"ל - וכל אשר לו
11. ע"ד - על דבר
12. הי' - היה
13. ג"כ - גם כן
14. א"י - ארץ ישראל
15. ע"ה - עליו השלום
16. דהרמב"ם - דרבי משה בן מימון
17. כמש"כ - כמו שכתב
18. תהי' - תהיה
19. ע"י - על ידי
20. מ"מ - מכל מקום
21. עלי' - עליה
22. ולפ"ז - ולפי זה
23. כה"ג - כהאי גוונא
24. י"ל - יש לומר
25. ש"ק - שבת קודש
26. השי"ת - השם יתברך

27. ח״ו - חס ושלום
28. תל״י - תודה לא-ל יתברך
29. והי׳ - והיה
30. כנה״י - כנפשו היקרה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתנב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ז מרחשוון תרע"ח - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הצהרת הממשלה 'להקים ניר ישראל על אדמתו' הרהיבה רבבות. 'מה נפלאו תהלוכות עצת ה'' שהביאו אותו דווקא לאנגליה, 'מקום הריכוז לראשית הצעדים'. יש להתכונן 'בטוהר לב ובגבורת נפש' לגדולות. הלכה: אין לטייל במקום שיש בו חשש סכנה, אפילו רחוק - רק לפרנסה (מועד קטן יד, ירושלמי). אל יעזוב את השחיטה.

עיקרי הדברים

- תגובה להצהרת בלפור.
- השגחה שהביאה ללונדון.
- איסור טיול בסכנה.
- השחיטה.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. כ"ז מ"ח תרע"ח[2].

שלו'[3] וברכת עולמים, אורה וישועה יחדו יהיו תמים לבני יקירי ומחמדי שליט"א[4], בני חביבי, ד' עמך, וחיל ועז יאזרך לאוי"ט[5].

תלי"ת[6] על החוה"ש[7] אשר עמנו פה, ועינינו צופיות לחסדי צור ישועתנו ב"ה שישמיענו מהרה ששון לבב מיקירינו אשר בארץ חמדה, שיגונן ויציל ימלט ויפלט אותם מכל אסון ופגע.

מפלאות תמים דעים ב"ה, אשר החלו להגלות בעולם והגיעו לחדור בתוך מאפלת העולם בברקי אורה בגילוי דעתה. של הממלכה פה להקים ניר ישראל על אדמתו, הן הרהיבו רבבות אלפי נפשות צופות לפתיחת מקורות חסד עליון לבית ישראל ולארץ ולדרים, וב"ה[8] שעודדו ג"כ[9] את נפשנו הכמהה. ואם כי עינינו נשואות בחרדה רבה וביחול וקיווי נמרץ, להקשיב קשב של בטחון ושמירה לכל נפשות עם ד' הנתונות בתוך מצרי רעש העולם ההולך והומה, בכ"ז[10] מלאי עוז הננו חשים את עצמנו, רכובי מרומים ומחוזקים בשגב רוממות קודש, ומדי יום יום נוסיף אומץ ובטחה על ישועה קרובה ואור חיים וטוהר עליון. אבטח, שבכל מרחבי ארץ עשתה הבשורה לפי ערך את רשמה התוכני המשוגב. ואם כי הרבה יש לעבוד ולקוות, להתפלל ולהתחנן ורחמין למיבעא על רזא דנה, שילך במסילת אור פדות וישע, הרי הנשמה מתנהרת, ושפעת רוח חיים חדשים עליזי קדש קדשים הולכת ומשתפכת על נשמתו הגדולה של גוי קדוש, שומר אמונים צופה וחוכה ישועה ואורה. ומה נפלאו תהלוכות עצת ד' שבשפלותנו זכרנו, וכאשר רצון קדשו הוא שנהיה נודדים בגולה עד יעבור זעם, צדקה עשה עם אסיר תקוה מלא מרורות מהמית צער העולם והאומה הנאדרה בקודש, שהביאני למדינה זו, מקום הריכוז לראשית הצעדים אשר לאור הישע, ונודה לשמו על חסדיו הנאמנים, ונקוה כי מהרה יגלו אורים רבים ונהדרים וראו כל אפסי ארץ את מעשה ד' הגדול.

במנוחת לבב, בנפש שוקטה, ברעיון מטוהר ובשכל נזקק בזיקוק בחינת קושט ואמונה אומן, רוממה ומסולאה, נעמוד הכן להקשיב את קול ד' בכוח ילדי יום יום אשר יביע אומר המבשר צבא רב, ומהרה יכוננו לשמוח בשמחת גויינו להתהלל עם נחלתנו, במהרה במהרה בימינו בקרוב.

בכל לב אודך בני אהובי על כל דבריך במכתבך היקר המלא חמודות. התחזק והתאמץ והתכונן באיזור חיל, בטוהר לב ובגבורת נפש, לקראת הגדולות אשר נצפה שיפליא לעשות בהמון רחמיו אוזר ישראל משגבו ומושיעו בעת צרה. נושאי כלי ד' הברו, וכל מחזיקי עץ החיים לתורה ולתעודה יחליפו כח ברוח נהרה, להרחיב דעה ולהגדיל תורה באור אמת וצדק, להפיח רוח חיי עולמים בקרב כל לבבות נשברות, ההולכות לקראת אור המרפא אשר מקרני שמש צדקת ד' יופיע. בטח תודיעני גם אתה את רשמיך ורשמי הגות לבב מיודעינו אנשי השם גבורי החיל ובעלי הדעה והרגש, שהרבה מאד תלוי פיתוח המצב בהכנתם והאזרם בגבורה ובטחון נאמן ונמרץ, המתעלה מכל פקפוקי דלות ורכרוכי לבב.

ע"ד[11] עצם ההליכה לטייל במקום שיש אפילו חשש רחוק של סכנה ח"ו[12], כבר גליתי את דעתי כמדומה באיזה ממכתבנו, שאינה מהראוי. וע"פ[13] זה ישתוו הסוגיות דבבלי מו"ק[14] י"ד וירושלמי פ"ג ה"א, דבירושלמי אמר דרבי יהודה ס"ל[15] דאסור לפרש בים הגדול, ומחוורתא כפי' הפ"מ[16] דמשום סכנה הוא, ולא כפי' הק"ע דתלי לה בדין שלשה ימים קודם לשבת, דעיקר חסר מן הספר, ובבבלי אמרינן דלשוט דהיינו לשם טיול לד"ה[17] אסור. וע"י[18] ההשואה של הסוגיות מבואר, דכל דבר שיש בו חשש סכנה, אע"פ[19] שמנהג העולם להכנס בכך לצרכן של בריות, אין היתר כ"א[20] לפרנסה, ולפי מה דקיי"ל[21] כרבנן גם להרוחה מותר, אבל לא לשם טיול בעלמא. ונראה לע"ד[22] דה"ה בכ"מ[23] שיש בו חשש סכנה, אפילו בדרך מיעוט ורחוק מאד. וד' ישמרך מכל פגע ותאושר בכ"ט[24] לאוי"ט.

ודאתאן עלה, לענין ברכה, אם נאמר שיש איסור בדבר הרי קיי"ל[25] בסי'[26] קצ"ו באוכל דבר איסור אפי'[27] דרבנן אין מברכין עליו לא בתחילה ולא בסוף, ויש לחלק כמובן. ואמנם י"ל[28] ע"פ[29] דברי הגהת רעק"א[30] שם, דבאוכל פת שאפאו בחלב בלא שינוי, אע"ג[31] דאסור לאכלו מדרבנן מפני התקלה, י"ל דלא חשיב איסור כ"כ[32], ובפרט לפי מש"כ[33] הפלתי דיכול לחלקו לאנשים הרבה, ואע"ג[34] דאינו מחלקו מ"מ[35] הוי כדמאי, דאי בעי מפקיר נכסיה והוי עני וחזי לי' דמברכין עליו, וה"נ[36] כיון דמשום פרנסה והרוחה מותר אי בעי מכוין להרויח בזה והוי כדמאי, וכל מקום שיש שום חזקת סכנה משמע דכו"ע[37] מודים, גם בני אשכנז דסי' רי"ט, והכל לפי הענין ואומד יפה.

אולי תוכל לסדר קונטרס כסדר הסוגיא דבר-פדא, לכלול בו כל הסגנון שאמרת, בין מה שהצעת מדברי קמאי ובתראי ושיטות פוסקים ומפרשים, בין מה שהעירות, אם לא יכבד הדבר עליך, יהיה לי לנחת בעז"ה[38] לראות דבריך מסומנים ומסודרים. כמדומה שידעת מאז כמה חביבה היא עלי מערכה לימודית כזאת שיש בה חכמה ומלאכה יחד, לסדר דברי חז"ל[39] וביאורי גדולי הדורות על שיטות מיוחדות, ובין הפרקים או בהקדמת הענין וסידורו להוסיף מה שכשרון החידוש משער בזה אצל כל הוגה דעה בתורה. ומי יתן והי'[40] זה דרך למודך לאגור על יד כתבים מסודרים כאלה, שיטה לבדה, נוסף על הזמן המיוחד ללימוד גפ"ת[41] ופוסקים ע"פ סדריהם.

ע"ד מצבך כעת נחכה מה יראנו ד' במסיבות הזמנים ואם היה מזדמן איזה מקום שתהי'[42] העבודה לפי הכבוד והכשרון, אז נראה להתישב בדבר בעה"י[43]. מה אתה עושה בענין השחיטה, ההנך עסוק בה לפרקים, אחר שסגלת לך את הצד האמנותי שבה ג"כ ב"ה, הנני מוצא לנכון לזרזך שלא תעזבנה. למודך ע"ד פרטי ענינים בקודש ובחול, זה זמן רב שלא הודעתני. ומה יקר הי'[44] לי אם תודיע לי כ"ז[45] בפרטיות.

ההופעה החדשה ע"ד מצבנו הכללי ויחושנו לאה"ק[46] העירה בי הרבה מחשבות חדשות-ישנות ועבודות רוחניות ומעשיות, אשר ניחל לתשועת ד' שילכו הלוך וצעד צעדים רבים למעלה למעלה. הבה נקוה לאור ישע ופדות, לאיזור גבורה וחן ושכל טוב ברוח טהור ונפש נכונה.

מפני הטרדות הרגילות והחדשות הנני כמוכרח לקצר כעת, ואצפה לחסדי צור ישראל וגואלו שישמחנו בקרוב בבשורות טובות, ממחמדי לבבנו בארץ חמדה ומכל עם ד' הגוי כולו ומכל יצוריו הנתונים בצרה וצוקה ומצפים להעזר בקרוב עזרה מקודש. חזק ואמץ כנה"י[47] ונפש אביך מצפה אשרך והצלחתך בכל עז ופאר קודש ביפעת תפארה בחדות לבב לאוי"ט,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
3. שלו' - שלום
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
6. תלי"ת - תודה לא-ל יתברך
7. החוה"ש - החיים והשלום
8. וב"ה - וברוך השם
9. ג"כ - גם כן
10. בכ"ז - בכל זאת
11. ע"ד - על דבר
12. ח"ו - חס ושלום
13. וע"פ - ועל פי
14. מו"ק - מועד קטן
15. ס"ל - סבירא ליה
16. הפ"מ - הפני משה (פירוש לירושלמי)
17. לד"ה - לדיבור המתחיל
18. וע"י - ועל ידי
19. אע"פ - אף על פי
20. כ"א - כי אם
21. דקיי"ל - דקיימא לן
22. לע"ד - לעניות דעתי
23. בכ"מ - בכמה מקומות
24. בכ"ט - בכל טוב
25. קיי"ל - קיימא לן
26. בסי' - בסימן
27. אפי' - אפילו

28. י"ל - יש לומר
29. ע"פ - על פי
30. רעק"א - רבי עקיבא איגר
31. אע"ג - אף על גב
32. כ"כ - כל כך
33. מש"כ - מה שכתב
34. ואע"ג - ואף על גב
35. מ"מ - מכל מקום
36. וה"נ - והכי נמי
37. דכו"ע - דכולי עלמא (שהכל מסכימים)
38. בעז"ה - בעזרת השם
39. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
40. והי' - והיה
41. גפ"ת - גליל פתח תקוה (או: גבול פתח תקוה)
42. שתהי' - שתהיה
43. בעה"י - בעזרת השם יתברך
44. הי' - היה
45. כ"ז - כל זה
46. לאה"ק - לארץ הקודש
47. כנה"י - כנפשו היקרה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתנט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' טבת תרע"ח - לונדון **נמען:** הרב ל' פלק, פלימות

הרב קוק שמח שדבריו פעלו על חיילי הגדוד. יש לתקן מליחה והפרדת כלי בשר וחלב, ולהגעיל. 'דינא דמלכותא' אינו חל על איסורים כלל - דניאל וחנניה מסרו נפשם על מאכלות. מותר לחלל שבת רק בסכנה ממשית. יש לבקש מהממשלה חיילים לא־יהודים לעבודות השבת, ומכשירי אבקה לגילוח. לגדוד העברי מתאים לשמור את גבולות הארץ שנכבשה, ולא להילחם בכיבוש תחת דגל מיוחד, כי הכיבוש עניין כלל־אנושי.

עיקרי הדברים

- כשרות בגדוד.
- 'דינא דמלכותא' לא באיסורים.
- שבת וגילוח.
- תפקיד הגדוד - שמירה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], ה' טבת תרע"ח[2].

שלו'[3] וברכה לידידי חביבי הנעלה חכם לב ואיש תבינה יקר ונחמד הר"ר[4] ליב רעווערענד פאלק נ"י[5], וכא"ל[6] יתברכו בכט"ס[7], שמחתי במכתבו היקר, המבשרני שדברי פעלו לטובה על לב אחינו היקרים בני החיל, יברכם ד' וישמרם מכל פגע. ומאד אחשק לדעת אם כבר נתקנו המעוותים, ע"ד[8] המליחה, וע"ד[9] ייחוד הכלים לבשר וחלב. מובן הדבר שצריכים להגעיל את כלי המתכת שנשתמש בהם האיסור. וכבודך היקר יתאזר עוז להקים דת קודש על תילו, ותשא ברכה מאת ד' וזכות הרבים יהי תלוי בך.

וע"ד דינא דמלכותא ביחש לאיסורי תורה, חס מלהזכיר. אין ערך לדד"מ[10] כ"א[11] בפרטים אחדים של דיני ממונות, וגם לא בכולם. וקשה לי לבאר כעת את הגדר המסומן של דד"מ[12] גם בדברים שבממון, שהוא דורש אריכות. אבל באיסורים אין שום קולא מצד דד"מ, אפילו במצוה קלה. ודניאל חנניה משו"ע[13], יוכיחו שמסרו נפשם בשביל כשרות המאכלות נגד החוק המלכותי, שיאכלו הילדים שנתגדלו לעמוד לפני המלך מפת בגם וההשתחואה אל הצלם לפי דעת התוס'[14] דפסחים פ' מקום שנהגו, הי'[15] רק אנדרטא בעלמא, שאין בו איסור תורה, ומ"מ[16] לא נטו כשערה מד"ת[17] מצד דד"מ. ודניאל עצמו מסר נפשו על התפילה, נגד חוק מלכותי כללי, שהי'[18] כבר כתוב בדתי פרס ומדי ולא יעבור, על משך זמן הגזירה. והדין של יציאה בכלי זיין והחזרה למקומן אין לו שום שייכות עם דד"מ, רק שבמקום סכנה כמו נפילת הנכרים על העיירות אז הדין הוא שמותר לחלל את השבת, כמו שמותר בכל חולה שיב"ס[19], אבל החוק המלכותי אינו שום סיבה לפטור שום אדם מישראל מכל מצוה ומכל איסור, והאריכות בזה הוא למותר. וישתדל נא יקירי להשריש ידיעה זו בהשפעתו הטובה על לב אחינו העובדים בצבא. ומובטחני שהממשלה הבריטית, היודעת להוקיר רגשי צדק, תדע לתן כבוד לתוה"ק[20], ותתן היכולת לאחינו היקרים הללו לשמור את כל מצוות התורה כחובתנו לשם ד' אלהי ישראל.

ונזכרתי להעיר ע"ד העבודות הנחוצות להיעשות ביום ש"ק[21], שראוי להשתדל לפני הממשלה, שתשלח איזה יחידים חיילים שאינם בני ברית, שיעשו את העבודות המוכרחות ביום ש"ק, ולא יהיו נזקקים בני הגדוד העברי, שנושא עליו דגל ישראל, לחלל את קדושת הש"ק[22].

ויטיב כבוד מעלתך להודיעני מה עשית בכל הענינים אשר פרטתי, ומה עלה בידך בזה בעז"ה[23]. ואקוה לשמו יתי'[24] שכאשר נעסוק בענין זה בהתחזקות אמיתית יהיו דברינו נשמעים ונתקן את כל המעוותים. גם ע"ד גילוח הזקן, מאד ראוי להנהיג שיהי'[25] נמצא האבק המעביר את השער וינתן לכ"א במדה מספקת, כדי שלא יכשלו בהלאוים המרובים של גילוח הזקן. והנני באה"ר[26] דור"ש[27] ידידינו הנעלה והאהוב מר ראטה נ"י. אמרו נא בשמי ברכה והגיון תודה למר פעטערסאן, ואקוה שבטובו ימלא את כל מה שנבקש ממנו בעניני הקודש, ובזה תחול ברכת ד' ואומץ רוח ממרום על כל בני הגדוד, ויהיו משוגבים ישע אם תהיה השעה צריכה לכך שישמרו, בעד הממלכה הבריטית, ובעד עמנו הבוטח בד', שרוחו מתהלכת לפני צבאותיה בכבשם את אה"ק[28] כדי להורישה לעם ד', לעשות משפט לעשוקים, את גבולי הארץ הנכבשה, שרק עבודה זו ראויה היא להמסר לגדוד עברי מיוחד. כי עצם הכבישה במלחמת התנופה הוא תוכן אנושי כללי, הנוגע לכל האנושיות לא פחות ממה שנוגע לנו, כי אין ספק בדבר שכ"ז שלא יתוקן מצב ישראל ע"י[29] השבת גזילת ארצו אליו, לא תשא המלחמה הנוראה הזאת כל פרי לשלו'[30] האנושי הכללי.

ע"כ[31] אין לנו להלחם לכבוש את הארץ בדגל ישראלי מיוחד, והחלק של אחינו העובדים בין צבאות מלכי הברית די הוא והותר להרים את דגל צדקנו בעולם ביחש לכל הדרישות הצודקות שלנו נגד העמים המקולטרים. אבל לשמור את גבולי הארץ הנכבשה, העומדת להיות נחלת עולמים לעמנו, זה באמת נאה ויאה לגדוד עברי מיוחד. ובהנהגה יפה כזאת יתרומם כבודה של הממלכה הבריטית בעולם, ונצחונה המוסרי ילך הלוך וגדול, ואומץ הרוח והתרוממות הנפש המתאימה לקדושת הארץ, תלוי הוא הרבה בכל הצביון השלם, של שמירת התורה והמצוה, שיינתן בחופש לבני הגדוד, וע"ז[32] ראוי לנו לשום את מגמת פנינו. וד' יעזרנו ויאזרנו חיל למען שמו, ולמען עמו ונחלתו.

והנני בזה חותם בכל חותמי ברכות כנה"י[33] ונפש ידידו דוש"ת[34] באה"ר,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

ב"ה הגיעני רושם ידיעה מא"י[35], שניכר מתוכו משאת נפש רוממה של אחינו שמה, ותקותם היא כבירה מאד בעז"ה, וכ"ז הוא אות לטובה תל"י[36].

הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
3. שלו' - שלום
4. הר"ר - הרב רבי
5. נ"י - נרו יאיר
6. וכא"ל - וכל אשר לו

7. בכט"ס - בכל טוב סלה
8. ע"ד - על דבר
9. וע"ד - ועל דבר
10. לדד"מ - לדינא דמלכותא (חוק המדינה)
11. כ"א - כי אם
12. דד"מ - דינא דמלכותא (חוק המדינה)
13. משו"ע - משולחן ערוך
14. התוס' - התוספות
15. הי' - היה
16. ומ"מ - ומכל מקום
17. מד"ת - מדברי תורה
18. שהי' - שהיה
19. שיב"ס - שיש בו סכנה
20. לתוה"ק - לתורתנו הקדושה
21. ש"ק - שבת קודש
22. הש"ק - השבת קודש
23. בעז"ה - בעזרת השם
24. ית' - יתברך
25. שיהי' - שיהיה
26. באה"ר - באהבה רבה
27. דור"ש - דורש שלום
28. אה"ק - ארץ הקודש
29. ע"י - על ידי
30. לשלו' - לשלום
31. ע"כ - על כן
32. וע"ז - ועל זה
33. כנה"י - כנפשו היקרה
34. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
35. מא"י - מארץ ישראל
36. תל"י - תודה לא-ל יתברך

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתסד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו טבת תרע"ח - לונדון **נמען:** הרב ל' פלק וי' רוטה (הגדוד העברי)

אין לו התנגדות שיפורסם שבח לכשרות הגדוד, אבל אין לנהוג ברשלנות, כי כל זמן שהגדוד במקומו אין זו שעת חירום. יש להקפיד על מליחה ועל הפרדת בשר וחלב. הרב קוק מוכן לבוא שוב. הרב קוק שואל כמה חומשים וטליתות דרושים.

עיקרי הדברים

- כשרות בגדוד.
- ביקור נוסף.
- חומשים וטליתות.

נוסח האגרת

ב"ה[1], ט"ו טבת תרע"ח[2].

כ'[3] ידידי האהובים החכמים השלמים מצויינים ויקרים מו"ה[4] לייב רעווערענד פאלק ומר"י[5] ראטה נ"י[6].

שלו'[7] וברכה באה"ר[8].

שמחתי במכתביהם היקרים, והנה אין לי שום קפידא אם בפירסום יצא שם ההכשר של הגדוד לשבח, למען תחזקנה ידי מחזיקיו ותומכיו. אמנם מה שנוגע לעבודת פנים הנני גם כעת מבקש מאד מכבודכם שלא להניח שום דבר ברשלנות, כי כל זמן שהגדוד יושב על מקומו אין זו שעת חירום כלל לגבי עקרי הכשרות. ויראו נא שלא יהי'[9] זלזול במליחת הבשר, ולא בתערובות של בב"ח[10], הלא דבר קל הוא. וזכות הרבים יהי' תלוי בהם.

מצדי הנני מוכן לבא עוד להתראות עם אחינו היקרים, לעודד את רוחם העדין בדברים המקרבים אותם לאביהם שבשמים, לצור מחצבתם, ולתקומתו על אדמת קדשו, שהיא כל משוש חיינו.

אמרו נא בשמי שלו' רב, וברכת אהבה לאחינו גבורי החיל כולם. יתן ד' ונשמח יחד בהוד גבורה על הרי ישראל. כנפשם היקרה ונפש ידידם מוקירם באה"ר,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

כמה הוא המספר של החומשים והטליתים הנדרשים. ואיזה טליתים קטנים או גדולים?

הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
3. כ' - כבוד
4. מו"ה - מורנו הרב

5. ומר"י – ומרבי י... – שם אדם
6. נ"י – נרו יאיר
7. שלו' – שלום
8. באה"ר – באהבה רבה
9. יהי' – יהיה
10. בב"ח – בבית חדש

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתסט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב שבט תרע"ח - לונדון **נמען:** הרב יוסף צבי דושינסקי

הערות על חיבורו על זקנו ר' קאפל חריף: על 'משנה ראשונה לא זזה ממקומה'; על 'שלא על מנת לקבל פרס' (תוספות ראש השנה ד); על מס דירה ומס נטירה (נודע ביהודה); ועל ענוותנותו שלא רצה שיעתיקו את תשובותיו - כמו ר' שכנא, ושיטת המהר"ל להורות מן הש"ס, מול הרי"ף מיגאש, שהעדיף את הבקי בגאונים.

עיקרי הדברים

- הערות על החיבור.
- פסיקה מן הש"ס או מהפוסקים.

נוסח האגרת

ב"ה[1], י"ב שבט (תרע"ח[2]).

לכבוד ידידי הרה"ג[3] בתוי"ח[4] חכם וסופר מוהר"י[5] קאפל ד"ר[6] דושינסקי שליט"א[7].

אחדש"ה[8] באה"ר[9].

מחברתו היקרה לתולדות זקנו הגאון הצדיק ר'[10] קאפל חריף זצ"ל[11] הגיעה לידי, ונהניתי מסגנונה ומאוצר הידיעות התולדתיות אשר העלה והביא בה, שיביאו ברכה להרצאת קורות ישראל ותורתו בארץ הגר. ולחבת דבריו ארשום הערות קטנות אחדות.

בצד 24 קיצר כת"ר[12] יותר מדאי במה שכ'[13] שמצינו שיצאו מפי הגאון בעל התולדה שאלות אשר בימינו נוכל לחשבן למדעיות, והביא לדוגמא מש"כ[14] בספרו חי' יעב"ץ[15] ע"ד[16] המשנה חולין ל"ב א', שחט את הושט ופסק את הגרגרת שר"ע אומר שהיא טריפה, ובסוף הודה ר"ע שהיא נבילה, והקשה כיון שנשנית כאן קודם חזרה לענין מאי נשנית, הא ליכא נפ"מ[17], ותי' שיש נ"מ[18] לידע טעם תחלת דבורו של ר"ע קודם חזרה לדברי האומר טריפה היה ע"כ[19]. ואין לדברים הללו כמו שהם שום פירוש, וביחוד שאין להם שייכות למדעיות חדשות של ימינו.

וראוי שכת"ר[20] יתקן את הדברים עד שיהי'[21] מבוררים, כי לכאורה אין זה שום קושיא לשאול לאיזה טעם נשנית, כיון שכך היא המדה שמשנה ראשונה לא זזה ממקומה, כמו שאמר בגמ'[22] שם. והנה מצינו ביבמות בשתי משניות בפ' האשה שלום בד' קט"ז ב', וקי"ז א', שחזרו ב"ה להורות כדברי ב"ש, ולא הי'[23] שום צורך לשנות דברי ב"ה כיון שהודו לב"ש ומ"מ[24] שנה אותם ג"כ[25], מטעם דמשנה ל"ז ממקומה, ועכ"פ[26] הדבר צריך להתפרש כדי שלא יהי'[27] נראים כתמוהים דברי הגאון המחבר, וגם כת"ר שיחש את הענין לדברי מדעיות צריך לבאר את דבריו.

גם מש"כ על המשנה באבות בענין שלא ע"מ[28] לקבל פרס, ע"פ[29] היסוד דאסור לעשות מצוה ע"מ לק"פ ולהתחרט אם לא קבל הפרס, צריך להזכיר את יסוד הסברא שהוא מד' התוס'[30] דר"ה ד"ד ע"א[31]

ד"ה[32] בשביל, אע"פ[33] שכי התוס' שהוא דוקא בעכו"ם[34] כבר ביאר בתויו"ט[35] שם במשנה דאבות שכונתם היא ע"כ שגם בישראל אם הוא מתנהג כה"ג[36] ה"ז[37] אסור, דלא מסתבר לומר שישנה רבי משנתו בסתם בדבר שאינו נוהג בישראל רק בעכו"ם. אבל לתרץ עי"ז[38] את טעם השכר האמור בתורה משום שבאריכות ימים ל"ש[39] חזרה, דכל ימי חייו מצפה ע"ז[40], הוא דבר שא"א[41], שהרי כתובים בתורה ג"כ יעודים אחרים כמו למען ירבו ימיכם וימי בניכם, ושובע ועושר וכיו"ב[42]. וצריך לבאר כונת המחבר ז"ל[43] שבכל היעודים שבתורה לא קשה ליה די"ל[44] שמ"מ[45] לא אמרה תורה שיעשה בשביל כך, אבל בכבוד או"א[46] ובצדק צדק תרדוף כתוב למען תחיה משמע שהתירה תורה לעשות בשביל כך, ואיך יבואו חכמים ויאסרו, והיינו כהא דכי הט"ז בחו"מ[47] סי'[48] ב' ועוכ"מ[49], ויסוד הדבר הוא בתוס'[50] ר"פ איזהו נשך, דכ"ד המפורש בתורה להיתר אין חכמים יכולים לאסור, ואע"פ[51] שבת' חות יאיר הרבה להקשות ע"ז כבר נמצאו רבים וגדולים בדברי האחרונים שישבו הדברים, ואכמ"ל[52] בזה, ע"כ מתרץ הגאון רק"ח ז"ל שלענין הבטחת החיים לא שייכא חרטה, ובאמת דבריו הם דברי פי חכם חן, ואפריון נמטי לכת"ר[53] שהביאם, אבל ראוי לפרש הדברים כמש"כ[54].

בהוספה מענין התשובה בדבר המסים, שאלה זו בעצמה נשאל ג"כ הנוביי"ק[55] חחו"מ[56] סי' כ"ב מהגה"ר[57] יצחק הלוי מפ"ב, ודעת שני הגאונים השואל והמשיב היא שלא כדברי התשו' המובאה מכת"ר[58], שהם הסכימו שהמס שהיה נהוג עקרו הוא מס הדירה, וע"כ[59] מצד הדין צריך להיות לפי נפשות, אלא מפני שהם נותנים רשות ג"כ לעסוק במשא ומתן ע"כ צריך לשלם לפי ממון ג"כ, וע"כ פסקו שיהיה מחצה לפי ממון ומחצה לפי נפשות. ובאמת הסברא שכי השואלים כאן שהמס הוא על הנטירה, וכל נטירה היא לפי ממון, היא לכאורה סברא מעלייתא, וצ"ע[60] על הגאונים הנ"ל[61] הנוביי"י[62] והגריי"ץ[63] איך לא עמדו ע"ז די"ל שהמס הוא על הנטירה מחומסים וגזלנים.

ואולי ס"ל[64] להגאונים הנ"ל, שכיון שב"נ מצווים הם על הדינים, והיינו שלא יעשה חמס ושוד ביניהם, י"ל[65] שהם חייבים בשמירת הרכוש של התושבים שלא יניחו אותם לעשקם גם בלא תשלומין של מס מצדם, וא"כ[66] כל מה שהם מטילין את המס יכולים הם להטיל רק על היסוד של רשות הדירה, והוי דוגמא דאמרי' במס' ע"ז ד' ה' להביא ראי'[67] מדיני בני נח ע"פ התורה למנהג שלהם שהם נוהגים בו, דמסתמא מתיסדים העניינים אצלם ג"כ ע"פ תורת ב"נ[68], כ"ז[69] דלא חזינן שסרו מזה הדרך, א"כ[70] י"ל דמוקמינן החזקה שאין המס על הנטירה, שהם מחוייבים בזה בלא"ה[71] מצד תורת דינין, אלא בעד הדירה.

אמנם מה שתמוה לי מתשו' זו ע"ד הנוביי"י והגריי"צ[72] הנ"ל, שכפי הנראה שניהם היו על מאורע אחד, שבתשו' זו כתוב מפורש שהמלכה פרשה להדיא בפקודתה שיהי' הערך על העשירים, והנוביי"י[73] בתשו' שם הזכיר מפורש שאם יש גילוי דעת מהפקודה על איזה אופן יהיה החלוק אז הולכים אחר הגילוי ההוא, וזהו הענין של דמי כלילא דבפי"ק[74] דבב"ת[75], אבל בנדונם נראה שלא הי' שום גילוי דעת רק השרים העריכו ע"פ אומדנא שלהם, ע"כ פסקו שיהי' חצי לפי ממון וחצי לפי נפשות. וראוי לחוקרי דברי הימים לב"י[76] בארץ הגר, לחפש הארכיוונים של הממשלה לדעת את הלשון של הפקודה, למען דעת פשר דבר הסתירה הנ"ל.

בצד 26, מדת הענוה של הגאון בעל התולדה, שלא הניח העתקה מתשובותיו. והנה כן מעיד הרמ"א[77] ג"כ על חותנו ורבו הגאון ר' שכנא, שלא הי' מניח להעתיק את תשובותיו. ונראה משם שעיקר הטעם שלו הי' שלא רצה שיקבע הלכה לדורות, אלא שכל חכם בדורו יפסוק כפי מה שנראה לו מהתלמוד. וזו היתה שיטתו של המוהר"ל[78] מפראג ז"ל, שהאריך בס' נתיבות עולם שעיקר יסוד תורה שבע"פ[80] הוא שתהי'[81] ההוראה מן הש"ס[82] ולא מדי הפוסקי', וכ"כ[83] הפליג בענין עד שכתב שיותר טוב לפסוק מן הש"ס אע"פ שיטעה לפעמים בעיונו, מ"מ[84] זהו דרך התורה לפסוק כפי מה שעיניו רואות. אמנם דעת הר"י[85] מיגאש בת' נראה שאינה כן, שכ' ע"ד שני חכמים שאחד בקי בתלמוד ואין רגיל בפסקי הגאונים, והשני רגיל בדברי הגאונים, ואינו בקי כ"כ[86] בתלמוד, שיותר טוב למנות את הבקי בדברי הגאונים, והאריך בהבאת נסיונות שראה שטועים ע"י[87] ההוראה מן התלמוד עצמו. ואלו ואלו דברי א"ח[88] הם.

והנני באלה הימים מוטרד מכמה צדדים, ע"כ יהי' דברי מעטים. והנני חותם בברכה, יברכהו ד' בכ"ט[89] וזכות אבותיו תהא מסייעתו, כנה"י[90] ונפש ידידו דורש"ת[91],

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
3. הרה"ג - הרב הגאון
4. בתוי"ח - ככל הנראה שגיאת סריקה של בתוי"ר (בתורה ויראה)
5. מוהר"י - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
6. ד"ר - דוקטור
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. אחדש"ה - אחרי דרישת שלומו הטוב
9. באה"ר - באהבה רבה
10. ר' - רבי
11. זצ"ל - זכר צדיק לברכה
12. כת"ר - כבוד תורתו
13. שכ' - שכבוד
14. מש"כ - מה שכתב
15. יעב"ץ - רבי יעקב עמדן
16. ע"ד - על דבר
17. נפ"מ - נפקא מינה
18. נ"מ - נפקא מינה
19. ע"כ - על כן
20. שכת"ר - שכבוד תורתו
21. שיהי' - שיהיה
22. בגמ' - בגמרא
23. הי' - היה
24. ומ"מ - ומכל מקום
25. ג"כ - גם כן
26. ועכ"פ - ועל כל פנים
27. יהי' - יהיה
28. ע"מ - על מנת

29. ע"פ - על פי
30. התוס' - התוספות
31. ע"א - עמוד א
32. ד"ה - דיבור המתחיל
33. אע"פ - אף על פי
34. בעכו"ם - בעובדי כוכבים ומזלות
35. בתויו"ט - בתוספות יום טוב
36. כה"ג - כהאי גוונא
37. ה"ז - הרי זה
38. עי"ז - על ידי זה
39. ל"ש - לא שייך
40. ע"ז - על זה
41. שא"א - שאי אפשר
42. וכיו"ב - וכיוצא בזה
43. ז"ל - זכרונו לברכה
44. די"ל - דיש לומר
45. שמ"מ - שמכל מקום
46. או"א - אמן ואמן
47. בחו"מ - בחושן משפט
48. סי' - סימן
49. ועוכ"מ - ועוד כמה מקומות
50. בתוס' - בתוספות
51. ואע"פ - ואף על פי
52. ואכמ"ל - ואין כאן מקום להאריך
53. לכת"ר - לכבוד תורתו
54. כמש"כ - כמו שכתב
55. הנובי"ק - הנודע ביהודה קמא
56. חחו"מ - חלק חושן משפט
57. מהגה"ר - מהגאון הרב
58. מכת"ר - מכבוד תורתו
59. וע"כ - ועל כן
60. וצ"ע - וצריך עיון
61. הנ"ל - הנזכר לעיל
62. הנובי"י - הנודע ביהודה
63. והגרי"ץ - והגאון רבי שמות שמתחילים באותיות י, ץ (למשל: יעקב + ץ) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
64. ס"ל - סבירא ליה
65. י"ל - יש לומר
66. וא"כ - ואם כן
67. ראי' - ראיה
68. ב"נ - בן נח / בני נח
69. כ"ז - כל זה
70. א"כ - אם כן
71. בלאו"ה - בלאו הכי (בלאו הכי, ממילא)
72. והגרי"צ - והגאון רבי שמות שמתחילים באותיות י, צ (למשל: יעקב + צבי) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
73. והנובי"י - והנודע ביהודה
74. דבפ"ק - דבפרק קמא (הפרק הראשון)
75. דבב"ת - דבבבא בתרא

76. לב"י - לבית יוסף
77. הרמ"א - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות מ, א (למשל: משה + אברהם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
78. המוהר"ל - ה + מוהר"ל: מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ל (כגון לוי / ליב) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
79. בס' - בספר
80. שבע"פ - שבעל פה
81. שתהי' - שתהיה
82. הש"ס - השישה סדרים (התלמוד)
83. וכ"כ - וכל כך
84. מ"מ - מכל מקום
85. הר"י - הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
86. כ"כ - כל כך
87. ע"י - על ידי
88. א"ח - אלקים חיים ("אלו ואלו דברי א"ח"); "שא"ח": שאינו חייב
89. בכ"ט - בכל טוב
90. כנה"י - כנפשו היקרה
91. דורש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתפז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ערב שבת נשא תרע"ח - אוקספורד **נמען:** הוריו ואחיו שמואל (בעברית וביידיש)

הם באוקספורד לכמה ימים של מנוחה, 'בחברה טובה'. הגיעו מכתבים, ובהם קושיה של אביו בזבחים, והרב קוק כתב לו תשובה. אין הרב קוק מתערב בסכסוכי קהילת יפו, כי לא נשאל. 'הסתדרות ירושלים' מראה סימני התפתחות, ויש לחזק את ההסתדרות בארץ ולקשרה עם לונדון.

עיקרי הדברים

- מנוחה באוקספורד.
- תשובה לאביו בזבחים.
- לא מתערב ביפו.
- 'הסתדרות ירושלים'.

נוסח האגרת

בע"ה[1], יום ועש"ק[2] נשא, בגולה, תרע"ח[3].

הורי היקרים עט"ר[4] שליט"א[5], ואחי יקירי הר"ש[6] וכא"ל[7] שיחיו לאוי"ט[8]. שלו'[9] וברכה.

תל"י[10] על החוה"ש[11] אשר עמנו, כמו כן מצב"י[12] שי'[13] הננו מקבלים מכתבים כסדרן ב"ה[14] על שלומו הטוב.

זה כיומים אשר סרנו על משך זמן קצר להנפש קצת פה עיר הספרים אקספארד, והנה לפני נסיעתנו קבלנו מכתבים מכם יקירינו ועט"ר[15], ומיתר אהובינו בקודש. גם באו מכתבים ישנים, מימי החורף, ומהם מוצלים ממים אשר קריאתם קשה מאד. בתוך המכתבים העתיקים בא לידי מכתב כבוד מ"א הרב שליט"א מפ' משפטים, ובו מצאתי קושיא אחת בסוגיא דס"פ[16] התערובות דזבחים, ורשמתי מה שנראה לע"ד[17] להעיר על דברי קדשו דכבוד אאמו"ר[18] שליט"א, ומפני איזה מניעות לא העליתי על הספר עוד תירוץ אחד, שהעליתי באורחא חריפתא קצת, בע"ה. ואודה לד' חסדו כי הביאנו עד הלום לשא ולתן בד"ת[19] עכ"פ[20] במכתב. יזכנו ד' ברחמיו, לחזות בנועם פני קדשם, ולשרתם בקודש על אדמת קדשנו תובב"א[21], כעיר עז לנו, יכוננה עליון.

צר לי על סיבוכי המצב בקהילת יפו מפני חילוקי הדיעות, והנה אנכי לא נשאלתי משם משום צד ואיך אוכל להדרש לאשר לא שאלוני. דברי אלה הנני מכוין אליך שמואל חביבי.

מיקירינו בחו"ל[22] לא הגיע לידינו מכתב זה חדשים במספר, נקוה שכעת כבר יוכלו לכתב, ואנחנו מצדנו כתבנו להם סמוך להאפשרות הראשונה, ובע"ה[23] כאשר נודע מפרטי ענייניהם לא נאחר אי"ה[24] להודיע לכם. נקוה שהשלו'[25] אתם כאשר ב"ה גונן עליהם עד כה, כה לא יעזוב חסדו מהם ומכולנו גם לימים יוצרו ברב רחמיו. התוכן של ההסתדרות "ירושלים" שהנני עורג אליו בההתעוררות של המכתבים בשם דגל ירושלים, הנני רואה בו סימני התפתחות ויש תקוה שתצמח ממנו תנועה חשובה, להתעלות אור

חיי הקודש בקרב תנועות החיים של זרמי הזמן ומאורעאותיו הנפלאים, ההולכים במערכת הסדרים בידי משנה העתים, ומחליף את הזמנים אדון כל עולמים, צור ישראל וחוסן ישעו לעד ב"ה.

אמנם צריכים אנחנו איגוד וזירוז, בשכלול ההסתדרות באי"י[26], וקישורם אלינו פה. ומנייהו ומנן יתקלס עילאה בע"ה, ויתרומם קרן ישראל, וקרנות צדיקים תרוממנה, והיכן מתרוממת קרנם בירושלים, כמגילה י"ז ב'. והנני מאד מחכה להודע מפעולה בדבר קדוש זה מצד ועד-העיר בעיקו"ת[27], וראשי העם וגדוליו, כי בכל פינה שאנו פונים הננו מוצאים את ההסתדרות הזאת ונשיאת דגלה נחוצה, ונוכל לקוות בע"ה כי בקרוב יצמח מזה ג"כ[28] פרי ברכה למעשה, חוץ מהערך הרוחני של הענין אשר אין ספורות לו. חזק ונתחזק למען עמנו, ולמען ערי אלקינו, ודי יסעדנו ברב עזו וחסדו. ליעבסטע מוטער לעבוואהל, לאוי"ט.

ווי איך האב שיין געשריעבען, געפינען מיר זיך מאמענטאל אין די שטאט אקספארד, האפענטליך אייניגע טאגען היר צו פארברייננגען, מיר האבען דא גוטע געזעלשאפט און וויכטיגע אנגעלעגענהייט, וועגען דינגע וועלכע זיי זייען בא מיר טייער. ב"ה פאר אונזער געזונדהייט. מיר האפען דאס יעצט וועלען מיר שאהן קענען ערהאלטען בריף פון ר'[29] בערציג אין חיימ'ן שיחיו, און אלע אונזערע ליעבענדע דארטען.

מיר האפען אי"ה בקרוב צו שרייבען פיעלליכט אליינגערן בריף, אלזא פארקירצע איך יעצט פארלייפיג מיין שרייבען. אויב עס וועט דיר ליעבע מוטער ניט שוער זיין אונז צו ערפרייען מיט דיין ליעבען אונטערשריפט וועט דאס באי אונז איין גרויסער פראזענט זיין בע"ה.

הנני חותם בכל חותמי ברכות באהבה רבה ויראת הכבוד, בצפיית ישועה ועתרת ברכה כנפשם הרוממה ונפש בנם עבדם מצפה לשרת את פניהם בקודש בעיר ד' שמה, ובקרוב תקום לדממה סערת המלחמה, ואלומת ישראל תהיה נצבה וגם קמה, בב"א[30],

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

תרגום

אמא אהובה מאד חיי בטוב לאוי"ט, כמו שכתבתי כבר, נמצאים אנחנו כעת בעיר אקספארד. נקוה לבלות פה ימים אחדים, ויש לנו פה חברה טובה ועניינים חשובים בדברים שהם יקרים לי. ב"ה על מצב הבריאות שלנו. אנחנו מקוים כי עתה כבר נוכל לקבל מכתבים מאת ר' דב ומאת חיים שיחיו, וכל אהובינו שם.

אנחנו מקוים אי"ה בקרוב לכתוב אולי מכתב ארוך, לכן אני מקצר לעת-עתה את כתיבתי. אם לא יקשה לך, אמא אהובה, לשמחנו בחתימת ידך האהובה, זו תהיה לנו מתנה גדולה בע"ה.

1. בע"ה - בעזרת השם
2. ועש"ק - וערב שבת קודש
3. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)

4. עט"ר - עטרת ראשי
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. הר"ש - הרב רבי שם שמתחיל באות ש (כגון שמואל / שלמה / שמעון / שמחה / שאול) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
7. וכא"ל - וכל אשר לו
8. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
9. שלו' - שלום
10. תל"י - תודה לא-ל יתברך
11. החוה"ש - החיים והשלום
12. מצב"י - מצבי יהודה (בנו של הרב קוק)
13. שי' - שיחיה
14. ב"ה - ברוך השם
15. ועט"ר - ועטרת ראשי
16. דס"פ - דסוף פרק
17. לע"ד - לעניות דעתי
18. אאמו"ר - אדוני אבי מורי ורבי
19. בד"ת - בדברי תורה
20. עכ"פ - על כל פנים
21. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
22. בחו"ל - בחוץ לארץ
23. ובע"ה - ובעזרת השם
24. אי"ה - אם ירצה השם
25. שהשלו' - שהשלום
26. באי"י - בארץ ישראל
27. בעיקו"ת - בעיר קודשנו ותפארתנו
28. ג"כ - גם כן
29. ר' - רבי
30. בב"א - במהרה בימינו אמן

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתצב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ז סיון תרע"ח - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

כבר מותר לכתוב בעברית (בצנזורה). התנועה מתעוררת, אבל צריכה 'זירוז גדול ועצה רחבה'. אביו כתב קושיה בזבחים, וישכלו... זך ובהיר'. שאלת קמחי: בהלוואה בצ'ק בליטראות מחזירים ליטראות, והרווח מהמרה לפרנקים הוא של הלווה.

עיקרי הדברים

- כתיבה בעברית.
- שכל האב.
- החזרת הלוואה במטבע.

נוסח האגרת

ב"ה[1] כ"ז סיון, תרע"ח[2], לונדון.

בני מחמדי שליט"א[3], ת"ל[4] על החוה"ש[5] אשר עמנו. ב"ה שכבר אפשר לכתב בלשונינו. תוכל לשער כמה אנו צמאים לראות ממך כבר מלה עברית. בטח קבלת את החוברת ע"ד[6] המטרות של ד"י[7]. ב"ה התנועה מתעוררת היא, אכן זירוז גדול ועצה רחבה צריכים לטפחה ולכלכלה. ד' יעזרנו ויתקננו בעצה טובה מלפניו.

כתוב נא יקירי בפרטיות מכל אשר עמך, ואם נעשה איזה דבר בשביל ההסתדרות "ירושלים" ורוממות דגלה.

מא"י[8] הננו מקבלים מכתבים, אמנם מכתבינו אליהם נתעכבו קצת, ע"פ[9] קובלנתם שזה כמה שלא קבלו מאתנו. הם מזכירים ג"כ[10] שלא קבלו מאתך שום דבר כ"א[11] כרטיס אחד. אל נא תקמץ מכתוב גם ליפו גם לירושלים. מאאמו"ר[12] שליט"א קבלתי מכתב וקושיא אחת במ' זבחים, ושמחתי מאד לראות כי בכל התלאות אשר סבלו בכל משך הזמן רוח ד' ויראתו הטהורה היא סמכתהו ת"ל, ושכלו ב"ה הוא זך ובהיר, כה יחזקהו ויאמצהו השי"ת[13] בכל טוב לאוי"ט[14] וינוב בשיבה טובה ונזכה לחדות את פניו בשמחה בשוב ד' את שבותנו.

דר"ש[15] אהובינו כולם שי'[16], ביחוד ש' מר קמחי שי'. על השאלה השיבותי במכתב הלועזי שלפי הצעת הדברים אני רואה שצריך לשלם רק את המטבע שלוה, דהיינו אותה הכתובה בהטשיק ובהשט"ח[17] שהיא ליטראות, ומה שלקח פרנקים זה הי'[18] בתור קני' שמכר את הטשיק וקנה בעדם והריוח שלו. וכמדומה שכן נוהגים ג"כ הסוחרים בין בירידת המטבע בין בעלייתו. והנני חותם בברכה ובט"ס[19] אביך מצפה אשרך וטובך כה"י[20],

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם

2. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. ת"ל - תודה לא-ל
5. החוה"ש - החיים והשלום
6. ע"ד - על דבר
7. ד"י - די ירחם
8. מא"י - מארץ ישראל
9. ע"פ - על פי
10. ג"כ - גם כן
11. כ"א - כי אם
12. מאאמו"ר - מאדוני אבי מורי ורבי
13. השי"ת - השם יתברך
14. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
15. דר"ש - דורש שלום
16. שי' - שיחיה
17. ובהשט"ח - ובשטר החוב
18. הי' - היה
19. ובט"ס - ובטוב סלה
20. כה"י - כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתצח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ג' מנחם אב תרע"ח - הרוגייט **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

ספרדי בשם עמוס סיפר שהרצי"ה סובל בסנט גאלן בגלל חומרות במאכלים. הרב קוק תמה יאיך יעלה על דעתך להחמיר בדברים שאין להם יסוד, למשל פת פלטר, באופן שנוגע לבריאות. אם הרצי"ה סובל, צריך להחליף מקום. ההסתדרות מתפתחת, ונוסדו סניפים.

עיקרי הדברים

- נגד חומרות שפוגעות בבריאות.
- פת פלטר.
- התפתחות ההסתדרות.

נוסח האגרת

ב"ה[1], ג' מנ"א[2] תרע"ח[3].

בני יקירי שליט"א[4], נתעכבו דברינו אליך יקירי, מפני טרדות הנסיעה לפה, והטרדת המרפא, גם הטרדות של אנשים צדדיים מזדמנות גם פה כמובן. והננו כבר מחכים מאד למכתבך. וב"ה[5] כאשר כבר אפשר לכתוב בלה"ק[6] למה לא תשמחנו בדברים מפורטים. כמו כן מא"י[7] הם תמהים מדוע אינם מקבלים מאתך מכתבים. כמה פעמים שחרתיך יקירי שתשמחם בדבריך היקרים שיהי'[8] להם למשיב נפש. ת"ל[9] על החוה"ש[10] הרגיל אצלנו. מהלך הרפואה הולך ג"כ[11] ב"ה כשורה. במשך היותנו כבר פה, הי'[12] בלונדון ספרדי אחד מר עמוס, ומסר לנו ד"ש[13] ע"י[14] מכרנו, ובתוך הדברים קבל מאד על מצב הכלכלה שלך בס'[15] גאלען, מצד עניני חומרות במידי דמיכל, ואני תמה עליך מאד איך יעלה על דעתך להחמיר בדברים שאין להם יסוד בד"ת[16], באופן הנוגע למצב הבריאות, למשל ע"ד[17] פת פלטר שאין שום מקום להחמיר במקום שאין פת ישראל מצוי. וכן אנו מתגעגעים מאד להודע מכל הפרטים, ואם באמת סובל אתה איזה דבר הנוגע ח"ו[18] לבריאותך, אז הלא צריכים לבקש עצה שתחליף את מושבך במקום אשר לא תסבול מאלה ההכבדות. ודי יעזרנו ואל יטשנו.

מצב ההסתדרות הולכת היא ומתפתחת. נקוה שישגא אחריתה בע"ה[19]. נתיסדו ענפים באיזה מקומות, והתסיסה לטובה הולכת ומתגברת. יחזקנו ד' ברוחו הטובה ועז וגבורה יחנינו בשכל טוב לנהל את העניינים בשורה ישרה ובמעמד של שלו'[20] וברכה לעם ד' הגוי כולו. הנני כעת מקצר מפני קדושת הש"ק[21], ועוד הכנות דרושות. והיה זה שלו' וברכת ד' וטובו, אורו וישעו, עלינו ועל כל עמו ועולמו, כנה"י[22] ונפש אביך מצפה אשרך וטובך כה"י[23],

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

ד"ש באה"ר[24] לאהובינו היקר הר"א[25] קמחי שליט"א וכב"ב[26] היקרים, ולכל אהובינו ודורשי שלומנו וכל הקהל הק'[27] יצ"ו[28]. יברכם ד' בכט"ס[29].

הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. וב"ה - וברוך השם
6. בלה"ק - בלשון הקודש
7. מא"י - מארץ ישראל
8. שיהי' - שיהיה
9. ת"ל - תודה לא-ל
10. החוה"ש - החיים והשלום
11. ג"כ - גם כן
12. הי' - היה
13. ד"ש - דרישת שלום
14. ע"י - על ידי
15. בס' - בספר
16. בד"ת - בדברי תורה
17. ע"ד - על דבר
18. ח"ו - חס ושלום
19. בע"ה - בעזרת השם
20. שלו' - שלום
21. הש"ק - השבת קודש
22. כנה"י - כנפשו היקרה
23. כה"י - כנפשו היפה
24. באה"ר - באהבה רבה
25. הר"א - הרב רבי שם שמתחיל באות א (כגון אברהם / אליהו / אהרן / אליעזר) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
26. וכב"ב - וכל בני ביתו
27. הק' - הקטן
28. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
29. בכט"ס - בכל טוב סלה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתקיט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ד' מרחשון תרע"ט **נמען:** הרב אהרן ראובן צירני, ברמינגהם

הרב קוק מחזק את ידי הרב צירני שפעל להרחיק את הנישאים לנוכריות. ראיה ממעשה נחמיה, שהבריח את נכד אלישיב הכהן הגדול שהיה חתן לסנבלט, ומדברי הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פרק יב) שהנישא לנוכרית כאילו התחתן בעבודה זרה.

עיקרי הדברים

- חיזוק נגד נישואי תערובת.
- מעשה נחמיה.
- הרמב"ם, הלכות איסורי ביאה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], ד' מ"ח[2] עטר"ת[3].

כ'[4] ידידי הרב הג'[5] המפורסם איש אשכולות מו"ה[6] אהרן ראובן צארני שליט"א[7], רב בק' בירמינגהאם יצ"ו[8], וכא"ל[9] שוי"ר[10].

מכתבו היקר הגיעני, וישר חילי' על אשר יאזר כגבר חלציו לקנא קנאת ד'. להרחיק בכל מה דאפשר את הבוגדים בברית ד' ותוה"ק[11], להטמע בבנות גויי הארץ. ומי זה אשר לא יתן צדק לפעלו הטוב. ומעשה נחמי' יוכיח, שהבריח את בן בן אלישיב הכה"ג[12], בהיותו חתן לסנבלט, ולא נשא פני גדול, ותחשב לו לצדקה עד עולם, ולשון הרמב"ם[13] בפי"ב[14] מה' אסו"ב[15] שהוא כאילו נתחתן בעבו"ז[16], ויש בו הפסד שאין בכל העריות כמותו, ע"כ[17] תחזקנה ידי כת"ר[18]. ואקוה בעה"י[19] שרבים ושלמים יחזקו את ידיו לטהר כרם בית ישראל, ולהאיר אור קדושת היהדות במבואות האפלים, ודי' יהי'[20] אור לנו, וישיב לב רחוקים לשוב לצור מעוזם, לטוב להם כה"י[21].

והנני בזה ידי"ע[22] דוש"ת[23] ומחזק ידיו בעז ד', כנה"ר[24] ונפש חותם בכל חותמי ברכות באה"ר[25],

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם
2. מ"ח - מרחשון
3. עטר"ת - השנה תרע"ט (1918/1919) - כתובה במילה "עטרת"
4. כ' - כבוד
5. הג' - הגאון
6. מו"ה - מורנו הרב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
9. וכא"ל - וכל אשר לו
10. שוי"ר - שלום וישע רב
11. ותוה"ק - ותורתנו הקדושה

12. הכה"ג - הכהאי גוונא
13. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
14. בפי"ב - בפרק י"ב
15. אסו"ב - איסורי ביאה
16. בעבו"ז - בעבודה זרה
17. ע"כ - על כן
18. כת"ר - כבוד תורתו
19. בעה"י - בעזרת השם יתברך
20. יהי' - יהיה
21. כה"י - כנפשו היפה
22. ידי"ע - ידידו עוז
23. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
24. כנה"ר - כנפשו הרמה
25. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתקכב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד מרחשון תרע"ט - לונדון **נמען:** הרב שמואל דוד מנדלסון

מאמרו קולע למגמת ההסתדרות, ו'אין קץ להעמקתם של דברים'. הם צריכים תחייה פנימית שתהיה נשמה לתחייה החיצונה, והתקווה היא בצעירי תלמידי החכמים. בהלכה: אין לדמות דין 'הוחזק כפרן' לקיום דברי העדים, כי עיקרו כשאמר 'פרעתי' אחר כך. זו תקנת חכמים מטעם אומדנא, ולא פסלות (על פי הסמ"ע, קצות החושן, הגר"א ובעל המאור בבבא מציעא).

עיקרי הדברים

- תחייה פנימית כנשמה לחיצונה.
- צעירי תלמידי החכמים.
- הלכה: הוחזק כפרן.

נוסח האגרת

ב"ה[1], י"ד מ"ח[2], עטר"ת[3], לונדון.

כ'[4] ידידי היקר הרב החו"ב[5] שנון ונעלה מאד מו"ה[6] שמואל דוד מענדעלסאהן שליט"א[7]. מכתבו היקר עם מאמרו הגיעני, ובכלל קולעים דבריו למגמתנו, ביסוד הסתדרותנו הקדושה. אמנם אין קץ להעמקתם של דברים, ובירור טוהר ההרגשות הקדושות, שהן ראויות כעת לצאת בהתגלות רבה, מלב כל השרידים אשר ד' קורא, להחיות את עמנו תחיה קדושה, תחיה פנימית, כדי שתהי'[8] משמשת לנשמה אל התחיה החיצונה, אשר עינינו רואות אותה, עם אורותיה וצלליה. והדברים כולם אשר יתבררו ויתלבנו ע"י[9] כחות חכמי לב, טהורי דעה, דורשי ד' בכל לבבם, הם הם לשד החיים התאוריים של הסתדרותנו.

ע"כ[10] קרואים ללימוד ועיון, להעמיק ולהקשיב, הננו כולנו. וגדולה היא תקותנו על הכוחות היותר טובים, שבצעירי ת"ח[11] שבדור, שבתוכם ימנה ידידי. חזקו ואימצו, וצור ישראל יהי'[12] בעזרנו לרומם נס קודש על הרי ישראל, ולפאר הדרת תורת אמת, תורת ד' תמימה בכל עוז וכבוד. דבריו בד"ת[13] נאמרים הם בשכל טוב, וא"א[14] לי כעת להאריך מרוב הטרדא. אבל לאמתת הענין א"א[15] ליחש דין הוחזק כפרן לקיום דברי העדים, שהרי עיקר הדין של הוחז"כ[16] הוא כשאמר פרעתי אח"כ[17], שאין כאן הכחשה לעדים כלל, דאל"ה[18] הר"ז[19] בכלל כ"ה לא לויתי כאומר לפ"ד[20], וכדי הסמ"ע[21] במקומו, ופשוט הוא, ועיקר ד' הקצה"ח[22] ע"ד[23] הראב"ד[24] הוא מפני שבעסק זה גם בעדים הוחז"כ, ומה שצריכין שיהי'[25] דוקא בב"ד[26] הוא כדי שיהי' מוחז"כ[27] גם לעסק אחר, כמש"כ[28] בבי' הגר"א[29] דמש"ה[30] אי' בגמ'[31] דלא הוחז"כ לעסק אחר, אבל בעסק זה גם ע"פ[32] עדים הו"כ[33], ואין ענין של הוחז"כ נוגע כלל לפסלנות, וכלשון בעל המאור בפ"ק[34] דב"מ[35], שכ'[36] ואינו חשוד בכך לא על הממון ולא על השבועה, אלא צ"ל[37] שהוא תקנת חכמים, מטעם אומדנא, כשראו שהוא מתאמץ בטענות שקר על ממון זה, לטול ממנו את נאמנותו בזה הפרט דוקא ולא אמרו דבריהם כ"א[38] כשהוכחש בטענותיו,

ולא בענין גזילה קודמת שי"ל[39] שחזר בתשובה, ורוצה לתקן את מעוותו, אבל בטענות לא ראינו ממנו שמתחכם בשקר.

ואין דנין ד"ס[40] מד"ס[41]. זהו בירור הענין במהות הו"כ. וא"א לי בשו"א[42] להאריך כעת.

והנני בזה חותם בברכה וכ"ט[43] כנה"י[44] ונפש ידידו מוקירו ומכבדו,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. מ"ח - מרחשון
3. עטר"ת - השנה תרע"ט (1918/1919) - כתובה במילה "עטרת"
4. כ' - כבוד
5. החו"ב - החריף ובקי
6. מו"ה - מורנו הרב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. שתהי' - שתהיה
9. ע"י - על ידי
10. ע"כ - על כן
11. ת"ח - תלמידי חכמים
12. יהי' - יהיה
13. בד"ת - בדברי תורה
14. וא"א - ואי אפשר
15. א"א - אי אפשר
16. הוחז"כ - הוחזק כפרן
17. אח"כ - אחר כך
18. דאל"ה - דאי לאו הכי
19. הר"ז - הרב רבי שם שמתחיל באות ז (כגון זאב / זלמן / זכריה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
20. לפ"ד - לפי דעתי
21. הסמ"ע - הסמ"ע - ספר מאירת עינים
22. הקצה"ח - הקצות החושן
23. ע"ד - על דבר
24. הראב"ד - רבי אברהם בן דוד
25. שיהי' - שיהיה
26. בב"ד - בבית דין
27. מוחז"כ - מוחזק כפרן
28. כמש"כ - כמו שכתב
29. הגר"א - הגאון רבי אליהו מווילנה
30. דמש"ה - דמשום הכי
31. בגמ' - בגמרא
32. ע"פ - על פי
33. הו"כ - הוחזק כפרן
34. בפ"ק - בפרק קמא (הפרק הראשון)
35. דב"מ - דבבא מציעא
36. שכ' - שכבוד
37. צ"ל - צריך להיות
38. כ"א - כי אם

39. שי"ל - שיש לומר
40. ד"ס - דברי סופרים
41. מד"ס - מדברי סופרים
42. בשו"א - בשום אופן
43. וכ"ט - וכל טוב
44. כנה"י - כנפשו היקרה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתקכו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' כסלו תרע"ט **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הרב קוק שמח במכתב הרצי"ה ובחידושיו. עם בוא השלום, הגיע הזמן שהרצי"ה יתכונן לבוא אליהם, ואחר כך לעלות לארץ. מאמריקה מבקשים שיבוא וישלמו את ההוצאות, אבל הדבר לא הוכרע. 'עתה הגיע כבר תור המעשה המוחש'. בהלכה: בעניין 'תשמישי מצוה נזרקים' - לפי הרמב"ן (בר"ן, מגילה, פרק בני העיר) יש 'קדושה של כבוד' שחלה רק בשעת המצוה, ויש קדושה עצמית שאינה פוקעת. אולי זה שורש המחלוקת אם 'קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא', ושני פירושים ב'ונקדש בכבודי'. אין לתלות זאת ב'לב בית דין מתנה', שנאמר רק על פרטים יוצאי דופן. קובץ התעמולה מתורגם לעברית. הרב קוק מתמה שהרצי"ה לא השיב על התרגום לגרמנית.

עיקרי הדברים

- שמחה בחידושי הרצי"ה.
- הכנה לשיבה.
- קדושה עצמית וקדושת כבוד.
- קובץ בעברית.

נוסח האגרת

בעה"י[1], י' כסלו עטר"ת[2].

בני יקירי שליט"א[3], אחרי אשר הרבה חכינו לדבריך, הנה באו במשך ימי מספר כרטיסך ומכתבך האחרון מלא דבר ד' זו הלכה, אשר הי'[4] לי לשמחת לב. ברוך ד' אשר נתן בלבך דעה והשכל לפלפל בחכמה, באורח דעת ומישרים. כה יחזק ויאמץ חילך לאורייתא, ותוסיף אומץ באור ד' ובקדושת תורתו ויראתו, בדעת ותבונה, והגיון ישר להגדיל תורה ולהאדירה לאוי"ט[5].

הנה תל"י[6] אשר זכנו להגיענו לימי השלו'[7] בעולם, יה"ר[8] שיכונן את מצעדנו מהרה להביאנו שמחים לארץ חמדתנו, ולמצא ברב עוז ושלו'[9] את כל מחמדינו וכל עם ד' הגוי כולו יושב ציון מעוטר בהוד והדרת כבוד ויפעת קודש ד'. והנה כבר הגיע הזמן לחשוב על דבר הענין למעשה. וכן חושבים אנו שראוי שתכין את עצמך לבא פה אלינו בעה"י. והשי"ת[10] יזכנו לעלות אל הקודש בקרוב, בהצלחה, ורחמיו וחסדיו אל יעזבונו נצח. מאמריקה כתב ד"ר[11] זיידל נ"י[12] בשם ד"ר רעוועל ואגודת הרבנים שם, שהם מבקשים כולם שאבא שמה בשביל עניני אה"ק[13], ואם אשיבם הן ע"י[14] דעפעשע ישלחו את ההוצאות הדרושות.

אמנם לע"ע[15] עוד הדבר בלתי מוכרע אצלי, ינחנו ד' בעצה טובה מלפניו. ממר באדענהיימר הגיעה רשימת חברות שלו, שכתוב בה ששולח לי"ש[16] אחת, אבל הלי"ש[17] לא נמצאת במכתב, ואין זה ענין מעכב. ב"ה[18] שעצם רעיוננו הולך ומתפשט וקונה לבבות יקרים. עתה הגיע כבר תור המעשה המוחש בע"ה[19]. כל מגמתנו היא לאחד ולהרבות נועם ושלו', אני מתאמץ ומחפש למצא דרך סלולה במעשה במקום שהנוטים לדעת אחרת מעבירים מאד את הדרך, מבלי להתחשב עם הכרתה הכללית של האומה,

המתבטאת ע"י שלמי אמוני עם ד', שבאמת הם הם עיקרה ויסודה של אומתנו אפילו שהם נחלשים במעשיהם המעשיים במה שנוגע למצב הזמן. אקוה שיאיר ד' באור ישעו את נתיבותינו ויחזק את רוחנו באורח שלו'[20] ועז.

בהערת אהובנו הה"ג[21] רמ"ש[22] שי'[23], בטעמא דמילתא שתשמישי מצוה נזרקים, וכי קדושה שבהן להיכן הלכה, כבר הסביר זה הרמב"ן[24], הובא בר"ן מגילה פ' בני העיר, שהקדושה שחלה על המצוה היא קדושה של כבוד, שחלה רק בשעת מצוה, והיינו מפני כבודה של המצוה. א"כ[25] יש לנו בעניני קודש קדושה בעצם וקדושה של כבוד, ובתשמישי קדושה הקדושה היא בעצם, ע"כ[26] ודאי א"א[27] שתיפקע, ויש שאפי'[28] פדיון אין מועיל בהם, אבל קדושה של כבוד שייך רק כ"ז[29] שהכבוד שורה שם, והכבוד של המצוה אינו שורה כ"א[30] בזמן שהמצוה נוהגת. ונראה שזה הוא שורש המחלוקת בקדושה ראשונה או שני' אם קדשה לע"ל[31], דלדעת רבים היא סובבת גם על מקום המקדש, שאם נאמר שהיא קדושה של כבוד כיון שנסתלק הכבוד מסתלקת הקדושה, ואם היא קדושה עצמית, זאת היא קדושת השכינה, אז אמרינן שלעולם אינה בטלה, כמו וכי קדושה שבהן להיכן הלכה. והם שני פירושים על המקרא דונקדש בכבודי האמור במשכן, וה"ה[32] במקדש דאיקרי משכן, שאפשר לפרש שעל ידי הכבוד חלה קדושה עצמית, והויא קדוה"ג[33] ואינה בטלה לעולם, וכ"ק[34] שבהן לה"ה, אבל אם נפרש שהקדושה היא מפני הכבוד אז אינה נוהגת כ"א בזמן שהכבוד שורה.

ובס' שער השמים לר"א אירירה האריך בהבנת האצלה קיימת והאצלה מתנודדת, שהמעמיקים שבאפלטוניים השיגו כבר את הכרח מציאותם של שני הצדדים הללו בעמדה הרוחנית המצויה בההויה האצילית, ובאופן יותר מצוחצח הגדירוה חכמי קודש של עם ד'.

ומה שקשרת את הדברים בענין לב ב"ד[35] מתנה, לא מצאנו סברת לב ב"ד מתנה כ"א על דברים פרטיים יוצאים מן הכלל, אבל על ענין הכולל את כל הכלל כולו, כה"ג[36] דתשמישי מצוה, שכל עניני מצוה אין קדושתם כ"א בשעתם, אין שייך ע"ז[37] לב ב"ד מתנה, ויותר נח להכניס הדבר ביסוד קבוע בטבע הענין כסברת הרמב"ן, דכך היא המדה דקדושה של כבוד. קשה לי כעת להאריך בכל דבריך הנעימים וישרים ב"ה, יזכנו השי"ת[38] להשתעשע בחוקיו ובאמרות צדקו בשמחות וגיל וחדותו ונועמו לאוי"ט בכט"ס[39].

כעת נקוה שנוכל להתקשר בדברים עם הרבה כוחות טובים וקדושים, לעבוד שכם אחד ביסוד הסתדרותנו הקדושה, בכונה רצויה להזריח קדושת שם ד' והוד פאר יפעת תורתו על כל תנועת תחייתנו. בקרוב יצא לאור קובץ המכריז של ד"י[40], שהעתקתי את כתבי התעמולה לעברית. אקוה שבחוג מביני מדע יפעלו הדברים האמורים בלה"ק[41] יותר מכפי שפעלו בהיותם נאמרים בלשון חול. בעניני הת"ת[42] ויתר מוסדות הקודש באי"י[43], הנני משתדל עד כמה שידי הכהה מגעת, וב"ה[44] שעזרה לא מעטה לפי הערך באה להם ע"י השתדלותנו, ונקוה שהתעכבותי בגולה במשך הזמן עד כה תהי'[45] להם להועיל ולרוממות קרן גם לימים הבעל"ט[46], כשיחננו השי"ת ברוב חסדו לשוב אל הקודש ולעשות בדרך מסודר בתיקון ענינינו הפנימיים במקום המעשים ומרכזם, באחד המכתבים העירותיך כבר ע"ד[47] העתקת כתבי התעמולה לאשכנזית, ובגופן שלהן, וחידוש בעיני שלא השיבות ע"ז דבר.

דר"ש[48] כל יקירנו שי' ביחוד הרא"ק[49] ומשפחתו, מה שלומם בפרטיות כעת לפי מצב הזמן, השי"ת ישמור ויגונן ויציל את שאר עמו מכל פגע ומחלה. אבקשך מאד להתמיד במכתבים, יהיו אפילו קצרים, פעמים או שלוש בשבוע, והשי"ת יתקננו בעצה טובה מלפניו בכל עוז וישועה.

והנני בזה חותם בכל חותמי ברכות באה"ר[50] כנה"י[51] ונפש אביך מצפה צביונך ותפארתך בכט"ס,

הק' אברהם יצחק ה"ק

למע"ה[52] להשיב דברים ברורים מה אתה חושב ע"ד שיבתך אלינו בע"ה בקרוב, יצוה צור חסדו ברחמיו, ונגילה ונשמחה בישועתו לאוי"ט.

הנ"ל

---

1. בעה"י - בעזרת השם יתברך
2. עטר"ת - השנה תרע"ט (1918/1919) - כתובה במילה "עטרת"
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. הי' - היה
5. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
6. תל"י - תודה לא-ל יתברך
7. השלו' - השלום
8. יה"ר - יהי רצון
9. ושלו' - ושלום
10. והשי"ת - והשם יתברך
11. ד"ר - דוקטור
12. נ"י - נרו יאיר
13. אה"ק - ארץ הקודש
14. ע"י - על ידי
15. לע"ע - לעת עתה
16. לי"ש - לירות שטרלינג
17. הלי"ש - הלירות שטרלינג
18. ב"ה - ברוך השם
19. בע"ה - בעזרת השם
20. שלו' - שלום
21. ההי"ג - הרב הגאון
22. רמ"ש - רבי משה ש... - שם אדם
23. שי' - שיחיה
24. הרמב"ן - רבי משה בן נחמן
25. א"כ - אם כן
26. ע"כ - על כן
27. א"א - אי אפשר
28. שאפי' - שאפילו
29. כ"ז - כל זה
30. כ"א - כי אם
31. לע"ל - לעתיד לבוא
32. וה"ה - והוא הדין
33. קדוה"ג - קדושת הגאון

34. וכ"ק - וכבוד קדושת
35. ב"ד - בית דין
36. כה"ג - כהאי גוונא
37. ע"ז - על זה
38. השי"ת - השם יתברך
39. בכט"ס - בכל טוב סלה
40. ד"י - די ירחם
41. בלה"ק - בלשון הקודש
42. הת"ת - התלמוד תורה
43. בא"י - בארץ ישראל
44. וב"ה - וברוך השם
45. תהי' - תהיה
46. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
47. ע"ד - על דבר
48. דר"ש - דורש שלום
49. הרא"ק - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות א, ק (למשל: אברהם + קלונימוס) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
50. באה"ר - באהבה רבה
51. כנה"י - כנפשו היקרה
52. למע"ה - למעלה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתקמד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד אדר שני תרע"ט **נמען:** הוריו (ולאמו ביידיש)

מר אייזנברג הביא מכתב מאביו ומתנה מאמו: שקדים ומרקחת מפירות הארץ. בהלכה, על דברי אביו בסוטה (סוף פרק משוח מלחמה) בעניין רשות ומצוה במלחמה: הרב קוק מיישב את דברי רש"י לפי ספר החינוך, שהיחיד חייב במלחמת שבעה עממים ובמחיית עמלק רק כשאין סכנה. מצוה המוטלת על הציבור אינה יוצאת מכלל 'וחי בהם' לגבי היחיד, ולכן היחיד שנזדמנה לו מלחמת רשות לבדו אינו נקרא עוסק במצוה. הרב קוק גם מסביר שמלחמת רשות באה מצד גזירת המלך בהסכמת בית דין של שבעים ואחד (סנהדרין כ ב). לאמו הרב קוק מודה על המתנה, ש'מזכירה הרבה ממעשה ידיך'.

עיקרי הדברים

- מתנה מהארץ.
- הלכה: מלחמת רשות ו'וחי בהם' (החינוך).
- מלחמת רשות כגזירת מלך.

נוסח האגרת

ב"ה, כ"ד אד"ר[1] עט"ת[2].

הורי היקרים עט"ר[3] ומחמדי לבבי שליט"א[4], מה נכבד היום אשר בו הגיעו לידינו ע"י[5] מר אייזנבערג מכתב קודש דכאאמו"ר[6] שליט"א, והתשורה היקרה מזמרת ארץ חמדה, מעשה ידי אמא היקרה תחי'[7], יחד עם דה"ש[8] המדוייק, אשר הי'[9] לנו לטל אורות ומשיב נפש. יחננו השי"ת[10] ברחמיו בקרוב לעלות אל הקודש ולחדות בחדות נועם פניהם המאירות בשמחות וגיל, בישועת ד' על עם קדשו וחבל נחלתו במהרה בימינו בקרוב. ועד"ת[11] שהעלה כבוד מ"א הרב שליט"א בהא דסוטה ס"פ[12] מ"מ[13], דרשות ומצוה דגבי מלחמה אינה כ"א[14] בערך של שתי מערכות זו לעו"ז[15], אבל לגבי מצוה אחרת לעולם חשובה מצוה, שהרי יש חומר גם במלחמת רשות שאינה עומדת במקום פקו"נ[16], משא"כ[17] שארי מצות דוחי בהם כתיב. ובהורמנא דמ"א אמינא כמה מאירים ושמחים הם הדברים.

אמנם לישב ד' רש"י[18] דמשמע שאין מלחמת רשות פוטרת משום מצוה, יש לומר עפ"ד[19] החינוך שכתב גבי מלחמת ז' עממין ומצות מחייתן, וכן גבי מחיית עמלק, דהיחיד חייב בה דוקא כשאין בזה סכנה. ותמה עליו במנ"ח[20] שהרי מצות מלחמה יוצאה היא מן כלל זה דוחי בהם, דמצותה בכך להכנס בכלל סכנה. וצ"ל[21] דהחינוך ס"ל[22] דמצוה המוטלת על הציבור בכללו אם יש בה סכנה ליחיד א"ז[23] יוצא מכלל וחי בהם דהא ציבור לא מייתי, והיחיד אינו חייב בה מצד עצמו אלא מצד כלליות הצבור, ע"כ[24] אע"פ[25] שבכל מצות ציבור שאין בהם סכנה אין לנו לחדש שלא יהי'[26] נוהג בהם דין של וחי בהם, ויהיו חייבים בהם גם במקום סכנה לפרטים, אבל אם המצוה היא בתכונה כזו שיש בה סכנה לפרטים אנו אומרים שעדיין אין ראי'[27] שיהי'[28] גם היחיד חייב להעמיד עצמו בסכנה, כשאינו עם הציבור.

ע"כ ע"כ יחיד התנה יפה בחינוך שאינו חייב כ"א כשא"ב[29] סכנה, ולפ"ז[30] אין במלחמת רשות חומר יותר מאשר מצות, ומצות ציבור אחרת אם הי' בה צורך של סכנה ג"כ[31] היתה יכולה להיות מוטלת עלינו חובה, מאין התנגדות לכללא דוחי בהם, משום דציבור לעולם חיים, וכיון דמצוה זו רשות היא כשעומדת לנגדה חיוב של מצוה גמורה של חובת יחיד, אז צריכים לשקול הדבר איך הענין של חובת יחיד שבמצוה זו שהיא רשות עומד נגד חובת יחיד של מצוה. וא"כ[32] לפ"ד[33] החינוך גם מלחמת מצוה אין היחיד מצד יחידותו חייב בה במקום סכנה, וק"ו[34] מלחמת רשות, שא"ח[35] בה מצד היחידיות שלו במקום סכנה, א"כ[36] נוהג דין וחי בהם בדין היחיד בפרטיותו, וכיון שמצוה שעוסק בה זה היחיד או שנזדמנה לו, הרי הוא פוגע בה מצד יחידיות שלו, וביחידיות הרי גם בענין חובת מלחמה נאמרה וחי בהם כמש"כ[37], א"כ שפיר אין הרשות דיחיד דוחה מצוה דיחיד. ועפ"ז[38] הי' אפשר לחדש עוד ולומר שכ"ז שהיחיד עומד במערכה בכלל הציבור חל עליו חובת ציבור דדוחה פ"נ[39], שהיא דוחה כל המצות, ק"ו[40] דכל המצות נדחים מפניה, אבל בזמן שאין היחיד עומד עם הציבור, אלא שנזדמן לו ביחידות לעסוק במלחמת הרשות, כמו שמצייר החינוך כשמזדמן ביחידות הריגת אחד מז' עממין או מזרע עמלק, וה"נ[41] משכח"ל[42] ביחיד ביחש למלחמת הרשות, וכיון שגם במלחמת חובה ומצוה לדעת החינוך אין ביחידות כח לבטל דין של וחי בהם, ק"ו שאין כח ביחידות של מלחמת רשות, ואז נפרך ק"ו דידן, ונשאר כח של רשות לגבי מצוה, ומתחייב במצוה, כיון שאינו נקרא עוסק במצוה.

וי"ל[43] עוד דעיקר מלחמת הרשות באה מצד דין גזירת מלך, כדתנן ומוציא למלחמת הרשות ע"פ[44] ב"ד[45] של שבעים ואחד (סנהדרין כ'[46].), והיינו שהב"ד[47] מסכימים על גזירתו, דאילו היו מצוים היתה זו כבר מצוה לד' הרמב"ם[48] מכלל לא תסור, וכ"מ[49] הלשון ומוציא ע"פ ב"ד, דעיקר הוא מה שהוא מוציא אלא שצריך ע"ז[50] הסכמת ב"ד שיתנו רשות ע"ז, והוי כמו רשות מצד ב"ד, וגבי מצות שמיעה למלך אע"פ שמצינו בה חומר שהעובר ע"ד[51] חייב מיתה, מה שא"כ[52] בכל מ"ע[53] שבתורה, מ"מ מצינו בה ג"כ צד קולא, שאינה עומדת אפילו בפני מצוה קלה, כמש"כ הרמב"ם פ"ג ה"מ[54] ה"ט[55], ולא עוד אלא אפילו כשעוסק בתורה, דקיי"ל[56] דכל מצוה מבטלין מד"ת[57] כשא"א[58] לעשותה ע"י אחרים, וכדאי' במו"ק[59] ט', ובירושלמי פ"ק[60] דברכות ה"ב ולגבי מצוה דשמיעה לגזירת מלך אמרי' בס"פ[61] נגמר הדין דילפי' ממיעוטא דרק, דבמקום מצוה אין שומעים לו, ואפילו ת"ת[62] אין מבטלין בשבילה, א"כ חידוש הוא שחדשה תורה שמצות מלך אע"פ שיש בה חומר גדול של עונש מיתה, מ"מ יש בה ג"כ קולא גדולה שהיא נדחית מכל מצוה ותלמוד תורה. וא"כ נחשבת שפיר רשות לגבי כל המצות, ומלחמת רשות כל כוחה היא גזירת המלך, וכ"מ מד' הרמב"ם שתיאר ענין של מלחמת רשות להרחיב גבול ישראל, ולהגדיל את גדולתו ושמעו של המלך, וע"פ[63] זה הדרך אפשר לומר דבכל גוונא נחשבת מלחמת רשות לרשות לגבי כל מצוה.

ואין מחומר שלה פרכא כמו שאין פרכא מחומר של העונש דגזירת מלך שבכ"ז[64] יש בה ג"כ צד הקל כמש"כ, ויש בזה להאריך בענין דין ק"ו של עונש, ושל הדרגא של וחי בהם, ומסתעף הענין לאריכות במקצעות רבים. ואכמ"ל[65] בזה.

וע"ד[66] זמן שובנו בחסדי השי"ת לאה"ק[67], הנה קצת מתעכבים אנחנו בשביל צב"י[68] שי'[69] שחפצנו שיבא אלינו פה ונסע בע"ה[70] יחד, אמנם יש קצת עיכוב בזה ממניעות הזמן, וחוץ מזה נתעכבתי קצת בשביל עניני אה"ק[71], אבל כפי הנראה מה שיהי' אפשר לעשות לטובתם יהי' יותר אפשרי בע"ה ע"י מכתבים בבואנו שלם בע"ה לאה"ק.

ובאיזה אופן שיהי' יותר רצוי ומועיל לעניני הכלל ולהרמת קרן התורה ויראת ד', אם שתהי'[72] קביעות דירתנו ביפו או בירושלים ת"ו[73], כן יוכרע הדבר בע"ה כפי מה שנראה בשיקול דעת ישרה בהסכמת רבים ושלמים טהורי לבב, החפצים בבנין אה"ק ע"פ תוכן הקודש כרצונו וכרצון יראיו וכרצון כל עמו ב"י[74] באמת לאמתה. ליעבסטע און טהייערסטע מוטער לעבוואהל.

ב"ה[75] פאר דעם פערזענליכען גרוס וואס מיר האבען מקבל גיווען פון מר אייזענבערג. און דער פראזענט פון דיינע ליעבע ארבייט פון די מאנדלען מיט די איינגעמאכץ, וואס זיי זיינען אזוי נאבעל, אזוי העכסט איידעל און גוט אין טעם. עס האט מיר דערמאנט אן פיעלעס פון דיינע ליעבע ווערק טייערסטע מוטער. זאל אונז השי"ת מזכה זיין, אין גיכסטעין צו זעהען זיך על אדמת הקודש, און אין פריידען אלעס אלעס צו דערמאנען. ב"ה פאר אלע חסדים וואס ער האט מיט אונז ביז אהער געפירט, אן מיר האפען אויף להבא אויך צו זיין הייליגע גרויסען חסד. והנני בזה חותם בכל חותמי ברכות. ומצפה לתשועת ד' אשר יפליא לעשות על עם קדשו, לרוממם ולנשאם, בכל פאר עולם ובכל הדרת קודש, לעשותם גוי אחד בארץ אשר בחר לו עדי עד, בעטרת אור תורה ורוממות חוסן קודש קדשים, בהוד פאר חי העולמים, עד עולמי עד.

בנכם עבדכם מצפה לשרתכם בקודש ביראת הכבוד ואה"ר[76],

אברהם יצחק הכהן קוק

תרגום

אמא אהובה ויקרה מאד, חיי בטוב.

ב"ה על דרישת-שלום אישית שקבלנו ע"י מר אייזנברג, והמתנה של עבודתך החביבה של השקדים עם המרקחת, שהם כל-כך אצילי עדין וטוב בטעם. זה מזכיר לי הרבה ממעשה-ידיך האהוב, אמא יקירה מאד. יזכנו השי"ת להתראות במהרה על אדמת הקודש, ולהזכיר בשמחה הכל הכל. ב"ה על כל החסדים שהנהיג אותנו עד הנה, ואנו מקוים גם להבא לחסדו הגדול הקדוש.

1. אד"ר - אדר ראשון
2. עטר"ת - השנה תרע"ט (1918/1919) - כתובה במילה "עטרת"
3. עט"ר - עטרת ראשי
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. ע"י - על ידי
6. דכאמו"ר - דכבוד אדוני אבי מורי ורבי
7. תחי' - תחיה

8. דה"ש - דהשם
9. הי' - היה
10. השי"ת - השם יתברך
11. ועד"ת - ועל דבר תורה
12. ס"פ - סוף פרק
13. מ"מ - מכל מקום
14. כ"א - כי אם
15. לעו"ז - לעומת זה
16. פקו"נ - פיקוח נפש
17. משא"כ - מה שאין כן
18. רש"י - רבי שלמה יצחקי
19. עפ"ד - על פי דברי
20. במנ"ח - במנחת חינוך
21. וצ"ל - וצריך לומר
22. ס"ל - סבירא ליה
23. א"ז - אין זה; ב"של א"ז הרב": אבי זקני
24. ע"כ - על כן
25. אע"פ - אף על פי
26. יהי' - יהיה
27. ראי' - ראיה
28. שיהי' - שיהיה
29. כשא"ב - כשאין בו
30. ולפ"ז - ולפי זה
31. ג"כ - גם כן
32. וא"כ - ואם כן
33. לפ"ד - לפי דעתי
34. וק"ו - וקל וחומר
35. שא"ח - שאין חילוק
36. א"כ - אם כן
37. כמש"כ - כמו שכתב
38. ועפ"ז - ועל פי זה
39. פ"נ - פיקוח נפש
40. ק"ו - קל וחומר
41. וה"נ - והכי נמי
42. משכח"ל - משכחת לה (מוצאים מצב כזה)
43. וי"ל - ויש לומר
44. ע"פ - על פי
45. ב"ד - בית דין
46. כ' - כבוד
47. שהב"ד - שהבית דין
48. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
49. וכ"מ - וכן משמע; לפני "ש..."; וכל מקום / וכל מה
50. ע"ז - על זה
51. ע"ד - על דבר
52. שא"כ - שאם כן
53. מ"ע - מצות עשה
54. ה"מ - הני מילי (דברים אלו אמורים)

55. ה"ט - הא טעמא (זה הטעם)
56. דקיי"ל - דקיימא לן
57. מד"ת - מדברי תורה
58. כשא"א - כשאי אפשר
59. במו"ק - במועד קטן
60. פ"ק - פרק קמא (בציון מקור); "בפ"ק" במכתב: בפה קהילתנו
61. בס"פ - בסוף פרק
62. ת"ת - תלמוד תורה
63. וע"פ - ועל פי
64. שבכ"ז - שבכל זאת
65. ואכמ"ל - ואין כאן מקום להאריך
66. וע"ד - ועל דבר
67. לאה"ק - לארץ הקודש
68. צבי"י - צבי יהודה (בנו של הרב קוק)
69. שי' - שיחיה
70. בע"ה - בעזרת השם
71. אה"ק - ארץ הקודש
72. שתהי' - שתהיה
73. ת"ו - תבנה ותכונן
74. ב"י - בני ישראל
75. ב"ה - ברוך השם
76. ואה"ר - ואהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתקסב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ד' תמוז (תרע"ט) - וסטקליף, על חוף הים **נמען:** הרב זלמן פינס

הרב קוק מתנצל על שתיקתו: חודשים סבל מחלה, ולבסוף נזקק לניתוח, ויצא במצב טוב 'בזכות תפילת רבים'. הרב קוק מטיל על הרב פינס ועל ד"ר אשר את הנהגת הוועד המרכזי בציריך, וכל קשר עם אגודות אחרות יהיה דרך הרב פינס. עדיין לא מצא קשרי מסחר בשבילו. בהלכה, על רש"י במכות ח: אף שסוכה גזולה כשרה, עשיית הסוכה עצמה מצוה (מברכים שהחיינו), אלא שאינה מעכבת, על דרך דברי ספר חרדים בעניין 'מצוות אינן צריכות כוונה'. תודה לוועד על מכתבם בזמן שהיה בבית החולים.

עיקרי הדברים

- מחלה וניתוח.
- הנהגת הוועד בשווייץ.
- הלכה: עשיית הסוכה.
- תודה על תפילות.

נוסח האגרת

בעה"י[1], ד' תמוז וועסטקליף, על כיף ימא.

שלו'[2] שלו' באהבה נאמנה לכבוד ידי"נ[3] הרב המאוה"ג[4] רב פעלים, הגביר המרומם סוע"ה[5] מוהר"ז[6] פינס שליט"א[7], וכא"ל[8] שלו' וברכה בכט"ס[9].

אחדשה"ט[10] במעמקי ידידות.

ידידי הנעלה, כמה אני צריך להתנצל על שתיקתי הארוכה, בין על ההפסקה של חילוף המכתבים בינינו בכלל מצד החבה הפרטית הנודעת בינינו, ובין מצד הענינים הכלליים העומדים על הפרק של הסתדרותנו הקדושה, שמצאנו בכתר"ה[11] אדם אחד מאלף אשר רוחו חודרת היא לטהרת עזוז קדושת המחשבה ורוממות התכונה אשר לשאיפתנו הכללית הקדושה, החובקת בקרבה את כל חמדת ישראל וכל תשוקת המית צפיית ישועתו, בהוה ובעתיד. אמנם התנצלותי חביבי התנצלות של אמת היא, כי ימים רבים של צער עברו עלי ל"ע[12] כמה חדשים מהחורף שעבר סבלתי מהמחלה, אשר סו"ס[13] הוזקקתי לניתוח בגללה, וב"ה[14] אשר ברחמיו הגדולים ובזכות תפילת רבים אשר היו עמדי סמכני ברוב חסדו, ויצאתי ת"ל[15] במצב מרוצה. ותקותי לד' שיחזקני ויאמצני לימים הבעל"ט[16], ויעודד את רוחי לעורר לבבות טהורות בעם ד', לרומם את הוד קודש ישראל לד' על אדמת הקודש, באורח שלו' וכבוד, בחבת אמת לכל מפלגות עם ד' הקרובים והרחוקים, הנחוצה מאד בדור יתום כדורנו, ד' ירחם ויחון פליטת עמו, ופליטת סופריו האמתיים המתחזקים בכנף מעיל תלמידיו של משה ספרא רבא דישראל, האומרים לבית יעקב לכו ונלכה באור ד', וזיו תפארת תורת חיים אשר נטע בתוכנו.

ועתה אקוה בע"ה[17] שיבואו עניני הסתדרותנו הקדושה יותר מסודרים, ומה שנוגע להועד ומשטריו במדינת שוייץ, אקוה שכת"ר[18] ואתו ידידנו הד"ר[19] אשער כיד ד' הטובה עליהם ישאו את דגל הקודש

הנושא עליו את הוד עז ד', ושאיפת ברכת השלו[20] לכל עם ד', ולכל מפעליו בבנין שיבת שבותו, וכל העניינים שיהיו צריכים להיות נעשים ביחש לאגודות וסיעות אחרות הכל יהיה נעשה ע"י[21] אמצעות כתר"ה[22] שהוא המוציא והמביא והיו"ר[23] בהועד הצירכי, שהוא ועד המרכזי למדינת שווייץ, ועניני חלוקת העבודה, לפי הכשרון והנטיה הנפשית, והשפעת הסביבה של כל אחד משני בני היצהר הדגולים מרבבה כ"ח במידתו הלא אינני צריך להתוות לפני כתר"ה, ובטחתי שיהיה קשר של מכתבים ושל פגישה מתמיד ביניהם לכונן מחשבות בעצת ד' אשר תקום, לרומם את דגל קדשנו ברוממות הוד עזוז אמיתתו, בעה"י. הרבה מאד יש לי לכתוב לכת"ר[24], אמנם עדיין לא פלטינן מחולשה וקשה לי לכתוב הרבה, ואחשוך הדברים לעת אחרת בע"ה, ומה גם שבני שי'[25] כתב כבר איזה ענינים פרטיים, והם הם הדברים שעומדים כעת על הפרק מאד חפצתי לדעת מהטבת המצב המסחרי של כת"ר[26] חביבי, למורת רוחי אחרי חקירתי עדיין לא עלתה בידי חטיבה מעשית להציע לפני כת"ר בעניני קשרי מסחר מפה, מפני מעמד הזמן ושפלות המצב המסחרי בכלל.

בטחתי בחסד עליון שיכונן את עמדתו וירומם בכבוד את קרנו, ועטרת רחמים יעוטר בעושר וכבוד לאוי"ט[27] בכט"ס.

זכורני שכ'[28] כת"ר הערה ע"ד[29] רש"י[30] מכות ח' בסוגיא דחטיבת עצים רשות, עמש"כ[31] רש"י דהמצוה היא עשית הסוכה, ובאמת אין מצוה כ"א[32] הישיבה, וסוכת גנב"ך[33] כשרה. אמנם קרא צריך לישב גם אליבא דב"ש[34] דס"ל[35] סוכה לשמה בעינן, וגם אליבא דב"ה[36] י"ל[37] כעין ד' ס' חרדים בענין הסברת מצוות א"צ[38] כונה שאמר כלומר שהכונה מצדה היא מולעבדו בכל לבבכם, אלא דס"ל שאינה מעכבת, וה"נ[39] י"ל דלא נפיק קרא מפשטיה, והעשיה מצוה היא, (ומברכים עלי'[40] שהחיינו), אלא שאינה מעכבת את ההכשר, ואפילו אם לא עשה מצות העשיה מקיים המצוה דישיבה, דל"ב לשם חובך, לדידן. ויש לפלפל עוד בענין צריך לחדש בה דבר אם נחשב לעשי' ויש בזה שיטות שונות, וקשה לי כעת לבאר הדברים על בורים, ולחכם גדול בישראל כמר שליט"א הלא די ברמיזה כ"ד.

והנני מקצר כעת, וחותם בכל חותמי ברכות בהתעודדות בעוז ד' וצפית ישועתו, שירחם עם מרעיתו, ודם עבדיו יקום, וקרן ירום ליראיו וחושבי שמו, המחזיקים במעוז תורתו, ומיחלים לחסדו, להאיר אור ישראל על אדמת הקודש, ובהר ציון תהי'[41] פליטה והי'[42] קודש, ודבר ד' מירושלים יצא על כל אפסי ארץ. והי' זה שלו' כנה"ר[43] ונפש ידי"ע[44] דוש"ת[45] באה"ר[46] ונאמנה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

והנני בזה קובע את ברכת תודתי להדרת כתר"ה ולכ' מזכירנו הנכבד מר שעכטער נ"י[47] ולכללות ועדנו הנכבד על רגשי אהבתם אשר הראו לי במכתבם הנעלה, אשר עודדו בו את רוחי בעת צרתי בהיותי עצור בביה"ח[48]. והנני להם אסיר תודה, וברכת ד' תבוא על כל חברינו היקרים וכל הקשורים עמנו קשור נפשי, שברבים היו עמדי שהשתתפו בצערנו והתפללו בעדי תפילת ישרים. יהי ד' עמם וישלם פעלם בכפלים, וכל נגע ומחלה לא יקרב באהליהם, ויאושהו מהרה ברוב עוז ותפארה בארץ חיים בארץ אבות אשר עיני כל ישראל אלי' לעולמים.

ידי"ע הנ"ל

1. בעה"י - בעזרת השם יתברך
2. שלו' - שלום
3. ידי"נ - ידיד נפשי
4. המאוה"ג - המאור הגדול
5. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
6. מוהר"ז - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ז (כגון זאב / זלמן / זכריה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. וכא"ל - וכל אשר לו
9. בכט"ס - בכל טוב סלה
10. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
11. בכתר"ה - בכבוד תורתו רום הדרתו
12. ל"ע - לא עלינו
13. סו"ס - סוף סוף
14. וב"ה - וברוך השם
15. ת"ל - תודה לא-ל
16. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
17. בע"ה - בעזרת השם
18. שכת"ר - שכבוד תורתו
19. הד"ר - הדוקטור
20. השלו' - השלום
21. ע"י - על ידי
22. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
23. והיו"ר - והיושב ראש
24. לכת"ר - לכבוד תורתו
25. שי' - שיחיה
26. כת"ר - כבוד תורתו
27. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
28. שכ' - שכבוד
29. ע"ד - על דבר
30. רש"י - רבי שלמה יצחקי
31. עמש"כ - עיין מה שכתבתי
32. כ"א - כי אם
33. גנב"ך - גוים, נשים, בהמה, כותים
34. דב"ש - דבית שמאי
35. דס"ל - דסבירא ליה
36. דב"ה - דברוך השם
37. י"ל - יש לומר
38. א"צ - אין צריך
39. והי"נ - והכי נמי
40. עלי' - עליה
41. תהי' - תהיה
42. והי' - והיה
43. כנה"ר - כנפשו הרמה
44. ידי"ע - ידידו עוז
45. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

46. באה"ר - באהבה רבה
47. נ"י - נרו יאיר
48. בביה"ח - בבית החולים

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתקעב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ז אלול תרע"ט - ירושלים **נמען:** משרד הרבנות ביפו

הגיעה שמועה על פקפוק בכשרות המקוה ביפו: הדוד המחמם את המים עומד באופן שהוא גם מעמיד את המים, ואם יינטל יזחלו. הרב קוק שואל אם התיקון נעשה בהשגחתם או לפני שבאו, כששבו הגולים; אם בהשגחתם - אין לחוש.

עיקרי הדברים

- שאלת כשרות המקוה ביפו.
- הדוד המעמיד את המים.
- חזקת השגחת הרבנים.

נוסח האגרת

ב"ה[1], כ"ז אלול עטר"ת[2], ירושלים עה"ק[3] ת"ו[4].

לכבוד משרד הרבנות בעה"ק[5] יפו ת"ו שלו'[6] וברכת השנים, אחדשה"ט[7] באה"ר[8].

ידידי נפשי הדר"ג[9] שליט"א[10].

הנני מוצא א"ע[11] מוכרח לשאול את פי כתר"ה[12], אם התיקון של המקוה ביפו הי'[13] תחת השגחתם הנכבדה או שמא נעשה התיקון תיכף כששבו הגולים טרם שבאו כת"ר[14] אל המנוחה בעה"ק ת"ו. הדבר שהביאני לידי שאלה זו כי באה אלי שמועה שיש חשש פקפוק על הכשר המקוה, מפני שהמוליאר המחמם את המים הוא עומד במצב כזה עד שהוא מעמיד ג"כ[15] את המים, ואם הי' ניטל ממקומו היו המים נזחלים. והנה אם הייתי יודע שהמקוה נתתקנה בעת שהיו כתר"ה בעיר לא הייתי נזקק אפילו לחוש לשאלה במקום חזקה אלימתא זו, דודאי נעשה הכל בהשגחתם, וממילא הכל בכשרות כדת של תורה, אבל מאחר שאיני יודע אולי באמת תיקנו המקוה איזה אנשים שאין להם עסק עם גופי הלכות עוד לפני בואם, ע"כ[16] מצאתי א"ע מחויב לפנות אליהם בשאלתי זאת. ואסיר תודה אהי'[17] להדר"ג[18] ידידי שליט"א על תשובתם היקרה.

והנני בזה חותם בברכה בכוח"ט[19] וכט"ס[20] כנה"ר[21] ונפש ידי"ע[22] דוש"ט[23] באה"ר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עטר"ת - השנה תרע"ט (1918/1919) - כתובה במילה "עטרת"
3. עה"ק - עיר הקודש
4. ת"ו - תבנה ותכונן
5. בעה"ק - בעיר הקודש
6. שלו' - שלום
7. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
8. באה"ר - באהבה רבה

9. הדר"ג - הדרת גאונו
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. א"ע - את עצמו
12. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
13. הי' - היה
14. כת"ר - כבוד תורתו
15. ג"כ - גם כן
16. ע"כ - על כן
17. אהי' - אהיה
18. להדר"ג - להדרת גאונו
19. בכוח"ט - בכתיבה וחתימה טובה
20. וכט"ס - וכל טוב סלה
21. כנה"ר - כנפשו הרמה
22. ידי"ע - ידידו עוז
23. דוש"ט - דורש שלומו וטובו

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת תתקפ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א תשרי תר"פ - ירושלים **נמען:** ועד הסתדרות 'המזרחי' (מכתב גלוי)

על בחירת נשים לאספת הנבחרים: השאלה מתחלקת לשלוש. בדין - התורה כולה מטילה את עבודת הציבור על הגברים ('האיש דרכו לכבוש', יבמות סה ב), ונמנעת מתערובת המינים בקיבוצים. בטובת הכלל - הצהרת בלפור מבוססת על הכבוד שאומות העולם רוחשות לקשר המקודש של ישראל לארצו דרך התנ"ך; שונאים טוענים שישראל הצעיר נטש את הספר, ויש להבליט את 'הטוהר התנ"כי' ולא לחקות חידוש אירופי. באידיאל - בעתיד, כשיטהר העולם, יימצאו דרכים להשפעת האשה, אבל התרבות של זמננו 'רקובה מבפנים', וצעד פזיז יעכב את האידיאל.

עיקרי הדברים

- בחירת נשים - שלושה סעיפים.
- הדין.
- טובת הכלל והצהרת בלפור.
- האידיאל העתידי.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. עה"ק[2] ירושלם ה..ו י"א קשרי תר"פ[3] מכתב גלוי! לכבוד ועד הסתדרות "המזרחי". נתכבדתי בשאלתכם להות את דעתי ע"ד[4] שאלת בחירת הנשים באספת נבחרי יהודי ארץ-ישראל, העומדת כעת על הפרק, ועם כל מה שאני איני כדאי ששלחתם לי, הנני מוצא לצורך השעה לבאר את דעתי בזה, בקיצור היותר אפשרי. הנני חושב שהשאלה מתחלקת לשלשה סעיפים:

א) בדבר הדין, אם הדבר מותר או אסור.

ב) בדבר טובת הכלל, אם תצמח טובה לישראל מן החיוב או מן השלילה.

ג) בדבר האידיאל, אם הכרתנו המוסרית היא שוללת את הענין או מחיבתו. מוכרחים אנו לבאר את יחסנו לאלה שלשת הערכים, כי חפץ אני שהדברים יקיפו בשימת-לבם את כל שדרותינו. בין שלומי אמוני ישראל שהכרעת ההלכה היא העיקרית אצלם, ובין אלה שטובת האומה היא אצלם המכרעת, ובין אותם שעיקר מבטם הוא האידיאל המוסרי כשהוא לעצמו. והנה בדבר הדין אין לי מה להוסיף על דברי הרבנים שקדמוני. בתורה בנביאים ובכתובים, בהלכה ובאגדה, הננו שומעים קול אחד, שחובת עבודת הצבור הקבועה מוטלת היא על הגברים, ש"האיש דרכו לכבש ואין האשה דרכה לכבש" (ושתפקידים של משרה, של משפט ושל עדות. אינם שייכים לה, וכל כבודה היא פנימה, וההשתדלות למנוע את תערובות המינים בקבוצים, היא כחוט חורז במהלך התורה בכללה, וממילא ודאי שנגד הדין היא כל התחדשות של הנהגה צבורית המביאה בהכרח לידי התערבות של המינים בהמון, בקבוצה ובמסבה אחת, במהלך החיים התדיריים של הכלל. נשאר לנו לדון בדבר מצד טובת הכלל, ועל זה אני חושב שחובה לנו להודיע לכל אחינו מכל החוגים השונים, שכולם ודאי טובת עמנו והרחבת זכיותינו בארץ-ישראל הם דורשים, שידעו כי יסודה של הדקלרציה של הממשלה הבריטית.

שנטעה לנו נצר רך לצמיחת גאולה, הוא טבוע בעיקרו על המבט, שטובי אוה"ע[5] בכלל וטובי העם הבריטי ביחוד; - מביטים על קשורנו לארץ-ישראל בצדק כעל דבר מקודש בקדושת-שמים, שהם מושפעים בזה מתוך האספקלריה של קדש של התנ"ך[6] המקודש לחלק היותר גדול של עמי התרבות שבזמננו, ורוח התנ"ך משוער הוא גם עכשיו אצל החלק היותר מכריע שבעולם, שהוא הולך על צד הצניעות בכלל, והיראה מכל השחתה העלולה לבוא לעולם מצד חולשת האדם ביחסו לנטיה המינית, ורגש הכבוד המיוחד אל האשה הוא בו, מבוסס ומרוכז בחיי הבית ושפור החיים הפנימיים וכל עבודות האדם העדינות המסתעפות מהם. שונאי-ישראל, בין מבית ובין מבחוץ, משתמשים עכשיו הרבה בעלילה. שישראל הצעיר אבד את קשורו אל הספר הקדוש, ועל כן לא לו הזכות על הארץ התנכי"ת[7], ואנחנו הננו חיבים לעמוד על המשמר להראות לכל באי עולם, שנשמת ישראל חיה היא בעצם צביונה והארץ התנכי"ת מגיעה היא לעם התנכ"י, בכל נשמתו חי הוא ברוח של ארץ הקדש והספר הקדוש הזה. וכן הוא האמת שבפנימיות רוחם בנינו "למודי ה' הם" והאידיאל של חייהם הוא כלו קדש ותנכ"י. יבמות ס"ה ב'. על-כן חובתנו הקדושה היא, כי בראשית הצעד לאיזה צביון מדיני חברתי שלנו יהיה ניכר כראוי חותם חתום והטוהר התנכ"י הממוזג בחיינו מדורות עולם, וזה יובלט דוקא במה שנמנע מהחדוש האירופי הזר לרוח התנ"ך והמסרת הלאמית הנובעת ממנו.

שהוא הסתבכותה של האשה בבחירות ובחיים הציבוריים ההומים ורועשים בהמון. וכדאי הדבר להבליט, שאנו צועדים את צעדי גאולתנו, לא על מנת להיות דוקא תלמידים של התרבות האירופית, שלפחות במה שנוגע למוסר ולטהרת המדות פשטה את הרגל, על דעת כל המבקרים העמוקים שאינם מתפחדים ממראה וגובה קומתה אלא על מנת להשמיע עוד לעולם כולו את אמרתנו הרעננה הקדושה והבחירה. כפי מה שהיא תשאב ממקורנו פנימה. וראוי לנו ללכת על כל פנים, בפינה קוממיות בשעה הגדולה הזאת של הצורך להבלטת צביוננו הלאמי בחיינו החברותיים על אדמתנו ובטוחים נוכל להיות שזה העו לנו כבוד בעולם הרבה יותר ממה שעלול לתן לנו כל חקוי חיצוני הבא על פי רוב מתוך חולשה פנימית.

אמנם על דבר האידיאל בודאי טבוע הוא עמוק בנשמתו האידיאל של הנקיון מכל חטא, וכשיצא האידיאל הזה מן הכח אל הפועל, אז יטהר העולם וימצאו אז דרכים ישרים ובטוחים לפעולתה והשפעתה הטהורה, העדינה והקדושה. של האשה, האם בישראל, בחיים בכלל ובפרט, בשלמות ההשפעה וההתאמה אל ערכה הפנימי המיוחד. במלוי החזון. כל אשת חיל עטרת בעלה. אבל חזון עתיד זה איננו מושקף עדין כלל בחיי התרבות הזמניים שהם רקובים מבפנים, אף על פי שהם מגוהצים מבחוץ, וכל צעד של פזיזות שאנחנו עושים במהלך החיים הכלליים שלנו מבלי להתחשב עם השקפתנו על ערך האשה בחיים בהוה ובעתיד המוטבעת עמוק בדורנו איננו כי אם מעכב את המהלך האידיאלי הזה, ורק שיבת ישראל אל ארצו, אל מכונו וממלכתו, אל רוח-קדשו נבואתו ומקדשו, עתידה היא להביא לעולם את אותה הנהרה העליונה, שכל הנשמות האצילות של האנושיות כולה, עורגות אליה. וזה, בא יבא דוקא על-ידי שמירת צביוננו האמתי ככל חוקת התורה משפטיה שהיא מדריכה אותנו בדרכי חיים של רוממות קרן, של חפש עליון ושל גאולה. זאת היא הכרתי הפנימית.

שאני מוסרה לכם, אחי האהובים, בתם לבבי, בצפית ישועה קרובה ובברכת ה' מציון וירושלים, ברגשי כבוד

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. תר"פ - השנה תר"פ (1919/1920)
4. ע"ד - על דבר
5. אוה"ע - אומות העולם
6. התנ"ך - התורה נביאים וכתובים
7. התנכי"ת - התנ"כית

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת תתקפד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ג מרחשון תר"פ - ירושלים **נמען:** הרב חיים דוב (שוחט ובודק)

בעניין בחירת נשים, כפי שכתב לוועד 'המזרחי': השתתפות קבועה של נשים בעסקנות המדינית זרה לרוח ישראל ונובעת מחיקוי שטחי של המערב, ובצורת שוויון חיצוני היא תביא לפירוד פנימי. הגבר, שעליו עול החיים הציבוריים, צריך להתחשב בדעות בני הבית, ויש להדריך לכך. אבל תיקונים פרטיים לא יספיקו; רק התעוררות הרוח דרך 'הסתדרות ירושלים', הכוללת ועובדת לצד עבודת החול של הציונות, תביא שלום.

עיקרי הדברים

- בחירת נשים - זר לרוח ישראל.
- הבית והתחשבות הגבר.
- לא תיקונים פרטיים אלא התעוררות כללית.

נוסח האגרת

ב"ה[1] עה"ק[2] ירושלים ת"ו[3] יג מרחשון תר"פ[4] תר"פ כי[5] ידידי הרב הגדול בתו"י[6] רב פעלים מו"ה[7] חיים דוב שו"ב[8] בשפיה הגיעוני דבריו היקרים, הנובעים מתשוקת קוממות עם ה' בארץ חמדה באור חיי עולם של תורת אמת הנטועה בתוכנו. והנה בדבר בחירת הנשים, כבר גיליתי את דעתי, כפי המבואר מתוך מכתב תשובתי לועד המזרחי, שנדפס ונתפרסם, כי לא רק איזו מניעה פרטית יש לנו בזה, אלא שכל עיקר ענין ההשתתפות הקבועה של הנשים, בהמית העסקנות המדינית וסבוכי שאלותיה, הוא דבר זר ומתנגד לרוח ישראל, להשקפתו ולהרגשתו, ואינו אלא פרי חקוי פזיז ושטחי, שבחוגים ידועים אצלנו נוטים לחקות את תרבות עמי-המערב ואת חדושיה, ולכונן בזה את חיינו לשם ותהילה. הלאומיים בארץ חמדתנו ת"ו, ואשר בצורת שויון חיצוני הוא עומד להביא לידי פירוד של הריסה וקלקלה פנימית, שסופם להתגלות גם בחיצוניותם של החיים המעשיים, ולעומת זה יתכונן סדור חיי עמנו וארצנו בע"ה[9] כראוי, אם לא תהיה האשה מחויבת וקבועה להשתתף בעסקנות המדינית והטרדתה ההומיה, אלא תמלא באמון ובשלמות, בטוהר ובתום טבעי, את תפקידה האמיתי, של שכלול החיים הפנימי, והשפעתה בזה בכל הדרכים הראויים לה.

והגבר, שהוא ביחוד הנושא את עולם של החיים הצבוריים, הוא מברר את רוחו של הבית, שהוא בא בכחו ונותן את חלקו בחיי המדינה, וכמובן - אם תנאי המצב הפרטיים מוכשרים לזה - עליו להתחשב ולהתישב עם דעות בני הבית הראוים לזה. ועל חובת ההתחשבות וההתישבות הזאת, וערך המשפחה כולה בחיי המדינה, יהי עלינו לעורר ולהדריך בתעמולה הגונה וראויה. אמנם באמת כל מיני תקונים והצעות פרטיים, הנוגעים בצד פרטי מיוחד של סדור חיינו הצבוריים בארצנו הקדושה, כזו של כי ידידי, לא יספיקו לישר את הסבוכים ולישב את הרעות, ועל פיהן את מהלך החיים של ישראל בארץ נחלתו. שזה יבא דוקא ע"י[10] התעוררות הרוח והעבודה הגדולה, שתאיר ותבליט את הקדש הא-להי, שבמעמקי יסודה ועז נשמתה של כל תנועת התחיה הלאומית, עם כל מהלך העליליות והמאורעות

העולמיות, שיד ד' מפליאה לנו לעשות בשיבת בנים לגבולם ובהצמחת קרן ישועה, דוקא ע"י רוממות התנועה הלאומית הפנימית שלנו, ועבודתה בקדושה ובטהרה ע"י ההסתדרות המיוחדת לקדושת תחית עמנו וארצנו, המקפת וכוללת את האומה כולה, ועובדת את עבודת קדשה בכוננויות תחיתה יחד עם עבודת החול שלה שעל ידי הציוניות.

והסתדרות מיוחדת-ומאוחדת זו, שבהתעוררות תנועתה הרוממה תאיר נתיבות עולמנו, ותביא סוף-סוף שלום ורוחה אמתית לכל זרמי הרוחות והפעולות לעם ה' בארצו, היא ההסתדרות "ירושלים" הכללית והמרכזית, אשר מאז בהיותי בלונדון, סמוך להשתלשלות צורת מצבנו המדיני הנכחי באי"י[11], הרימותי את דגלה ונתלקטו ומתלקטים המונים רבים וגדולים מטובי האומה, לשם ה' וישראל עמו וארץ סגולתו, ועתה נקבע מרכזה בע"ה פה עיקו"ת[12] ת"ו. ולכן החובה על כל בעל השפעה ופעולה, הנאמן לקיומם האמתי של חיי עמנו בארצנו הקדושה, לבא בכל תקף ועז לעבודת הקדש הזאת. ונעם ה' יהי עלינו למען עמו ונחלתו ושמו הגדול.

והנה בזה ידי"ע[13] דוש"ת[14] באה"ר[15] מהר הקודש מירושלים, הק'[16] איה"ק[17]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תר"פ - השנה תר"פ (1919/1920)
5. כ' - כבוד
6. בתו"י - בתורה ויראה
7. מו"ה - מורנו הרב
8. שו"ב - שוחט ובודק
9. בע"ה - בעזרת השם
10. ע"י - על ידי
11. באי"י - בארץ ישראל
12. עיקו"ת - עיר קודשנו ותפארתנו
13. ידי"ע - ידידו עוז
14. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
15. באה"ר - באהבה רבה
16. הק' - הקטן
17. איה"ק - אברהם יצחק הכהן קוק (חתימת הרב)

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת תתקצד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד כסלו תר"פ - ירושלים **נמען:** הרב חיים הירשנזון, רב הובוקן

תודה על ספרו 'מלכי בקודשי'. על הגדוד העברי: אין לחייב, אבל אין לזלזל במתנדבים. מינוי מלך: אין איסור בכל צורת ממשל שהיא לטובת ישראל. במקום המקדש הרב קוק חולק: אי אפשר להכריע בספק של מחלוקת הראשונים, ויש לפחות איסור לאו או דרבנן (הראב"ד, הלכות בית הבחירה פרק ו); כבוד האומה יבוא דרך רכישת החצרות ליד הכותל ובניית בית כנסת מפואר צמוד אליו, מונהג על פי רוב רבני ישראל. הקרבנות יחזרו עם הופעת רוח הקודש, ואין להתפעל מהתרבות האירופית. התנועה עד כה גילתה רק את צד החול; צריך ליצור את צד הקודש - 'ירושלים' - שילך עם 'ציון' בידידות ובחופש. כל יהודי צריך להיות ציוני לעבודת החול וירושלמי לעבודת הקודש. בתוספת: יש לכונן בית דין גדול לערעורים.

עיקרי הדברים

- הגדוד ומינוי מלך.
- איסור כניסה למקום המקדש.
- בית כנסת ליד הכותל.
- הקרבנות.
- ציוני וירושלמי.
- בית דין לערעורים.

נוסח האגרת

ב"ה[1] ירושלים עה"ק[2] י"ד כסלו תר"פ[3]

לכבוד הרב הגאון החכם המפורסם מו"ה[4] חיים הרשענזאהן שליט"א[5],

רב בהובאקען. שלום וברכה ספרו היקר "מלכי בקודש" הגיעני, ות"ח[6] לכת"ר[7] על אשר כבדני בתשורה מכובדה זו. והנה בעקר הענין של שאלותיו, בענין הגדוד, דבר פשוט הוא שלחייב א"א[8] לו, אבל להפריע או להתיחש במבט של אי כבוד על המתנדבים, זהו דבר שלא נתן להאמר. ובענין מינוי מלך, ג"כ[9] אין שום איסור להנהיג כח ממשלתי באיזה צורה היותר נאותה, וכל מה שהוא יותר נראה לטובתן ולכבודן של ישראל ה"ז[10] משובח. אמנם בענין מקום המקדש דעתי רחוקה מדעת כת"ר[11], לע"ד[12] אין בידינו להכריע זה הספק של מחלוקת הראשונים, והדבר נשאר בספק של כרת. וחיוב אשם תלוי נמי איכא, לפחות למ"ד דל"בי חתיכה אי מב"ח[13] ויותר מסתבר לומר שגם להראב"ד[14]י איכא איסור תורה, אלא דכרת דאת מקדש ד' טמא לא שייך כשאין דלא בעינן. מב' חתיכות. הלכות בית הבחירה פ"ו הי"ד. מקדש, אבל לאו דלא יטמאו את מחניהם איכא למ"ד קדושה שניי קדשה לע"ל[15], ואפילו אם נאמר דהראב"ד[16] ס"ל[17] דלאו נמי ליכא, מ"מ[18] איסור דרבנן ודאי איכא, ולא נתן לחשוב, שבענין תרומ"ע[19] ישאירו חיוב דרבנן, בדבר שהוא משום קדושה קלה.

ולענין קדושת המקדש יתירו [לגמרי], וטבל במיתה ומקדש בכרת דחמירא ממיתה וגם דאבון הלב גדול מאד, אם יכנסו בהמון טמאים, בכסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו. וכמה פועל ההרגש וראוי

לגדור כעין הגזירה של יום הנף מהרה יבנה המקדש וכה"ג[20]. ולענין כבוד האומה לעד, יותר יהיה כבוד הכלל ניכר, אם נשתדל שישמרו בידינו בדרך קנין, החצרות הסמוכות להכותל הקדוש פעה"ק[21]. ועל מקומם נבנה סמוך ממש להכותל, בית הכנסת אחת גדולה ומפוארה מאד בכל פאר והידור, וכל אותן התיקונים שמציע כת"ר להיות ערוכים ושירה וזמרת קודש - יהא בה. והיא תהיה מונהגת ע"פ[22] הסכמת רוב רבני ישראל דרך מוסכם לכללות האומה, למעלה מכל חלוק של נוסח ומנהג מפלגתי. והבית הזה יהי'[23] לנו לעד, שאנו חזקים בצפיית ישועה עליונה שתבא, ושיבנה ביהמ"ק[24] ב"ב[25] ע"י[26] גלוי כבוד ד' ואור משיח צדקנו.

ובענין הקרבנות, ג"כ יותר נכון להאמין שהכל ישוב על מכונו, ונקיים בע"ה[27] כשתבא הישועה, ונבואה ורוה"ק[28] ישובו לישראל, כל האמור ביעודה כמאמרה. ולא נתפעל ביותר מהרעיונות של התרבות האירופית, כי דבר ד' אשר עמנו, הוא עתיד לרומם את יסודי התרבות כולם למדרגה יותר עליונה ממה שיוכל כל שיקול דעת אנושי לעשות. ואין ראוי לנו לחשוב שבקרבנות מונח הוא רק הרעיון הגס של העבודה המגושמה, אלא שיש בהם טבעיות קדושה פנימית שאי אפשר שתתגלה ביפעתה כ"א[29] בהגלות אור ד' על עמו, ותחיה מקודשת תשוב לישראל, - ואותה יכירו ג"כ כל העמים כולם.

אבל מסכים אני עם כת"ר, שא"א[30] לנו לגשת למעשה הקרבנות בלא הופעה של רוה"ק[31] גלויה בישראל. אמנם צפיה זו ג"כ לא נפלאת היא ולא רחוקה, ויוכל להיות שפתאום יבוא אל היכלו האדון אשר אנו מבקשים ומלאך הברית אשר אנו חפצים ואז יבנה בהמ"ק[32] ב"ב. ובדבר תנועת התחיה הלאומית שלנו עצמה, חושב אני שמימות הרצל עד עכשו נתגלתה רק בצד החול שלה, שהוא ד"כ[33] דבר חביב ונכבד מאד, ועתיד החול להיות בסיס לקודש, שעליו תבנה כל חמדת ישראל. וכדי להשלים את תנועת התחיה ולהעלותם לרום מעלתה, שעליו תבנה כל חמדת ישראל. מוכרחים אנחנו ליצור את צד הקודש שבתנועה, שראוי לציין אותה בשם "ירושלים", כשם העיר אשר ד' שמה, כמו ששם "ציון" מציין את הרעיון החלוני של המדיניות, כן יציין שם "ירושלים" את הרעיון של המקדשיות, לכל האידיאלים הטהורים העומדים לצאת ממנו לישראל ולאדם, ושתי התנועות יחד ילכו במצב של ידידות ועזרה הדדית, אבל ג"כ במצב חפשי ובלתי משועבד. אז יאיר מכל צד אור מכובד להדר את הצד עיין פסחים ל"ב ב, ברש"י[34] ד"ה[35] ערפלי טהי י', איר נט' מלאכי ג, א. השני, ויהי'[36] לנו יפעת חול והדרת קודש גם יחד, יוצאים וזוהרים מ"ציון" ומ"ירושלים".

ולמטרה זו נוסדה ונתרכזה פה כעת התרכזותנו בשם "הסתדרות ירושלים", האומרת, שכל איש ישראל צריך להיות ציוני, כדי לעבוד עבודת החול של האומה, וצריך להיות ירושלמי, כדי לעבוד את עבודת הקודש שלה. וכל הסתדרות צריכה להיות מונהגת מכחות המתאימים לה, הסתדרות הציונית החלונית - מאנשי חול מומחים לענינם, והסתדרות הירושלמית הקדושה -מאנשי קודש מומחים לענינם. פרטי דברי הדיעות שכתבתי בזה צריכים הם ביאור גדול, בין מצד ההלכה בענין המקדש, בין מצד ההגדה ויושר הדיעות, אשר אקוה בע"ה שאסדר הדברים בבירור לימים שיבואו על"ט[37]. ומאד אשמח אם יבא כת"ר עמנו בדברים תדיר, בעניני הכלל ועניני אה"ק[38] ועקו"ת[39], וכל פרט הצפיות של ישועת ד' שאנחנו מקוים שילכו הלוך ואור על עם ד' ונחלתו.

והי'[40] זה שלו'[41] וברכה באהבה נאמנה כנה"ר[42] ונפש ידי"ע[43] דוש"ת[44]

הק' אברהם יצחק ה"ק

עבד לעם קדוש על אדמת הקדש ועובד עבוה"ק[45] פעה"ק ירושלים תובב"א[46]. נ.ב. ובענין ב"ד[47] גדול לערעורים, דעתי נוטה שחייבים אנו לכונן ב"ד גדול כזה פעה"ק ת"ו[48]. ויהי' זה בתוך הודעה ותקון כללי, ככל תקנות גדולי הדורות לצורך הזמן, כמו הגבי' ממטלטלי דיתמי או מיעוט ירושת הבעל בתקנות שום וכיו"ב[49]. וכבר החלונו בע"ה לעשות בזה צעדים, יכונן ד' מעשה ידינו לטובה למען עמו ונחלתו סלה. הנ"ל[50]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. תר"פ - השנה תר"פ (1919/1920)
4. מו"ה - מורנו הרב
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. ות"ח - ותלמידי חכמים
7. לכת"ר - לכבוד תורתו
8. א"א - אי אפשר
9. ג"כ - גם כן
10. ה"ז - הרי זה
11. כת"ר - כבוד תורתו
12. לע"ד - לעניות דעתי
13. מב"ח - מבשר בחלב
14. להראב"ד - לרבי אברהם בן דוד
15. לע"ל - לעתיד לבוא
16. דהראב"ד - דרבי אברהם בן דוד
17. ס"ל - סבירא ליה
18. מ"מ - מכל מקום
19. תרומ"ע - תרומות ומעשרות
20. וכה"ג - וכהאי גוונא
21. פעה"ק - פה עיר הקודש
22. ע"פ - על פי
23. יהי' - יהיה
24. ביהמ"ק - בית המקדש
25. ב"ב - בני ביתו
26. ע"י - על ידי
27. בע"ה - בעזרת השם
28. ורוה"ק - ורוח הקודש
29. כ"א - כי אם
30. שא"א - שאי אפשר
31. רוה"ק - רוח הקודש
32. בהמ"ק - בית המקדש
33. ד"כ - דבר כזה (או: דרך כלל)
34. ברש"י - ברבי שלמה יצחקי
35. ד"ה - דיבור המתחיל
36. ויהי' - ויהיה

37. על"ט - עלינו לטובה
38. אה"ק - ארץ הקודש
39. ועקו"ת - ועיר קודשנו ותפארתנו
40. והי' - והיה
41. שלו' - שלום
42. כנה"ר - כנפשו הרמה
43. ידי"ע - ידידו עוז
44. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
45. עבוה"ק - עבודת הקודש
46. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
47. ב"ד - בית דין
48. ת"ו - תבנה ותכונן
49. וכיו"ב - וכיוצא בזה
50. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת או

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ב טבת תר"פ - ירושלים **נמען:** הרב יעקב משה חרל"פ

בשאלת ספר תורה שבו הושלם השם בחקיקה (גרירה): בכוונת 'לשם קדושת השם' יש שתי כוונות - ידיעה שכותב שם קדוש, וכתיבה באופן הכשר לספר תורה. לעניין איסור מחיקת השם די בכוונה הראשונה, ובה אין טעות, ולכן אין כאן 'הקדש טעות'.

עיקרי הדברים

- שתי כוונות בקדושת השם.
- איסור מחיקה.
- אין הקדש טעות.

נוסח האגרת

ב"ה. ירושלם ת"ו[1]. יום כ"ב לחדש טבת תר"פ[2] מחמד

לבבי ונפשי הרב הגאון פאר מקדושים מוהרי"מ[3] חרל"פ[4] שליט"א[5]. שלו'[6] רב,

ע"ד[7] הערתו הישרהו, דמאי מהני שהכשר הספר לדידן. יהי'[8] נדון מספק העדר הבקיאות דחו"י[9] חומש. להוציא את הנטפל שלנו מדין הקדש טעות. הלא הסופר נתכוון שיהיה עכ"פ[10] זה הספר כשר כשארי ספרים שלנו. יאמין חביבי שחשבתי בהערה זו בעת כתיבתי, וחשבתי לבאר שבכלל קדושת השם של ס"ת[11] כלולות שתי כונות. כונת השם שהיא הידיעה שכותב שם קדוש. ומצד זה הכל אחד הוא, בין אם כותב באופן הכשר לענין כתיבת ס"ת או באופן שלגבי כתיבת ס"ת אינו קרוי כתב, דמ"מ שם קדוש הוא ואסור למוחקו לרוה"פ[12] מה"ת[13], וכונה שניה היא. לשם קדושת השם באופן הכשר לס"ת[14]. וכונה זו השניה איננה כ"כ[15] עקרית, שהיא כלולה בהכונה הכללית של כתיבת התורה בכללה לשם קדושת ס"ת, ונשארה עקר הכונה שיהיה השם קדוש.

ומה שהוא כשר להס"ת[16], הוא מפני שנכתב כראוי ובכונה לשם קדושת ס"ת, כשאר התורה כולה, ונמצא שאע"פ[17] שמצד הכשר של קדושת ס"ת נכתב בטעות, בזה שנגמר ע"י[18] חקיקה, אבל לגבי איסור של מחיקת השם אין זה כאן השם לשם קדושה, שלגבי איסור מחיקה עקר הכונה היא לשם ידיעה שכותב השם, בזה אין כאן שום טעות, שהרי ידע בעת שגרר שהוא משלים בזה את השם, ומה שטעה בענין קדושת ס"ת. אינו נקרא טעות לגבי איסור המחיקה של השם, שדי בידיעה, וידיעה זו כתורה היא, שהרי באמת צריך לכתב כאן זה השם בצורה זו.

1. ת"ו - תבנה ותכונן
2. תר"פ - השנה תר"פ (1919/1920)
3. מוהרי"מ - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, מ (למשל: יעקב + משה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
4. חרל"פ - הרב יעקב משה חרל"פ (תלמידו של הרב קוק)
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. שלו' - שלום

7. ע"ד - על דבר
8. יהי' - יהיה
9. דחו"י - דחוות יאיר
10. עכ"פ - על כל פנים
11. ס"ת - ספר תורה
12. לרוה"פ - לרוב הפוסקים / לרוב הפעמים
13. מה"ת - מן התורה
14. לס"ת - לספר תורה
15. כ"כ - כל כך
16. להס"ת - להספר תורה
17. שאע"פ - שאף על פי
18. ע"י - על ידי

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ח טבת תר"פ **נמען:** איש קשר מהגדוד העברי

הרב קוק מוכן למלא את בקשות הגדוד: יישלחו ספרי תפילה, תנ"כים, תפילין ומסכתות ברכות; ספרי יעב"ץ עדיין לא נמצאו. יש לייסד ועד לעזרת המשפחות ולארגן ביקורים בבית החולים הצבאי. בעיקר: שאלת הבשר הכשר - עליו לבוא מיד כדי לתקנה. 'רגשי אהבתי' לחיילי הגדוד.

עיקרי הדברים

- ספרים ותפילין לגדוד.
- ועד למשפחות.
- בית החולים הצבאי.
- בשר כשר.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. יום כ"ח לחדש טבת שנת תר"פ[2]

ידידי היקר, קבלתי מכתבך ע"י[3] הצעיר הגדודי, וכמה שיהי'[4] אפשר בידי הנני מוכן למלא את כל משאלותיך, בדבר היחש אל הגדוד, בחבה ובכבוד הראוי להם. א. ספרי תפילה, נשלח. תנכי"ם[5] צוה אחי שמואל להצעיר לקנות. ויוכל לשלח לנו חשבון. כמו כן תפילין נשתדל לשלח, אי"ה[6]. כמו כן מס' ברכות עד כמה שתשיג ידינו. ב. ספרי יעב"ץ[7] לא אדע עדיין אם אפשר להשיג כעת. אם נשיגם לא נעכב את השלוח, בלי"נ[8]. ג. ע"ד[9] סידור ועד לעזרת המשפחות. טוב שתבא הנה ונתישב יחד איך להתחיל בדבר הנכבד הזה. וכמו כן ע"ד בקור ביה"ח[10] הצבאי, הנני צריך לעזרתך בסידור הדבר. ד. על הכל. שאלת הבשר, ראוי ונחוץ שבשביל זה ביחוד תבא במוקדם היותר אפשרי, ונראה לקבץ ע"ז[11] כחות חשובים ולתקן הענין באופן היותר רצוי שתשיג ידינו בע"ה[12]. מסור נא חביבי לגבורנו חיל גדודנו החביב, את כל רגשי אהבתי וחבתי העמוקה אליהם. אקוה שהיחושים הטובים ביניינו ילכו הלך ואור בעזרת ד' אוזר ישראל בגבורה.

והנני בזה ידידך מוקירך באהבה נאמנה

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. תר"פ - השנה תר"פ (1919/1920)
3. ע"י - על ידי
4. שיהי' - שיהיה
5. תנכי"ם - תנ"כים
6. אי"ה - אם ירצה השם
7. יעב"ץ - רבי יעקב עמדן
8. בלי"נ - בלי נדר
9. ע"ד - על דבר

10. ביה"ח – בית החולים
11. ע"ז – על זה
12. בע"ה – בעזרת השם

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אכד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' ניסן תר"פ - ירושלים

נמען: תשובה כללית לשואלים על השתתפות נשים בבחירות לאספת הנבחרים

צריך לכנס אספה גדולה של רבני הארץ, כי 'עוד לא נפרדה כל כך המדיניות אצלנו מן הדת'. הרבנים שאסרו שאבו מ'הקול האחד' של התורה, ונטייה למוסר אירופי החדש היא 'מעשה בגידה' במוסר היהדות. המשפחה בישראל קדושה יותר, וזה יסוד כבוד האשה. אצל העמים הדרישה ל'זכויות' באה ממצבן העלוב של נשים בבית בגלל גסות הגברים; אצלנו 'הבית... מכון קודש'. הרב קוק קורא לעסקנים להסיר את המניעה, כדי שרוב הציבור ישתתף והאספה תייצג באמת.

עיקרי הדברים

- אספת רבנים.
- מדינה ודת.
- קדושת המשפחה.
- מקור הדרישה אצל העמים.
- השתתפות כל הציבור.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. עה"ק[2] ירושלם ת"ו[3] י' ניסן תר"פ[4] ת כללית לרבים השואלים אותי, על דבר השתתפות הנשים בבחירת "אספת-הנבחרים" הגיעה לידי שאלתכם הנכבדה בדבר ההתיחסות לענין בחירת הנשים לאספת-הנבחרים של יהודי ארץ-ישראל, כעת אף שכבר גיליתי את דעתי - בענין זה בכלל במכתבי הגלוי להסתדרות "המזרחי". והנה כאז כן עתה אני מכרח לומר, שאני איני כדאי ששלחתם לי, כי רואה אני שהכרח גדול הוא לאסוף אספה גדולה של רבני ארץ-ישראל ועל פיה יקום הדבר למעשה. חושב אני, כי עוד לא נפרדה כל כך המדיניות אצלנו מן הדת, עד שתהיה לנו אפשרות לחשוב, כי יש רשות למדינאים שלנו לעשות איזה דבר כללי, בשם הצבור הארצישראלי ביחוד, בלא שום התחשבות עם דעתם של כל האוטריטטים של הדת בארץ-ישראל, ברובם הגדול.

ע"כ[5] לדעתי הכרח הוא, שכל רבני ארץ ישראל יחד יחליטו את משפטם על זה, ומצב הזמן הדוחק ביחוד הוא הגורם הגדול להזדרז כמה דאפשר שתצא האספה הזאת אל הפועל במוקדם היותר אפשרי. אמנם לגילוי-דעתי בצורה תאורית, הנני מוצא לי עכשיו, להוסיף קצת ברור על הדברים, אשר אמרתי במכתבי הגלוי הנ"ל[6]. כאז כן עתה מוכרחני לומר, שהרבנים, שהודיעו את האיסור מצד הדין עד כה שאבו את דעתם ממקור הקול האחד שאנו שומעים מן התורה מן הנביאים ומן הכתובים, מן ההלכה ומן ההגדה, המורה שרוח האומה כלה בצביונו וטהרתו, עומד הוא נגד החדוש המודרני הזה, ואם אנו מטים את עצמנו כאן דוקא לתכונת המוסר האירופי החדש, הרי אנו עושים בזה מעשה בגידה ביחס למוסרנו אנו, "למוסר היהדות", מה שמביא לנבק את רוח האמה ולהוריד לארץ את המבצר של התחיה הלאומית. ואם אין אנחנו נביאים, בני נביאים אנחנו, ואנו חייבים לקרא בקול גדול, לכל אחינו החפצים כעת

בצורה של תחיתנו: שישמרו ברוחם ולא יאכילו אותנו את הבסר הזה שיביא בהכרח לידי קהיות שנים, שנהיה מוכרחים להתחרט על זה הרבה מאד. אנו מאמינים, שמבטנו על החיים החברתיים הוא יותר עדין ויותר טהור מהמבט של עמי התרבות הזמניים בכלל.

המשפחה שלנו היא לנו קדושה בצורה הרבה יותר עמוקה, ממה שהיא בכל העולם המודרני. וזהו היסוד של אשרה וכבודה של האשה בישראל. אצל העמים האחרים, אין המשפחה יסודה של האמה, אין המשפחה קבועה ועמוקה כל כך כמו שהיא בתוכנו, ומטעם זה הם אינם נרתעים כל כך מפני הבדקים שבחיי המשפחה ולא יסבלו כל כך, מפני תוצאותיהם בחיי האמה. הגורם הנפשי של הדרישה הזאת, לקרא את הפומביות של הבחירות בשם זכיות לנשים, בא בעקרו ע"י[7] מעמדן האמלל של הנשים ההמוניות אצל העמים האלה. אם היה מצב המשפחה שלהם כל כך שלו ומכובד, כמו שהוא בישראל ע"פ[8] הרוב, לא היו הנשים בעצמן ולא אנשי המדע והמוסר והאידיאלים הגבוהים דורשים את מה שהם קוראים בשם: "זכיות" של בחירה לנשים, באותו הנוסח הרגיל, שהוא עלול לקלקל את שלום הבית, ואשר מקלקול זה מכרח לבא רקבון גדול באחרית לחיים המדיניים והלאומיים בכלל.

אבל מתוך היאוש ומרירות הנפש, הבאים לרגלי מהלך הגסות של הגברים בקלקול חיי המשפחה, חשבו להעזר ע"י איזה יפוי-כח צבורי, לנסות בזה את הטבת מצבן ההרוס בבית פנימה, מבלי לחוס עוד על הבדקים המתוספים בו ע"י זה, אחרי שכבר רבו פרציו כל כך גם מבלעדי זה. אנחנו לא ירדנו ולא נרד למעמד כזה, ולא נרצה לראות את אחיותינו במעמד ירוד כזה. הבית אצלנו הוא גם עתה מכון-קדש, וחלילה לנו להשבית את הזהר של חיי אחיותינו, ולתן מקום למרר אותם ע"י המולת הדעות ומחלקותיהן בעניני הבחירות והשאלות המדיניות. האשה הישראלית מבססת את זכיותיה על פי התוכן העדין של ערך הנפש המיוחד לה, לא על פי חקים קצובים וחתוכים, עשוים ביציקה מוכנית, שהם בעדה קרני ברזל, שאינם הולמים כלל לעדנת נפשה. ועפ"י[9] רוב איננה די-חזקה, לפי אפיה הטבעי, להשתמש בהם, ואין בכחם להשלים את מה שהם מקלקלים ביסודם של היחושים הנפשיים, השולטים בהקפתם על כל שטח החיים כלו. המשפחה היא לנו יסודה של האמה, בית יעקב יבנה את עם ישראל. אנו מכינים את בנין האמה - על פי טבע נפשנו. הננו תמיד מוכנים להכריז על דבר החובה המוסרית של ההקשבה לדעת האשה בכל בית בישראל גם בנוגע לשאלות כלליות חברותיות ומדיניות.

אבל הדעת המוסכמת מוכרחת היא לצאת דוקא מן הבית, מהמשפחה בתומתה, והמשועבד להוציא אותה לרה"ר[10] הוא האיש אבי המשפחה, שעליו מוטלת חובת פרסומה של הדעת המשפחתית. וכשאנו דורשים מן האשה שהיא תצא לרשות הרבים המדינית, ותסתבך בפרסום דעתה, בשאלות בחירות ומדיניות בכלל, אז אנו עושים אחת משתי אלה: או שהיא מתלמדת ע"י זה בחנופה, להחניף לאיש ולתן את קולה ע"פ קולו, שלא כפי הכרתה, שאנו מקלקלים בזה את מוסרה ואת חופשה הפנימי - או שעל ידי מהומות הדעות וחלוקיהן, נהרס מצב שלום הבית, והבדקים הקליליים שבמשפחה מכרחים להביא פרץ גדול באמה. ולעיני העמים הרינו מורידים את כבודנו הכללי, כשאנו מראים לעולם. כי שיטה מקורית -, הנובעת, מהתכן של רוחנו העצמי המתגלה ע"י תורתנו ומסורותינו הקדושות, שאינן בעדנו רק דברים סמבוליים כי"א[11] ערכי חיים ממשיים -, אין לנו בשביל תכנית מדינית, ובתחלת צעדנו

הראשון של מסה מדינית אנו צריכים כבר להיות דוקא תלמידים קטנים של עמי התרבות הזמניים, שהם עצמם עומדים עדיין נבוכים הרבה בשאלות חייהם הקשות, בית בכל הערכים הרוחניים והמוסריים שבהם וביחוד בהפרובלימה הקשה הזאת של שאלת הבית והמדינה.

מתירא אני מאד מפני הקטגוריא של שונאינו מבית ומחוץ. שלא תתרבה על-ידי הצעד הפזיז הזה. ומצד הכרתי הפנימית, קורא אני לכל אחינו ואחיותינו החפצים בבנין עמנו: ליסד את אספתנו המיסדת של נבחרי מדינתנו, על פי רוח עמנו החסון והעתיק, על פי רוחנו המקורי שהוא עומד להשפיע, מעז הטוהר והקודש שלו, על כל עמי התרבות, לסדר להם דרך חיים יותר מתוקנת ויותר רצויה, שילמד אותם לבנות את המדינה דוקא על היסוד של בנין המשפחה והבית, וסגולות נפשיות המכשירות מצב של חיים לאומיים כאלה, ישאבו הם ממקורינו. "כי מציון תצא תורה, ודבר ה' מירושלים". אל תגעו ביסוד היסודות של זכיות אמותינו, אחיותינו ובנותינו. את הזכיות המקוריות האיתנות, המיוסדות על יפוי הכח המוסרי והטבעי הפנימי המיוחד, ועל ערכה המקודש העדין והנעלה, של האשה בישראל, שהן עושות שרשים עמוקים בחיים ומאשרות אותן אושר קיים. אל תמירו אותן בזכיות קלילות, כתובות, שהן נשארות ברובן רק על הנייר, בתור גהרו של חופש חצוני, - וממררות בתוצאותיהן את חייהן, בבית פנימה. מעט יותר מתינות וישוב הדעת ויותר אמונה, דרושים לנו מאד מאד בזמן הזה, בימי תסיסת תחיתנו.

אלה ישוו עלינו הוד והדר, הם ירבו בקרבנו שלום ורוח התאמה והדדיות, ויוסיף לנו אמץ להגשים בחיים את תחיתנו הנשאפת מכלנו. וגם אלה המחזיקים בעד השתתפות הנשים בבחירות צריכים הם לשום על לב, שבכל אופי הדברים הללו שאמרתי הנם נובעים מתוך הכרה נפשית של רבבות אחינו כשרי ישראל, המקושרים בכל לבם ונפשם לחיי האמה ורוחה פנימה, ואלה הרבבות חיים הם עמנו בארץ ישראל, ואנחנו צריכים מאד לשיתוף כחותיהם, ועתידים הם ג"כ[12] להיות בכלל העולים החדשים שאנחנו כל כך מצפים להם, ומצדם עומד הוא מצב הדבר של השתתפות הנשים בבחירות, ע"פ הסגנון הפומבי האירופי החדיש, - בצורה של מניעה נפשית עמוקה.

ועתה נשקול נא במשקל השכל הישר, איך הוא יותר טוב ונאות לבנין האמה, כשאנו צריכים לבור לנו אחת משתי אלה: או שנותר כעת על ההתקדמות הזאת של שתוף הנשים בצורתה הפומבית, ונהיה במצבנו המוסרי-פוליטי, עומדים במעמדה של אנגליה לפני חדוש הלכה זו, למשל, ויתר הממלכות הגדולות שלא התקדמו עדיין בפנה זו, אבל בזה נאחד את כל הכח של הצבור הארצי ישראלי כאיש אחד לבנין האמה והארץ, או שעל ידי העמידה החזקה על יסוד התביעה של השתתפות הבחירה לנשים, דוקא באותו הנוסח המחודש, ילקה לנו על ידי זה הבסיס הראשון של חיים לאומיים פוליטים כלליים שאנו חפצים כלנו ליסדו כעת, ותחת יסוד לאומי מדיני מוצק יהיה לנו יסוד מפלגתי מפורר. אני חושב שבפעם הזאת, צריכים דוקא אחינו המודרניים לעשות לפנים משורת הדין שלהם, ולותר על דרישתם החדישה, ואז כשיעלה בידינו לרכז את האמה הלא יתברר מאליו לאיזה צד נוטה הוא רוח האמה בכללה, וזה הלא דבר פשוט הוא שאין מלעטים לשום אמה שבעולם דרכי תרבות בעל כרחה. ואפילו אם היה הצדק, עם אלה האומרים, שהתוכן של המוסר, הדורש, את מה שקוראים, שיווי הזכיות של

הנשים, והשתתפותם הצבוריית, על פי הנוסח המודרני, - הוא דבר נאה ומתקבל, ולא כמו שמופר לנו על פי רוחנו אנו שהוא בעדנו דבר כעור ואינו מתקבל, מכל מקום הלא כל אמה תאמר, שהיא מערכת את הטוב ואת הרע, את היפה ואת הכעור, על פי ערכיה היא, וגם אנו חפצים לבנות את עולמנו על פי הערכים שלנו, על פי חשבון-הנפש שלי, צריכה טענה זו להכנס אל הלב של כל הנפשות הישרות, החפצות בבנין האמה באמת, שמהם יש לקוות שנבנה בארץ, בצורה הגונה, של חיים מדיניים הראוים לשמם.

זוהי, כאמור, הצעת דעתי, ולמעשה הרינו צריכים עכשיו לגלוי-דעתם ולהחלטתם של קבוץ רבותינו שבארץ ישראל, שאקוה שכל טובי הכחות שלנו יעזרו להוציאו מן הכח אל הפועל. ושהעסקנים הנכבדים שלנו ביסוד האספה המיסדת או אספת הנבחרים, יתמכו גם הם מצדם להסיר את הסבה המונעת את הרוב היותר גדול של הצבור היהודי בארץ ישראל מלהשתתף בהאספה הלאמית של בחירת הנבחרים, באופן שנוכל להודיע גלוי לכל ישראל ולכל העולם את ההסכמה המחלטת של האספה המיסדת, שתהיה באמת באת-הכח של הצבור הישראלי שבא"י[13], שבפנים ידועים הרי הוא בא הכח המדיני של כללות האמה כלה. ותקוה טובה זו בא תבוא בע"ה[14] על ידי ברורי הדברים שיצאו לאור על ידי אספת-הרבנים הכללית של כל רבני א"י[15].

בצפיית-ישועה ורגשי-כבוד, אחיכם ועבדכם הנאמן

אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תר"פ - השנה תר"פ (1919/1920)
5. ע"כ - על כן
6. הנ"ל - הנזכר לעיל
7. ע"י - על ידי
8. ע"פ - על פי
9. ועפ"י - ועל פי
10. לרה"ר - לרשות הרבים
11. כי"א - כי אם
12. ג"כ - גם כן
13. שבא"י - שבארץ ישראל
14. בע"ה - בעזרת השם
15. א"י - ארץ ישראל

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אלז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ב' סיון תר"פ - ירושלים **נמען:** פשרה בעניין מנהל 'מושב זקנים'

המנהל רד"ז יקבל לשעה את פיטוריו כאות משמעת, ובמחאה; הגבאים יעמדו עמו לדין תורה על כל תביעותיו, והוא יקבל את שכרו עד הדין. הדיינים: הרב י"ג הורוויץ, ר' יונה ראם ור' פישל ברנשטיין. אם ידחה את הדין בלי אונס - יפקע השכר. זכויותיו שמורות.

עיקרי הדברים

- פיטורים זמניים במחאה.
- דין תורה.
- שכר עד הדין.
- הדיינים.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. כדי להעמיד את מצב ההנהלה במושב זקנים על מכונה ושלא לפגע ג"כ[2] בחובת הצייתנות לד"ת[3] צריך הדבר להתנהל באופן המבואר בזה.

א) אחרי שהגבאים מסכימים לפטר את המנהל רד"ז[4], צריך הוא לקבל לשעה את פטורו, בתור אות על משמעת להנהלה.

ב) יחד עם פטורו, מתקבלת היא מחאתו, שהוא מתפטר לפי דעתו שלא בצדק והגבאים חייבים לעמוד עמו לד"ת על כל תביעותיו ובכללן ג"כ אותה התביעה של התפטרותו שהוא מוחה נגדה.

ג) עד לדין מקבל הוא את השכירות שלו משלם.

ד) הרבנים שהוסכמו להיות הדיינים בדבר הם הה"ג[5] ר"ג הורוויץ, ור' יונה ראם ור' פישל בערענשטי'ין.

ה) אם ידחה המנהל רד"ז את הדין, בלא אונס, נפטרים הגבאים מתשלומי השכירות לשעה.

ו) כל הזכיות שהן ראויות להמנהל רד"ז בהיותו מנהל בפועל הנן שמורות לו ג"כ אחרי התפטרותו הפורמלית, כי כאמור אין התפטרותו באה כי"א[6] בשביל המשמעת של ההנהלה. כ"ז[7] קבלנו עלינו ברצונינו הטוב ובקגא"ס[8] באופן היו"מ[9] כד"ת[10] ולראי'[11] בעה"ח[12], ב' סיון תר"פ[13] פעה"ק[14] ירושלים, ת"ו[15].

1. ב"ה - ברוך השם
2. ג"כ - גם כן
3. לד"ת - לדברי תורה
4. רד"ז - רבי דוד זלמן? - שם אדם
5. הה"ג - הרב הגאון
6. כי"א - כי אם
7. כ"ז - כל זה

8. ובקגא"ס - ובקנין גמור אגב סודר
9. היו"מ - היותר מועיל
10. כד"ת - כדת תורה / כדרך תורה - לפי ההקשר
11. ולראי' - ולראיה
12. בעה"ח - באתי על החתום
13. תר"פ - השנה תר"פ (1919/1920)
14. פעה"ק - פה עיר הקודש
15. ת"ו - תבנה ותכונן

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אמ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ה סיון תר"פ - ירושלים **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

'הארת הגאולה' אינה סובבת על המעמד המעשי אלא על 'ההזרחה הנשמתית' שבאה מאוצר הגאולה העליונה, ועלינו לעבד את ההזרחות שבסבך החיים - 'אתחלתא דגאולה'. בהלכה: על דברי רבי עקיבא איגר (גליון הש"ס עבודה זרה מז ב) והב"ח, במשתחווה לבית. מהרב יעבץ הגיעה חבילת מאמרים לפי בקשת הרצי"ה. לפינס עדיין לא השיב.

עיקרי הדברים

- הארה נשמתית.
- אתחלתא דגאולה.
- הלכה: משתחווה לבית.
- מאמרי יעבץ.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. ירושלים ת"ו[2], יום כ"ה לחדש סיון תר"פ[3]

בני מחמדי שליט"א[4] הגיעני מכתבך היקר לשמחת לבבנו, ישר חילך. הטרדות גברו באלו הימים עד שעכבו את דברי. הערותיך הרוחניות, יחד עם המעשית נכונות הן. וע"ד[5] הארת הגאולה. אין הרעיון סובב על המעמד המעשי, כי"א[6] על ההזרחה הנשמתית. וזו היא באין ספק באה מאוצר הגאולה העליונה שהחלה להיות מופעת על נשמת כנסת ישראל, ועתה קרואים אנחנו לעבד את ההזרחות אחרי שהם מסתתרות בסבכי החיים המעשיים, ומצד העיבוד הפרטי הרינו עומדים במצב של אתחלתא דגאולה. ע"ד[7] הגרע"א[8] פשוט שדעתו [ז"ל[9]] היא שרב מפרש המשנה היא, ואם יהי'[10] פירוש המשנה בית שמשמש לע"ז, גם דעת רב תהי'[11] כן במשתחוה לבית. כלומר משתחוה לע"ז שבבית, וכ"פ[12] הב"ח[13] בסי'[14] קמ"ה, ע"כ[15] מקשה יפה שמוכח מתוכו שהשתחוה אע"פ[16] שלא בנאו נאסר. ואם במשמש לע"ז מיירי, מוכח על משמש ג"כ[17] שנאסר בלא בנאו. והב"ח[18] נראה שיותר נח"ל[19] לגרוס לה, שמספיק גם לפי המסקנא גליון הש"ס[20] ע"ז[21] מז' ב'. שהיא האמת. והראי'[22] שהרי בפעם השלישי דמסיק התוס'[23] בבירור אליבא דהס"ד[24], לא הגיה הב"ח והשאיר את הגי' זה על מקומה.

כעת אין לפני מכתבך היקר, באה חבילה של מכתבים בתור מאמרים מיעבץ ע"פ[25] דרישתך, ומכתבך אליך שיולט מסתמא במכתב זה.

ומפני קדושת שבת וטרדות שונות הנני מקצר, ואו"ש[26] וברכה וישועה ואורה כנפשך היקרה ונפש אביך המצפה לחסד ד' על עמו ונחלתו במהרה בימינו בקרוב

אברהם יצחק ה"ק

לפינס עדיין לא השיבותי, אין כאן המקום לדבר ע"ד עצם השאלה, ודי יחוננו בעצה טובה, ה"ק[27]

1. ב"ה - ברוך השם
2. ת"ו - תבנה ותכונן
3. תר"פ - השנה תר"פ (1919/1920)
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. וע"ד - ועל דבר
6. כ"א - כי אם
7. ע"ד - על דבר
8. הגרע"א - הגאון רבי עקיבא איגר
9. ז"ל - זכרונו לברכה
10. יהי' - יהיה
11. תהי' - תהיה
12. וכ"פ - וכן פסק
13. הב"ח - הבית חדש (פירוש על הטור)
14. בסי' - בסימן
15. ע"כ - על כן
16. אע"פ - אף על פי
17. ג"כ - גם כן
18. והב"ח - והבית חדש
19. נח"ל - נוח ליה
20. הש"ס - השישה סדרים (התלמוד)
21. ע"ז - על זה
22. והראי' - והראיה
23. התוס' - התוספות
24. דהס"ד - דהוה סלקא דעתך
25. ע"פ - על פי
26. ואו"ש - ואומר שלום
27. ה"ק - הכהן קוק

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אמא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: א' דראש חודש תמוז תר"פ - ירושלים **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

בהלכה, על התוספות בעניין ערלה בשריפה: הקושיה 'אפשר לנטוע' שייכת רק אם השריפה מן התורה; ואם מדרבנן - הנטיעה היא ביטול איסור. ואף אם מן התורה, אולי יש מצוה של שריפה בביעורה (רש"י תמורה, הגרע"א). הרב קוק פרסם את 'התחיה השלמה'. יש מקום למזיגת קודש וחול, אבל עדיין 'המקום של צורך השמירה של הגבולים... רחב מאד', ודווקא נתינת מרחב לכל כוח בחוגו תברר את הדברים.

עיקרי הדברים

- הלכה: ערלה בשריפה.
- 'התחיה השלמה'.
- מזיגת קודש וחול ושמירת גבולות.

נוסח האגרת

ב"ה. ירושלם ת"ו[1], יום א' דר"ח[2] תמוז תר"פ[3]

בני יקירי שליט"א[4] שמחתני בדבריך היקרים במכתבך שהגיענו היום ע"י[5] הרש"ה[6] נ"י[7].

דברים פרטיים מסתמא יכתב לך רמ"פ[8] נ"י, ואני כמדתי לא-בכל עת הנני מוכשר לסדר דברים, אפילו פשוטים ונחוצים. הערתך ע"ד[9] התוס'[10] בשיטת זוז"ג[11]. יפה היא, ונראה דהקושיא למה ערלה בשריפה הרי אפשר לנטע. היא שייכת רק אם נאמר דערלה בשריפה מה"ת[12], שאז אין להשיב משום איסור ביטול איסור לכתחילה, לרוה"פ[13] דס"ל[14] דהוא מדרבנן. אבל אם ערלה בשריפה רק מדרבנן, ל"ק[15] דאפשר לנטע, הא הו"ל[16] מבטל איסור, דאסור עכ"פ[17] מדרבנן, ומשו"ה[18] אמרו שתשרף. והנה רש"י[19] בסוף תמורהי פי'[20] דערלה בשריפה מכה"כ[21] והתוס'[22] מעירים בזה בצ"ע[23]. ובסוכה ל"ה ב', ד"ה[24] לפי, אמרו לה בדרך אפשר. ובפנ"י[25] נוטה הרבה לומר שאינו מה"ת בשריפה, משום דלאו היקש גמור הוא ערלה לכה"כ[26], ואפילו למ"ד דמה"ת[27] בשריפה ג"כ[28] קשה מאי קושיא, הא אפשר בנטיעה, שהרי אם המצוה היא בשריפה, א"כ[29] בביעור אחר הוא מבטל את המצוה. וכה"ג[30] הקשה הגרע"א[31] רש"י בתמורה שם, דיהיב טעמא אמתניתין דכל הנשרפין לא יקברו, דלמא משכח להו ואתא לידי תקלה, תיפ"ל[32] משום ביטול מצות שריפה. וה"נ[33] י"ל[34] אע"ג[35] דמותר גם לכתחילה לנטע מצד עצם דין איסור הנאה.

אבל מ"מ[36] חייבה תורה מצוה של שריפה בביעורה, ואיני מופנה כעת לדון באריכות. מסתמא, ישלח לך רמ"פ המכתב "התחיה השלמה", שמצאתי א"ע[37] נלחץ לפרסמו, כמה שיפעול במעשה א"ז[38] ענין שלנו. מה שהערת הקודש של דחיקת האמת מחיבת להגיד א"א[39] לעצור. וצור ישראל יראנו נפלאות בישועתו, כמדומה שהעירות במכתב הקודם ע"ד ההתקרבות של הקודש והחול בתור מזוג, יותר ממה ו. לגי ב'. מכלאי הכרם. בד"ה[40] אלו הן. תמורה לד' א'. שהי'[41] המעמד אשתקד. אין ספק בדבר כי המצב הרוחני

של האומה הולך מתברר וחושף זרוע ד', מקדש את העולם ומעלה את הנשמות משקיעתן, וב"ה[42] יום יום יעמס לנו ישעו, בכ"ז[43] אם שיש מקום למזיגה של קודש וחול, המקום של צורך השמירה של הגבולים הוא כעת עדיין רחב מאד, ודוקא ע"י נתינת המרחב לכל כח בחוגו, יתבררו הדברים יותר, ורוח התמים של יעקב איש תם יתפאר ויתעלה.

ויה' זה שלו'[44] וברכה וכט"ס[45], בברכת ד' על עמו ונחלתו

אברהם יצחק ה"ק

---

1. ת"ו - תבנה ותכונן
2. דר"ח - דראש חודש
3. תר"פ - השנה תר"פ (1919/1920)
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. ע"י - על ידי
6. הרש"ה - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ש, ה (למשל: שמואל + הלל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
7. נ"י - נרו יאיר
8. רמ"פ - רבי משה פ... / רבי מרדכי פ... - שם אדם
9. ע"ד - על דבר
10. התוס' - התוספות
11. זוז"ג - זה וזה גורם
12. מה"ת - מן התורה
13. לרוה"פ - לרוב הפוסקים / לרוב הפעמים
14. דס"ל - דסבירא ליה
15. ל"ק - לא קשיא (אין זו קושיה)
16. הו"ל - הוציא לאור
17. עכ"פ - על כל פנים
18. ומשו"ה - ומשום הכי
19. רש"י - רבי שלמה יצחקי
20. פי' - פירוש
21. מכה"כ - מכלאי הכרם
22. והתוס' - והתוספות
23. בצ"ע - בצריך עיון
24. ד"ה - דיבור המתחיל
25. ובפנ"י - ובפני יהושע (ספר)
26. לכה"כ - לכלאי הכרם
27. דמה"ת - דמן התורה
28. ג"כ - גם כן
29. א"כ - אם כן
30. וכה"ג - וכהאי גוונא
31. הגרע"א - הגאון רבי עקיבא איגר
32. תיפ"ל - תיפוק ליה (נלמד ממילא)
33. וה"נ - והכי נמי
34. י"ל - יש לומר
35. אע"ג - אף על גב
36. מ"מ - מכל מקום
37. א"ע - את עצמו

38. א"ז - אין זה; ב"של א"ז הרב": אבי זקני
39. א"א - אי אפשר
40. בד"ה - בדיבור המתחיל
41. שהי' - שהיה
42. וב"ה - וברוך השם
43. בכ"ז - בכל זאת
44. שלו' - שלום
45. וכט"ס - וכל טוב סלה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אמו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: תמוז תר"פ - ירושלים **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הרב קוק מוטרד, וגם בתשובות הלכה למעשה, שמייגעות אותו 'מפני יראת הוראה'. הם חושבים לנסוע לנפוש; ועד רחובות שכר דירה, אבל קטנה. מלונדון הציעו שידוך לבן (בתו של דייכאווסקי) ומבקשים תשובה, ואינם יודעים מה להשיב בלעדיו. האסיפה לא השביעה רצון - קשה לאגד את הכוחות.

עיקרי הדברים

- טרדות ויראת הוראה.
- נופש.
- הצעת שידוך.
- קושי באיגוד הכוחות.

נוסח האגרת

ב"ה. ירושלם ת"ו[1], יום לחדש תמוז תר"פ[2]

בני יקירי שליט"א[3], עברו הימים הללו בטרדות מרובות מאד, ולא עלה בידי אפילו לקרא את מכתביך היקרים כראוי, וגם בעת הנני מוקף בהטרדות, ומוכרחני להשיב איזה תשובות נחוצות, ומהם למעשה, מה שתמיד הדברים הללו מיגעים אותי מפני יראת הוראה. ותסלח על עיכוב תשובתי גם כעת. הננו מחשבים ע"ד[4] נסיעה לאיזה מקום להנפש, הועד מרחובות הודיע אמנם ששכרו דירה, שמה, אבל מפני דוחק הדירות, היא כנראה דחוקה, רק שני חדרים ומטבח, ובכ"ז[5] כנראה שדעת אמא תחי'[6]

היא לנסע, איך שיוסכם עדיין לא הוחלט, יתן ד' להצלחה. מלונדון בא מכתב מר"ש[7] גליצנשטיין, מציע נכבדות עם בתו של דייכאווסקי, ומבקש להודיעו תשובה בט"ג[8], כמובן לא נדע מה להשיב מבלעדיך. הענין של האסיפה, לא השביעני עונג, בראותי עד כמה קשה לנו לאגד את הכחות, ובכ"ז ג"א[9] מקוה שיצמח איזה ענין של תועלת מכל המו"מ[10] לימים הבעל"ט[11] בע"ה[12]. כעת אין לפני המכתבים שלך, ולא אוכל לדון כלל על הערותיך. ואתה בכ"ז[13] תענגני בדבריך היקרים בין בתוכנים רעיונים כלליים הנוגעים לעבוה"ק[14] הכוללת בין בענינים של הלכה, ודי יעמידנו בקרן אורה, כי יש תקוה שאור גאולה באמת יחל לצמח רשמים גדולים. הננו רואים גם ביחש לגאולה פנימית רוחנית, אבל עלינו החובה לעבדם ולשכללם.

ודי יתן הטוב, ומבין המצרים, יאיר לנו זוהר אורים, כנפשך היקרה, ונפש אביך מצפה אשרך

אברהם יצחק ה"ק

1. ת"ו - תבנה ותכונן
2. תר"פ - השנה תר"פ (1919/1920)
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. ע"ד - על דבר

5. ובכ"ז - ובכל זאת
6. תחי' - תחיה
7. מר"ש - מרבי שמעון
8. בט"ג - בטלגרמה
9. ג"א - גם אני / גם אנו
10. המו"מ - המשא ומתן
11. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
12. בע"ה - בעזרת השם
13. בכ"ז - בכל זאת
14. לעבוה"ק - לעבודת הקודש

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אנז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו אלול תר"פ - ירושלים **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

מכתבו הניח את דעתם. חכם ספרדי יושב אצלו בשאלה עמוקה בחושן משפט על צוואה, ולכן הרב קוק מקצר. מחר יבואו ד"ר אויערבאך וד"ר לוין, ויתייעצו גם על ענייני הרצי"ה.

עיקרי הדברים

- שמחה במכתב.
- שאלה בחושן משפט.
- התייעצות על הרצי"ה.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. ירושלם ת"ו[2]. יום ט"ו לחדש [אלול] תר"פ[3]

בני מחמדי שליט"א[4] הגיענו מכתבך היקר, ישר חילך ששמחת אותנו. והנחת את דעתנו מדאגתנו לשלומך הטוב. יתן ד' ונזכה לראותך בתור האדם המעלה, בשמחה וטוב לב, עומד חסון ואמיץ לעבודת ד' ועם קרובו. הנני מוכרח כעת לקצר מאד, אחד מחכמי הספרדים יושב כעת אצלי ע"ד[5] שאלה עמוקה בעניני חו"מ[6], בצואה אחת, והענין מסתעף. ע"כ[7] אני מוטרד ואיננני יכול ג"כ[8] לעכבו הרבה. אקוה לכתב בקרוב בסידור קצת בע"ה[9].

ב"ה על מצב הבריאות הרגיל, חושבים שיבאו מחר ידידינו הד"רים אוערבאך ולוין, נתישב עמהם ע"ד ענינך ג"כ, ודי יצליחנו, וינחנו בדרך ישרה, וירומם קרן עמו, ומהר הקודש תצא אורה ומשוש לכל הארץ כנה"י[10] ונפש אביך אסיר התקוה, לאור קודש צור ישראל ומגינו

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. ת"ו - תבנה ותכונן
3. תר"פ - השנה תר"פ (1919/1920)
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. ע"ד - על דבר
6. חו"מ - חושן משפט
7. ע"כ - על כן
8. ג"כ - גם כן
9. בע"ה - בעזרת השם
10. כנה"י - כנפשו היקרה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אסד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: תשרי תרפ"א **נמען:** גיסו, הרב יוסף רבי, ואחותו

בהלכה: על דברי התוספות בעניין 'בסים תבשילא דבני מערבא' (עירובין קד ב), והיתר מטעם 'אתם - אפילו שוגגין': לכל הדעות מדרבנן צריך יום טוב של בית דין, אלא שאין כאן איסור תורה ברור, ולכן אין למחות במקום צער לרבים. אולי כוונת התוספות כאסמכתא, ובדבר שאינו מפורש בתורה 'מוטב שיהיו שוגגין'. בתוספת: יש להוסיף שכר למורי תלמוד התורה לפי היוקר.

עיקרי הדברים

- הלכה: קידוש החודש ו'אתם'.
- מוטב שיהיו שוגגין.
- תוספת שכר למורים.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. יום לחדש תשרי תרפ"א[2] כי[3]

גיסי יקירי הרב הגאון מו"ה[4] יוסף רבי שליט"א[5]

ואחותי היקרה וצאצאיהם היקרים וכא"ל[6] שי'[7] לאוי"ט[8] כולם יתברכו בכט"ס[9] שלו'[10] רב, המניעות הרבות גרמו שלא יכולתי בשום אופן להשיב אפילו בקצרה ע"ד[11] היקרים של כת"ר[12] במכתביו הנעימים ואתו הסליחה. כעת ע"י[13] בקורו של ידידנו הר"י[14] צבי שי', הנני מזדרז לכתב מלין אחדים מתוך המון טרדות. כמדומה שהעיר כת"ר במכתב הראשון, ע"ד בסים תכשילא דבני מערבאן, ע"ד התוס'[15] כמו היתר מטעם אתם אפילו שוגגין. אך הקשה א"כ[16] למה העירו בכ"מ[17] מזה אהא דאין הקב"ה[18] מביא ד"ת[19] צדיקים, נ"ל[20] שהכל מודים דעכ"פ[21] מדרבנן בעינן דוקא יו"ט[22] של ב"ד[23], אלא שמפני שאין כאן איסור תורה ברור, להצריך למחות בדבר שי"ב צער גדול לרבים. וגוף הענין שאומה שלמה א"צ[24] ב"ד, ראיתי כה"ג[25] גבי דין ג"ת[26] שבזה"ז[27], כמדומה שזוהי ד' המאירי שא"צ[28] ב"ד, ומיושב בזה השגת הראב"ד[29] בה' ע"ז[30] בענין נכרים שבזה"ז שאין ג"ת מהם כ"א[31] בזמן שהיובל נוהג, וק"ו[32] כלפי ישראל.

אבל גם זה לא מסתברא שיהי'[33] אפשר לשני זמני מועדות להיות באומה אפילו מה"ת[34]. ואולי כונת התוס' היא רק בדרך אסמכתא, כיון שמצינו כאן קולא לשוגגין, יש לסמוך להקל בענין דומה וזה למנע ההזדה במקום שקרוב שלא ישמעו, והוי כדבר שאינו מפורש בתורה, דאמרי' מוטב שיהיו שוגגין.

והנני מקצר מאד ואומר שלו' וברכה באה"ר[35] כנה"ר[36] ונפש גיסו דוש"ת[37] באה"ר

אברהם יצחק ה"ק

נ.ב. אני חושב שראוי להתענין ע"ד איזה הוספה למורי הת"ת[38] לפי מצב היוקר המאמיר כעת, ודי יעזרנו ע"ד כבוד שמו, הנ"ל[39]

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"א - השנה תרפ"א (1920/1921)
3. כ' - כבוד
4. מו"ה - מורנו הרב
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. וכא"ל - וכל אשר לו
7. שי' - שיחיה
8. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
9. בכט"ס - בכל טוב סלה
10. שלו' - שלום
11. ע"ד - על דבר
12. כת"ר - כבוד תורתו
13. ע"י - על ידי
14. הר"י - הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
15. התוס' - התוספות
16. א"כ - אם כן
17. בכ"מ - בכמה מקומות
18. הקב"ה - הקדוש ברוך הוא
19. ד"ת - דברי תורה
20. נ"ל - נראה לי
21. דעכ"פ - דעל כל פנים
22. יו"ט - יום טוב
23. ב"ד - בית דין
24. א"צ - אין צריך
25. כה"ג - כהאי גוונא
26. ג"ת - גדולי תורה
27. שבזה"ז - שבזמן הזה
28. שא"צ - שאין צריך
29. הראב"ד - רבי אברהם בן דוד
30. ע"ז - עבודה זרה
31. כ"א - כי אם
32. וק"ו - וקל וחומר
33. שיהי' - שיהיה
34. מה"ת - מן התורה
35. באה"ר - באהבה רבה
36. כנה"ר - כנפשו הרמה
37. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
38. הת"ת - התלמוד תורה
39. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אעז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ב' טבת תרפ"א **נמען:** הרב א"ש ווינגארט

בעניין גט: אינו משנה את דעתו, ומקווה שיגיעו להסכמה, בפרט שהרב אלפנדרי מטפל בכך. על הערת הגרע"א: עיקר הטעם בגט - כיון ש'שליח עושה שליח' נלמד מפסוק (קידושין מא), הרי זה כאילו פירש שרשאי למסור לאחר.

עיקרי הדברים

- הגט.
- שליח עושה שליח.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. יום ב' לחדש טבת תרפ"א[2]

כבוד ידידי, הרב הגאון מוהא"ש[3] ווינגאטט שליט"א[4] שלום וברכה באה"ר[5] אחדשה"ט[6] הנני בזה להודיע לכת"ר[7],

מקבלת מכתבו ע"ד[8] הגט, והנה את דעתי שגליתי בזה במכתבי הראשון, איני רואה ענין הגורם לשנות אותה, ואקוה שיבואו לאחדות הדעות. ובפרט שהרב אלפנדריא שי'[9] הוא נזקק לזה והוא במקום המעשה. יהי'[10] הכל בודאי בדרך הכבוד והשלום לכל הצדדים, ואני מוטרד הרבה ואי אפשר לי להאריך, וגם במה שנוגע לדינא מוכרחני לקצר מאד. וע"ד[11] הערתו ע"ד הגרע"א[12], לע"ד[13] עיקר הטעם בגט הוא, כיון שהדין הוא בקדושין מ"א, ששליח עושה שליח, ומקרא ילפינן לה, הוי כאלו פירש להדיא שרשות בידו למסור ביד אחר, וכהאי דכל המפקיד ע"ד אשתו ובניו הוא מפקיד דב"מ[14] ל"ו, והא דקדושין י"ל[15] ג"כ[16] דמקשינן הוי' ליציאה, והוי כאילו כתוב מפורש, או דמיירי באופן שידוע דמפקיד אצלו כעובדא דההיא סבתא בהמפקיד שם, ומתוך שאין זה נוגע לענין קיום הקדושין, לא חשו לפרש זה, לגבי לכתחילה הוא דבר המובן מאליו, אם לא אמר טעמא דמקשינן הוי' ליציאה וכמש"ל[17].

והנני בזה חותם בכל חותמי ברכות, ושלום רב על ישראל ועל רבנן, כנה"י[18] ונפש ידי"ע[19] דוש"ת[20] באה"ר

הק' אברהם יצחק ה"ק

עובד עבודת הקדש על אדמת הקדש הרב ואב"ד[21] פעה"ק[22] ירושלים תובב"א[23]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"א - השנה תרפ"א (1920/1921)
3. מוהא"ש - מורנו הרב א... ש... (שם)
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. באה"ר - באהבה רבה
6. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב

7. לכת"ר - לכבוד תורתו
8. ע"ד - על דבר
9. שי' - שיחיה
10. יהי' - יהיה
11. וע"ד - ועל דבר
12. הגרע"א - הגאון רבי עקיבא איגר
13. לע"ד - לעניות דעתי
14. דב"מ - דבבא מציעא
15. י"ל - יש לומר
16. ג"כ - גם כן
17. וכמשכ"ל - וכמו שכתבתי לעיל
18. כנה"י - כנפשו היקרה
19. ידי"ע - ידידו עוז
20. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
21. ואב"ד - ואב בית דין
22. פעה"ק - פה עיר הקודש
23. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אעט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו טבת תרפ"א **נמען:** ד"ר יעקב קלצקין

הרב קוק שמח שאביו הגאון מתכוון לעלות. בעניין השלטת המשפט העברי בארץ: עדיין לא הסתדר. הם רוצים לצרף גאונים לניהול המשפטים, ואביו מהחשובים שבהם, אבל אין עדיין אמצעים להביאם. (סוף המכתב חסר.)

עיקרי הדברים

- עליית אביו.
- המשפט העברי.
- חסרים אמצעים.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. יום ט"ו לחדש טבת תרפ"א[2] כבוד האדון הנעלה ד"ר[3] יעקב קלצקין א.נ. מכתביו היקרים הגיעני, והנני שמח לבשורה לשמוע משלו'[4] מר אביו הגאון שליט"א[5],

ושבדעתו לעלות אל הקדש, ולקחת חלק בעבודת הקדש הכללית שלנו באה"ק[6] ויה"ר[7] שיצליחהו ה' בדרכו. ובדבר השלטת המשפט העברי בארץ, שכ'[8] כבודו במכתבו. אמנם מקוים לחסדי ה', שיצאו הדברים לפעולות, אבל לעת-עתה עוד לא נסתדר הענין הזה. אנחנו שואפים, לחבר אלינו עוד מהגאונים הגדולים אשר בעולם, כדי לנהל את עניני המשפטים בארץ לכשיסתדרו. וגם כבוד מר אביו הגאון שליט"א, הוא מהמנויים היותר חשובים ביניהם, אבל האמצעים החמריים להביאתם הנה, לע"ע[9] אינם עוד אצלנו.

ולהגביל את [ההמשך חסר]

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"א - השנה תרפ"א (1920/1921)
3. ד"ר - דוקטור
4. משלו' - משלום
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. באה"ק - בארץ הקודש
7. ויה"ר - ויהי רצון
8. שכ' - שכבוד
9. לע"ע - לעת עתה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אפד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט שבט תרפ"א **נמען:** הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג

תרומת יורשי מנוח לישיבת 'תורת חיים' נמסרה, והקבלה מצורפת. בסכסוך בין ר' ש' עפשטיין לכולל סלונים: עליו לשלוח ייפוי כוח למי שידון בשמו נגד הדיירים החייבים שכר דירה, ומוטב שיבוא בעצמו. הרב קוק מזכיר את הנדיב שרצה להקדיש מאתיים לירה לפרסים למצטיינים בישיבות, ושואל אם יוסיפו על הסכום.

עיקרי הדברים

- תרומה ל'תורת חיים'.
- סכסוך שכר דירה.
- קרן פרסים לתלמידים.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. יום י"ט לחדש שבט תרפ"א[2]

שלו'[3] וישע רב, לכבוד ידי"נ[4] הרב הגאון המפורסם, החכם השלם בתורה ויראה טהורה, מוה"ר[5] יצחק אייזק הלוי ד"ר[6] הרצג שליט"א[7],

בכט"ס[8], וכא"ל[9] שוי"ר[10]. אחדשה"ט[11] באה"ר[12] יקרתו דמר הגיעני לנכון. בצרוף נדבת הקדש של יורשי המנוח ז"ל[13] לישיבת "תורת-חיים" בקדש, אשר נמסרה לנכון לתעודתה, ורצוף בזה, נמצא "קבלה" בעד הנדיבים הנ"ל[14]. אודות הסכסוך שבין הר"ש[15] עפשטיין ממחנ"ק[16], והכולל סלונים בפעה"ק[17]. מובן הדבר, שאם הר"ש עפשטין רוצה שיעסקו בדבר למענו, בפעה"ק אז הוא צריך לשלוח כח והרשאה כדת למי שהוא לדון למענו, עם גרי-החצר, שחייבים בעד משך השנים, שכר-דירה, ואז אראה שיזדקקון לזה, המשרד-הרבנות בפעיה"ק[18] ת"ו[19], ובכל-אופן אם הי'[20] יכול הבע"ד[21] בעצמו, לבא לארה"ק[22], הי' פועל יותר, להוציא מיד השכנים, את תביעתו, שנאכלה כבר. וראיתי בזה להזכיר לכת"ר[23], ע"ד[24] מה שהודיע לי מכבר, מנדיב א' שרוצה להקציע סכום של מאתים לי"ש[25], שהפירות יהיו מקדשים למצטינים בתלמידי הישיבות דפעה"ק[26], ואז כתבתי לכת"ר, בהיות שיוסיפו על הסכום הזה, אם שהקרן בעצמו יתחלק בתור פרסים למצטינים, תהי'[27] מזה כדי תועלת רצויה. ועל דברי ההם עוד לא קבלתי תשובה מכת"ר[28], ע"כ[29] הנני בזה להזכיר את כ'[30] אדות זה.

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"א - השנה תרפ"א (1920/1921)
3. שלו' - שלום
4. ידי"נ - ידיד נפשי
5. מוה"ר - מורנו הרב רבי
6. ד"ר - דוקטור
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. בכט"ס - בכל טוב סלה

9. וכא"ל - וכל אשר לו
10. שוי"ר - שלום וישע רב
11. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
12. באה"ר - באהבה רבה
13. ז"ל - זכרונו לברכה
14. הנ"ל - הנזכר לעיל
15. הר"ש - הרב רבי שם שמתחיל באות ש (כגון שמואל / שלמה / שמעון / שמחה / שאול) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
16. ממחנ"ק - ממחנה קודש
17. בפעה"ק - בפה עיר הקודש
18. בפעיה"ק - בפה עיר הקודש
19. ת"ו - תבנה ותכונן
20. הי' - היה
21. הבע"ד - הבעל דבר
22. לארה"ק - לארץ הקודש
23. לכת"ר - לכבוד תורתו
24. ע"ד - על דבר
25. לי"ש - לירות שטרלינג
26. דפעה"ק - דפה עיר הקודש
27. תהי' - תהיה
28. מכת"ר - מכבוד תורתו
29. ע"כ - על כן
30. כ' - כבוד

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אצג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"א אדר שני תרפ"א **נמען:** ועד העיר ליהודי יפו

בעניין הצוואה נעשו הצעדים הנחוצים; מר בנטוויץ' מתעניין בכך ובייפוי כוח המשפט הלאומי. יש לעזור כולם יחד.

עיקרי הדברים

- הצוואה.
- בנטוויץ' והמשפט העברי.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. יום כ"א לחדש אד"ש[2] שנת תרפ"א[3]

לכבוד ועד העיר ליהודי יפו. שלו'[4] בתשובה ע"ד[5] הצואה, עשינו את הצעדים הנחוצים, מקוים אנו שהענין יסודר כראוי, מר בנטויש מתענין בזה בפרט, ובהסדרת יפוי הכח של משפטינו הלאומיים בכלל, וחובה קדושה היא שכולנו יחד בכל כחותינו המרוכזים נעזור בדבר לכבוד עם ד' על אדמתו.

בכבוד נעלה

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. אד"ש - אדר שני
3. תרפ"א - השנה תרפ"א (1920/1921)
4. שלו' - שלום
5. ע"ד - על דבר

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אצד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"א אדר שני תרפ"א **נמען:** משרד הרבנות ביפו

בעניין הצוואה נעשו הצעדים, והם מקווים לתוצאות טובות לעניין זה ולייפוי כוח משפטי התורה בארץ.

עיקרי הדברים

- הצוואה.
- משפטי התורה.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. יום כ"א לחדש אד"ש[2] שנת תרפ"א[3]

לכבוד משרד הרבנות ביפו, שלו[4] ע"ד[5] הצואה, עשינו את הצעדים הנחוצים בזה, מקוים אנחנו לתוצאות טובות לפרט זה ולכללות יפוי הכח של משפטי תוה"ק[6], באי"י[7].

והנני בזה דוש"ת[8] באה"ר[9]

אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. אד"ש - אדר שני
3. תרפ"א - השנה תרפ"א (1920/1921)
4. שלו' - שלום
5. ע"ד - על דבר
6. תוה"ק - תורתנו הקדושה
7. באי"י - בארץ ישראל
8. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
9. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקיא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: א' תמוז תרפ"א - ירושלים **נמען:** קהילה (שואל)

אין למכור בית קברות ישן, שפסקו לקבור בו, כדי לבנות מדמיו בית ועד הקהילה, חדרי חברות ובית ספר: 'לזלזל בכבוד המתים... בשביל הנאת ממון, אפילו לדבר מצוה' אינו נכון ('חטוטי שכבי', יבמות סג ב). אם אסור לטלטל אפילו מת יחיד, ק"ו דורות שלמים.

עיקרי הדברים

- איסור מכירת בית קברות.
- כבוד המתים.
- למצוא דרכים אחרות.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. עה"ק[2] ירושלים תובב"א[3] א' תמוז תרפ"א[4]

ע"ד[5] שאלתו, אם מותר למכור את ביה"ק[6] הישן, שכבר פסקו מלקבור בו, בשביל לבנות מדמיו בית ועד הקהלה ודירות ולשכות לחברות ובי"ס[7] לאמונה ודת. אין דעתי נוחה כלל לזלזל בכבוד המתים שוכני עפר בשביל הנאת ממון, אפילו לדבר מצוה וצרכי ציבור. ומי זוטר הא דאמרי' יבמות ס"ג ב': והיתה יד ד' בכם ובאבותיכם - זו חטוטי שכבי. ומשום בלבול וחרדת הדין החמירו הפוסקים כמה פעמים שלא לטלטל ממקומו אפי'[8] מת יחידי, וק"ו[9] להרגיז שוכני עפר של כמה דורות ממקום מנוחתם, שלא יעלה על הדעת להתיר בשביל ריוח ממון. וכל הטעמים שכתב כת"ר[10] שרירין וקיימים הם, ודברי תורה א"צ[11] חזוק. ואקוה שהקהל הקדוש ימצא לו דרכים אחרים, מכובדים וכשרים, כדי להוציא אל הפועל את מחשבתם הטובה בבניני הציבור שהם חפצים לבנות. ודי יצוה עליהם את ברכתו מעתה ועד עולם.

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
4. תרפ"א - השנה תרפ"א (1920/1921)
5. ע"ד - על דבר
6. ביה"ק - בית הקברות
7. ובי"ס - ובית ספר
8. אפי' - אפילו
9. וק"ו - וקל וחומר
10. כת"ר - כבוד תורתו
11. א"צ - אין צריך

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקיח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (תרפ"א) **נמען:** הרב ישראל הכהן יפה, רב מנצ'סטר

איגוד הסופרים (סת"ם) הכשרים עומד תחת השגחת משרד הרבנות, ואין לקנות סת"ם אחר. המגמה שארץ ישראל תהיה מרכז ל'אומנויות שבקודש', וסופרים מהגולה יעלו. על מכתבי הפלסתר: אין לשים לב; הרב קוק אינו מקפיד, ואף מקרב את העניים שבהם, כי יש תמימים שחושבים שכל התעוררות לאומית יש לרחק, אבל התחייה, אף שנתערבו בה סיגים, 'מזרע קודש'.

עיקרי הדברים

- השגחה על סת"ם.
- ארץ ישראל מרכז לאומנויות הקודש.
- הפלסתר - אין לשים לב.

נוסח האגרת

לכבוד ידי"נ[1] הרב הגאון המפורסם רב פעלים מוה"ר[2] ישראל הכהן יפה שליט"א[3] רב דק' מנשסטר יצ"ו[4]

שלו'[5] וברכה מקדש. אחדשה"ט[6] באה"ר[7]

מכתביו היקרים זה אחר זה קבלתי, ומחזיקנא טיבותא רבא לכתר"ה[8] אהובי וחביבי על דבריו הנעימים המפיקים נוגה אהבה וידידות אמת, ומאד יהי'[9] לי לעינים אם יכבדנו כת"ר[10] כפעם בפעם בדבריו היקרים, וביחוד בעניינים שיש בהם משום עבודה ומעשה לבנין עם ד' על אדמת קדשו. וע"ד[11] עניני ספרות הסת"ם[12] אמת הדבר שתחת השגחת משרד הרבנות עומד הוא האיגוד של הסופרים הכשרים, ויש ע"ז[13] השגחה הגונה. וחוץ מהסופרים העומדים על יד המשרד אין כדאי לקח שום ענין של סת"ם[14], כי בלא השגחה המכשלה רבה מאד. ולעומת זה כל מה שיוסיפו אומץ לחזק את ידי הסופרים הכשרים, יעשו בזה רב טוב בין לענין הכשרות, בין לטובת חיזוק ישוב אה"ק[15]. ומגמתנו היא שא"י[16] תהי'[17] למרכז לכל עניני האומניות שבקודש, וממילא סופרים הגונים מערי הגולה ג"כ[18] יבאו לא"י[19], ויתרבה ע"י[20] הישוב הקדוש.

וע"ד מכתבי הפלסתר שנשלחו מאיזה אנשים נגדי, אין כדאי לשום ע"ז לב כלל, גם בשעת פעולתם לא תפס הענין מקום, וק"ו[21] כעת שאין מעלה על לב דברים כאלה, שאיזה יחידים הרחוקים מהעולם ומהחיים עושים במחשכים, ואני איני מקפיד עליהם כלל, ואדרבא אני מקרב את העניים שבהם, כשהם דרושים לעזרה, כי נמצאים מהם תמימים שחושבים שכל נטיה של התעודדות לאומית ראויה להיות מרוחקת. ומה נעשה עם אנשים כאלה, שהם נרתעים לאחור בשעה שהם רואים או שומעים דברי לשבחה של התחיה הלאומית, שאע"פ[22] שנתערבו בה סיגים רבים ואנו מאמינים אנו שמזרע קודש. ונכון לבי בטוח בעזרת צור מעוזנו אשר החל להראות את עמו את כבודו וזרוע עז ישועתו, כי יאיר לנו באור חסדו הלוך ואור, ונגלה יד ד' לעיני כל יושבי תבל לכבוד ולתפארת, וכל בית ישראל יעשו שכם

אחד לעבודת ד' באור תורה וקדושת אמונת אומן, ומהר ציון תצא אורה קדושה להאיר עיני כל אפסי ארץ, במהרה בימינו אמן.

הנני מליט בזה את מכתבו של אחד מגדולי רבני המשרד שכתב לי ע"ד[23] ענין הסופרים, כי אני אינני יכול לפקח בפרטיות ע"ז. והנני בזה חותם בכל חותמי ברכות כנה"ר[24] ונפש ידי"ע[25] דוש"ת[26] מהר הקודש בירושלים.

---

1. ידי"נ - ידיד נפשי
2. מוה"ר - מורנו הרב רבי
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
5. שלו' - שלום
6. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
7. באה"ר - באהבה רבה
8. לכתר"ה - לכבוד תורתו רום הדרתו
9. יהי' - יהיה
10. כת"ר - כבוד תורתו
11. וע"ד - ועל דבר
12. הסת"ם - הספרי תורה, תפילין ומזוזות
13. ע"ז - על זה
14. סת"ם - ספרי תורה, תפילין ומזוזות
15. אה"ק - ארץ הקודש
16. שא"י - שארץ ישראל
17. תהי' - תהיה
18. ג"כ - גם כן
19. לא"י - לארץ ישראל
20. ע"י - על ידי
21. וק"ו - וקל וחומר
22. שאע"פ - שאף על פי
23. ע"ד - על דבר
24. כנה"ר - כנפשו הרמה
25. ידי"ע - ידידו עוז
26. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקכג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ראש חודש מרחשון תרפ"ב **נמען:** אליעזר בן יהודה

על מקור השימוש ב'מקח' במובן מחיר: בתוספתא (שבת קנא א) 'ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח', וברש"י 'מנה ומאתים'. בתוספתא הגרסה הייתה כנראה 'סכום ממכר', ואולי הבבלי שינה בכוונה. בדעת הרמב"ם, המגיד משנה, הר"ן ובה"ג יש פירושים שונים, ובשולחן ערוך, בט"ז, בים של שלמה ובשו"ת פנים מאירות 'מקח' משמש למחיר. עוד על 'מקידה' כלוח שטוח, בדומה ל'דלי' כמכסה בור (רש"י בבא קמא נא ב).

עיקרי הדברים

- 'סכום מקח' בתוספתא.
- פירושי הראשונים.
- 'מקח' כמחיר.
- 'מקידה' ו'דלי'.

נוסח האגרת

ב"ה[1] ר"ח לחודש מ"ח תרפ"ב[2]

להחכם המפורסם מר א' בן יהודה. בתשובה, על שאלתו על המקור של מובן מקח, בתור סכום המחיר, הנה היא תוספתא מפורשת המובא בגמ'[3] שבת ד' קנ"א ע"א[4], ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח. ופירש"י[5] סכום מקח מנה ומאתים, אמנם בתוספתא גופא היתה הגי' העתיקה כפי הנראה סכום ממכר, והוראת ממכר ודאי לא הוכחה מעולם על מחיר, ותהיה הכונה הסכום של הדבר שמוכרים. אבל כבר נתפרסמה ההוראה ע"פ[6] נוסחת התלמוד הבבלי סכום מקח, שאולי בכונה שינו אותה ממכר למקח, כדי לבטא את ההוראה של מחיר בביטוי מקח, שהיה כבר מורגל כפי הנראה גם אצלם היות השפה חיה בפיהם. ובאמת יש בדברי הראשונים שתי הוראות על ביטוי זה שבברייתא שם איתא לענין הדין שמותר לדבר דברי מקח וממכר בשביל מצוה בשבת, לפקח על עסקי כלה, ועל עסקי המת. ואמר שם שאומרים לו לך למקום פלוני ואם לא תמצא במקום פלוני לך למקום פלוני, ואם לא תמצא במנה קח במאתים, אם כ ומאתים זהו סכום המקח. ורבי יוסי אומר ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח. וחולק לפי זה על תנא קמא.

אמנם ע"פ הוראה זו עוד יש מקום לומר שהכונה סכום מקח היא סכום של המקח, וכ"ה גי' הריף סכום המקח, בה"א הידיעה, וא"כ[7] הוראת מקח אינה על המחיר כ"א[8] על הדבר הנקנה כהוראה הרגילה בספרותנו העתיקה, ולא כהביטוי ההמוני על הוראת קצב המחיר. ובאמת אם היתה זו כונת ההוראה היה ראוי לומר ובלבד שלא יזכיר לו מקח, או המקח, אלא שיש לדחות שנמנע התנא מהקיצור כדי שלא נטעה לומר שהביטוי מקח הוא כאן הדבר הנקח. אבל הרמב"ם[9] בפכ"ד[10] דשבת הלכה ה' העתיק שתי הדיעות ביחד שאומר לו לא מצאת במנה הבא במאתיים, וסיים ובלבד שלא יזכור לו סכום מקח. והמגיד משנה חתר לדעת מה כיון הרמב"ם בהוראת סכום מקח, באופן שאינו סותר את מה שאמר

בתחילה שיכול לומר קצבה של מנה ומאתים, ועל פי פירושו אין ההוראה של הרמב"ם בהביטוי שונה מהוראתה על פי פירוש רש"י[11].

אבל הר"ן[12] בשבת פירש את דברי הרמב"ם בהוראת סכום מקח על פי דברי הלכות גדולות, שהוא פירש שלא יזכיר לו סכום של חשבון שעבר, שכתב דאי נקט מיניה בחמש דנקא והשתא נקיט חד דנקא דלא לימא ליה מלא לי דינר, באופן זה יהיה תיאור הביטוי סכום מקח צירוף חשבון, ועל כרחנו נאמר שהוא הסכום של מה שלקח ממנו בעבר, ואין לו יחש ישר כלל אל תקציב המחיר. עכ"פ[13] ההמון אינו מדקדק כ"כ[14] ומכאן נתפשט הביטוי מקח במובן תקציב המחיר. ובשו"ע[15] או"ח[16] סי'[17] ש"ו פירש ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח כלומר שלא יאמר לו סך ידוע שלא להוסיף עליו, ועכ"פ[18] מפורסם הוא הביטוי סכום מקח, ואין צורך להביא מפיסקי הגאונים שאינם מצויים ביד כל. ובשו"ת[19] פנים מאירות ח"ב[20] סי' פ"ח נמצא הביטוי עשה מקח על עורות, שהכונה בולטת שקצב מחיר על העורות על שנה תמימה. עכ"פ הביטוי הזה לתיבת מקח בהוראת מחיר יש לו עיקר בספרותנו השמושית. מדי דברי, לא אמנע מלהעיר את כי[21] ע"ד[22] הוראת מקידה, לתואר לוח שנדברנו בזה שבוע העבר, שאם אמנם לא מצאתי מפורש את השערתי, שהשם הוא מורה לפעמים גם על דבר שטוח הראוי לכסות בו איזה חלל, הנה יש דוגמא לזה, בהוראת דלי.

שההוראה הרגילה היא לבטא בזה שם כלי מקבל משקה, ומ"מ[23] רש"י בב"ק[24] ד' נ"א ע"ב[25] מפרש הוראה של דליו, גם לכסוי של בור, שהוא לוח שטוח. אמת הדבר שמדברי הרמב"ם נראה שם שמפרשו דלי פשוט כפי ההוראה הרגילה כלי שדולין בו מים.

בכבוד רב

אברהם יצחק ה"ק

נ.ב. וכ"ה במס' ביצה ד' כ"ט ב', ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח, והוא ג"כ[26] מתוספתא. ובשלטי גבורים שם סעיף ז' שם מקח, והוא יותר מבואר שהכונה היא על המחיר הקצוב. אמנם גם יש שיטות המפרשים שהוא צירוף של חשבון. וכ"ה שיטת הריי"ף[27], ומ"מ הפי' הוא תקציב של כסף. ובד' הרמב"ם כאן בה' יו"ט[28] פ"ד ה' כ"ג[29] וכ"ד, כ' לשון סכום דמים במקום סכום מקח שבברייתא. ובט"ז סי' שכ"ג סק"א[30] כתב במנין ומקח במקום סכום מקח, נשתמש בתיבת מקח לבדה להוראת המחיר הקצוב. ובס' ים של שלמה למוהרש"ל[31] בביצה פ"ג סי' כ"ח כ' "והריי"ף גורס במילתא דח"ק[32] מקח פי'[33] שם דמים", והוא המחיר.

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"ב - השנה תרפ"ב (1921/1922)
3. בגמ' - בגמרא
4. ע"א - עמוד א
5. ופירש"י - ופירש רש"י
6. ע"פ - על פי
7. וא"כ - ואם כן
8. כ"א - כי אם

9. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
10. בפכ"ד - בפרק כ"ד
11. רש"י - רבי שלמה יצחקי
12. הר"ן - רבנו נסים
13. עכ"פ - על כל פנים
14. כ"כ - כל כך
15. ובשו"ע - ובשולחן ערוך
16. או"ח - אורח חיים
17. סי' - סימן
18. ועכ"פ - ועל כל פנים
19. ובשו"ת - ובשאלות ותשובות
20. ח"ב - חלק ב'
21. כ' - כבוד
22. ע"ד - על דבר
23. ומ"מ - ומכל מקום
24. בב"ק - בבבא קמא
25. ע"ב - עמוד ב
26. ג"כ - גם כן
27. הרי"ף - רבי יצחק אלפסי
28. יו"ט - יום טוב
29. כ"ג - כבוד גאונו
30. סק"א - סעיף קטן א
31. למוהרש"ל - למורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ש, ל (למשל: שמואל + לוי) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
32. דח"ק - דורש פענוח
33. פי' - פירוש

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקלד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (תרפ"ב) **נמען:** ד"ר אברהם יעקב ברוור

הרב קוק הסכים לקרוא לעפולה 'יזרעאלי' אם השם העתיק מושך לב רבים. בגיטין אין מכשול, כי השמות תלויים בהסכמה: יכתבו 'יזרעאל דמתקריא עפולה' (אבן העזר קכח), ואם גם זרעין תיקרא כך - 'דמתקריא זרעין', כי השינוי ניכר. 'תרי ירושלים הוו' נמצא בערכין לב ב, לא בעירובין; שמות כפולים נוהגים בכל הארצות. בארץ ישראל, בזמן אתחלתא דגאולה, השם שקובעים ישראל הוא היסודי ('ויקראו בשמות את הערים').

עיקרי הדברים

- השם יזרעאל לעפולה.
- שמות בגיטין.
- 'תרי ירושלים הוו'.
- השם העברי יסודי.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. [תרפ"ב[2]]

ידידי היקר הרה"ח[3] הנעלה מו"ה[4] אברהם יעקב ד"ר[5] בראוואר שליט"א[6] שלו'[7] וברכה.

בתשובה ע"ד[8] מכתבו היקר בענין השם יזרעאל, הנני רואה מכותלי המכתב שכבר ראה כבודו את חות דעתי, בהסכמה על השם יזרעאל לעפולה, אם רק יש בזה טובה להישוב מפני שהשם יזרעאל העתיק הוא מושך לב רבים. ובענין גיטין אין שייך שום מכשול כלל כי השמות בין של המקומות בין של האנשים תלוי הכל בהסכמה. ואם יקראו לעיר זו בשם יזרעאל זהו שמה, ואפילו אם היה לה איזה פעם שם אחר, שנשתקע אין זה מעכב כלל, ובנ"ד[9] שיש שם של נכרים שישאר עפולה, ושם היהודי יהיה יזרעאל. אז יהיה הנוסח של גיטין יזרעאל דמתקריא עפולה, כמבואר באה"ע[10] סי'[11] קכ"ח ס"ג בהג"ה[12]. וזה יהיה נהוג כ"ז[13] שלא ישתקע לגמרי שם עפולה. ואם הכפר זרעין, יהיה למושב ישראל כתקותנו בע"ה[14], וגם לו יקבעו שם יזרעאל, בלא ליווי או באיזה לווי, כמו הראשונה, או הקדמוניה וכיו"ב[15] אז כ"ז שלא ישתקע לגמרי השם זרעין, יהיה צורך לכתב בתחלה את השם היהודי, דמתקריא זרעין. ואע"פ[16] שבמקום שאין ריחוק גדול מהביטוי של היהודים לזה של הנכרים, אין צורך לכתב כ"א[17] השם היהודי כמש"כ[18] בשו"ע[19] בהג"ה שם, מ"מ[20] כאן שיש שינוי ניכר בהשם בסופו, דומה הוא למה שכתבו הפוסקים שם בעיר פוזין ופזננא, וכן קאזמר וקאזמירז, דהוי כשם אחר, וה"נ[21] החילוק בביטוי שבין יזרעאל לזרעין, הוא ניכר הרבה, אע"פ[22] הוא מוצא אחד, מ"מ אין נראה להחזיק זרעין לשם אחד עם יזרעאל מאחר שיש בהם חילוק באותיות בתחילה ובסוף ובתבנית התנועות, ע"כ[23] יהיה נכון לכתוב ג"כ[24] דמתקריא זרעין כמש"כ.

והמאמר, תרי ירושלים הוו, הוא לא בעירובין כמו שהעתיקו בטעות, אלא במסכת ערכין, דף ל"ב ע"ב[25] שהוא מאמרו של רב אשי. דהוא בתרא, וקיי"ל[26] הלכה כבתראי. והתוספות שם ד"ה[27] הכי נמי, כתבו שגם אליבא דרבא בסוגיא שם ג"כ אנו אומרים דתרי ירושלים הוו, אלא דלרב אשי היתה ירושלים הקטנה נמצאת ביהודה. ולרבא אין צורך לומר שביהודה היו תרי ירושלים, אלא שהיתה ירושלים השניה באיזה מקום אחר מחלקי הארץ כמו בגליל או בעבר הירדן, וכיו"ב. ואיך שיהיה הרי שמות ערים כפולים זהו דבר נהוג בכל המקומות, וכל הארצות. וכמש"כ[28] במכתבי שם מתרי קדש במכות דף י' ובערכין שם, ובב"מ[29] דף כ'[30] ע"ב אמרי ' חיישינן לשני שוירי והעיקר שהשמות באו בשביל התועלת המעשית, ולא נראה לי למעט איזה הרחבה של אפשרות בבנין ארה"ק[31] בשביל דיוקים של שמות. ובפרט שהשם יזרעאל הלא היה נתון לעיר מלוכה מטרפולין, שבודאי גם בנותיה נקראו ביחוד על שמה. ויכולין אנו לקוות שהראשית המצער של העיר הישראלית הזאת תתרחב ג"כ ותשוב לגדולה מטרפולית, וגם הכפר זרעין יגבל בה, כי גדול יום יזרעאל. בסוף דברי הנני להביע את רגשי תודתי לכבודו על קנאתו הטהורה על שמירת עתיקותינו, אע"פ שבנקודה זו דעותינו שונות והנני בזה ידידו הנאמן.

אלה הדינים אמנם נובעים הם מהפוסקים שכתבו ע"ד ערי חו"ל[32] שהגויים נחשבים לבעלי הארץ. אבל באי"י[33], וביחוד בזמן גילוי אתחלתא דגאולה, יותר מחוור הוא שלא להתחשב כלל עם השם של הגויים, והשם אשר יקבע ע"פ[34] ישראל בעלי המקום, זהו השם היסודי. וכמש"כ בס"פ[35] מטות, ויקראו בשמות את הערים אשר בנו. ועיין בספר גט פשוט, ובטיב גיטין בלקוטי שמות עיירות ונהרות סקט"ז[36] מש"כ[37] ע"ד שם ירושלים, ושם קודש שקורין לה הערבים, וגם מקצת היהודים המסתערבים. ומש"כ[38] נראה עיקר לדינא. ומה שכתבתי מהדוגמא של דברי הפוסקים מענין ערי חו"ל יתכן להיות נוגעים לנו בזמן שחלק מהיהודים עוד יהיו קוראין את העיר כשמה הראשון מפני ההרגל.

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"ב - השנה תרפ"ב (1921/1922)
3. הרה"ח - הרב החסיד
4. מו"ה - מורנו הרב
5. ד"ר - דוקטור
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. שלו' - שלום
8. ע"ד - על דבר
9. ובנ"ד - ובנדון דידן (ובעניין שלנו)
10. באה"ע - באבן העזר
11. סי' - סימן
12. בהג"ה - בהגהה
13. כ"ז - כל זה
14. בע"ה - בעזרת השם
15. וכיו"ב - וכיוצא בזה
16. ואע"פ - ואף על פי
17. כ"א - כי אם
18. כמש"כ - כמו שכתב
19. בשו"ע - בשולחן ערוך
20. מ"מ - מכל מקום

21. וה"נ - והכי נמי
22. אע"פ - אף על פי
23. ע"כ - על כן
24. ג"כ - גם כן
25. ע"ב - עמוד ב
26. וקיי"ל - וקיימא לן
27. ד"ה - דיבור המתחיל
28. וכמש"כ - וכמו שכתב
29. ובב"מ - ובבבא מציעא
30. כ' - כבוד
31. ארה"ק - ארץ הקודש
32. חו"ל - חוץ לארץ
33. בא"י - בארץ ישראל
34. ע"פ - על פי
35. בס"פ - בסוף פרק
36. סקט"ז - סעיף קטן ט"ז
37. מש"כ - מה שכתב
38. ומש"כ - ומה שכתב

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקמו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א תשרי תרפ"ג **נמען:** הרב ש"י פינקלשטיין, בראונסוויל

שבח לקונטרסיו בהלכה ובאגדה. בהלכה: האיסור לנשק בניו בבית הכנסת (ספר חסידים רנה) כולל גם קטנים, והרמ"א נקט 'אורחא דמילתא'; יש בזה גם עניין כבוד הרב, ואין להתיר לנשק בנים גדולים בבית הכנסת.

עיקרי הדברים

- שבח לקונטרסים.
- הלכה: נשיקת בנים בבית הכנסת.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. י"א תשרי תרפ"ג[2]

שלו'[3] וברכה באה"ר[4] לכבוד ידידי הרב הגאון המפורסם בתו"י[5] איש האשכולות מוהרש"י[6] פינקלשטיין שליט"א[7]

האבד"ק[8] בראנזוויל יצ"ו[9] אחדשה"ט[10] באה"ר זה לי ירחי מספר שקבלתי את מכתבו היקר, עם קונטרסיו היקרים חלק מכתי"ק[11] בדברי תורה בהלכה ואגדה. ומתוך ריבוי הטרדות לא מצאתי שעה מוכשרת לעבור עליהם. רק עתה שפקדני בלוחות שניות, אצלתי זמן לעבור על דבריו היקרים, ואימא לפעליו טבא ישר, כי חכו ממתקים ומחמדים, רעיונותיו מזהירים ומבריקים ותוכם רצוף אהבת השי"ת[12] ואהבת התורה והמצוה. [אף דלגבי דינא דאיסור לנשק בניו הקטנים נלע"ד[13] דאורחא דמילתא נקיט הרמ"א[14], שהרי במקורות הראשונים, וביחוד בד' ספר חסידים סי'[15] רנ"ה כתב סתם לא ינשק אדם בביהכ"נ[16] את בנו, נראה דלא חלקו בין גדול לקטן, והכל בכלל האיסור, וכ"נ[17] מדמסיים שם בס"ח ולא בביתו לפני רבו, נראה דחוץ מהענין שלא להראות אהבה אחרת חוץ מאהבת השי"ת, יש בזה משום נגד אימת וכבוד הרב, ובזה אין חלוק כנראה בין גדול לקטן, ואולי גם מה שכתב בנו ג"כ[18] אורחא דמילתא נקט, וה"ה[19] דלאחרים ג"כ אסור לנשק בפני רבו, וה"ה בביהכ"נ. ואולי יש בזה חלוקי דעות בין האגודה ותי' ב"ז[20] שאינם כעת ת"י, ובין דעת ס"ח. ועכ"פ[21] נראה שאין לחלק למעשה בזה להתיר לנשק בנים גדולים בביהכ"נ, כדי כת"ר[22] שליט"א].

ויהי ד' עמו ויפוצו מעינותיו חוצה לתורה ולתעודה וירומם אף ינשא בנפשו היקרה ונפש ידידו דוש"ת[23] באה"ר מהר הקודש מירושלים

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"ג - השנה תרפ"ג (1922/1923)
3. שלו' - שלום
4. באה"ר - באהבה רבה

5. בתו"י - בתורה ויראה
6. מוהרש"י - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ש, י (למשל: שמואל + יעקב) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. האבד"ק - האב בית דין קהילת
9. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
10. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
11. מכתי"ק - מכתב ידו הקדושה
12. השי"ת - השם יתברך
13. נלע"ד - נראה לעניות דעתי
14. הרמ"א - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות מ, א (למשל: משה + אברהם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
15. סי' - סימן
16. בביהכ"נ - בבית הכנסת
17. וכ"נ - וכן נראה
18. ג"כ - גם כן
19. וה"ה - והוא הדין
20. ב"ז - דורש פענוח
21. ועכ"פ - ועל כל פנים
22. כת"ר - כבוד תורתו
23. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקנא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ז טבת תרפ"ג **נמען:** הרב שי פיינשטיין

התשובה התעכבה בגלל מעבר דירה, ובקשות להסכמות רבות קדמו. על הרש"ל: בים של שלמה הובאו שתי שיטות, והדבר תלוי במחלוקת אם הולכים אחרי השם גם בנותן טעם (איסור והיתר מול הש"ך, יורה דעה צח).

עיקרי הדברים

- עיכוב ומעבר דירה.
- הלכה: הרש"ל.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. י"ז טבת ג'

כ'[2] ידידי הרה"ג[3] החו"ב[4] סוע"ה[5] מוהר"ש[6] פיינשטיין שליט"א[7]

שוי"ר[8] מכתבו הגיעני ונתאחרה תשובתי מפני הטרדא של חליפות דירה. אמנם לכתוב אי אפשר לי כי רבו המבקשים, ומהם שקדמו וכולם חביבים וגדולים. רק כשאדרש אליך כראוי לפי גדולתו וחבתו אי"ה[9]. ועד"ת[10] בהערתו על הרש"ל[11] הנה בישו"ש[12] הביא ב' השיטות, והדברים תלויין אי אזלי' בתר שמא גם בנו"ט[13] כד' או"ה[14] או כהש"ך[15], בסי'[16] צ"ח, ולא אוכל כעת להאריך במה שאינו למעשה.

והנני ידי"ע[17] דוש"ת[18] באה"ר[19]

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה – ברוך השם
2. כ' – כבוד
3. הרה"ג – הרב הגאון
4. החו"ב – החריף ובקי
5. סוע"ה – סיני ועוקר הרים
6. מוהר"ש – מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ש (כגון שמואל / שלמה / שמעון / שמחה / שאול) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
7. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. שוי"ר – שלום וישע רב
9. אי"ה – אם ירצה השם
10. ועד"ת – ועל דבר תורה
11. הרש"ל – רבי שלמה לוריא (מהרש"ל)
12. בישו"ש – בים של שלמה
13. בנו"ט – בנותן טעם
14. או"ה – אומות העולם
15. כהש"ך – כ + הש"ך: הש"ך – שפתי כהן
16. בסי' – בסימן
17. ידי"ע – ידידו עוז

18. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
19. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקנג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ג טבת תרפ"ג - ירושלים **נמען:** הרב אברהם ליב זילברמן, צפת

גבינה הולנדית עם הכשר מרבנים יראים מפורסמים (הרב אונדרווייזר, הרב ד"ר ריטר מרוטרדם, רב האג) - בחזקת כשרות; בלי הכשר - אין לסמוך על כך שנהגו לאוכלה.

עיקרי הדברים

- גבינה הולנדית בהכשר.
- בלי הכשר - אסור.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. ירושלים כ"ג טבת תרפ"ג[2]

לכבוד ידידי הרב הגאון וכו'[3] מו"ה[4] אברהם ליב זילברמאן שליט"א[5]

רב בעה"ק[6] צפת ת"ו[7] שלו'[8] וברכה באה"ר[9], ונאמנה. אחדשה"ט[10] קבלתי מכתבו היקר, ובדבר הגבינה ההולנדית, הדבר הוא כך: לאותם הגבינות המובאים משם, הנושאים עליהם "הכשר" מרבנים יראים מפורסמים, וכדומה להרב אונדרווייזר והרב ד"ר[11] ריטר מרוטרדם, והרב דהאג, שידעתים לרבנים יראים ומפורסמים, הם בחזקת כשרות לאכילה. אבל גבינות המובאות משם, מבלי-הכשר, לא סמכינן אמה שנהגו לאכלם, כי יתכן שמפני אי-הידיעה או הפקירותא, נתפשטה אכילתם בהרבה מקומות, ואין לסמוך ע"ז[12]. כ"א[13] כשיש הכשר על הגבינות, מרבנים מפורסמים כהנ"ל[14], וכיוצא בהם.

והנני בזה ידי"ע[15] הדוש"ת[16] באה"ר, מקודש מירושלים

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"ג - השנה תרפ"ג (1922/1923)
3. וכו' - וכולי (וכן הלאה)
4. מו"ה - מורנו הרב
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. בעה"ק - בעיר הקודש
7. ת"ו - תבנה ותכונן
8. שלו' - שלום
9. באה"ר - באהבה רבה
10. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
11. ד"ר - דוקטור
12. ע"ז - על זה
13. כ"א - כי אם
14. כהנ"ל - כהנזכר לעיל
15. ידי"ע - ידידו עוז
16. הדוש"ת - הדורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקס

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ז שבט תרפ"ג **נמען:** הרב י"א ציטרין, רב פתח תקוה

על השמיטה הבאה: לא הצליח לכנס אסיפה, וצר לו לשאת לבדו את המשא. אין לייעץ לכתחילה לעשות צעד שיחייב עבודה בשביעית, כמו הבאת זבל על חשבון הזריעה, אולי המצב יוטב. מכירה בהבלעה נהוגה מימי המהרי"ט, אבל הפירות בקדושת שביעית, ועדיף לקבל מעות. המכירה לא תהיה פומבית לכל הארץ במקום אחד, כדי לא לעורר מתנגדים, אלא בכל מושבה כנהוג. בתוספת: בקשה לבדוק את טענותיו של גדליה בילאקא.

עיקרי הדברים

- שמיטה תרפ"ד.
- לא לייעץ לכתחילה.
- מכירה וקדושת הפירות.
- מכירה לא פומבית.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. ט"ז שבט פ"ג

ידי"נ[2] הרב הגאון מוהרי"א[3] ציטרון האב"ד[4] דעה"ק[5] פ"ת[6] ת"ו[7] שלו'[8] רב. נתאחרתי מהשיב על מכתב כת"ר[9] מח' דנא, כי חשבתי אולי יעלה בידי להוציא אל הפועל את דבר האסיפה בהסכמת סדרי השמיטה הבע"ל[10], ולצערי לא עלה הדבר עדיין בידי מעכובים שונים, וצר לי מאד להעמיד עלי לבד, את כל המשא הזה. וע"ד[11] ההערות של כת"ר אשיב בזה: א. אין דעתי נוחה, שאנחנו נכנס להשיא עצה לשום ב"י[12] שיעשה, כעת צעד שיכריח אותו לעבוד בשביעית, כמו הכנסת הזבלים על חשבון הזריעה בשמיטה. כי סו"ס[13] עלינו לקוות אולי יתן ד' והמצב יוטב, על שלפחות לא יהי'[14] הכרח לטפל בזריעות בשנת השמיטה. ואף אם נחשוב שאם יהי' הדבר בדיעבד יהי, הכרח לחפש העצה המורגלת של הפקעת המכירה, אבל לא להשיא עצה זו לכתחילה, כעת. ב. המכירה בהבלעה הלא היא נהוגה להיתר מימי המוהרי"ט[15] ז"ל[16], אבל הפירות הם בקדושת שביעית, ויותר טוב יהי' שבמקום הפירות יקבל מעות, ושיהי'[17] הפיסוק ככה, ואם יהי' איזה הכרח להקל קצת, על סמך המכירה הכללית בקדושת הפירות באיזה פרטים, נתחכם על זה בזמנו אי"ה[18]. ג. בכלל הנני יותר נוטה, שהמכירה לא תהי'[19] פומבית כ"כ[20], בשביל כל א"י[21] במקום אחד, שלא להרעיש יותר מדאי עי"ז[22] את המעוררים, רק כפי ההכרח יעשה בכל מושבה וסביבותיה ע"פ[23] הסדר הנהוג מאז, ובפרטי דברים נוכל לבא לידי הסכמה בע"ה[24] ואת צנועים חכמה.

יתן ד' ונזכה להקים עדות ד' וחוקותיו על אדמת הקודש בכל מלואם בב"א[25], כנה"י[26] ונפש ידי"ע[27] דוש"ת[28] באה"ר[29]

הק' אברהם יצחק ה"ק

נ"ב[30]. ידיי'נ היקר כתר"ה[31] שליט"א[32], איש אחד שמו גדליה בילאקא, אינו נותן לי מנוח באמרו שיש לו נכסים שנסבו לאחרים בלא משפט צדק, ודורש ממני התענינות בענינו בבכיות נוראות חודרות לב. הענין אומר הוא ידוע לכת"ר[33], יהי נא פשר דבר ואם יש מה לעשות בזה, ותודתי נתונה לו למפרע, ידי"נ הנ"ל[34]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. ידי"נ - ידיד נפשי
3. מוהרי"א - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, א (למשל: יעקב + אברהם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
4. האב"ד - האב בית דין
5. דעה"ק - דעיר הקודש
6. פ"ת - פתח תקוה
7. ת"ו - תבנה ותכונן
8. שלו' - שלום
9. כת"ר - כבוד תורתו
10. הבע"ל - הבא עלינו
11. וע"ד - ועל דבר
12. ב"י - בני ישראל
13. סו"ס - סוף סוף
14. יהי' - יהיה
15. המוהרי"ט - המורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ט (למשל: יעקב + טוביה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
16. ז"ל - זכרונו לברכה
17. ושיהי' - ושיהיה
18. אי"ה - אם ירצה השם
19. תהי' - תהיה
20. כ"כ - כל כך
21. א"י - ארץ ישראל
22. ע"ז - על ידי זה
23. ע"פ - על פי
24. בע"ה - בעזרת השם
25. בב"א - במהרה בימינו אמן
26. כנה"י - כנפשו היקרה
27. ידי"ע - ידידו עוז
28. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
29. באה"ר - באהבה רבה
30. נ"ב - נכתב בצד (תוספת למכתב)
31. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
32. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
33. לכת"ר - לכבוד תורתו
34. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקסד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ' שבט תרפ"ג - ירושלים **נמען:** חכמי העדה התימנית ברחובות ובמושבות

הרב קוק לא פגע חלילה בכבוד העדה התימנית, שאהבתה חקוקה על לבו, והרב קוק השתדל לעלייתם לפני המלחמה. שמירת מנהגי כל עדה אינה פגיעה בכבוד; בית שמאי ובית הלל הודיעו זה לזה כדי שלא ייכשלו (יבמות פרק א). כל עוד אין הסכמת כלל החכמים, אסור לזוז ממנהג האבות, ו'העושה כקולי בית שמאי וכקולי בית הלל' מקלקל. יש להניח לאשכנזים לאכול משחיטתם ומניקורם, ולהתאגד בכל מה שאין בו חילוק מנהג.

עיקרי הדברים

- אין פגיעה בתימנים.
- שמירת מנהג כל עדה.
- בית שמאי ובית הלל.
- אחדות בשאר העניינים.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. ירושלם כ' שבט תרפ"ג[2]

לכבוד החכמים היקרים מבני קהלת קודש התימנים ברחובות ת"ו[3] וביתר מושבותינו היקרות באה"ק[4] תובב"א[5] שלו'[6] וברכה, קבלתי את מכתבכם היקר מיום י"ב דנא ונצטערתי מאד על אשר כבוד מעלתם חושבים, שאני פגעתי חס ושלו'[7] בכבוד העדה הקדושה והחביבה התימנית, בכלל ובפרט, חלילה לי מזה, כי אהבתם וכבודם חקוקים על לוח לבי, והרבה השתדלתי, שיוכלו לבא לאה"ק[8], עוד כמה שנים מלפני המלחמה, אבל הענין עם יסודי הכשרות ושמירת המנהגים וההוראות של כל עדה על פי קבלתה העתיקה, הלא זה אינו נוגע כלל לפגיעת כבוד, ובית הלל ובית שמאי, היו נוהגים ביניהם אחוה וריעות, ואהבו את האמת ואת השלו'[9], והיו מודיעים זה לזה, שלא יכשלו כל אחד בהוראה, שאינה על פי הקבלה שלו, כמבואר בגמרא בפרק קמא דיבמות. ואף ע"פ[10] שבעוה"ר[11] רבו הפריצים, ואולי המספר שלהם בין אחינו האשכנזים הוא יותר גדול, מפני שהם רוב מנין האומה בכלל, אבל לא בשבילם אנחנו מזהירים על המנהגים וההוראות שהם מורשה לנו מרבותינו הקדמונים, אלא בשביל שלומי אמוני ישראל. וכל זמן שלא בא ההסכם מכללות חכמי ישראל, לאחד את ההוראות והמנהגים, אסור לכם ואסור לנו לזוז ממנהגי אבותינו, ומוכרחים אנחנו לחזק כ"א[12] את המסורת שלו, עם כל הכבוד שאנחנו רוחשים להמסורת וההוראות של העדות האחרות.

ועל ידי השמירה שכל אחד שומר את מנהגיו ותקנותיו, יוכל לבא במשך הזמן לאיחוד שלם וגמור. אבל אם ח"ו[13] יהיו המנהגים של אבות הקהלות הפקר, וכל אחד יתפוס איזה קולא שירצה ממנהגי עדה אחרת, ע"ז[14] נאמר שהעושה כקולי בית שמאי, וכקולי בית הלל, מקלקל הוא, ח"ו. ע"כ[15] אחי היקרים אהובי לבבי ונפשי, התחזקו בתורה ויראת שמים בלבבם הטהורה, ושמרו את הקבלות הקדושות ואת מנהגי ההוראות, של גדולי העולם שאתם נהוגים ובאים להתנהג כמותם, והשמרו לכם בבקשה מלפגע

במנהגים והוראות של העדה האשכנזית, והניחו להם שהם יאכלו משחיטה של השוחטים שלהם ומהניקור של המנקרים שלהם, ואל תכנסו בגבולם. ויהי רצון שיתן ד' לב אחד, לכל חכמי ישראל ונוכל להוציא מן הכח אל הפועל ע"י[16] הסכמת כולם, להשוות את המנהגים ואת ההוראות, ולהנהיג בישראל חק אחד ומנהג אחד בכל עניני התורה והמצוה, בלא שום חלוק בין עדה לעדה.

אמנם כפי מה שאנחנו רואים, צריכים אנו להכנס בעובי הקורה הזה, ע"י מה שנתאגד באחדות גדולה ובאהבת אחים אמיתית, בכל הדברים שאין שום חלוף של מנהג ושל הוראה בהם, ושאין בהם משום השגת גבול, וע"י[17] זה יתקרבו הלבבות, ואור גאולה ימהר לבא, ונזכה לרגלי מבשר משמיע שלו', ולמורה צדק האמיתי משיח צדקנו, שיאחד את כל פזורינו בארצנו הקדושה במהרה בימינו אמן.

והנני בזה אחיכם הנאמן, החפץ באשרכם ובכבודכם

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

ב' ו' ב'

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"ג - השנה תרפ"ג (1922/1923)
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. באה"ק - בארץ הקודש
5. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
6. שלו' - שלום
7. ושלו' - ושלום
8. לאה"ק - לארץ הקודש
9. השלו' - השלום
10. ע"פ - על פי
11. שבעוה"ר - שבעוונותינו הרבים
12. כ"א - כי אם
13. ח"ו - חס ושלום
14. ע"ז - על זה
15. ע"כ - על כן
16. ע"י - על ידי
17. וע"י - ועל ידי

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקע

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ערב ראש חודש אדר תרפ"ג **נמען:** ר' י"א ברייזמן ור' י"ש סגל

ידיעות על פרצות מגיעות ממקומות רבים, ומכתבים אינם מועילים כי עוברים עליהם בלי שימת לב. התיקון יבוא רק כשיוכל לבוא בעצמו לדבר ולעורר, ולשם כך צריך הכנה גופנית וכספית. אי אפשר לפרסם שאסור גם לחולים חלב שנחלב בשבת. בכל זאת ינסה לכתוב.

עיקרי הדברים

- ריבוי הפרצות.
- מכתבים אינם מועילים.
- צורך בסיורים.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. ער"ח[2] אדר ג'

ידידי היקרים המופלגים ונכבדים מוהר"י[3] אשר ברייזמן וי"ש[4] סגל נ"י[5],

זה כמה שבועות שקבלתי את מכתביהם היקרים ע"ד[6] הקלקולים של עניני פרצות שונים, ובעוה"ר[7] לא ממק"א[8] אני מקבל ידיעות כאלה. וכבר אין כח לעצור כי רבה המכשלה. וע"פ[9] הרוב אין תועלת ממכתבים, שהם באים ליד יחידים ועוברים עליהם בלא שימת לב, ומפני שידעתי זה מהנסיון ע"כ[10] חדלתי לעת עתה מכתיבת מכתבים. אמנם איני מתיאש מתקונם של המכשולים בעזה"י[11] באיזו מדה אפשרית, אבל זה לא יבא לדעתי כי-אם ע"י[12] שאהי'[13] יכול בעצמי לבא ולדבר לעורר ולחזק, וע"ז[14] אני צריך הכנה גופנית וכספית, שהנני שואף אלי' בע"ה[15]. לפרסם מפורש שאסור גם לחולים שאב"ס[16] החלב של שויו"ט[17] א"א[18] בזה"ז[19] בעוה"ר[20]. בכ"ז[21] אנסה בל"נ[22] עוד לכתב באיזה מקומות עד שיעזרני ד' לצאת אל אחינו לעורר לבבם לדבר ד'.

ידידם מכבדם ומוקירם

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה – ברוך השם
2. ער"ח – ערב ראש חודש
3. מוהר"י – מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
4. וי"ש – ויראת שמים
5. נ"י – נרו יאיר
6. ע"ד – על דבר
7. ובעוה"ר – ובעוונותינו הרבים
8. ממק"א – ממקום אחר
9. וע"פ – ועל פי
10. ע"כ – על כן

11. בעזה"י – בעזרת השם יתברך
12. ע"י – על ידי
13. שאהי' – שאהיה
14. וע"ז – ועל זה
15. בע"ה – בעזרת השם
16. שאב"ס – שאין בהם סכנה
17. שויו"ט – שבת ויום טוב
18. א"א – אי אפשר
19. בזה"ז – בזמן הזה
20. בעוה"ר – בעוונותינו הרבים
21. בכ"ז – בכל זאת
22. בל"נ – בלי נדר

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקעא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: א' דראש חודש אדר תרפ"ג **נמען:** מר שמפער, ראשון לציון

שמע שהוא ירא שמים, אבל מחלק בשבת ללקוחותיו חלב שנחלב בשבת. אין היתר אפילו לטלטל חלב מוקצה, ובוודאי לחלקו כדרך חול; וחלילה לסמוך על היתר בדוי מלב, שהכל חולים הם.

עיקרי הדברים

- חלב שנחלב בשבת.
- איסור טלטול וחלוקה.
- היתר 'הכל חולים' בדוי.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. א' דר"ח[2] אדר ג'

כ'[3] היקר האדון מר שמפער נ"י[4]

בראשון לציון ת"ו[5], הנני בזה בא אליו במכתבי זה על יסוד השמועה ששמעתי שכבודו הוא איש הגון וירא שמים. אבל ע"פ[6] איזו שגגה הוא מחלק ללקוחותיו בשבת את החלב שנחלב בשבת שמביאים אליו. ע"כ[7] הנני בזה מודיע לכבודו שאין שום היתר גם לטלטל את החלב המוקצה שנחלב בשוי"ט[8], וק"ו[9] שמכשול רבים הוא לחלק אותם כסדר כעובדין דחול, וחלילה לסמוך על היתר בדוי מלב, שהכל חולים הם, בהיתירים בדויים כאלה תפוג תורה ח"ו[10]. ותקותי חזקה שאיש יקר וירא"א[11] שכמותו לא יסמוך ע"ז[12] להבא.

והנני בזה מברכו באהבה ודושה"ט[13]

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה – ברוך השם
2. דר"ח – דראש חודש
3. כ' – כבוד
4. נ"י – נרו יאיר
5. ת"ו – תבנה ותכונן
6. ע"פ – על פי
7. ע"כ – על כן
8. בשוי"ט – בשבת ויום טוב
9. וק"ו – וקל וחומר
10. ח"ו – חס ושלום
11. וירא"א – וירא אלקים
12. ע"ז – על זה
13. ודושה"ט – ודורש שלומו הטוב

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקעד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א אדר תרפ"ג

נמען: הרב דב אריה הכהן לוינטל והרב אליעזר פרדינסקי, אגודת הרבנים באמריקה

התשובה לשאלתם מצורפת; 'באלו הענינים טוב למעט בדברי פלפול', כדברי החתם סופר, כדי שלא יהיה מקום למתעקשים.

עיקרי הדברים

- תשובה מצורפת.
- למעט פלפול.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. י"א אדר ג'

לכבוד ידי"נ[2] הרבנים הגאונים המפורסמים מו"ה[3] דוב אריה הכהן לעווינטאל ומו"ה[4] אליעזר פרעדיינסקי שליט"א[5]

יו"ר[6], ומנהל, אגודת הרבנים האורט' באה"ב[7] יצ"ו[8] שלו, וברכה באה"ר[9] לכתר"ה[10] וכל האגודה הק'[11] דע"י[12] בתשובה על מכתבם היקר מכ"ט טבת העבר, יואילו נא לקבל בזה תשובתי הלוטה בזה. וכבר ידועים דברי החת"ס[13] ז"ל[14] שבאלו הענינים טוב למעט בדברי פלפול ואריכות שלא יהי'[15] כ"כ[16] מקום למתעקשים. ודי יהי' בעזרתכם להקים את עמודי תוה"ק[17] בעם ד' הגוי כולו.

והנני בזה חותם בכל חותמי ברכות כנה"ר[18] ונפש ידי"ע[19] דוש"ת[20] באה"ר מהר הקדש מירושלים

הק' אברהם יצחק ה"ק

נ"ב[21]: אשמח כשיודיעוני בטובם מקבלת מכתבי דנא, הנ"ל[22]

1. ב"ה - ברוך השם
2. ידי"נ - ידיד נפשי
3. מו"ה - מורנו הרב
4. ומו"ה - ומורנו הרב
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. יו"ר - יושב ראש
7. באה"ב - בארצות הברית
8. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
9. באה"ר - באהבה רבה
10. לכתר"ה - לכבוד תורתו רום הדרתו
11. הק' - הקטן
12. דע"י - דעל ידי
13. החת"ס - החתם סופר
14. ז"ל - זכרונו לברכה
15. יהי' - יהיה

16. כ"כ - כל כך
17. תוה"ק - תורתנו הקדושה
18. כנה"ר - כנפשו הרמה
19. ידי"ע - ידידו עוז
20. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
21. נ"ב - נכתב בצד (תוספת למכתב)
22. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקפו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו תמוז תרפ"ג - ירושלים **נמען:** עורך הדין אי אפרת, תל אביב

המשפט של שרה שפיגל אכן בא לפניו, ונעשו כל ההכנות הנדרשות על פי דין תורה לפני מתן פסק הדין.

עיקרי הדברים

- משפט שפיגל.
- פסק דין כדין.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. ירושלם ט"ו תמוז תרפ"ג[2] האי' הנעלה מר א. אפרת עו"ד[3]. תל אביב יפו א"י[4]. בתשובה למכתבו מ-ז, תמוז דנא, בקשר עם המשפט של שרה שפיגל, אוכל להודיעו כי אמנם נכון בא המשפט לפני. ואמנם נעשו ע"פ[5] ד"ת[6] כל ההכנות הדרושות להתגשמות ולהוצאת המשפט לפעל. כי לא הייתי מוציא את הפס"ד[7] בלא זה.

בכבוד הראוי

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"ג - השנה תרפ"ג (1922/1923)
3. עו"ד - עורך דין
4. א"י - ארץ ישראל
5. ע"פ - על פי
6. ד"ת - דברי תורה
7. הפס"ד - הפסק דין

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אריד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב אדר תרפ"ד - ירושלים **נמען:** הרב משה אוסטרובסקי

שבח לספרו על המידות שהתורה נדרשת בהן; יש צורך בספרים כאלה מתלמידי חכמים יראים, ללימוד הצעירים. הערות: על 'עין תחת עין' - המהרש"ל ביש"ש חולק על הרמב"ם; 'הלכות לא תשתנינה' מקורו בירושלמי מגילה, ולפי הראב"ד הביטול הוא רק לעניין קריאה ברבים; השיעורים כהלכה למשה מסיני (בבלי וירושלמי); 'ע"ב זקנים' כהגהת הגר"א, ויסוד 'אין בית דין מבטל דברי בית דין חבירו' כפתרון לחתימת המשנה והתלמוד.

עיקרי הדברים

- שבח לספר.
- צורך בספרי יסוד לצעירים.
- הערות בהלכה ובמסורה.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. ירושלם, י"ב[2] אדר, תרפ"ד[3]

ידידי היקר הרב המאור הגדול לתורה ולתעודה. אוצר חכמה ויראה טהורה מו"ה[4] משה אוסטרוכסקי שליט"א[5].

אהובי, בשמחת לב ראיתי את האור כי טוב. קונטרסיו היקרים, מספרו המפאר למדותיה של תורה. שהואיל כת"ר[6] להציגם לפני, עונג רב שבעתי מדי עברי על אחדים מהם, אמנם בחפזון, מפני רבוי טרדותי, ביחוד באלה הימים. אבל בכל לבי אברך את ד' על אשר נתן בלב חביבי לעבוד את העבודה החשובה ה הצריכה מאד לשעתה. כי החובה הקדושה, לבא לעזרת צעירי דורנו. אלה השרידים המקדישים את ימיהם ללמוד תורתנו הקדושה, לסלול לפניהם את הדרכים על ידי מסלות ישרות בדרכי התורה - גדולה היא מאד בימינו אלה, ימי הטרדות והדרישות השונות, המיטלות בהכרח הרבה פעמים גם על אותו החוג הנועד לשקידתה של תורה. ומאד ערגה נפשי שעבודת הסדור והברור של יסודי התורה, ומפתחות מנעליה, מבואיה וכלליה, תעשה על ידי תלמידי חכמים נאמנים, עמלי התורה מנעוריהם המחונכים על ברכי תלמידי חכמים, ומעוטרים ביראת שמים, ואמונת אומן, צדיקים החיים באמונתם, באופן שהספרים אשר יתחברו סוגים האלה, שהם מסוגננים בסגנונה של חכמת ישראל, בדורנו, אבל בעקרם הם הם גופי תורה, וכמה הלכתא גברוותא למסבר קראי וסוגיות. איכא למגמר מינייהו, יהיו נקבעים, ללמודים של שעות הגונות אצל התלמידים שוקדי דלתות תוה"ק[7], לישר את שכלם, ולהרגילם בידיעות כלליות, והשקפות זכות ומקיפות בעקרי תורה ויסודי ההלכות, ולא ימצאו בהם שום דופי של דעות חצוניות וזרות, הנוטות מארחות יושר ואמתה של תורה.

ואפריון אמטי לכת"ר[8], גברא דמריה סייעיה, לעסוק במקצע הגדול הזה של המדות שהתורה נדרשת בהן בשום שכל, בחכמת לב, בחריפות ובקיאות מצורפת לבקורת ישרה ערוכה ושמורה באמונה רבה,

וביראת ד' טהורה. ולחבת דבריו אעיר הערות קצרות אחדות: במש"כ[9] במבוא - פ"א עמ' ה' - ע"פ[10] שיטת הרמב"ם[11] שחובל בחבירו שמשלם ממון, ואין המקרא עין תחת עין כפשטיה. שהוא מכלל הלכה לממ"ס[12] בפירוש הכתוב. אמת שזוהי דעת הרמב"ם, אבל ראוי להעיר שמהרש"ל[13] בישו"ש[14] ר"פ החובל חולק על הרמב"ם בזה, וס"ל[15] שעיקר הדבר חבורה תחת חבורה ג"כ[16] צריך להיות ממש, והלא מקרא מלא הוא "רק שבתו יתן ורפא ירפא". א"כ[17] העיד הכתוב שהחובל צריך לשלם ממון וכתב שם דדחיית הגמ'[18] בענין סליק בשרא היא, הוי רק לברר יותר ולא לדחות הראי'[19], ובאמת הדרשות מספיקות גם בלא הקבלה, לדעתו. בסי'[20] ג' - עמ' י' - שהלכות לא תשתנינה שהביא מדברי הרמב"ם, הנה מקור הדברים הוא בירושלמי פ"א דמגילה ה"ד. ושם איפלגו ריו"ח[21] ורשב"ל[22], דריו"ח[23] אמר דנו"כ[24] בטלים לע"ל[25] וחמשה חומשי תורה אינם בטלים. ורשב"ל אמר דאף מגילת אסתר והלכות אינן בטלות, וצ"ע[26] למה פסק הרמב"ם כרשב"ל[27] נגד ריו"ח וכן סתם כותי' בספ"ב[28] דמגילה.

ולפ"ד[29] הראב"ד[30] בהשגה כל ענין הבטול היינו לענין חיוב הקריאה בצבור, וי"ל[31] דה"ה בהלכות לענין חובת הקריאה ברבים, שיהיו דורשין הלכות פסח בפסח וכו'[32], ולע"ל[33] שתמלא הארץ דעה את ה', והכל יהיו בקיאים בהלכות ולא ילמדו איש אחיו לדעת את ד' כי כולם ידעו אותי מקטנם ועד גדולם, אז לא יהי'[34] מקום לדרוש הלכות ברבים. וע"כ[35] כו"ע[36] ס"ל[37] דהלכות אינן בטלות לעולם, כדכתיב הליכות עולם לו. וכנראה שכ"ה הבנת המגיה שם בד' הרמב"ם, דגם הוא אזיל בשיטת הראב"ד. ומה שהזכיר שיעורים הללמ"ס[38], כ"ה ודאי דעת הבבלי בפשיטות. וכשרצו לומר ביומא דף פ' ע"א[39] ב"ד[40] של יעבץ תקנום דחו דשכחום וחזרו ויסדום, אבל בירושלמי דפ"ק[41] דפאה ה"א פריק בפשיטות. א"ר[42] יונה וכל השיעורים לא חכמים הוא שנתנו, ואמר דריו"ח הוא כדעתי' דסבר כל השעורים הלכה לממ"ס ופליגי התם אי חזר בי' ריו"ח מסברא זו. או לא חזר בי'. ופשוט דהרמב"ם[43] פסק כשטת הבבלי, נגד פלוגתא דירושלמי שאינה מוכרעת שם. משו"כ[44] בסוף המבוא, - פ"א עמ' ט"ו - שגדר דברי סופרים שיהי'[45] כמו דאורייתא אינו יוצא מהדרשות והמדות שהתורה נדרשת בהן כ"א[46] עד שתבוא ע"ז[47] הסכמת ב"ד הגדול. אין לזה מקור.

ומש"כ[48] מהקדמת הרמב"ם ליד החזקה, שכתב והסכימו עליהן ב"ד הגדול, לא כתב כן על גדר דברי סופרים וערכם, כ"א על מה שהי'[49] נהוג לכתוב לזכרון לדורות מתורה שבע"פ[50] לפני כתיבת המשנה, שלא היו כותבים במגילת סתרים. כ"א הדברים המוסכמים מב"ד[51] הגדול. וטעם הדבר נראה שכ"ז שלא הסכים ע"ז ב"ד הגדול הלא קרוב השנוי לבא ע"י[52] שיחלוק ע"ז ב"ד אחר, ולא היו כותבים בזה דבר מוחלט לדורות, אע"פ[53] שמצד הדין כל דרשה שכל חכם דורש מן התורה ודעתו ברורה שכך הוא כשהוא ראוי להוראה כבר הוא בכלל דברי סופרים אע"פ שיצוייר ע"ז מחלוקת, שהרי גם בהסכמת ב"ד הגדול יש ג"כ ציור שיבא ב"ד אחר ויחלוק. שהרי לגבי דברים שנלמדים מדרשות ודרכי המדות, והכרעת הסברא ע"ז נאמר אין לך אלא שופט שבימיך. ומ"מ[54] כ"ז[55] שלא נחלקו ע"ז ה"ז[56] נדון בכל חומר דברי סופרים כיון שיוצא מלמוד הכתובים ודרכי המדות שהתורה נדרשת בהן. וה"ה[57] כשכל חכם ראוי להוראה למד למודים ע"פ דרכו בתורה, כ"ז שלא נחלקו עליו אחרים ה"ז בכלל דברי סופרים, וא"צ[58] להסכמת ב"ד הגדול להכניסם בכלל דברי סופרים.

אמנם דרכי לפרש את המשנה דעדיות פ"א מ"ה. ולמה מזכירין דברי היחיד בין המרובין הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובין, שאם יראה ב"ד את דברי המרובין ויסמוך עליו שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין שהקשור של שאין ב"ד יכול, קשה מאד, כמו שדייקו בזה המפרשים. ונראין הדברים ששנו לנו חכמים בזה כלל גדול בסדרי הוראה לדורות, שאע"פ[59] שחלוק גדול יש בין הסכמות וגזירות להוראות של דינים היוצאים מדרכי הלמוד והדרשות, כמבואר בדברי הרמב"ם בפ"ב מה' ממרים שתקנות והסכמות, ע"ז נאמר אין ב"ד יכול לבטל את דברי ב"ד חברו אא"כ[60] גדול ממנו בחכמה ובמנין ודברים היוצאים מלמודים ודרשות וסברא. ע"ז נאמר אין לך אלא שופט שבימיך, אבל כאן חדשה לנו המשנה, שזה הדין של האפשרות להורות באופן אחר ממה שהסכים ב"ד הגדול, לא נאמר כ"א כאשר הוכרע אז הדבר ע"פ הרוב ומיעוט ועכ"פ[61] יחיד הי'[62] נמצא שדעתו לא הסכימה ע"ז. שרק אז יוכל ב"ד אחר באיזה דור מאוחר ג"כ להכריע כדעת המיעוט או היחיד אם דעתו נוטה לכך. וע"ז[63] נאמר אין לך אלא שופט שבימיך. והכרעת הרוב שבדור הקודם, איננה יכולה להכריע את הכרעת הרוב, וק"ו[64] את הסכמת כל הב"ד[65] שבדור המאוחר אע"פ שאיננו גדול מהראשון בחכמה ובמנין.

אבל אם היתה ההסכמה להוראה הזאת בב"ד[66] הגדול ע"פ דעת כולם, אז אע"פ שהדבר בא בדרך של למוד ודרשות נקבעה הלכה זו כאילו היתה הסכמה של תקנה, שכבר חל עליה הדין שאין בית דין יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין. וזאת היא כונת המשנה כפשוטה, ולמה מזכירים דברי היחיד בין המרובין, הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובין וזהו בודאי נוהג גם ברוב דיני תורה שהם דברים היוצאים מהלמודים והדרשות ודרכי הסברות, שאם יראה ב"ד את דברי היחיד יסמוך עליו כשדעתו תהיה מכרעת לכך, אע"פ שלא יהי' גדול בחכמה ובמנין מב"ד הראשון, וזה יוכל להיות רק אם הוכרעה הלכה זו ע"פ רוב דעות. ויחיד עכ"פ[67] נחלק עליהם אז, אבל אם דעת כולם הסכימה בהלכה זו. אז נקבע עליה דין תקנה, ולא גרעה מכל גזירת חכמים שלא באה מלמודים ודרכי הדרשה של תורה, חל ע"ז הכלל שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו אלא א"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין. ובארתי בזה לשון המשנה (זבחים י"א ב') אמר שמעון בן עזאי, מקובל אני מפי שבעים ושנים זקן, ביום שהושיבו את ר"א ב"ע[68] בישיבה שכל הזבחים הנאכלין שנזבחו שלא לשמן כשרין, ובגמ'[69] שם י"ב ע"ב[70], למה לי למתני שבעים ושנים זקן, דכולהו בחדא שיטתא הוו קיימי.

ורש"י[71] העתיק למה לי למתני זקן, והשמיט את התיבות שבעים ושנים. ופרש עפ"ז[72] בכונת הגמרא, ליתני זקנים, ויש לשאול ע"ז, דלא שייך להקשות למה לי למיתני, על דיוק של תיבה אחת שהיא מתאימה ע"פ דקדוק הלשון כרגיל במקרא לומר, חמש מאות איש, ולא אנשים וכיו"ב[73]. וגם הוא יותר דרך קצרה, שראוי לשנות לתלמידו כרפ"ק[74] דפסחים חוץ ממה שאינו מתאים לגירסא שלפנינו, גם יש להתבונן לאיזה מטרה רצה בן עזאי להשמיענו שכולם בחדא שיטתא הוו קיימי. ולפי דברינו הדברים מאירים שהוא רצה להורות בעדותו שהיא הלכה קבועה שאין שום ב"ד יכול לחלוק עליה, כ"א כשיהיה גדול מהם בחכמה ובמנין, וכאשר ידע שהיתה אז הסכמת כל הב"ד, ולא היה שום יחיד חולק ביניהם.

ע"כ[75] פירש את המנין שבעים ושנים, והדבר מבואר יותר, כאשר המנין היותר גדול לב"ד[76] הוא שבעים ואחד. כמפורסם וכדברי הרמב"ם בפ"ח מהלכות ממרים שהקשה מטעם זה על הדין של גדול במנין. דהיכי משכחת לה מאחר שהב"ד[77] היותר גדול הוא רק של שבעים ואחד, וכשפירט שבעים ושנים והוסיף כזה אחד על המנין, רצה להורות בזה שלא הכרעת רוב היתה כאן, כ"א הסכמת כולם עד אחד וזהו מכוון עם דברי הגמ' דע"ז ע"ב א', "כדשיימו בתלתא אפילו תרי מגו תלתא, כדשיימו בארבעה, עד דשיימו כולהו ארבעה", וכמו שפירש"י[78] שם דכיון דנחית לדעות להרבות יותר מכדי ב"ד, עד דאמרי כולהו. ומפרשת הגמרא דמשו"ה[79] אמר שב"ע[80]:שבעים ושנים זקנים להורות שכולם הסכימו בדעה אחת ושיטה אחת ונחית לדעות יותר משיעור ב"ד היותר גדול שבעים ושנים. וי"ל דבאמת היתה הגרסא הראשונה זקנים, אלא מפני שהבינו בדברי הגמרא, שהענין של למה לי למיתני הכי בהתאמה לחדא שיטתא, מכריח הוא לנסח זקן ונשארה הגרסא זקן, ורש"י השמיט בשביל כך, את התיבות שבעים ושנים בהעתקת דברי הגמרא.

והנה בפ"ג דידים משנה ה' בדין שיר השירים וקוהלת מטמאין את הידים, ובפ"ד[81] משנה ב' בדין זה עצמו של הזבחים הנאכלים שנזבחו שלא לשמן. כתוב במשנה שלפנינו כמו בגמרא דזבחים מקובלני מפי שבעים ושנים זקן, והגר"א[82] הגיה בשניהם באליהו רבא. וכתב מפי ע"ב זקנים גרסינן והדברים מבוארים שכיון ברוח קדשו לכל מה שכתבנו בגרסא ובטעמא, וביסוד השיטה של אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו, עם הקשר של משנתנו בעדיות, ולמה מזכירים דברי היחיד בין המרובים, הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובים אלא שאם יראה ב"ד דברי היחיד ויסמוך עליו, שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו אלא א"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין, ולמדנו מזה כלל גדול בסדרי הוראה בתורה שבע"פ. ומכאן פתרון גדול ליסוד החתימות של המשנה ושל התלמוד שהעיר ע"ז בכ"מ[83] הלכות ממרים שם. ידידי, הרבה הערות היה ראוי לי לכתב על דבריו הנחמדים בכל מרחבי ספרו היקר, אבל הלא יודע יקירי, כמה הזמן אינו מוכשר כעת לפני להחלץ מהמניעות המקיפות אותי, ויקבל נא את המועט כמרובה, לאות אהבה וחבת קודש.

והשי"ת[84] יזכנו לראות ברוממות קרן ישועה לעם ד' ותורתו וארצו הקדושה, ומציון תצא תורה ואורה, לכל בית ישראל, ולכל אפסי ארץ בב"א[85] כנה"ר[86] ונפש ידי"ע[87] דוש"ת[88] באה"ר[89]

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. י"ב - שנים עשר (12)
3. תרפ"ד - השנה תרפ"ד (1923/1924)
4. מו"ה - מורנו הרב
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. כת"ר - כבוד תורתו
7. תוה"ק - תורתנו הקדושה
8. לכת"ר - לכבוד תורתו
9. במש"כ - במה שכתב
10. ע"פ - על פי

11. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
12. לממ"ס - למשה מסיני
13. שמהרש"ל - שמורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ש, ל (למשל: שמואל + לוי) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
14. בישי"ש - בים של שלמה
15. וס"ל - וסבירא ליה
16. ג"כ - גם כן
17. א"כ - אם כן
18. הגמ' - הגמרא
19. הראי' - הראיה
20. בסי' - בסימן
21. ריו"ח - רבי יוחנן
22. ורשב"ל - ורבי שמעון בן לקיש
23. דריו"ח - דרבי יוחנן
24. דנו"כ - דנושאי כלים (מפרשי השולחן ערוך)
25. לע"ל - לעתיד לבוא
26. וצ"ע - וצריך עיון
27. כרשב"ל - כרבי שמעון בן לקיש
28. בספ"ב - בסוף פרק ב
29. ולפ"ד - ולפי דעתי
30. הראב"ד - רבי אברהם בן דוד
31. וי"ל - ויש לומר
32. וכו' - וכולי (וכן הלאה)
33. ולע"ל - ולעתיד לבוא
34. יהי' - יהיה
35. וע"כ - ועל כן
36. כו"ע - כולי עלמא (הכל מסכימים)
37. ס"ל - סבירא ליה
38. הללמ"ס - הלכה למשה מסיני
39. ע"א - עמוד א
40. ב"ד - בית דין
41. דפ"ק - דפרק קמא
42. א"ר - אמר רבי
43. דהרמב"ם - דרבי משה בן מימון
44. מש"כ - מה שכתב
45. שיהי' - שיהיה
46. כ"א - כי אם
47. ע"ז - על זה
48. ומש"כ - ומה שכתב
49. שהי' - שהיה
50. שבע"פ - שבעל פה
51. מב"ד - מבית דין
52. ע"י - על ידי
53. אע"פ - אף על פי
54. ומ"מ - ומכל מקום
55. כ"ז - כל זה
56. ה"ז - הרי זה
57. והי"ה - והוא הדין

58. וא"צ - ואין צריך
59. שאע"פ - שאף על פי
60. אא"כ - אלא אם כן
61. ועכ"פ - ועל כל פנים
62. הי' - היה
63. וע"ז - ועל זה
64. וק"ו - וקל וחומר
65. הב"ד - הבית דין
66. בב"ד - בבית דין
67. עכ"פ - על כל פנים
68. ב"ע - בן עזריה
69. ובגמ' - ובגמרא
70. ע"ב - עמוד ב
71. ורש"י - ורבי שלמה יצחקי
72. עפ"ז - על פי זה
73. וכיו"ב - וכיוצא בזה
74. כרפ"ק - כריש פרק קמא
75. ע"כ - על כן
76. לב"ד - לבית דין
77. שהב"ד - שהבית דין
78. שפירש"י - שפירש רש"י
79. דמשו"ה - דמשום הכי
80. שב"ע - שבעים
81. ובפ"ד - ובפרק ד'
82. והגר"א - והגאון רבי אליהו מווילנה
83. בכ"מ - בכמה מקומות
84. והשי"ת - והשם יתברך
85. בב"א - במהרה בימינו אמן
86. כנה"ר - כנפשו הרמה
87. ידי"ע - ידידו עוז
88. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
89. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארכ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (כ') אדר תרפ"ד **נמען:** הרב יוסף זיו

הוסכם על מינויו לגבאי ב'מושב זקנים' בירושלים, אבל בגלל סכסוך יתחיל רשמית אחרי בירור משפט אחד, או לכל המאוחר בעוד חודשיים.

עיקרי הדברים

- מינוי לגבאי.
- עיכוב בגלל משפט.

נוסח האגרת

ב"ה..יום כ' לחדש אדר תרפ"ד[1]

כ'[2] ידידי הרה"ג[3] הנכבד מו"ה[4] יוסף זיו שליט"א[5]

אתכבד להודיע לכ"ת[6], שהסכמנו למינויו בתור גבאי במושב זקנים פעה"ק[7] ת"ו[8]. מפני סכסוכי דברים, שקשורים כעת במוסד, ראוי שהפעולה ברשמיות בעבודת הגבאות להיות מותחלת אחר שיבורר משפט ערכאי אחד, הרובץ על המוסד כעת. או עד שני חדשים לכל היותר. והנני מברכו, בהצלחת עבודתו בקודש בעה"י[9] לאוי"ט[10].

נאמנו וידידו

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. תרפ"ד - השנה תרפ"ד (1923/1924)
2. כ' - כבוד
3. הרה"ג - הרב הגאון
4. מו"ה - מורנו הרב
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. לכ"ת - לכבוד תורתו
7. פעה"ק - פה עיר הקודש
8. ת"ו - תבנה ותכונן
9. בעה"י - בעזרת השם יתברך
10. לאוי"ט - לאורך ימים טובים

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארמח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' אלול תרפ"ד - ניו יורק **נמען:** המשורר ר' י"ח לעוויט

הערות על הצעותיו: אין להגיה 'תעלתנו' במקום 'תהלתנו' בברכת רפאנו, כי מקורה בירמיה יז יד. 'רוב ממזירין פקחין' - אולי 'קפחין', כלשון 'מקופחין והולכין'. בברכת 'בצלם דמות תבניתו' אין צורך לתקן; לפי הרמ"ק 'תבניתי' נעלה מצלם ודמות. וביאור דברי הר"ן בשבועת שומרים.

עיקרי הדברים

- 'תהלתנו'.
- 'ממזירין פקחין'.
- 'תבניתו'.
- דברי הר"ן.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. ה' אלול פ"ד פר-רכב"י[2] נוי יורק

ידידי היקר הרה"ח[3] הסופר והמשורר הנשגב מוהרי"ח[4] לעוויט שליט"א[5]. שלו'[6] וברכת השנים באה"ר[7]. אחדשה"ט[8]

יסלח נא על איחור תשובתי על מכתבו היקר, מפני טרדותי וחולשות הבריאות שעכבה אותי עד כה, והנה נשלח אלינו איזה חוברות ממה שנמצא עמנו פה ונקבלם ברצון ומאד אשמח על אשר אמצא בכת"ר[9], חבר ומודע להגיוני לבבי ושאיפתי, לתחיית עם ד' על אדמת קדשו בכל הדרת תפארתנו מאז. וע"ד[10] הערותיו, א. הגהתו בלשון ברכת רפואה, תעלתינו במקום תהלתינו רחוקה בעיני, כי הלא היא לקוחה מלשון הפסוק ירמי' י"ז י"ד, שכתובה כולה בלשון יחיד שהפכוהו חז"ל[11] בתפילה בלשון רבים. בטח לבי שאין כבודו רוצה לעסוק בהגהת המקרא כדרכי המחדשים חדושי רוח, ובפרט שראיה מן חתימה איננה בהכתוב. ב. הגהתו ע"ד[12] הירושלמי שלהי קדושין "רוב ממזירין פקחין", שצ"ל[13] "קפחין", הנה הגיה כן בהגהות לירושלמי דפוס קראטשון, אלא שפי' בעלי חימה. ואם נסכים להגהה זו י"ל[14] שהם מתקפחים מן העולם, כלשון המשנה שם וקפחתי את פרנסתי, וכ"ה ביומא פ"ג ע"ב[15] איזה פעמים. וכדאמרי' התם ובספ"ג[16] ובבלי יבמות ע"ח, דממזר שאינו מפורסם לא חיי והן מקופחין והולכין, וקרוב לכל זה הוא לשון המשנה לקפח את בני, דרבי טרפון אהלות פט"ז[17] מ"א, הובאה שבת י"ז ע"א[18] וב"מ[19] פ"ה ע"א, שהי'[20] מקפח את בניו.

ועצם הענין א"צ[21] להגהה עפ"ד[22] חז"ל סנהדרין פ"ה ס"פ[23] בן סו"מ[24] משחרב ביהמ"ק[25] נטלה טעם וכו'[26] ונתנה לעוברי עבירה, וידוע שכח החיים בהתגברם, גם לכוחות הרוחניים ממנו תוצאות, ואל"ה[27] בזה. ג. להגיה בהברכה "תבונתו" קשה שאינו מתאים לצלם דמות, ונראה שהמסדרים מפרשים צלם שבכתוב הצלם החביב שבראו בו בריה חשובה, וא"כ[28] אין כאן כלל כינוי כלפי מעלה. ועפ"ז[29] אפשר לומר ג"כ[30] תבניתו, ואם נבוא להגיה כדי להתאים לדברי הר"מ[31] במו"נ[32] פ"ד מראשון

אולי יש להבין תמונתו, שהוא מקושר יותר אל צלם דמות, והפועל הזה מיוחס כלפי מעלה כמבואר בדברי הר"ם[33] שם, ומקרא מפורש ותמונת ד' יביט. ושיטת הרמ"ק[34] ז"ל[35] בפרדס רמונים, שתבנית היא מושג רוחני עוד יותר מצלם ודמות, ומביא ראי'[36] באמת מנוסח ברכה זו. של בצלם ודמות תבניתו דמשמע שהתבנית הוא יותר נעלה מצלם ודמות עד שהצלם ודמות נערך לו בתור דוגמא. ד. כונת דברי הר"ן[37] שעיקר שבועה נאמר בשומר חנם, שהוא פרשה ראשונה, כתיב רק שבועת ד', ותשלומין כתיבא רק בטוען טענת גנב, דהוא כגנב כדאי' בב"ק[38] פ' מרובה, ונפיק מכלל שו"ח[39] שהרי ישלם שנים כתיב, ובשו"ש[40] שהיא פרשה שני' כתיב תשלומין בגופו בתור שומר שכר.

אפריון אמטי לכבודו על התעניתו בשאיפותי ודי יצליחהו בכל דרכיו ויתברך בכט"ס[41] כנה"י[42] ונפש ידידו מוקירו באה"ר

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. רכב"י - פאר-רוקאוויי (Far Rockaway, ניו יורק)
3. הרה"ח - הרב החסיד
4. מוהרי"ח - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ח (למשל: יעקב + חיים) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. שלו' - שלום
7. באה"ר - באהבה רבה
8. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
9. בכת"ר - בכבוד תורתו
10. וע"ד - ועל דבר
11. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
12. ע"ד - על דבר
13. שצ"ל - שצריך לומר
14. י"ל - יש לומר
15. ע"ב - עמוד ב
16. ובספ"ג - ובסוף פרק ג
17. פט"ז - פרק ט"ז
18. ע"א - עמוד א
19. וב"מ - ובבא מציעא
20. שהי' - שהיה
21. א"צ - אין צריך
22. עפ"ד - על פי דברי
23. ס"פ - סוף פרק
24. סו"מ - סורר ומורה
25. ביהמ"ק - בית המקדש
26. וכו' - וכולי (וכן הלאה)
27. ואל"ה - ואי לאו הכי
28. וא"כ - ואם כן
29. ועפ"ז - ועל פי זה
30. ג"כ - גם כן
31. הר"מ - הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם

32. במו"נ - במורה נבוכים
33. הר"ם - הרב רבי שם שמתחיל באות ם (כגון ם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
34. הרמ"ק - רבי משה קורדובירו
35. ז"ל - זכרונו לברכה
36. ראי' - ראיה
37. הר"ן - רבנו נסים
38. בב"ק - בבבא קמא
39. שו"ח - שומר חנם
40. ובשו"ש - ובשומר שכר
41. בכט"ס - בכל טוב סלה
42. כנה"י - כנפשו היקרה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארנד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' מרחשון תרפ"ה - ניו יורק **נמען:** הרב חיים הירשנזון, רב הובוקן

תודה על חידושיו למסכת הוריות. הרב קוק חולק על דבריו שאחרי החטא אין מצות תוכחה אלא לגדולי הדור: לפי הרמב"ם (הלכות דעות ו ז) עיקר התוכחה אחרי החטא, והיא לכל ישראל; וכך מתמרמר ה'יערות דבש'. הסוגיה בערכין טז ('תוכחה לשמה וענוה שלא לשמה') נוגעת רק לאופן התוכחה.

עיקרי הדברים

- תודה על הספר.
- תוכחה - מצוה לכל ישראל.
- ערכין טז.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. ז' מ"ח[2] פ"ה נ"י[3]

שלו'[4] וברכה לכ'[5] י"נ[6] הרב הגאון המובהק אוצר תורה ומדע ויראת ד' טהורה סוע"ה[7] מוהר"ר[8] חיים הירשענזאהן שליט"א[9],

האבד"ק[10] היבאקען ונונמון תי.והסביבה יצ"ו[11] אחדשה"ט[12] באה"ר[13], יקבל אדני הרב כתר"ה[14] שליט"א את תודתי על ספרו היקר חדושי הכת"ה[15] למס' הוריות. ואם טרידנא טובא בעמדי בעז"ה[16] בפרק הנסיעה לשוב לאה"ק[17] ברחמי שמים, מידי העיפותי עיני בו ראיתי אור גדול בכמה מקומות, ביחוד במסכתא זו העמומה לעוסקים בה מפני זרות הסגנון. תחזקנה ידיו ויגדיל תורה ויאדירה, ולחבת ד"ק[18] לא אמנע להעיר כמה שראיתי בדבריו סי'[19] מ"ב שכתב מר בפשיטות שאחרי החטא אין מצות תוכחה, כ"א[20] לגדולי הדור ולא לכ"א, לא כן למדו אותנו רבותינו, כד' הרמב"ם[21] ה' דעות פ"ו ה"ז[22], וכל המקורות השייכים לזה, כולם כאחד מורים דעיקר מצותה של תוכחה היא אחר החטא, והיא ככל מצוות התורה המסורה לכל ישראל. ובס' יערות דבש ראיתי זה זמן רב שמתמרמר על הטעות שטועים בע"ב, לומר שמצות תוכחה היא רק לגדולים ורבנים, ואין לו שום מקור לומר באופן אחר, זולת שהסוגיא דערכין ט"ז, תוכחה לשמה וענוה שלא לשמה הי מינייהו עדיפא, משמע קצת כד' כ"ג[23], דאם היא ככל מצות התורה שחיובן על כל ישראל, איך יעלה על הדעת לפטור מצוה משום ענוה, אבל כבר עמנו לפרש סוגיא זו כל המעיינים הישרים, ומטו לה מדהתוס' שם, דנפ"מ[24] רק באיזה אופן תהי'[25] התוכחה ולא בבטול מצוה זו לגמרי משום אחד מישראל, והדברים צריכין תלמוד.

והנני בזה חותם בברכת אה"ר[26] כנה"ר[27] ונפש ידי"ע[28] דוש"ת[29] מלונ"ח[30].

אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם
2. מ"ח - מרחשון
3. נ"י - נוא יורק (ניו יורק)

4. שלו' - שלום
5. לכ' - לכבוד
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
8. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. האבד"ק - האב בית דין קהילת
11. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
12. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
13. באה"ר - באהבה רבה
14. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
15. הכת"ה - הכבוד תורתו הרמה
16. בעז"ה - בעזרת השם
17. לאה"ק - לארץ הקודש
18. ד"ק - דברי קדשו
19. סי' - סימן
20. כ"א - כי אם
21. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
22. ה"ז - הרי זה
23. כ"ג - כבוד גאונו
24. דנפ"מ - דנפקא מינה
25. תהי' - תהיה
26. אה"ר - אהבה רבה
27. כנה"ר - כנפשו הרמה
28. ידי"ע - ידידו עוז
29. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
30. מלונ"ח - מצפה לנחמת ציון

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארסא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ז מרחשון תרפ"ה - לונדון **נמען:** הרב משה יצחק סגל, מנצ'סטר

הרב קוק היה שמח לפגוש את ידידיו, אבל קשה לו להתעכב בגולה. בהלכה: על סברת 'יחצי דברי' - אם מועיל כשהעדים יודעים שאחרים ישלימו, היה צריך להועיל גם בחצי עדות, ולכן צריך לומר שזו גזירת הכתוב. ועוד: דבר המשלים עניין שלם נחשב שלם (כמו שיורי טהרה בנטילת ידיים), וכך בעדות על חזקה לדעת הרי"ף.

עיקרי הדברים

- אין אפשרות להתעכב.
- הלכה: חצי דבר בעדות.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. כ"ז מ"ח[2] פ"ה לונדון

שלו'[3] וברכה באה"ר[4] לכ'[5] ידי"נ[6] הרב המאוה"ג[7] אוצר תו"י[8] סוע"ה[9] זוכה ומזכה מוהר"ר[10] משה יצחק סג"ל[11] שליט"א[12]

ר"מ[13] דק' מנשסטר יצ"ו[14] וכא"ל[15] והמסתופפים בצלתי', שלום וברכת עולמים אחדשה"ט[16] באה"ר. בשמחה קראתי נועם דברי קדשו ותודה רבה על ברכתו הנאמנה ורגשי ידידות אמת אשר הביע בדבריו היקרים, ולי מה יקר היה אם יכולתי להתראות עם בחירי אהובי מידי עברי ונודי בגולה, וביחוד כאשר עיני ולבי הוא לבצר את יסוד הקודש של דגל ירושלם ורוממות קדושת ארצנו הקדושה בלב בני עמנו עם קדוש, וקביעות יסוד לבנין הישיבה המרכזית לישראל בירושלם אשר החלה העבודה בע"ה[17] להעשות, אבל אין דנים אפשר משא"א[18], כי קשה עלי מאד להתעכב בגולה, מפני כמה ענינים נכבדים וגדולים באה"ק[19] ובעקו"ת[20] תובב"א[21], והנני בזה חותם בברכה נאמנה ואה"ר[22] כנה"י[23] ונפש ידי"ע[24] דוש"ת[25] מלונ"ח[26], אברהם יצחק הכהן קוק ובמה שהעיר כת"ר[27] בסברא של דבר ולא ח"ד[28]. כעין טעד"קנ[29] משום שאין העדים אם עדותם מועילה אינם מדקדקים בה, הדבר קשה קצת, דא"ה[30] גם בחצי דבר ממש משכח"ל[31] שיודעים שאחרים מוכנים להעיד על חצי הדבר השני, והי'[32] צריך להועיל וגם בחצי דבר וחצי עדות, כאחד אומר אחת בגבה ואחד אומר אחת בכרסה', היה ג"כ[33] ראוי להיות הדין נותן שאם אחד יודע שיש שני שמשלים עדותו היה צריך להיות עדותם כשרה, ולא מצינו שום חילוק בזה א"כ[34] ע"כ[35] צריכים אנו לומר דגזה"כ[36] היא.

והסבר של עדי מכירה דצריכין לעדי גניבה, שמועיל לכ"ע[37] משום דעדי גניבה ל"צ[38] לעד מכירה', י"ל[39] דכלל גדול הוא שכל דבר הבא להשלים איזה ענין שלם נחשב ג"כ לענין שלם ויש משל ע"ז[40] בנטילת ידים דבתחילה צריך רביעית שלם, ומאחר שהי'[41] כבר השיעור, שיורי טהרה ג"כ חצי שיעור ג"כ די, ע"כ י"ל דכ"ע[42] ס"ל[43] דמה שמצטרף לדבר שלם לא נחשב כבר חצי דבר מצד מדת התורה, בנלע"ד[44] בחפזי והדבר צריך תלמוד. נ.ב. ומצאנו דסברת ברירה לשלמות הענין מהניא לדי' הרי"ף[45], דמשו"ה[46] מועילה

עדות של שנים מיוחדות בחזקה, משום דהוי דבר שלם לגבי פירות, הוי ג"כ דבר שלם לגבי חזקה, וזהו דומה קצת לצירוף הנ"ל[47]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. מ"ח - מרחשון
3. שלו' - שלום
4. באה"ר - באהבה רבה
5. לכ' - לכבוד
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. המאוה"ג - המאור הגדול
8. תו"י - תורה ויראה
9. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
10. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
11. סג"ל - סגן לויה (כינוי משפחה ללויים)
12. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
13. ר"מ - ראש מתיבתא
14. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
15. וכא"ל - וכל אשר לו
16. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
17. בע"ה - בעזרת השם
18. משא"א - משאי אפשר
19. באה"ק - בארץ הקודש
20. ובעקו"ת - ובעיר קודשנו ותפארתנו
21. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
22. ואה"ר - ואהבה רבה
23. כנה"י - כנפשו היקרה
24. ידי"ע - ידידו עוז
25. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
26. מלונ"ח - מצפה לנחמת ציון
27. כת"ר - כבוד תורתו
28. ח"די - דורש פענוח
29. טעד"קנ - דורש פענוח
30. דא"ה - דברי אלקים הם ("אלו ואלו"); אחרת: דאי הכי
31. משכח"ל - משכחת לה (מוצאים מצב כזה)
32. והי' - והיה
33. ג"כ - גם כן
34. א"כ - אם כן
35. ע"כ - על כן
36. דגזה"כ - דגזירת הכתוב
37. לכ"ע - לכולי עלמא
38. ל"צ - לא צריך
39. י"ל - יש לומר
40. ע"ז - על זה
41. שהי' - שהיה
42. דכ"ע - דכולי עלמא
43. ס"ל - סבירא ליה
44. בנלע"ד - בנראה לעניות דעתי

45. הרי"ף - רבי יצחק אלפסי
46. דמשו"ה - דמשום הכי
47. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארסה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט' טבת תרפ"ה - ירושלים **נמען:** הקרן הקיימת

בפשרה על מכירת אדמת 'שומרי תורה' ברחובות לא דובר על מספר דונמים מדויק, ולכן אין לנכות מהמחיר אם חסר.

עיקרי הדברים

- אין ניכוי מהמחיר.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. ירושלם ט' טבת תרפ"ה[2]

לכ'[3] הנהלת לשכת הקרן הקימת הלומית לישראל, כאן הנני בזה להודיע לכ' כי בעת הפסוק שהיה בינינו, ע"ד[4] מכירת אדמת ח' "שומרי תורה" ברחבות לקהק"ל[5], לא היה שום דבור ע"ד מדידה מדויקת של מספר הדונמים, רק ע"ד אותה הקרקע של ח' שו"ת[6] בדרך כלל ולא כפי מספר הדונמים, ולכן הדין נותן שגם אם יחסר מה ממספר הדונמים, שכ'[7] חשבו בזה, אין לנכות משום זה מכסף מחיר הקרקע.

ברגשי כבוד

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"ה - השנה תרפ"ה (1924/1925)
3. לכ' - לכבוד
4. ע"ד - על דבר
5. לקהק"ל - לקופת הקרן הקיימת לישראל
6. שו"ת - שאלות ותשובות
7. שכ' - שכבוד

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארעז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ג טבת תרפ"ה **נמען:** הרב שמריה מנשה אדלר

על הערתו שציון פנימית מירושלים: נכון לפי הקבלה, אבל דווקא משום כך הקדושה הפנימית אינה ניכרת בעולם, כמו שקדושת שבת, שהיא מדת מלכות, מתגלה יותר; לכן ציון מקום המלכות, וירושלים מקום המקדש. במצבה: העיקר אם נבנתה מלכתחילה כדי שהעבודה תקובץ סביבה (רמב"ן). בתוספת: שליחות לגוי באיסור חסימה - לפי הרמב"ן עניין צער בעלי חיים הוא שהאדם לא יתרגל באכזריות, ולכן אין בו מדת שליחות.

עיקרי הדברים

- ציון וירושלים.
- המצבה.
- הלכה: חסימה ושליחות.

נוסח האגרת

כ"ג טבת ה'

שלו'[1] וברכה לכ'[2] ידי"ע[3] הרב הגאון החו"ב[4] סוע"ה[5] מו"ה[6] שמרי' מנשה אדלר שליט"א[7] אחדשה"ט[8] באה"ר[9]

הגיעני יקרתו, ובאה לידי אחר זמן הגון וטרם נחתי מעמל דרכי עדיין ולא אוכל להאריך. ועד"ת[10] שהעיר שציון היא מדה יותר פנימית מירושלים, זהו דבר פשוט וכל מתחיל בקבלה יודע, שציון מדת צדיק יס"ע[11] וירושלים היא במלכות, אבל יש גם בחי' ירושלים עליונה בבינה, אלא שא"ז[12] מענייננו, שלעומת זה יש ג"כ[13] בחי' ציון שם, שהוא עוד יותר פנימית. אבל עיקר הדבר הוא: כמו שימות החול הם לעומת המדות כולן ו"ק, והשבת בחי' מלכות שהיא אחרונה, ומ"מ[14] מטעם זה עצמו קדושת ש"ק[15] יותר מתגלה בעולם, מפני שגובהן של המדות העליונות אינו מניח להן לגלות קדושתן בעולם רק מדת מלכות ראוי' לכך, ובשביל כך קדושת שבת היא כ"כ[16] חמורה. כמ"כ[17] מתוך שמדת ציון היא פנימית, אינה בעוה"ז[18] ניכרת בקדושתה, ע"כ[19] היא כאן מקום הממלכה, ולא מקום המקדש כמפורסם לעומדים בעה"ק[20], ובודאי הקדושה היותר פנימית מקדשת גם המלכות הארצית, אבל מדת ירושלים מפני שהיא חיצונה לגבי ציון בשורש שלה, היא למטה מתגלה בכח הקדושה, וע"כ[21] אנו אומרים: לציון עירך ולירושלים בית מקדשך, ואע"פ[22] שיש דבר ד' שהוא בחי' נבואה מנו"ה[23] למטה מתורה שבכ' שהיא מדת ת"ת[24], מ"מ[25] יש ג"כ בחי' דבר ד' שהוא שורש הבריאה ומקור התורה מן השמים, ובדבר ד' שמים נעשו, שכולל ג"כ השמים העליונים, והדברים עתיקים.

וענין מצבה, עיקרה היא לד' הרמב"ם[26] לקבץ סביבותי', ואין מדברים על מקרים אם הוא עושה שנוי וגודר המקום, אבל עיקר הדבר תלוי אם לכתחלה כשבנה הלכות ע"ז[27] פ"ו ה"ו[28] המצבה בנה שיהי'[29]

הקבוץ של העבודה סביב לה, וכידוע בטעמי המצות להרמב"ם[30] במו"נ[31] שהתורה דברה על הרוב והעיקר ולא על דברים זרים יוצאים מן הרגילות.

והנני בזה חותם בברכה ישלח השי"ת[32] רפו"ש[33] לבתו החולה, בבריות גופא ונהורא מעליא בתושח"י[34] לאוי"ט[35], וכתי"ר[36] ירומם אף ינשא וישכח עמלו ועניו, ויזכה לעסוק בתורה מתוך הרחבה כנה"י[37] ונפש ידי"ע דוש"ת[38] באה"ר

אברהם יצחק ה"ק

לחבת הקודש אעיר במש"כ[39] מר בח"ב[40] סי'[41] ט"ז סק"י[42]. בחילוק דשליחות, דל"ש[43] בחילול שבת גם בלא טעמא דאין שלד"ע[44], משום דעיקר כונת התורה היא שלא יעשה, ולא שלא יעשה, ג"א[45] דברתי בזה בקושי' תשו' פני"י[46], בהא דב"מ[47] צ' מהו שיאמר אדם לנכרי חסום פרתך ודוש בה, דנקטי' התם משום הספק אי איכא במידי דלאו בעלמא, והערת פני"י הנ"ל[48] היא לפ"ד[49] ר"ת[50] באיזהו נש רשליחות לחומרא אי' בעכום, א"כ[51] תיפ"ל[52] מטעם שליחות, ובמידי דחומרא גם שליחות לד"ע[53] לא מהני כהא דריבית שם, ולפ"ד[54] הנ"ל י"ל[55] דאם היינו אומרים שתורה מקפדת על עצם צער הבע"ח[56], במצות ששייך לזכותם, כמו חסימה וכיו"ב[57], אז היתה הקפידא שלא יעשה, והי'[58] שייך בזה שליחות זולת החסרון דדב"ע[59], וממילא הי'[60] מקום לומר שיש שליחות לנכרי לחומרא, אבל כבר כתב הרמב"ן[61] בנימוקי תורה, דאין הטעם באיסורים השייכים לזכות בע"ח משום הבע"ח מצד עצמם, מאחר שהתירה תורה גם נטילת נפשם לצורך האדם, אלא שהתורה רצתה שהאדם לא ילמד מדת האכזריות וכיו"ב, א"כ אין קפידת התורה שלא יעשה דבר זה, דבכה"ג[62] הי' שייך שליחות זולת העיכוב של שלד"ע, אלא הקפידא היא שהאיש לא יעשה זה ולא יתרגל באכזריות, א"כ אין מדת השליחות נוהגת בכה"ג[63] ג"כ אם הי' הדבר רשות, או אפילו מצוה, כמו מצות שבגוף וכיו"ב, ע"כ לא נשאר לנו טעם אחר לאיסור רק אם נאמר דאיכא איסור שבות, לאו דוקא בשבת דסקילה, אלא ג"כ במידי דאיסור לאו כמו חסימה. ידי"ע הנ"ל ראוי הוא ספרו המפואר להרחיב משכיותיו ולהאריך אדותו הרבה, אבל טרדותי המרובות מעכבות עלי הנ"ל

---

1. שלו' - שלום
2. לכ' - לכבוד
3. ידי"ע - ידידו עוז
4. החו"ב - החריף ובקי
5. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
6. מו"ה - מורנו הרב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
9. באה"ר - באהבה רבה
10. ועד"ת - ועל דבר תורה
11. יס"ע - יסוד עולם
12. שא"ז - שאין זה
13. ג"כ - גם כן
14. ומ"מ - ומכל מקום

15. ש"ק - שבת קודש
16. כ"כ - כל כך
17. כמ"כ - כמו כן
18. בעוה"ז - בעולם הזה
19. ע"כ - על כן
20. בעה"ק - בעיר הקודש
21. וע"כ - ועל כן
22. ואע"פ - ואף על פי
23. מנו"ה - מנצח והוד
24. ת"ת - תלמוד תורה
25. מ"מ - מכל מקום
26. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
27. ע"ז - עבודה זרה
28. ה"ו - הלכה ו' (בציון מקור); אחרי שם מקום או אדם: השם ישמרהו
29. שיהי' - שיהיה
30. להרמב"ם - לרבי משה בן מימון
31. במו"נ - במורה נבוכים
32. השי"ת - השם יתברך
33. רפו"ש - רפואה שלמה
34. בתושח"י - בתוך שאר חולי ישראל
35. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
36. וכת"ר - וכבוד תורתו
37. כנה"י - כנפשו היקרה
38. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
39. במש"כ - במה שכתב
40. בח"ב - בחלק ב'
41. סי' - סימן
42. סק"י - סעיף קטן י
43. דל"ש - דלא שייך
44. שלד"ע - שלדעתי
45. ג"א - גם אני / גם אנו
46. פנ"י - פני יהושע (שם ספר)
47. דב"מ - דבבא מציעא
48. הנ"ל - הנזכר לעיל
49. לפ"ד - לפי דעתי
50. ר"ת - ראשי תיבות (בציון מקור: רבנו תם)
51. א"כ - אם כן
52. תיפ"ל - תיפוק ליה (נלמד ממילא)
53. לד"ע - לדבר עבירה
54. ולפ"ד - ולפי דעתי
55. י"ל - יש לומר
56. הבע"ח - הבעלי חיים
57. וכיו"ב - וכיוצא בזה
58. והי' - והיה
59. דדב"ע - דדבר עבירה
60. הי' - היה
61. הרמב"ן - רבי משה בן נחמן

62. דבכה"ג - דבכהאי גוונא

63. בכה"ג - בכהאי גוונא

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארעח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ג טבת תרפ"ה - ירושלים **נמען:** הנהלת חברת 'קהלת ציון'

הרב קוק דורש לבנות בהקדם מקוה בבלפוריה, כפי שהבטיחו לו באמריקה, בלי לחכות לשאר בנייני הציבור.

עיקרי הדברים

- מקוה בבלפוריה.
- הבטחה מאמריקה.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. ירושלם כ"ג טבת תרפ"ה[2]

לכבוד הנהלת חברת קהלת ציון. כאן. שלו', הנני בזה להסב את תשומת לב מע"כ[3] על ענין נשגב והכרחי מאד למעמד היהדות במושבה בלפוריה, העומדת תחת הנהלת כ'[4]. והוא בנין של המקוה, שהוא צורך חיוני ממש למעמד היהדות של כל ישוב יהודי, ולצערנו ולתמהוננו נתאחר כל-כך סדורו של הדבר המוכרח הזה עד הנה, ועתה, אחרי ההתעכבות הרבה, ואחרי הדרישה החזקה והחשובה מצד תושבי המושבה שלומי אמוני ישראל, ואחרי ההבטחה שהבטיחו לי מנהלי החברה הנכבדה, בהיותי באמריקה, למלא את הדבר הקדוש והנחוץ הזה, - הנני מעורר את מע"כ, ודורש ומבקש. שישתדלו לתקן את זה ולסדר את בנין המקוה במושבתם החביבה בהקדם היותר אפשרי, בלי שום עכובים ומבלי לחכות לסדור שאר הבנינים הצבוריים, ועם התקדשות המושבה על יסוד טהרת היהדות הנאמנה, יופיע נעם ה' עליכם להצליח כל מפעליכם החשובים לתחית עמנו וארצנו. אקוה להתכבד בתשובתם הנעלה, ע"ד[7] הסדור המידי של הענין הק'[8] הנ"ל[9] בשלמותו, והנני חותם בברכת ד' מציון וירושלים.

בכבוד ויקר

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"ה - השנה תרפ"ה (1924/1925)
3. מע"כ - מעלת כבודם
4. כ' - כבוד
5. ע"ד - על דבר
6. הק' - הקטן
7. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארעט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ו טבת תרפ"ה **נמען:** מר ברוך פנטורין

אי אפשר להתיר את 'הברווז ההודי' (אינדישע קאצקע) כל עוד לא נבדק היטב בסימניו ולא נתברר שיש מסורת ברורה שהוא עוף טהור. הם מבררים במקומות שבהם הוא מצוי מזמן.

עיקרי הדברים

- העוף ההודי - אסור לעת עתה.
- סימנים ומסורת.
- בירור נוסף.

נוסח האגרת

כ"ו טבת ה' כי[1] האי' מר ברוך פנטורין קבלתי את מכתבו השני, וע"ד[2] ה"אינדישע קאצקע" אי אפשר להתירה, כל זמן של נבדקה יפה בסימניה, וכל זמן שלא נתברר לנו שיש מסורת ברורה להחזיק אותה בכלל המינים הטהורים. אלה שני הדברים שלא נתבררו לנו עדיין, ע"כ[3] אין לנו כח להחזיק את העוף הזה בתור עוף טהור. אנחנו מקוים להשיג ברורים ממקומות שהעוף הזה מצוי שם מאז, ואחרי החקירה הזאת אוכל להחליט דבר בעה"י[4].

בכבוד

אברהם יצחק ה"ק

1. כי - כבוד
2. וע"ד - ועל דבר
3. ע"כ - על כן
4. בעה"י - בעזרת השם יתברך

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארפד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט' שבט תרפ"ה - ירושלים **נמען:** ר' ש' פערעלמן

רוב חברי גבאות 'מושב זקנים' אינם מקבלים את המינוי, ולכן אין לראות באיש מהממונים גבאי עד שיתברר; בינתיים יסדר את המכתבים עם ר' י' פרידמן ושמואל קוק.

עיקרי הדברים

- מינוי גבאים מעוכב.
- סידור זמני.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. ירושלם ת"ו[2] יום ט' לחדש שבט תרפ"ה[3]

ידידי הרה"ח[4] ר"ש[5] פערעלמן שליט"א[6]

שלו'[7] אודיע בזה לכבודו כי אחרי שרוב החברים של הגבאות של מוש"ז[8] אינם מקבלים את המינוי, ע"כ[9] אי אפשר לחשב את שום אחד מהמנויים בתור גבאי עד שיתברר הדבר, וישתדל נא כבודו שלא יהי'[10] מעצור בענינים המוכרחים לשעתם עד שיבא המצב לידי גמר הגון, לע"ע[11] יסדר את המכתבים ביחד עם הר"י[12] פרידמן וא' הר"ש[13] קוק הנ"ל[14].

בכבוד

אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם
2. ת"ו - תבנה ותכונן
3. תרפ"ה - השנה תרפ"ה (1924/1925)
4. הרה"ח - הרב החסיד
5. ר"ש - רבי שמעון
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. שלו' - שלום
8. מוש"ז - מושב זקנים
9. ע"כ - על כן
10. יהי' - יהיה
11. לע"ע - לעת עתה
12. הר"י - הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
13. הר"ש - הרב רבי שם שמתחיל באות ש (כגון שמואל / שלמה / שמעון / שמחה / שאול) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
14. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארצט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ב' דראש חודש אדר תרפ"ה **נמען:** הרב שלמה אהרנסון

על מנהג ירושלים בעניין השאור (בשבת): גם בירושלים סובלים מכך, ו'משמרת השבת' מנסה לתקן. בלילה רכה אין איסור תורה גם לפוסקים כרבי, אבל המקפידים טוענים שגם איסורי דרבנן שגוי עושה לצורך ישראל אסורים. נערכה האסיפה הראשונה של הוועד. בעניין ההגירה דיבר עם הנציב על הקלות לקבוצות בסכומים החוקיים.

עיקרי הדברים

- השאור בשבת.
- אסיפת הוועד.
- הקלות בהגירה.

נוסח האגרת

בדר"ח[1] אדר ה'

לכבוד ידי"נ[2] הרב הגאון הג'[3] אוצר תו"י[4] מוהר"ש[5] אהרנסון שליט"א[6]

הגאב"ד[7] דעה"ק[8] יפו ת"א[9] והמחוז ת"ו[10] שלו'[11] וברכה באה"ר[12] ע"ד[13] מנהג ירושלים בענין השאור שהעיר כ"ג[14] במכתבו, אחרי חקירתי נתברר לי שהננו פה ג"כ[15] סובלים מזה, ועסוקים הם כעת חברי משה"ש[16] לתקן את הדבר, ומסופקני אם יעלה בידם אצל כל האופים. הסמך שהדבר הוא שבות בעיקרו מפני הבלילה הרכה, הלא אין צריך דוקא לדעת ריב"י[17], שהרי הפוסקים כרבי כמו בעל סה"ת[18] וסיעתו ג"כ מודים שברכה שאין מקום כלל לגיבול אין בו איסור תורה, אבל המקפידים טוענים שההלכה הפשוטה היא לחוש גם במילי דרבנן שנעשו ע"י[19] נכרי לצורך ישראל לבכדי שיעשו, ולעשות מנהג קבוע נגד זה הוא באמת קשה מאד, אמנם הלואי שנגיע למדה זו שהפרצה הזאת בענין שבת תהי'[20] היחידה, ואז בקרוב נוכל למצוא עצה גם נגד זה בעה"י[21]. היום היתה לנו האספה הראשונה, מיסוד הועד שלנו, הזמן עבר ע"ד מצב החקה שבת"א[22], ע"פ הדברים שיתבררו לכתר"ה[23] מתוך המכתב והטי"ג[24]. בענין ההגירה, החלותי לדבר עם הנציב ע"ד הקלות לקבוצות, בגרעון מהסכומים החוקיים עד כה, והוא התעניין בדבר ורשם לעצמה לזכרון להתעסק בזה. כשיודע לנו ממנו ידיעות חדשות אקוה להודיע לכת"ר[25].

והנני בזה חותם בברכת אה"ר[26] ואה"ע[27] כנה"ר[28] ונפש ידי"ע[29] דוש"ת[30] מלונ"ח[31]

אברהם יצחק ה"ק

1. בדר"ח – ב' דראש חודש (היום השני של ראש חודש)
2. ידי"נ – ידיד נפשי
3. הג' – הגאון
4. תו"י – תורה ויראה

5. מוהר"ש - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ש (כגון שמואל / שלמה / שמעון / שמחה / שאול) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. הגאב"ד - הגאון אב בית דין
8. דעה"ק - דעיר הקודש
9. ת"א - תל אביב
10. ת"ו - תבנה ותכונן
11. שלו' - שלום
12. באה"ר - באהבה רבה
13. ע"ד - על דבר
14. כ"ג - כבוד גאונו
15. ג"כ - גם כן
16. משה"ש - שם ארגון - דורש פענוח
17. ריב"י - רבי יוסי ברבי יהודה
18. סה"ת - ספר התרומה (בציון מקור)
19. ע"י - על ידי
20. תהי' - תהיה
21. בעה"י - בעזרת השם יתברך
22. שבת"א - שבתל אביב
23. לכתר"ה - לכבוד תורתו רום הדרתו
24. והט"ג - והטלגרמה
25. לכת"ר - לכבוד תורתו
26. אה"ר - אהבה רבה
27. ואה"ע - ואהבת עולם
28. כנה"ר - כנפשו הרמה
29. ידי"ע - ידידו עוז
30. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
31. מלונ"ח - מצפה לנחמת ציון

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אשכז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ז אייר תרפ"ה - ירושלים **נמען:** הרב זליג ראובן בענגיס, רב קלווריה

שבח לספרו 'לפלגות ראובן' על סדר קדשים. אין לומר שמחלוקת 'קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא' לגבי מקום המקדש היא דבר שאינו נוהג בזמן הזה, שהרי יש בה נפקא מינה לאיסור כניסה בטומאה. כללי הפסק לפי המהרי"ק הם תקנה מפני ההכרח, ולכן אולי אינם חלים בדברים שאינם נוהגים או נדירים. הרב קוק היה רוצה שגדולי הדור יעלו, אבל אין עדיין פרנסה לרבנים.

עיקרי הדברים

- שבח לספר.
- מקום המקדש בזמן הזה.
- כללי הפסק.
- אין פרנסה לרבנים.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. עה"ק[2] ירושלים ת"ו[3]. כ"ז אייר תרפ"ה[4]

שפעת שלו'[5] ואורה וברכה ישלח ד' מציון וירושלים לכבוד ידי"נ[6] הרב הגאון האמיתי, פאר הדור, סוע"ה[7] הרים, מוהר"ר[8] זעליג ראובן בענגיס שליט"א[9]

הגאבד"ק[10] קאלווארייע יצ"ו[11], וכא"ל[12] שוי"ר[13] באה"ר[14]. אחדשה"ט[15] דהדר"ג[16] שליט"א, הבית אורה, מאור תורה של ספרו הנפלא "לפלגות ראובן" אשר כמעשהו בראשונים כן מעשה תקפו וגבורתו בספרו זה, ועוד עולה עליהם במעלות הקודש וברו,,: דעה והקפה רבה בסדר קדשים, יברך ד' חילו. ומרוב עוצם טרדתי לא מצאה ידי לעיין בו כראוי, ורק לחבת הקודש הצצתי מעט בין פלגיו הנחמדים. ואעיר כ"ד, במה שפשוט לכ"ג, בסו"ס[17] דזבחים, דפלוגתא דק"ר[18] קדשה לע"ל[19] אול"ק[20], לגבי מקום מקדש. חשיב מהדברים שאינם נוהגים בזה"ז[21], לגבי כללי הפסק, לפ"מ[22] שהשריש בתשו' מוהרי"ק[23] בש' קס"ה, שהדברים תמוהין. שהרי נפ"מ[24] רבתא לנו אם יש בזה"ז איסור כרת על הכניסה בטומאה במקום המקדש שיבנה בב"א[25], וכידוע מחלוקת הר"מ[26] והר"א[27] בפ"ו מה' ביה"ב[28], ויש שמפרשין דברי הראב"ד[29] שלא יש גם איסור לאו או עשה של תורה ג"כ[30], ויש מפריזין להקל עוד לדעתו, מה שלא ניתן ליכתב, ועכ"פ[31] היא פלוגתא בדבר הנוהג בזה"ז, ולא דמי כלל למחלוקת בענין חיוב קרבן, דודאי לא נהיג בזה"ז כלל, כד' תוס'[32] שבת ע' ד"ה[33] ונודע המובא בדבריו. ועגלה ערופה י"ל[34] דמתקרי נוהגת בזה"ז לשיטת הרמב"ם[35] בפ"ד דהי' סנהדרין, שאפשר לסמוך גם בזה"ז ע"פ[36] כל חכמי א"י[37], וכידוע מדעת הריב"ר[38] בזה, ואפשר שיצאו מב"ד[39] הגדול שבירושלים ולהביא ג"כ עג"ע[40].

ואין ראי'[41] מתוס'[42] סנהדרין מ"ז נגד ד' מוהרי"ק וק"ו[43] דל"ש[44] לומר אתמורה שאינה נוהגת בזה"ז. שהרי אם הקדיש בזה"ז ג"כ הקדשו קיים, וממילא תמורתו תמורה, ונוהג בה כל איסורי הקדש. ובת' אגודת אזוב בהג"ה[45] לחי' עירובין שם הקשה על סברת מוהרי"ק, שהסביר משום שלא הי'[46] יכולת

לידון על כל הלכה בפרט ולהכריע כ"א[47] בתור כלל אח"כ[48], אלא מתוך הכרעה כללית בא הכלל, והקשה שהסברא נותנת להיפוך, שאם היתה הכרעה פרטית לכל ענין י"ל שלא הכריעו כ"א במצות נהוגות בזה"ז. אבל מפני ההכרעה הכללית מה לי דינים הנוהגים בזה"ז או לא. ונראה דמוהרי"ק[49] ס"ל[50], דאין זה כח מכריע לגמרי, שמפני שראו שאחד הוא חריף יותר ראוי שבכ"מ[51] יכוין הוא אל האמת, דלפעמים גם מי שאינו כ"כ[52] חריף מכוין ג"כ אל האמת. אלא שמוכרחין לומר שראו חכמים צורך לתקן בזה תקנה, כדי ש/ " י ייעשה תורה כשתי תורות, ע"כ[53] מיעטו את המחלוקת ע"י[54] הכללים, ומפני שהוא רק תיקון מפני ההכרח משו"ה[55] לא נהיג לן עם הכללים במה דאינו נוהג בזה"ז, שאין כאן צורך שעה להכריע בהם בהכרעה שאינה מוכרחת כ"כ כמו ההשקפה הכללית מפני יפוי כחו של אחד מהחכמים על השני בכלל. ועפ"ז[56] י"ל קצת דה"ה בדברים שהם מעטי המציאות מאד בזה"ז לא יהיו שייכים כ"כ הכללים, ואפשר לפ"ז[57] להעיר מדהתוס' גבי תמורה וע"ע[58], כדכתב מר כ"ג[59] שליט"א.

ומגודל הטרדות אי אפשר לי כעת להתענג באריכות בדבריו הנחמדים באבני חן המתנוססות על פני ספריו הקדושים בכלל, וביחוד ע"פ ספרו הגדול האחרון אשר, הואילו בו כעת לכבדני בו. יישר חילו לאורייתא לאוי"ט[60]. ומה מאד חפצתי, שכ"ג ועוד גדולי הדור יבאו לשכן כבוד בחצרות ד' באה"ק[61]; ת"ו, והארץ הלא תאיר בעה"י[62] מכבוד תוה"ק[63], אבל צריכין אנו לרחמי שמים מרובים, למצא את הדרכים הנכונים לפרנסתהון דרבנן, בכבוד והדר, מה שחסר לנו עדיין כעת, עד ירחם ד' את עמו ונחלתו ויראנו בישועתו בקרוב. והי'[64] זה שלו' כנה"ר[65] ונפש ידי"ע[66] דוש"ת[67] באה"ר מהר הקודש מירושלים, הק'[68] א.י. הנ"ל[69] ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרפ"ה - השנה תרפ"ה (1924/1925)
5. שלו' - שלום
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
8. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. הגאבד"ק - הגאון אב בית דין קהילת
11. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
12. וכא"ל - וכל אשר לו
13. שוי"ר - שלום וישע רב
14. באה"ר - באהבה רבה
15. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
16. דהדר"ג - דהדרת גאונו
17. בסו"ס - בסוף סוף
18. דק"ר - דקדושה ראשונה
19. לע"ל - לעתיד לבוא
20. אול"ק - או לא קדשה
21. בזה"ז - בזמן הזה

22. לפי"מ - לפי מה
23. מוהריי"ק - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ק (למשל: יעקב + קלונימוס) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
24. נפ"מ - נפקא מינה
25. בב"א - במהרה בימינו אמן
26. הר"מ - הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
27. והר"א - ו + הר"א: הרב רבי שם שמתחיל באות א (כגון אברהם / אליהו / אהרן / אליעזר) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
28. ביה"ב - בית הבחירה
29. הראב"ד - רבי אברהם בן דוד
30. ג"כ - גם כן
31. ועכ"פ - ועל כל פנים
32. תוס' - תוספות
33. ד"ה - דיבור המתחיל
34. י"ל - יש לומר
35. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
36. ע"פ - על פי
37. א"י - ארץ ישראל
38. הריב"ר - הרב יעקב ב... ר... - שם אדם
39. מב"ד - מבית דין
40. עג"ע - עגלה ערופה
41. ראי' - ראיה
42. מתוס' - מתוספות
43. וק"ו - וקל וחומר
44. דל"ש - דלא שייך
45. בהג"ה - בהגהה
46. הי' - היה
47. כי"א - כי אם
48. אח"כ - אחר כך
49. דמוהריי"ק - דמורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ק (למשל: יעקב + קלונימוס) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
50. ס"ל - סבירא ליה
51. שבכ"מ - שבכמה מקומות
52. כ"כ - כל כך
53. ע"כ - על כן
54. ע"י - על ידי
55. משו"ה - משום הכי
56. ועפ"ז - ועל פי זה
57. לפ"ז - לפי זה
58. וע"ע - ועבד עברי
59. כ"ג - כבוד גאונו
60. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
61. באה"ק - בארץ הקודש
62. בעה"י - בעזרת השם יתברך
63. תוה"ק - תורתנו הקדושה
64. והי' - והיה
65. כנה"ר - כנפשו הרמה
66. ידי"ע - ידידו עוז
67. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

68. הקי - הקטן
69. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אשכט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' סיון תרפ"ה - ירושלים **נמען:** מר שלמה פרץ קמינר וחבריו

הגיעה קובלנה מ'הכשרת הישוב' על השגת גבול בקרקע שכמעט נקנתה. אינו מקבל טענה מצד אחד, ומבקש לדעת את העניין לפני שיעשו צעדים.

עיקרי הדברים

- קובלנה על השגת גבול.
- בקשת הסבר.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. ירושלם ה' סיון, תרפ"ה[2]

לכ'[3] האלופים הנכבדים מר שלמה פרץ קמינר וחביריו שלו'[4] רב. א"נ[5], כעת נתקבל אצלי מכתב קובלנא, מהכשרת הישוב, ע"ד[6] השגת גבול מצדם בענין קרקע בחלקה שכבר נגמרה כמעט קנינה להחברה הנ"ל[7]. כמובן איני יכול לקבל שום טענה מצד אחד, אבל אבקש בזה את כבוד מעלתך, שיואילו להודיעני במוקדם אי"ה[8] אחר יו"ט[9] הבע"ל[10] את תוכן הענין לפני עשותם צעדים בענין מסובך זה, והננו מקוים בע"ה[11] שקניני קרקעות באה"ק[12] יבאו לנו באורח שלו' ומשור.

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"ה - השנה תרפ"ה (1924/1925)
3. לכ' - לכבוד
4. שלו' - שלום
5. א"נ - אדון נכבד (בפתיחת מכתב); בהלכה: אינו נאכל
6. ע"ד - על דבר
7. הנ"ל - הנזכר לעיל
8. אי"ה - אם ירצה השם
9. יו"ט - יום טוב
10. הבע"ל - הבא עלינו
11. בע"ה - בעזרת השם
12. באה"ק - בארץ הקודש

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אשלג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ז תמוז תרפ"ה **נמען:** הרב חיים עוזר גרודזנסקי

תודה על 'אחיעזר' חלק ב. בעניין פירות ארץ ישראל שיצאו לחוץ לארץ: לפי הרמב"ם (מעשר ב א) הפטור תלוי בדעתו בשעת גמר המלאכה; אולי גם פירות שגמרו על דעת להוציאם לחוץ לארץ פטורים, ולהחמיר - לא לעשר מהם על פירות שנגמרו על דעת הארץ. 'והדבר צריך תלמוד'.

עיקרי הדברים

- תודה על הספר.
- הלכה: פירות שיצאו לחוץ לארץ.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. ט"ז תמוז פ"ה להגאון ר'[2] חיים עוזר שליט"א[3],

שלו'[4]. תודה לקבלת ספרו אחיעזר ח"ב[5]. וראיתי להעיר במה שהאריך בסי'[6] ל"ט בענין פירות א"י[7] שיצאו לחו"ל[8] ולהיפך, שהנני מצטער על חוסר הביאור בהלכה רבתא זו, לפ"ד[9] הרמב"ם[10] בפ"ב דמעשר ה"א, שהענין של גמר מלאכה לגבי פטור לקוח הדבר איך שהי'[11] בדעתו בשעת גמר מלאכה, שאם גמר ע"ד[12] למכרן פטור, והמחשבה הזאת מצלת היא מחלות החיוב, מדוע לא נאמר כן על פירות א"י שיצאו לחוץ לארץ גם אחר גמר מלאכה, שאם גמר מלאכתן ע"ד להוציאן לחו"ל פטורין, ואם יהי'[13] הדין כן אז יהיו כל הפירות היוצאים מא"י[14] לחו"ל ברובן בכלל זה, שגמר מלאכתן הוא ע"ד להוציאן לחו"ל, וגם לחומרא צריך לדון בזה, שלא לעשר מהם על הפירות שגמר מלאכתן הוא ע"ד א"י, והדבר צריך תלמוד לע"ד[15].

והנני בזה דוש"ת[16] באה"ר[17].

1. ב"ה - ברוך השם
2. ר' - רבי
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. שלו' - שלום
5. ח"ב - חלק ב'
6. בסי' - בסימן
7. א"י - ארץ ישראל
8. לחו"ל - לחוץ לארץ
9. לפ"ד - לפי דעתי
10. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
11. שהי' - שהיה
12. ע"ד - על דבר
13. יהי' - יהיה
14. מא"י - מארץ ישראל
15. לע"ד - לעניות דעתי
16. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

17. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אשלד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ' תמוז תרפ"ה **נמען:** הרב מנדל קירשבוים

תודה על 'גבעת פינחס'. על דברי המהר"ם מרוטנבורג שהקדושים אינם מרגישים ייסורים: מדת רבי עקיבא הייתה גבוהה יותר. סוקרטס אמר שאינו חושש למות כי הנשמה חיה לעד; ולכן 'אפילו נוטל את נשמתך' פירושו ייסורים שאין להם קצבה, שהם חמורים ממיתה. רבי עקיבא רצה להרגיש את הייסורים כדי לקיים את המצוה, ותלמידיו תמהו 'עד כאן'. וזו כוונת המלאכים 'זו תורה וזו שכרה' - שהייסורים היו לו שכר. רוב הקדושים אינם מרגישים, אבל העליונים מרגישים ומקבלים באהבה (כמו אברהם במילה).

עיקרי הדברים

- תודה על הספר.
- הרגשת ייסורים בקידוש השם.
- רבי עקיבא וסוקרטס.
- 'זו תורה וזו שכרה'.

נוסח האגרת

כ' תמוז פ"ה

שלו'[1] רב להרב הגדול בתוי"ר[2] מוה"ר[3] מענדל קירשבוים שליט"א[4]

הגיעני הספר היקר גבעת פינחס, מכבוד רבו הגדול ז"ל[5]. ובקצת הדברים אשר ראיתי בו בעצם הספר ובהערותיו היקרות, מצאתי בהם טוב טעם, ערוכים ושמורים בקדושת התורה והגיון חכמה ודעת קדושים, יה"ר[6] שיפוצו חוצה מעינות הג'[7] המחבר ז"ל ויבדל לחיים טובים את אשר ברוח עם כת"ר[8] בדברי תורה חכמה ומוסר ורבים יהנו מאורם. ולחבת הקודש אעיר במה שראיתי בדרוש לשבת הגדול דף ט"ז ע"ד[9], בענין העדר הרגשת הגוף מצד הקדושה, ומוסיף כת"ר את דברי מהר"מ[10] מרוטנבורג, ז"ל ע"ד העדר הרגשת היסורים, וסמך זה בדברי הירושלמי דברכות פ"ט ה"ה בעובדאי דרע"ק[11]. אמנם כשאני לעצמי מדת רע"ק[12] אחרת היתה, ועוד יותר גבוהה מכלל שאר הקדושים, וזהו מה שאמרו לו תלמידיו בברכות ס"א, רבינו עד כאן בשעה שהיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל, והוא השיב להם כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך אפילו נוטל נשמתך. אמרתי מתי יבא לידי ואקיימנו ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו. שכבר העירו המפרשים לחקור מה היתה השאלה, ותוכן התשובה הדרושה לשאלה זו.

אך ביאור הדבר הוא מאחר שיסוד מסירות נפש יודעים אנו מבכל נפשך, אפילו נוטל את נפשך, כמבואר במשנה שם, יש לשאול, מהיכן אנו יודעים דין מסירות נפש ע"י[13] יסורים שאין להם קצבה, שהרי בכתובות ל"ג אמרי', מנא לן דמיתה חמורה דילמא מלקות חמור, דא"ר[14] אלמלי נגדוה לחמו"ע[15] פלחו לצלמא. והגמ'[16] דוחה דשני לן בין הכאה שי"ל[17] קצבה להכאה שא"ל[18] קצבה, ונמצא דיסורים שאין להם קצבה ע"י רשעים, כהא דרע"ק הוא חמור ממיתה, ומהיכן יודעים שיש חיוב למסור נפש ע"ז[19].

ובאמת יש גדול אחד, בספר הנקרא באר היטב על ספר ויקרא שהעיר בזה, ונטה לתרץ את התמיה על מאמר רב אלמלא נגדוה הנ"ל[20] כפשוטו, אבל הדבר תמוה מאד, ולא ניתן להאמר. וכל קדושי הדורות סבלו יסורים אין קץ באהבת השם יתברך.

אבל נראין הדברים שרע"ק[21] גילה כאן את עומק הדין זה, משום שמצאנו אצל חכם מחכמי אוה"ע[22] סוקראטוס, שאמר בספר פעדאן הידוע, שאמר לשומעי דבריו שאיינו חש כלל לזה שיכריחו אותו לשתות סם המות. דמה יעשו לו הלא עצמיותו היא חיה לעד, והגוף אינו כ"א[23] מלבוש, ואם לוקחים מאדם מלבוש, ומשחררים עי"ז[24] יותר את עצמיותו, איזה רעה עושים לו, ולפי חשבון זה, יקשה מאד לקדושים חכמים אמיתיים שנתעלו ודאי ע"י קדושת ישראל ואור תוה"ק[25] יותר ויותר מהשגתו של החכם היוני. איזו רבותא היא למסור נפשו בעד השי"ת[26], ואיך מורה ענין זה על מדריגת אהבה גדולה, מאחר שבאמת אין נוטלין כלום מן האדם, וכי אפשר להם ליטול את הנשמה, שהיא חיה לעד.

ע"כ[27] דייק פה רע"ק בלשונו, בכל נפשך, אפילו נוטל את נשמתך, שזהו מבואר יותר שהוא דבר שאי אפשר להאמר, שהרי הנשמה מורה על המדריגה הרוחנית העליונה כרגיל אצל חכמי הקבלה. וכ"ה דעת רס"ג בס'[28] האמונה"ד[29]. ועי, כ פירש רע"ק שבודאי הכונה היא שאפילו יעשו יסורים שאין להם קצבה מ"מ[30] ימסור נפשו באהבת ד', שזהו באמת יותר חמור ממיתה גרידא, ובשביל כך רצה רע"ק דוקא להרגיש את היסורים כדי לקיים את המצוה. והתלמידים כשראו והבחינו שהוא מרגיש את היסורים, אמרו לו רבינו עד כאן. הלא זהו יותר ממסי"נ[31] למיתה, ע"כ השיב להם כי בלא זה אין מובן כלל להמצוה הזאת של מסי"נ[32] וגודל ערכה.

ע"כ נראה שרע"ק הרגיש את היסורים וחב אותם מאד באהבת השי"ת עד שזה נחשב אצלו לשכר מצוה, כי שכר מצוה מצוה. ומלאכי השרת כשראו בחינה זו שנחשב לו הדבר שכר מצוה, אמרו רבש"ע[33] זו תורה וזו שכרה, כי לולא זה, לא שייך לשאול כלל על מדותיו של הקב"ה[34] אשר בקדושיו לא יאמין ושמים לא זכו בעיניו, מהיכן ידעו שזהו שכרה של תורה, שמא זהו עונש בעד איזה ענין אשר סביביו נשערה מאד. אלא שראו שהענין הזה היה אצל רע"ק בחינת שכר, על אשר זכה לקיים מצוה זו. ע"ז השיב להם הקב"ה חלקם בחיים שזהו החיים האמיתיים, בצרור החיים את ד' א' ישראל ב"ה[35].

אמנם רוב הקדושים, שאינם יכולים לבא לגבורה גדולה כזאת, הם אינם מכוונים להרגיש את היסורים שהיא למעלה מכחם, ע"כ באמת אינם מרגישים עוד. אבל מדת הקדושים היותר עליונים, היא דוקא להרגיש ולהצטער צער גדול ולקבל את היסורים הנוראים באהבה עליונה. ועיי' מדרש רבה, לך, פרשה מ"ז אות י"א שהתנגד כ"כ[36] ר"א ב"כ[37] נגד הדעה שלא נצטער אברהם אבינו ע"ה[38] במילה, אלא הרגיש ונצטער, כדי שיכפול הקב"ה שכרו. ובודאי לא כיון כ"א משום השכר אלא מרוב האהבה העליונה, כמש"כ[39]. ושפיר יסדו הפייטנים ברוח קדשם באלה אזכרה ובארזי הלבנון שהזכיר כת"ר. ובאמת לפי"ד[40] מהר"מ שהקדושים אינם מרגישים ביסורים, קשה הא דאמר רב אילמלא נגדוה לחמשו"ע[41] פלחו לצלמא, הרי לא היו כלל מרגישים ביסורים. וצי"ל[42] כדי התוס'[43] שהי'[44] אנדרטי בעלמא, והסגולה הזאת ישנה רק במסירת נפש שע"פ[45] חובה, וכאן כיון שהיתה מסירת נפש של רשות, אין לה אותה הסגולה של שלילת ההרגשה לקדושים.והמדריגה של אפשריות של מסי"נ דרשות, אינה עולה

כ"א למקום של קבלת מיתה, ולא לקבלת יסורים שא"ל קצבה שהיא חמורה ממיתה. וזהו חדושו של רב בזה לדינא.

והנני חותם בברכה, יצליחהו ד' בכל מפעליו לטובה ולברכה, ויהי חלקו ממזכי הרבים המרבים בישראל תורת אמת ויראת ד' טהורה העומדת לעד כנה"י[46] ונפש מברכו מקודש.

---

1. שלו' - שלום
2. בתוי"ר - בתורה ויראה
3. מוה"ר - מורנו הרב רבי
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. ז"ל - זכרונו לברכה
6. יה"ר - יהי רצון
7. הג' - הגאון
8. כת"ר - כבוד תורתו
9. ע"ד - על דבר
10. מהר"מ - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
11. דרע"ק - דרבי עקיבא
12. רע"ק - רבי עקיבא
13. ע"י - על ידי
14. דא"ר - דאמר רבי
15. לחמו"ע - לחנניה מישאל ועזריה
16. והגמ' - והגמרא
17. שי"ל - שיש לומר
18. שא"ל - שאין לו (לה)
19. ע"ז - על זה
20. הנ"ל - הנזכר לעיל
21. שרע"ק - שרבי עקיבא
22. אוה"ע - אומות העולם
23. כ"א - כי אם
24. עי"ז - על ידי זה
25. תוה"ק - תורתנו הקדושה
26. השי"ת - השם יתברך
27. ע"כ - על כן
28. בס' - בספר
29. האמוה"ד - האמונה והדעות (ספר רס"ג)
30. מ"מ - מכל מקום
31. ממסי"נ - ממסירות נפש
32. מסי"נ - מסירות נפש
33. רבש"ע - רבונו של עולם
34. הקב"ה - הקדוש ברוך הוא
35. ב"ה - ברוך השם
36. כ"כ - כל כך
37. ב"כ - בא כוחו
38. ע"ה - עליו השלום
39. כמש"כ - כמו שכתב
40. לפ"ד - לפי דעתי

41. לחמשו"ע - לחנניה מישאל ועזריה
42. וצ"ל - וצריך לומר
43. התוס' - התוספות
44. שהי' - שהיה
45. שע"פ - שעל פי
46. כנה"י - כנפשו היקרה